

FILOCALIA

SAU CULEGERE DIN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRINȚI
CARE ARATĂ CUM SE POATE OMUL CURĂȚI,
LUMINA ȘI DESĂVÎRȘI

Volumul VIII

SCRIERI DE:

CALIST ȘI IGNATIE, CALIST PATRIARHUL, CALIST ANGELICUDE,
CALIST CATAFYGIOTUL ȘI ALȚII ; PRECUM ȘI UN STUDIU AL
TRADUCĂTORULUI DESPRE ISTORIA ISIHASMULUI ÎN ORTODOXIA
ROMÂNĂ, CU CÎTEVA TEXTE FILOCALICE ALE UNOR CĂLUGĂRI
ROMÂNI

TRADUCERE, INTRODUCERI ȘI NOTE
de Pr. Prof. Dr. DUMITRU STĂNILOAE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREȘTI — 1979

**METODA SAU CELE 100 CAPETE
ALE LUI CALIST
ȘI
IGNATIE XANTHOPOL**

Introducere

1. Autorii scrierii și legătura ei cu celelalte scrieri ale patriarhului Calist

Despre Ignatie, al doilea autor al acestei scrieri, nu se știe nimic afară de ceea ce spune Simeon al Tesalonicului : că era din Constantinopol, împreună cu Calist și s-a nevoit împreună cu acesta în viața monahală.

Despre celălalt autor, Simeon al Tesalonicului scrie în plus că a fost și patriarh al Constantinopolului. «În chip deosebit au scris despre aceasta (despre rugăciunea lui Iisus) în zilele noastre, în Duh, ca fiind și ei în Dumnezeu, de Dumnezeu cuvântători, de Dumnezeu și de Hristos purtători și cu adevărat îndumnezeiți, cel întru sfinți părintele nostru Calist, care a fost și patriarhul de la Dumnezeu al capitalei Noua-Romă și împreună cugetătorul și nevoitorul cu el, Cuviosul Ignatie. Ei au înfățișat în cartea alcătuită de ei, în chip duhovnicesc și într-o gândire foarte înaltă, în numărul plin de 100 capete, deplina cunoștință despre aceasta»¹.

Pe baza afirmației lui Simeon Tesalonicianul, că acești autori au scris în zilele lui, dat fiind că el a murit la 1430, ca mitropolit al Tesalonicului (în noaptea în care au ocupat turcii acest oraș), s-a dedus, pe drept cuvânt, că el vorbește nu de Calist I, care a fost patriarh în Constantinopol între 1350—1353 și 1355—1363, cum presupune Nicodim Aghioritul în prefață la această scriere, ci de Calist II care a fost patriarh de la 1397, vreme de 7 luni².

1. *Impotriva tuturor ereziilor*, cap. 296, în P.G. 155, 542.

2. Hans-Georg Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, 1969, p. 784 și 774; A. M. Ammann S. I., *Die Gotteschau im palamitischen Hesychasmus*, Würzburg, 1938, p. 8, 13.

Despre acest Calist se știe sigur că a fost călugăr în mînăstirea Xanthopol din Sfîntul Munte, una din mînăstirile vecine cu mînăstirea Pantocrator, dar tot așa de sigur e că a viețuit și în mînăstirea Xanthopol din Constantinopol. Numele de Xanthopol îl are din faptul că a trăit în mînăstirile cu acest nume și nu din faptul că s-ar fi născut din familia Xanthopol din Constantinopol, căci în acest caz ar fi trebuit să fie dat de Simeon Tesalonicianul ca frate de sînge cu Ignatie, ceea ce nu se întîmplă³. Mînăstirea Xanthopol din Galata (Constantinopol) era, poate, într-o legătură cu mînăstirea Xanthopol din Sfîntul Munte⁴. În anul 1431 se vorbește, în mînăstirea Xanthopol din Galata, de Sfinții Xanthopoli⁵. Ziua lui se prăznuiește de către Biserica greacă în 22 noiembrie.

Sub numele lui Calist Patriarhul, în *Filocalia greacă* mai sînt inserate încă două scrieri: una intitulată «Despre rugăciune», în 14 capete, și alta la fel, cu capetele enumerate în continuare pînă la 83. Ultima n-a fost publicată în prima ediție a *Filocaliei* grecești, ci numai în a doua și a treia⁶.

A. M. Ammann recunoaște ca justă această atribuire. *Filocalia greacă*, în edițiile a II-a și a III-a, numește scrierea din urmă «Capetele ce lipsesc» (din prima ediție) și le numără de la capitolul 15 înainte. A. M. Ammann spune că, în ediția a II-a din Atena, capetele scrierii «Despre rugăciune» au fost adăugate în întregime⁷. Dar, se pare că cele 14 capete din prima scriere reprezintă fragmentul unei alte scrieri a lui Calist. Cel puțin așa rezultă dintr-un manuscris românesc, nr. 500, din mînăstirea Văratec, scris de stareța Nazaria la 1811, la îndemnul duhovnicului Iosif, cuprinzînd 186 de file. În acest manu-

3. A. M. Ammann, *op. cit.*, p. 13. A se vedea și V. Grumel, *Note sur Callist Xanthopol*, în «Revue des Etudes byzantines», 1960, p. 199—204.

4. Cf. Μέγας Συναξαριστής, noem.-dec., Atena, 1895, p. 482, nota 1. După Ammann, *op. cit.*, p. 13.

5. G. Mercati, *Notizie di Procoro e Demetrio Cidone*, în «Studi e testi», 56, Città del Vaticano, 1931, p. 473.

6. Ediția I-a (într-un volum) a fost publicată la Veneția 1782, a II-a (în două volume) la Atena în 1893, a III-a (în cinci volume), tot la Atena între anii 1957—1963. Scrierea mai extinsă «Despre rugăciune» e publicată în ediția a II-a, în vol. II, p. 412—459; în ediția a III-a, în vol. IV, p. 299—367.

7. *Op. cit.*, p. 14 nota 2.

scris, numit «Raiul», capetele încep nu cu nr. 15 (ca în Filocalia greacă), ci cu nr. 1 și cuprinde în total 80 de capete⁸.

Tot în ms. 500 de la Văratec scrierea «Raiul» se numește «cartea a treia» a patriarhului Calist. Pe de altă parte, în mai multe manuscrise românești din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, scrierea «Metoda sau cele 100 de capete ale lui Calist și Ignatie» e dată ca avînd autor numai pe patriarhul Calist, sau pe Calist Xanthopol⁹. Și iarăși, pe de altă parte, alte manuscrise din acea bibliotecă dau sub numele lui Calist și Ignatie Xanthopol și scrierea «Raiul»¹⁰.

8. Iată numerotarea paralelă din *Filoc. gr.* și manuscrisul de la Văratec :

<i>Filoc. greacă</i>	<i>Văratec</i>
15	1
16—20	2—5
21	6
22—45	7—30
45 al. 2	31
46—55	32—40
55 al. 2	41
55 al. 3	42
55 al. 4	43
55 al. 5	44
56	45
56 al. 2	46
56 al. 3	47
56 al. 4	48
57—62	49—54
62 (Farisee)	55
63—83	56—77
83 al. 2	78
83 al. 3	79
83 al. 4	80

9. Astfel, ms. 1922 cuprinde această sută sub numele lui Calist Xanthopol, f. 3 r.-107 r. Manuscrisul 1474 cuprinde mai multe capete din aceeași sută, tot sub numele Sfîntului Calist (f. 2 r.-23 v.; cap. 35, 29). Apoi întreaga sută (f. 23 r.-275 r.). Sînt însă în această bibliotecă și unele manuscrise în care «Cele 100 de capete» sînt atribuite lui Calist și Ignatie (703, 1409, 1889, 2635, 2799, 2890, 3101, 3457, 3546).

10. Manuscrisele 1981, 2890. În orice caz, ar fi necesară o cercetare mai cu răgaz a tuturor manuscriselor care cuprind scrierile lui Calist (și Ignatie).

De aici s-ar putea deduce că scrierea «Metoda» e mai mult a lui Calist; poate că Ignatie îi va fi dat numai vreun ajutor la strângerea citatelor din Părinții anteriori.

În felul acesta, s-ar explica, poate, faptul că scrierea «Raiul», e dată ca a treia carte a Sfântului Calist. Prima ar fi «Metoda» dată în unele manuscrise sub numele lui Calist și Ignatie Xanthopol, iar a doua «Cele 14 capete despre rugăciune», din care au mai putut face parte și alte capete date sub diferite nume de conținuturi în unele manuscrise din Biblioteca Academiei Române¹¹.

Tot din faptul că «Metoda», fiind în mod precumpănit o scriere a lui Calist (prima carte), s-ar explica de ce această scriere se numește și ea, uneori, «Rai», deși e dată sub numele lui Calist și Ignatie și deși numele de «Rai» se dă în textul altor manuscrise numai celei de a treia scrieri, care e dată ca fiind numai a lui Calist¹².

În orice caz elucidarea acestei chestiuni cere o cercetare amănunțită a manuscriselor grecești din diferite biblioteci.

Din notele subliniare date pînă aci se vede cît de des s-au copiat scrierile lui Calist în românește; și n-am dat decît o parte din manuscrisele românești, care o cuprind și care datează de la sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX.

Mai e de remarcat că, adeseori, scrierile patriarhului Calist, inclusiv cea de sub numele lui Calist și Ignatie, se află în aceleași manuscrise cu cele ale Sfântului Grigorie Sinaitul. Se pare că scrierile acestor doi autori, împreună cu «Scara» lui Ioan Scărarul, erau cele mai citite de călugării români.

În manuscrisul nr. 1922, din Biblioteca Academiei Române în care după «Cele 100 de capete ale lui Calist Xanthopol» (f. 3—108) urmează opera lui Grigorie Sinaitul (f. 108 r.—264 r.) cu un «Cuvînt înainte» al lui Vasile de la Poiana Mărului

11. Dăm manuscrisele în care se află capete de ale lui Calist, se pare deosebite, de cele 14 și cele 80 (sau 83) «Despre rugăciune» și de cele 100 (ale lui Calist și Ignatie); menționăm: *Chip al luării amînte și al rugăciunii* (Ms. Acad. 486, 1076, 3790, 3543, 179, 4716, 3547; Neamț, 29, 39, 44, 49). Apoi: Calist Patriarhul «Capete pentru viața de obște» (Bibl. Acad. Rom. 3548, f. 278 r.-295 r.); Același, «Pentru ascultare» (Bibl. Acad. Rom. 3548, f. 278 r.-295 r.); Calist Xanthopol, «Mărturisirea păcatelor» (Bibl. Acad. Rom. 2519, f. r.-7 r. 2647, f. 46 r.-59 r.).

12. Așa se numește scrierea «Cele 100 capete ale lui Calist și Ignatie Xanthopol», în ms. 24, 44, 73 din biblioteca mînăstirii Neamț sau în ms. 2890 din Bibl. Acad. Rom.

(f. 108 r.—118 r.) și o parte din opera lui Petru Damaschinul (f. 265 r.—283 r.), se scrie pe dosul copertei din față : «Această carte ce se numește *Filocalie*, este învățătoare pentru a minții rugăciune și are multe învățături posnicești». Manuscrisul era considerat deci ca cuprinzând în esență tot ce-i trebuie unui monah în urcușul lui duhovnicesc.

Dar socotim că și motivele interne pledează pentru identitatea autorului «Metodei lui Calist și Ignatie» cu celelalte scrieri ale patriarhului Calist.

Pentru a vedea aceasta, dăm mai întâi pe scurt conținutul «Metodei» cunoscută ca a lui Calist și Ignatie Xanthopol și apoi pe al celorlalte două scrieri ale patriarhului Calist publicate în acest volum, cu apropierile și deosebirile dintre ele.

2. Conținutul «Metodei» lui Calist și Ignatie Xanthopol și legătura lui cu conținutul celorlalte două scrieri ale lui Calist

Dacă toate scrierile cuprinse în *Filocalia* greacă și aproape toate scrierile duhovnicești ale Răsăritului ortodox înfățișează în sentințe sau în expuneri mai continue diferitele momente, stări sau trepte ale vieții duhovnicești într-o formă nesistematică, «Metoda» lui Calist și Ignatie vrea să expună întreg urcușul acestei vieți în forma în care se împlinește de fapt. În privința aceasta, numai «Scara» lui Ioan Scărarul i se aseamănă. Poate, aceasta i-a și servit de model. E drept că, capetele cărții acesteia nu se succed totdeauna în mod riguros după treptele urcușului duhovnicesc. Aceasta pentru că nici acest urcuș nu are succesiunea strictă pe care o cere ideea noastră de înșiruire sistematică. În viață, chiar în viața cea duhovnicească, apar anticipat și pentru momente mai scurte stări și trepte care se vor înstăpîni deplin în suflet de-abia în faze mai înalte ale ei ; sau în fazele mai înalte revin pentru momente mai scurte unele umbre, trepte și stări, care s-ar putea socoti de cei ce privesc lucrurile prea schematic că au fost definitiv depășite. Autorii scrierii de față țin, cu o anumită libertate, seama în expunerea lor de această dezvoltare nu prea simplă a vieții duhovnicești. Dar, în general, în scrierea lor se observă cu destulă claritate firul suitor al acestei vieți.

O altă caracteristică a acestei scrieri este că e alcătuită aproape exclusiv din texte ale Părinților mai vechi. Autorii

dau de la ei aproape în fiecare capitol numai câteva rînduri de introducere și câteva de încheiere. Dar textele din fiecare capitol și din toată scrierea sînt atît de bine alese și așezate într-o înșirare atît de consecventă, că fiecare capitol și toate la un loc se prezintă ca un întreg bine încheiat și într-un suș organic.

Dar, adeseori, chiar printre textele citate, sînt observații personale care scot la iveală înțelesuri adînci din ele, poate pentru prima dată. Ba, câteva teme din capitolele dinspre sfîrșit sînt expuse cu cuvinte aproape exclusiv proprii ale autorilor, punînd în lumină asemenea înțelesuri suprinzător de adînci și de noi. Așa e de pildă capitolul 92 despre importanța împărtășirii dese cu Trupul și Sângele Domnului.

Deosebit de accentuat și de luminos e descrisă preschim-barea firii umane prin îndumnezeirea produsă de rugăciunea lui Iisus, însoțită de căldura iubirii față de El. Intimitatea ce se înfăptuiește între firea umană și lucrarea dumnezeiască este descrisă în termeni capabili să redea toată realitatea subtilă a acestei unități. A se vedea în acest sens capitolul 90 : «Despre credință, nădejde și iubire», unde se spune între altele : «Semnele schimbării (produse de căldura iubirii lui Dumnezeu) sînt că fața omului devine plină de căldură, plină de bucurie, trupul lui se încălzește, frica și sfiala se depărtează de la el și își iese din sine... Moartea înfricoșătoare o socotește ca bucurie».

O altă caracteristică a scrierii este că în tot acest fir suitor al vieții duhovnicești, ea lasă să se observe prezența permanentă și de prim rang a rugăciunii lui Iisus. De aceea autorii ei reiau vorbirea despre această rugăciune în foarte multe rînduri, la toate nivelele la care ajunge viața duhovnicească. Dar, întrucît, după ei, rugăciunea aceasta nu se poate săvîrși ca o metodă formală, făcînd abstracție de piedicile pe care i le opun diferitele patimi, închipuiri și amîntiri care ispitesc pe om spre plăceri trupești și-l leagă de lucrurile și de împrejurările care le pot satisface, autorii (sau autorul) își îndreaptă adeseori, după descrierea felului în care trebuie să se facă rugăciunea, atențiunea la metodele prin care omul se poate feri, se poate curăți de patimi și poate dezvolta în sine virtuțile sau pornirile spre bine, care sfîrșesc în nepătimire. Pe aceasta autorii o leagă strîns de iubire, de îndumnezeire, de vederea luminii dumnezeiești.

În general «liniștea» pe care trebuie să o dobîndească omul duhovnicesc este un proces dinamic, deși liniștit din alt punct

de vedere, e o creștere în blîndețe, în smerenie, dar și în fericirea iubirii, o tensiune continuă spre Dumnezeu, supremul izvor de iubire, care nu e lipsită de momentele dramatice ale pocăinței pentru păcatele cele mai subțiri, pe care, cu cît omul e mai progresat duhovnicește, cu atît le sesizează mai mult în sine, producîndu-i o ascuțită întristare. Și tot acest urcuș sfîrșește în «odihna» în iubirea lui Dumnezeu, care nici ea nu e încremenire, ci o lărgire neconținută a ființei umane pentru primirea și iradierea acestei iubiri.

Foarte puternic este pusă în lumină, în urcușul omului duhovnicesc și în starea lui îndumnezeită, plină de forța iradierii, lucrarea Sfîntului Duh. Toată viața cea nouă, plină de văpaia iubirii lui Dumnezeu, se datorează Sfîntului Duh. Mai rar o scriere ca aceasta în care lucrarea Duhului Sfînt să fie așa de accentuată.

Desigur, aceasta nu înseamnă că atenția acordată Domnului Iisus Hristos trece pe al doilea plan, cum crede Ammann. Pomenirea neîncetată a numelui lui Iisus, cu simțirea fierbinte a iubirii Lui, a dulcității prezenței Lui, este puterea esențială care conduce pe om în tot urcușul lui spre unirea cu Dumnezeu și spre desăvîrșirea proprie. Această putere stă la baza întregului său efort de curățire de patimi, de înaintare spre nepătimire, spre simțirea tot mai adîncă a lui Dumnezeu și spre unirea cu El în însăși persoana Domnului Iisus Hristos. Dacă nu se încurajează închipuirea lui Hristos cu ranele Lui sîngerînde ca în mistica feminină catolică, este pentru că Hristos, Cel cu care omul duhovnicesc sporește legătura neîncetată, este Hristos Cel înviat, Cel devenit străveziu în lumină, Cel care e simțit în primul rînd ca subiect — focar de iubire, sălășluit înlăuntru inimii, nu Hristos al amintirii în starea de răstignire pe cruce, Hristos care nu e, propriu-zis, real prezent, ci mai curînd, doar amintit. Hristos din scrierile duhovnicești ale Răsăritului este Hristos real prezent și transparent în inimă, Hristos din care, de aceea, iradiază puterea în toată ființa umană, dar o putere care e simțită că e din El ca subiect plin de o iubire nesfîrșită.

Reproșul lui Ammann din acest punct de vedere pornește din neînțelegerea spiritualității răsăritene, care nu rămîne la sentimentalismul susținut mai mult de amintire și lipsit de puterea de înduhovnicire a omului, care iradiază din Hristos cel prezent ¹³.

13. A. M. Ammann, *op. cit.*, p. 40.

Desigur aceasta stă în legătură și cu altă considerare a esenței operei mîntuitoare a lui Hristos : în învățătura Părinților. Hristos nu ne-a mîntuit prin plata unei echivalențe juridice pe cruce, pentru care trebuie să-I fim mereu recunoscători cu amintirea, privind la această răstignire a Lui pe cruce, cum însuși Ammann declară, ci ne mîntuiește prin legătura reală continuă pe care o avem cu Hristos Cel înviat, desigur și pentru faptul că a primit răstignirea.

Și numai pentru faptul că Hristos e simțit prezent în starea Lui înviată, pnevmatizată, transparentă și iradiantă de putere, tot urcușul duhovnicesc duce pe om spre o pnevmatizare asemănătoare cu a Lui, care pregătește deplina stare de pnevmatizare și transparentă în lumină a omului înduhovnicit, în viața viitoare.

Dar dacă «Cele 100 capete» descriu mai mult înfrînările și virtuțile celui ce voiește să ajungă la unirea cu Dumnezeu și la vederea Lui sufletească (am zice faza de curățire, sau făptuitoare), cele 14 capete «Despre rugăciune» ce urmează după ele descriu treapta mai înaltă a rugăciunii, iar cele 80 (sau 83) de capete ale scrierii «Raiul», sau «Despre rai», descriu aproape exclusiv culmea duhovnicească a unirii cu Dumnezeu, la care a ajuns cel ce s-a străduit să tindă spre ea. Cum va zice Vasile de la Poiana Mărului mai tîrziu, aci ea descrie «rugăciunea văzătoare», spre deosebire de «rugăciunea minții», produs al efortului omenesc. Desigur că și scrierea din urmă acordă un mare loc rugăciunii, pentru că numai rugăciunea introduce nemijlocit la unirea cu Dumnezeu, sau la vederea Lui. Dar cel mai mult ea se ocupă cu «vederea» lui Dumnezeu, care e mai presus și de rugăciune. De aceea, ea se ocupă tot așa de mult, ba chiar mai mult, cu lucrarea Duhului Sfînt, căci starea de rugăciune culminantă și de unire supremă cu Dumnezeu e o stare în care lucrarea Duhului Sfînt a devenit oarecum exclusivă. Starea de unire cu Dumnezeu fiind, propriu-zis, o stare de totală iubire, autorul acordă mai multe capitole descrierii iubirii de Dumnezeu. Astfel temele scrierii a treia a lui Calist se pot socoti acestea patru : rugăciunea, vederea lui Dumnezeu, iubirea Lui, lucrarea Duhului Sfînt.

Dar temele acestea apar într-o măsură mai puțin accentuată încă în «Cele 100 de capete ale lui Calist și Ignatie». Afirmația că numai în Duhul Sfînt ne putem ruga lui Iisus

formează conținutul capitolelor 12—13, 50. Despre trebuința Duhului Sfânt pentru cei ce voiesc să urce spre Dumnezeu se vorbește în capitolul 6, ba în acest capitol și în capitolul 4 se afirmă chiar că toată strădania vieții adevărate a celui credincios este să redescopere harul Duhului Sfânt primit la Botez, dar acoperit de patimi. Despre vederea mai presus de minte a lui Dumnezeu se vorbește în capitolul 70, despre iubire, în capitolul 81.

Amîndouă scrierile se resimt, prin marele rol acordat Sfințului Duh și iubirii, de influența Sfîntului Simeon Noul-Teolog. Viața isihaiștilor își descoperă, în aceste scrieri, fața ei de viață în Duhul Sfînt.

S-ar putea spune că «Cele 100 de capete ale lui Calist și Ignatie» se deosebesc de cea de a doua scriere nu numai prin faptul că cea dintîi descrie urcușul spre Dumnezeu, pe cînd a doua descrie vîrfurile acestui urcuș, ci și prin faptul că cea dintîi dă o largă întemeiere, în scrisul Părinților duhovnicești anteriori, a stării de unire cu Dumnezeu, descrisă în cele 80 (sau 83) de capete ale scrierii «Raiul».

Dar cele două scrieri sînt preocupate de aceeași culme duhovnicească pe care cea dintîi o descrie ca țintă de atins, iar cea de a doua, ca țintă atinsă.

Înrudirea celor două scrieri se face simțită și în unii termeni proprii și caracteristici ambelor scrieri. De exemplu, termenul «ἀειβλοτα = pururea izvorîtor», aflat în «Cele 100 capete» (cap. 75), se află și în cele 80 (sau 83) capete ale scrierii «Raiul» (cap. 22, 43). Preocuparea scrierii «Raiul» de a face pe cititori să cîștige simplitatea și lipsa de chip a minții (ἀπειθεον, cap. 21) e proprie și «Celor 100 capete» (cap. 70). De asemenea, în amîndouă scrierile se folosește termenul de «har enipostatic» (Calist și Ignatie, cap. 70 — Patriarhul Calist cap. 40).

Identitatea aceasta de termeni și de preocupări s-ar putea ilustra pe larg printr-o cercetare mai amănunțită a celor două scrieri. În ele se simte aceeași atmosferă de gîndire și de stil.

În orice caz, în scrierea «Raiul» (80 sau 83 capete) avem o serioasă aprofundare teologică a temelor din «Cele 100 de capete». Avem în ea stăruitoare analize ale stărilor trăite de contemplativ sau văzător (de ex. cap. 36). Dar avem în ea

și interesante aprofundări hristologice și antropologice (de ex. cap. 38). Sînt descrise în cuvinte entuziaste stările iubirii de Dumnezeu și modul trecerii practice de la multele rațiuni ale naturii și Scripturii la Rațiunea tainică, personală, Cea Una și Supremă. Scrierea cuprinde o analiză admirabilă a «simțirii înțelegătoare» și a stării produse de ea (cap. 41). Capitolul 43 ne dă o cuceritoare descriere a dragostei de Dumnezeu, care e sufletul rugăciunii neîncetate. În capitolele 47—48 avem interesante observații cu privire la deschiderea inimii și la unirea între minte și inimă. În capitolul 52 avem o remarcabilă argumentare filozofică a credinței ca experiență a lui Dumnezeu. Expresia «chip enipostatic» e o paralelă la «luminarea enipostatică» din «Cele 100 de capete» (cap. 60). Desigur, ea se află și la Sfîntul Grigorie Palama. Dar în cele două scrieri de față ea capătă o aplicare practică. Capitolul 57 despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre toate virtuțile legate de ea se resimte de influența Sfîntului Simeon Noul-Teolog. Capitolele 65—73 cuprind frumoase reflexiuni despre minunea unirii lui Dumnezeu cu sufletul.

A celor dintre monahi CALIST și IGNATIE XANTHOPOL:

Metodă și regulă foarte amănunțită, care are mărturiile sfinților și poate fi întrebuințată cu ajutorul lui Dumnezeu de către cei ce-și aleg să viețuiască în liniște și singurătate, sau despre purtarea, petrecerea și viețuirea lor și despre toate bunătățile ce le pricinuieste liniștirea celor ce se străduiesc cu ea, cu dreaptă judecată.

1. Cuvîntul de față se împarte în 100 de capete, iar introducerea e socotită ca primul capitol și se ocupă cu darul și harul mai presus de fire, sălășluit prin Duhul Sfînt în cei credincioși ¹⁴.

Ar fi trebuit ca noi, cei ce, potrivit cuvintelor dumnezeiești, sîntem învățați de Dumnezeu (1 Tes. 4, 9) și purtăm înscrisă în inimă, în chip negrăit, legea cea nouă (2 Cor. 3, 2—3), mai luminoasă ca un sfeșnic, și sîntem cîrmuiți de Duhul cel bun și atotdrept, ca niște fii și moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori cu Hristos (Rom. 8, 17), să viețuim asemenea îngerilor și să nu avem nevoie să fim învățați de cineva, ca să cunoaștem pe Domnul. Dar depărtarea noastră de la bine

14. De fapt, cap. 1 nu se ocupă cu harul. Dar toată secțiunea întii (cap. 1—14) se ocupă cu harul și cu modul în care poate fi menținut. În manuscrisele Bibliotecii Academiei scrierea aceasta se numește: Meșteșug și îndreptar.

și abaterea spre rău, de la cea dintâi răsărire a părului și, împreună cu aceasta, pizma cumplitului Veliar și tirania lui neîmpăcată împotriva noastră. a sădit în noi pornirea să ne depărtăm în chipul cel mai rău de poruncile mîntuitoare și îndumnezeitoare și să ne lăsăm duși spre prăpăstiile pierzătoare de suflet; iar ceea ce e și mai jalnic, (este faptul că), ne-a stîrnit să cugetăm și să lucrăm chiar împotriva noastră. Drept urmare, potrivit cuvîntului dumnezeiesc, «nu este nimeni care înțelege, nu este nimeni care să caute pe Dumnezeu» (Ps. 13, 2). Căci, îndată ce ne-am abătut de la calea cea dreaptă, ne-am făcut netrebniți (Ps. 13, 3) și, de aceea, în întregime trupuri (Fac. 6, 3). Iar lipsindu-ne de harul luminător și dumnezeiesc, avem nevoie să ne îndemnăm și să ne ajutăm unii pe alții spre cele bune¹⁵.

2. Cuvîntul de față s-a scris datorită întrebării unui frate oarecare, potrivit țintei urmărite de el, dar și pentru împlinirea unei porunci a Părinților.

Fiindcă, în dorința ta de a cerceta, după cuvîntul Domnului (Ioan 5, 39), dumnezeieștile și de viață dătătoarele Scripturi și de a fi introdus în ele fără primejdie, ai cerut adeseori și de la noi, nevrednicii, un cuvînt și o regulă scrisă, pentru folosul tău și poate și al altora, cum zici, am judecat acum că trebuie să împlinim, cu ajutorul lui Dumnezeu, această dorință vrednică de laudă a ta, după ce, mai înainte, n-am voit să o facem. O împlinim acum, prea iubitul nostru fiu duhovnicesc, părăsind lenea care ne însoțește, de dragul iubirii și al folosului tău, uimiți la culme de sîrguința ta pentru cele bune și

15. Această intrajutorare spre cele bune nu stă în contradicere cu afirmația de mai înainte că toți ne-am făcut răi. Căci binele pe care îl săvîrșim prin această intrajutorare este mărginit. În afară de aceasta, omul, ajutînd pe altul, depășește în oarecare măsură neputința de a fi bun, pe care o trăiește cînd se închide în singurătatea sa.

de stăruitoarea ta osteneală. Dar, înainte de acestea, o facem temîndu-ne de pedeapsa cu care a amenințat Dumnezeu, în chip înfricoșător, pe cel ce a ascuns talantul (Matei 25, 25).

Pe lîngă cele spuse, o facem ca să împlinim porunca pe care ne-au lăsat-o Părinții și învățătorii noștri duhovnicești, încredințînd cele învățate de la ei altor bărbați iubitori de Dumnezeu. Deci Dumnezeu, Părintele iubirii și Dătătorul îmbelșugat al tuturor bunătăților, să ne dea nouă, celor zăbavnici și slabi la glas, cuvînt potrivit întru deschiderea gurii noastre (Efes. 6, 19), El care a insuflat adeseori și animalelor necuvîntătoare cuvînt (Num. 22, 28), spre folosul auzitorilor. Iar ție și tuturor celor ce vor citi acestea, potrivit spusei tale, să vă dea urechi să le auziți cu înțelepciune și pricepere și să viețuiți în chip drept, precum este plăcut Lui. «Căci fără de El nu putem face nimic» din cele folositoare și mîntuitoare, precum s-a scris (Ioan 15, 5); și «de nu va zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni ziditorii» (Ps. 126, 1). Despre aceasta, atît.

3. Cunoașterea scopului premerge oricărui lucru. Iar scopul acestei lucrări este să arate care este temelie.

Dacă cunoașterea scopului premerge oricărui lucru, iar scopul nostru este să spunem cele ce ajută la creșterea duhovnicească, iar al tău, să viețuiești cu adevărat potrivit celor spuse, trebuie ca înainte de orice să cercetăm spre ce plinătate a gîndirii celei după Hristos privind, să punem apoi un început folositor ca temelie, ca, apoi, cu timpul, împărtășindu-ne de ajutorul cel de sus, cu îmbelșugare, să tindem și spre un acoperiș potrivit zidirii clădite de Duhul.

4. Începutul oricărei lucrări după Dumnezeu este să viețuim potrivit cu poruncile Mîntuitorului. Iar sfîrșitul

ei este să ne întoarcem la harul desăvârșit al Preasfîntului și de viață începătorului Duh, dat nouă prin dumnezeiescul Botez.

Deci, începutul oricărei lucrări după Dumnezeu, este, pe scurt, să ne grăbim în tot chipul, cu toată puterea, să viețuim după legea tuturor poruncilor îndumnezeitoare ale Mîntuitorului. Iar sfîrșitul este să ne întoarcem, prin păzirea lor, la zestrea dată nouă de sus și de la început din sfințita cristelniță, adică la desăvârșita alcătuire și naștere duhovnicească a noastră din nou, prin har; sau, dacă îți place să numești acest dar altfel, la lepădarea vechiului Adam cu faptele și poftele lui și la îmbrăcarea Celui nou și duhovnicesc (Col. 3, 9—10), care este Domnul Iisus Hristos¹⁶. Căci zice dumnezeiescul Pavel: «Copiii mei, pe care iarăși vă nasc în dureri, pînă cînd va lua Hristos chip în voi» (Gal. 4, 19); și: «Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat» (Gal. 3, 27).

16. «Reîntoarcerea» la starea noastră dinainte de păcat nu e, totuși, o întoarcere la o stare fixă; numai cu condiția aceasta se poate accepta ceea ce spune Ammann că nu există o creștere obiectivă, teologică a harului (*Op. cit.*, p. 25). Starea aceea este totuși starea omului nou, care e tocmai prin aceasta o stare vie, dinamică. E starea în care e întipărit Hristos, starea în care omul a luat chipul lui Hristos și de aceea este starea lui Hristos ca om nou, care-l reface pe om în chipul lui adevărat. Dar Hristos care s-a întipărit în cel botezat se desfășoară în el, ducîndu-l spre măsura plinătății Lui, la «măsura bărbatului desăvârșit». Deci, pe de o parte harul Botezului, ca sălășluire a lui Hristos nu-l duce pe om dincolo de Hristos, și în sensul acesta nu-l trece la alt har, dar pe de altă parte există o creștere a omului în Hristos, dînd puțința lui Hristos să se actualizeze tot mai mult în el. Și fără îndoială că această actualizare a harului în om nu are numai caracter subiectiv (Ammann, *op. cit.*), ci, în omul ce-și sporește deschiderea spre Hristos prin virtuți, harul se desfășoară în mod obiectiv, adică se comunică lăuntric tot mai mult, deși, pe de altă parte, este întreg în el ca realitate în mare parte virtuală pentru om de la Botez. Avem aci aceeași situație ca în cazul Revelației care nu mai trece dincolo de Hristos, dar din care Duhul Sfînt comunică continuu puteri și lumini noi, adică «conduce la tot adevărul», însă numai din Hristos («din al Meu va lua») și nu din afară de Hristos.

5. *Ce este harul și cum îl putem dobîndi ? Și care sînt cele ce-l tulbură și care cele ce-l curătesc ?*

Dar ce este harul și cum îl putem dobîndi și care sînt cele ce-l tulbură și care cele ce-l curătesc îți va arăta cel ce a strălucit cu sufletul și cu limba mai mult decît tot aurul. El zice : «Ce înseamnă : «răsfrîngînd ca o oglindă slava Domnului, ne prefacem în același chip» (2 Cor. 3, 18)? Aceasta se arăta, mai limpede, cînd lucrau darurile minunilor. Dar, nici acum nu e greu, celui ce are ochi credincioși, să vadă aceasta. Căci, îndată ce ne botezăm, sufletul se face mai luminos ca soarele, curățit fiind prin Duhul. Și, nu numai că privim spre slava lui Dumnezeu, ci și primim o strălucire de la ea. Căci precum argintul aflat sub razele soarelui, trimite și el raze, nu numai din firea sa, ci și din lumina soarelui, așa și sufletul curățit și ajuns mai strălucitor decît tot argintul, primește o rază din slava Duhului, pe lîngă slava aflătoare în el ; și anume una așa cum se cuvine de la Domnul în Duhul» (2 Cor. 3, 18)¹⁷. Și, după puțin: «Dacă voiești, îți voi arăta aceasta și mai limpede de la Apostoli. Gîndește-te la Pavel, ale cărui veșminte săvîrșeau minuni (Fapte 19, 12), la Petru, a cărui umbră avea atîta putere (Fapte 5, 15). Dacă aceștia n-ar fi purtat chipul Împăratului și dacă razele lor de lumină n-ar fi fost cu neputință de

17. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omil. VII la Epist. a II-a către Corinteni*, în P.G. 61, col. 449. Fără îndoială că nu se poate separa între strălucirea sufletului curățit și cea care vine de la Duhul Sfînt, dacă numai stînd sub lumina Duhului, sufletul devine și el strălucitor. Iar strălucirea ce-i vine sufletului de la Duhul, care-l face și pe el să strălucească, nu-i o grație creată, contrar cu ceea ce afirmă Ammann că autorii scrierii «fac o deosebire între darul creat al grației și Dătătorul grației» (p. 23). Cum ar străluci creatul în chip dumnezeiesc, primind o lumină creată ? Cum s-ar mai cunoaște această lumină ce i se comunică, ca una ce îi este proprie Domnului, Duhul ? Cum ar mai oglindi sufletul în acest caz slava lui Hristos, care nu e creată ?

privit, veșmintele și umbrele lor n-ar fi lucrat minuni¹⁸. Căci chiar și numai veșmintele împăratului înfricoșează pe tâlhari.

Dar voiești să vezi slava aceasta strălucind și prin trup? «Privind, se zice, la fața lui Ștefan, au văzut-o ca o față de înger» (Fapte 6, 15). Dar aceasta nu era nimic pe lângă slava ce strălucea înăuntru. Căci ceea ce Moise avea pe față (Ieș. 34, 30), aceea purtau aceștia în suflet. Ba chiar cu mult mai mult. Căci ce avea Moise era ceva simțit, pe când aceasta era ceva netrupesc. Și precum culorile luminoase ca focul, țîșnind din trupurile strălucitoare, spre cele apropiate, transmit și acelor lumina lor, așa se întîmplă și cu cei credincioși. De aceea, socotesc că cei ce pătinesc aceasta, se desprind de pămînt și gîndesc la cele din ceruri. Căci e bine să suspinăm aici cu amar, ca nu cumva, bucurîndu-ne de o atît de mare cinste, să nu mai cunoaștem cele zise, pentru că am părăsit așa de repede acele lucruri și ne-am împătimit de cele ale simțurilor. Pentru că această slavă negrăită și înfricoșătoare rămîne în noi o zi sau două, apoi o stingem, aducînd iarna lucrurilor vieții și împiedicînd razele ei prin desimea norilor»¹⁹.

Și iarăși zice în altă parte: «Trupurile celor ce au plăcut lui Dumnezeu se vor îmbrăca în atîta slavă, cîtă nu pot vedea ochii aceștia. Oarecare semne și urme neclare ale lor a binevoit Dumnezeu să dea în Vechiul și Noul Testament. Căci acolo fața lui Moise strălucea de atîta slavă că nu putea fi privită de ochii israelitenilor (Ieș. 34, 30), iar în Noul Testament, fața lui Hristos strălucea cu mult mai mult decît aceea» (Matei 17, 2).

18. Chipul lui Hristos nu era purtat de Apostoli și nu e purtat nici de cei ce se alipesc de El numai printr-o imitare de la distanță a Lui, ci prin prezența Lui lucrătoare în ei. E vădit că aceasta nu e o grație creată.

19. Sf. Ioan Gură de Aur, *Către văduva tînără*, în P.G. 48, 603. E bine să pătimim aici cele aspre, ca nu cumva bucurîndu-ne de cele cerești să nu mai fim cu grijă și să cădem în cele pămîntești.

Ai auzit cuvintele Duhului? Ai înțeles puterea tainei? Ai cunoscut care sînt durerile nașterii desăvîrșite din sfințita cristelniță ce se săvîrșește în noi²⁰ și cît de mari sînt roadele și plinătatea și răsplătirea? Ai cunoscut cît de mult atîrnă și de noi să-l mărim și să-l micșorăm sau să-l facem arătat și să întunecăm acest har mai presus de fire, atîta cît ne este cu putință?²¹ Iar cele care-l întunecă sînt furtuna lucrurilor vieții și întunericul ce se naște din patimi, care năpustindu-se peste noi ca o iarnă, sau ca un rîu vijelios și acoperind sufletul nostru, nu-l mai lasă nici să răsufle, sau să caute spre binele cu adevărat existent și fericit pentru care a și fost făcut, ci-l întunecă și-l îneacă, odată ce e luat întreg în stăpînire de frămîntarea chinuitoare a vîrtejului și a fumului plăcerilor. Iar de cele contrare acestora, adică de cele ce se nasc din poruncile îndumnezeitoare au parte cei ce nu umblă după trup, ci după Duh. «Umblați, zice, în Duh și nu veți împlini poftele trupului» (Gal. 5, 16). Acestea sînt folositoare și mîntuitoare și conduc, ca o scară, spre vîrfurile și spre cea mai înaltă dintre trepte, adică spre iubire, care este Dumnezeu (1 Ioan 4, 8).

6. În sfîntul Botez primim harul dumnezeiesc în dar; dar acoperindu-l pe acesta prin patimi, îl curățim iarăși prin împlinirea poruncilor²².

20. Nașterea noastră din nou se săvîrșește în același timp înăuntru nostru, căci noi nu sîntem omorîți în așa fel încît să nu se producă în același timp în noi și să nu simțim și noi durerile acestei nașteri ce se produce în noi. Căci moartea omului vechi și nașterea celui nou în noi se săvîrșește și prin participarea voinței noastre. De aceea, la Botez ni se cere și nouă să ne lepădăm de satana și să ne împreunăăm cu Hristos.

21. Deci se poate vorbi și de o sporire a harului primit la Botez prin eforturile noastre, contrar cu ceea ce spune Ammann (*Op. cit.*, p. 25).

22. Harul Botezului nu se mai pierde, ci numai se acoperă. Odată intrat în relație cu Hristos, omul nu mai iese total din ea. Amintirea ei nu o mai poate șterge oricît ar vrea. Se poate spune că urma lui Dumnezeu nu se mai șterge din el, cum de altfel nu se poate șterge nici urma

Noi primim, deci, în sînul dumnezeiesc, adică în sfințita cristelniță, în dar, harul dumnezeiesc cu totul desăvîrșit. Dar, dacă, pe urmă, prin reaua întrebuintare a celor vremelnice și prin grija de lucrurile vieții și prin ceața patimilor, îl acoperim pe acesta, cum nu se cuvine, ne este cu puțință, prin pocăință și prin împlinirea poruncilor îndumnezeitoare, să primim și să dobîndim iarăși această strălucire mai presus de fire și să vedem în chipul cel mai limpede arătarea ei. Desigur arătarea ei se descoperă pe măsura osteneții fiecăruia în credință. Dar înainte de toate, prin ajutorul și prin bunăvoirea Domnului nostru Iisus Hristos. Căci, zice Sfîntul Marcu: «Hristos, fiind Dumnezeu desăvîrșit, a dăruit celor botezați harul desăvîrșit al Sfîntului Duh. Căci, El nu primește adaus de la noi. Dar ni se descoperă nouă și ni se arată pe măsura lucrării poruncilor și ne dăruiește adaus la credință, «pînă ce vom ajunge toți la unitatea credinței, la măsura vîrstei plinătății lui Hristos» (Efes. 4, 13). Deci orice i-am aduce, odată renăscuți în El, este de la El și din El și era ascuns în El»²³.

oricărei alte persoane cu care am intrat odată în relație. Aceasta arată caracterul personal atît al lui Dumnezeu cît și al omului. Omul nu e numai o substanță chimică, care se poate transforma în întregime prin noi asimilări de materii și nici Dumnezeu nu este o astfel de esență. Teologia catolică cunoaște numai persistența unui «character indelebilis» în cel ce a căzut după Botez în păcate de moarte, sau în cel apostaziat. Dar ce e această pecete, dacă nu e harul însuși, sau dacă nu se află într-o legătură cu harul?

23. Sf. Marcu Ascelul, *Despre Botez*, în P.G. 65, 1028 C; *Filoc. rom.* vol. I, p. 309. Așa se împacă persistența aceluiași Hristos în noi și dinamica vieții creștine. Harul dat la Botez e Hristos întreg. În acest sens nu se mai dă omului în cursul vieții un plus de har. Dar întrucît Hristos își descoperă în om, prin Duhul Sfînt, tot mai mult lumina și puterea Lui, are loc în el o sporire sau o creștere a luminii și puterii lui Hristos și totodată și o creștere duhovnicească a omului. Adăugăm de la noi tot mai multă credință, dar nu un plus de har.

7. *Cel ce viețuiește după Dumnezeu, trebuie să împlinească toate poruncile. Dar cea mai mare parte a lucrării sale trebuie să o închine celor dintii și celor mai cuprinzătoare.*

Precum am spus, începutul și rădăcina a toată lucrarea aceasta este viețuirea potrivit cu poruncile mîntuitoare ; iar ținta și roada ei este reîntoarcerea la harul desăvîrșit al Duhului, dăruit nouă prima dată prin Botez. Acest har se află în noi — «căci lui Dumnezeu nu-i pare rău de darurile Sale» (Rom. 11, 29) — însă harul acesta este înecat de patimi, dar se poate descoperi prin lucrarea poruncilor. De aceea, se cuvine să ne silim în tot chipul să curățim și să facem cît mai vădită arătarea Duhului în noi prin împlinirea, după putință, a tuturor acestor porunci. Căci «făclie picioarelor mele este legea Ta și lumină cărărilor mele» — zice fericitul David către Dumnezeu (Ps. 118, 105) — și «porunca Domnului strălucită (este cea) care luminează ochii» (Ps. 18, 9), și «...spre toate poruncile Tale m-am îndreptat» (Ps. 118, 128). Iar cel ce se odihnea pe piept (Sfîntul Apostol Ioan) zice : «Cel ce păzește poruncile Lui, rămîne întru El și El întru acela» (1 Ioan 3, 24), și «poruncile Lui nu sînt grele» (1 Ioan 5, 3). Mîntuitorul zice, de asemenea : «Cel ce are poruncile Mele și le păzește pe ele, acela este cel ce Mă iubește; iar cel ce Mă iubește pe Mine, iubit va fi de Tatăl Meu și Eu îl voi iubi pe el și Mă voi arăta lui» (Ioan 14, 21), și «De Mă iubește cineva pe Mine, va păzi cuvîntul Meu și Tatăl Meu îl va iubi pe el și la el vom veni și Ne vom face lăcaș la el» (Ioan 14, 23), și «Cel ce nu Mă iubește pe Mine, cuvintele Mele nu le păzește» (Ioan 14, 24).

Dar, mai mult decît acestora, cea mai mare parte a lucrării sale trebuie să o închine poruncilor celor dintii și mai cuprinzătoare, oarecum maicilor celorlalte. Căci,

numai așa vom merge fără greșală spre ținta ce ne stă înaintea, adică vom pune început bun și vom ajunge la sfârșitul dorit sau la arătarea Duhului (1 Cor. 12, 7)²⁴.

8. *Începutul a toată lucrarea de Dumnezeu iubitoare este chemarea cu credință a numelui Domnului nostru Iisus Hristos și, împreună cu ea, vin pacea și iubirea ce răsar din ea.*

Începutul a toată lucrarea de Dumnezeu iubitoare este chemarea cu credință a numelui mântuitor al Domnului nostru Iisus Hristos. Căci El însuși a zis: «Fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 5)²⁵. Și împreună cu ea este pacea — căci se cuvine, zice, ca fiecare «să se roage fără mînie și fără gînduri» (1 Tim. 2, 8) — și iubirea, căci «Dumnezeu este iubire și cel ce rămîne în iubire, în Dumnezeu rămîne și Dumnezeu în el» (1 Ioan 4, 16). Dar pacea și iubirea nu numai că fac rugăciunea bine primită, ci se și nasc și răsar din rugăciune ca niște raze gemene și cresc și se desăvîrșesc din ea²⁶.

24. Arătarea Duhului înseamnă transparența omului și arătarea Duhului prin fapte de putere care covîrșesc răutatea și egoismul; e o transparență a bunătății lăuntrice, care se arată ca lumină prin fața și prin toată viețuirea omului.

25. Aceasta înseamnă că prin chemarea numelui lui Iisus ni se împărtășește însăși puterea Lui. Căci prin chemarea numelui lui Iisus, I ne adresăm cu iubire Lui însuși și El răspunde acestei iubiri.

26. Chemarea deasă a numelui lui Iisus este începutul și izvorul tuturor virtuților. Dar cele dintii dintre aceste virtuți sînt pacea și iubirea, desigur nu de la început într-un grad desăvîrșit. Ele sînt nedespărțite și strîns împletite cu chemarea numelui lui Iisus, deci și cu puterea Lui. Căci chemarea acestui nume produce prin ea însăși pacea de orice grijă, de orice frică, de orice mînie, o înfrinare de la acestea și o uitare de ele. Dar, în același timp, cine cheamă numele lui Iisus, o face cu iubire și cu încredere față de El. Desigur, iubirea e și virtutea cea mai înaltă, la care se ajunge prin toate celelalte. Dar dacă n-ar fi în toate, de la început, o oarecare iubire față de Hristos, nu s-ar putea ajunge la iubirea desăvîrșită față de El.

9. *Prin fiecare din acestea și prin toate trei împreună ni se dăruiește cu îmbelșugare plinătatea bunătăților.*

Prin acestea, mai bine zis prin fiecare din acestea și prin toate trei împreună, ni se dăruiește cu îmbelșugare și ne prisosește plinătatea bunătăților. De fapt, noi nădăjduim că, prin chemarea cu credință a numelui Domnului nostru Iisus Hristos, vom primi cu siguranță mila și viața adevărată, ascunse în El (Col. 3, 3). Căci numele Domnului Iisus Hristos, strigat cu curăție înăuntru inimii, e ca un izvor dumnezeiesc nesecat din care țîșnesc cu prisosință acele bunătăți ²⁷.

Iar prin pacea care întrece toată mintea și nu are nici-un hotar (Filip. 4, 7; Is. 9, 7), ne învrednicim de împăcarea cu Dumnezeu și întreolaltă. În sfârșit, prin iubire, a cărei slavă este neasemănată și care e sfârșitul și plinătatea Legii și a Proorocilor (Matei 22, 39) — căci însuși Dumnezeu se numește iubire (1 Ioan 4, 8) — ne unim în întregime cu Dumnezeu, desființându-se păcatul din noi, prin dreptatea lui Dumnezeu și prin însușirea de fii după har, lucrată în noi în chip minunat prin iubire. Căci «iubirea, zice, acoperă mulțime de păcate» (1 Petru 4, 8); și: «Iubirea toate le acoperă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă; iubirea nici-odată nu cade» (1 Cor. 13, 7, 8).

27. Hristos nu se sălășluiește în inima noastră dacă nu I ne deschidem și noi în mod conștient și voit. Iar aceasta noi nu o putem face decît gîndindu-ne mereu la El și la tot ce înseamnă El pentru noi și pomenindu-L sau chemîndu-L pe nume. În sensul acesta însuși numele Lui, chemat continuu, e o deschidere continuă a inimii pentru Hristos cu o tot mai mare afecțiune față de El și deci un mijloc de a-L avea sălășluit în noi, într-o lucrare tot mai simțită. Nu numele luat în sine cuprinde pe Hristos (poate în aceasta consta caracterul greșit al curentului «Imeaslavia» de la 1913 între călugării ruși din Athos), ci numele chemat cu credință, adică alipirea noastră de El însuși, prin pomenirea afectuoasă a Lui. Atunci se face o legătură între noi și El, ca de la persoană la persoană și, deci, o comunicare a puterii Lui către noi.

10. *Domnul nostru Iisus Hristos în vremea patimii mîntuitoare a lăsat acestea ucenicilor Săi ca pe niște porunci testamentare și ca pe o moștenire dumnezeiască; la fel și după înviere.*

De aceea, însuși Preabunul și Preadulcele Domn al nostru Iisus Hristos a lăsat acestea, ca un Părinte adevărat și iubitor tuturor celor ai Săi, ca pe niște porunci și mîngîieri testamentare, ca pe niște chezașii sprijinitoare, dulci și întăritoare²⁸ sau, mai bine zis, ca pe o moștenire de nerăpit, dăruită de Dumnezeu, atît cînd a ajuns la patima Sa de bunăvoie pentru noi, cît și cînd s-a arătat Apostolilor după înviere; ba și cînd avea să se întoarcă la Tatăl Său prin fire și la al nostru prin har.

Aceasta a făcut-o, spunînd ucenicilor în preajma patimii Sale : «Tot ce veți cere în numele Meu, vă voi face» (Ioan 14, 13); și: «Amin, amin zic vouă, că toate cîte le veți cere de la Tatăl în numele Meu, vă va da vouă. Pînă acum n-ați cerut nimic în numele Meu; cereți și veți primi, ca bucuria voastră să fie deplină». Și: «În acea zi veți cere în numele Meu» (Ioan 16, 23—26).

Și iarăși, după înviere a zis : «Celor ce cred, le vor urma aceste semne: în numele Meu, draci vor scoate, în limbi noi vor grăi» (Marcu 16, 17—18) și celelalte. Lucruri asemănătoare acestora spune și ucenicul ce se odihnea pe pieptul lui Iisus : «Încă și multe alte semne a făcut Iisus înaintea ucenicilor Săi, care nu sînt scrise în cartea aceasta. Iar acestea s-au scris ca să credeți că Iisus este Hristos Fiul lui Dumnezeu și, crezînd, viața să aveți întru numele Meu» (Ioan 20, 30—31). Iar dumnezeiescul Pavel zice: «Întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece» (Filip. 2, 10) și cele următoare. Dar și în Faptele Apos-

28. Domnul, dîndu-ne indemnul chemării Sale, ne-a asigurat prin aceasta pacea și iubirea. Dar ni le-a făgăduit acestea în plus atît ca porunci cît și ca daruri întăritoare. Darul nu ne devine propriu dacă nu-l lucrăm.

tolilor s-a scris : «Atunci Petru, fiind plin de Duhul Sfânt, a grăit: cunoscut să vă fie vouă tuturor și întregului Israel că prin numele lui Iisus Nazarineanul, pe care voi L-ați răstignit și pe care Dumnezeu L-a ridicat din morți, acesta stă înaintea voastră sănătos» (Fapte 4, 8—10); iar puțin mai încolo: «Și nu este în nici un altul mîntuirea. Căci nu este alt nume dat între oameni, în care trebuie să ne mîntuim noi» (Fapte 4, 12).

Și Mîntuitorul a spus : «Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pămînt» (Matei 28, 18). Aceasta a spus-o și prin cele ce le-a zis Dumnezeu-Omul către Apostoli înainte de răstignirea pe cruce: «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan 14, 27); și: «Acestea le grăiesc, ca întru Mine pace să aveți» (Ioan 16, 33); și: «Aceasta este porunca Mea, să vă iubiți unii pe alții» (Ioan 15, 12); și: «Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea iubire întreolaltă» (Ioan 13, 35); și: «precum M-a iubit pe Mine Tatăl și Eu v-am iubit pe voi. Rămîneți întru iubirea Mea. De veți păzi poruncile Mele, veți rămîne în iubirea Mea, precum Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămîn în iubirea Lui» (Ioan 15, 9—11).

Și iarăși, după scularea Sa din morți, Domnul nostru Iisus Hristos se arată în diferite rînduri la ai Săi, dăruindu-le pacea Sa și zicînd : «Pace vouă» (Ioan 20, 19). Iar lui Petru, căruia i-a încredințat conducerea ucenicilor, arătînd că grija turmei este un fel de răsplată a iubirii lui fierbinți față de Domnul Iisus Hristos^{28 b}, îi spune astfel, a treia oară: «Dacă Mă iubești, Petre, mai mult decît alții, paște oile Mele» (Ioan 21, 15)^{28 c}.

28 b. Dacă nu e o interpolare, ceea ce se spune aci, nu e un primat de jurisdicție, ci unul de iubire. El e însă strict personal al lui Petru. Sau în orice caz, cînd cel ce păstorește nu mai iubește turma sa, adică credința ei, nu mai are nici conducerea, pentru că nu mai are iubirea.

28 c. Acestea sînt cele trei trepte, repetate la nivele tot mai înalte, pe care urcă îngerii, după Dionisie Areopagitul (Ierarhia cerească).

11. *În acestea trei sînt țesute toate virtuțile.*

Iar dacă ar voi să cerceteze cineva în chip limpede și cu de-amănuntul, va afla în această împletitură întreită și de nedespărțit (Eccl. 4, 12), înfățișat și țesut întregul veșmînt nesticat și de Dumnezeu alcătuit al virtuților. Căci viețuirea după Dumnezeu e ca un lanț și ca o linie felurit aurită, avînd o virtute atîrnată în chip bine orînduit de alta și pe toate bine închegate între ele. Fiind multe, împlinesc un singur lucru, anume îndumnezeirea omului care viețuiește cu curăție potrivit cu ele. Căci ele îmbogățesc ca niște legături și inele chemarea mîntuitoare a numelui prea dulce a lui Iisus Hristos, cu credință, ba, dacă voiești, și cu nădejde și cu smerenie și totodată cu pace și cu iubire, ca pe un pom cu întreită tulpină de Dumnezeu sădit și de viață dătător, de care, cel ce se atinge la vremea potrivită și se împărtășește după cuviință, nu gustă moartea, ca primul zidit, ci viața nesticăcioasă și veșnică ²⁹.

12. *Însăși dăruirea și venirea Sfîntului Duh de la Tatăl la credincioși are loc în Hristos Iisus și în sfîntul Lui nume.*

Cu adevărat, dăruirea și venirea Sfîntului Duh are loc în Hristos Iisus și în sfîntul Lui nume, cum zice însuși Dumnezeu și iubitorul de oameni, Domnul Iisus Hristos, către Apostoli: «Vă este de folos, ca să Mă duc Eu. Că de nu Mă voi duce Eu, Mîngîietorul nu va veni la voi. Iar de Mă voi duce, Îl voi trimite pe El la voi» (Ioan 16, 7); și: «Cînd va veni Mîngîietorul, pe care Eu Îl voi trimite de la Tatăl, Duhul Adevărului, care de la Tatăl purcede»

29. Biruirea morții depinde de întărirea duhului nostru prin chemarea numelui lui Iisus, prin pacea care-l ferește de frămîntări și prin iubirea ce-l unește cu Dumnezeu, izvorul vieții.

(Ioan 15, 26). Și iarăși: «Mîngîietorul, Duhul cel Sfînt, pe care-L va trimite Tatăl întru numele Meu» (Ioan 14, 26)³⁰.

13. *În chip cuvenit ni s-a rînduit de către Sfinții noștri Părinți, împreună cu Duhul ce sălășluia în ei, să ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos și să cerem mila Lui.*

De aceea, vestiții noștri povățuitori și dascăli, împreună cu Preasfîntul Duh ce sălășluia în ei, preînțelept ne-au învățat ca înainte de orice bună lucrare și ostenală, toți, dar mai ales cei ce voiesc să pornească pe drumul liniștirii, să se dăruiască lui Dumnezeu, să se rupă de lume și să se liniștească cu dreaptă judecată, să se roage Domnului și să ceară fără șovăială mila Lui; și

30. Duhul Sfînt vine la noi numai din Domnul Iisus Hristos, adică prin umanitatea Lui, după ce a fost ridicată prin înălțare la Tatăl, adică s-a umplut de Duhul, cum e plin El și ca Dumnezeu; adică numai cînd ea e coplesită de Duhul, încît nu mai e văzută cu ochii noștri de acum. În faptul că e de trebuință ca Fiul să se înalțe la Tatăl ca să-L poată trimite pe Duhul, e implicată purcederea Duhului de la Tatăl. Duhul Sfînt nu vine însă ocolind pe Hristos, căci aceasta ar însemna că Revelația lui Dumnezeu și comunicarea lui Dumnezeu cu umanitatea trece mai departe de la Iisus Hristos, sau că în Hristos nu ni se dă Dumnezeu în întregime; ar însemna că se revine iarăși la o revelare a lui Dumnezeu și la o comunicare a Lui în afara umanului asumat în modul culminant în Hristos. Dar umanitatea lui Hristos rămîne mijlocul culminant prin care Dumnezeu a venit și rămîne în legătură cu noi. De aceea, «Duhul de la Sine nu va grăi, ci din al Meu (din Hristos) va lua și va grăi» (Ioan 16, 14). Dar Duhul nu repetă cele spuse de Iisus în mod concentrat, ci scoate din intimitatea dumnezeiască a lui Hristos, unită în mod suprem cu umanitatea, deci din forma umană a comunicării Lui cu noi, alte și alte laturi, alte și alte lumini și puteri, în alte și alte forme și grade. Lucrearea Duhului Sfînt e o lucrare progresivă, ținînd seama de eforturile sporite ale omului și de mereu noile forme de înțelegere ale lui. Duhul Sfînt «conduce la tot adevărul» (Ioan 16, 13), în mod treptat, pe măsura creșterii noastre ca indivizi și ca umanitate în capacitatea de a-l înțelege. Lucrearea Duhului conduce în veci spre tot mai deplina asemănare cu Hristos a celor ce cred în El.

să aibă, ca lucru și ca ocupație neîntreruptă, preasfântul și preadulcele Lui nume și să-l miște pe acesta neîncetat în minte și pe buze și întru el și cu el să respire, să viețuiască, să doarmă, să privegheze, să se miște, să mănânce și să bea, într-un cuvânt, să se sîrguiască toate să le facă în acest chip. Căci, așa cum în lipsa acestuia, totul se surpă în chip înfricoșat, mai bine zis, nimic nu mai avem din cele ce ne sînt de folos, tot așa, avîndu-l pe acesta, tot ce ne este protivnic se depărtează, mai bine zis, nici un bine nu ne mai lipsește și nimic nu ne este cu neputință. Aceasta ne-a făgăduit-o Domnul zicînd: «Cel ce rămîne întru Mine și Eu întru el, aduce roadă multă; că fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 5). Deci chemînd și noi, nevrednicii, cu credință acest nume și săvîrșind această lucrare înfricoșătoare și prea cinstită, mai presus de orice nume și lucrare (Filip. 2, 9), și întinzînd cu totul pe el pînzele cuvîntului de față, vom începe să vorbim și să pășim înainte.

14. *Cel ce voiește să pășească fără greșală pe drumul liniștirii cu Domnul, trebuie să aleagă, înainte de toate, împreună cu lepădarea de toate, ascultarea desăvîrșită.*

Întru numele Marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos care a zis: «Eu sînt lumina» (Ioan 8, 12), viața și adevărul, calea (Ioan 14, 6) și ușa ce duce spre Dumnezeu; și: «Prin Mine, de va intra cineva, se va mîntui și va intra și va ieși și pășune va afla» (Ioan 10, 7, 9), se înțelege (pășune) mîntuitoare; ia aminte la cele ce ți le spunem și la sfaturile adevărate ce ți le dăm.

Înainte de toate, alege-ți, după lepădarea deplină, potrivit cuvîntului sfînt, ascultarea neprefăcută și desăvîrșită; adică caută, cu toată silința, să afli un povățuitor și un dascăl neamăgitor. Să fie neamăgitor prin mărturia ce o are pentru cele ce le spune, în Sfintele Scripturi și să arate că e purtător de Duh, prin viețuirea care con-

sună cu cuvintele. Să fie înalt la înțelegere, smerit la cugetare și blînd în toate purtările. Să spună cuvintele predaniei dumnezeiești, ca un învățător asemenea lui Hristos. Iar aflîndu-l pe acesta și lipindu-te cu toată ființa de el, ca un fiu iubitor de părintele adevărat, rămîi întreg în atîrnare de poruncile lui, socotindu-l ca pe Hristos însuși, ca unul ce privești la Acela și nu la om, alungînd departe de tine toată necredința și toată îndoiala ca și toată părerea de sine și plăcerea voinței tale. Și mergi pe urmele dascălului, cu simplitate și fără ispitire, făcîndu-ți conștiința ca o oglindă care arată în sine cu limpezime deplină pe povățuitorul, prin ascultarea desăvîrșită și fără alegere a lui. Iar dacă, vreodată, diavolul, dușmanul celor bune, îți seamănă în cuget ceva protivnic, sari ca din desfrînare și ca din foc la tine însuși și stai împotriva înșelătorului care te ispitește, cu înțelepciune, spunînd: nu povățuitorul povățuiește pe povățuitor, ci povățuitorul pe povățuit; nu eu am să scot la iveală greșala povățuitorului, ci el are să facă aceasta cu greșala mea; nu eu sînt judecătorul lui, ci el este judecătorul meu, potrivit Scărarului³¹; și cele asemenea. Căci nimic nu e mai potrivit ca această purtare, adică decît ascultarea celui ce s-a hotărît să rupă fără împotrivire zapisul greșalelor sale și să scrie în cartea dumnezeiască faptele mîntuitoare. Căci, după fericitul Pavel, însuși Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu nostru, Domnul Iisus, făcîndu-se ca noi, pentru noi și chivernisind cu mare înțelepciune bunăvoința părintească, s-a arătat pășind pe acest drum, prin care s-a învrednicit și ca om de buna plăcere părintească; fiindcă s-a smerit pe Sine, făcîndu-se ascultător pînă la moarte, iar moartea, pe cruce. «Pentru aceea și Dumnezeu L-a preaînălțat pe El și I-a dăruit Lui nume» și celelalte (Filip. 2, 8—9). Dacă e așa, cine va aștepta cu cutezanță, ca să nu spunem fără înțelepciune,

31. *Scara raiului* IV ; P.G. 88, 682 AB.

să se împărtășească de Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos și de cununile părintești, fără să se hotărăscă să pășească pe aceeași cale cu Învățătorul și Povățuitorul nostru Iisus Hristos? Căci, ucenicul, dacă voiește să ajungă la acestea trebuie să se facă asemenea învățătorului, avîndu-l ca o pecete și ca un model, și să stăruie cu tot sufletul să privească fără clintire la viața deschizătorului de drum și la purtările lui și să se silească să-i urmeze zi de zi. Căci, despre însuși Domnul nostru Iisus Hristos s-a mai scris că era supus tatălui și mamei Sale (Luca 2, 51); și însuși Mântuitorul zice: «N-am venit să Mi se slujească, ci să slujesc» (Matei 20, 28).

Se găsește vreunul care voiește să viețuiască altfel, adică după bună plăcerea și după voia lui și fără povățuitor, și, totuși, socotește că aceasta este o viață îndumnezeită, potrivit rațiunii? Nu, nicidecum; căci acela ar umbla prin șanțuri. Pentru că zice Scărarul: «Precum cel ce nu are povățuitor se rătăcește ușor pe drum, așa și cel ce umblă pe o cale singuratecă după voia sa, se pierde ușor, chiar dacă are toată înțelepciunea lumii»³².

De aceea, mulți, ca să nu zicem toți, care nu ascultă și nu umblă potrivit sfatului, seamănă foarte multe cu osteneală și cu sudoare, lucrînd ca în vis, dar nu seceră cu adevărat decît foarte puțin. Iar unii culeg, în loc de grîu, neghină, potrivitîndu-se, precum s-a spus, voii și unei cugetări plăcute lor, decît care nimic nu este mai rău³³. Martor al acestui fapt este Scărarul, care scrie : «Toți cîți încercați să vă pregătiți pentru drumul mărturisirii cu

32. *Scara*, loc. cit.

33. Aci e puterea sobornicității ortodoxe. Ea e străină și de individualismul protestant și de dictatura unei persoane socotită infailibilă, ca în catolicism. Cel ce povățuiește e ascultat, pentru că și-a însușit bine și prin aplicare în viața proprie Tradiția de la început a Bisericii, adică a învățaturii lui Hristos, predată prin Apostoli și urmașii lor.

mintea³⁴; toți cîți voiți să luați jugul lui Hristos pe umerii voștri, dar apoi vă siliți să puneți povara voastră pe grumazul altuia; toți cîți vă grăbiți să vă scrieți cîstigurile voastre și în locul lor voiți să ajungeți la libertatea voastră; toți cîți voiți să treceți marea aceasta și să înotați pe ea înălțați și susținuți de mîinile altora, cunoașteți că ați încercat să pășiți pe un drum scurt și aspru, care are în sine o singură greșală : aceasta este viața de sine (idioritmă). Cel ce a înlăturat-o pe aceasta, pentru totdeauna, a ajuns la capăt în toate cele bune, duhovnicești și plăcute lui Dumnezeu înainte de a păși pe calea lor. Căci ascultarea înseamnă a nu te încrede în tine, în săvîrșirea celor bune, pînă la sfîrșitul vieții»³⁵.

De aceea, și tu, învățînd acestea cu înțelegere și dorind să deprinzi partea cea bună, care nu se va lua de la tine, a liniștii ce duce la cer, urmează legilor bine orînduite, precum ți s-a arătat. Îmbrățișează întii, cu bucurie, ascultarea; apoi, liniștea. Căci precum făptuirea este calea spre vedere (contemplare), așa ascultarea e calea spre liniște. «Nu trece, cum s-a scris, hotarele pe care le-au pus părinții tăi» (Prov. 22, 28); și: «Vai celui singur» (Ecl. 4, 10). În felul acesta, punînd temelie bună, cu înaintarea vremii, vei pune și acoperiș strălucitor zidirii Duhului. Căci, precum, acolo, unde începutul e rău, totul e vrednic de lepădat, tot așa, acolo, unde începutul e bun, totul e frumos și bine orînduit, deși uneori se întîmplă și invers, dar aceasta vine din voința și hotărîrea noastră.

34. «Mărturisirea minții» este pomenirea neîncetată cu mintea a numelui Domnului Iisus Hristos. Prin aceasta mintea își mărturisește credința în Iisus Hristos, chiar cînd nu o face prin cuvinte auzite.

35. *Scara IV*; P.G. 88, 680 BC. Să nu te încrezi că poți face prin tine însuși un lucru desăvîrșit. Totdeauna e bine să întrebi și pe altul. Și să cauți să faci acest lucru din nou și mai bine.

15. Care sînt semnele adevăratei ascultări, pe care, avîndu-le, cel cu adevărat ascultător, dovedește că e ascultător fără greșală.

Dar, fiindcă această cale are multe și nesfirșite chipuri și, de aceea, și cei ce pășesc pe ea, pășesc în chip felurit, trebuie să-ți dăm și cîteva din semnele ei, pe care păzindu-le ca o regulă și ca o linie dreaptă, vei viețui în chip cuvenit.

Dintre ele le spunem pe acestea: cel cu adevărat ascultător, se cuvine, precum ni se pare, să păzească neapărat aceste cinci virtuți:

Întii, credința, adică să aibă credința curată și nefățarnică față de întiistătătorul său, încît să creadă că vede în el pe Hristos și se supune Lui, cum zice Domnul Iisus: «Cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă și cel ce vă nesocotește pe voi, pe Mine Mă nesocotește; iar cel ce Mă nesocotește pe Mine, nesocotește pe Cel ce M-a trimis pe Mine» (Luca 10, 16). Iar Scărarul zice: «Și tot ce nu este din credință, este păcat»³⁶.

În al doilea rînd, adevărul. Unul ca acesta slujește adevărului în faptă, în cuvînt și în mărturisirea sinceră a gîndurilor. «Începutul cuvintelor sale este adevărul», precum s-a scris (Ps. 118, 160); și: «Domnul caută adevărul» (Ps. 30, 25). Iar Hristos zice: «Eu sînt adevărul» (Ioan 14, 6). El însuși s-a numit adevărul.

Al treilea lucru cerut e să nu-ți faci voia proprie. Căci e spre paguba celui sub ascultare să facă voia sa. El trebuie să și-o taie pe aceasta totdeauna de bună voie, adică nu silit de părintele său.

Al patrulea e să nu se împotrivească în cuvînt și să nu se certe, în general, pentru că împotrivirea în cuvînt și cearta nu sînt ale celor bine credincioși. Căci scrie Sfîntul Pavel: «Iar dacă cineva este iubitor de sfadă, noi, acest obicei, nu-l avem, nici Bisericile lui Dumnezeu»

36. Scara, loc. cit.

(1 Cor. 11, 16). Dacă acestea sînt oprite îndeobște tuturor creștinilor, cu atît mai mult monahilor, care au făgăduit să se supună cu sinceritate, după pilda Domnului. Căci împotrivirea în cuvînt și iubirea de sfadă își au începutul în voia proprie, care viețuiește împreună cu necredința și cu mînia cugetului. Pentru că s-a spus : «Călugărul mîndru în cugetare se împotrivește cu tărie»³⁷. Iar contrariul acestui lucru, adică neîmpotrivirea în cuvînt și ne iubirea de sfadă vine din credință și din smerita cugetare.

În al cincilea rînd, acesta trebuie să păzească sinceritatea, adică să facă o mărturisire amănunțită și sinceră întîistătorului, cum am dat și la tundere, ca în fața înfricoșatului scaun al lui Hristos, înaintea lui Dumnezeu și a sfinților îngeri, făgăduind să avem ca început și sfîrșit, împreună cu alte făgăduințe și îndatoriri ale noastre față de Domnul, și mărturisirea celor ascunse ale inimii. Căci a spus și dumnezeiescul David : «Am zis: vesti-voi fărădelegea mea Domnului» (Ps. 31, 6) ș.a. Dar și Scărarul zice: «Ranele descoperite nu se vor face mai rele, ci se vor tămădui»³⁸.

Cel ce păzește aceste cinci virtuți arătate, cu înțelepciune și cu știință, să știe în chip sigur, că va dobîndi fericirea dreptilor ca o arvună. Căci acestea sînt proprii ascultării vrednice de laudă și ca o rădăcină și temelie a ei.

Dar ascultă care sînt și ramurile și roada și acoperișul: «Din ascultare, zice iarăși Sfîntul Ioan Scărarul, ră-

37. *Scara XXVIII* ; P.G. 88, 965 D.

38. *Scara IV* ; P.G. 88, 681 B. În textul grec se spune : «Ranele biruite». Descoperirea greșalelor în fața altuia și prin aceasta în fața lui Dumnezeu, înseamnă o adevărată biruire a lor, sau un efort al omului de a se dezlipi de ele, efort ajutat de puterea celui alt, dar mai ales de a lui Dumnezeu. Ele sînt pironite de cel ce le mărturisește la stîlpul dezaprobării, ca niște lucruri urite ; nu le mai ocrotește, nu le mai apără ca pe niște lucruri care nu sînt chiar atît de condamnabile. E un fel de pironire a lor pe cruce.

sare smerenia; din smerenie, dreapta chibzuință (discernământul); din dreapta chibzuință, pătrunderea; din aceasta (răsare) vederea înainte, care e o însușire a lui Dumnezeu singur și un dar cu totul deosebit și mai presus de oricare dăruit de El celor în chip fericit îndumnezeiți»³⁹. Pe lângă cele spuse, să-ți fie vădit și că, după ascultarea ce ți-ai însușit-o, îți răsare și smerenia; și iarăși după smerenie, îți va fi dăruită și dreapta chibzuință și, la fel, și celelalte. Deci nevoiește-te cu toată puterea ce o ai să-ți faci fără greșală drumul ascultării. Căci prin aceasta vei ajunge, în chip neîndoielnic, și la cele ce urmează. Iar dacă, înaintînd pe drumul ascultării, vei șchiopăta, să știi că nu vei străbate ușor distanța cealaltă ce îți stă în față, adică viețuirea cea după Hristos, nici nu vei fi încununat cu cununa dăruită biruitorilor. Să-ți fie ascultarea și cele ce țin de ea, amintite înainte, ca o călăuză, precum le este corăbierilor busola spre a se păzi de rătăcire. Căutînd neclintit la ea, vei putea pluti pe marele ocean al virtuților și vei înainta spre portul neînviforat al nepătimirii⁴⁰. Iar dacă va veni asupra ta vreo furtună și vreo clătinare, acestea vor fi pe măsura neascultării tale⁴¹. Căci, pe cel ce ascultă cu adevărat, nici diavolul însuși, spun Părinții, nu-l poate vătăma.

39. *Scara* IV; P.G. 88, 717 (citatul nu e dat literal).

40. Fiecare virtute se întipărește în firea noastră treptat; sau firea noastră ia forma ei dinamică și plină de putere, biruind tot mai mult valul unei opoziții, al unei porniri egoiste spre plăcere. Înaintarea din virtute în virtute e o luptă continuă cu aceste valuri care voiesc să ne tragă în ele, o luptă de creștere continuă în putere. Numai așa se ajunge la starea de înfrîngere a tuturor patimilor, a tuturor valurilor lor, ca la un port al liniștii. Nepătimirea concentrează în ea rezultatul unor eforturi duse, în acest sens, pînă la capăt.

41. În textul grec e «pe măsura supunerii tale». Înțelesul este însă același: pe măsură ce-ți micșorezi neascultarea și sporești în ascultare, valurile pornirilor egoiste ce te asaltează, vor fi mai mici, pentru că nu te-ai supus lor.

Iar ca să-ți arătăm pe scurt și cât de mare este cinstita înălțime a cinstitei ascultări, să mai amintim încă un cuvânt al unui Sfânt Părinte: zică, așadar, iarăși prea strălucitul luminător al viețuirii celei după Hristos și noul Veseleil (Ieș. 31, 2) al scării cerești⁴²: «Părinții socotesc cîntarea de psalmi drept armătură; rugăciunea, au spus ei, e ca un zid; lacrima neprihănită, spun că este ca o baie; fericita ascultare au socotit că este ca o mărturisire fără de care nimeni din cei împătimiți nu va vedea pe Domnul (Evr. 12, 14)»⁴³.

Socotim că sînt destule și acestea spre arătarea cea mai limpede și spre lauda imitării de neimitat (a lui Hristos), prin ascultarea de trei ori lăudată. Vom mai avea prilejul să învățăm a cunoaște prin cercare, — de vom urca spre cele înalte și de vom cugeta împreună — care este pricina zdrobirii și morții noastre — pentru că n-am fost zidiți astfel la început —, și care este iarăși pricina înnoirii și nemuririi noastre? Vom afla că pricina celei dintîi, sau a stricăciunii, este încrederea în sine, conducerea de sine și neascultarea lui Adam, din care s-a născut nesocotirea și călcarea poruncii dumnezeiești. Iar pricina celei de a doua, adică a nestricăciunii, este împreună voirea cu Tatăl și ascultarea de El, a Celui de al doilea Adam și a Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, din care s-a născut păzirea poruncii Lui. «Că Eu,

42. Veseleil a fost arhitectul cortului sfînt. Ioan Scărarul a fost arhitectul scării duhovnicești ce urcă la cer ca turnul unei biserici.

43. Scara IV; P.G. 88, 681 AB. Virtuțile alcătuiesc un adevărat templu, sau un locaș sfînt al lui Dumnezeu, pentru că prin ele omul se curățește și-și face drumul spre Dumnezeu, ca prin locașul lui Dumnezeu. Iar, cum virtuțile nu sînt decît trăsăturile chipului restabilit al omului, însuși omul devine prin ele un locaș sfînt al lui Dumnezeu. Prin ele omul trăiește cu Dumnezeu în ființa și în lucrările sale, adică cu puterea Lui. Omul este, astfel, și lăcașul lui Dumnezeu (1 Cor. 3, 16) și arhitectul lui, în colaborare cu Dumnezeu. Pătimașul nu vede pe Dumnezeu, pentru că e încă îngroșat și întors spre această stare îngroșată a sa, adică nu s-a făcut transparent spre Dumnezeu.

zice Mîntuitorul, nu am grăit de la Mine, ci Tatăl, Cel ce M-a trimis pe Mine, Acela Mi-a dat Mie poruncă ce să spun și ce să vorbesc. Și știu că porunca Lui este viața veșnică. Deci, cele ce grăiesc Eu, precum Mi-a spus Mie Tatăl, așa le grăiesc» (Ioan 12, 49—50). Precum, deci, în strămoșul nostru și în cei ca el, rădăcina și maica tuturor relelor este părerea de sine, așa și în Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, și în cei ce doresc să viețuiască după El, începutul, izvorul și temelia tuturor celor bune este smerenia.

Această stare și rînduială, după cum știm, o păzește și preainalta și sfințita ordine mai presus de noi a tuturor îngerilor celor în chipul dumnezeiesc. Ba și Biserica noastră cea de pe pămînt. Iar cei ce se abat de la această rînduială și voiesc să viețuiască în chip sucit, ca să nu spunem obraznic, am aflat și credem că s-au rupt de la Dumnezeu și de la așezămîntul luminos al Bisericii cerești și a toată lumea și au fost alungați și trimiși în întunericul și focul gheenei. Aceasta, după cum spunem, au pățit-o lucrătorii cei răi din jurul lui Lucifer și flecarii eretici, rău credincioși din diferite timpuri, cum arată cuvintele Scripturii dumnezeiești. Aceștia au fost aruncați, cum s-a spus, în chip jalnic, din pricina voinței de a plăcea lor înșiși și din pricina mîndriei, de la slava și desfătarea dumnezeiască și din sfințita adunare.

Un oarecare dintre înțelepți a spus că leacurile celor contrare sînt cele contrare. Fiindcă, deci, pricina tuturor lucrurilor întristătoare este neascultarea și mîndria, iar a celor de bucurie este ascultarea și zdrobirea inimii, cel ce dorește să viețuiască fără greșală trebuie să petreacă în supunerea față de un părinte încercat și nesupus înșelării — care-și are puterea într-o îndelungată deprindere și în cunoașterea celor dumnezeiești și în viața împodobită cu cununa virtuților — și să socotească porunca și sfatul lui ca pe cuvîntul și sfatul lui Dumnezeu. Căci mîntuirea, zice, este în sfătuire multă (Prov. 11, 14); și:

«Bărbatul nesfătuit e dușmanul său». Iar dacă s-a întâmplat unora dintre Părinții cei vestiți să dobândească liniștea îndumnezeitoare și desăvârșirea cea după Dumnezeu, chiar și fără deprinderea în ascultare, aceasta s-a întâmplat prin descoperire dumnezeiască și foarte rar. Dar s-a scris că ceea ce se întâmplă rar nu e lege a Bisericii, precum cu o singură rîndunică nu se face primăvara. Pentru aceea, tu încrede-te în supunerea adevărată, ca într-o știință care te călăuzește la liniștea preafrumoasă și lasă cele ce s-au întâmplat, prin iconomie, o singură dată, și ține seama de cele rînduite îndeobște de cuvioșii Părinți. În felul acesta te vei învrednici și de cununa celor ce viețuiesc după lege.

Pentru că, ce? Se va hotărî cineva să pornească pe drumul ce i se deschide în față, dacă nu l-a cunoscut din cercare, fără un povățuitor neînșelător? Nu va porni cineva pe talazurile mării, lipsit de un cîrmaci priceput. Pentru că nu se va apuca cineva de vreun meșteșug oarecare și de vreo știință fără un învățător nesupus rătăcirii. Se va apuca atunci oare, de meșteșugul meșteșugurilor și de știința științelor și va porni pe calea ce duce la Dumnezeu și pe marea nesfîrșită, sau va îndrăzni să înceapă viețuirea monahală, care s-a asemănat cu viețuirea îngerească, adică nevoința cu ea, și va crede sieși că va ajunge la capătul din urmă al ei, fără un povățuitor și cîrmaci și învățător încercat și adevărat? Cu adevărat, unul ca acesta, oricine ar fi el, se amăgește pe sine în chip nebunesc și a rătăcit înainte de a pune un început, ca unul ce nu se nevoiește după lege. Dimpotrivă, cel ce ascultă de rînduielile Părinților, a ajuns la țintă înainte de a porni pe cale. Căci de unde putem ști din altă parte, dacă luptăm după cuvîntă împotriva trupului, și dacă ne înarmăm împotriva patimilor și a demonilor? Pentru că, precum s-a spus, patimile stau lîngă virtuți și locuiesc

uşă lângă uşă⁴⁴. Sau, cum vom putea să stăpînim simţurile trupului şi să armonizăm puterile sufletului ca pe nişte coarde ale unei chitare? Mai bine zis, cum vom putea deosebi glasurile, descoperirile, mîngîierile şi vederile (contemplaţiile) dumnezeieşti? Sau vicleşugurile, amăgirile şi nălucirile drăceşti? Şi, ca să spunem pe scurt, cum ne vom învrednici să ajungem la unirile cu Dumnezeu, la lucrările îndumnezeitoare şi la taine, fără învăţătura unui învăţător adevărat şi luminat? Cu adevărat nu se poate, nu se poate! Căci îl vedem şi pe vasul ales, pe Preafericitul Pavel, învăţătorul celor negrăite, gură a lui Hristos, lumină a lumii, soare deobşte, învăţătorul lumii creştine, vestind şi tâlcuind *împreună* cu Apostolii Evanghelia. Iar pricina e, precum spune, «ca nu cumva să alerg, sau să fi alergat în deşert» (Gal. 2, 2). Ba mai mult, vedem însăşi Înțelepciunea de sine, pe însuşi Domnul nostru Iisus Hristos, spunînd despre Sine: «M-am coborît din cer, nu ca să fac voia Mea, ci voia Tatălui care M-a trimis pe Mine». Iar despre Preasfîntul şi de viaţă făcătorul Duh spune că «nu va grăi de la sine, ci cîte va auzi va grăi» (Ioan 16, 13).

De dragul rînduiei, care ţine la un loc atît cele cereşti cît şi cele pămînteşti, sîntem stăpîniţi de frică, de uimire şi de spaimă, pentru nimicnicia şi trîndăvirea noastră şi pentru cele alese din prostie, din părerea de sine, spre o vieţuire stîngace, primejdioasă, după o rînduială proprie şi în chip nesupus. Căci, cu adevărat, lupta aceasta e plină de frică şi zeci de mii sînt tîlharii şi nenumărate cursele ispititorilor. Pe lângă acestea, căderile nu

44. Cînd cultivăm o virtute, se trezeşte în noi o dorinţă contrară; cînd ne înfrinăm de la plăceri, se trezeşte în noi dorinţa după acele plăceri, întrucît le lăsăm mult timp nesatisfăcute; cînd ne smerim, se trezeşte în noi dorinţa de a ne arăta că sîntem cineva. Numai cel ce a ajuns la treapta desăvîrşită a virtuţilor, a dobîndit nepătimirea, sau a desfiinţat în sine total putinţa de trezire a dorinţei după plăcerile contrare.

se pot număra. De aceea, din cei mulți, foarte puțini sînt cei ce se mîntuiesc (Luca 13, 23). Aceștia însă trebuie să-și facă drumul precum voiesc. Căci, precum s-a scris, «focul va cerca cum este lucrul fiecăruia» (1 Cor. 3, 13); și: «Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui (Ps. 61, 11). Dar nu pur și simplu după cum voiesc ei, ci după cum trebuie să voiască și să viețuiască. Deo Domnul înțelegere tuturor (2 Tim. 2, 7).

Deci, tu și tot cel ce voiește să viețuiască după Dumnezeu, cunoscînd din aceste cuvinte, ca dintr-un ciucure, toată țesătura aurită și duhovnicească a fericitei ascultări, grăbește-te să afli, cum s-a arătat mai înainte, un învățător neînșelător și desăvîrșit. Iar semnul celor desăvîrșiți este, după purtătorul de Hristos Pavel, hrana tare (Evr. 5, 14). Aceștia au, prin deprindere, simțurile întărite ca să deosebească binele și răul.

Căutîndu-l în felul acesta, adică cu osteneală și credință, nu te vei mai abate de la ținta pusă înainte. Căci, «tot cel ce cere — spune Dumnezeiasca Scriptură — va lua și cel ce caută va afla, și, celui ce bate i se va deschide» (Matei 7, 8). Acela îți va descoperi pe rînd și după rînduială, toate cele datorate și lui Dumnezeu plăcute și te va călăuzi spre cele iubite de Dumnezeu și încă și mai duhovnicești și nedescoperite celor mulți. Aceasta, pentru că te va vedea bucurîndu-te din suflet de cumpătate, de puțînatate și de simplitate în mîncări și băuturi, de acoperișul cu care te mulțumești, de îmbrăcăminte și mulțumindu-te cu cele de folos și potrivite și trebuincioase timpului și că nu cauți cele de prisos și moi, cu care se mîndresc cei ce viețuiesc, în chip neînțelept, în lux și strălucire și-și înfig sulița în ei și în mîntuirea lor. Căci zice Marele Apostol: «Avînd mîncare și acoperiș, vom fi îndestulați cu acestea» (1 Tim. 6, 8).

Dar tu dorești și vrei să înveți de la noi și în scris cele potrivite începutului și mijlocului și sfîrșitului viețuirii celei după Hristos. Cu toate că întrebarea e vrednică de

laudă, ne e greu să răspundem dintr-odată. Totuși, cu ajutorul lui Hristos, ne vom sili să-ți dăm un răspuns la întrebarea ta, zidind pe desăvârșita și preacinstita ascultare, ca pe o temelie tare și neclintită, clădirea mult vestită a întregii case, adică liniștea (isihia) îndumnezeitoare. Firește, vorbim așa, sprijiniți pe cuvintele Părinților, grație în Duhul, ca pe niște stilpi neclintiți.

16. Cel ce voiește cu adevărat să viețuiască în liniște și după Dumnezeu trebuie să se îngrijească ca pe lângă credință să fie plin și de fapte bune. Iar credința este îndoită. Și pe lângă aceasta cel ce se liniștește trebuie să fie pașnic, neîmprăștiat, fără griji, sau neîngrijorat, tăcut, liniștit, mulțumitor în toate, conștient de neputința sa, să suporte cu bărbăție încercările, să nădăjduiască în Dumnezeu și să aștepte de la El ceea ce este de folos.

a) Zice Mîntuitorul : «Nu tot cel ce-Mi zice «Doamne, Doamne», va intra întru Împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Cel din ceruri» (Matei 7, 8). Deci și tu, iubite, dacă iubești, nu cu vorbe goale, liniștea îndumnezeitoare — care dă, de pe acum celor ce o deprind cu curăție, putința să primească arătările Împărăției lui Dumnezeu ce strălucesc de departe, iar în veacul viitor mai deplin și mai desăvârșit — ci o iubești cu adevărat și cu lucrarea, îngrijește-te ca, pe lângă credința drept măritoare, să fii plin și de fapte bune. Pe lângă aceea, să fii în pace cu toți, cît te privește pe tine, neîmprăștiat, fără griji sau deplin neîngrijorat, tăcut, liniștit, mulțumitor în toate, conștient de neputința ta și, peste tot, ține-ți ochiul neadormit și treaz față de ispitele diferite și de multe feluri ce ți se întîmplă în fiecare zi; luptă-te cu răbdare și cu îndelungă răbdare cu toată furtuna și cu tot necazul ce vine asupra ta în tot felul.

Despre primul și al doilea lucru, adică despre trebuința ca, pe lângă dreapta credință, să te împodobești

cu faptele bune, să-ți fie învățător lămurit slăvitul frate al Domnului, care spune: «Credința fără fapte este moartă, precum și faptele fără credință» și: «Arată-mi din faptele tale credința ta» (Iacob 2, 26, 18). Iar înainte de acesta, povățuitorul și învățătorul tuturor, Domnul nostru Iisus Hristos, care zice către ucenici: «Mergînd, învățați toate popoarele, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-i să păzească toate cîte v-am poruncit vouă» (Matei 28, 18—20). Cuvîntătorul de Dumnezeu zice și el: «Dumnezeu cere de la tot omul care are Botezul acestea trei: credința dreaptă de la suflet, cumpătarea de la trup și adevărul de la limbă»⁴⁵.

b) *Credința e îndoită*. — Însemnează-ți însă că credința, după cuvintele predate de Dumnezeu, este îndoită. Una e, îndeobște, cea a tuturor creștinilor ortodocși, iar alta a unora puțini care prin împlinirea tuturor poruncilor îndumnezeitoare s-au reîntors la chip și asemănare și, astfel, s-au îmbogățit cu lumina dumnezeiască a harului și și-au răzimat toată nădejdea în Domnul (Ps. 72, 27)⁴⁶. Și aceasta, în așa măsură, — o, minune! — că, după cuvîntul Domnului, ei nu mai deosebesc nimic (nu

45. Cred că e Sf. Grigorie de Nazianz.

46. Împlinirea continuă a poruncilor, sau întărirea în virtuți, îndumnezeiește pe om, pentru că ele îl unesc cu Dumnezeu tot mai mult, îl pun în comunicare tot mai puternică cu El. Cunoscînd prin trăire puterea lui Dumnezeu, el își pune toată nădejdea în Dumnezeu. Un astfel de om are o vedere (o simțire) a harului ca lumină. Căci harul ca deschidere a lui Dumnezeu spre omul care s-a deschis și el lui Dumnezeu, e în același timp lumină în calitatea lui de manifestare a iubirii lui Dumnezeu, dat fiind că orice deschidere a persoanei spre alta se arată ca lumină. Cu cît bunătatea ce se deschide e mai mare, sau cu cît deschiderea însăși e mai sinceră și mai totală, cu atît lumina lui e și ea mai puternică. Lumina lui Dumnezeu Celui atotbun covîrșește lumina săracă a omului, sau îl umple pe acesta de o lumină adîncă și persistentă. În felul acesta faptele izvorîte din credința fără vedere, de la început, duc la o credință din vedere. Ele se nasc din credință și duc la o credință superioară.

mai au nici-o îndoială) în vremea rugăciunii, în cererile ce le îndreaptă spre Dumnezeu, ci cer cu credință și de aceea primesc îndată cele ce le sînt de folos. Astfel, acești fericiți au dobîndit, din faptele sincere, credința sigură, ca unii ce au aruncat de la ei toată cunoștința, deosebirea, îndoiala și grija și s-au botezat (s-au scufundat) cu totul întregi în beția dumnezeiască a credinței, a nădejzii și a iubirii față de Dumnezeu și s-au schimbat cu schimbarea mai înaltă și fericită a dreptei Celui Preaînalt, după proorocul David (Ps. 76, 10) ⁴⁷.

Despre credința dintîi, nu-i acum timpul potrivit să vorbim pe larg. Dar e foarte potrivit să vorbim despre a doua. Ea răsare și se cîștigă ca un fel de rod din cea dintîi. Căci credința este ca o rădăcină și ca un început al liniștii îndumnezeitoare. «Dacă nu crezi, zice Sfîntul Ioan Scărarul, cum te vei liniști?» ⁴⁸. De aceea, zice proorocul

47. Aceștia s-au ridicat peste cunoștința lucrurilor deosebite între ele, peste trecerea prin cunoștință de la unul la altul, de aceea și peste deosebirea lor și peste îndoiala pe care legile lor naturale o pot trezi în puțința împlinirii de către Dumnezeu a cererilor lor. Ei se află în «beția trează» de care a vorbit Sf. Grigorie de Nisa, adică în bucuria entuziastă a unirii cu Dumnezeu Cel preaiubitor. Dacă orice unire prin iubire pricinuieste un fel de beție, întrucît se revarsă în cei uniți o putere de viață de la unul la altul, cu atît mai mult unirea prin iubire cu Dumnezeu. Ei sînt scufundați cu totul în beția credinței, a nădejzii neîndoelnice și a iubirii față de Dumnezeu, dar mai ales în beția trăirii covârșitoare a valului de viață ce le vine din Dumnezeu. Acesta e un botez lăuntric în Dumnezeu, sau în Duhul Lui cel Sfînt. Dar pentru a se scufunda în Dumnezeu, trebuie să se scufunde sau să se boteze în ei înșiși, ieșind din superficialitatea săracă a păcatului, trăită în limitarea egoismului. Numai acolo se întîlesc cu Dumnezeu. Sf. Isaac Sirul zice: «Scara Împărăției acesteia este înăuntru tău, ascunsă în sufletul tău. Botează-te pe tine în tine însuși spălîndu-te de păcat și vei afla acolo trepte, pe care vei putea urca» (*op. cit.*, cap. 31, p. 127). Tema se află și la Calist Catafygiotul.

48. Scara XXVII; P.G. 88, 1113 B. Credința tare dă o statornicie și o liniștire de grijile care chinuiesc pe om. Cu atît mai mult credința din experiența unirii cu Dumnezeu, izvor a toată puterea și a vieții fără știrbiri.

David: «Crezut-am, de aceea am grăit» (Ps. 115, 1). Iar Marele Apostol Pavel zice: «Credința este temelia celor nădăjduite, dovada lucrurilor nevăzute» (Evr. 11, 1) și: «Dreptul din credință va fi viu» (Rom. 1, 17) ș.a. Însuși Mîntuitorul zice către ucenicii care cereau să le mărească credința: «Dacă ați avea credință cît un grăunte de muștar, ați zice smochinului acesta: Scoate-ți rădăcina și te sădește în mare, și v-ar asculta. Și, dacă ați avea credință și nu ați deosebi (nu v-ați îndoi), nu numai cu smochinul ați face așa, ci și dacă ați zice muntelui acesta: Ridică-te și te aruncă în mare, s-ar face. Și toate cîte ați cere în rugăciune, crezînd, ați primi» (Matei 21, 22) ș.a., și apoi: «Credința ta te-a mîntuit» (Matei 9, 22).

Dar scrie și cuviosul Isaac: «Credința e mai subțire decît cunoștința, după cum și cunoștința e mai subțire decît cunoașterea lucrurilor ce cad sub simțuri⁴⁹. Căci toți sfinții, învrednicindu-se să afle această stare care e iubirea de Dumnezeu, viețuiesc, din puterea credinței, în desfătarea petrecerii celei mai presus de fire. Iar credință numim, nu pe aceea prin care crede cineva în deosebirea preaslăvitelor și dumnezeieștilor Ipostasuri și în Ființa preainaltă și unică a dumnezeirii, apoi în minunata întrupare în omenitate, în primirea firii noastre, chiar dacă și aceasta e foarte înaltă, ci acea credință care răsare în suflet din lumina harului, avînd mărturia minții și spri-

49. Perceperea lucrurilor sensibile e proprie oricui, chiar și animalelor. Cunoștința unor principii raționale e mai subtilă, căci implică o putere de abstragere de la lucrurile sensibile și de la multitudinea lor. Dar credința e mai subtilă și decît această cunoștință, căci surprinde indefinitul, care e forma realității celei mai înalte, sau a persoanei. Cine poate defini persoana cuiva, nesfîrșită în manifestările ei mereu noi? Ea nu poate fi cuprinsă în definiții exacte ale cunoașterii raționale. Cu atît mai mult, cine poate defini experiența prezenței și lucrării Persoanei supreme a lui Dumnezeu? Credința e modul de sesizare a celor mai subtile realități, fiind ea însăși cel mai subtil mod de cunoaștere. Căci numai credinței i se dezvăluie persoana celuiilalt, care nu vrea să fie redusă la obiect și nu poate fi redusă la obiect.

jinind inima ca să biruiască orice îndoială, din siguranța nădejzii, care o ferește de orice înșelare. E credința care nu se arată pe sine în dăruirea auzului urechilor, ci în ochii duhovnicești care văd tainele ascunse în suflet și bogăția dumnezeiască cea ascunsă ochilor fiilor trupului și descoperită în Duhul celor ce se ospătează la masa lui Hristos, prin umblarea în legile Lui, cum a spus El însuși: «De veți păzi poruncile Mele, voi trimite vouă pe Mîngîietorul, Duhul adevărului, pe care lumea nu-L poate primi; și Acela vă va învăța pe voi tot adevărul» ș.a. (Ioan 14, 17; 16, 13); și iarăși: «Pînă ce va veni Acela, care este desăvîrșirea tainelor, și ne vom învrednici în chip arătat de descoperirea lor, credința liturghisește între Dumnezeu și sfinți taine negrăite. Fie ca și noi să ne învrednicim de ele prin harul lui Hristos însuși, acum ca de o arvună, iar acolo în ipostasul (temelia) adevărului, în Împărăția cerurilor, cu cei ce-L iubesc pe El»⁵⁰.

c) *Trebuie să fii pașnic*. Iar pentru al treilea lucru, adică pentru trebuința de a fi în pace cu toți, să-ți fie îndemn lămurit cuvîntul fericitului David, ca și al purtătorului de Hristos Pavel, care strigă mai răsunător decît o trîmbiță. Cel dintîi zice: «Pace multă este celor ce iubesc legea Ta și nu le este lor sminteală» (Ps. 118, 165);

50. Isaac Sirul, τα εὐποθέβεντα ἀσκητικά, ed. Nichifor Ieromonahul, Atena, 1895, cap. 65, p. 261—262. Credința a doua, mai înaltă, e o vedere în Duhul a bogăției bunătății lui Dumnezeu, venită în sufletul celor ce au implinit poruncile Lui și, punîndu-se, prin aceasta, în legătură de iubire cu El, și-au subțiat vederea ochilor duhovnicești. Ei se hrănesc din această bogăție ca de la o masă dumnezeiască aflată în ei înșiși. Prezența acestei bogății în sufletul cuiva, e prezența Duhului însuși, căci El le face proprii și intime sufletului. Dar în viața pămîntească această bogăție nu e în mod deplin descoperită. De aceea credința are încă un rol în această viață. Ea e liturghisitorul care ne face cu puțină trăirea acestor taine. E mijlocitoare între noi și Dumnezeu; e ca un ochi care e necesar și totuși ca un ochi în care e prezentă, prin reflectare și în același timp prin lucrare directă, lumina, puterea și bunătatea ce iradiază din Dumnezeu.

și: «Am fost pașnic cu cei ce urăsc pacea» (Ps. 119, 6); și: «Caută pacea și o urmează pe ea» (Ps. 33, 13). Iar al doilea zice: «Urmează pacea cu toți și sfințenia, fără de care nimenea nu va vedea pe Domnul» (Evr. 12, 14); și: «De e cu puțință, pe cât ține de voi, fiți în pace cu toți» (Rom. 12, 18).

d) *Trebuie să fii neîmprăștiat*. Iar al patrulea lucru, adică trebuința de a fi neîmprăștiat, ți-l va arăta cuviosul Isaac, care zice: «Dacă pofta e rodul simțurilor, apoi să tacă cei ce susțin că păzesc pacea minții cu atenția împrăștiată». Și: «Cu cei împrăștiați să nu te însoțești»⁵¹.

e) *Trebuie să fii fără griji, sau neîngrijorat*. Iar despre al cincilea lucru, adică despre trebuința de a fi fără griji și neîngrijorat să-ți fie de învățătură ceea ce spune Domnul în Evanghelie: «Pentru aceea, vă zic vouă: nu vă îngrijiți în sufletul vostru ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca. Oare nu e sufletul mai mult decît mîncarea și trupul mai mult decît haina? Căutați la pasările cerului, că nici nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitnițe. Și Tatăl vostru cel din ceruri le hrănește pe ele. Nu sînteți voi mai mult decît ele? Și cine dintre voi, îngrijindu-se, poate să adauge un cot la statura sa? Iar pentru haină, de ce vă îngrijiți?» (Matei 6, 25-28). Și puțin mai încolo: «Deci nu vă îngrijiți zicînd: ce vom mânca, sau ce vom bea, sau ce vom îmbrăca. Căci toate acestea le caută neamurile. Știe Tatăl vostru cel din ceruri că aveți trebuință de toate acestea. Căutați mai întîi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și acestea toate se vor adăuga vouă. Deci, nu vă îngrijiți de ziua de mîine, căci ziua de mîine se va îngriji de ale ei. Ajunge zilei răutatea ei» (Matei 6, 31—34).

51. Neidentificat.

Dar zice și Sfântul Isaac: «De nu te-ai eliberat de griji, să nu cauți lumină în sufletul tău»⁵². Iar Scărarul zice și el: «Un fir de păr tulbură ochiul și o mică grijă alungă liniștea. Căci liniștea este lepădarea gândurilor și renunțarea la grijile părute îndreptățite. Cel ce a dobândit liniștea, nu se va mai îngriji nici de trupul său. Căci, «nemininos este Cel ce a făgăduit aceasta» (Evrei 10, 23)⁵³.

f) *Trebuie să iubești tăcerea*. Al șaselea lucru, adică trebuința de a tăcea, decurge din înșiruirea cuvântului. Dar zice cuviosul Isaac și despre aceasta: «Cel ce-și înfrînează limba de la birfire, păzește inima lui de patimi; și cel ce curățește inima lui de patimi, vede în tot ceasul pe Domnul»⁵⁴; și: «Cînd vei pune toate faptele viețuirii tale pe un taler și tăcerea pe celălalt, vei afla că ea cîntărește mai greu»⁵⁵. Și: «Mai presus de toate iubește tăcerea, că ea te apropie de rod. Căci limba n-are putere să se apropie de el»⁵⁶. Și: «Mai întîi să ne silim să tăcem; apoi din tăcere se naște în noi ceva care ne conduce spre tăcere. Dee-ți Dumnezeu să simți ceva ce se naște din tăcere. De vei începe să viețuiești astfel, nu știu eu ce lumină îți va răsări ție din aceasta»⁵⁷. Și iarăși: «Tăcerea

52. *Op. cit.*, cap. 13, p. 51. Grijiile umplu cugetarea total de lucrurile necesare trupului; o trag la suprafață. Lucrurile își pierd transparența. Adîncurile sufletului, cu transparența lor spre planul dumnezeiesc, se acoperă. Cugetarea nu mai e preocupată de sensul vieții. Acest sens nu se mai pune în evidență, nu mai e loc și timp în suflet pentru el.

53. *Scara XXVII*; P.G. 88, 1109 D, 1112 A.

54. Neidentificat.

55. *Op. cit.*, Cuv. 34, p. 149.

56. Neidentificat.

57. *Op. cit.*, Cuv. 34, p. 149. În tăcere, adîncul nostru e lucrător. Cînd vorbim e împiedicat să lucreze. În tăcere el se întîlnește cu Duhul dumnezeiesc, care atrage cu putere privirea spre bogăția și viața Lui; se întîlnește cu Duhul dumnezeiesc, care e dincolo de el, și din întîlnirea aceasta se naște o cunoștință, pe care nu o poate ști decît el și cei cărora le-o comunică sau mai bine zis cărora le-o comunică nu atît prin cuvinte, cit prin felul cum arată și cum se comportă. În tăcere te întîlnești cu ceva care te duce iarăși la tăcere. Tăcerea prinde mai bine taina ce se

este taina veacului viitor. Iar cuvintele sînt uneltele lumii acesteia»⁵⁸. Iar Sfîntului Arsenie, așa i-a poruncit a doua oară glasul dumnezeiesc: «Arsenie, fugi, taci, liniștește-te, și te vei mîntui»⁵⁹.

g) *Trebuie să te liniștești*. Iar despre al șaptelea lucru, adică despre trebuința de a viețui liniștit, să-ți fie vrednici de crezarea spre dovedire, Marele Vasile și, iarăși, Sfîntul Isaac. Cel dintîi a spus: «Liniștea este începutul curățirii sufletului»⁶⁰. Iar celălalt: «Sfîrșitul liniștirii e tăcerea cu privire la toate»⁶¹. Cel dintîi a arătat prin aceste cuvinte, pe scurt, începutul liniștirii, al doilea, sfîrșitul ei. Iar în Vechiul Testament s-a spus: «Ai păcătuit? Liniștește-te» (Fac. 4, 7) și: «Oprîți-vă și cunoașteți că Eu sînt Domnul» (Ps. 45, 10). Scărarul zice și el: «Lucrul premergător al liniștii este lipsa de grijă în privința tuturor lucrurilor îndreptățite și neîndreptățite. Căci cel ce se deschide celor dintîi, va cădea în celelalte. Apoi, rugăciunea neobosită. Și, în al treilea rînd, lucrarea nefurată (neabătută) a inimii. E prin fire cu neputință celui ce n-a învățat literele să citească cărțile; dar și mai

petrece în întîlnirea noastră cu infinitatea ce iradiază din Dumnezeu cel personal. Cînd începe limba să o exprime, pierdem trăirea deplină a acestei taine de-o bogăție indefinită, începem să rupem părți din ea, care toate la un loc nu pot reda indefinitul. În tăcere, ești oarecum în mijlocul ei, identificat cu ea; prin grăire te detașezi, te depărtezi de ea; în cuvinte prinzi numai fișii din ea, nu mai trăiești întregul și întregul acesta nu poate fi combinat din fișii, pentru că infinitul nu se poate realiza din combinarea părților limitate. Desigur nu e vorba de tăcerea diplomatică, ci de tăcerea care e semnul scufundării în infinitul dumnezeiesc prin adîncul inimii.

58. Prin tăcere ne ridicăm în planul infinitului și al indefinitului, trăit în mod deplin. Prin cuvinte exprimăm lucrurile distincte ale lumii acesteia și coborîm în lumea aceasta compusă din lucruri finite; cuvintele ne atrag în îngustimile lor făcute pentru lucrurile mărginite ale lumii dinafară.

59. *Acta Sanctorum, Propylaeum Novembris*, în «Synaxarium Constantinopolitanum», Mai, 8, 3; col. 665.

60. Sf. Vasile, *Epist. către Grigorie despre singurătate*; P.G. 32, 228 A.

61. *Op. cit.*, cap. 79; P.G. 304.

cu neputință este celor ce n-au dobândit primul lucru (lipsa de griji), să le lucreze pe celelalte două (rugăciunea și lucrarea inimii) cu judecată»⁶².

Și, iarăși, spune Sf. Isaac: «Dorul celui ce se liniștește este așteptarea neîncetată a morții. Cel ce intră fără acest gând pe calea liniștirii nu poate purta cele ce trebuie să le suportăm și să le răbdăm în tot felul»⁶³.

h) *Trebuie să mulțumești pentru toate.* Pentru al optulea lucru, sau pentru trebuința de a mulțumi pentru orice, să-ți fie ție îndrumător Sfântul Pavel, care poruncește: «În toate mulțumiți» (1 Tes. 5, 18). De asemenea, cuviosul Isaac, care zice: «Mulțumirea celui ce primește, stîrnește pe cel ce a dat să dea daruri și mai mari decît cele dinainte. Cine nu mulțumește pentru cele mai mici, va fi nerecunoscător (mincinos) și nedrept și în cele mai mari»⁶⁴. Și: «Ceea ce călăuzește darul lui Dumnezeu spre om este inima ce se mișcă spre mulțumire neîncetată. Iar ceea ce călăuzește ispita spre suflet, este gândul de cîrtire care se mișcă pururea în inimă»⁶⁵. Și: «Gura care mulțumește pururea, primește binecuvîntare de la Dumnezeu; și în inima în care stăruie mulțumire se revarsă harul»⁶⁶.

i) *Trebuie să-ți recunoști neputința ta.* Al nouălea lucru este să cunoști ce mare cîștig dobîndește cel ce a ajuns să-și cunoască neputința sa. Aceasta o vei afla luînd

62. *Scara XXVII*; P.G. 88, 1009 B.

63. *Op. cit.*, cap. 34, p. 152. Cine s-a împăcat cu gîndul că va muri, nu mai e neliniștit de nimic. Iar gîndul morții nu-l mai sperie pe cel ce crede ferm în viața viitoare.

64. *Op. cit.*, cap. 30, p. 126.

65. Neidentificat. Inima care mulțumește lui Dumnezeu este o inimă deschisă Lui. De aceea în ea se revarsă alte și alte daruri. Cea care cîrtește e o inimă închisă în sine. Ea nu vede darurile primite și de aceea nu primește în fond nimic de la Dumnezeu, sau de la altă persoană. Reducînd toate la nimic, rămîne cu nimic. Ea nimicește prin critică și ceea ce primește.

66. Neidentificat.

aminte la psalmul VI al profetului David, în care zice: «Miluiește-mă, Doamne, că neputincios sînt» (Ps. 6, 2). Și în altă parte: «Eu sînt vierme și nu om, ocară oamenilor și defăimarea poporului» (Ps. 21, 6). Iar Sfîntul Isaac zice: «Fericit este omul care cunoaște neputința sa, pentru că această cunoștință i se face lui temelie și rădăcină și început a toată bunătatea. Căci cînd va afla cine este și va simți cu adevărat neputința sa, va strînge sufletul său din starea umflată și goală, care-i întunecă cunoștința, și-și va pune sieși străjuire»⁶⁷. Și: «Omul care a ajuns să cunoască măsura neputinței sale, a ajuns la desăvîrșirea smereniei»⁶⁸.

j) *Trebuie să răbdăm cu bărbăție încercările*. Cuvîntul ce ne-a mai rămas și care împlinește numărul celor zece înfățișate de noi, vorbește despre trebuința de a purta cu bărbăție și de a înfrunta cu răbdare încercările felurite și de multe chipuri ce au să ți se întîmple. Ascultă, deci, cele ce sînt scrise despre aceasta în Sfînta Scriptură. Căci zice purtătorul de Hristos Pavel: «Fraților, nu este lupta noastră împotriva singelui și a trupului, ci împotriva începătorilor, a stăpîniilor, a stăpînitorilor întunericii veacului acestuia, împotriva duhurilor răutății întru cele cerești» (Efes. 6, 12). Și: «Dacă sînteți fără certare, de care s-au făcut părtași toți, iată că sînteți neligitimi și nu fii» (Evr. 12, 8). Și: «Pe care-l iubește Domnul, îl ceartă, și bate pe tot fiul pe care-l primește» (Evrei 12, 6). Fratele Domnului zice și el: «Bărbatul neispitit este necercat» (Iacob 1, 12). Iar Sfîntul Ilie Ecdicul zice: «E de trebuință fiecărui creștin, care crede drept în Dumnezeu, să nu fie cu nepăsare, ci să aștepte și să primească totdeauna încercarea, ca atunci cînd vine să nu se mire, nici să se tulbure, ci să rabde greutatea necazului și să înțeleagă ce spune, psalmodiind cu prooro-

67. *Op. cit.*, cap. 21, 22.

68. Neidentificat.

cul: «Cearcă-mă, Doamne, și mă ispitește» (Ps. 25, 2). Căci n-a zis: «Certarea ta m-a nimicuit pe mine, ci m-a îndreptat pînă la sfîrșit» (Ps. 17, 39)⁶⁹.

Nici nu cerceta pricina încercărilor tale, de unde vin, ci roagă-te numai lui Dumnezeu să le porți cu mulțumire, cum zice Sfîntul Marcu: «Venind încercarea, nu căuta de ce și prin cine a venit, ci caută să o rabzi cu mulțumire și fără să ții minte răul»⁷⁰. Și iarăși: «Dacă nu e ușor să afli pe vreunul să placă lui Dumnezeu fără să fie încercat, se cade să mulțumim lui Dumnezeu pentru tot ce ni se întîmplă»⁷¹. Și: «Tot necazul dă pe față starea sufletului, dacă acesta tinde spre cele de-a dreapta sau spre cele de-a stînga. De aceea, orice necaz ni se întîmplă, se numește încercare, dînd celui părtaș la el cunoștința voilor lui ascunse»⁷².

Iar Sfîntul Isaac, pe lîngă multe altele, spune și acestea: «Încercarea e de folos pentru tot omul. Dacă e de folos lui Pavel, să tacă toată gura și să se supună toată lumea lui Dumnezeu (Rom. 3, 19)⁷³. Luptătorii sînt încercați ca să-și sporească puterea lor, cei încrezuți sînt încercați pentru ca din cele ce-i vatămă, să învețe să se păzească pe ei; cei adormiți sînt încercați pentru ca să fie ajutați să se trezească; cei depărtați de Dumnezeu sînt

69. *Anthologion gnomicum* I; P.G. 127, 1029 A; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 281.

70. *Despre cei ce cred că se mîntuiesc prin fapte*, 198; P.G. 65, 960 A; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 269.

71. *Op. cit.* 200; P.G., loc. cit.; *Filoc. rom.* loc. cit. Orice încercare ne dă putința să ne întărim duhul prin credință. Nu poate deveni copilul bărbat, dacă nu are prilejul să învingă diferite greutăți.

72. *Op. cit.* 204; P.G. loc. cit.; *Filoc. rom.* vol. I, p. 270.

73. *Op. cit.* cap. 48, p. 198. Pentru fiecare om e grea întîmplarea care se opune unei aplecări a voii lui. Din acest motiv aceea este pentru el și se numește încercare. Pentru cel cu aplecare ascunsă spre lauda oamenilor, e încercare cuvîntul de osîndă, sau de neapreciere din partea cuiva; pentru cel ce nu are această aplecare, o astfel de întîmplare nu-l doare prea mult. De aceea fiecare încercare e leac pentru o boală ascunsă, dacă se suportă cu bărbăție și se cîștigă un fel de nepăsare pentru ea.

încercați pentru ca să se apropie de El; cei ai lui Dumnezeu sînt încercați pentru ca să se sălășluiască cu îndrăznire în casa Lui. Nici un fiu neîncercat nu primește bogăția casei tatălui său, ca să fie ajutat de ea. De aceea, Dumnezeu încearcă, mai întîi, și bate, apoi își arată darul. Slavă Stăpînului care prin doftorii amare ne dă bucuria sănătății. Nu e om care în vremea încercării să nu se obosească. Și nu este cineva căruia să nu i se pară amară vremea în care e adăpat cu fiera încercărilor. Dar fără acestea nu e cu puțință să se dobîndească o sănătate puternică. Însă a le răbda nu stă în puterea noastră (1 Cor. 10, 13). Căci de unde ar avea vasul de lut puterea să oprească curgerea apei, dacă nu l-ar întări focul dumnezeiesc? Dacă ne supunem, rugîndu-ne cu smerenie, cu dorință neînteruptă și cu răbdare, toate le vom primi în Hristos Iisus, Domnul nostru»⁷⁴.

S-a spus, apoi, și în Înțelepciunea lui Sirah: «Dacă te apropii ca să slujești Domnului Dumnezeului tău, pregătește-ți sufletul pentru încercare. Îndreptează-ți inima ta și răbdă și să nu te grăbești în vremea asupririi» (Înț. Sir. 2, 1—2)⁷⁵.

74. *Op. cit.* Cuv. 48, p. 198—199. Răbdarea este din efortul nostru, dar acest efort nu ne-ar fi cu puțință fără ajutorul lui Dumnezeu. Sinergia, sau colaborarea omului cu Dumnezeu, are un caracter foarte subtil. Nu stă pe o parte efortul, pe alta ajutorul dumnezeiesc. În efortul nostru însuși se dovedește prezent ajutorul dumnezeiesc, făcînd posibil acest efort, dar acesta rămînînd totuși și efort al nostru. Ne ostenim pentru că primim puterea să ne ostenim, dar ne ostenim în mod real. Nu mă laud cu osteneala mea, ca fiind numai a mea, dar partea mea din ea, e cerută totuși de Dumnezeu.

75. Cel ce vrea să slujească lui Dumnezeu, pune în mișcare puterile bune ale ființei sale. Dar tocmai atunci se mișcă și pornirile contrare. Împotriva înfrînării se trezesc dorințele de plăcere, împotriva răbdării, pornirea spre comoditate, etc. Numai stăruirea în cele dîntii va slăbi puterea celor din urmă. De aceea, cel ce primește încercări nu trebuie să se grăbească să termine repede cu ele. Pornirile rele nu se slăbesc ușor. Trebuie înfruntate și veștejite timp îndelungat, prin încercări prelungite sau mereu repetate. Numai așa sînt slăbite cu adevărat.

1) *Trebuie să nădăjduim în Dumnezeu și să așteptăm de la El ceea ce ne este de folos*⁷⁶. Aruncă ancora nădejzii în Dumnezeu care poate să mîntuiască și așteaptă de la El sfîrșitul cel de folos al încercărilor. Căci «credincios este Dumnezeu, care nu ne va lăsa pe noi să fim încercați peste puterea noastră, ci împreună cu încercarea va face și sfîrșitul» (1 Cor. 10, 13). Și: «Necazul lucrează răbdarea, iar răbdarea probare, iar probarea nădejde, iar nădejdea nu rușinează» (Rom. 5, 4). Și: «Cel ce rabdă pînă la sfîrșit, acela se va mîntui» (Matei 10, 22). Și: «Întru răbdarea voastră veți cîștiga sufletele voastre» (Luca 21, 19). Iar fratele Domnului grăiește așa: «Spre toată bucuria să socotiți, frații mei, cînd cădeți în multe feluri de ispite, cunoscînd că probarea credinței voastre lucrează răbdare; iar răbdarea să aibă lucrul ei desăvîrșit, ca să fiți desăvîrșiți și întregi, neavînd lipsă de nimic» (Iacob 1, 2—4). Și: «Fericit e omul care rabdă ipsita căci făcîndu-se probat, va lua cununa vieții pe care a făgăduit-o Domnul celor ce-L iubesc pe El» (Iacob 1, 12). Și: «Nu sînt vrednice pătimirile timpului de acum de slava viitoare ce vi se va descoperi» (Rom. 8, 18). Și: «Așteptînd, am așteptat pe Domnul și a luat aminte la mine și a auzit rugăciunea mea și m-a ridicat din groapa necazului și din tina noroiului și a așezat pe piatră picioarele mele și a îndreptat pașii mei și a pus în gura mea cîntare nouă, laudă Dumnezeului nostru» (Ps. 39, 1—4). De asemenea, și Fericitul Simeon Metafrastul scrie: «Sufletul legat prin lanțurile dragostei de Dumnezeu socotește ca nimic pătimirea. Căci el se desfată în dureri și înflorește în pătimirea neplăcută și cînd nu pătimește nimic întristător pentru Cel iubit, atunci socotește, mai degrabă, că pătimește, și fuge de tihnă ca de o pedeapsă»⁷⁷.

76. Acest paragraf nu se numără deosebit. El încheie pe cel dinainte. Căci încercările se rabdă prin nădejde.

77. Neidentificat.

17. *Despre frica de Dumnezeu, care este îndoită: una a celor începători, iar alta a celor desăvârșiți.*

Nu trebuie să ne lenevim a vorbi și despre frica îndoită de Dumnezeu. Dar ni se pare că, vorbind numai despre frica desăvârșită după ce am încheiat cele opt capete, am nesocoti ordinea. Deci trebuie să vorbim și despre frica cea dintii, căci Sfinții Părinți au așezat frica după credință.

a) *Despre frica dintii, sau a începătorilor.* Să știi, deci, prea iubite, că frica de Dumnezeu este îndoită, una a începătorilor și alta a celor desăvârșiți. Despre cea dintii s-a scris așa: «Începutul înțelepciunii este frica de Dumnezeu» (Pilde 1, 7); și: «Veniți, fiilor, să mă ascultați, frica Domnului vă voi învăța pe voi» (Ps. 33, 11); și: «De frica Domnului se abate fiecare de la păcat» (Înț. Sir. 2, 7); și: «Unde e frică, acolo e și păzirea poruncilor» (Înț. Sir. 2, 16). Iar cuviosul Isaac zice: «Frica de Dumnezeu e începutul virtuții, dar se spune că este și rodul credinței și ea se seamănă în inimă, când cugetarea se desparte de împrăștierea lumii, adunînd gîndurile sale cele ce umblă în împrăștiere, în gîndirea la viitoarea adunare a tuturor»⁷⁸; și: «Începutul vieții adevărate a omului este frica de Dumnezeu. Dar ea nu vrea să rămînă în suflet odată cu împrăștierea»⁷⁹; și: «Înțelepțește-te ca să pui temelie în călătoria ta frica de Dumnezeu și în

78. *Op. cit.*, cap. 1, p. 1. În text: «in viitoarea restaurare». Lumea e acum dezbinată prin păcat. Pornirile ei sînt contradictorii. Mîntea trebuie să nu se mute de la un aspect al lumii la altul contrar, ci gîndind la reînnoirea armoniei finale a lor s-o vadă de pe acum readunată în Cel Unul și să lucreze pentru această readunare, contemplîndu-L pe Acela de pe acum în toate. Aceasta nu e o construire de castele în aer, ci o ancorare în realitatea cea mai de temelie a tuturor.

79. *Op. cit.*, cap. 2, p. 3. Frica ne face să atîrnăm de Dumnezeu. De aceea ea e contrară împrăstierii minții în lucrurile lumii, privite în ele înseși, în afara legăturii cu Dumnezeu, sau nu poate rămîne în suflet împreună cu această împrăștiere.

puține zile te vei vedea din nou în poarta împărăției, pe un drum neocolit»⁸⁰.

b) *Despre frica a doua, cea desăvîrșită.* Iar despre frica a doua, sau cea desăvîrșită, s-a spus așa: «Fericit bărbatul care se teme de Domnul; întru poruncile Lui va voi foarte» (Ps. 111, 1). Și: «Feriți-vă toți cei ce se tem de Domnul, cei ce umblă în căile Lui» (Ps. 127, 1). Și: «Temeți-vă de Domnul toți sfinții Lui; că nu le lipsește ceva celor ce se tem de El» (Ps. 33, 19). Și: «Iată, așa se va binecuvînta omul care se teme de Domnul» (Ps. 127, 4). Și: «Frica de Domnul este curată; ea rămîne în veacul veacului» (Ps. 18, 10).

Dar scrie și Sfîntul Petru Damaschinul: «Semnul fricii dintîi este că urăște păcatul și se mînie pe el, ca cel rănit de fiară. Iar al celei desăvîrșite e că iubește virtutea și se teme de schimbare. Căci nimeni nu e neschimbător și în orice lucru în viața aceasta trebuie să ne temem pururea de cădere»⁸¹.

De aceea și tu, ascultîndu-le acestea cu înțelegere, si-lește-te să ții în tine neîncetat, împreună cu toate cele spuse mai înainte, și frica cea dintîi. Căci ea e cea mai sigură păzitoare a comorii tuturor faptelor bune. Dacă o ai pe ea, vei avea pașii tăi îndreptați spre lucrarea tuturor poruncilor Domnului nostru Iisus Hristos. Iar înaintînd pe calea lor, vei dobîndi și frica desăvîrșită și curată, prin dorirea virtuților și prin mila Bunului Dumnezeu.

18. *Pentru împlinirea poruncilor și pentru credința în Domnul nostru Iisus Hristos nu trebuie să cruțăm, cînd timpul o cere, nici chiar viața noastră.*

80. *Op. cit.*, cap 2, p. 5. Frica, ținîndu-ne atirnați cu toată simțirea de Dumnezeu, e drumul cel mai scurt spre intrarea la El, care e o adevărată restabilire a firii noastre în starea în care eram la început, sau în starea la care puteam înainta ușor, adică în starea de împlinire a omenscului adevărat.

81. *Filocalia rom.*, vol. III, Cuv. 3, p. 200.

Pe lângă cele spuse, mai trebuie să știi și aceea că, de dragul poruncilor de viață dătătoare și de dragul credinței în Domnul nostru Iisus Hristos, sîntem datori, cînd timpul o cere, să dăm cu bucurie pînă și sufletul nostru, sau să nu ne cruțăm nici chiar viața noastră. Căci însuși Domnul nostru Iisus Hristos zice, în privința aceasta, că, «cel ce și-a pierdut sufletul său pentru Mine și pentru Evanghelia Mea, acela se va mîntui» (Marcu 8, 35). Aceasta, fără îndoială, pentru că crede și nu se îndoiește, că însuși Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, Mîntuitorul, este învierea și viața și tot ce este mîntuire⁸².

Căci zice: «Eu sînt învierea și viața. Cel ce crede în Mine, chiar de va muri, va fi viu. Și tot cel ce e viu și crede în Mine, nu va muri în veac» (Ioan 11, 25—27). Și: «Așa a iubit Dumnezeu lumea, că și pe Fiul Său Unul Născut L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, și să aibă viață veșnică» (Ioan 3, 16). Și: «Eu am venit ca lumea viață să aibă și mai multă să aibă» (Ioan 10, 10).

Deci, așa fiind, și, precum s-a zis, «de cele dinapoi uitînd și spre cele dinainte tinzînd» (Filip. 3, 14), alargă, împreună cu Hristos Iisus, fără întoarcere, pe drumul tău.

Dar este bine și foarte folositor să înfățișăm mai întîi metoda naturală a preafericitului Nichifor despre chipul în care se poate ajunge înăuntru inimii prin respirația pe nas. E o metodă care ajută și la adunarea cugetării⁸³. În felul acesta lucrarea noastră va înainta, cu Dumnezeu, într-un chip cuvenit.

Deci, acel dumnezeiesc bărbat, pe lângă multe altele, care au fost mărturiile scrise ale sfinților, spune și acestea:

82. Cine își dă viața pămîntească pentru Hristos, o dă pentru învierea sa și pentru viața veșnică.

83. «Metoda» se numește naturală, pentru că se folosește de procesul natural al respirației, pentru a lega de ea și actul spiritual al întoarcerii gîndirii spre cele interioare.

19. *Metodă naturală despre chipul în care se poate intra înăuntru inimii și ieși de acolo prin respirația pe nas; și despre însăși rugăciunea practică de noi, care este: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă». Această metodă ajută și la adunarea cugetării.*

«Știi, frate, că suflarea pe care o avem este prilejuită de aer. Și aerul îl inspirăm și pentru inimă. Căci suflarea aceasta este pricinuitoarea vieții și a căldurii trupului. Deci inima absoarbe suflarea (suflul) pentru ca să-și dea căldura ei afară prin expirație, iar ei să-și pricinuiască o bună temperatură. Pricinuitorul acestei lucrări, sau mai bine zis slujitorul ei, este plămînul. Acesta, fiind zidit de Dumnezeu cu o țesătură rară, ca niște foale, introduce și scoate conținutul (aerul) fără greutate. Astfel inima, atrăgînd aerul răcoros și alungînd pe cel cald, păstrează netulburată rînduiala pentru care a fost zidită spre susținerea organismului vital.

Deci tu, șezînd în chilia liniștită și adunîndu-ți mintea, introdu-o pe unde intră suflarea în inimă și silește-o să coboare cu suflarea în inimă. Iar intrînd acolo, mintea, după ce se unește cu sufletul, se umple de plăcere și de bucurie nespasă.

Așadar, obișnuiește-ți, frate, mintea ca să nu mai iasă de acolo repede. Căci, la început stă cu greu acolo din pricina închiderii și strîmtorării. Dar, după ce s-a obișnuit, nu-i mai plac umblările pe afară. Căci, «Împărăția cerurilor este înăuntru nostru» (Luca 17, 21). Celui ce o privește acolo și o caută prin rugăciunea curată, cele de afară i se par triste și urîte».

Și, «trebuie să afli și aceasta că, ajungînd tu acolo, nu trebuie să taci și să o lași să stea în nelucrare, ci dă-i rugăciunea: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă», ca lucrare și gîndire neîncetată și nicio-

dată să nu se oprească din aceasta. Căci, aceasta, ținând mintea nerătăcită, o face cu neputință de prins și de atins de atacurile dușmanului și o ridică la iubirea și la dorul de Dumnezeu»⁸⁴.

Acestea le spune acest fericit Părinte, avînd ca scop de căpetenie ca, prin folosirea acestei metode naturale, mintea să se întoarcă din rătăcirea și robia ei obișnuită, spre luare aminte și, prin luarea aminte, să se însoțească din nou cu sine însăși și așa să se unească cu rugăciunea, iar apoi să coboare în inimă cu ea, adică cu rugăciunea, și să rămînă pururea în ea. Aceasta a spus-o și un oarecare alt bărbat dintre cei înțelepțiți de Dumnezeu, lămurind metoda înfățișată mai înainte, ca unul ce a cunoscut prin cercare această sfințită lucrare⁸⁵.

20. *Despre metoda naturală prin inspirația pe nări și despre chemarea, odată cu ea, a Domnului Iisus Hristos.*

Trebuie să facem vădit celui iubitor de învățătură și aceea că, dacă vom obișnui mintea noastră să coboare în inimă, odată cu intrarea aerului, vom afla cu siguranță că mintea nu începe să coboare înainte de a fi renunțat la orice gînd și de a se fi făcut unitară și de a se fi golit, nemaifiind stăpînită de nici-o amintire, decît de chemarea numelui Domnului nostru Iisus Hristos. Iar ieșind de acolo și îndreptîndu-se spre cele de afară, sau spre amin-

84. Ceea ce apare în ghilimele este din «Metoda» lui Nichifor din singurătate (*Filocalia gr.* ed. III, vol. IV, p. 27—28 și *Filoc. rom.* vol. VII).

85. Se pare că se face aluzie la Grigorie Sinaitul, care a cerut ca respirația să nu se facă prea grăbit, pentru ca și cugetarea sau pomenirea lui Hristos să rămînă mai mult înăuntru, să fie mai adîncită cu mintea în înțelesul pe care-l reprezintă Hristos (*Filoc. gr.* ed. III, vol. IV, p. 71—72. Vezi și *Filoc. rom.* vol. VII). Metoda are ca scop ca omul să devină conștient la culme de sine însuși și prin aceasta de Dumnezeu. Gîndirea la Hristos întărește conștiința de sine și conștiința de sine întărește simțirea prezenței lui Hristos.

tirile de multe feluri, se împarte (se răvășește) chiar fără să vrea ⁸⁶.

21. *Dar și dumnezeiescul Gură de Aur și alții dintre Sfinții Părinți de odinioară rînduiesc să ne rugăm în Hristos Iisus, Domnul nostru și în lăuntru inimii* ⁸⁷. *Iar ei spun că această rugăciune e: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă».*

Dar spune și Marele Gură de Aur: «Vă rog pe voi, fraților, să nu călcați și să nu nesocotiți niciodată cano-nul rugăciunii» ⁸⁸. Iar puțin mai încolo: «Monahul tre-buie să spună neîncetat, fie că mănîncă, fie că merge pe

86. Încă filosofia greacă veche afirmase că mintea ia chipul conținutului ei: dacă acesta e felurit, se împarte și ea, sau lucrarea ei, iar dacă conținutul ei este unul, se unifică și ea. Dar numai cînd conținutul unic nu e mărginit, mintea poate stăruî în el. Altfel va căuta să întregescă conținutul mărginit pe care-l cugetă cu altele, sărînd mereu de la un gînd la altul. Și numai mintea care s-a ridicat la un conținut infinit, întrucît s-a ridicat din preocuparea de cele din afară și din lucrările ei referitoare la ele, s-a întors spre ea însăși ca subiect indefinit al lucrărilor îndreptate spre ele. De aceea, Dumnezeu cel infinit e contemplat de mintea revenită la ea însăși; mintea ce se experiază pe sine, experiază pe Dumnezeu și viceversa. (Tema aceasta e dezvoltată mult de Calist Catafygiotul).

87. A experia pe Dumnezeu înseamnă a-L experia în stare de rugăciune, căci în acea stare sîntem în comunicare directă cu El și simțim puternic că de la El avem toate. Dar pentru noi Dumnezeu se face accesibil în Hristos. Cînd mintea se adună din toate, se adună în Hristos și se roagă în El. Dar și înăuntru inimii. Căci inima este, din alt punct de vedere, adîncul indefinit al minții, descoperită în starea ei emoțională, sau este o altă latură a ei, prin care se deschide către Dumnezeu. E un adînc care nu se închide în el, ci se deschide în Dumnezeu, sau în Hristos. Cînd se închide, se acoperă însăși inima. Omul devine «fără inimă». Hristos aflat în inima deschisă și descoperită, prin adunarea minții din împrăștiere, e una cu Împărăția cerurilor. De aceea în «Metoda» lui Nichifor se spune că mintea adunîndu-se în inimă, află acolo Împărăția cerurilor, în care nu se mai satură să rămînă.

88. *Epist. către monahi*, plină de tot folosul și privegherea (neautentică); P.G. 60, 752—753.

drum, fie că face altceva: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă». Și apoi: «Ca numele Domnului Iisus, coborînd în adîncul inimii, să umilească pe balaurul care stăpînește peste întinderile ei, iar sufletul să-l mîntuiască și să-l facă viu. Deci, stăruie întru numele Domnului Iisus, ca inima să primească (să cuprindă) pe Domnul și Domnul să cuprindă inima și cei doi să fie una». Și iarăși zice: «Nu despărțiți inima voastră de Dumnezeu și stăruiți și păziți-o pe ea totdeauna cu pomenirea Domnului nostru Iisus Hristos pînă ce se va sădi numele Domnului în inimă și aceasta nu va mai gîndi la nimic altceva decît să se preamărească Hristos în voi»⁸⁹.

22. Iarăși despre respirația pe nas, împreună cu luarea aminte la pomenirea lui Iisus înăuntru inimii.

Sfîntul Ioan Scărarul scrie și el: «Să se lipească pomenirea lui Iisus de suflarea ta și atunci vei cunoaște folosul liniștii»⁹⁰. Iar Sfîntul Isihie zice: «De voiești, așadar, să acoperi cu rușine gîndurile și să te liniștești cu

89. Numai cu numele Domnului Iisus poate fi inima păzită. Altfel pune stăpînire pe ea «balaurul», stîrnind în ea iubiri mai puțin curate: iubirea de sine, iubirea de plăceri, care o închid propriu-zis într-un orizont mărginit, întunecînd-o și pasionînd-o în mod inferior. «Înghițind» în ea pe Domnul Iisus și Domnul Iisus «înghițind-o» pe ea, ei îi devine propriu orizontul infinității și al iubirii curate, de adevărată depășire, aflată în Hristos, sau lumina Lui nesfîrșită. Ea nu mai e preocupată de ea însăși în mod egoist; ea îi îmbrățișează pe toți și pe toate. Prin numele lui Iisus ea intră în întinderile de lumină și de iubire din interiorul lui Iisus, intră în atmosfera Lui. Căci a rosti numele lui Iisus înseamnă a gîndi la El cu emoție și aceasta înseamnă a intra în legătură vie cu El. Numele lui Iisus prinde rădăcini dătătoare de rod nu într-o inimă statică, ci într-o simțire «umedă» ce crește și ea continuu și e pururea vie și caldă în iubirea ei față de Iisus. Inima în acest înțeles nu mai poate fi cugetată fără numele lui Iisus, fără gîndirea la El și fără iubirea Lui care o ține în această mișcare, așa cum nu poate fi cugetată o grădină fără pomi sau fără o plantație.

90. *Scara XXVII*; P.G. 88, 1112 C.

bucurie și să păstrezi cu ușurință trezvia în inimă, rugăciunea lui Iisus să se lipească de răsuflarea ta și vei vedea cum se împlinește aceasta în puține zile»⁹¹.

23. Cel ce voiește să vegheze cu mintea, și mai ales începătorul, trebuie să se așeze, în vremea rugăciunii, într-o chilie liniștită și neluminată, pentru a-și aduna, astfel, în chip natural, mintea și cugetarea din revărsare.

De aceea, pe lângă cele arătate mai sus, și rînduite de Sfinții și marii Părinți, potrivit mărturiilor înfățișate de noi, despre răsuflarea prin nări și despre trebuința de a ne ruga și de a cugeta și veghea în lăuntrul inimii, în Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și în sfântul și mîntuitorul Lui nume⁹² și de a cere de la El mila, mai e de adăugat și aceea că, cel ce se sîrguiește să vegheze cu mintea în inimă, și mai ales începătorul, trebuie să șadă totdeauna, dar mai cu seamă în vremea rînduită pentru rugăciune, într-un colț liniștit și neluminat, precum învață și poruncesc dumnezeieștii Părinți și dascăli care au avut experiența acestei preafericite lucrări. Deoarece, privirea și vederea ochilor se împrăștie în chip natural spre cele privite și văzute și prin aceasta pricinuiesc împărțirea cugetării, ba o și sfîrtecă și o fac de multe feluri⁹³, prin închiderea ei, cum s-a

91. *Despre cumpătare și virtute* II, 80; P.G. 93, 1537 A.; *Filoc. rom.* vol. IV, p. 88. Se recomandă legarea pomenirii numelui lui Iisus de ritmicitatea neîntreruptă a răsuflării, pentru a se obișnui să capete și ea această ritmicitate neîntreruptă. Nu e nimic bizar în această legare a vieții sufletești și duhovnicești de trup. Aceasta e o lege a ființei omenesti.

92. Dacă rugîndu-ne în inima în care este Hristos, ne rugăm înăuntrul lui Hristos însuși, e vădit că ne rugăm și în numele Lui, prin a cărui pomenire și gîndire noi ne introducem și ne menținem în Hristos. În sensul acesta însuși numele lui Hristos, chemat de noi, punîndu-ne în legătură cu Hristos, e mîntuitor.

93. Produce în ea contraziceri, sfîrtecînd-o și făcînd-o să se lupte cu ea însăși și anulînd puterea ei de a ajunge la vreun sens unitar,

spus, într-o cămară liniștită și întunecoasă, însăși împrăștierea și nestatornicia, pricinuite de vedere și privire, încetează și, astfel, mintea, vrînd nevrînd, se liniștește și se adună. Căci zice Marele Vasile: «Mintea neîmprăștiată spre cele din afară și nerevărsată prin simțuri spre lume, urcă din nou spre ea însăși»⁹⁴.

24. *Minții i se dăruiește statornicia înainte de toate prin Domnul nostru Iisus Hristos și prin chemarea cu credință în inimă a sfîntului Său nume. Dar la aceasta ajută și metoda naturală a inspirării aerului în inimă și șederea într-un loc liniștit și neluminat și cele asemenea.*

Dar înainte de acestea, mai bine zis înainte de toate, în această luptă mintea e ajutată de dumnezeiescul har, venit în suflet prin chemarea curată și neîmprăștiată și de un singur gînd⁹⁵ a Domnului nostru Iisus Hristos în inimă; deci nu de simpla metodă naturală prelungită, de inspirația pe nări, sau de șederea într-un loc liniștit și întunecos. Acestea n-au fost statornicite de Sfinții Părinți pentru altceva decît ca niște mijloace ajutătoare pentru adunarea minții în ea însăși, prin întoarcerea din împrăștierea ei obișnuită și prin luarea aminte. E ceea ce am spus și mai înainte. Dar prin ele mintea cîștigă și puterea de a se ruga neîncetat și curat și fără împrăș-

care să o mulțumească și să dea omului putința să-și închine viața unei slujiri unitare superioare.

94. *Scrisoare către Grigorie despre singurătate*; PG 32, 228 A.

95. Studiul cel mai recent asupra «Rugăciunii monologiste» este al lui L. Regnault, *La prière continue «monologgiste» dans la littérature apophtegmatique*, în «Irénikon», 1974, nr. 4, p. 462—494. Autorul spune că termenul a fost folosit prima dată de Ioan Scărarul (PG 88, 889 D), ca atribut pentru «Rugăciunea lui Iisus» («Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă»), «pentru că ea exclude, evident, multiplicitatea cuvintelor, dar mai ales multiplicitatea și varietatea gîndurilor, în special aceea care comportă în mod necesar «contrazicerea» (p. 469).

tiere⁹⁶. Căci, cum zice Sfântul Nil, «luarea aminte, căutînd rugăciune, va afla rugăciune. Pentru că rugăciunea urmează luării aminte, măcar că e altceva. De aceea, trebuie să ne străduim spre ea»⁹⁷.

Dar, despre acestea, atît. Iar tu, fiule, de voiești să ai viață și de dorești să vezi zile bune (Ps. 33, 12), și să trăiești în trup ca și cum ai fi fără trup, viețuiește după canonul și regula aceasta.

25. *Cum trebuie să-și petreacă cel ce se liniștește răstimpul de seara pînă la Utrenie (privegherea de la miezul nopții). Și începutul învățaturii pe larg.*

După ce apune soarele, chemînd pe Preabunul și Atotputernicul Domnul Iisus Hristos în ajutor, așază-te pe un scăunel în chilia liniștită și neluminată. Și adunîndu-ți mintea din umblarea și rătăcirea ei pe afară și împingînd-o ușor înăuntru inimii, prin inspirarea aerului pe nas, umple-o cu gîndurile de rugăciune sau cu: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă», adică introdu înăuntru, oarecum unite cu respirația, și cuvintele rugăciunii. Căci zice Sfântul Isihie: «Unește

96. Autorii scrierii de față fac o deosebire între adunarea minții în ea însăși și aducerea harului în inimă. Ultimul lucru e ajutat de chemarea neîncetată a numelui lui Iisus. Numai cel dintîi lucru, adică ceea ce dă omul, e ajutat de o respirație regulată și de șederea într-un loc întunecos. Dar prin adunarea în sine, mintea capătă puterea de a se ruga neîncetat. Încît venirea harului e numai rezultatul indirect al respirației regulate și al șederii într-un loc întunecos. Avem aci ceva cu totul deosebit de metodele yoghiste, care au un caracter pur natural și nu urmăresc intensificarea relației credinciosului cu persoana lui Iisus Hristos. Rugătorul credincios prin interiorizare se umple de dragostea lui Hristos, nu se concentrează simplu în esența sa proprie, care pînă la urmă face parte din esența impersonală a totului.

97. Din scrierea «Despre rugăciune», atribuită în PG 79, 1165—1200, lui Nil Sinaitul (vezi *Filoc. rom.* vol. I, p. 92). Rugăciunea e altceva decît luarea aminte (sau concentrarea minții), căci ultima e a omului, pe cînd prima e a harului, dacă e rugăciune neîmprăștiată.

trezvia și numele lui Iisus cu respirația, ca și cu gândul neîncetat la moarte și cu smerenia. Căci amîndouă sînt de folos⁹⁸. În felul acesta, să ai, împreună cu rugăciunea și cu celelalte ce ți le-am spus, și gândul la judecata și la răsplătirea faptelor bune și rele; și să te socotești din tot sufletul mai păcătos decît toți oamenii și mai nelegiuit decît dracii înșiși și că vei avea să fii pedepsit veșnic⁹⁹. Dacă gândul la cele arătate va produce în tine frîngere de inimă și plîns cu lacrimi, stăruie în el pînă ce acestea vor trece de la sine. Iar dacă nu te-ai învrednicit încă de darul lacrimilor, nevoiește-te și roagă-te cu cuget smerit ca să le agonisești pe acestea. Căci prin acestea ne curățim de patimi și de întinăciuni și ne facem părtași de stările cele bune și izbăvitoare»¹⁰⁰. De aceea, zice Sfîntul Ioan Scărarul: «Precum focul topește trestia, așa lacrima curată curăță toată întinăciunea văzută și nevăzută»¹⁰¹. Iar alt Sfînt Părinte zice: «Cel ce voiește să se desfacă de răutăți, cu plîngere se desface; și cel ce voiește să agonisească virtuți, cu plîngere le agonisește. Și,

98. *Despre cumpătare și virtute* II, 87; PG 93, 1540 D. *Filoc. rom.* vol. IV, p. 89—99.

99. Pomenirea numelui lui Iisus trebuie să fie nu numai o repetare formală a numelui, ci să fie însoțită de gîndul plin de simțire la moarte, la judecata de după moarte și la păcatele concrete pentru care cel ce se roagă va avea să dea socoteală la acea judecată. Aceasta face ca pomenirea numelui lui Iisus să o unească cu cererea milei Lui. Rugăciunea lui Iisus nu e, prin urmare, numai o tehnică formală, ci persistența unei stări de profundă emoție, care merge pînă la lacrimi. E o stare existențială, plină de cutremur, a întregii ființe.

100. Lacrimile au fost socotite de Părinți un dar al lui Dumnezeu. Căci ele nu vin numai prin voia noastră, deși gîndul la moarte și la judecată pregătește venirea acestui dar. Căci te poți gîndi la moarte cu resemnare, cu încruntare, dar fără lacrimi. Ele sînt semnul ultimului grad de smerenie și de pocăință. De aceea ele implică credința în Dumnezeu și sînt un mijloc de curățire și de viață nouă, din frica de Dumnezeu și din dragostea pentru El.

101. *Scara* VII; PG 88, 808 B.

dacă n-ai frîngere de inimă, cunoaște că ai slavă deșartă. Pentru că aceasta nu lasă sufletul să se umilească»¹⁰².

Iar dacă nu vin lacrimile, scufundă-te în aceste gânduri cu rugăciunea, un ceas; apoi ridicîndu-te, rostește cu luare aminte Pavecernița cea Mică și, iarăși șezînd, ține rugăciunea cu toată puterea, în chip curat și fără împrăștiere, adică fără griji și fără vreun gând sau vreo închipuire oarecare, ci cu multă trezvie, o jumătate de ceas, precum s-a spus¹⁰³. În afară de răsufulare și de hrană, fii, în rugăciune, străin de toate, dacă voiești să fii numai cu mintea. Apoi, însemnîndu-te cu semnul cinstitului și de viață făcătoarei cruci, și însemnînd de asemenea și patul, așează-te pe el și te gîndește la bunătățile viitoare, sau la pedepse, la firea trecătoare și înșelătoare a celor vremelnice, la cea fără de veste și obștească datorie, adică la moarte, la înfricoșata dare de seamă de după sfîrșit și înainte de sfîrșit, amintindu-ți de greșalele tale din toată vremea pe scurt și cerînd cu căldură iertarea lor, apoi, cercetîndu-te cu de-amănuntul, cum ți-ai petrecut ziua care a trecut. Apoi întinzîndu-te și spunînd rugăciunea, potrivit celui ce a spus: «Pomenirea lui Iisus să se culce cu tine», dormi 5 sau 6 ore. Mai bine zis dormi după cît e de lungă noaptea¹⁰⁴.

26. *Cum trebuie să faci Utrenia și cum să petreci timpul pînă dimineța.*

Trezindu-te și lăudînd pe Dumnezeu și chemîndu-L iarăși în ajutor, începe întîi primul lucru, adică să te rogi în inimă fără împrăștiere și în chip curat pînă la un

102. *Apophlegmata Patrum (Pateric)*; P.G. 65, 333 A.

103. Despre trecerea de la rugăciunea lui Iisus făcută șezînd, la cîntarea făcută în picioare, a vorbit înainte de autorii scrierii de față, Grigorie Sinaitul (*Cum trebuie alungate gîndurile*, în *Filocalia greacă* ed. III, vol. IV, p. 81; *Filoc. rom.* vol. VII).

104. Iarna, cînd înserează mai curînd (la ora 4.30 apune soarele), timpul de somn pînă la miezul nopții e mai lung.

ceas. Căci în acest timp mintea se află în starea cea mai liniștită și mai netulburată. De aceea, ni s-a poruncit să jertfim lui Dumnezeu cele întâi născute și cele mai alese ale noastre (Deuteronom 12, 6); adică să-I înălțăm în chip neclintit cel dintii gând, prin rugăciunea curată către Domnul nostru Iisus Hristos. Căci zice Sfântul Nil: «Rugăciune săvârșește acela care aduce tot gândul lui cel dintii lui Dumnezeu»¹⁰⁵. După aceea cîntă Miezonoptica.

Iar dacă nu te-ai întărit încă pentru o liniștire mai desăvîrșită și, de aceea, încă nu poți, cum am spus, să fii răpit (în rugăciune), sau dacă nu o poți aceasta pentru vreo altă pricină, cum se întîmplă celor ce sînt încă începători în această lucrare, sau mai rar, și celor înaintați, dar încă neajunși la desăvîrșire (căci cei desăvîrșiți «toate le pot în Hristos care-i întărește pe ei» Filip. 4, 13), — ridicîndu-te din somn și ținîndu-te cu toată puterea treaz, cîntă mai întâi Miezonoptica cu toată luarea aminte și pătrunderea. Apoi, șezînd, roagă-te, în chip curat și neîmprăștiat, în inimă, cum s-a arătat, o oră; mai bine zis, atîta cît îți va de putere Dătătorul Bunătăților. Căci zice Scărarul: «Noaptea dă timpul cel mai lung luării aminte, iar cel mai scurt cîntării. Iar ziua, pregătește-te după puterea ta»¹⁰⁶.

Iar dacă, nevoindu-te și în acest chip, ești stăpînit încă de moleșală și de lene, și mintea îți este tulburată de vreo întîmplare oarecare, ridică-te, trezește-te pe cît poți, stăruind în rugăciune. Apoi așezîndu-te, silește-te să te rogi, precum s-a scris înainte, avînd grijă, întotdeauna, să vorbești prin rugăciunea curată lui Dumnezeu Cel curat. Apoi ridicîndu-te, spune cu înțelegere cei șase psalmi, pe al 50-lea și canonul, precum voiești. Apoi șezînd și priveghind, roagă-te cu curăție o jumătate de

105. Evagrie Ponticul, *Despre rugăciune*, 126; *Filoc. rom.* vol. I, p. 90. Vezi și Marcu Ascetul, *Despre Botez*; *Filoc. rom.* vol. I, p. 283.

106. *Scara XXVII*; PG 88, 1116 C.

oră ¹⁰⁷. Și iarăși ridicîndu-te, cîntă «Laudele», «Doxologia» obișnuită, «Ceasul întii» și fă apoi apolisul. Cele spuse prin buzele tale să răsune atîta cît să fie auzite numai de urechile tale, odată ce ni s-a poruncit să aducem lui Dumnezeu și rodirile buzelor noastre (Evr. 13, 15). Să mulțumești din tot sufletul și din tot cugetul Iubitorului de oameni, Purtătorului de grijă și Preaînțeleptului nostru Dumnezeu, Celui ce după a Lui milă nesfîrșită ne-a învrednicit pe noi să străbatem liniștit marea nopții care a trecut și să vedem postata luminoasă a zilei de față; și să-L rogi tot așa de fierbinte să ne ajute să străbatem neînvinforați furtuna întunecată și sălbatică a demonilor și a patimilor și să ne miluiască pe noi.

27. Cum trebuie să petrecem de dimineața pînă seara.

Iar de dimineața pînă la prînz petrece în rugăciunea curată și neîmprăștiată a inimii, dăruindu-te întreg lui Dumnezeu întreg, atîta cît îți stă în putere, ca rugîndu-te Lui cu inimă înfrîntă să-ți ajute ție, celui neputincios și trîndav și lipsit de voință. Citește în picioare ceea ce ți s-a rînduit din Psaltire, din Apostol și din Sfînta Evanghelie. Fă și rugăciunile către Domnul nostru Iisus Hristos și cele către Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu. Șezînd, apoi, fă și celelalte citiri din dumnezeieștile Scripturi. După acestea cîntă cu înțelegere «Ceasurile» obișnuite, alcătuite cu multă înțelepciune de către Părinții Bisericii, stăruind în ferirea sufletului de nelucrare, care este învățătoarea a toată răutatea. Depărtează,

¹⁰⁷. E o Utrenie întreruptă din loc în loc de adunarea minții și de rugăciunea lui Iisus. Poate că și de aceea se numește Utrenia și «Priveghere», avînd să fie mereu întreruptă de răstimpuri închinare luării aminte. Utrenia o făcea isihastul în chilie, după miezul nopții, dată fiind depărtarea chiliei lui de biserică.

odată cu patimile, și prilejurile lor, chiar dacă unele par mici și nevătămătoare.

28. *Despre ferirea de nelucrare și despre trebuința ca cel ce se liniștește să păzească toată predania bisericească.*

Zice Sfântul Isaac: «Păziți-vă, iubiților, de nelucrare, fiindcă în ea se ascunde moartea sigură. Căci fără ea nu e cu putință să se cadă în mâinile celor ce se străduiesc să robească pe monah. Nu pentru psalmi ne va judeca Dumnezeu în ziua aceea, nici pentru pregetarea în rugăciune. Ci pentru că părăsirea acestora dă putință de intrare demonilor. Iar când vor găsi loc și vor intra și vor închide ușile ochilor noștri¹⁰⁸, ne vor copleși cu tirania și necurăția lor; căci ei stăpinesc, după hotărîrea dumnezeiască, pe slujitorii lor, cu cea mai cumplită răzbunare. Și așa ajungem robi lor, datorită nesocotirii lucrurilor mici, de care ni se cere să ne îngrijim pentru Hristos, cum s-a scris de către cei prea înțelepți: «Cel ce nu supune voia sa voii lui Hristos, va fi supus vrăjmașului său». Deci, aceste lucruri, care se par mici¹⁰⁹, să le socotești ca niște ziduri față de cei ce ne iau pe noi în robie. De aceea, cu înțelepciune s-a rînduit de către cei ce țin rînduiala Bisericii, să se împlinescă acestea înăuntru chiliei, pentru păzirea vieții noastre în duhul descoperirii (revelației). Pentru aceea, pe nedrept e socotită mică nesocotirea lor de către cei neînțelepți, care nu se gîndesc la paguba pricinuită de aceasta. Sînt oameni care își fac

108. Vor închide ușile ochilor sufletești ca să nu vadă cele bune, să nu vadă pe Dumnezeu în inimă; vor închide pe om în el însuși și în plăcerile lui, făcîndu-l orb față de ceea ce e dincolo de această îngustime.

109. Citirea psalmilor și rostirea rugăciunilor sînt socotite de unii lucruri mici, declarînd că importantă este unirea cu Dumnezeu și desăvîrșirea prin ea. Dar aceste lucruri mici prilejuiesc pe cele mari, pentru că în lipsa lor putem fi luați în stăpînire de demoni.

și începutul și continuarea drumului într-o libertate neînfrînată, care este maica patimilor. De aceea, e mai bine să ne silim să nu nesocotim cele mici, decît să dăm loc păcatului prin lărgimea ce ne-o dăm. Căci sfîrșitul acestei libertăți necuvenite este o robie cumplită»¹¹⁰.

Și iarăși: «O, ce dulci sînt prilejurile patimilor ! Uneori poate cineva să taie patimile și se liniștește prin îndepărtarea lor și se bucură de încetarea lor. Dar pricinile lor nu le poate îndepărta. De aceea, sîntem ispitiți chiar fără să vrem. Și ne întristăm de patimi, dar ne place să rămînă în noi pricinile lor. Nu dorim patimile, dar primim cu plăcere prilejurile care le pricinuesc în noi¹¹¹. De aceea, cele din urmă se fac pricini ale celor dintii prin lucrarea lor. Căci, cel ce iubește prilejurile patimilor se supune și se face rob, fără să vrea, patimilor. Cel ce urăște păcatele sale, se oprește de la ele și cel ce le mărturisește va dobîndi iertare. Dar e cu neputință cuiva să părăsească deprinderea păcatului înainte de a fi dobîndit dușmănia față de el, și de a obține iertare înainte de mărturisirea păcatelor. Căci cea dintii (dușmănia față de păcat) este pricina adevăratei smerenii, iar cea de a doua (mărturisirea) este pricina străpungerii ce se naște în inimă, din rușine»¹¹².

110. *Op. cit.*, Cuv. 42, p. 174—175. Libertatea ce o dă patima e aparentă; ea se dovedește în scurtă vreme cumplită robie. Beția, desfriarea, lenea, se prezintă la început ca manifestări de libertate. Dar curînd, crescînd puterea lor, ele se dovedesc monștri care ne înlăntuiesc și ne duc la slujirea lor fără să ne putem opune.

111. Ne întristăm cînd patimile ne-au robit, dar ne place să gustăm la început puțin din ele. Socotim că aceste gustări nu ne vor duce la patimi. Adică ne bucurăm de prilejurile patimilor. Dar aceasta înseamnă că și pricinile patimilor rămîn în noi și le iubim. Rămîn ca niște rădăcini, care îndată ce sînt puțin udate, înverzesc cu repeziciune. De aceea efortul de mortificare al lor sau de păzire de ele trebuie să continue toată viața.

112. *Op. cit.*, Cuv. 55, p. 218. Mărturisirea păcatelor e pe de o parte o biruire a rușinii pentru ele, pe de alta o adîncire a sentimentului de

Și iarăși: «Nu este alt păcat neiertat decît cel pentru care nu se face pocăință»¹¹³.

Dar despre acestea, ajunge. Iar tu, după cîntarea «Ceasurilor» amintite, mănîncă, ținînd și în timpul mîncării rugăciunea, ca făcînd așa, să ajungi, prin puterea harului, la deprinderea de a te ruga neîncetat¹¹⁴. Dar cuvîntul despre hrana care susține trupul, prin înțelepciunea negrăită a Făcătorului, să mai fie așteptat puțin. Să dăm rînd mai întîi cuvîntului despre hrana care susține și dă viață sufletului. Aceasta este, potrivit Sfinților, sfințita și îndumnezeitoarea rugăciune. Și e foarte convenit să facem așa, deoarece și sufletul e mai de preț decît trupul.

29. Tot despre rugăciune și despre trebuința de a ne ruga totdeauna.

Precum trupul acesta al nostru, în lipsa sufletului e mort și rău mirositor, la fel și sufletul, care nu se mișcă

rușine, fapt care produce străpungerea sau zdrobirea inimii. Căci mărturisirea nu e o biruire a rușinii prin nesimțire, ci prin scîrba de păcat și prin teama de pedeapsa veșnică pentru el. În mărturisire are loc o rușine culminantă pentru păcat și bărbăția care o biruiește. E bărbăția ostașului în tojlu luptei, superioară celei dinainte de luptă. Duhovnicul ajută la amîndouă. Numai așa mărturisirea e un eveniment duhovnicesc de adîncă zguduire și un început de viață nouă. Altfel devine un act nesimțit, formal, care nu răscolește ființa și nu ajută la înnoirea vieții. Cu această străpungere de inimă s-au pocăit și cei ce au devenit creștini în ziua Cincizecimii (Fapte 2,37-38).

113. *Op. cit.*, Cuv. 30, p. 121.

114. Poate că fapte bune singulare se pot săvîrși și numai prin efortul omului. Dar deprinderea de a le săvîrși, prin stăruirea neîncetată în ele, și de a nu alterna faptele bune cu cele rele, nu o poate dobîndi cineva decît cu ajutorul harului. Altfel poate face din cînd în cînd cite un bine, din plictiseala monotoniei pe care o produc faptele rele. De aceea și păgînii fac uneori bine; dar nu pot face numai bine. Deprinderea, cîștigată prin stăruință, implică o putere deosebită a duhului omului, putere mai presus de fire. Și mai ales deprinderea rugăciunii neîncetate.

prin rugăciune este mort și nenorocit și rău mirositor. Căci trebuie să socotim lipsirea lui de rugăciune mai amară decît orice moarte, cum bine ne învață marele Daniil proorocul, care voia mai bine să moară decît să fie lipsit, fie și măcar o clipă, de rugăciune (Dan. 6, 10 urm.; 10). La fel ne învață dumnezeiescul Gură de Aur: «Tot cel ce se roagă, vorbește cu Dumnezeu. Și cine nu știe ce mare lucru este ca, om fiind, să stai de vorbă cu Dumnezeu? Dar nimenea nu poate să înfățișeze această cinste prin cuvînt. Căci această cinste întrece chiar și măreția îngerilor»¹¹⁵. Și iarăși: «Rugăciunea e o lucrare comună a îngerilor și a oamenilor și, în privința rugăciunii, nimic nu desparte o fire de alta. Ea te desparte de animale, ea te unește cu îngerii. Prin ea se ridică cineva repede la petrecerea, la viața și traiul aceloră, la cinstea, la noblețea, la înțelepciunea și înțelegerea lor, silindu-se să-și petreacă toată viața în rugăciuni și în slujirea (închinarea) adusă lui Dumnezeu»¹¹⁶. Și iarăși: «Cînd vede diavolul sufletul îngrădit în virtuți, nu îndrăznește să se apropie, temîndu-se de tăria și de puterea pe care i-o dau rugăciunile, hrănind sufletul mai bine decît hrănesc mîncările trupul»¹¹⁷. Și iarăși: «Rugăciunile sînt nervii sufletului. Căci precum trupul e susținut laolaltă prin nervi și prin ei se mișcă în chip unitar, persistă și își menține tăria, iar dacă îi taie cineva pe aceștia, desface toată armonia trupului, tot așa sufletele se armonizează și se susțin laolaltă prin rugăciuni, și prin ele străbat cu ușurință dru-

115. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre rugăciune*, II; PG 50, 779.

116. *Ibid.* col. 779—780.

117. *Ibid.* col. 780. Rugăciunea hrănește sufletul, pentru că aduce puterea lui Dumnezeu în el, pentru că prin dialogul cu Dumnezeu i se comunică sufletului puterea și viața Lui. Dacă ar fi o simplă lucrare a omului, ea n-ar putea hrăni sufletul cu ceva ce nu e în el însuși. În general omul nu se poate înnoi prin el însuși. Căci dacă ființa lui e rea, de unde să scoată din ea o putere prin care să biruiască această slăbiciune?

mul evlaviei¹¹⁸. Deci, dacă te lipsești de rugăciune, faci ceva ca și când ai scoate peștele din apă. Precum apa e viața aceluia, așa îți este ție rugăciunea. Precum acela trăiește prin apă, așa noi putem să ne înălțăm la ceruri și să ajungem aproape de Dumnezeu, prin rugăciune»¹¹⁹.

Și iarăși: «Rugăciunea și cererea fac pe oameni biserici ale lui Dumnezeu; și, precum aurul și pietrele scumpe și marmora fac casele împăraților, așa rugăciunea face pe oameni biserici ale lui Hristos. Ce laudă mai mare s-ar putea aduce rugăciunii, decît că zidește biserici lui Dumnezeu? Și Acela pe care nu-L încap cerurile, intră în sufletul viu prin rugăciuni»¹²⁰. Și iarăși: «Ar putea vedea cineva puterea rugăciunii Sfinților și în aceea că Pavel care alerga prin toată lumea ca un înaripat, locuia în închisori, suferea biciuiri, purta lanțuri, trăia plin de sînge și în primejdii, scula morți, vindeca boale, nu se bizuia pe nici una din acestea în mîntuirea oamenilor, ci-și împrejmuia sufletul cu rugăciuni; și, după ce săvîrșea aceste semne și învia morți, alerga la rugăciune, ca un atlet spre cununa din stadion. Căci rugăciunea pricinuieste și învierea morților și toate celelalte. Pentru că puterea ce o are asupra pomilor apa, aceea o au asupra vieții rugăciunile Sfinților»¹²¹.

118. Un medic german mi-a declarat că astenia nervoasă, atît de răspîndită în zilele noastre, își are leacul și în cruce, adică în înțelegerea rostului superior al greutăților vieții și în răbdarea lor folositoare pentru creșterea duhovnicească a omului. În orice caz rugăciunea, întărind cu putere dumnezeiască sufletul, aduce întărire și nervilor trupului. Ea aduce liniște și, prin aceasta, potolește agitația care se prelungește și în nervi.

119. *Op. cit.*, col. 781.

120. *Op. cit.*, col. 783. Rugăciunea face pe om biserică a lui Dumnezeu, dar și preot al Lui. Căci și Hristos însuși se află în sufletul care se roagă împreună cu Sfințul Duh, care se roagă cu suspine negrăite în noi, sau se întipărește în eul nostru în rugăciune. Pentru că biserica nu e numai locul unde se roagă omul, ci și locul unde se află Hristos.

121. *Op. cit.*, loc. cit. Rugăciunea e mai tare ca toate. Pentru că în ea e Dumnezeu, sau în ea omul e plin de Dumnezeu.

Și iarăși: «Rugăciunea e prilejul mîntuirii, pricinuitoarea nemuririi, zidul nesurpat al Bisericii, adăpostul nejeftuit, înfricoșător demonilor, mîntuitor nouă, binecredincioșilor»¹²². Și: «Precum toate bogățiile urmează unei împărătese care intră într-o cetate, așa toate virtuțile intră împreună cu rugăciunea care intră într-un suflet»¹²³. Apoi iarăși: «Ceea ce este temelia pentru casă, aceea este rugăciunea pentru suflet. Trebuie să o fixăm întii pe aceasta ca o bază și ca o rădăcină în suflet și apoi să zidim cu sîrguință pe ea, cumpătarea și grija de săraci și toate legile lui Hristos»¹²⁴. «Rugăciunea sîrguincioasă este lumina minții și a sufletului, lumină nestinsă și neîncetată¹²⁵. De aceea, cel viclean aruncă zeci de mii de grămezi de gînduri învălmășite în mințile noastre. Și cele ce niciodată nu le-am gîndit, acestea le adună în vremea rugăciunii și le varsă în sufletul nostru»¹²⁶. «Mare armă este rugăciunea, mare asigurare»¹²⁷.

122. *Op. cit.*, col. 784.

123. *Op. cit.*, col. 786.

124. *Op. cit.*, loc. cit. Rugăciunea e fundament al sufletului, pentru că în ea e Hristos, ipostasul firii omenești în general, deci și al firii noastre. Orizontalitatea slujirii oamenilor crește din verticalitatea unirii cu Hristos, sau din adîncimea care prin noi ajunge mai departe de noi, în Dumnezeu. Din acel izvor de adîncime infinită ies puterile slujirii oamenilor, așa cum apa care adapă cîmpiile iese din adîncul pămîntului.

125. Rugăciunea răsare din evidența și simțirea prezenței lui Dumnezeu și întărește această evidență și simțire. Iar Dumnezeu dă un sens tuturor. Prin El știm pentru ce trăim: pentru desăvîrșirea noastră din El prin iubirea față de toți oamenii, văzuți și ei, ca și noi, în lumina valorii eterne a fiecărui om, lumină pe care ne-a arătat-o Fiul lui Dumnezeu, făcîndu-se om pentru vecii vecilor.

126. *Op. cit.*, loc. cit. Cu cît voim să stringem mîntea mai mult într-un singur gînd esențial al rugăciunii, cu atît pornirea ei contrară încearcă să se împotrivească, împrăștiindu-se în tot felul de gînduri mărunte. Iar cel rău o stimulează în această. Căci tot ce se petrece în noi, nu provine numai din noi, ci și din înfruriri mai puternice decît noi.

127. *Op. cit.*, loc. cit.

Iar de Dumnezeu cuvîntătorul (Teologul) zice: «Să-ți fie pomenirea lui Dumnezeu mai neîntreruptă decît respirația»¹²⁸. Și iarăși: «Cugetă la Dumnezeu mai neîntrerupt decît respiri»¹²⁹.

Sfîntul Isaac zice, la rîndul său: «Fără rugăciunea neîncetată nu te poți apropia de Dumnezeu»¹³⁰. Și: «A da minții, după osteneala rugăciunii, o altă grijă, înseamnă a pricinui împrăștierea cugetării»¹³¹. Și: «Orice rugăciune, în care trupul nu se obosește și inima nu se întristează, trebuie socotită un făt lepădat pentru că acea rugăciune e fără suflet»¹³². Iar Sfîntul Ioan Scărarul zice: «Rugăciunea este, după ființa ei, apropierea și unirea omului cu Dumnezeu; iar după lucrare, rugăciunea este putere susținătoare a lumii, împăcare cu Dumnezeu, maica lacrimilor și totodată fiica lor, ispășirea păcatelor, punte împotriva ispitelor, peretele din mijloc împotriva necazurilor, zdrobirea războaielor, lucrarea îngerilor, hrana tuturor cetelor netrupești, veselia viitoare, lucrarea fără margini, izvorul virtuților, pricinuitoarea darurilor (harismelor), propășirea nevăzută, hrana sufletului, luminarea minții, securea care taie deznădejdea, dovedirea nădejzii, scăpare de întristare, bogăția monahilor, comoara sihaștrilor, micșorarea mîniei, oglinda înaintării, arătarea măsurilor, darea pe față a stării ajunse, descoperirea celor viitoare, semnul măririi. Rugăciunea este judecătoare celui ce se roagă, judecata și scaunul de judecată a lui Hristos înainte de scaunul judecății viitoa-

128. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuv. XXVII*, 4; PG 36, col. 16 B.

129. Idem, loc. cit.

130. Neidentificat.

131. Neidentificat.

132. Neidentificat. Tema aceasta a fost dezvoltată de Sf. Grigorie Palama împotriva lui Varlaam, în *Cuv. II* din Triada I și II pentru isihaști (vezi *Filoc. rom.* vol. VII). Față de Varlaam care spunea că omul trebuie să fie comod, ca să poată medita nestingherit, Sf. Grigorie Palama spunea că numai trupul care simte neputința, strigă cu toată puterea către Dumnezeu.

re»¹³³. Și iarăși: «Rugăciunea nu e nimic altceva decât înstrăinarea de lumea văzută și nevăzută»¹³⁴.

Iar Sfântul Nil zice: «De voiești să te rogi, leapădă-te de toate, ca să moștenești totul»¹³⁵. Și iarăși: «Rugăciunea este urcușul minții la Dumnezeu»¹³⁶. Și iarăși: «Rugăciunea este vorbirea minții cu Dumnezeu»¹³⁷. Și apoi: «Precum pîinea este hrană trupului și virtutea sufletului, așa e rugăciunea duhovnicească hrana minții»¹³⁸.

Atît despre acestea. Dar e timpul potrivit acum să vorbim pe scurt și despre hrana trupească, adică despre greutatea, cantitatea și calitatea ei.

30. *Despre hrana trupească; cum trebuie să se hrănească cel ce se liniștește.*

S-a scris: «Fiul omului, mănîncă cu cîntarul pîinea ta și bea cu măsură apa ta» (Iez. 4, 10—11), în așa fel ca

133. *Scara XXVIII*; PG 88, 1129 A-B. Fiecare din aceste caracterizări ar descoperi, dacă ar fi explicată, însemnate stări și trepte duhovnicești de mare subțirime. În rugăciune se arată și se trăiesc cele viitoare. Ea deschide orizontul nesfîrșitelor perspective de viață; ea face străvezii măsurile la care ajunge un om; ea e judecata ce și-o face cel ce se roagă, în fața lui Dumnezeu, pentru că în ea se arată și Hristos șezînd pe scaunul de judecată. Ea e trăirea anticipată a vieții viitoare.

134. *Scara XXVIII*; PG 88, 1133 C. E înstrăinarea de legătura ispititoare cu lumea și de puterile nevăzute ale întinericului, îndemnătoare la rău.

135. Evagrie Ponticul, *Despre rugăciune*, 37; PG 79; 1176 A. *Filoc. rom.* vol. I p. 79. Numai cînd ești liber de toate, ești stăpîn peste toate, adică le ai pe toate prin iubire și prin înțelegere. Dar mai ales le ai în Dumnezeu în care sînt toate. Le ai în Dumnezeu, fiind unit cu El prin rugăciune. Orice lucru de care ne legăm cu pasiune, ne îngustează vederea și puterea de îmbrățișare a tuturor. Această îngustare produce și ideile definite, cunoscute teoretic; chiar ideile unei cunoștințe teoretice despre Dumnezeu și despre cele privitoare la mîntuire. Unde nu e rugăciune e, de aceea, împotrivire în idei și dezbinare.

136. Idem, *op. cit.* 36; PG cit. 1173 D. *Filoc. rom.* vol. I, p. 79.

137. Idem, *op. cit.*, 3; PG cit., col. 1168 C. *Filoc. rom.* vol. I, p. 75.

138. Idem, *op. cit.*, 101; PG cit., col. 1189 B. *Filoc. rom.* vol. I, p. 87.

cel ce se nevoiește după Dumnezeu să poată trăi din acestea. Căci: «dacă nu dai, cum s-a zis, sînge, nu vei lua Duh»¹³⁹. Dar zice și marele Pavel: «Îmi asupresc trupul meu și îl robesc pe el, ca nu cumva altora binevestind, să mă fac eu însumi necercat» (1 Cor. 9, 27). La fel, profetul David: «Genunchii mei s-au slăbit de post și trupul meu s-a schimbat din pricina untului de lemn» (Ps. 108, 23). Dar și de Dumnezeu Cuvîntătorul (Teologul) zice: «Prin nimic nu se slujește Dumnezeu atît de mult ca prin neplăcuta pătimire; și lacrimile pun în mișcare iubirea Lui de oameni»¹⁴⁰. Și Sfîntul Isaac zice: «Precum o mamă se îngrijește de copil, așa se îngrijește Hristos de un trup care suferă și e totdeauna aproape de un astfel de trup»¹⁴¹. Și iarăși: «În stomacul plin nu se află cunoștința tainelor lui Dumnezeu»¹⁴². Și: «Precum cei ce seamănă cu lacrimi vor secera snopii veseliei (Ps. 125, 6), așa pătimirii neplăcute îi urmează bucuria»¹⁴³. Și: «Fericit cel ce se oprește de la toată dulcea pătimire, care-l desparte de Cel ce l-a zidit»¹⁴⁴. Și iarăși: «De

139. Avva Dorotei, *Învățătură*, cap. 10; PG 88, 1724 D. *Pateric*, Longin 5; PG 65, 277 D.

140. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuv. XXIV, Pentru cinstirea Sfîntului Ciprian XI*; PG 35, 1182 B. Dumnezeu se cinstește prin răbdarea greutăților, pentru că cel ce face aceasta arată prin credința sa că mai presus de toate ale lumii e Dumnezeu.

141. *Op. cit.*, Cuv. 56, p. 223: «Precum un tată se îngrijește de un copil, așa și Hristos se îngrijește de un trup care suferă pentru El și este aproape de trupul Lui totdeauna». Trupul celui ce suferă pentru Hristos, e trupul lui Hristos însuși.

142. *Op. cit.* Cuv cit., p. 223: «În trupul iubitor de plăceri nu locuiește cunoștința lui Dumnezeu».

143. Neidentificat.

144. Neidentificat. Părinții opun «reaa pătimire» (*κακοπάθεια*), sau pătimirea dureroasă, «dulcii pătimiri», sau pasiunilor de plăcere. Crucea este o rea pătimire. Ea face străveziu pe Dumnezeu pentru că îl dezlipește pe om de cele ale lumii. Dulcea pătimire îl desparte de Dumnezeu, pentru că îl leagă de lume, prin plăcerile ce le oferă aceasta trupului.

multe ori, fiind ispitit prin cele de-a dreapta și prin cele de-a stînga ¹⁴⁵ și probîndu-mă pe mine însumi adeseori în aceste două chipuri și primind răni nenumărate de la vrăjmașul, dar învrednicindu-mă și de mari ajutoare în ascuns, mi-am cîștigat mie experiență din îndelungatul timp al anilor și, din cercarea și harul lui Dumnezeu, am învățat acestea: că temelia tuturor bunătăților și slobozirea sufletului din robia vrăjmașului și calea care duce la lumină și la viață constă în aceste două moduri: în a te aduna pe tine într-un singur loc și a posti totdeauna, adică a te canoni (disciplina) pe tine prin înfrînarea stomacului în chip înțelept și cuminte, prin ședere nemișcată și prin neîncetata gîndire la Dumnezeu. Căci din aceasta vine supunerea simțurilor, din aceasta vegherea; prin aceasta se îmblînzesc patimile ce se mișcă în trup; din aceasta, blîndețea gîndurilor; din aceasta, mișcările luminoase ale cugetării; din aceasta, sîrguința pentru dumnezeieștile fapte ale virtuții; din aceasta, înțelesurile înalte și subțiri; din această, lacrimile fără măsură ce se nasc în tot timpul și amintirea morții; din aceasta, înțelepciunea curată, străină cu desăvîrșire de orice nălucire care ispitește cugetarea; din aceasta, pătrunderea și ascuțimea cunoștinței celor de departe; din aceasta, înțelesurile tainice mai adînci, pe care înțelegerea le vede cuprinse în cuvintele dumnezeiești, mișcările mai lăuntrice ce se nasc în suflet și felurimea și deosebirea duhurilor deosebite de puterile Sfinților și vederile adevărate care sînt străine de nălucirile deșarte; din aceasta, frica de căile și cărările din oceanul cugetării ¹⁴⁶; din

145. Omul poate fi ispitit prin cele lumești și prin cele rele, dar și prin virtuțile dobîndite care-l pot face să se mîndrească; la fel și prin plăceri și prin dureri, care-l pot face cîrtitor.

146. Cugetarea poate duce pe om pe nenumărate căi, la nenumărate păreri și hotăriri, unele mîntuitoare, altele pierzătoare. E un ocean nesfîrșit de posibilități date omului spre alegere. Dar prin frica de pierderea sufletului se pot evita cărările care duc la naufragiu în adîncul ocea-

aceasta, flacăra rîvnei care biruiește toată primejdia și străbate prin toată frica; din aceasta, căldura care disprețuiește toată pofta și o nimicește pe aceasta din cuget¹⁴⁷ și produce uitarea oricărei amintiri a celor trecătoare împreună cu a altora. Și ca să spunem pe scurt, din aceasta vine libertatea omului adevărat¹⁴⁸ și bucuria sufletului și învierea și odihna cu Hristos în Împărăția cerurilor¹⁴⁹.

Iar dacă cineva va nesocoti aceste două (adunarea într-un loc și postirea neîncetată), să știe că va fi păgubit nu numai de toate cele dinainte, ci va zdruncina și temelia tuturor virtuților prin disprețuirea acestor două virtuți. Și, precum acestea sînt în suflet începutul și capătul lucrării dumnezeiești și ușa și calea spre Hristos, de le va ține pe ele și va rămîne în ele, așa și de va ieși și va sări din ele, va ajunge în cele două protivnice lor, adică va umbla din loc în loc cu trupul și se va lăcomi în chip necuvenit, și cele asemenea»¹⁵⁰.

Și în alt loc: «Cei ce sînt la început trîndavi și moleșiți se sperie și se tulbură nu numai de nevoințele acestea și de altele asemenea, ci și de sunetul frunzelor pomilor și sînt doborîți chiar și de cea mai mică slăbiciune și se întorc la cele dinapoi. Iar cei adevărați și cercați nu mănîncă să se sature nici legume verzi și, hrînindu-se cu rădăcini de plante uscate, nu voiesc să guste ceva înainte de ceasul rînduit chiar dacă trebuie să stea, din pricina

nului. Corăbierii și cîrmacii de bărci știu că în vreme de furtună trebuie aleasă numai o anumită cale, ca să nu fie înghițiți de valuri.

147. Căldura entuziasmului curat pentru cele bune copleșește și nimicește căldura interioară a poftei trupești, sau a mîniei, sau a ambiției.

148. Libertatea adevărată e libertatea de patimi. Ea este însușirea omului adevărat și tare. Pînă ce omul mai e robit unor patimi inferioare, el are încă ceva din animalul care se mișcă sub puterea instinctelor.

149. «Odihna» de muncirea patimilor și a grijilor. Ea e unită cu libertatea.

150. Sf. Isaac Sirul, *Op. cit.*, Cuv. 26, p. 109—110.

slăbiciunii și a neputinței, culcați pe jos, cu ochii împăienjeniți de marea sleire a trupului. Ba chiar dacă s-ar apropia prin acestea în chip necesar de ieșirea din trup, nici atunci nu se lasă să fie biruiți și să cadă, datorită voinței lor întărite. Căci voiesc și doresc să-și silească firea lor pentru dragostea lui Dumnezeu¹⁵¹. Și se hotărăsc mai bine să se ostenească pentru virtute decât să păstreze viața vremelnică și toată odihna ce-o poate da ea. Iar când vin asupra lor ispitele, mai degrabă se bucură că se desăvârșesc în ele, sau se fac desăvârșiți. Și nici în durerile chinuitoare ce trebuie să le rabde în ele, nu șovăie în dragostea de Dumnezeu, ci pînă încetează din viață sînt stăpîniți de dorul să rabde cu bărbăție ispitele și nu se dau înapoi, pentru că în ele se fac desăvârșiți»¹⁵².

Urmînd, așadar, și noi acestora și ascultînd de cel ce poruncește: «Umblă pe calea împărătească și nu te abate la dreapta sau la stînga» (Prov. 4, 27), îți dăm ție și un chip și o regulă a căii de mijloc. Ea se înfățișează precum urmează.

31. *Cum trebuie să se hrănească cel ce se nevoiește, luna, miercurea și vinerea.*

În aceste trei zile ale săptămîinii, adică luni, miercuri și vineri postește pînă la ceasul al nouălea¹⁵³, adică mîncînd o dată pe zi, împăntășindu-te de șase uncii de

151. Crucea e pentru ei numai un prilej de a face dovada tăriei sufletești a duhului lor. Prin această tărie, în care e prezentă și puterea lui Dumnezeu, ei trec la viață și apoi la sfîrșitul lumii și la înviere. Nici apropierea morții nu slăbește dragostea lor de Hristos (Rom. 8, 35; Evr. 11,33), deci credința în El, ca să calce voia Lui. Conștiința legăturii cu Hristos e mai tare decît frica și durerea morții.

152. Idem, *Op. cit.*, Cuv. 54, p. 217. Crucea are putere desăvârșitoare; nu e numai un mijloc de satisfacere juridică a lui Hristos, pentru jignirea ce I s-a adus, sau de ispășire.

153. Ora 3 după amiază.

pîine¹⁵⁴. Ia și din mîncări uscate cît ai nevoie, dar cu cumpătare. Apă, dacă voiești, pînă la 3 sau 4 pahare. Urmează canonul 69 apostolic care rînduiește: «Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon, sau citeț, sau cîntăreț nu postește în sfînta Patruzecime (Păresimi) a Paștilor, sau miercurea și vinerea, să se caterisească, în afară de cazul că ar fi împiedicat de boala trupească. Iar de e mirean, să se excomunicе (să se afurisească)». Iar pentru luni s-a rînduit după aceea de Sfinții Părinți.

32. *Cum trebuie să se hrănească marțea și joia.*

În aceste două zile, adică marțea și joia, mîncă de două ori pe zi. La prînz, ia șase uncii de pîine, ceva fiert și ceva din mîncările uscate, cu cumpătare. Ia și vin amestecat cu apă pînă la 3 sau 4 pahare, dacă ai nevoie. Iar seara, ia trei uncii de pîine și ceva din mîncările uscate, sau niscai fructe și vin amestecat cu apă un pahar, sau cel mult două, dacă ai sete mare. Căci foarte mult ajută setea și lacrimilor, dacă e însoțită de priveghere, cum zice Sfîntul Ioan Scărarul: «Setea și privegherea au zdrobit inima; iar din inimă zdrobită au țîșnit lacrimile»¹⁵⁵. Iar Sfîntul Isaac zice: «Însetează pentru Dumnezeu, ca să te umpli de dragostea Lui»¹⁵⁶.

Iar dacă în aceste două zile alegi, mai bine, o singură mîncare, foarte bine faci. Pentru că întîiul izvor și maica și rădăcina și temelia tuturor bunătăților (virtuților), este postul și înfrînarea. Căci zice și unul din cei din afară: «Alege viața cea mai bună. Iar obișnuința o va face dulce». Dar și Marele Vasile zice: «Unde e hotărîrea voinței, nimic n-o împiedică». Iar un altul dintre purtă-

154. O uncie este egală cu 27 grame, conform art. *Uncia* în «*Dictionnaire des antiquités*», edițiile IX—X, Paris.

155. Scara IV; PG 88, 796 B.

156. Neidentificat.

torii de Dumnezeu zice: «Începutul rodirii e floarea; și începutul făptuirii (spre desăvârșire) e înfrînarea»¹⁵⁷.

Dar toate acestea și cele asemenea acestora vor părea unora grele, ba poate și cu neputință. Însă cel ce ține seama de rodirea ce se ivește din acestea și are în vedere ce strălucire obișnuiesc să pricinuiască acestea, le va socoti ușoare și, cu ajutorul Domnului nostru Iisus Hristos și prin stăruința proprie, după putere, le va vesti ca ușoare și prin cuvinte și prin fapte și le va pecetlui puterea prin acestea. Căci zice Sfântul Isaac: «Piinea puțină de la o masă curată curăță sufletul celui ce o mănâncă liber de toată patima»¹⁵⁸. Și: «Ia-ți doctoria vieții de la masa celor ce postesc și priveghează și se ostenesc în Domnul și trezește sufletul tău din moarte. Căci Cel iubit se odihnește în mijlocul lor, sfințind mâncările, și preface amarul neplăcut din ele în dulceața Sa negrăită. Slujitorii duhovnicești și cerești ai Lui îi umbresc pe ei și sfintele lor mâncări»¹⁵⁹. Și: «Mireasma celui ce postește e atotdulce și întâlnirea cu el veselește inimile celor ce au darul deosebirii; și viețuirea celui înfrînat este plăcută lui Dumnezeu»¹⁶⁰.

33. Cum trebuie să se hrănească simbăta; și despre priveghere; și ce trebuie să se mănînce în acest timp.

În fiecare simbătă, afară de Simbăta cea Mare, trebuie să mănînci, precum s-a rînduit pentru marțea și joia prin hotărîrea sfințelor canoane, pentru că trebuie să priveghezi în noaptea spre duminicile anului, afară de săptămîna brînzei și afară de cazul că nu trebuie să faci

157. Sf. Nil, *Cuvînt către Eulogie, Despre patimi și despre virtuțile ce li se împotrivesc*; PG 79, 1145.

158. *Op. cit.*, cap. 43, p. 181.

159. *Loc. cit.* Ingerii iubesc pe cei ce mănîncă cu înfrînare mâncările lor, căci îi umplu cu simțirea lor curată. Dar ei sint de față, pentru că Domnul însuși e de față.

160. *Op. cit.*, cap. 43, p. 181.

priveghere peste săptămînă pentru marile sărbători domnești sau ale sfinților celor mai mari. Căci în cazul acesta, făcînd privegherea aceea, o lași pe cea spre duminică. Totuși, fie că-i așa, fie altfel, mănîncă, sîmbetele, de două ori. Căci e de folos să te forțezi în săvîrșirea privegherii de noapte. De aceea și după privegherea ce trebuie să o faci pentru o sărbătoare domnească ce cade în mijlocul săptămînii, e de foarte mare folos să o faci și pe cea spre duminică, căci mare cîștig îți va urma din aceasta foarte curînd. Mai bine zis «îți va răsări, cum s-a zis, lumina de dimineață și veșmintele tale se vor umple repede de strălucire» (Is. 63, 8). Căci zice și Sfîntul Isaac: «Începutul fiecărei lupte cu păcatul și cu pofta este osteneala privegherii și a postului, dar mai ales pentru cei ce luptă cu păcatul din lăuntru lor. Din acestea se vede semnul urii împotriva păcatului și a poftei la cei ce poartă cu ele războiul acesta nevăzut. Căci aproape toate atacurile patimilor încep să se micșoreze prin post. Iar după post, mare ajutor în această luptă aduce privegherea. Cel ce în toată viața lui iubește însoțirea cu această pereche, se face prietenul cumpătării. Dimpotrivă, mîngîierea stomacului e începutul tuturor relelor, iar moleșeala somnului e cea care aprinde pofta trupului. Astfel, calea Domnului cea sfîntă și temeliea a toată virtutea este postul și privegherea și trezvia, în slujirea lui Dumnezeu»¹⁶¹. Și iarăși: «În sufletul ce scînteiază de pomenirea deasă a lui Dumnezeu și de privegherea neadormită, noaptea și ziua, Domnul clădește spre întărirea aceluia suflet norul ce-l umbrește ziua și lumina focului ca să-i lumineze noaptea (cf. Ieș. 13, 21—22); și din lăuntru în-tunericului va străluci lumina»¹⁶¹ b. Și iarăși: «Alege-ți

161. *Op. cit.* cap. 85, p. 334.

161 b. *Op. cit.*, cap. 56, p. 222. Pomenirile lui Dumnezeu sînt tot atîtea scinte luminoase ale conștiinței de sine în fața lui Dumnezeu care luminează sufletul. În timpul acesta dinăuntru întunericului strălucește lumina lui Dumnezeu, cum strălucea lui Moise pe Sinai.

ție, ca lucrare plină de desfătare, privegherea neîncetată în timpul nopților, prin care au dezbrăcat toți Părinții pe omul cel vechi și s-au învrednicit de înnoirea minții. În acele ceasuri, sufletul simte viața cea fără de moarte; și în simțirea aceasta dezbracă întunericul patimilor și primește Duhul cel Sfânt»¹⁶². Și iarăși: «Ține lucrarea privegherii, ca să afli mîngîierea în sufletul tău»¹⁶³; și: «Să nu socotești, omule, că în toată viețuirea monahilor este vreo lucrare mai mare ca privegherea de noapte»¹⁶⁴; și: «Pe monahul ce stăruie în privegherea unită cu discernămintul (cu deosebirea, sau cu dreapta chibzuire) a minții, să nu-l privești ca pe un purtător de trup. Căci aceasta este cu adevărat lucrare a cetui îngerești»¹⁶⁵; și iarăși: «Sufletul ce se ostenește în lucrarea aceasta înțeleaptă a privegherii, va avea ochi de heruvimi, prin aceea că-i ațintit și privește la o vedere cerească»¹⁶⁶.

162. *Op. cit.*, Ep. III, p. 364. Prin priveghere e dezbrăcat omul cel vechi, căci în ea el se cercetează în toate culele sufletului și se scribește de ceea ce e rău în ele. În cursul ei, lepădînd întunericul patimilor, pătrunde în adîncul lui curat și în el întilnește pe Dumnezeu, viața cea nouă. Pentru că această cercetare produce și o ascuțită simțire a urîșeniei patimilor și o adîncă dorință după viața cea curată, pe care descoperind-o, sau restabilind-o, se umple de iubirea lui Dumnezeu. Iar în această iubire emoționantă simte că e lucrător Duhul Sfînt. În întunericul nopții cel ce priveghează se dezbracă de întunericul patimilor, legat de lucrurile văzute ale lumii și de alipirea pătimașă și deci oarbă, de ele, și se umple de lumina lui Dumnezeu care îi apare cînd nu se mai oprește la lumea sensibilă.

163. Privegherea nu e o stare nemișcată, ci o lucrare, un sondej care pătrunde tot mai adînc în suflet și în același timp îl dezbracă de patimi și descoperă în adîncul în care se întilnește cu Dumnezeu, mîngîierea, pe care i-o produce El.

164. *Op. cit.* Cuv. 29, p. 122.

165. *Op. cit.* Cuv. 29, p. 123. De fapt cel ce priveghează noaptea pătrunde cu cugetarea și cu înțelegerea, liniștită de orice alte griji, lumea de dincolo de cea sensibilă, unde simte pe Dumnezeu, asemenea îngerilor.

166. *Loc. cit.*

Dar aceste privegheri să le faci în rugăciuni, în cîntare și citire, cu curăție și fără împrăștiere și cu frîngere de inimă, singur sau cu o obște iubită și de aceeași viețuire¹⁶⁷. Iar după fiecare priveghere dă-ți și o mică mîngiere pentru osteneala de pe urma privegherii, mîncînd și bînd ceva. Adică mîncă trei uncii de pîine, adăugînd ceva mîncare uscată cît îți este de ajuns. Bea și trei pahare de vin cu apă. Ia seama, însă, ca nu cumva în ziua în care postești pînă la ceasul al nouălea, avînd priveghere, să lași postul din pricina privegherii. Trebuie și pe aceasta să o faci, dar nici pe acela să nu-l lași (Matei 23, 23). Căci s-a rînduit ca mîngierea să o faci după ce s-a sfîrșit privegherea.

34. Cum trebuie să mînci duminicile. Și despre alte cîteva lucruri. Pe lîngă acestea, și despre osteneală și smerenie.

La fel, să mînci și în toate duminicile de două ori pe zi, ca și sîmbetele. Această rînduială să o ții fără abateri, afară de caz de boală. Tot așa să faci și în zilele îngăduite și dezlegate de Sfinții Părinți de pe urma unui lung obicei și a unor pricini mai noi, dumnezeiești sau nu. În acestea nici nu mîncăm numai o singură dată, nici nu mîncăm mîncări uscate. Ci ne înfruptăm din toate cele de folos și nepătate, și din legume, dar cu înfrînare și în cantitatea rînduită. Căci totdeauna cel mai bun lucru este să ne înfrînăm în toate. Dar în cazurile de boală, ne putem împărtăși, cum am spus, fără să ne rușinăm, din toate cele folositoare și legiuite, care susțin trupul.

167. Privegherea nu e o simplă cercetare teoretică, ci o adîncire în ființa proprie și în înțelesurile celor cîntate și citite ca în fața lui Dumnezeu, în duhul rugăciunii și cu inima zdrobită de smerenie și de conștiința păcătoșeniei. Numai așa privegherea înnoiește continuu pe om, dezbrăcîndu-l de omul vechi. Numai așa ea e simțire și intuire a prezenței lui Dumnezeu.

Căci Sfinții Părinți au învățat că trebuie să fim ucigători de patimi, nu ucigători de trup ¹⁶⁸.

De asemenea, se cuvine să guști câte puțin din toate câte s-au rînduit, adică din toate câte s-au îngăduit prin făgăduință spre a slăvi pe Dumnezeu și a-I mulțumi și pentru a nu ne trufi ¹⁶⁹. Dar ferește-te și de adunarea celor de prisos. Căci «puținătatea lucrurilor, cum spune Sfântul Isaac, învață pe om, fără să vrea, înfrinarea. Deoarece cînd le avem din belșug și le putem folosi cît vrem, nu ne putem stăpîni» ¹⁷⁰. Să nu iubești odihna trupului. Căci, tot după Cuviosul Isaac, «sufletul care iubește pe Dumnezeu și-a cîștigat odihna în Dumnezeu» ¹⁷¹. Alege mai curînd smerenia prin osteneală și pătimire. Căci «osteneala și smerenia dobîndesc pe Dumnezeu», cum scrie unul dintre sfinți ¹⁷².

168. E o formulare concentrată a ceea ce trebuie să se urmărească și să se evite prin post. Creștinismul nu e împotriva trupului zidit de Dumnezeu și destinat învierii și vieții veșnice, ci împotriva patimilor care-l umplu de dezordine și a petrecerii sufletului și a trupului într-o existență lipsită de viață adevărată și de lumină. Postul e tocmai în favoarea trupului, nu în defavoarea lui.

169. Toate sînt date de Dumnezeu și, gustindu-le, Îl slăvim și Li mulțumim pentru minunata lor potrivire, și din acest punct de vedere, cu viața noastră. Dar dacă ne scufundăm prea mult în plăcerea produsă de ele, uităm de Dumnezeu. Trebuie să ținem mereu cumpăna (dialectică) între gustarea lor și detașarea de ele. Numai așa Îl slăvim pe Dumnezeu și Li mulțumim pentru ele și Îl socotim mai presus de ele. Nu trebuie să ne plecăm prea mult nici într-o parte, nici în alta; nu trebuie nici să ne scufundăm în ele, nici să le disprețuim, uitînd de condiția noastră care are nevoie de ele, și de mulțumirea ce trebuie s-o aducem lui Dumnezeu că a ținut seama de această condiție smerită a noastră, pentru ca prin ele să ne putem ridica la El.

170. Neaflat.

171. *Op. cit.* Cuv. 23, p. 90. Un alt paradox: nu prin odihna trupului se cîștigă odihna sufletului în Dumnezeu, ci prin durerile și înfrînările trupului. Căci în aceste cazuri își caută sufletul reazim în Dumnezeu. Prin cruce se ajunge la înviere.

172. Neaflat.

35. *Cum trebuie să ne hrănim și să viețuim în timpul Sfintelor Păresimi și mai ales în Patruzecimea cea Mare.*

Despre hrana și viețuirea din Sfintele Păresimi socotim de prisos să-ți vorbim în amănunte și în chip deosebit. Căci așa cum ți s-a rînduit mai înainte să petreci în zilele în care postești pînă la ceasul al nouălea, așa se cade să se facă și în Sfintele Păresimi, afară de sîmbete și duminici. Mai bine zis, dacă e cu puțință, cu și mai multă grijă, cu și mai multă trezvie, cu deosebire în Sfînta și Marea Patruzecime. Căci ea e zeciuală întregului an și pricinuitoarea cununii nevoițelor celor ce biruiesc în Hristos, prin ziua purtătoare de lumină a dumnezeieștii Învieri a Domnului.

36. *Despre dreapta chibzuire în deosebi, și că lucrarea măsurată nu tinde spre slavă; despre supunere.*

Dar și acestea și cele apropiate acestora trebuie să le împlinești cu o dreaptă chibzuire amănunțită, pentru armonia și starea pașnică a ființei noastre îndoite. «Cu înțelepciune, zice, se zidește casa, și cu înțelegere se isprăvește; cu simțire se umplu cămărilor de toată bogăția scumpă și bună» (Pilde 24, 3—4). Dar, scrie și dumnezeiescul Talasie: «Nebogăția și strîmtorarea însoțite de dreapta chibzuire a rațiunii, sînt o cale împărătească. De aceea, asprimea lipsită de dreapta chibzuire sau fără judecată e nefolositoare, ca și îngăduirea tuturor greșelilor nesocotite, fie într-o parte, fie în alta, contrară¹⁷³. Iar Cuviosul Isaac zice: «Odihnei trupului îi urmează ieșirea din liniștire și tulburarea gîndurilor; și lucrării nemăsurate îi urmează trîndăvia; iar trîndăviei, ieșirea din liniștire. Dar această ieșire se deosebește de cea dintîi. Ieșirii dintîi din odihnă îi urmează războiul poftelor trupului; celei de a doua, din trîndăvie, părăsirea locului

173. Neafiat.

de liniștire și mutarea din loc în loc. Iar lucrarea cu oste-neală, ce ține măsura, nu caută slavă. Micșorarea ei înmulțește plăcerea, iar lipsa de măsură, ieșirea gândurilor »¹⁷⁴.

Iar Sfântul Maxim zice: «Să nu-ți îndrepti toată luarea aminte spre trup, ci hotărăște-i o nevoie după putere și întoarce toată mintea spre cele dinăuntru. Căci «nevoia trupească la puțin folosește, iar binecredinția la toate» (1 Tim. 4, 8)¹⁷⁵.

Iar dacă talerul trupului atrage și stăpînește și îngreunează talerul sufletului, aplecîndu-l spre mișcări neregulate și stricătoare de suflet — căci «trupul pofteste împotriva Duhului și Duhul împotriva trupului» (Gal. 5, 17) — tu, frînînd trupul cu friul înfrînării, mortifică-l, pînă ce, chiar fără să vrea, se face ușor de purtat, se supune la ceea ce este mai bun. Amintește-ți de marele Pavel care zice: «Pe cît se strică omul nostru cel din afară, pe atîta se înnoiește cel dinăuntru zi de zi» (2 Cor. 4, 16), dar și de Sfântul Isaac: «Dă-te pe tine să mori întru nevoie și nu trăi cu nepăsare; căci nu numai cei ce au primit moartea pentru credința în Hristos sînt mucenici, ci și cei ce mor pentru păzirea poruncilor Lui»¹⁷⁶. Și tot acesta zice: «Mai bună ne este moartea în luptă (cu păcatul), decît să trăim în greșale»¹⁷⁷. Și iarăși: «Înainte de toate, fă toate cu sfatul și cu întrebarea Părintelui tău duhovnicesc în Domnul. Căci, astfel, cu harul

174. *Op. cit.* Cuv. 55, p. 220. Dreapta chibzuință, care nu exagerează nici într-o nevoie chinuitoare, nici în tot felul de concesi, e împreunată cu modestia. Ea nu vrea să se facă arătată și slăvită prin asprime, dar nu atrage atenția nici prin pogorăminte. Ea nu vrea să «iasă» la vedere. Și în general ea nu îngăduie gândurilor să iasă din strînsoarea în care sînt ținute. Ieșirea dinții a gândurilor de pe urma odihnei trupului, duce la curvie; prin ele omul își caută prilejul de desfrînare. Ieșirea a doua, din moleșală, pliotiseală, trîndăvie, trage pe om la vagabondaj.

175. *Capete despre dragoste* IV, 63; *Filoc. rom.* vol. II, p. 109.

176. *Op. cit.* Cuv. 44, p. 184.

177. *Op. cit.* Cuv. 6, p. 32.

lui Hristos, îți vor părea ușor de purtat și ca pe un drum neted și cele grele și protivnice»¹⁷⁸.

37. *Cum trebuie să străbată cel ce se nevoiește răstimpul de după amiază pînă la apusul soarelui. Și că trebuie să credem că împărțirea darurilor dumnezeiești ni s-a dat după osteneala și măsura lucrării noastre.*

După ce te-ai întărit cum se cuvine nevoitorului, potrivit dumnezeiescului Pavel, care poruncește că nevoitorul «de la toate să se înfrîneze» (1 Cor. 9, 25), citește, șezînd, mai mult din scrierile despre trezvie ale Părinților, cît poți. Pe urmă culcă-te un ceas, dacă zilele sînt mari. Apoi sculîndu-te, fă puțin lucru cu mîinile, ținînd și rugăciunea. După acestea roagă-te, cum s-a arătat înainte. Citește, meditează și te silește să te smeresti, ca să te socotești mai prejos de toți oamenii. Căci s-a spus că «cel ce se înalță se va smeri, iar cel ce se smereste se va înalța» (Luca 19, 11); și: «cel ce socotește că stă, să ia aminte să nu cadă» (1 Cor. 10, 12); și: «Domnul celor mîndri le stă împotriva, iar celor smeriți le dă har» (Iacob 4, 6); și: «Începutul trufiei omului stă în a nu vedea pe Domnul» (Înt. Sir. 10, 12); și: «Cei mîndri au călcat legea foarte» (Ps. 118, 51); și: «Nu cele înalte cugețind, ci lăsîndu-vă duși cu cei smeriți» (Rom. 12, 16).

Dar și Sfîntul Ioan Gură de Aur spune: «Acesta este cel ce se cunoaște pe sine cel mai bine, care nu se socotește pe sine nimic. Căci nimic nu-i atît de plăcut lui Dumnezeu ca a se socoti cineva pe sine cu cei din urmă»¹⁷⁹. Iar Sfîntul Isaac zice: «Tainele se descoperă celor smeriți la cuget»¹⁸⁰. Și: «Unde odrăsleşte smerenia,

178. Neaflat.

179. Sf. Ioan Gură de Aur, vezi la Sf. Maxim Mărturisitorul, *Loci communes* în P.G. 91, col. 245 G. Cine se umflă pe sine nu se vede nici pe sine, nici pe Dumnezeu.

180. Isaac Sirul, *Op. cit.*, cap. 23, p. 142.

acolo izvorăște slava lui Dumnezeu»¹⁸¹. Și: «Părerea de sine premerge certării»¹⁸². Sfântul Varsanufie zice și el: «Dacă voiești să te mîntuiești cu adevărat, ascultă cu fapta. Ridică picioarele tale de la pămînt și înalță mintea ta la cer. Și acolo să fie cugetarea ta noaptea și ziua. Și disprețuiește-te cu toată puterea pe care o ai. Silește-te să te socotești pe tine mai prejos de orice om. Aceasta este calea cea adevărată și alta nu este celui ce voiește să se mîntuiască, în Hristos, «Cel ce-l întărește pe el» (Fil. 4, 13). «Cel ce voiește aceasta, să alerge ca să o ia» (1 Cor. 9, 24). «Mărturisesc aceasta înaintea lui Dumnezeu Celui Viu» (1 Tim. 5, 21), care voiește să dăruiască viața veșnică fiecăruia care voiește»¹⁸³. Iar Scărarul zice: «N-am postit, n-am privegheat, nu m-am culcat pe jos, dar m-am smerit și aceasta m-a mîntuit în scurtă vreme, urmărind aceasta înainte de orice altceva: să nu fiu luat în seamă»¹⁸⁴. Și iarăși zice Sfântul Varsanufie: «Dacă n-ai grijă de nimic, te apropii de cetate; și de nu ești luat în seamă de oameni, vei locui în cetate. Și de vei fi mort pentru orice om, vei moșteni cetatea și comorile ei»¹⁸⁵. Și: «De voiești să te mîntuiești, ține să nu fii băgat în seamă și aleargă spre ce-ți stă în față»¹⁸⁶. Iar după cuviosul Ioan, ucenicul acestui Sfînt, a căuta să fii nebăgat în seamă, înseamnă a nu te socoti deopotrivă cu nimeni și a nu spune de vreo faptă bună: «Că și eu am făcut-o».

Apoi șezînd iarăși, roagă-te în chip curat și neîmprăștiat pînă ce vine seara. Și apoi cîntă vecernia obișnuită și fă apolisul, crezînd din inimă curată că după oste-neala și durerea noastră pentru virtute și după măsura

181. Idem, *Op. cit.*, cap. 5, p. 41.

182. *Op. cit.* cap. 75, p. 419.

183. βιβλος ψυχφέστατος, ed. de Nicodim Aghioritul, Veneția, 1816, p. 221. Răsp. 447.

184. Scara XXXI; PG 88, 992 D1.

185. Varsanufie, *Op. cit.* p. 70 și 19. Răsp. 38.

186. Idem, *Op. cit.* p. 149. Răsp. 269.

lucrării noastre, vom fi răsplătiți de Dumnezeu cu cununa darurilor și cu arătarea nevoițelor și cu mîngîierea Sa, cum zice dumnezeiescul psalmist: «După mulțimea durerilor mele, în inima mea, mîngîierile Tale au veselit sufletul meu» (Ps. 114, 6). Căci zice Mîntuitorul: «Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi» (Matei 11, 28). Iar marele Pavel zice și el: «De pătimim împreună cu Hristos, ne vom și slăvi împreună. Căci socotesc că nu sînt vrednice pătimirile veacului de acum de slava ce ni se va descoperi» (Rom. 8, 17—18). Căci zice și înțeleptul în cele dumnezeiești Maxim: «Precum se spune, deosebirea împărțirii bunătăților dumnezeiești are drept pricină măsura credinței fiecăruia. Căci precum credem, avem și întărirea pornirii spre fapte. Iar cel ce lucrează, pe măsura faptelor lui își arată credința și primește măsura harului, precum a crezut. Iar cel ce nu lucrează, pe măsura nelucrării își arată măsura necredinței și, după măsura necredinței, se lipsește de har. Deci rău face cel pizmaș, că pizmuiește pe cei ce săvîrșesc fapte bune. Căci de el atîrnă și nu de altul hotărîrea să creadă și să lucreze, și pe măsura credinței să primească harul care îi vine»¹⁸⁷.

Să cerem, deci, din suflet să ni se dăruiască să petrecem cealaltă vreme a vieții noastre și să ajungem sfîrșitul ei în chip creștinesc, fără durere, neînfruntat, cu pace și, pe lîngă acestea, să ni se dea răspuns bun cînd vom sta în fața scaunului înfricoșător de judecată al Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

38. *Mai mare decît lucrarea este rugăciunea curată.*

Pe lîngă cele arătate, să știi și aceasta, frate, că toată metoda și tot îndreptarul, și, de voiești, și felurimea fap-

187. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cinci sute capete*, suta III, 35; PG 90, 1271 CD.

telor s-au stabilit și rînduit pentru că nu putem să ne rugăm în inimă în chip curat și neîmprăștiat. Căci, după împlinirea acestora, cu bunăvoința și harul Domnului nostru Iisus Hristos, lăsînd toate, ne unim mai presus de cuvînt în chip nemijlocit, cu Cel Unul și unitar și unificator, cum s-a spus de către vestitul cuvîntător de Dumnezeu: «Dumnezeu se unește cu «dumnezei» și se face cunoscut de ei; iar aceasta este iluminarea din ipostas a Duhului Sfînt în inimă»¹⁸⁸. Ea se naște, cum s-a spus, din amintita rugăciune curată și neîmprăștiată în inimă^{188 b}.

Acest lucru se întîmplă rar și numai unul dintr-o mie se învrednicește, prin harul lui Hristos, să înainteze pînă la această stare. Iar să plutească peste ea și să se învrednicească de rugăciunea curată și să ajungă la descoperirea tainelor veacului viitor, se învrednicesc foarte puțini care se aleg din generație în generație, prin bunăvoința lui Hristos. Căci spune Sfîntul Isaac: «Precum din zeci de mii de oameni, abia se află unul care a împlinit puțin poruncile și cele legiuite și a ajuns la curăția sufletului, așa abia unul dintr-o mie s-a învrednicit să ajungă cu multă păzire de sine la rugăciunea curată și să spargă acest hotar și să intre la această taină. Pentru că cei mulți nu s-au învrednicit nicidecum de rugăciunea curată, ci numai puțini. Dar la taina aceea de după ea și de dincolo de ea, abia ajunge unul, din generație în generație, prin harul lui Hristos»¹⁸⁹. Și puțin mai departe

188. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuv.* 34, 13; PG 36, 253 A. «ἐννοπόστατος ἔλλαμψις» e o iluminare care izvorăște din însuși ipostasul Duhului Sfînt sălășluit în inimă. Ea e simțită ca lumină a Persoanei Lui, sau Îl luminează pe El ca Persoană intrat în relație cu omul ca persoană.

188 b. Dar Duhul Sfînt e subiectul rugăciunii noastre împreună cu noi. De aceea, iluminarea Duhului se naște din rugăciunea curată în inimă, în adîncul transparent al ființei noastre, ce vibrează de comunicarea ce are loc între el și Duhul Sfînt.

189. *Op. cit.*, *Cuv.* 32, p. 135—136.

zice : «Iar dacă abia cite unul se roagă cu curăție, ce să zicem despre rugăciunea duhovnicească?» «Toată rugăciunea duhovnicească, tot după el, s-a eliberat de mișcare». «Și cea care se schimbă, e sub cea duhovnicească»¹⁹⁰.

De aceea, și tu, dacă voiești să te învrednicești de acest fel de taină, cu fapta și cu lucrul, sau cu cercarea însăși în Hristos Iisus, silește-te în toată vremea și în tot ceasul și în toată lucrarea să ajungi să te rogi în inimă în chip curat și neîmprăștiat; ca, astfel, să înaintezi ca de la pruncul ce se alăptează «la bărbatul desăvârșit, la măsura vârstei plinătății lui Hristos» (Efes. 4, 13) și să te împărtășești, împreună cu economul credincios și înțelept (Luca 12, 42), de fericire, de laudă și de răsplătire, ca unul ce ai chivernisit cu judecată rațiunile (cuvintele) tale, viețuind cu judecată¹⁹¹. De aceea, să nu te clatini în veac, precum scrie despre aceasta Sfântul Filimon: «Fiule, dacă Dumnezeu te va învrednici, fie noaptea, fie ziua, să te rogi cu mintea în chip curat și neîmprăștiat, să nu ții la vreo regulă a ta; ci tinde cu toată puterea ta să rămâi alipit de Dumnezeu și El va lumina inima ta cu privire la lucrarea duhovnicească»¹⁹².

Iar unul dintre bărbații înțelepțiți de Dumnezeu zice: «De voiești să liturghisești în trup ca unul fără trup, agonisește-ți în ascuns rugăciunea neîncetată în inima ta

190. *Op. cit.*, Cuv. 32, p. 136. Rugăciunea curată de gânduri încă nu e rugăciunea duhovnicească, sau cu desăvârșire în Duhul. Căci în rugăciunea curată omul poate înainta încă spre a fi și mai mult în Dumnezeu. Dar în rugăciunea duhovnicească a ajuns la nemișcare, sau la odihna totală în Dumnezeu; căci s-a unit în chip desăvârșit cu Dumnezeu, nemaiaivând unde înainta, odată ce Dumnezeu este nemărginit în bogăția vieții Lui. Ea nu se mai schimbă, nu se mai întrerupe. E nemișcarea ca stabilitate în rugăciune.

191. A chivernisi cu judecată rațiunile prin care se actualizează rațiunea cea una a ființei noastre, înseamnă a actualiza deplin unitatea și toate puterile ei, unindu-ne cu Cel Unul.

192. *Filoc. rom.* vol. IV, p. 170.

și sufletul tău se va face încă înainte de moarte ca un înger». Lucruri asemănătoare acestora scrie și Sfântul Isaac. Căci, întrebând fiind de cineva, care este vârful tuturor ostanelilor în această lucrare, adică în cea a liniștii, ca ajungînd cineva acolo să afle că a ajuns la desăvîrșirea viețuirii, el a răspuns așa: «Cînd se va învrednici de stăruirea în rugăciune. Căci cînd va ajunge la aceasta, a ajuns la vârful tuturor virtuților. Și de atunci s-a făcut locaș al Sfîntului Duh. Căci dacă n-a primit cineva în chip sigur harul Mîngîietorului, nu poate săvîrși această rugăciune fără sfortare și fără întrerupere. Căci Duhul, zice, cînd se sălășluiește în vreun om, acela nu mai încetează din rugăciune pentru că Duhul însuși se roagă pururea. Atunci, nici cînd doarme, nici cînd veghează, rugăciunea lui nu se întrerupe din suflet. Ci fie de mîncîncă, fie de bea, fie de doarme și orice ar face, ba chiar și în somnul adînc, bunele miresme și respirațiile rugăciunii se mișcă în inima lui fără osteneală. Atunci nu se mai desparte de rugăciune. Și în toate orele lui, chiar dacă ea încetează în afară, liturghisește în el în chip ascuns. Căci «tăcerea celor curați e rugăciune», zice unul dintre purtătorii de Hristos¹⁹³. Fiindcă gîndurile lor sînt mișcări dumnezeiești. «Iar mișcările inimii și cugetării curate sînt glasuri blînde, prin care cîntă în chip ascuns Celui ascuns»¹⁹⁴.

Și mulți alții dintre purtătorii de Dumnezeu, învățați de har prin cercarea însăși, au spus multe asemenea lucruri minunate.

193. *Aphratis Sapientis Persae demonstrationes*, ed. R. Graffin, Paris, 1894, p. 134. *Dem. 4, despre rugăciune.*

194. *Op. cit.*, cap. 85, p. 347. Unde e Duhul Sfînt e rugăciune neîncetată și toate mișcările inimii sînt dumnezeiești, avînd pe Duhul Sfînt ca subiect întipărit în subiectul omului.

39. *Despre numărul mătăniilor dintr-o zi și-o noapte.*

Iar despre numărul mătăniilor, știm că dumnezeieștii noștri Părinți au rînduit trei sute. Atîtea trebuie să facem în fiecare zi și noapte în cinci zile ale săptămîinii. Căci sîmbăta și duminica, ca și în alte zile rînduite prin obicei, ba și în unele săptămîni, ni s-a poruncit să ne oprim de la acestea, pentru anumite rațiuni tainice și negrăite. Dar sînt unii care trec peste acest număr. Iar alții le împuținează. Fiecare după cum îi este puterea sau voința. Deci fă și tu după putere. Dar fericit cu adevărat, și aceasta în chip înmulțit, este cel ce se forțează pe sine în toate cele privitoare la Dumnezeu. Căci «Împărăția cerurilor se ia cu sila și cei ce o silesc, o răpesc» (Matei 11, 12).

40. *Nu numai după lupta și măsura lucrării noastre se face împărțirea celor dumnezeiești, precum s-a zis înainte, ci și după deprinderea, destoinicia, credința și dispoziția noastră firească.*

E de știtut și aceasta, că nu numai după lupta și măsura lucrării noastre ni se face împărțirea darurilor, precum s-a zis înainte, ci și după deprinderea viețuirii și după destoinicia, ba și după credința noastră în cele ce ne stau în față și după dispoziția noastră firească ce ne este sădită în fire. Căci, zice Sfîntul Maxim: «Mintea e organul înțelepciunii; rațiunea este organul cunoașterii; încredințarea amîndorura e organul credinței întipărită în amîndouă; iar iubirea firească de oameni e organul harismei vindecărilor. Căci tot darul dumnezeiesc are în noi un organ natural, capabil de el, ca putere, ca deprindere sau ca dispoziție. De pildă, cel ce și-a curățit mintea de toate închipuirile sensibile, primește înțelepciunea; cel ce și-a făcut rațiunea stăpînă peste patimile legate de fire, adică peste mînie și poftă, primește cunoștința; cel ce are în minte și în rațiune încredințarea neclintită despre Dumnezeu, primește credința care toate le poate (Marcu

9, 23); iar cel ce a dobândit iubirea de oameni, după desființarea desăvârșită a iubirii de sine, primește darurile vindecărilor»¹⁹⁵. Acestea așa sînt.

Dar ia seama să nu cunoască nimeni lucrul tău, afară de întîistătătorul și povățuitorul tău. Și roagă-te și pentru noi nevrednicii, care grăim despre bine, dar nu-l facem, ca să ne învrednicim să facem mai întîi cele ce plac lui Dumnezeu, ca apoi să vorbim despre ele și altora și să-i îndemnăm să le facă. «Căci cel ce a făcut și a învățat, după dumnezeiescul cuvînt, acela mare se va chema» (Matei 5, 19).

Iar pe tine, Domnul Atotțiitorul și Atotîndurătorul să te întărească și să te călăuzească, să ascuți acestea cu înțelegere și să le faci cu toată dorirea. Căci «nu auzitorii legii sînt drepti la Dumnezeu, după cum spune Sfîntul Pavel, ci împlinatorii ei» (Rom. 2, 13). Și să te conducă pe tine la tot lucrul bun și mîntuitor și să te călăuzească spre sfințita lucrare înțelegătoare în Duh, ce ne stă în față, prin rugăciunile sfinților. Amin.

Dar fiindcă am vorbit puțin mai înainte și despre dreapta chibzuire lucrătoare, e vremea potrivită acum să grăim pe scurt, după puterea noastră, și despre dreapta chibzuire îndeobște și a tot desăvârșită. Căci aceasta, după Părinții cei vestiți, e mai mare ca toate virtuțile.

41. *Despre dreapta chibzuire îndeobște și atotdesăvîrșită. Cine este cel ce viețuiește contrar firii și trupește, cine este cel ce viețuiește după fire și în chip sufletec, și cine este cel ce petrece mai presus de fire și duhovnicește.*

Cel ce petrece și viețuiește contrar firii și trupește, și-a pierdut în întregime puterea sa de deosebire (dreapta chibzuire). Iar cel ce se înfrînează de la cele rele și a început să facă binele — cum s-a scris: «Ocolește răul

195. *Cinci sute capete*, III, 33; PG 90, 1273 BC.

și fă binele» (Ps. 33, 13) — acela, ca unul ce e începător și-și dă urechea învățaturii, vine la puțină simțire a dreptei chibzuirii, atît cît poate un începător. Iar cel ce viețuiește după fire și sufletește, ca unul ce lucrează cu înțelegere și judecată, pentru care motiv se socotește a fi la mijloc, privește la măsura sa și deosebește cele privitoare la el și la cele ale celor asemenea lui. În sfîrșit cel ce viețuiește mai presus de fire și duhovnicește, acela, ca unul ce a trecut hotarele potrivite celui începător și celui de la mijloc și, cu harul lui Hristos, a înaintat spre cel desăvîrșit, sau spre iluminarea cea din ipostas¹⁹⁶ și spre discernămîntul atotdesăvîrșit, vede și sinea sa în chipul cel mai limpede¹⁹⁷. El vede și deosebește totodată foarte clar pe toți, dar el nu e văzut și deosebit de nici unul, deși, pe de altă parte, se face văzut și deosebit și asemănat, ca unul ce e și se numește om duhovnicesc, însă nu pe hîrtie și cu cerneală, ci prin lucrare și har^{198 a}. Căci zice dumnezeiescul Apostol: «Cel duhovnicesc pe toți îi judecă, dar el nu e judecat de nimeni» (1 Cor. 2, 15).

42. *Iarăși despre deosebire (discernămînt), prin pilduire.*

Dintre aceștia, cel dintîi se aseamănă celui ce umblă în noaptea adîncă, tristă și întunecoasă. De aceea, rătăcind în întunericul în care nu se poate răzima pe nimic, nu numai că nu se vede și nu se deosebește pe sine, dar nu vede nici unde merge și pe unde umblă, cum zice Mîntuitorul: «Cel ce umblă în întuneric nu știe unde merge» (Ioan 12, 35). Cel de al doilea se aseamănă celui

196. E o iluminare care pornește din ipostasul lui Hristos sau al Duhului Sfînt, deci nu are un caracter subiectiv, psihologic, iluzionar, sau de simplă înțelegere.

197. În iluminarea ce o trăiește, își vede în primul rînd sinea sa, sau trăiește cu cea mai ascuțită conștiință sinea proprie.

198a. Se face văzut și deosebit de alții prin faptele lui, deși nici harul din el, nici el nu e înțeles, nu e intuit în intimitatea lui.

ce umblă în noapte străvezie, luminată de stele; de aceea, luminat puțin de razele stelelor, înaintează pe încetul, lovindu-și picioarele adeseori de pietre, datorită nedeosebirii, și suferind căderi. Acesta se vede și se deosebește pe sine puțin, ca în umbră, precum s-a scris: «Deșteaptă-te cela ce dormi și te scoală din morți și te va lumina Hristos» (Efes. 5, 14).

Al treilea se aseamănă cu cel ce umblă în noapte cu lună plină și luminoasă; de aceea, îndrumat de scînteierile lunii, călătorește în chip mai nerătăcit și merge spre cele din față; el se vede pe sine ca în oglindă și deosebește și pe cei ce călătoresc împreună cu el, precum s-a zis: «Bine faceți, luînd aminte la lege, ca la un sfeșnic ce luminează în loc întunecos, pînă ce se va lumina de ziuă și luceafărul va răsări în inimile voastre» (2 Petru 1, 19). În sfîrșit, cel din urmă se aseamănă celui ce umblă în amiaza statornică și preacurată, luminată de razele neîmpușinate ale soarelui. Căci el se vede și se deosebește în chip curat și pe sine în lumina soarelui, dar deosebește și pe cei mulți, mai bine zis pe toți, după dumnezeiescul Apostol (1 Cor. 2, 15)^{198 b}, ba și toate cele ce-l întîmpină în orice fel și oriunde, umblînd și el fără rătăcire și călăuzind fără greșală și pe cei ce-i urmează lui, spre lumina adevărată și spre viață și spre adevăr. Despre aceștia s-a și scris: «Voi sînteți lumina lumii» (Matei 5, 14). Căci zice și atotdumnezeiescul Pavel: «Dumnezeu Cel ce a zis să lumineze lumina din întuneric, a luminat în inimile noastre, spre luminarea cunoștinței slavei lui Dumnezeu în fața lui Iisus Hristos» (2 Cor. 4, 6). Dar și fericitul David zice: «Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne» (Ps. 4, 6); și: «Întru lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. 35, 9). Iar Domnul zice: «Eu sînt lumina

^{198b}. Numai în lumina lui Hristos omul desăvîrșit se vede pe sine cum este și cum ar trebui să fie. Ba și pe alții.

lumii, cel ce urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» (Ioan 8, 12).

43. *Despre mutările și schimbările ce se ivesc în fiecare și despre slava covârșitoare ce urmează smereniei.*

Voim să știi și aceea că cei ce au ajuns la desăvârșire prin curățire și luminare ^{198c}, pe cât e cu putință — căci nu e desăvârșire desăvârșită în veacul acesta nedesăvârșit, ci mai degrabă desăvârșire nedesăvârșită — nu au nici ei totdeauna cu ei starea neschimbată. Aceasta, din pricina slăbiciunii și a părerii de sine ce trage uneori pe orice om în jos. De aceea suferă și ei schimbări și furări, spre probarea lor. Dar primesc iarăși ajutorări și mai mari. Iar ceea ce e contrar acestora, Părinții spun că e partea lupilor ¹⁹⁹. Neschimbarea e păstrată pentru veacul viitor. Iar în cel de față, când e vreme de curăție, de pace și de mângiere dumnezeiască, când de tulburare, de învâlmășeală, de tristețe. Și aceasta pe măsura viețuirii și înaintării fiecăruia și după judecățile pe care le știe singur Domnul. Iar aceasta se întâmplă pentru ca să se arate, prin acestea, slăbiciunea noastră. Căci «fericit este, zice, cel ce cunoaște neputința sa» (Cf. Iov 37, 7), «ca să nu ne încredem în noi înșine, cum zice Pavel, ci în Cel ce învie morții» (2 Cor. 1, 9). Și așa să alergăm neîncetat spre Dumnezeu întru smerenie și pocăință și mărturisire. Căci zice Sfântul Isaac: «Cîte una, cîte una, calcă unii poruncile; dar tămăduiesc sufletele lor prin pocăință și harul îi primește. Căci tot sufletul rațional este străbătut de o schimbare neîncetată și schimbările străbat prin tot

^{198c}. Sînt cele trei trepte ale urcușului îngeresc și anume la Dionisie Areopagitul: curățenia, iluminarea și desăvârșirea.

¹⁹⁹. Se pierde ca și când ar fi mincat-o lupii (Conf. Ps. 62, 11). Comp. Epist. lui Filoxen de Maboug († 523) către Patritius, la J. Hausherr, *Contemplation et sainteté*, în «Revue d'Ascétique et de Mystique», XIV (1933), p. 195.

omul, în toate zilele lui; și cel ce are darul desăvârșirii poate înțelege aceasta din multe. Dar încercările ce i se întâmplă lui în fiecare zi pot să-l înțeleptească foarte mult, dacă veghează, dacă se observă pe sine cu mintea și cunoaște schimbarea în blîndețe și îngăduință, pe care o primește cugetarea lui în fiecare zi și cum din pacea aceasta se întoarce deodată spre tulburare, chiar cînd nu e nici-o pricină; și cum ajunge în mare și negrăită primejdie^{200 a}. Acesta este lucrul despre care a scris în chip vădit și fericitul Macarie cu multă purtare de grijă și sîrguință, ca să le fie spre aducere aminte și învățătură fraților: «Ei să nu se încline în timpul schimbării ce le vine din cauza împotrivirilor, spre deznădejde. Căci, celor ce se află în starea curăției, pururea li se întâmplă căderi, cum se ivesc în aer valuri de răcoare, chiar fără a fi ei cu negrijă și în neînfrînare. Ba mai mult, chiar cînd umblă după rînduială, li se întâmplă căderi, care se împotrivesc țintei voii lor»^{200 b}.

Iar ceva mai departe zice: «Deci, ce zice? Că se întâmplă schimbări în fiecare, ca și în aer. Înțelegi ce vrea să spună prin cuvîntul «în fiecare»? Că și firea e una. Deci, ca să nu socotești că a vorbit numai despre cei nedesăvârșiți și mai de jos, iar cei desăvârșiți sînt liberi de schimbare și rămîn statornici și neclintiți în aceeași stare, fără gînduri pătimașe precum zic euhiții, de aceea a spus: «în fiecare». Cum aceasta, Macarie? Tu zici: «Acum domnește răcoare și după puțin e arșiță, sau poate acum e grindină și după puțin e vreme bună. Și așa se întâmplă spre întărirea noastră și în noi: acum

200a. *Op. cit.*, cap. 49, p. 199—200.

200 b. Isaac a luat-o din Macarie, cf. Assemani, *Biblioteca Orientalis*, tom. I, Roma, 1719, p. 453.

S-a afirmat de mulți teologi occidentali că scrierile lui Macarie sînt ale unui euhit. Iată că Sf. Isaac consideră că ideea lui Macarie după care omul duhovnicesc desăvârșit se poate schimba, este opusă euhitilor.

e război și acum e ajutorul harului. Un timp, sufletul se găsește în iarnă și asupra lui se ridică valuri aspre și iarăși vine o schimbare, căci harul cercetează și umple inima de bucuria și de pacea cea de la Dumnezeu și de gânduri înțelepte și pașnice». Aceste gânduri înțelepte le arată aci, dîndu-ne să înțelegem că cele dinainte au fost dobitocești și necurate. Și el (Macarie) îndeamnă zicînd: «Dacă, deci, după aceste gânduri înțelepte și blînde urmeză vreo ispită, să nu ne întristăm și să nu deznădăjduim. Și în ceasul odihnei în har, iarăși să nu ne mîndrim, ci în vremea bucuriei să așteptăm necazul». Și continuînd, zice: «Cunoaște că toți sfinții au fost în această stare. Cîtă vreme sîntem în lumea aceasta, ni se ascunde belșugul harului cînd vin aceste ispите. Căci în toată ziua și în tot ceasul se cere de la noi dovedirea iubirii noastre față de Dumnezeu în lupta cu ispitele. Și așa se ține drumul nostru drept. Iar cel ce voiește să se abată de la aceasta, sau să se schimbe s-a făcut partea lupilor».

O, minunat (este acest) cuvînt al sfîntului! Cum a întărit printr-un mic cuvînt îndemnul lui și l-a arătat plin de înțeles și a scos cu desăvîrșire îndoiala din cugetul celui ce-l citește. «Iar acela, zice (Macarie), care se abate de la acestea și se face partea lupilor, nu voiește să umble pe cale. El și-a pus în gîndul lui aceasta și voiește să umble pe o cărare proprie, necălcată de Părinți». Și, după puțin, zice: «Smerenia aduce, chiar fără fapte, iertarea multor greșeli, dar faptele fără smerenie sînt, dimpotrivă, nefolositoare». Și apoi zice iarăși: «Pe cît e de trebuință sarea pentru bucate, pe atîta smerenia pentru orice virtute. Și ea poate să zdrobească tîria multor păcate. De aceea, e nevoie să ne întristăm neîncetat în cuget întru smerenie și cu întristarea cunoașterii de sine (a discernămîntului). Iar cînd o cîștigăm, ne face fii ai lui Dumnezeu și ne înfăți-

șează lui Dumnezeu chiar și fără fapte²⁰¹. Pentru că, fără ea, toate faptele noastre și toate virtuțile și lucrările sînt deșarte. Căci Dumnezeu voiește schimbarea cugetării». Și: «În cugetare trebuie să ne îmbunătățim. Ea singură, fără nici-un alt ajutor, ajunge să ne înfățișeze înaintea lui Dumnezeu și să grăiască pentru noi. Smerenia e mai mult decît toate». Și mai spune: «Zis-a oarecare dintre Sfinți: Cînd îți va veni gîndul mîndriei spunîndu-ți: amintește-ți de virtuțile tale, tu răspunde-i: Bătrîne, vezi-ți nelegiuirea ta».

44. *Despre pocăință, curăție și desăvîrșire.*

Străbaterea întregului drum (al mîntuirii) constă în acestea trei: în pocăință, în curăție și în desăvîrșire.

Și ce este curăția pe scurt? O inimă miloasă pentru toată firea zidită²⁰².

Dar ce este desăvîrșirea? Adîncul smereniei, care e părăsirea tuturor celor văzute și nevăzute, cele văzute fiind toate cele supuse simțurilor, iar cele nevăzute, cele cunoscute cu mintea. Ea constă în a fi în afară de grija pentru ele²⁰³.

201. S-ar părea că în aceasta se afirmă o poziție oarecum apropiată de învățătura protestantă «sola fide». «Sola humilitate» e totuși deosebită, de «sola fide», căci în ea sîntem întregi ațintiți spre Dumnezeu, dar nu neglijăm nici efortul nostru. Facem fapte, dar nu privim la ele, ci la păcatele sau nedesăvîrșirile noastre.

202. Definiția aceasta a curăției inimii ne arată că inima necurată este inima nemiloasă, deci egoistă. Ea implică considerarea păcatelor ca forme ale egoismului, ale rigidității, ale osificării, ale durtității, ale împietririi, ale răcelii, ale închiderii față de toți și de toate, deci și față de Dumnezeu, care le-a făcut pe toate. De aceea păcatul este moartea sufletului.

203. Adîncul smereniei. Smerenia nu duce într-un gol, ci într-un adînc fără sfîrșit. Prin adîncul ei ajunge în Dumnezeu. Aceasta echivalează cu părăsirea tuturor; inclusiv a propriei persoane pentru a găsi pe Dumnezeu. Dar aceasta nu în sensul de rupere a firii noastre din legătura cu ele și de ieșire a omului din orice simțire de sine. Ba nici măcar în

Și iarăși, pocăința este «o moarte îndoită și de bună voie față de toate. Iar inima miloasă este arderea inimii pentru toată zidirea, pentru oameni și păsări și animale și demoni, și pentru toată făptura»²⁰⁴. Și iarăși: «Pînă ce sîntem în lume și trăim în trup, chiar dacă ne-am înălța pînă la înălțimea cerului, nu putem să fim fără fapte, fără osteneală și într-o lipsă totală de griji. Aceasta este desăvîrșirea, crede-mă. Iar ceea ce e mai mult decît aceasta, este o închipuire necugetată»²⁰⁵.

Sfîntul Maxim zice și el: «Iubirea de înțelepciune, în duhul virtuții, poate pricinui nepățimirea gîndirii, dar nu nepățimirea firii. Prin ea, adică prin nepățimirea gîndirii, vine în minte harul unei plăceri dumnezeiești»²⁰⁶. Și iarăși: «Cel ce a făcut experiența întristării și plăcerii s-ar putea numi om cercat, ca unul ce a cunoscut, prin cercare, stările plăcute și neplăcute ale trupului; desăvîrșit este, însă, numai cel ce a biruit cu puterea rațiunii plăcerea și durerea trupului; în sfîrșit, om întreg este

sensul de nepăsare față de ele, căci aceasta ar contrazice mila față de ele, cerută mai înainte. Ci în sensul de părăsire a alipirii egoiste la lume și la propria persoană. Cel ce are milă de toate, nu se îngrijește de ele pentru trebuințele sale, ci pentru mîntuirea și transfigurarea lor în Dumnezeu. În Dumnezeu ne scufundăm prin adîncul nostru și prin adîncul tuturor. În toate trebuie să vedem pe Dumnezeu, ca suportul lor nesfîrșit de adînc. Toate sînt prin Dumnezeu și se desăvîrșesc prin El și fără Dumnezeu n-ar fi nimic. În acest adînc ajungem prin adîncul smereniei.

204. De la începutul acestui capitol pînă aci e citat din Sf. Isaac Sirul, *Op. cit.*, Cuv. 81, p. 306.

205. *Op. cit.*, Cuv. 50, p. 208—209. Gîndirea adevărată este existențială; ea crește din experiența vieții trăite. Închipuirile unei gîndiri abstracte, care nu tîlmăcește această experiență ancorată în realitate, nu sînt produsele unei gîndiri adevărate.

206. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cinci sute capete III*, 96; P.G. 90, 1301 C. Avem aci aceeași deosebire între bucuria gîndirii care poate fi curată și între starea produsă în toată ființa noastră prin fapte, prin viață, care nu e niciodată liberă de griji, de oboseli, de ispîte. Dar numai prin aceasta se ajunge la curățirea cea statornică a firii.

cel ce a păstrat, prin năzuința statornică spre Dumnezeu, neschimbate deprinderile dobândite prin făptuire și contemplare (vedere)»²⁰⁷.

Pentru aceasta s-a și socotit că deosebirea (discernământul) e mai mare decât toate virtuțile. Căci cei în care se ivește aceasta, prin bunăvoința lui Dumnezeu, iluminați de lumina dumnezeiască, pot să deosebească, în chip limpede, lucrurile dumnezeiești și cele omenești și vederea tainice și ascunse²⁰⁸.

Dar e momentul ca în cele următoare să-ți înfățișăm, pe cât se poate, după rînduială, puțin mai limpede, începutul sfinției și îndumnezeitoareii lucrări a liniștirii, anunțată mai înainte. Dumnezeu să ne călăuzească și în cele ce le vom spune.

45. *Despre cele cinci lucrări ale liniștirii dinții și oarecum introducătoare a începătorilor; sau despre rugăciune, cântare, meditație și lucrul mâinilor.*

Cel ce începe a se liniști trebuie să petreacă ziua și noaptea în cinci lucrări, prin care slujește lui Dumnezeu. Întii în rugăciunea de pomenire a Domnului Iisus Hristos, introdusă, cum s-a spus, prin respirația pe nas, în chip liniștit în inimă și iarăși scoasă afară, cu buzele închise, fără nici-un alt gând sau închipuire; ea se săvârșește odată cu înfrînarea cuprinzătoare, adică de la pofta stomacului, de la somn și de la lucrările celorlalte simțuri, înăuntru chilieii, în smerenie sinceră.

207. Sf. Maxim Mărt., *Cinci sute capete III*, 96; P.G. 90, 1301 C. Aci se face distincție între omul desăvârșit și omul întreg. Ultimul e cel statornicit în desăvârșire.

208. Cel ce a dobândit toate virtuțile, și-a subțiat firea, sau ochiul ei sufletesc în așa măsură că distinge în chip limpede cele dumnezeiești și cele omenești, adică tot ce e tainic și ascuns pentru alții. El a cîștigat o așa zisă «clar-vedere», o putere de identificare a specificului fiecărei persoane, a stării ei dintr-un moment sau altul, a prezenței realităților dumnezeiești în oameni și în lucruri.

Apoi, în cîntare și în citiri din Psaltire, din Apostoli și din Sfintele Evanghelii, din scrierile de Dumnezeu purtătorilor și Sfinților Părinți și din capetele despre rugăciune și despre trezvie, dar și din celelalte cuvinte dumnezeiești ale Duhului. După acestea, să treacă la amintirea păcatelor, însoțită de durerea inimii și în gîndirea la judecata lui Dumnezeu, sau la moarte, sau la chinuri, sau la bucuriile ce ne așteaptă, însoțite neîncetat de lucrul mîinilor, pentru înfrînarea trîndăviei. Și iarăși, să se întoarcă la rugăciune, chiar dacă aceasta cere oarecare silă, pînă ce mintea se va obișnui să scape ușor de împrăștiere prin ocuparea deplină cu Domnul nostru Iisus Hristos, prin pomenirea neîntreruptă a Lui, prin îndreptarea spre cămara dinăuntru, sau spre locul ascuns al inimii și prin înrădăcinarea neîncetată în ea. Căci, scrie și Sfîntul Isaac: «Sîrguiește-te să intri în cămara din lăuntruul tău și vei vedea cămara cerească. Pentru că aceasta și aceea una sînt. Și prin aceeași intrare le vezi pe amîndouă»²⁰⁹. Iar Sfîntul Maxim zice: «Inima cîrmuiește tot organismul și cînd harul ia în stăpînire întinderile inimii, împărățește peste toate gîndurile și măduarele. Căci acolo este mintea și gîndurile sufletului. Deci, acolo trebuie de privit dacă și-a înscris harul Prea Sfîntului Duh legile Sale. Acolo, unde? În organul conducător, în tronul harului, unde se află mintea și toate gîndurile sufletului, adică în inimă»²¹⁰.

209. *Op. cit.*, cap. 30, p. 127. Adincul nostru e atît de deschis nesfirșitului dumnezeiesc, încît nu poți observa nici-o graniță între el și acel nesfirșit. Dar în acel nesfirșit sînt trepte nesfirșite. Sf. Isaac continuă: «Scara Împărăției aceleia este înăuntru tău, ascunsă în sufletul tău; botează-te (scufundă-te) în tine însuți, ieșind din păcat (din îngustarea rigidă a egoismului și a superficialității) și vei afla acolo trepte pe care le vei putea urca».

210. Undeva în «Răspunsuri către Talasie» din *Filoc. rom.*, vol. III, Sf. Maxim susține aci opinia că mintea se află în inimă sau că inima stăpînește asupra ei. Inima reprezintă sensibilitatea înțelegătoare a întregii noastre ființe. Ea e deschisă spre infinitatea lui Dumnezeu și sesizează

46. *De unde trebuie să înceapă cei ce voiesc să se liniștească potrivit rațiunii; și care este începutul, creșterea, înaintarea și desăvârșirea acestei lucrări.*

Aceasta e lucrarea primă și oarecum introducătoare a vechilor monahi care se hotărăsc să se liniștească potrivit rugăciunii. Ei trebuie să înceapă de la frica de Dumnezeu și de la împlinirea după putere a tuturor poruncilor îndumnezeitoare, de la negrija de toate lucrurile cu rost și fără rost și, înainte de toate, de la credință și de la depărtarea deplină de la cele potrivnice, de la năzuința curată, precum s-a spus, spre Cel ce este cu adevărat; să crească prin credința care nu e rușinată și să înainteze «la măsura vârstei plinătății lui Hristos» (Efes. 4, 13), prin dragostea întregă dumnezeiască, fierbinte și desăvârșită, născută din rugăciunea curată și neîmprăștiată în inimă, prin rugăciunea duhovnicească nemișcată și neclintită și prin ieșirea (extazul), singură și nemișcată, izvorâtă din desăvârșita iubire, spre Cel Unul, prin răpirea și unirea cu Cel dorit la culme²¹¹. Aceasta este înain-

adîncul specific al fiecărei persoane omenești. Numai prin activarea inimii omul ajunge la discernămintul prin care se cunoaște profund pe sine, pe Dumnezeu și pe alții. Căci acest discernămint e și el o vedere a infinității lui Dumnezeu și a indefinitului propriu și al altora în Dumnezeu. «Întinderea» inimii actualizează indefinitul ei în Dumnezeu. El e activat numai prin har, prin străbaterea lui Dumnezeu cu infinitatea Sa în inimă. De aceea omul duhovnicesc se silește să-și readucă mintea în inimă din împrăștierea ei nefirească în cele din afară și mărginite. Desigur cele din afară pot fi privite și de mintea aflătoare în inimă. Dar atunci mintea le vede nu numai în suprafața lor și în simpla lor capacitate de satisfacere a trebuințelor trupesti, ci ele îi devin simboale transparente pentru suportul lor ultim și infinit, care e Dumnezeu.

211. În faza progresată, sau a creșterii duhovnicești, omul a ajuns la altă credință, la cea care nu se mai rușinează, și ajunge la măsura plinătății lui Hristos, la dragostea deplină față de El. Căci aceasta înfăptuiește și unirea desăvârșită cu El. Această dragoste se naște din cele două trepte ale rugăciunii în inimă: rugăciunea curată care mai înaintează încă și rugăciunea duhovnicească, care înseamnă unirea deplină cu Hristos și nu mai are unde înainta. Această rugăciune și dragoste produc extazul

tarea și întinderea nerătăcită prin făptuire spre vedere (contemplare). Pe aceasta pătimind-o dumnezeiescul proroc David și schimbându-se cu acea fericită schimbare (Ps. 76, 10), a strigat cu tărie: «Eu am spus întru uimirea (ieșirea) mea (întru extazul meu): tot omul este mincinos» (Ps. 115, 2). Iar un altul dintre cei mari din Vechiul Testament a spus: «Cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe acelea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El» (Is. 6, 4; 1 Cor. 2, 9). Iar marele Pavel, încheind acestea, adaugă: «Dar nouă ni le-a descoperit prin Duhul Său; căci Duhul toate le cercetează, pînă și adîncurile lui Dumnezeu» (1 Cor. 2, 10).

47. *Despre regula liniștirii celor începători.*

Drept aceea, datoria începătorilor este, precum am spus, să nu iasă mereu din chilia lor și să se ferească de întâlnirea și vederea tuturor, afară de cazul unei mari trebuințe; dar și atunci, cu luare aminte, cu toate măsurile de asigurare și foarte rar. Căci zice dumnezeiescul Isaac: «Cu privire la orice lucru să stăruie în a ține amintirea gîndului la Dumnezeu, că mai mare este ajutorul ce-ți vine din păzire, decît ajutorul din fapte»²¹². Căci, nu numai începătorilor, ci și celor ce au înaintat, acestea le pricinuesc împrăștiere și revărsare în afară. Aceasta o spune iarăși dumnezeiescul Isaac: «Odihna vatămă numai pe cei tineri, dar împrăștierea și pe tineri și pe btărîni»²¹³. Și: «Liniștea face moarte simțurile din

și răpirea, extazul ca act al omului de uitare de sine, răpirea ca act al lui Hristos, prin care omul e atras cu totul din preocuparea de sine. Acum omul nu mai știe decît pe Hristos. Dar el se trăiește pe sine în bucuria nemărginită ce o are de Hristos. Extazul acesta e singurul care îl mută pe om nemijlocit în Hristos. Oricare altul îl duce într-o uitare inferioară de sine.

212. Neaflat.

213. *Op. cit.*, Cuv. 60, p. 243.

afară și trezește mișcările dinăuntru. Iar petrecerea în cele din afară pricinuieste cele dimpotrivă, adică trezește simțurile din afară și face moarte mișcările dinăuntru»²¹⁴. Spunînd aceasta, el arată lucrarea și calea spre liniștire prin lucrarea cea bună. Iar Scărarul arată pe cel ce lucrează și înaintează bine pe cărarea aceasta, scriind următoarele: «Se liniștește acela care se străduiește să-și închidă partea netrupească în casa trupească, lucru cu adevărat minunat»²¹⁵. Și: «S-a liniștit acela care a spus: «Eu dorm și inima mea veghează» (Cînt. Cînt. 5, 2)²¹⁶. «Închide trupului ușa chiliei și grăirii ușa limbii și duhurilor poarta dinăuntru»²¹⁷.

48. *Despre rugăciunea curată prin luarea aminte și trezvie; și despre lucrarea ei.*

Rugăciunea ce se săvîrșește, cum s-a zis, înăuntru inimii, însoțită de luarea aminte și trezvie, fără nici-un alt gînd, deci și fără nici-o nălucire, face mintea prin cuvintele: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, să se întindă în întregime spre însuși Domnul Iisus Hristos,*

214. *Op. cit.*, Cuv. 85, p. 339. Deci liniștea (isihia) nu înseamnă și o mortificare a mișcărilor dinăuntru. Dimpotrivă, de-abia ea le trezește la o activitate deplină. Ea naște discernămîntul, iubirea înfocată de Dumnezeu, mila de tot și de toate, bucuria de unirea cu Dumnezeu, «vederea» celor ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit, etc.

215. *Scara XXVII*; P.G. 88, 1097 B.

216. Vegheea e și ea o mișcare; e încordare, e privirea atentă și plină de bucurie la bunătățile minunate ce se descoperă celui ce s-a liniștit din partea celor din afară. Cel ce se concentrează la ceva interior, uită de cele din afară. Ba uită pînă și de trupul lui. El pare că doarme.

217. *Scara XXVII*; P.G. 88, 1100 A. Dar mișcarea dinăuntru trebuie și ea supravegheată. Nu numai ușile spre cele din afară trebuie închise, ci și spre cele rele care pot apărea din obișnuințele cu păcatul, sau din înrîurirea duhurilor rele. Acestea pot și ele să țină sufletul într-un orizont închis, sau legat, prin amintire, de cele din afară. Trebuie ținută deschisă numai poarta spre nesfîrșitul dumnezeiesc, spre iubirea curată de Dumnezeu și de oameni.

pomenit în chip nematerial și negrăit; iar prin cuvîntul: *miluiește-mă*, o face să se întoarcă și să se miște spre ea însăși, nesuportînd să nu se roage pentru sine. Înaintînd prin cercare, în chip unitar, spre iubire, se întinde cu totul spre însuși Domnul Iisus Hristos, după ce a cîștigat încredințarea limpede despre lucrul de-al doilea ²¹⁸.

49. *Dumnezeieștii Părinți ne-au predat să spunem rugăciunea în chipuri felurite. Și care este rugăciunea?*

Dumnezeieștii Părinți nu ne-au predat toți, totdeauna, rugăciunea întregă. Ci, unul întreagă, altul, jumătate, al treilea, o parte, și altul altfel, poate după puterea și starea celui ce se roagă. Dumnezeiescul Gură de Aur ne-o predă întreagă, zicînd: «Vă îndemn, fraților, să nu călcați, sau să nu nesocotiți niciodată canonul rugăciunii. Căci am auzit cîndva pe Părinți zicînd: Ce fel de călugăr este acela care nesocotește sau calcă canonul? Ci, fie că mîncă, fie că bea, fie că șade, fie că slujește, fie că e în călătorie, fie că face altceva, e dator să zică: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă*, ca pomenirea aceasta a numelui Domnului nostru Iisus Hristos să întărească pe vrăjmașul spre război. Căci toate poate să le afle sufletul care se silește, prin amintire, fie rele, fie bune. Mai întîi poate să vadă înăuntru inimii lui răul și apoi cele bune. Căci amintirea poate să miște pe balaur și tot amintirea poate să-l umilească ²¹⁹. Amintirea poate să dea pe față păcatul care locuiește în noi (Rom. 7, 16) și amintirea poate să-l mistuie și să

218. Omul a trebuit să se convingă întîi despre trebuința de a fi miluit, ca să se întindă apoi spre Hristos prin pomenirea Lui și prin cererea milei Lui. Dar apoi și simțirea iubirii lui Hristos îl face să ceară mila Lui pentru păcatele sale. El se mișcă de la o simțire la alta, adică de la simțirea lui Hristos la simțirea păcătoșeniei sale și invers, ca într-un cerc.

219. Amintirea este astfel nu numai un act subiectiv, ci și o întîlnire cu un alt subiect nevăzut, așa cum orice simț și gînd ne prilejuiește întîlnirea cu o realitate obiectivă corespunzătoare.

miște toată puterea dușmanului din inimă. Amintirea poate să biruiască păcatul și să-l dezrădăcineze în parte. Căci numele Domnului Iisus Hristos, coborînd în adîncul inimii ²²⁰, smerește pe balaurul care stăpînește pe întinderile ei, iar sufletul îl mîntuiește și îl face viu. Stăruie, deci, neîncetat, întru numele Domnului Iisus, ca inima să înghită pe Domnul și Domnul să înghită inima și cele două să se facă una. Dar acest lucru nu este pentru o zi sau două, ci pentru un timp îndelungat. Căci, e nevoie de multă luptă și de multă vreme ca dușmanul să fie scos și pentru ca să se sălășluiască Hristos» ²²¹.

Și iarăși: «Trebuie să te întărești și să-ți strunești mintea și să o frînezi și să pedepsești tot gîndul și toată lucrarea celui viclean prin chemarea Domnului nostru Iisus Hristos» ²²². Și: «Unde stă trupul, acolo să fie și mintea, ca nimic altceva să nu se afle la mijloc între Dumnezeu și inimă ca perete despărțitor, sau ca zid care să întunece mintea și să o despartă de Dumnezeu. Iar dacă ceva răpește mintea, nu trebuie să zăbovească în gînduri, ca nu cumva consimțirea cu gîndurile să i se socotească drept faptă înaintea Domnului în ziua judecării, cînd Dumnezeu va judeca cele ascunse ale oamenilor (Rom. 2, 16). «Opriți-vă, deci, de la toate și stăruiți în Domnul Dumnezeuul vostru, pînă se va îndura de voi» (Ps. 122, 3). Și nu cereți nimic altceva de la Domnul Slavei, decît numai mila. Iar cerînd mila, cereți-o cu

220. Amintirea sau pomenirea Domnului Iisus Hristos ne prilejuiește întîlnirea cu El și îl aduce pe El în inimă.

221. Sf. Ioan Gură de Aur, *Epistola către monahi* (neautentică); P.G. 60, 752—753. Amintirea sau pomenirea e o forță care produce o stare nouă în ființa noastră, sau în inimă. Ea aduce păcatul cînd se gîndește la el cu plăcere, și creează deprinderea patimii; sau îl dezrădăcinează cînd e pomenit des numele lui Hristos, întipărind puterea Lui în inimă.

222. Idem, *Op. cit.*, col. 751. Dacă amintirea păcatului vine cu ușurință, de la sine, pomenirea lui Hristos cere efort, cere o înfrînare a minții de la amintirea păcatului. Căci prin această pomenire ea luptă împotriva amintirii păcatului și alungă orice alt gînd.

inimă smerită și îndurerată și strigați de dimineața pînă seara, iar dacă se poate și toată noaptea: «Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă». Și forțați mintea voastră la lucrul acesta pînă la moarte²²³. Căci lucrul acesta are nevoie de multă forțare, pentru că «strîmtă e poarta și plină de necazuri calea ce duce la viață» (Matei 7, 14) și cei ce o forțează intră în ea. Căci «Împărăția cerurilor este a celor ce o iau cu sila» (Matei 11, 12). Vă îndemn, deci, să nu despărțiți inimile voastre cu Dumnezeu, ci stăruiiți și păziți-le pe ele totdeauna cu pomenirea Domnului Iisus Hristos, pînă ce se va sădi numele

223. Adică mintea să nu umble, în vreme ce trupul stă. Trupul e mai greoi; el stă adeseori într-un loc, cită vreme mintea vagabondează neîncetat. Să învețe și mintea de la trup, să stea uneori nemișcată. Dar, desigur, ea trebuie să stea în gîndul la Dumnezeu. Dacă umblă prin tot felul de gînduri, acestea se interpun între minte și Dumnezeu. Dar cuvintele «unde stă trupul, acolo să fie și mintea», mai au și alt înțeles: să nu stea trupul vreodată uitat de minte; ci conștiința să ia seama la fiecare situație în care se află trupul. Căci numai prin conștiință viața omului e legată de Dumnezeu. La rîndul ei conștiința este trează numai atunci cînd ea e legată de Dumnezeu. Cînd această legătură nu mai funcționează, între inima însăși și Dumnezeu s-a interpus vreun gînd care o separă de Dumnezeu, ca un zid despărțitor, care întunecă mintea. Cînd un astfel de gînd răpește mintea, aceasta să se întîmple numai pentru o clipă, căci zăbovirea în el e o consimțire care va fi socotită la judecata din urmă ca faptă. Se știe că omul înaintează spre păcat prin patru trepte: atacul (aparitia unui gînd ispititor în minte), convorbirea cu el, consimțirea și fapta. Împotriva tuturor acestor trepte trebuie să se lupte cu pomenirea numelui lui Iisus. Ea ține conștiința permanent trează. În sfîrșit, mintea se ferește de gînduri și prin faptul că nu se gîndește la multe lucruri, ca să le ceară de la Dumnezeu prin rugăciune, ci cere numai mila Lui. Aceasta nu e atîta un gînd precis, mărginit, ci o stare existențială de suflet. Cînd se cer lucruri precise, mintea se poate îngusta după ele. Cerînd mila, cere totul, în mod nehotărnicit, nu în mod precizat. Deci se împlinește și prin aceasta cerința ca mintea să iasă din îngustările ce i le produc gîndurile definite, cînd vrea să facă experiența lui Dumnezeu cel nesfîrșit.

Domnului înăuntru inimii și nu va mai cugeta la nimic altceva, ca să se mărească Hristos în voi»²²⁴.

Dar înainte de acesta, a zis și marele Pavel despre Domnul Iisus, scriind: «De vei mărturisi cu gura ta pe Domnul Iisus și vei crede cu inima ta că Dumnezeu L-a ridicat pe El din morți, te vei mîntui. Căci cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mîntuire» (Rom. 10, 9—10). Și iarăși: «Nimeni nu zice «Domnul Iisus» decît numai în Duhul Sfînt» (1 Cor. 12, 3). A adăugat: «în Duhul Sfînt», adică atunci cînd inima primește lucrarea Duhului Sfînt, prin care se și roagă. Iar aceasta este a celor ce au înaintat și s-au îmbogățit cu Hristos, care locuiește în chip vădit în ei.

Lucruri asemănătoare spune și Sfîntul Diadoh: «Cînd îi închidem minții toate ieșirile cu pomenirea lui Dumnezeu, ea cere o ocupație care să dea de lucru hărniciei ei. Trebuie să-i dăm, deci, rugăciunea: «Doamne Iisuse...» prin care își poate împlini în chip deplin scopul. Căci «nimeni, zice, nu spune «*Domnul Iisus*» decît numai în Duhul Sfînt» (1 Cor. 12, 3). Dar acest cuvînt trebuie să-l cugete neîncetat așa de strîns în cămărilor sale, încît să nu se abată nicidecum la niscai închipuiri. Căci toți cei ce vor cugeta neîncetat la acest slăvit și mult iubit nume în adîncul inimii, vor putea să vadă cîndva și lumina minții, pentru că dacă e ținut cu toată grija de către cugetare, el arde toată pata de pe fața sufletului, printr-o simțire puternică. Căci «Dumnezeul nostru este foc mistuitor» (Evrei 12, 29).

Ca urmare, Domnul atrage sufletul la iubirea puternică a slavei Sale. Căci, zăbovind numele acela slăvit și

224. Idem, *op. cit.*, col. 751—752. Dacă la început se cere o forțare a minții, ca să pomenească cit mai des pe Iisus și să nu se lase furată de alte gînduri, care să se așeze ca un zid între ea și Dumnezeu, cu vremea această pomenire, deci legătura nemijlocită a minții cu Dumnezeu, sau trezvia conștiinței devine o stare permanentă, care nu mai cere o forțare atît de grea.

prea iubit, prin pomenirea lui de către mine, în căldura inimii, sădește în ea, fără îndoială, deprinderea de a iubi bunătatea Lui, nemaifiind nimic care să o împiedice. Acesta este mărgăritarul cel de mult preț (Matei 13, 46), pe care-l poate agonisi cineva vînzînd toată averea sa, ca să aibă o bucurie negrăită de aflarea lui»²²⁵.

Iar Sfîntul Isihie înfățișează pe Hristos, scriind astfel: «Cînd sufletul va fi zburat prin moarte în văzduh, avînd cu sine și pentru sine, în porțile cerești, pe Iisus, nu se va mai teme nici acolo de vrăjmașii săi, ci va grăi și atunci din porți către ei cu îndrăzneală ca și acum. Numai să nu slăbească pînă la ieșirea lui, ci să strige către Hristos Iisus ziua și noaptea. Și El va face izbăvirea lui degrabă, după făgăduința Lui nemincinoasă și dumnezeiască, pe care a dat-o, vorbind despre judecătorul nedrept (Luca 18, 1—8): «Zic vouă că o va face și în viața de acum și după ieșirea lui din trup»²²⁶.

225. Diadoh al Foticeii, *Cuvînt ascetic în 100 capete*, cap. 59. E una din cele mai vechi mărturii despre rugăciunea lui Iisus. Avem aici și o explicare a luminii minții care se arată prin cugetarea neîncetată la numele lui Iisus. Această pomenire sporește căldura iubirii de Hristos. Și însăși această iubire, ca iubire de ceea ce este bun cu adevărat, face inima luminoasă și capabilă să iradieze lumină. Așa cum preocuparea egoistă de sine produce în suflet întuneric, pentru că produce o închidere a lui, așa iubirea de Dumnezeu, ca izvor personal al binelui, și de alții, se arată ca lumină.

226. *Scurt cuvînt despre trezvie și virtute II*, 47; P.G. 93, 1480—1544; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 78. Atît în viața aceasta, cît și după moarte, sufletul ca să ajungă la Iisus trebuie să fi trecut prin ispitele aduse de demoni și să le biruiască. De aci s-a născut imaginea de «văzduh» ca plan spiritual care se află la mijloc între viața pămîntească și cer, care ne împiedică urcușul cu mintea spre Dumnezeu. Imaginea aceasta a folosit-o întîi Sf. Ap. Pavel (Efes. 6, 12). De aci s-a născut și imaginea scării, ale cărei trepte reprezintă diferite patimi care trebuie biruite, ca tot atitea piedici spre Hristos. La Iisus ajungem cînd am ajuns la curăția de toate patimile. Iisus este transcendent vieții în patimi. Trebuie să transcendem patimile ca să ajungem la curăție și prin aceasta la Hristos.

Iar Sfântul Ioan Scărarul vorbește tot numai de Iisus cînd scrie: «Biciuiește pe vrăjmaș cu numele lui Iisus. Căci nu este armă mai tare în cer și pe pămînt»²²⁷. Și nimic nu mai adaugă. Și iarăși zice: «Răsuflarea ta să se lipească de pomenirea lui Iisus și atunci vei cunoaște folosul inimii»²²⁸.

50. Dar nu numai la Sfinții Părinți amintiți se găsesc tainic cuvintele sfințitei și îndumnezeitoare rugăciuni în Duh, ci și la înșiși corifeii Apostolilor Petru, Pavel și Ioan.

Nu numai la amintiții de Dumnezeu purtători Părinți și la urmașii lor poate afla cineva pomenite tainic aceste cuvinte ale sfințitei rugăciuni, ci, înainte de ei, și la înșiși Apostolii dintii și corifei, adică la Petru, Pavel și Ioan. Unul zice, cum am spus mai înainte: «Nimeni nu poate spune «Domnul Iisus» decît numai în Duhul Sfînt» (1 Cor. 12, 3). Iar altul: Harul și adevărul s-au făcut prin Iisus Hristos» (Ioan 1, 17); și: «Tot duhul care mărturisește pe Iisus Hristos venit în trup, de la Dumnezeu este» (1 Ioan, 4, 2). Iar fruntașul ucenicilor lui Hristos, la întrebarea Mîntuitorului și Învățătorului, adresată Apostolilor: «Cine spun oamenii că sînt Eu?», a răspuns, dînd preafericita mărturisire: «Tu ești Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Matei 16, 16). De aceea, și străluciții noștri învățători, care le-au urmat, mai ales cei ce au pășit pe calea vieții necăsătorite, pustnicești și liniștite, au socotit aceste cuvinte, vestite mai înainte, ici și colo, de cei trei stîlpi ai sfintei Biserici, date de aceia ca cuvinte dumnezeiești, pe temeiul descoperirii în Duhul Sfînt și mărturisite de cei trei ucenici atît de vrednici de crezare, drept stîlp al rugăciunii și au predat celor de după ei să o țină pe aceasta și să o păzească în același fel. «Pen-

227. Scara XXI; P.G. 88, 945.

228. Scara XXI; P.G. 88, 1112 C.

tru că prin trei martori va sta tot cuvîntul» (Matei 18, 19). Acești gînditori cerești le-au unit și le-au articulat într-un chip desăvîrșit într-un întreg, prin Duhul Sfînt ce sălășluia în ei. De fapt privește rînduiala și legătura lor cu totul deosebită, avînd în ea întipărită înțelepciunea de sus. Căci unul zice: «Domnul Iisus», altul: «Iisus Hristos», iar al treilea: «Hristos, Fiul lui Dumnezeu». În felul acesta unul urmează celuilalt și toți trei se leagă nemijlocit unul de altul prin conglăsuirea și legătura acestor cuvinte îndumnezeitoare. Căci, poți vedea cuvîntul fiecăruia legîndu-se de sfîrșitul cuvîntului celuilalt, pe care-l are ca început, și astfel înaintînd pînă la al treilea.

Același lucru îl vezi privind la adaosul privitor la Duhul. Căci fericitul Pavel spune că nimeni nu poate zice «Domnul Iisus» decît numai în Duhul Sfînt, iar acesta, sau Duhul Sfînt, stînd la sfîrșit, e folosit de Ioan cel cu glas de tunet, ca început, zicînd: «Duhul care mărturisește pe Iisus Hristos venit în trup, este din Dumnezeu» (1 Ioan 4, 2).

Iar acestea le-au pus la rînd nu de la ei înșiși, ci mișcați de mîna Preasfîntului Duh. Căci mărturisirea dumnezeiescului Petru s-a făcut prin descoperire în Duhul Sfînt. «Pentru că toate, zice, le lucrează unul și același Duh, împărțind deosebit fiecăruia precum voiește» (1 Cor. 12, 11).

Și, astfel, frînghia întreită și de nedesfăcut (Eccl. 4, 20) a rugăciunii îndumnezeitoare, urzită, țesută și împletită cu mare înțelepciune și pricepere, trece și la cei din timpul nostru, fiind păstrată în același fel. Dumnezeieștii Părinți de după aceea au legat cuvîntul «miluiește-mă» de aceste cuvinte izbăvitoare ale rugăciunii, adică de «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu», mai ales pentru cei mai prunci, sau începători și nedesăvîrșiți în virtute. Căci cei înaintați și desăvîrșiți în Hristos se îndestulează cu rostirea și gîndirea fiecăruia din aceste cuvinte, adică cu «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui

Dumnezeu» ba, uneori și numai cu numele «Iisus», pe care și-l întipăresc înăuntru și-l îmbrățișează cu lucrarea întreagă a rugăciunii, umplându-se, prin el, de o plăcere și de o bucurie negrăită, care covârșește toată mintea, toată vederea și tot auzul. Și astfel de trei ori fericirii, ajungînd în afară de trup și de lume, își închid simțurile prin darul și harul dumnezeiesc și, cucerii de iubire ca de o beție fericită, se curățesc, se luminează și se desăvîrșesc²²⁹, ca unii ce oglindesc, de acum, în chip neînțeleș, ca o arvună, harul mai presus de fire, fără început și necreat al dumnezeirii mai presus de ființă²³⁰.

Ei se îndestulează cu singură pomenirea și cugetarea fiecăruia din numirile arătate ale Cuvîntului Dumnezeu-Om și prin ea sînt învredniciți să fie ridicați la răpiri, la cunoștințe și descoperiri negrăite în Duh²³¹. Asigurarea

229. Sînt de remarcat aci două lucruri. Întîi că rugăciunea lui Iisus poate avea forme diferite. Pentru cei înaintați ajunge și o repetare neîncetată a numelui lui Iisus, fie chiar numai cu gîndul. Al doilea, că acest nume singur, repetat cu simțirea dragostei, poate umple pe cel ce-l repetă de o plăcere și de o bucurie negrăită mai presus de minte, care-l face să se simtă afară de trup, de auzire și de vedere. Simțurile lor sînt copleșite de simțirea lăuntrică produsă de har. Iubirea de Hristos care-i cucerește e ca o «beție» (Sf. Grigorie de Nisa), care îi curățește de orice patimă pentru altceva afară de Hristos, îi luminează prin conștiința prezenței lui Hristos și-i desăvîrșește, făcîndu-i să nu simtă altceva decît iubirea curată de Hristos și de oameni. Repetarea neîncetată a numelui lui Hristos e socotită astfel „prin iubirea de Hristos ce o produce, forța trecerii prin cele trei etape principale ale urcușului duhovnicesc, prin care urcă chiar și cetele îngerești, după Dionisie Areopagitul (curățire, iluminare, desăvîrșire). Repetarea numelui lui Iisus e unită cu un dinamism ascendent neconținut al sufletului.

230. Constatăm aici influența sigură a doctrinei harului necreat a Sf. Grigorie Palama, odată cu cea a lui Dionisie Areopagitul.

231. Fiecare din numirile lui Iisus deschide orizonturi superioare și cuprinde conținuturi din care sufletul se poate înălța la nesfîrșit. În fiecare e o putere de răpire la cunoștințe și descoperiri care nu vin de la om și de la firea creată. Fiecare e o poartă pentru altă și altă revelație ascunsă în Iisus, poartă pe care o deschide Duhul Sfînt prin iubirea ce o trezește El în suflet.

clară și încredințarea neîndoielnică a acestora ne-a dat-o în chip luminos preadulcele și iubitorul de suflet, Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ale cărui cuvinte sînt fapte²³² și ale cărui spuse sînt, după El însuși, Duh și viață (Ioan 6, 63)²³³, cînd a zis : «Fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 5) și: «De veți cere ceva în numele Meu, vă voi face» (Ioan 14, 14) și cele următoare, după cum ne-au fost predate mai înainte.

51. Începătorii pot, și ei, să se roage uneori cu toate cuvintele rugăciunii, alteori cu o parte a ei, dar neîncetat și înăuntru inimii și să nu schimbe mereu cuvintele.

Este îngăduit și începătorilor să se roage uneori cu toate cuvintele rugăciunii, alteori cu o parte a ei, dar înăuntru inimii și neîncetat. Căci după Sfîntul Diadoh: «Cel ce petrece pururea în inima sa, iese fără îndoială din cele frumoase ale vieții. Căci umblînd în Duh, nu poate ști de poftele trupului (Gal. 5, 16). Pentru că unul ca acesta, făcîndu-și plimbările în cetatea întărită a virtuților, are virtuțile înseși ca păzitori la porțile viețuirii sale curate. De aceea, uneltirile dracilor împotriva lui rămîn fără efect»²³⁴. Dar scrie și Sfîntul Isaac: «Cel ce cercetează sufletul său în tot ceasul, se bucură în inima

232. Cuvintele Lui sînt fapte, pentru că produc efecte în suflete și în ființa omului credincios. Dar ele au produs și lumea. Chiar cuvintele omului, rostite cu putere și convingere, sînt fapte, pentru că produc stări noi în cei ce le primesc.

233. Cuvintele lui Hristos sînt «fapte», pentru că au în ele puteri care produc stări noi în suflete și, prin suflete, în trupuri și în cele din afară. Cuvintele Lui sînt fapte, pentru că din ele iradiază Duh și viață, Duhul și viața Lui. Fiecare comunică prin cuvinte ceva din el însuși, comunică putere și duh pe măsura puterii și duhului lui și a voinței de primire din partea auzitorilor. Aceasta ne ajută să înțelegem cum toate au fost făcute la început prin cuvîntul lui Dumnezeu și cum lucrurile sînt chipurile cuvintelor Lui.

234. *Cuvînt ascetic 57*; P.G. 65, 1167—1212; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 356.

lui de descoperiri. Și cel ce-și adună vederea (contem-
plarea) lui înăuntru, vede în sine strălucirea Duhului.
Cel ce disprețuiește orice înălțare, vede pe Stăpînul său
înăuntru inimii sale»²³⁵.

De aceea nu se cuvine a schimba mereu cuvintele
rugăciunii, ca nu cumva, prin schimbarea și mutarea lor
continuă, mintea să se obișnuiască cu nestatornicia și cu
abaterile și să se facă ușor de furat și fără roade, ca pomii
mereu mutați și sădiți în altă parte.

*52. Rodul rugăciunii înăuntru inimii are nevoie de
timp îndelungat, de luptă și de silire. Și, simplu grăind,
tot binele se dobîndește cu multă osteneală și după timp
îndelungat.*

Rugăciunea neîncetată înăuntru inimii și cele de din-
colo de ea (mai presus de ea) nu se agonisesc în chip
simplu și la întîmplare și prin osteneală puțină și scurtă,
chiar dacă se întîmplă unora, cu totul rar, și aceasta,
prin vreo economie negrăită. Ci are nevoie, pentru do-
bîndire, de timp îndelungat, de osteneală și nevointă
trupească și sufletească și de forțare multă și întinsă.
Căci potrivit părții ce ni s-a dat din darul și harul, de
care nădăjduim să ne împărtășim, trebuie să contribuim
pe măsura puterii noastre, și noi cu nevoințele noastre
la dobîndirea ei și să străbatem timpurile trebuitoare
pentru aceasta. Iar scopul ei este, după Sfinții Învățători,

²³⁵. *Op. cit.*, Cuv. 43, p. 176. Cine se obișnuiește să se cerceteze mereu
ajunge în mod sigur la descoperiri de taine tot mai subțiri în cutele su-
fletului său și prin ele la vederea luminii Duhului. Căci sufletul e văzut
tot mai mult ca nestînd de sine, și avînd tot ce se mișcă în el curat de
la Dumnezeu. Cine privește numai la cele din afară se înalță pe sine.
El nu poate vedea pe Stăpînul tuturor. Se crede pe sine stăpîn al lor. Cine
privește în sine, nu se mai înalță și de aceea vede pe Stăpînul tuturor.
Nu se mai înalță pentru că își dă seama cît de puțin se poate stăpîni și
cuprinde pe sine însuși în mișcarea complexă a vieții sale indefinite.

să scoatem pe vrăjmaș din întinderile inimii²³⁶ și să sălășluim în ea, în chip vădit, pe Hristos. Căci spune Sfântul Isaac: «Cel ce voiește să vadă pe Domnul, se silește să-și curețe inima prin pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu. Și așa, în lumina înțelegerii Lui, va vedea în tot ceasul pe Domnul»²³⁷.

Iar Sfântul Varsanufie zice: «Dacă lucrarea dinăuntru nu va ajuta, împreună cu Dumnezeu, omului, în zadar se ostenește spre cele dinafară. Căci, lucrarea dinăuntru, făcută cu osteneala inimii, aduce curăție; iar curăția, adevărata liniștire a inimii²³⁸; iar liniștirea, smerenia; iar smerenia face pe om locuința lui Dumnezeu; iar din locuința aceasta sînt alungați demonii, odată cu patimile. Și omul se face, astfel, biserica lui Dumnezeu plină de sfințenie, plină de curăție și de har. Fericit e, deci, acela care vede pe Domnul în cele dinăuntru ale inimii și-și

236. Acesta e scopul rostirii neîncetate a numelui lui Iisus cu cugetarea îndreptată spre inimă: să scoatem pe vrăjmașul care stăpînește peste întinderile ei și să facem stăpîn pe Hristos. Propriu-zis, după Sf. Marcu Ascetul și Diadoh, Hristos se află în inimă începînd de la Botez. Dar mai mult potențial. Vrăjmașul își întinde prin ispitele din afară influențele lui. Prin pomenirea cît mai deasă a numelui lui Iisus, facem actuală în inimă prezența Lui virtuală.

237. *Op. cit.*, Cuv. 43, p. 177. Nu se poate despărți între «lumina minții» și «lumina lui Hristos» văzută în ea. Căci «lumina minții» nu e decît «lumina înțelegerii» și «înțelegerea» adevărată e proiectată spre Dumnezeu, care e izvorul a tot ce poate fi înțeles. «Înțelegerea» are totdeauna un «obiect». Și «obiectul» suprem al înțelegerii, sau izvorul oricărui conținut al înțelegerii e Dumnezeu, Persoana de nesfirșită iubire și gîndire, mai presus de gîndire. Acest izvor nu se face evident pînă ce cugetarea e îndreptată spre obiecte finite. Pînă atunci nu s-a ivit în noi lumina adevărată a «înțelegerii», în care se înțeleg toate.

238. E de remarcat această derivare a liniștirii din curăția inimii. Numai patimile frămîntă și sfîșie inima omului. De aceea numai unde e Dumnezeu, e liniște. Numai din puterea Lui se eliberează omul de frămîntările pentru lucrurile trecătoare, din trecerea pasionată de la unul la altul, sau din grija pasionată de a avea pe unul sau pe altul.

varsă cererea sa, însoțită de plîns, înaintea bunătății Lui»²³⁹.

Iar cuviosul Ion Carpatiul spune și el: «E nevoie de multă nevoiță și de timp îndelungat în rugăciuni, ca să aflăm, în starea netulburată a înțelegerii, alt cer al inimii, în care locuiește Hristos, cum zice Apostolul : «Oare nu știți că Iisus Hristos locuiește întru voi? Afară, doar, dacă nu cumva sînteți necercați» (2 Cor. 13, 5)²⁴⁰.

Dar și marele Gură de Aur zice : «Rămii neîncetat cu numele Domnului Iisus, ca să înghită inima pe Domnul și Domnul inima și să fie cele două, una. Dar lucrul acesta nu este pentru o zi sau două, ci pentru un timp îndelungat. Căci e nevoie de multă luptă și vreme ca să fie scos vrăjmașul și să se sălășluiască Hristos»²⁴¹.

Dar atît despre acestea și să ne întoarcem la cele ce ne stau înainte.

53. *Despre rugăciunea inimii care nu e curată; și cum ajunge cineva la rugăciunea curată și neîmprăștiată.*

Prin stăruirea în regula amintită a rugăciunii curate și neîmprăștiate a inimii, chiar dacă, poate, ea nu e încă curată și neîmprăștiată, din pricina piedicilor ce i le pun stările de mai înainte și gîndurile, cel ce se nevoiește ajunge la deprinderea de a se ruga în chip nesilit, neîmprăștiat, curat și adevărat. Adică, ajunge la deprinderea ca mintea lui să stăruie în inimă și să nu o introducă cu forțare, sau fără luare aminte prin respirație și iarăși să sară de acolo. Ci să stăruie pururea în ea și să se roage astfel neîncetat. Căci, zice Sfîntul Isihie: «Cel ce nu are rugăciunea curată de gînduri, nu are armă în război. Iar rugăciune numesc pe aceea care se lucrează neîncetat în adîncurile inimii, ca prin chemarea lui Iisus

239. Varsanufie, *Op. cit.*, Răspuns 213, p. 113.

240. Neaflat.

241. *Epistola către monahi* ; P.G. 60, 753.

Hristos, vrăjmașul ce ne războiește în chip ascuns să fie biciuit și ars»²⁴². Și iarăși: «Fericit este acela care s-a lipit cu cugetarea de rugăciunea lui Iisus și-L strigă pe El neîncetat în inimă, cum s-a unit aerul cu trupurile noastre, sau flacăra cu ceara»²⁴³. Și iarăși: «Străbătînd soarele deasupra pămîntului se face ziuă, iar numele sfînt și preacinstit al Domnului Iisus strălucind neîncetat în cugetare, va naște nenumărate înțelesuri ce luminează asemenea soarelui»²⁴⁴.

54. *Despre rugăciunea neîmprăștiată și curată a inimii și despre căldura ce se naște din ea.*

Rugăciunea curată și neîmprăștiată a inimii este, precum s-a spus, aceea din care se naște o oarecare căldură în inimă, potrivit cu ceea ce s-a scris : «Înfierbîntatu-s-a inima mea înăuntru meu și în cugetarea mea se va aprinde foc» (Ps. 38, 4). E focul pe care Iisus Hristos a venit să-l arunce pe pămînturile inimii noastre care mai înainte erau purtătoare de mărăcinii patimilor, iar acum sînt, prin har, purtătoare de Duh, cum a zis Domnul nostru Iisus Hristos : «Foc am venit să arunc pe pămînt și cît aș fi voit să se fi aprins» (Luca 12, 49). Aceasta a făcut odinioară și cu Cleopa și însoțitorul lui, cînd i-a în-

242. *Despre cumpătare și virtute* I, 21 ; P.G. 93, 1487 A ; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 46. Chemarea cu dragoste fierbinte a lui Iisus desparte sufletul de lucrarea vrăjmașului și-l arde pe acesta.

243. *Op. cit.*, II, 94 ; P.G. 93, 1541 C ; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 91. Cugetarea nu mai are alt conținut decît rugăciunea lui Iisus. Dar aceasta nu înseamnă o îngustare a cugetării, ci o adîncire și o lărgire a ei în oceanul nesfîrșit de înțelesuri, de lumini ale lui Dumnezeu pătruns în umanitatea lui Hristos și prin ea în gîndirea și viața noastră. Pe calea acestei rugăciuni ajungem să înțelegem «care este lărgimea și lungimea și adîncimea și înălțimea», «iubirii lui Hristos, cea mai presus de cunoștință, ca să ne umplem de toată bunătatea lui Dumnezeu» (Efes. 3, 18—19).

244. *Loc. cit.* Înțelesurile nenumărate ce umplu cugetarea, fiind înțelesuri ce răsar din Hristos Dumnezeu-Omul, sînt luminoase ca și El, reprezintă o lumină unitară adevărată din lumina nesfîrșită.

călzit și i-a înflăcărat să strige, ieșiți din ei (în extaz), unul către altul : «Oare nu era inima noastră arzînd în noi pe cale?» (Luca 24, 32).

Dar zice și Ioan cel minunat din Damasc, într-un tro-par din cele alcătuite de el, către Preacurata Născătoare de Dumnezeu: «Focul din inimă mă împinge spre cîntarea dragostei feciorelnice». Iar Sfîntul Isaac scrie: «Din lucrarea plină de putere se naște căldura nemăsurată, care se aprinde în inimă din gîndurile fierbinți ce se mișcă în cugetare. Această lucrare și pază subțiază mintea cu căldura lor și-i dă vedere»²⁴⁵. Iar ceva mai departe zice: «Și din căldura aceasta, răsărită în inimă din harul vederii, se naște curgerea lacrimilor»²⁴⁶. Și după puțin: «Și din lacrimile neîncetate sufletul primește pacea gîndurilor. Iar din pacea gîndurilor, el se înalță la curăția minții. Iar prin curăția minții omul vine la vederea tainelor lui Dumnezeu»²⁴⁷. Și iarăși: «După acestea ajunge

245. *Op. cit.*, Cuv. 9, p. 61. Lucrarea chemării neîncetate a lui Iisus și încordarea menținerii ei are în ea o căldură, căci e întreținută de dragostea față de El. Căldura acestei iubiri subțiază cugetarea, căci o ține îndreptată spre Cel atotsubțire în comparație cu lucrurile și cu mișcările îngroșate ale lumii și ale trupului. Subțirimea plină de dragoste fierbinte a minții față de Cel atotsubțire o face pătrunzătoare, deci capabilă de vederi, sau de intuiții subțiri. Aceste vederi la rîndul lor nasc căldură curată, sau gînduri fierbinți, zice în continuare Sf. Isaac Sirul.

246. *Op. cit.*, loc. cit. Căldura aceasta, una cu simțirea fierbinte a dragostei curate, se face izvor de lacrimi. Trebuie să remarcăm poezia plină de înaltă calitate pe care o inspiră Sf. Părinți acestor trăiri ale dragostei curate de Dumnezeu.

247. *Op. cit.*, loc. cit. Unde sînt lacrimi, e pace dinspre partea gîndurilor ce ne războiesc, căci nu mai e încruntare. Dar e și pacea unor gînduri de iubirea curată, subțire și fierbinte, sau totală, față de Dumnezeu. Căci pacea e acolo unde e iubire și prin urmare deplină încredere în Cel iubit. Dar tot acolo e și înduioșarea ce se revarsă în lacrimi. Iar unde e pace și lacrimi, acolo e și curăția inimii. Căci nici un gînd ascuns nu o întinează față de Cel iubit. Acolo e sinceritate și transparență deplină. În această curăție, transcendentă minții închise în gîndurile legate de lume, sau dincolo de acest plan, mintea vede tainele lui Dumnezeu, ale Celui atotsubțire.

mintea să vadă descoperiri și semne, cum a văzut Iezechiel prorocul»²⁴⁸. Și iarăși: «Lacrimile și lovirea capului în vremea rugăciunii și clătinarea lui din pricina căldurii, trezesc căldura dulceții lor înăuntru inimii. Și după ieșirea din sine (după extaz) cea de laudă, inima zboară spre Dumnezeu și strigă: «Însetat-a sufletul meu de Tine, Dumnezeule, Cel tare, Cel viu. Când voi veni și mă voi arăta feței Tale, Doamne?» și cele următoare (Ps. 41, 3)²⁴⁹. Iar Scărarul zice: «Focul, sălășluind în inimă, a înviat rugăciunea. Iar după ce aceasta s-a înălțat la cer, s-a făcut coborîrea focului în foisorul de sus al sufletului»²⁵⁰. Și iarăși: «Cine este, așadar, monahul credincios și înțelept care a păzit căldura sa nestinsă? Și care nu a încetat, pînă la ieșirea sa, să adauge în fiecare zi foc la foc, căldură la căldură, dor la dor și sîrguință la sîrguință?»²⁵¹. Iar Sfîntul Ilie Ecdicul zice: «Cînd sufletul, odihnindu-se de toate cele din afară, se va uni cu rugăciunea, aceasta învăluind sufletul îl face întreg arzător, după cum focul face fierul. Sufletul este același, dar nu mai poate fi atins de atingerile din afară, cum nu poate fi nici fie-

248. *Op. cit.*, p. cit.

249. *Op. cit.*, Cuv. 13, p. 51.

250. *Scara XXVIII*; P.G. 88, 1137 A. Numai focul Duhului a înviat trupul Domnului și L-a înălțat la cer, ca apoi din același trup să pogoare peste Apostoli, dînd naștere Bisericii, adunării în Hristos și în Duhul Lui a celor ce cred în El. Numai focul Duhului învie rugăciunea sau învie sufletul prin rugăciune și înalță rugăciunea sau sufletul în stare de rugăciune la cer, sau la Dumnezeu, ca apoi să coboare iarăși de și mai sus în sufletul ridicat în foisorul de sus, făcîndu-l și mai aprins la rugăciune și comunicîndu-Se din rugăciunea unuia celorlalți. Rugăciunea nu se produce fără Duhul Sfînt și Duhul Sfînt nu coboară la suflet și nu înalță sufletul decît prin rugăciune. Rugăciunea e forma de înviere și de înălțare a sufletului prin Duhul. Ea e forma de lucrare a Duhului în suflet. Căci prin ea se unește sufletul cu Dumnezeu și aceasta vine din lucrarea Duhului Sfînt, care se face punte vie între suflet și Dumnezeu, făcînd pe om transparent.

251. *Scara XXVII*; P.G. 88, 1137 A.

rul arzător»²⁵². Și iarăși: «Fericit este cel ce s-a învrednicit să se arate în viața aceasta astfel și statura sa, de lut fiind prin fire, și-o vede arzătoare, datorită harului»²⁵³.

55. *Dar și căldura are pricini felurite, însă cea mai de căpetenie este cea care se naște din rugăciunea curată.*

Cunoaște că și o asemenea căldură își are pricina și existența în noi în multe și felurite chipuri. Acest lucru e văzut din cuvintele spuse de sfinți. Căci, ne e greu să spunem că și din cercarea noastră. Iar cea mai de căpetenie este căldura care se naște din rugăciunea curată a inimii. Aceasta înaintează și crește neîncetat, împreună cu rugăciunea și se odihnește (sfârșește) într-o lumină ipostas, adică face, după Părinți, pe un astfel de om luminat în înțelesul de ipostasiat în ea²⁵⁴.

252. *Culegere 105*; P.G. 127, 1148 A. *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 296. Căldura dragostei lui de Dumnezeu e așa de mare că nici-un gând și nici-o senzație din afară nu-l mai atinge, nu-l mai interesează. El devine «de neatins», intangibil.

253. P.G. cit.; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 254. Căldura celui ce se roagă neîncetat nu e numai o simțire subiectivă, ci o stare nouă a ființei, devenită arzătoare prin har. Ea se vede arzând prin harul din ea. Arde păcatele din ea, transmite căldura ei altora. Mîinile înălțate la rugăciune se văd, în viețile sfinților, ca niște flăcări. E un foc în toată ființa, care se face simțit și într-un fel arătat. Dar e un foc al entuziasmului curat, nu al patimii rușinoase. E un foc al Duhului care face transparent trupul.

254. Lumina ipostasiată este lumina care are ca ipostas pe Hristos, în sensul că în ipostasul Lui își are temelia și izvorul, deci în sensul că în ea se manifestă ipostasul sau persoana Lui, străbătîndu-l pe omul care a înaintat prin pomenirea neîncetată și curată de orice alt gând al numelui lui Iisus pînă la unirea deplină cu Hristos. Prin aceasta omul s-a unit atât de mult cu Hristos, că lumina lui Hristos a devenit și lumina omului respectiv, căci însuși Hristos ca ipostas s-a făcut cu lumina Lui ipostas fundamental al omului unit deplin cu El. Căldura sfârșește în lumină. Pînă nu ajunge acolo, sufletul înaintează. Acolo se odihnește în lumina lui Hristos, ca în iubirea Lui deplin comunicată. Căci în ea are totul. Se odihnește ca într-o sărbătoare. De căldură au mai scris și alți Părinți duhovnicești, dar nici unul n-a încadrat-o într-o dezvoltare a vieții duhovni-

56. Care este efectul nemijlocit al căldurii inimii ?

Această căldură topește în chip nemijlocit tot ce împiedică rugăciunea cea dintâi să se facă rugăciune desăvârșită curată. Pentru că «foc este Dumnezeu nostru»; și anume — «foc ce mistuiește» (Evrei 12, 29) răutatea dracilor și a patimilor noastre²⁵⁵. Căci, spune Sfântul Diadoh: «Cînd inima primește cu o oarecare durere fierbinte săgețaturile dracilor, — încît celui războit îi pare că primește săgețile înseși — sufletul urăște cu amar patimile, ca unul ce se află la începutul curățirii. Căci, dacă nu s-ar îndurera mult de nerușinarea păcatului, n-ar putea să se bucure îmbelșugat de bunătatea dreptății. Deci cel ce voiește să-și curețe inima sa, s-o înfierbînte continuu cu pomenirea lui Iisus Hristos, avînd-o numai pe aceasta ca cugetare și ca lucrare neîncetată²⁵⁶. Căci cei ce voiesc să lepede putreziciunea lor, nu se cade ca uneori să se roage, iar alteori nu, ci pururea să petreacă în rugă-

cești ca autorii scrierii de față și ale celor următoare. Se vede și de aici că acești autori, deși se bazează în această scriere numai pe citate străine, le organizează într-o viziune proprie, unitară. Mai e de remarcat că deși despre căldură a mai vorbit și Sf. Grigorie Sinaitul (dar nu așa de insistent), autorii scrierii de față nu-l menționează nici în această chestiune ca în nici o alta. Se vede că n-au fost ucenici direcți ai lui. Ei sînt după Palama.

255. Focul dragostei de Dumnezeu, aprins în noi de Duhul, mistuie orice plăcere și patimă trupească sau lumească, orice ispită trezită în noi de demoni față de lucrurile mărginite, care ne înstrăinează de Dumnezeu, făcîndu-le să pălească în micimea lor, față de marea frumusețe a lui Dumnezeu.

256. Deci rostul principal al rugăciunii neîncetate este încălzirea inimii prin dragostea lui Hristos, pînă cînd această căldură sfîrșește în lumină, adică în «vederea» sau simțirea prezenței lui Hristos, izvorul luminii, sau al sensului personalist atotcuprînzător și viu al existenței, care în același timp ne și susține pentru veci ca persoane. Cînd rugăciunea neîncetată nu-și ajunge acest rost, ci devine un formalism monoton, nu și-a îndeplinit în general rostul ei. Dar ca să-și îndeplinească acest rost, ea trebuie să fie făcută cu tot mai multă luare aminte și cu dragoste de Hristos.

ciune, cu păzirea minții, chiar dacă s-ar afla undeva în afara locașurilor de rugăciune²⁵⁷.

Căci, precum cel ce voiește să curețe aurul, dacă lasă să înceteze focul din cuptor chiar și numai pentru scurtă vreme, face iarăși să se așeze zgura pe aurul curățit, tot așa și cel ce uneori pomenește pe Dumnezeu alteori nu, ceea ce pare să fi cîștigat prin rugăciune, pierde prin întreruperea ei. E propriu bărbatului iubitor de virtute să topească, prin pomeneirea lui Dumnezeu, coaja pămîntească de pe inimă, ca astfel topindu-se pe încet răul prin focul pomeneirii Celui Bun, sufletul să se întoarcă cu desăvîrșire la fericirea lui firească cu și mai multă slavă²⁵⁸. Și, astfel, mintea, stăruind neîmpiedicată în inimă, se roagă în chip curat și fără rătăcire, după sfîntul care zice: «Rugăciunea este adevărată și nerătăcitoare atunci cînd mintea păzește inima în vreme ce se roagă»²⁵⁹. Iar

257. Putreziciunea e o moleșală care duce la descompunerea în care subiectul nu mai ține în frînă toate puterile și tendințele sale, îndreptîndu-le spre Hristos. Ea poate fi biruită numai prin «păzirea minții» ca să nu fie furată de orice fel de alte gânduri. Acesta e un mare eroism interior, o mare și vie tensiune.

258. *Op. cit.*, cap. 97; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 386—387. Răul așezat pe inimă, sau pe adîncul viu, transparent și orientat spre persoana infinită al subiectului nostru, e o coajă pămîntească, alipită viscos de plăcerile produse trupului de suprafața văzută a lumii. Binele sau Cel bun, căci binele are un subiect inepuizabil în generozitatea Lui, redă subiectului nostru, sau inimii, libertatea și avîntul unei înaintări în aceeași iubire curată pe care i-o comunică Subiectul suprem. Iar starea aceasta liberă și mobilă e starea firească a subiectului. Pomenirea Celui bun nu se poate face decît în căldura iubirii.

259. Citatul e din «Metoda sfințitei rugăciuni și atențiuni», dată în Filocalie sub numele Sfîntului Simeon Noul Teolog (*Filoc. greacă*, tom. V, 1963, p. 85; J. Hausherr, *La méthode d'Oraison hêsychaste*, în: «Orientalia Christiana», 1927, IX, 2, p. 363 urm.). Dar autorii scrierii de față nu menționează numele lui Simeon ca autor al metodei. Dacă ar fi fost a lui, autorii scrierii ar fi menționat aceasta, dată fiind marea personalitate a lui. A se vedea despre tema aceasta: Pr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama*, Sibiu, 1938, p. 42 urm.

Sfântul Isihie scrie: «Monah adevărat este acela care păzește trezvia; și cel ce veghează cu adevărat, este monah în inimă»²⁶⁰.

57. *Despre dorul și dragostea ce se nasc din căldură, luare aminte și rugăciune.*

Dintr-o astfel de căldură și din rugăciunea făcută cu luare aminte, sau din rugăciunea curată, se naște în inimă dorul și dragostea dumnezeiască și iubirea față de numele pomenit al Domnului nostru Iisus Hristos. Căci s-a scris: «Fecioarele m-au iubit pe Mine, m-au atras pe Mine» (Cînt. Cînt. 1, 3—4). Și : «Rănită de dragoste sînt eu» (Cînt. Cînt. 2, 5)²⁶¹. Dar spune și Sfântul Maxim : «Toate virtuțile ajută minții să cîștige dragostea dumnezeiască, dar, mai mult decît toate, rugăciunea curată. Căci prin ea, zburînd spre Dumnezeu, iese din toate»²⁶².

58. *Despre lacrimile din inimă; și, în continuare, despre dumnezeiescul dor și despre dragoste.*

Dintr-o astfel de inimă curg foarte multe lacrimi, care curăță și îngrașă pe cel ce s-a îmbogățit cu ele, dar nu-l seacă și nu-l usucă. Lucrul din urmă vine din frica de Dumnezeu, iar cel dintîi din dragostea dumnezeiască, din dorul și dragostea puternică și nestăpînită față de Iisus Hristos cel pomenit. Căci, fiind cuprinsă de entuziasm, inima strigă: «Fermecatu-m-ai cu dorul Tău, Hristoase, și m-ai schimbat cu dragostea Ta dumnezeiască». Și: «Întreg ești, Mîntuitorule, dulceață și întreg, dorirea mea; întreg, Cel de care nu mă satur; întreg ești frumusețe negrăită». Dar strigă și cu Pavel, vestitorul lui

260. *Op. cit.*, II, 57; P.G. 93, 1529 D; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 81.

261. O spune aceasta sufletul (în grecește feminin). Fecioarele sînt sufletele.

262. *Capete despre dragoste* I, 11; P.G. 90, 964 A. *Filoc. rom.*, II, p. 39.

Hristos: «Dragostea lui Dumnezeu ne strînge pe noi» (2 Cor. 5, 14). Și : «Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos ? Oare necazul, sau strîmtoarea, sau prigoana, sau golătatea, sau primejdia, sau sabia ?» (Rom. 8, 35). Și iarăși: «Sînt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici începătorii, nici stăpîniile, nici puterile, nici cele de acum, nici cele viitoare, nici înălțimea, nici adîncimea, nici vreo altă zidire nu ne va putea despărți pe noi de dragostea lui Dumnezeu cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru» (Rom. 8, 38—39).

59. *Sfătuire de a nu căuta cele peste măsură; și învățatură mai departe despre pomenirea neîncetată în inimă a Domnului nostru Iisus Hristos.*

Bine este să se învrednicească cineva de acestea și de toate cele de după ele. Dar despre acestea nu e timpul potrivit să vorbim acum. Căci «nu căuta, zice, înainte de timp cele ce sînt ale unui anumit timp»; și: «Binele nu e bine, cînd nu se face bine». Iar după Sfîntul Marcu: «Nu e de folos să cunoaștem înainte de lucrarea celor dintii, cele de pe urmă»²⁶³. Căci, «cunoștința îngîmfă», pentru lipsa faptelor; «iar iubirea zidește, pentru că toate le rabdă» (1 Cor. 8, 1). Dar ca să se învrednicească de ele, omul trebuie să se sîrguiască și să se nevoiască mereu, să țină mereu, precum s-a spus, pomenirea Domnului Iisus Hristos în adîncul inimii lui și să nu o lase afară și la suprafață. Căci despre aceasta spune și fericitul Marcu însuși: «De nu se va deschide, prin nădejdea deobște și înțelegătoare, încăperea cea mai dinăuntru, mai ascunsă și mai sinceră a inimii noastre, nu vom putea cunoaște sigur pe Cel ce locuiește în ea și nu putem ști de s-au primit jertfele noastre de gînduri, sau nu»²⁶⁴.

263. *Despre legea duhovnicească* I, 84; P.G. 65, 927 B; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 237.

264. *Despre Botez*; P.G. 65, 985—1028; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 283.

60. *Despre rîvna fierbinte și despre arătarea dumnezeiască în noi și despre luminarea cea din ipostas a harului*²⁶⁵.

Făcînd cineva așa, va scăpa ușor nu numai de faptele rele, ci și de gîndurile pătimase și de nălucirile necuvenite, precum s-a scris: «Umblați cu Duhul și pofta trupului nu o veți împlini» (Gal. 5, 16). Mai mult, acesta va ieși din tot gîndul și din toată nălucirea (închiipuirea), arzînd și alungînd, prin rîvna lui fierbinte pentru virtute, toată reaua făptuire ce se lucra mai înainte în sine prin simțurile și prin mintea sa, împreună cu dracii care o susțineau și întipăreau în el răutatea. Căci, spune Sfîntul Isaac: «Înfricoșat este dracilor și iubit de Dumnezeu și de îngerii Lui cel ce dezrădăcinează cu rîvnă fierbinte mărăcinii ce odrăslesc din lucrarea vrăjmașului în el»²⁶⁶. El va ajunge la treapta înaintată de a avea în sine încredințarea (simțirea sigură și deplină) iubirii lui Dumnezeu față de el și a arătării și sălășluirii luminării ipostasiate și preadumnezeiești a harului²⁶⁷. Iar dacă voiești, poți să spui că prin aceasta el revine în chip strălucitor la noblețea și la învierea duhovni-

265. E o iluminare ce vine inimii din însuși ipostasul Duhului; nu e din ea, nu e subiectivă. Lumina aceasta implică o relație cu persoana Sfîntului Duh.

266. *Op. cit.*, Cuv. 43, p. 177. Căldura rîvnei pentru bine, pentru ceea ce îi place lui Dumnezeu este aceea care arde mărăcinii patimilor ce înțepă viața sufletească a omului, cu regrete, cu remușcările, cu nemulțumirile produse de ele.

267. Se ivește în el o iluminare ipostasiată prin har în persoana lui, dar care-și are izvorul natural, sau este ipostasiată originar în Iisus Hristos, Cuvîntul lui Dumnezeu cel întrupat. Autorii scrierii de față identifică această iluminare cu harul lui Hristos, devenit simțit și intuit. Se resimte în aceasta influența Sf. Simeon Noul Teolog și a Sf. Grigorie Palama. Dacă harul este iubirea lui Hristos față de cel ce-L pomenește continuu, se înțelege că această dechidere a lui Hristos, ca orice deschidere iubitoare a persoanei, se arată ca lumină, pentru că persoana este lumină, sau iubire.

cească lucrată în noi de sus, prin harul Botezului²⁶⁸. Dar zice iarăși Sfântul Isaac: Aceasta este Ierusalimul și Împărăția lui Dumnezeu, ascunsă în noi (Luca 17, 21), după cuvîntul Domnului; acest loc este norul slavei lui Dumnezeu, în care nu vor intra decît singuri cei curați cu inima, ca să vadă fața Stăpînului lor²⁶⁹ (Matei 5, 8). Numai să nu caute acela, el însuși, arătarea lui Dumnezeu, ca să nu primească pe cel ce este de fapt întuneric, dar se preface în lumină (2 Cor. 11, 14)²⁷⁰.

61. *Despre lucrarea dumnezeiască și despre cea potrivnică.*

268. Lumina ce se produce în noi nu este numai a harului, ci și a noastră. Lumina harului, sau a iubirii lui Hristos, întilnind sau producînd iubirea sau deschiderea luminoasă a noastră, ce se înfăptuiește sub lucrarea lui, devine cu lumina noastră o singură luminare (iluminare). Lumina harului s-a sălășluit în noi de la Botez. Prin rîvna fierbinte a pomenirii iubitoare neîncetate a lui Hristos din partea noastră, această lumină devine actuală.

269. Marcu Ascetul, *Despre cei ce cred că se pot îndreptăți prin fapte*, 28; P.G. 65, 936 A; *Filoc. rom.*, vol. I, p. 251.

270. Să nu forțeze omul arătarea lui Dumnezeu, căci în acest caz, pierzînd simțirea prezenței lui Hristos de la Sine, își produce o nălucire a luminii lui Dumnezeu, care în realitate e întunericul demonilor. El să urmărească numai curățirea sa de orice patimă și de orice gînd și să-și sporească iubirea de Hristos, prin pomenirea lui neîncetată. Iluminarea va veni de la sine, de la Hristos. E o orientare duhovnicească cu totul deosebită de cea a misticii feminine occidentale, care forțează o arătare a lui Hristos purtător de răni. Dar nu se poate spune că viața duhovnicească, așa cum e descrisă de autorii scrierii noastre, e lipsită de iubirea lui Hristos, de comuniunea cu El, cum zice A. M. Ammann, *op. cit.*, p. 40. Nu socotim că o astfel de comuniune decurge numai din concepția juridică a satisfacției adusă de Hristos lui Dumnezeu prin jertfa Lui pe cruce. Dimpotrivă, numai o învățătură despre mîntuire ca îndumnezeire a omului valorifică real comuniunea lui Hristos cu acesta. Căci mistica feminină occidentală nu trage nici o concluzie practică din comuniunea sentimentală cu Hristos, odată ce nu ne-a dat altceva prin jertfa Lui decît scăparea de o vină. Comuniunea rămîne o chestiune sentimentală de suprafață, fără nici-un efect asupra omului.

„Iar cînd mintea lui, fără să caute, vede o lumină, să nu o primească, dar nici să nu o înlătore. Căci zice Sfîntul Marcu: «Este o lucrare a harului necunoscută pruncului; și este alta, a răutății, care se aseamănă adevărului. Dar bine este să nu primească acestea, de teama înșelăciunii; dar nici să le anatematizeze, gîndindu-se cu teamă că ar putea fi adevărate; ci totdeauna să alerge la Dumnezeu cu nădejde, căci El cunoaște folosul amîndurora. Dar să fie întreat cel ce are har și puterea de la Dumnezeu să învețe și să deosebească»²⁷¹.

62. *Despre învățătorul luminat și neînșelător.*

Iar dacă află pe cel ce-l poate învăța nu precum a cunoscut numai din dumnezeiasca Scriptură, ci precum a pătimit în chip fericit dumnezeiasca iluminare²⁷², să mulțumească lui Dumnezeu. Iar de nu, e mai bine să nu o primească, ci să alerge la Dumnezeu cu smerenie, socotindu-se pe sine, cu toată sinceritatea inimii, nevrednic și declarîndu-se mai prejos de o astfel de vrednicie și vedere. Iar aceasta și altele ca acestea cîte s-au spus și se vor mai spune, le-am învățat cu harul lui Hristos,

271. Omul nu vede slava lui Dumnezeu în mod cu totul nemijlocit, ci totdeauna prin făptura devenită transparentă ca un nor prin care se vede lumina soarelui. Chiar trupul lui Hristos este un astfel de nor, transparent în gradul cel mai înalt (Matei 17, 5). Altfel omul n-ar putea suporta vederea slavei lui Dumnezeu. Prin aceasta devine și făptura frumoasă, actualizîndu-și bogatele ei culori, sau complexele virtualități, toate purtătoare de lumină fermecătoare. Căci Ierusalimul nu e monocromatic și deci monoton și lipsit de varietate (Apor. cap. 21):

272. E lumina pe care o «vedeau» cei ce ajungeau la practica neîncetată a rugăciunii lui Iisus în inimă. Ea e «pătimită» pentru că nu e produsă de om, ci primită de la Dumnezeu. Cunoștința lui Dumnezeu din Sf. Scriptură nu e respinsă, dar iluminarea dumnezeiască e deosebită de ea. Dar înainte de a se hotărî să primească acea lumină ca adevărată, sau să o respingă, e bine să întrebe pe unul care a pătimit-o și el. Altfel e mai bine să nu o primească, ca să nu fie înșelat de o falsă lumină.

din gurile nemincinoase care au grăit mișcate de Duhul Sfint, ca și din de Dumnezeu insuflătele Scripturi și dintr-o oarecare cercare.

63. *Despre luminarea adevărată și despre cea mincinoasă, sau despre lumina dumnezeiască și despre cea diavolească.*

De fapt, vestiții noștri Părinți ne arată în unele din scrierile lor semnele luminării neamăgitoare și a celei mincinoase. Așa a făcut și de trei ori fericitul Pavel din Latro²⁷³, spunînd către ucenicul său care l-a întrebat despre aceasta: «Lumina puterii vrăjmașe este în chipul focului și scoate fum și-i asemenea focului supus simțurilor; iar cînd o vede sufletul cumpătat și curățit, e dezgustat și scîrbit de ea. Iar lumina bună a Celui bun este foarte plăcută și curată și cînd se arată sfințește și umple sufletul de bucurie și de seninătate și-l face blind și de oameni iubitor». Iar alții spun la fel. Dar, precum eu am auzit cele spuse înainte prin viu grai, așa vei auzi și tu despre acestea la vremea potrivită. Căci acum nu e vremea.

64. *Despre închipuirea necuviincioasă și despre închipuirea cuviincioasă și despre cum trebuie să ne purtăm față de ele.*

Deoarece, puțin mai înainte, am pomenit despre închipuire și despre închipuirea necuviincioasă, socotim că e de cel mai mare folos să vorbim pe scurt și despre ea, mai bine zis, pe cît e cu putință, despre toată închipuirea. Căci această mișcare blestemată se opune foarte mult rugăciunii curate a inimii și lucrării unitare și neînșelă-

273. Vezi nota 10 la «Metoda» lui Nichifor din singurătate, în *Filocalia rom.*, vol. VII, unde se vorbește de Pavel din Latro. Vezi și *Viața lui Pavel cel tînăr din Latro*, cap. 38, în: «Analecta Bollandiana», vol. II, (1892), p. 153.

toare a minții. De aceea, și dumnezeieștii Părinți vorbesc de multe ori despre ea și împotriva ei. Sfinții de mai înainte au socotit-o asemenea miticului Dedal ca o închipuire cu multe chipuri și cu multe capete asemănătoare hidrei, ca pe un pod al demonilor. Căci blestemații uci-gași, străbătînd și trecînd prin ea, intră în comunicare cu sufletul și se amestecă cu el, făcîndu-l un fel de stup de viespi și o peșteră de gînduri sterpe și pătimașe. O astfel de închipuire trebuie respinsă cu totul²⁷⁴. Iar cînd nu voiești, de dragul pocăinței și al plînsului împreunat cu zdrobirea inimii și cu smerita cugetare, iar înainte de aceasta și de dragul pătrunderii și vederii făpturilor, ba și din voința de a compara închipuirea necuviincioasă cu cea cuviincioasă și de a o opune pe cea din urmă celei dintîi, să o apropii pe cea din urmă de cea dintîi și să o lovești pe cea dintîi prin cea din urmă și astfel să o alungi cu putere pe cea necuviincioasă și nerușinată ca pe o lașă, dobîndind biruință asupra ei. Făcînd astfel, nu numai că nu-ți va fi pricină de pagubă, ci îți va fi mai degrabă

274. În manuscrisele vechi românești cuvîntul grec «fantazie» se traducea totdeauna cu «nălucire». Noi azi deosebim între «nălucire» și «închipuire». Prima are mai mult sens de halucinație bolnavă. Dar deosebirea dintre aceste două înțelesuri nu e totdeauna deplină. În orice caz prin «închipuirea» pe care o resping autorii noștri nu se înțelege o simplă idee sau intuiție nouă, ci imaginarea unei situații concrete. Ele pot fi rele cînd au în ele ceva ispititor. Dar nu totdeauna sînt rele. Căci nu totdeauna au ceva ispititor în ele. Dar în general cel ce vrea să se concentreze în rugăciune, trebuie să se ferească cu totul de orice închipuiri. Căci ele atrag sufletul la suprafață și-l fac să treacă de la o închipuire la alta. Ele sînt socotite de autorii noștri ca punți ale diavolului, prin care el însuși intră în suflet și-l face pe acesta să iasă din concentrarea în gîndirea simplă a lui Dumnezeu cel neîmpărțit și nehotărnicit. Dacă gîndirea presupune totdeauna un subiect care gîndește, așa și gîndirea al cărei subiect nu păm să fim noi înșine, are ca subiect mai adînc în noi, sau în legătură cu noi, un duh rău, sau un demon. El vrea chiar prin închipuirile părute bune să ne rupă de la rugăciune. De aceea trebuie respinse și ele în vremea rugăciunii. Dar autorii noștri fac în cele ce urmează o excepție cu închipuirile bune, pentru motivele pe care le înșiră.

pricină de câștig, ca unul care ți-ai condus cele ce te privesc cu judecată, fără greșală, ca unul care ai nimic închipuirea necuviincioasă prin cea cuviincioasă și ai rănit de moarte și ucis pe vrăjmașii tăi cu armele lor, ca odinioară dumnezeiescul David pe Goliat (1 Împ. 17, 51)²⁷⁵.

65. *Dar nu numai închipuirea necuviincioasă, ci și cea cuviincioasă e respinsă de sfinți în rugăciunea curată și în lucrarea simplă și unitară a minții.*

Dar aceasta este o luptă a celor ce sînt încă prunci, sau începători²⁷⁶. Căci cei ce au înaintat cu timpul, resping și alungă în întregime închipuirea necuviincioasă împreună cu cea cuviincioasă, prefăcînd-o și topind-o în cenușă, ca ceara ce se topește de fața focului (Ps. 67, 2), prin rugăciunea curată și prin golirea și dezbrăcarea minții de toate chipurile, datorită predării ei în stare simplă lui Dumnezeu, sau, dacă voiești, datorită primirii Lui și unirii simple și fără chip cu El. Căci zice Sfîntul Isihie: «Tot gîndul este închipuirea în minte a unui lucru oarecare supus simțurilor²⁷⁷. Pentru că asirianul (diavolul), fiind el însuși minte, nu ne poate înșela altfel decît folosindu-se de lucrurile sensibile și obișnuite

275. E o remarcabilă dovedire a valorii închipuirilor bune pentru nimicirea celor rele, pentru cei ce nu au ajuns însă la treapta rugăciunii neîncetate «de un singur gînd». De ele se folosesc însă și cei desăvîrșiți pentru a comunica experiențele lor fără chip celor nedesăvîrșiți. Ba chiar Proorocii se folosesc de ele pentru a împărtăși revelațiile lor altora. De aceea revelația se folosește și de imagini și Sf. Scriptură și cultul sînt pline de imagini.

276. E vorba de combaterea închipuirilor necuviincioase prin cele cuviincioase, descrise în cap. de mai înainte.

277. Este cu neputință ca mintea să gîndească la un lucru supus simțurilor, fără să aibă un oarecare chip al lui. Dar Dumnezeu e mai presus de orice chip, deci de facultatea care adună în sine chipurile lucrurilor, sau produce altele după asemănarea lor (facultate imaginativă).

nouă»²⁷⁸. Iar Sfântul Diadoh zice: «Deoarece tot gândul intră în inimă prin închipuirea (imaginarea) vreunor lucruri supuse simțurilor, lumina fericită a dumnezeirii îi va străluci atunci când se va odihni de toate și va părăsi orice formă ce-i vine din acestea. Căci strălucirea aceleia se arată minții curate când se va goli de toate gândurile»²⁷⁹.

Dar și Marele Vasile zice: «Precum Domnul nu locuiește în temple făcute de mână (Fapte 7, 48), tot așa nici în forme și plăsmuiri gândite. Acestea au fost așezate ca niște ziduri în jurul sufletului întinat, care nu poate să privească în chip curat spre adevăr, ci este încă sub stăpânirea oglinzii și a ghiciturii» (1 Cor. 13, 12)²⁸⁰. Iar dumnezeiescul Evagrie zice: «Dumnezeu se zice că locuiește acolo unde e cunoscut. De aceea, mintea curată se numește și tron al lui Dumnezeu. Drept aceea, Dumnezeu nu-și va arăta înțelesul în înțelesurile care se întipăresc în minte ca niște chipuri, ci în înțelesurile care nu se întipăresc în ea ca niște chipuri. De aceea, cel ce se roagă trebuie să se despartă cu totul de înțelesurile care se

278. *Despre trezvie și virtute* II, 78; P.G. 93, 1537 C; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 87. «Asirianul», sau vrăjmașul care asediază sufletul nostru, deși e minte, nu poate pătrunde în sufletul nostru decît prin chipurile lucrurilor sensibile, ațînd simțurile noastre spre plăcerea alipirii de ele. Simbolul e luat de la împresurarea Ierusalimului de către asirieni în vremea regelui Ezechia.

279. Nu Diadoh, ci tot Isihie, *Op. cit.*, I, 87; P.G. 93, 1508 A-B; *Filoc. rom.*, vol. IV, p. 63. Trebuie ca mintea să se golească de toate gândurile mărginite, pentru ca să se unească cu Cel nemărginit.

280. Sufletul întinat, ca suflet ținut cu o oarecare plăcere de chipurile lucrurilor, n-a ajuns încă la transparența lui firească pentru Dumnezeu, Spiritul total nematerial. Între el și Dumnezeu stau încă lucrurile ca oglinzi și ghicituri, sau asemănări aproximative; nu s-a descoperit încă pe sine însuși ca oglindă deplin străvezie și deci deplin adecvată pentru Dumnezeu, adică nu și-a descoperit încă deplin spiritualitatea lui curată. Nu și-a descoperit încă indefinitul lui, în care se simte infinitul dumnezeirii.

întipăresc în minte ca niște chipuri. Și altfel se va întipări mintea văzînd (contemplînd) o minte și altfel văzînd rațiunea ei. De aci aflăm că cunoștința duhovnicească desface mintea de înțelesurile care se întipăresc în ea ca niște chipuri. Iar ea, deprinzîndu-se să fie liberă de chipuri (fără formă), se înfățișează astfel lui Dumnezeu»²⁸¹.

La rîndul său, Sfîntul Maxim spune în «Scoliile» la Marele Dionisie: «Altceva este închipuirea și altceva înțelegerea, sau înțelesul. Căci din alte puteri se ivesc acestea și se deosebesc prin calitatea mișcării. Înțelegerea este lucrare și facere; închipuirea este pătîmire și imagineare ce vestește vreun lucru supus simțurilor sau ceva asemănător cu un lucru supus simțurilor²⁸². Simțurile primesc lucrurile într-o formă amestecată. Iar mintea percepe lucrurile în alt mod și nu ca simțurile. De latura trupească sau duhovnicească²⁸³ ține, precum am spus în-

281. Din Nil Sinaitul, *Despre gîndurile rele*; P.G. 79, col. 1228. Dar ea este probabil a lui Evagrie. Ea este tradusă în *Filoc. rom.*, vol. I, p. 48—70. Dar n-am aflat locul în forma exactă din text. Ideea este că mintea primește de la orice gînd o formă mărginită, conform gîndului respectiv. E o idee din filosofia greacă veche. Deci ca să aibă simțirea lui Dumnezeu cel nemărginit, mintea trebuie să se elibereze ea însăși de mărginirea ce i-o dau chipurile lucrurilor mărginite. Numai așa se poate înfățișa lui Dumnezeu disponibilă pentru ca El să se întipărească în ea. Sf. Grigorie de Nisa a numit orice înțeles «idol», intrucît prin caracterul lui mărginit nu dă lui Dumnezeu putința să se întipărească în minte cu nemărginirea Lui. A vedea însă o «minte» înseamnă a vedea un subiect nehotărnicit, deosebit de orice «înțeles», care e totdeauna mărginit. Altceva e mintea, «subiectul», și altceva o idee definită a minții ca subiect. «Cunoștința duhovnicească» e cunoștința care intră în legătură cu Dumnezeu ca Persoană în mod direct prin Duhul Lui. Dumnezeu se întipărește și El în minte, dar nu prin înțelesuri mărginite, nu prin idei, sau rațiuni, ci ca prezență infinită. El imprimă minții simțirea adîncimii și iubirii Lui nemărginite.

282. În lucrare mintea este liberă; în închipuire suportă ceva în mod neliber, prin simțuri.

283. «Duhovnicească» înseamnă aci viață, derivînd de la vital; deci nu se deosebește de trupul viu.

inte, mișcarea pătimitoare și formatoare²⁸⁴. Iar de suflet și de minte ține lucrarea deosebitoare și cea de percepere, sau de înțelegere. Acestei lucrări de percepere îi este supusă și imaginația (lucrarea închipuirii)²⁸⁵.

La rîndul ei, lucrarea imaginației are trei subîmpărțiri: cea dintii este cea care dă percepțiilor icoane corespunzătoare lucrurilor percepute prin simțuri; a doua e cea care dă celor ce rămîn de pe urma percepțiilor chipuri ce nu se rezimă pe icoanele ce se bazează pe ceva real; aceasta e numită imaginație în înțeles propriu; a treia este cea prin care ia formă toată plăcerea față de ceea ce pare bun, sau tristețea față de ceea ce pare rău²⁸⁶. Deci nici o închipuire nu se îndreaptă, precum s-a zis, spre Dumnezeu. Căci El este în mod simplu mai presus de orice înțeles»²⁸⁷.

Și iarăși spune Marele Vasile: «Mintea care nu se împărtășește spre cele de afară, nici nu se revarsă prin simțuri spre lume, se urcă iarăși spre ea însăși, iar prin ea în-

284. E o mișcare în care nu e nimic activ, căci simțurile percep lumea de afară fără un efort. Lumea aceasta, dînd un conținut simțurilor, le dă și o formă. Dar și simțurile dau lumii o formă, deocamdată nu prea definită.

285. Imaginația sau lucrarea formatoare de chipuri a înțelegerii e altfel decît lucrarea simțurilor, pentru că prin ea fiecare lucru își întipărește în mod distinct chipul lui în minte, pe cînd în simțuri lucrurile se întipăresc încă în mod oarecum amestecat.

286. Intii are loc formarea în minte a chipurilor lucrurilor percepute în momentul respectiv; apoi imaginarea lor aproximativă sau asemănătoare ulterioară. Dar orice chip al lucrurilor prezente, sau trecute, sau imaginate produce o plăcere, sau o întristare; deci nu are un caracter pur teoretic, ci unul afectiv, pentru că trezește o atracție sau o repulsie față de lucrurile sesizate sau imaginate. Deci nu numai chipurile ca atare scot mintea din concentrarea ei în rugăciune, ci și afecțiunile de plăcere sau de întristare provocate de ele. Prin aceste afecțiuni sufletul se alipește, sau se preocupă în orice caz într-un grad și mai mare, și mai total de lucrurile create, angajîndu-și puterile în ele și ne mai dîndu-le puțința să se odihnească în Dumnezeu.

287. Scolii Ia: «Despre numirile dumnezeiești», V; P.G. 4, 201 A-C.

săși urcă la înțelegerea lui Dumnezeu. Iar înconjurată de lumina frumuseții aceleia, uită și de firea însăși»²⁸⁸.

Acestea știindu-le, deci, și tu, sîrguiește-te tot timpul să te rogi, cu ajutorul lui Dumnezeu, în întregime, liber de închipuiri, liber de întipăriri, cu mintea întregă curată și cu sufletul curat. Căci spune și Sfîntul Maxim:

66. *Despre mintea, sufletul și inima celor curați și desăvîrșiți.*

a) *Despre mintea curată.* «Minte curată este aceea care s-a despărțit de neștiință și e luminată de lumina dumnezeiască»²⁸⁹.

b) *Despre sufletul curat.* «Suflet curat este acela care s-a eliberat de patimi și se bucură neîncetat de iubirea dumnezeiască»²⁹⁰.

c) *Despre inima curată.* «Inimă curată este aceea care și-a înfățișat amintirea sa lui Dumnezeu cu totul fără chip și fără formă și gata să se lase înscrisă numai de în-

288. Sf. Vasile, *Ep. II, 2, Către Grigorie*; P.G. 32, 228 A.

289. Sf. Maxim Mărt., *Capete despre dragoste I, 33*; P.G. 90, 968 A. *Filoc. rom.*, vol. II, p. 41. Ideea că neștiința este și ea o necurăție, de care mintea trebuie să se curețe o întîlnim înainte de el la Dionisie Areopagitul, după care ingerii se curată în tot urcușul lor de alte și alte grade de neștiință, adică ajung la altă și altă sesizare a nemărginirii lui Dumnezeu și a dragostei de El, care e mai mică pînă ce intuiesc mai puțin deplin nehotărnicia lui Dumnezeu. La fel, la Dionisie, după fiecare treaptă de purificare de neștiință urmează, în urcușul ingerilor, o altă treaptă de iluminare. Sensul de necurăție al neștiinței arată că ea e o nedeplină pătrundere a lor de către Dumnezeu, o nedeplină transparență pentru El; o nedeplină ridicare peste planurile mărginite ale creațiunii.

290. Sf. Maxim Mărt., *Capete despre dragoste I, 34*; *Ibid.*; *Filoc. rom. ibid.* Dacă mintea trebuie să se elibereze de neștiință și să se umple de lumină, sufletul trebuie să se elibereze de patimi și să se umple de pasiunea (pătîmire, dar și îndrăgire) iubirii dumnezeiești. Mintea e organ al vederii, al cunoașterii; sufletul e organ al atașării vieții, necurate (patimi), sau curate (iubire) de altceva.

tipăririle Lui, prin care obișnuiește să se facă El arătat»²⁹¹.

Urmînd acestora trebuie să se mai adauge următoarele:

d) *Despre mintea desăvîrșită*. «Minte desăvîrșită este aceea, care prin credință adevărată a cunoscut pe Cel mai presus de cunoaștere și a privit cele generale ale făpturilor și a primit de la Dumnezeu cunoștința cuprinzătoare a Proniei și a Judecății; se înțelege atîta cît poate un om»²⁹².

e) *Despre sufletul desăvîrșit*. «Suflet desăvîrșit este acela, a cărui putere pasională înclină în întregime spre Dumnezeu»²⁹³.

f) *Despre inima desăvîrșită*. «Inimă desăvîrșită se numește, poate, aceea care nu mai are nici-o mișcare na-

291. Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice II*, 82; P.G. 90, 1184 A; *Filoc. rom.* vol. II, p. 199—200. A se vedea tot acolo și nota 4. Dacă mintea cunoaște pe Dumnezeu prin transparența ei străbătută de lumina dumnezeiască, iar sufletul e aprins de focul dragostei de Dumnezeu, inima se atașează lui Dumnezeu, umplîndu-și amintirea numai de El, prin pomenire neîncetată. Prin aceasta se înscriu în ea trăsăturile lui Dumnezeu: infinitatea, veșnicia, bunătatea. Prin ea se arată numai Dumnezeu față de toți.

292. Sf. Maxim Mărt., *Capete despre dragoste III*, 99; P.G. 90, 1048 A; *Filoc. rom.*, vol. II, p. 98. Nu e vorba de o cunoaștere teoretică a «universalilor» în sensul rațional, scolastic, ci de o intuire a Providenței lui Dumnezeu care le susține și le conduce pe toate și a Judecății Lui, care le conduce pe toate, adeseori supunîndu-le unor pedepse, greutăți, ca să biruiască în ele păcatele prin pocăință și eforturi deosebite și astfel să le întărească în dragostea de Dumnezeu și de bunătatea Lui. Un astfel de suflet cunoaște căile lui Dumnezeu care multora par neînțelese. Pentru aceasta trebuie ca mintea să fi dobîndit o înțelegere prin experiență.

293. Sf. Maxim Mărt., *Op. cit.*, III, 98; P.G. cit.; *Filoc. rom. cit.* 97. Sufletul e văzut iarăși ca latura dinamică și afectuoasă a ființei umane. Nu poate fi desăvîrșit sufletul care nu simte întreg dragostea lui Dumnezeu și nu se simte pătruns întreg de ea. Îndreptarea pasiunii lui în chip absolut spre obiecte neabsolute, fi aduce dezamăgiri continui.

turală de nici un fel spre nimic și în care, venind Dumnezeu, își înscrie, pentru simplitatea ei desăvârșită, ca într-o tăbliță bine netezită, legile Lui»²⁹⁴.

g) *Iarăși despre mintea curată*. «Numai Sfântul Duh poate curăți mintea», după Sfântul Diadoh²⁹⁵. De asemenea «numai Duhul Sfânt poate face mintea statornică», după Sfântul Ioan Scărarul²⁹⁶. Iar Sfântul Nil zice: «Dacă ar voi cineva să vadă starea minții, să se golească pe sine de toate înțelesurile și atunci o va vedea asemănătoare safirului sau culorii cerești»²⁹⁷. Și iarăși: «Starea minții este înălțime inteligibilă (gîndită), asemănătoare culorii cerești, peste care, în vremea rugăciunii, se arată lumina Sfintei Treimi»²⁹⁸. Iar Sfântul Isaac Sirul zice: «Cînd

294. Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice II*, 81 ; P.G. 90, 1184 A ; *Filoc. rom.* vol. II, p. 199. Mișcarea naturală e mișcarea spre fapte, sau mișcarea născută din pornirea pur naturală a inimii. În inima desăvârșită s-a imprimat mișcarea Duhului Sfânt, sau mișcarea legilor lui Dumnezeu, ale legilor unirii cu El în iubire, înscrise de El, ca niște forțe care duc inima spre El. Mișcarea aceasta nu e contrară mișcării naturale a inimii, ci e o restabilire și întărire a ei. Inima netezită ca o tăbliță pentru înscrierea legilor lui Dumnezeu în ea, e inima curată, inima eliberată de invirtoșare și de alipire la cele mărginite, e inima devenită moale, deschisă pentru Cel nehotărnicit și pentru toate în El ; e inima capabilă de zborul ușor spre înălțimile lui Dumnezeu. E inima care se deschide lui Dumnezeu, cum se deschide o floare pentru a se fecunda în vederea rodului ; e inima care se deschide dovezilor iubirii altuia și în ultima analiză dovezilor subiectului supremei iubiri.

295. Sf. Diadoh, *Capete despre desăvârșirea duhovnicească 38* : *Filoc. rom.*, vol. I, p. 344. Dacă curăția inimii este transparența ei pentru Dumnezeu, trebuie ca Dumnezeu însuși să intre în relație cu inima pentru a se vedea pe ea. Apoi numai Duhul e așa de puternic prin relația personală în care ne pune cu Persoana supremă, ca mintea să nu mai fie atrasă de nici-un obiect.

296. *Scara, loc. cit.* Adică o poate face să nu treacă de la un gând la altul. Căci Duhul deschide oceanul vieții lui Dumnezeu.

297. Locul e din Evagrie, *Capete gnostice* ; la W. Frakenberg, *Evagrius Ponticus*, p. 427.

298. Mintea e virful cel mai înalt al ființei omenești. Peste ea lucește în vremea rugăciunii lumina Sfintei Treimi, căci aceasta e o luminare a dra-

mintea se dezbracă de omul cel vechi și se îmbracă în cel nou al harului (Col. 3, 9), va vedea curăția sa asemănătoare culorii cerești; ea a fost numită de bătrînii fiilor lui Israel loc al lui Dumnezeu, cînd El s-a arătat lor în munte» (Ieș. 24, 10)²⁹⁹.

Făcînd, deci, precum s-a spus mai înainte, adică rugîndu-te curat și fără închipuiri și întipăriri, vei pași pe urmele sfinților. Iar de nu, vei avea în locul liniștii, nălucirile, și în loc de struguri, vei culege măcăci. Dar să nu-ți fie ție aceasta.

67. Cum se făcea întipărirea proorocilor.

Dacă unii socotesc că vederile, chipurile și descoperirile proorocilor au luat naștere prin închipuire și prin desfășurare naturală, aceștia să știe că sînt duși departe de la ținta dreaptă și de la adevăr. Căci, proorocii și învățătorii de acum ai celor sfinte au văzut și au prins cele ce le-au văzut și le-au prins, în chipuri, nu după vreo rînduială și desfășurare naturală, ci mintea fiindu-le întipărită dumnezeiește și mai presus de fire printr-o putere negrăită și prin harul Sfîntului Duh. Căci zice Marele Vasile: «Cei ce au mintea neîmprăștiată și curată primesc în ea întipăriri printr-o oarecare putere negrăită și aud în ei răsunînd oarecum cuvîntul lui Dumnezeu»³⁰⁰. Și iarăși: «Proorocii vedeau prin întipărirea

gostei reciproce dintre persoanele dumnezeiești comunicată și celui ce se roagă, aprins și el de iubirea Sfintei Treimi și de lumina Ei, care descoperă tot sensul existenței.

299. După Ammann, la Isaac Sirul, *Op. cit.*, Cuv. 32. Dar nu l-am aflat. Curăția e transparentă, sinceritate și deschidere deplină. Prin curăție inima se face loc al lui Dumnezeu, căci nici un gînd nu se interpune atunci între inimă și Dumnezeu.

300. Comentariu la Isaia Proorocul, cap. 6, vers 8; PG 30, 440. Chipurile văzute de Prooroci nu sînt cele ce cad sub simțuri, deci nici mărginite. Sînt asemenea unor stări, în care se prelungesc stările interlocutorului. Așa cum stările unui interlocutor se «întipăresc» în cel ce-l ascultă

ce se săvârșea în mintea lor». Iar Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul zice: «Acesta, adică Duhul Sfînt, lucra mai întîi în puterile îngeruști și cerești». Și puțin mai departe: «Apoi în Părinți și în Prooroci, dintre care unii închipuiau pe Dumnezeu sau Îl cunoșteau, iar alții cunoșteau de mai înainte viitorul, întipărindu-li-se de Duhul și aflîndu-se cu cele viitoare ca cu cele de față»³⁰¹.

68. *Iarăși despre întipăriri și despre felurite vederi.*

Dacă unii se îndoiesc de acestea, primind închipuirile și multele și feluritele vederi, ei ni se împotrivesc, socotînd că urmează sfinților. Astfel, susțin că Cuvîntătorul de Dumnezeu zice că Dumnezeu se face cunoscut minții ca prin niște umbre, nu din El însuși, ci din cele din jurul Lui, închipuirea adunînd, din fiecare, o altă trăsătură și alcătuiind, astfel, un fel de unic chip al adevărului ș.a.m.d. Iar despre dumnezeiescul Maxim susțin că socotește că mintea nu se poate face nepătimașă numai prin făptuire, dacă nu trec prin ea multe și felurite vederi³⁰². La fel susțin că și alți sfinți spun lucruri asemănătoare.

cu încredere, sau în cel ce se află în relație iubitoare cu el, așa se «întipăresc» stările puternice, de mare forță comunicativă ale lui Dumnezeu în cei ce se deschid Lui.

301. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuv.* 28, cap. 6; P.G. 36, 32 C-33 A.

302. Sf. Maxim Mărt., *Capita alia*, 142; P.G. 90, 1433 B-C. Sint vizați cei ce nu recunosc o întîlnire nemijlocită a minții cu Dumnezeu cel Unul prin părăsirea gîndurilor multiple, ci numai o cunoaștere de la distanță a lui Dumnezeu prin combinarea diferitelor idei despre însușirile Lui deduse din creațiune. Aceștia nu acceptă învățătura Părinților că pentru cunoașterea aceasta nemijlocită a lui Dumnezeu e necesară etapa lucrătoare sau făptuitoare, sau curăția sufletului prin împlinirea poruncilor, sau desăvîrșirea sufletului prin această lucrare. Ei socotesc că cunoașterea lui Dumnezeu e o chestie de corectă folosire a rațiunii. E vizată aci scolastica, cu care s-a ciocnit Sf. Grigorie Palama în persoana lui Varlaam. Cunoașterea lui Dumnezeu nu o dobîndește o rațiune generală, abstractă, ci o persoană concretă în măsura în care s-a curățit de păcate,

Unii ca aceștia să știe că aceste cuvinte au fost spuse de acei Părinți nu despre lucrarea și harul cunoașterii și vederii primite de la Dumnezeu, care unesc pe om cu Dumnezeu prin experiența însăși, ci despre lucrarea pornită de la om, adică din înțelepciunea lui, pricinuind o vedere culeasă din asemănarea și armonia lucrurilor. Această vedere străbate în chip întunecos la o oarecare înțelegere despre Dumnezeu. Aceasta poate fi dobândită și înțeleasă de mulți, ba chiar de toți, cum știe limpede cel ce a cercetat cu pricepere acest fel de spuse ale sfinților. Căci s-a scris: «Din mărima și frumusețea făpturilor se cunoaște, prin asemănare, Făcătorul» (Înțelep. 13, 15). Dar nici ea nu se naște din mult meșteșugita și deșarta învățătură din afară a lumii. Căci aceasta, ca o slujnică necuviincioasă, umflată de înfumurarea sofistică și demonstrativă, cu pretenții de atotștiință, ce nu voiește să țină seama de credința evanghelică, de smerenia și de consimțirea cu adevărul, a fost alungată departe de pridvorul locașului sfânt.

Dar cuvîntul nostru e închinat iluminării desăvîrșite, pornită din ipostas (enipostasiate)³⁰³. Căci prin aceasta frunțașii Apostolilor, care s-au suit pe muntele Taborului cu Iisus, au pățimit, prefăcîndu-se în chip negrăit,

s-a smerit, s-a făcut iubitoare. De aceea ea nici nu se poate comunica deplin, ci trebuie dobîndită de fiecare prin experiența proprie. Totuși autorii scrierii admit și o cunoaștere a lui Dumnezeu prin inițiativa umană, înainte de o astfel de curățire, dar o consideră inferioară celei obișnuite prin harul lui Dumnezeu, deci prin inițiativa lui Dumnezeu de a se comunica celor curățiți la inimă, în care se sălășluiește.

303. Autorii noștri cunosc, deci, pe lângă iluminarea venită nemijlocit de la Dumnezeu, și pe cea cîștigată prin cugetare deductivă din făpturi, adică pe lângă cea tainic-apofatică și pe cea rațional-catafatică. În cea din urmă privirea chipurilor lucrurilor își are importanța ei pozitivă, spre deosebire de cea dintîi, în care mintea trebuie să se ridice peste orice chipuri. Lumina aceea este numită «enipostasiată», pentru că își are izvorul în ipostasul lui Hristos. E lumina ce vine din Persoana Lui, nu-i o închipuire subiectivă.

prefacerea cea bună și cu adevărat fericită (Ps. 76, 10), și s-au învrednicit să privească împărăția și dumnezeirea cea nevăzută, chiar și cu ochii simțitori, ridicați la o stare mai dumnezeiască și făcuți duhovnicești prin dreapta Preasfântului Duh (Matei 17, 1 și 5)³⁰⁴. Căci pe cât sînt de departe răsăriturile de apusuri (Ps. 102, 12) și cerul de pămînt, și pe cât e mai presus sufletul de trup, pe ațit e mai presus lucrarea cea primită și harul, de cea săvîrșită prin fire³⁰⁵. Căci, cea săvîrșită prin fire, cum am spus, are puțința să înainteze de la cele din afară și de la mișcarea bine orînduită a celor ce există (de la făpturi), de la ordinea și legătura lor, prin închipuirile născute din toate, spre un chip oarecare al adevărului și așa să se întindă spre Dumnezeu prin credință. Iar cea primită se ivește nemijlocit de la Dumnezeu însuși, sau din ipostasul Lui, ca o prezență reală înăuntrul inimii, dar uneori și

304. Totul e luat de la Sf. Grigorie Palama, care afirma că chiar prin ochii sensibili frunțași Apostolilor au văzut lumina dumnezeiască cea nevăzută, căci prin lucrarea Duhului dumnezeiesc în ei ochii au putut vedea cele dumnezeiești. De altfel puțința ca ochiul sensibil să vadă stări și intenții sufletești ale altui om e dată în mod natural ochiului sensibil. Aceasta pentru că în mod tainic însăși mintea sau înțelegerea privește prin ochii sensibili. Sf. Grigorie Palama zice: «Răspundă (adversarii noștri): dacă s-ar fi întîmplat să fie prezent pe munte vreun animal necuvîntător, ar fi simțit acel animal lumina aceea mai strălucitoare ca soarele?... Dacă deci a fost văzută de ochii sensibili omenești, desigur că acei ochi au văzut-o prin ceea ce îi deosebește de privirile necuvîntătoarelor. Or, ce poate fi aceasta decît că prin privirile omenești, privea mintea» (Cuv. III, Triada III; la: Pr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama*, Sibiu, 1938, p. 38). «Prefacerea», de care se vorbește aci poate să însemne și o «ieșire» a Apostolilor din ei, sau o «uitare» de ei înșiși, care e o depășire spirituală a stării de creatură, dar fără să o anuleze, ci potențînd-o și arătîndu-i adevărata ei împlinire.

305. Dacă există o gradăție în cele create și totuși cele superioare nu le anulează pe cele inferioare, ci le arată adevăratul rost și le ajută să și-l împlinescă, cu atît mai mult există o superioritate a lucrării dumnezeiești față de lucrarea spirituală a creaturii celei mai înalte, care ajută pe cea din urmă să și împlinescă adevăratul ei rost.

din afară, și transmite în chip văzut și mai presus de înțelegere și trupului din iluminarea și din lumina atotdumnezeiască. Căci inima pătimește, după preaînțeleptul Maxim, în chip mai presus de fire, nu produce ea însăși îndumnezeirea nefăcută³⁰⁶.

Căci zice acest sfânt: «Numesc îndumnezeire nefăcută, iluminarea dumnezeirii într-un mod enipostasiat (provenită din ipostas)³⁰⁷, iluminare care nu e făcută, ci se arată în mod neînțeles în cei vrednici»³⁰⁸. Lucruri asemănătoare spune și Marele Dionisie: «Trebuie să știm că mintea noastră are, pe de o parte, puterea de a înțelege, prin care vede cele gândite (inteligibile), pe de altă parte, are unirea care întrece firea minții, prin care se unește cu cele de dincolo de ea»³⁰⁹.

306. Îndumnezeirea nu e produsă de inimă, pentru că dumnezeirea nu e făcută în general, ci e din veci, deci nefăcută. Dar aceasta nu înseamnă că inima nu trebuie să se pregătească, prin curățirea ei de patimi, sau de îngustarea egoistă, sau că nu trebuie să se deschidă și prin efortul ei, îndumnezeirii, ca lucrare a lui Dumnezeu. Însăși «pățimirea» îndumnezeirii este un fel de participare, de deschidere, de lărgire, un fel de efort de înțelegere a stării și calității ce i se dăruiește, deși e dăruită, nu produsă de om.

307. Îndumnezeirea e o lumină, dar o lumină transformatoare, și nu produsă de efortul omenesc, ci o iluminare a întregii ființe umane din ipostasul dumnezeiesc, care face și ipostasul uman iluminat și capabil să iradieze lumina ipostasului dumnezeiesc; sau e o comuniune în lumină a ambelor persoane, o lumină interpersonală și ca atare o bucurie și o lumină între ele, fără să se poată distinge frontiera între bucuria și iubirea uneia și a celeilalte. Dar ea își are originea în ipostasul dumnezeiesc, ca ultimul izvor plin de inițiativă al ei, ca ultimul izvor personal al iubirii și al existenței, care iradiază ca lumină.

308. *Quaest. ad Thalassium* 61; în P.G. 90, 644 D.

309. Neidentificat. Mintea cugetă și înțelege, dar nu se cugetă și nu se înțelege numai pe sine, ci și celelalte realități. Ca atare ea are tendința și puterea de a le atinge pe acelea în oarecare fel, de a se uni cu ele, fără să se confunde cu ele. În special mintea, ca expresie cunoscătoare a subiectului, tinde spre alte subiecte și se unește cu ele; în ultimă analiză tinde spre Dumnezeu cel personal ca ultimul izvor al existenței și

Iar Sfântul Isaac zice: «Am dobândit doi ochi sufletești, cum zic Părinții; și nu avem aceeași trebuință de fiecare. Căci cu un ochi vedem cele ascunse în fapte, adică puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea Lui și gloria Lui cu privire la noi, iar cu celălalt ochi privim slava firii Lui celei sfinte, când binevoiește Dumnezeu să ne introducă în tainele cele duhovnicești»³¹⁰. Dumnezeu-șul Diadoh zice și el : «Ale aceluiași Duh Sfânt sînt harismele înțelepciunii și ale cunoștinței, ca și toate harismele (darurile) dumnezeiești. Dar fiecare din ele are o lucrare deosebită. De aceea, unuia i s-a dat înțelepciunea, altuia cunoștința prin același Duh, cum mărturisește Apostolul (1 Cor. 12, 8). Căci cunoștința unește pe om prin experiența însăși cu Dumnezeu, nemișcînd sufletul spre rațiunile lucrurilor. De aceea, unii dintre cei ce au ales filosofia (înțelepciune) vieții singuratică, sînt luminați de ea întru simțire, dar la rațiunile dumnezeiești nu ajung³¹¹.

Iar înțelepciunea, dacă se dă cuiva, împreună cu cea dintîi, întru frică, lucru care se întîmplă rar, face arătate înseși lucrările cunoștinței, deoarece cunoștința obișnuiește să lumineze, prin lucrare, iar cea de a doua, prin cuvînt. Cunoștința o aduce rugăciunea și multa liniște întru desăvîrșita lipsă de griji, iar înțelepciunea o aduce cercetarea cuvintelor lui Dumnezeu, lipsită de slava de-

al iubirii; tînde a se uni cu El. Propriu-zis spre El tinde în modul cel mai esențial și spre celelalte tinde numai pentru că tinde spre El, găsind și în ele oarecare iubire, spre al cărei grad absolut tinde de fapt.

310. *Op. cit.*, Cuv. 72, p. 281.

311. Cunoștința aci are alt înțeles decît cel modern. Ea e cunoștința prin experiență a lui Dumnezeu însuși, nu a rațiunilor sau a sensurilor lucrurilor. Oamenii duhovnicești nu cunosc pe Dumnezeu în chip mijlocit prin rațiunile lucrurilor, ci nemijlocit prin unirea cu El, sau prin experiența Lui. De aceea nici nu se interesează de cea de a doua, care e rațională, sau generală și de la distanță și ca atare mult depășită de ei.

șartă, și în primul rînd harul dăruitorului Dumnezeu»³¹². La acestea, Sfîntul Maxim adaugă în «Scolii»: «Fîntîna lui Iacob este Scriptura, apa este cunoștința din Scriptură, adîncul este înțelegerea greu de pătruns a tainelor Scripturii. Scoaterea apei cu găleata este aflarea cuvîntului lui Dumnezeu prin învățarea literelor. Această găleată, nu o avea Domnul (Ioan 4, 6, 11). Căci, fiind însuși Cuvîntul, nu da credincioșilor cunoștința cea din învățatură și studiu, ci dăruia celor vrednici înțelepciunea cea veșnică și neîncetată din harul cel veșnic. Pentru că, găleata ridică învățătura, luînd o foarte mică parte și lăsînd întregul necuprins de nici-un cuvînt. Iar cunoștința prin har are întreaga înțelepciune cîtă e cu puțință oamenilor, fără studiu, odrăslind în chip felurit după trebuințele lor»³¹³.

Și iarăși spune Sfîntul Diadoh: «Mintea noastră e de multe ori greu de ținut în rugăciune din cauza mării îngustimi și strîmtorări a lucrării rugăciunii. Dar cu-

312. Diadoh, *op. cit.*, cap. 9; *Filoc. rom.*, I, p. 337. Dacă mai înainte s-a făcut deosebirea între cunoștința nemijlocită a lui Dumnezeu și cea rațională prin rațiunile lucrurilor, acum se face deosebirea între cunoștința nemijlocită a lui Dumnezeu și înțelepciunea care cercetează și expune prin cuvinte lucrările ce se produc în cadrul cunoștinței nemijlocite. Astfel cunoștința nemijlocită e o lucrare tainică a lui Dumnezeu în suflet, dar lucrarea aceasta e tîlcuită prin cuvinte de înțelepciune. De aceea înțelepciunea e și cercetarea cuvintelor Revelațiunii, care expun cunoștința nemijlocită a lui Dumnezeu. În continuare se spune că Cuvîntul lui Dumnezeu avea înțelepciunea prin care se tîlcuia pe Sine, de la Sine însuși, nu prin studiu. Numai cel ce nu se bucură el însuși de întîlnirea cu Dumnezeu, are nevoie de studiul cuvintelor celui ce se împărtășește de această întîlnire pentru a le tîlcui.

313. Sf. Maxim Mărt., *Cele cinci capete II*, 29; P.G. 90, 1231 AB. Pe cînd cunoștința prin studiu ia dintr-un întreg cînd o parte, cînd alta și niciodată nu intuiește taina specifică a întregului și nici chiar părțile nu le cunoaște în legătura lor vie, intuiția care e un dar al harului, surprinde întregul în taina lui specifică, pe care nu o pot reda niciodată cuvintele, oricît de multe s-ar folosi.

vîntării de Dumnezeu (teologiei) ea se predă cu bucurie ³¹⁴, din pricina largimii și libertății contemplărilor dumnezeiești desprinse de experiență. Deci, ca să nu-i dăm drumul să spună multe și să nu-i îngăduim să zboare cu bucurie peste măsură, să o ocupăm cît se poate de mult cu rugăciunea, cu cîntarea și cu citirea Sfințelor Scripturi, netrecînd cu vederea nici tîlcuirea bărbaților învățați în ale cuvintelor. Făcînd aceasta, nu o vom lăsa să amestece cuvintele ei în cuvintele harului, nici nu-i vom îngădui să fie furată de slava deșartă, ca una ce s-ar umple de bucurie de multă vorbărie, ci o vom păzi în vremea vederii (contemplării) în afară de orice închipuire și-i vom face prin aceasta aproape toate cugetările însoțite de lacrimi ³¹⁵. Căci odihnindu-se în timpurile de liniștire și îndulcindu-se mai ales de dulceața rugăciunii, nu numai că se va elibera de neajunsurile mai sus pomenite, ci se va înnoi tot mai mult ca să se predea cu agerime și fără osteneală vederilor (contemplațiilor) dumnezeiești, înaintînd totodată în cunoștința deosebirii (discernămîntului) cu multă smerenie. Dar trebuie să știm că este și o rugăciune mai presus de toată largimea. Aceasta e, însă, proprie numai acelor care s-au umplut într-o toată simțirea și încredințarea de sfîntul har» ³¹⁶.

314. De aceea, teologia raționalist-scolastică preferă speculația rugăciunii. Teologia aceasta e varietate și nestatornicie în gîndire și mișcare liberă și arbitrară. Rugăciunea e stăruirea către fața lui Dumnezeu. Și numai cel ce are putere să se adîncească în experiența infinității Lui se simte bine, neplictisit.

315. Teologia raționalist-scolastică e teoria omului care se consideră de sine; rugăciunea e trăirea micimii și păcătoșeniei sale în fața lui Dumnezeu. De aceea ea nu e teoretică, ci existențială. Așa e teologia de tip patristic, care se bazează pe experiența lui Dumnezeu în rugăciune.

316. *Op. cit.*, cap. 68; *Filoc. rom.* I, 364. Rugăciunea e mai presus de teologie, ca gîndire și vorbire despre Dumnezeu. Căci rugăciunea trebuie să se mențină în conștiința strînsă a prezenței în fața lui Dumnezeu, pe cînd gîndirea despre Dumnezeu și vorbirea despre El, lunecă subiectiv din fața lui Dumnezeu, din conștiința prezenței în fața Lui; ea se mișcă liber,

Ai auzit ? Există, zice, o rugăciune mai presus de orice lărgime, care e proprie numai acelor care s-au umplut întru toată simțirea și încredințarea, adică înăuntru inimii, în chip mai presus de fire, de iluminarea atotdumnezeiască ce iradiază din ipostas³¹⁷. Pe aceasta o numește și Sfântul Isaac amintire nepecetluită, sau fără formă, fără chip și simplă³¹⁸. Iar alții dintre Sfinții Părinți o numesc altfel.

69. Despre cele cinci puteri ale sufletului. De asemenea, despre închipuirile proprii ale sufletului și ale minții, și despre trebuința ca să ne ferim cu totul de închipuire,

scăpînd din conștiința că stă în fața lui Dumnezeu ca Subiect și din convorbirea cu El și socotindu-L ca obiect, față de care se comportă liber. Dar strîmtimea rugăciunii e mai presus de lărgimea gândirii teologice, e o mai accentuată trăire în densitatea nesfîrșită a prezenței lui Dumnezeu. Ea trăiește pe Dumnezeu neasemănat mai intens și mai adînc, pentru că îl trăiește ca Subiect revendicator, iubitor, veșnic nou în manifestările puterii și iubirii Lui; nu-L reduce la niște legi permanente ale unui obiect, care devine și el absent pentru conștiința gândirii teologice. În rugăciune Dumnezeu e «simțit», adică experiat, «atins» de întreaga ființă, ca printr-un simț, în intensitatea prezenței Lui, nu gîndit ca realitate neexperiată. În rugăciune omul experiază iradierea harului sau a energiei lui Dumnezeu asupra sa. Dar autorii scrierii nu sînt împotriva contemplării teologice. Însă ea trebuie să vină după multă rugăciune. Numai atunci înțelesurile dumnezeiești vor fi adînci și vii și se vor baza pe trăirea din rugăciune și vor fi însoțite și de discernămintul, prin care omul va deosebi pe cele bazate pe realitatea unei experiențe și nu pe simpla construire speculativă, desfăcută de experiența contactului cu Dumnezeu.

317. E o lumină care iradiază din ipostasul, sau din Persoana lui Hristos, în ipostasul sau în persoana celui ce se roagă. Nu e o nă-lucire, sau un produs subiectiv și inconsistent al celui ce se roagă. E lumina Persoanei dumnezeiești, primită de persoana umană în comunicarea iubitoare dintre ele; e lumina Persoanei supreme, a ipostasului, sau a izvorului personal ultim al ei.

318. Neafiat. Rugăciunea e amintire sau pomenire neîncetată a lui Dumnezeu. E simțirea neîntreruptă a prezenței Lui, dar nu vederea unui chip al Lui, căci chipul are caracter mărginit. Și acesta nu corespunde lui Dumnezeu.

de figuri, de întipăriri și de forme în rugăciunea curată și în lucrarea simplă și unitară a minții.

Dar, precum s-a arătat, închipuirile vin nu numai de la demoni, ci și sufletul însuși are de la sine în chip natural pornirea spre închipuire, prin cele cinci puteri cu care este înzestrat. Acestea sînt: mintea, înțelegerea ³¹⁹, părerea, imaginația și simțirea, așa precum și trupul are cinci simțuri: vederea, mirosul, auzul, gustul și pipăitul ^{319 b}. Deci, una dintre puterile sufletului este, precum am spus, imaginația (închipuirea), prin care sufletul își face închipuiri. De aceea, cei ce voiesc să-și cîrmuiască și să-și lămurească bine cele ale sufletului, trebuie să se sîrguiască să înaripeze și să înalțe în întregime spre Dumnezeu mai ales puterile care îl unesc pe el cu Dumnezeu în veacul de față; iar pe celelalte să le îngrijească, să le folosească și să le lucreze ³²⁰.

Trebuie să cercetăm, deci, ce ne spun Părinții despre acestea și să reținem ceea ce se cuvine.

Deci spune Sfîntul Maxim: «Deoarece sufletul este, prin sine, adică prin ființa sa, rațional și înțelegător, el

319. Mîntea e puterea cunoașterii intuitive a întregului, corespunzînd cu vasul trupului, pe cînd înțelegerea e cunoașterea legăturilor dintre aspectele lucrurilor privite pe rînd, așa cum mirosul distinge calitățile după miresmele lor.

319 b. E de remarcat că simțirea sufletului e socotită o paralelă la simțul pipăitului trupului. Căci așa cum prin pipăit trupul ia contact cu cele sensibile, tot așa mintea vine în atingere cu Dumnezeu printr-o simțire a ei. E așa zisa «simțire înțelegătoare», sau «simțirea minții».

320. Imaginația leagă în general sufletul de lumea sensibilă, construind chipurile după asemănarea lor. De aceea de ea nu trebuie să facă uz sufletul cînd se gîndește la Dumnezeu. Căci ea împiedică sufletul să se înalțe la Dumnezeu, sau construiește despre Dumnezeu năluciri necorespunzătoare. Simboalele aplicate la Dumnezeu trebuie eliberate de ceea ce au material. Totuși o anumită întipărire a lui Dumnezeu se produce în suflet. În acest sens e folosită și capacitatea imaginativă a sufletului (natura lui imprimabilă).

este, desigur, și de sine stătător³²¹. Iar dacă e de sine stătător, va lucra prin fire pentru sine și de sine și împreună cu trupul, înțelegînd și raționînd prin sine și neîncetînd niciodată să lucreze cu puterile sale înțelegătoare, care îi aparțin în chip natural. Căci cele ce-i aparțin prin fire unei unități existente în oarecare fel, nu-i pot fi luate atîta timp cît ea există și subsistă. Deci sufletul, existînd și subsistînd pururea de cînd a fost făcut pentru Dumnezeu care l-a creat pe el astfel, înțelege, raționează și cunoaște pururea, atît de sine cît și împreună cu trupul pentru sine și pentru firea sa. Deci, nu se va afla vreo cauză care să poată despărți sufletul de cele ce-i aparțin lui în chip natural și nu pentru trup, după desfacerea acestuia»³²².

Deci, deoarece cunoaștem și simțim, după cum am fost învățați de sfinți, că mintea și înțelegerea se mișcă și lucrează și în veacul de acum și în cel viitor în jurul lui Dumnezeu³²³, iar pe celelalte puteri le cunoaștem ca proprii sufletului numai în veacul de față, trebuie ca sufletul, ca un cîrmaci iscusit și ca unul ce are în chip natural stăpînirea peste acestea, să vrea să le țină pe acestea în lucrare nu numai în timpul de față, ci să se sîrguiască să întindă și în viitor mai ales mintea și înțelegerea în întregime spre Dumnezeu și, de aceea, cu El să le unească și în vremea rugăciunii curate și a lucrării înțelegătoare, unitare și simple. Iar de închipuire și de celelalte puteri să desfacă mintea cu totul³²⁴. Căci după

321. Sufletul e «ἀνοτότατος», sau de sine stătător, adică nu e o putere sau o calitate a unei substanțe. De aceea el e baza «ipostasului» uman. El e baza tuturor puterilor și calităților omului și chiar baza trupului.

322. Sf. Maxim Mărt., *Epist. VII*; P.G. 91, 432 D, 439 A.

323. Se mișcă și lucrează preocupată în ultimă analiză de Dumnezeu.

324. Din faptul că sufletul va avea mintea și înțelegerea active și în viața viitoare, deoarece ele sînt îndreptate în esență spre Dumnezeu, ca spre ultima realitate pe care vrea s-o înțeleagă în scopul înțelegerii tuturor, autorii scrierii deduc că și în rugăciunea din veacul de acum,

Sfântul Nil: «Starea de rugăciune este o deprindere nepătimașă, care răpește, prin dragostea cea mai înfocată, spre înălțimea gândită mintea iubitoare de înțelepciune și duhovnicească»³²⁵. Lucrînd astfel, sufletul își va păzi vrednicia cuvenită lui și cinstită.

70. Tot despre minte.

La fel, trebuie și mintea însăși să se păstreze și să se păzească pe sine nepărtașă și despărțită de închipuire, ca una ce e ființă neîmpărțită, simplă, de sine stătătoare, curată și luminoasă³²⁶. Căci ea are de la sine o putere naturală spre aceasta și ca să se întoarcă, să se adune și să se miște spre sine, nereținută de nimic altceva. Aceasta este starea minții, care vine din harul dumnezeiesc³²⁷. Căci zice Scărarul: «A fixa mintea e propriu numai Sfîntului Duh»³²⁸. Căci deși, ca putere a sufletului, ea e mișcată și stăpînită oarecum și de acesta, dar ea este și

care e îndreptată spre Dumnezeu, sufletul trebuie să țină active mai ales mintea și înțelegerea, iar de imaginație, care lucrează cu chipurile lumii văzute și țin sufletul legat de aceasta, mintea trebuie să se despartă.

325. Evagrie Ponticul, *Despre rugăciune*; *Filoc. rom.* I, p. 80. Nil Sinaitul; PG 79, 1177.

326. Închipurile, sau produsele imaginației și în general orice fel de chipuri, împart mintea, sau atenția ei și o fac să treacă dintr-o stare în alta; mai mult, aceste chipuri nu numai o împart și o mărginesc, ci o și coboară de la starea luminoasă nehotărnicită în care se află prin fire, umbrind-o sau întunecînd-o după sentimentele ce i le inspiră chipurile.

327. Mintea nu e reținută de nimic în întoarcerea ei spre sine, cînd în sine caută și înfilnește pe Dumnezeu, care e deasupra tuturor, și care le cuprinde virtual pe toate. Dacă n-ar întîlni în sine nimic altceva decît pe sine, n-ar putea să se desfacă de toate, căci mintea e făcută prin fire să tindă spre ceva, să se depășească pe sine, să fie într-o continuă ieșire din sine, fie spre cele din lume, fie spre Dumnezeu, Cel transcendent. Spre Dumnezeu o atrage ca un magnet harul Lui, sau e fluviul Lui de iubire. Deci mintea e ajutată de har chiar în întoarcerea ei spre sine.

328. Numai Duhul poate opri mintea din rătăcirile ei. Căci El e Dumnezeu cel ce vine în suflet cu o putere covârșitoare și deschide minții orizontul lui Dumnezeu cel nesfîrșit.

se numește și ochiul sufletului și are, precum am spus, o anumită putere naturală proprie, simplă și neatîrnată ³²⁹. De aceea, și cînd se simte stînd după fire în atîrnare de suflet și de puterile lui, este minte în potență. De aci vine și numirea de om sufletesc (1 Cor. 2, 14) ³³⁰. Dar cînd își reia vrednicia sa naturală, simplă și esențială și strălucirea neîmpărțită și neatîrnată și stăpînirea de sine, sau se eliberează de alipirile și mișcările trupești și sufletești naturale și se învrednicește, ca din minte în potență să devină minte în lucrare, sau înaintează la starea de om mai presus de fire și duhovnicesc, atunci se întoarce statornic la sine în chip neabătut și prin sine urcă nereținută de nici-o legătură, în întregime și desăvîrșit la înțelegerea lui Dumnezeu cea fără formă și fără chip și simplă ³³¹. Căci zice Marele Vasile: «Mintea neîmprăștiată spre cele de afară și nerevărsată prin simțuri spre

329. Mintea e o putere a sufletului. Dar fiind ochiul sufletului, ea e pe de o parte mișcată de suflet, pe de alta nu se poate să nu se miște, adică să nu se afle în exercițiul actului de vedere.

330. Chiar cînd mintea e atașată numai de simțurile legate de lume și nu le umple pe acestea de dragostea de Dumnezeu, ea rămîne totuși minte, dar ca una ce e copleșită de simțurile psihice legate de trup, nu e actualizată ca minte. De aceea un astfel de om se numește «om sufletesc».

331. Pe de o parte această stare de minte în lucrare este starea naturală a ei, pe de alta ea este o stare mai presus de fire. E o balansare pe care o aflăm mereu la Sf. Părinți. Ea e o stare mai presus de fire, întrucît înfăptuirea ei se împlinește numai prin intrarea în ambianța simplității nesfîrșite a lui Dumnezeu, care redă și minții simplitatea ei, deschisă nesfîrșirii dumnezeiești, fiind umplută de aceasta. Întrucît ființa ei simplă se actualizează funcțional în întîlnirea cu Dumnezeu cel mai presus de fire, starea aceasta a minții e pe de o parte naturală, pe de alta mai presus de fire. La fel, mișcările trupești și sufletești, cînd covîrșesc mintea sînt funcțional naturale, dar pe de altă parte ele își regăsesc ființa lor adevărată, sau naturală, cînd sînt covîrșite de minte și prin minte de energiile dumnezeiești. Căci de-abia atunci își descoperă rostul pentru care au fost făcute, de medii de iradiere a Duhului dumnezeiesc. Toată gîndirea aceasta despre minte este tributară filosofiei grecești, dar ea devine creștină cînd mintea unificată, simplă, e înțeleasă ca subiect indefinit și unitar, deschis Subiectului dumnezeiesc unitar și infinit.

lume se întoarce la sine, iar prin sine urcă la înțelegerea lui Dumnezeu, și înconjurată și inundată de frumusețea luminii Aceluia, uită chiar și de sine însăși»³³². Și, astfel, mintea își redobândește și-și păstrează starea sa cea «după chipul» și «după asemănarea», ca una ce e minte și prin sine se unește și intră în conviețuire, în chip înțelegător, cu mintea dumnezeiască, adică cu Dumnezeu³³³. Iar aceasta e lucrarea, sau mișcarea în cerc, adică suirea din nou a minții la ea și mișcarea de întoarcere spre ea și spre unirea cu ea și prin ea cu Dumnezeu, mișcare care singură este cu adevărat nerătăcitoare și fără greșală, ca una ce e liberă de orice relație. E o unire nemijlocită și mai presus de înțelegere și o vedere mai presus de vedere³³⁴.

332. Lumina lui Dumnezeu care scaldă mintea și o inundă este totodată frumusețea Lui, sau frumusețea Lui e lumină. Dar cine poate descrie taina frumuseții ca lumină sau invers? Lumina descoperă adîncurile reale și adîncurile bogate, armonioase și iubitoare, sint frumoase.

333. Mintea redobândește «chipul» și «asemănarea» Lui intrucit se unește cu modelul, intrucit devine înțelegere simplă și nesfîrșită a Celui ce e înțelegere și realitatea nesfîrșit inteligibilă și simplă, originară.

334. Mișcarea învîrtitoare și suitoare a minții spre ea însăși, și prin ea spre Dumnezeu, și prin aceasta unirea ei tot mai strînsă cu ea și cu Dumnezeu are ca model învîrtirea suitoare a treptelor îngeresti în jurul lui Dumnezeu, descrisă de Dionisie Areopagitul. Cel ce se întoarce spre sine, se întoarce spre Dumnezeu și viceversa. În nesfîrșirea acestei mișcări circulare suitoare a minții în jurul ei și a lui Dumnezeu și în unirea tot mai strînsă cu ea însăși și cu Dumnezeu, se arată din nou că mintea e făcută «după chipul» lui Dumnezeu, avînd în unirea ei cu Dumnezeu o lucrare nesfîrșită pe care niciodată nu isprăvește să o înțeleagă, intrucit niciodată nu termină să se unească și mai mult cu sine însăși și cu Dumnezeu. Omul își rămîne etern un abis apofatic, pentru că se afundă și se îmbogățește fără sfîrșit în abisul apofatic al lui Dumnezeu. Dar acesta e un abis magnetic, care atrage mintea la o înțelegere mereu mai sporită. Dar înțelegînd și văzînd caracterul nesfîrșit al acestui mister, înțelegerea ei este totodată mai presus de înțelegere și vederea ei mai presus de vedere. Apoi nu trebuie uitat că mintea, adunîndu-se tot mai adînc în sine, se adună în mintea lui Hristos, care deși e omenească, e a ipostasului dumnezeiesc, Cel ce gîndește tot mai mult infinitul Său dumnezeiesc prin ea.

Căci spune Marele Dionisie : «Mișcarea sufletului este în cerc. Ea e intrarea în sine însăși de la cele din afară și înfășurarea unitară a puterilor lui înțelegătoare, ca într-un cerc oarecare, dăruind sufletului nerătăcirea și întorcându-l de la cele multe din afară și adunându-l întâi în el însuși, apoi, devenit unitar, unindu-l cu puterile lui unite în chip unitar. Și, așa ea conduce sufletul spre Cel frumos și bun și mai presus de toate existent, spre Cel Unul și Același fără început și fără sfârșit. Sufletul se mișcă în chip de spirală, întrucît e luminat de cunoștințele dumnezeiești potrivit cu el însuși, nu înțelegător și unitar, ci rațional și în chip desfășurat și ca prin niște lucrări amestecate și care trec de la unele la altele³³⁵. Dar, are și o mișcare în linie dreaptă, cînd nu intră în sine și nu se mișcă într-o înțelegere unitară — căci aceasta e, cum am zis, mișcarea în cerc — ci, îndreptîndu-se spre cele din jurul lui și de la cele din afară, ca de la niște simboale felurite și înmulțite, urcă spre vederi simple și unificate»³³⁶.

Iar Sfîntul Maxim zice: «Mintea, dobîndind unirea nemijlocită cu Dumnezeu, își odihnește cu totul puterea

335. Mișcarea sufletului e în spirală, căci suie mereu în jurul său și al lui Dumnezeu, neintuind dintr-odată toată esența sa și a lui Dumnezeu, ci înaintînd în chip rațional și desfășurat, dar și prin experiență tot mai sporită, în cunoștința de sine și de Dumnezeu, prin îndreptarea spre realitățile create și prin urcarea de la înțelesurile lor mai de jos la cele mereu mai înalte și prin întoarcerea de la acestea spre sine și spre Dumnezeu, apropiindu-se tot mai mult de sine ca cel ce le cunoaște și spre Dumnezeu ca Cel ce e Creatorul și susținătorul lor.

336. *Despre numirile dumnezeiești*, cap. IV, 9; PG 3, 705 A—B. Mișcarea sufletului în linie dreaptă se combină cu cea în cerc, făcînd parte din ea. Căci întâi cunoaște pe cele din afară, ca de la ele sufletul să se întoarcă spre sine, cel ce le cunoaște și spre Dumnezeu, Creatorul lor, descoperit prin sine însuși, îmbogățit prin cunoașterea lucrurilor. Toată această cunoaștere și unire poate fi și discursivă și intuitivă în același timp. Dar de la un moment dat această cunoaștere devine pur intuitivă, sau prin experiență, cum spunea Sf. Maxim în continuare.

naturală de a înțelege și de a fi înțeleasă. Iar când desface această unire prin înțelegerea ce distinge cele de după Dumnezeu ³³⁷, taie unirea cea mai presus de unire, prin care, pînă ce este unită cu Dumnezeu, aflîndu-se mai presus de fire și ajunsă la Dumnezeu prin împărtășire, mută legea firii sale ca pe un munte nemișcat» ³³⁸. Și iarăși: «Mintea curată prin unirea în jurul cauzei, a dobîndit o relație mai presus de fire, prin care, dînd odihnă mișcării, și relației ei naturale mult felurite față de cele de după cauză, odată ajunsă la sfîrșitul negrăit, stăruie în chip necunoscut numai în tăcerea preafericită mai presus de înțelegere, pe care nu o poate arăta nicidecum cuvîntul sau înțelegerea, ci numai experiența prin împărtășire a celor ce s-au învrednicit de trăirea lor mai presus de înțelegere. Iar semnul bine cunoscut și pentru toți vădit al acesteia, este nesimțirea și deslipirea totală a dispoziției sufletului față de veacul acesta» ³³⁹.

337. Atunci mintea intră într-o lucrare discursivă, în luarea în considerare a unor idei parțiale în mod succesiv; ea iese din unirea cu Subiectul dumnezeiesc ca Unul și nesfîrșit. Atunci mintea se mută din mișcarea de la un lucru la altul, care e mișcarea ei oarecum exclusivă, spre o mișcare întipărită ei de Dumnezeu mai presus de fire.

338. Sf. Maxim Mărt., *Quaest. ad Thalassium* 33, scolia 3; P.G. 90, 376 B. E o foarte interesantă explicare a cuvîntului Mîntuitorului: «De veți avea credință cît un grăunte de muștar, veți spune muntelui acestuia, ridică-te și te aruncă în mare, și va fi vouă».

339. Neaflat. Această adunare a minții în sine și în Dumnezeu cel nesfîrșit nu e o stare teoretică, ci o stare plină de afecțiune față de Dumnezeu și o lipsă totală de interes și de afecțiune față de cele ale lumii acesteia. Dumnezeu, ca izvorul iubirii nesfîrșite față de om, provoacă în acesta o iubire față de El, care copleșește toate. E o stare de negrăit și de aceea cel ce o experiază, preferă să o trăiască în tăcere. Iar cînd începe să o descrie, exultă în cuvinte ale poeziei liturgice care ridică bunătățile trăite peste orice mărginire. E o stare mai presus de cuvîntul care exprimă trecerea de la un înțeles la altul, de la un lucru distinct la altul. E contemplarea întregului nesfîrșit al subiectului, în special al Subiectului dumnezeiesc.

Dar dacă mintea nu are conlucrarea sufletului spre aceasta, adică spre mișcarea ei neîncetată spre Dumnezeu, nu împlinește și nu lucrează nici de la sine lucrul său propriu, sau revenirea la sine însăși și urcușul nereținut de nimic spre înțelegerea lui Dumnezeu³⁴⁰. În acest caz, mintea, neputîndu-și da rodul prin împreună lucrarea amîndorura (minte și suflet n.n.), ci unindu-se cu închipuirea (cu imaginația), cade într-o lucrare multife-lurită și se depărtează de Dumnezeu³⁴¹.

340. «Înțelegerea» lui Dumnezeu trebuie socotită în acest cap. ca «înțelegerea» lui Dumnezeu prin experiență, sau prin cercare. De altfel mintea fiind prin sine înțelegere, iar Dumnezeu, de asemenea, realitatea în care totul e dat spre a fi tot mai mult înțeles, sau ca o rezervă nesfîrșită de inteligibilitate, și în care deci nimic nu e prin ființă îninteligibil, sau întuneric opus luminii (cum e de ex. patima), între experiența și înțelegerea Lui de către minte există o anumită coincidență. Pe lângă aceea Dumnezeu nu este numai o realitate care se lasă înțeleasă, ci și una care înțelege ea nesfîrșit mai mult decît înțelege omul și ca atare susține înțelegerea acestuia. Dar subiectul înțelegător, fiind la baza a ceea ce înțelege el și a ceea ce lasă să fie înțeles, nu poate fi înțeles niciodată deplin. În mod special în cazul raportului între minte și Dumnezeu, înțelegerea Lui de către minte nu e o înțelegere ca aceea pe care o are mintea de la distanță și în care e multă închipuire subiectivă, întrucît e scăpată de sub presiunea realității imediate a ceea ce se cugetă. Dar dacă sufletul nu ajută mintea în această mișcare spre înțelegerea lui Dumnezeu, ci o trage în jos, spre a sluji mișcărilor lui spre lume și poftelor trupului, mintea nu poate pune în lucrare tendința ei proprie de a cunoaște prin înțelegere, sau prin experiență curată pe Dumnezeu.

341. În filosofia din timpul mai nou, care constă într-o analiză a cuvintelor, imaginile sînt socotite ca reprezentînd o neputință de a surprinde și exprima realitatea, ca niște generalizări simpliste, aflătoare mult sub realitate. Părinții o știau de mult aceasta, cînd socoteau imaginile, «năluciri», sau cînd declarau că îngerii n-au imaginație, pentru că cunosc nemijlocit pe Dumnezeu, care e cu mult mai bogat decît orice putere a imaginației de a-L închipui. Filosoful român Lucian Blaga e oarecum în spiritul acestor filosofi cînd spune că toată creația spirituală umană inventează o falsă realitate, datorită cenzurii transcendente a Marelui Anonim, care se teme să fie cunoscut de oameni pentru a nu fi răsturnat de pe scaunul lui de stăpîn. Ideea că toată creația umană produce o realitate iluzorie, e greșită, cum și deducerea acestui caracter al ei dintr-o frică a

71. Iarăși despre rugăciunea curată.

De aceea, spune Sfântul Nil: «Luptă-te să ții mintea ta în vremea rugăciunii surdă și mută și așa vei putea să te rogi»³⁴². Și iarăși: «Eu voi spune gândul meu, pe care l-am spus și celor mai tineri: Fericită este mintea care în vremea rugăciunii a dobândit o desăvârșită lipsă de formă»³⁴³. Iar Sfântul Filotei zice: «Rar se pot afla cei ce se liniștesc cu cugetarea. Aceasta e propriu numai acelor care reușesc să aibă, prin aceasta, pururea, în ei bucuria și mîngîierea dumnezeiască»³⁴⁴.

Sfântul Vasile spune și el: «Rugăciunea curată este aceea care face limpede înțelegerea lui Dumnezeu în suflet. Iar aceasta este sălășluirea lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă a avea, prin pomenire, pe Dumnezeu înrădăcinat în tine. Lucrul acesta se întîmplă cînd pomenirea neîncetată a Lui nu e întreruptă prin grijile pămîntești și mintea nu e tulburată de patimi neașteptate, ci iubi-

Marelui Anonim de a fi cunoscut. Multe din creațiile umane prind ceva din realitatea inferioară creată, sau închipuie o realitate creată, oarecum schimbată uneori în rău, dar totuși folosesc creația dată de Dumnezeu. Omul nu poate crea nimic din nimic. Apoi unele chipuri ale creației pot deveni transparente pentru Dumnezeu și pentru înțeleșurile dumnezeiești. Dar sesizarea Lui directă e superioară întregii creații, în care se folosește numai puterea naturală a înțelegerii umane.

342. Evagrie, *Despre rugăciune* 11; *Filoc. rom.* I, p. 76; Nil Sinaitul, *De oratione*, 11; PG 79, 1169 C. E bine să fie ținută surdă la sunetele creaturilor și mută pentru exprimarea lui Dumnezeu prin chipurile luate de la creaturile mărginite, pentru a se simți intens în fața lui Dumnezeu și a se ruga cu adevărat.

343. *Op. cit.* 117; *Filoc. rom.* I, p. 88; PG cit., 1193 B. Forma dă o mărginire minții după ceea ce cunoaște. Mintea care ia o formă dă și lui Dumnezeu o formă, dar aceasta nu mai e Dumnezeu.

344. *Capete despre trezvie* 31; *Filoc. rom.* I, p. 100. Bucuria și mîngîierea dumnezeiască îi face pe aceia să nu mai umble cu mintea de la un lucru la altul, care toate sînt inferioare.

torul de Dumnezeu, ferindu-se de toate, se refugiază în Dumnezeu și rămîne adăpostit în El»³⁴⁵.

72. *Altceva este nepățimirea minții și altceva rugăciunea adevărată care e mai mare.*

Trebuie să știm, deci, că, după Sfântul Maxim, «minteaa nu poate să se facă nepățimașă numai prin fapte, dacă nu se face părtașă de multe și felurite vederi (contemplații)»³⁴⁶. Dar, după dumnezeiescul Nil, se întâmplă și aceea că, chiar ajunsă nepățimașă, mintea poate să nu se roage cu adevărat, ci să petreacă în felurime de gânduri și să se afle departe de Dumnezeu. Căci zice acest Părinte despre această stare: «Chiar dacă mintea se află deasupra vederii trupești, încă n-a văzut desăvârșit locul lui Dumnezeu. Căci se poate afla în cunoștința înțeleșurilor și să se potrivească cu felurimea ei»³⁴⁷. Și iarăși: «Nu tot cel ce a dobândit nepățimirea, se și roagă cu adevărat. Căci se poate afla în înțeleșuri simple și poate fi împrăștiat în istoriile lor și să fie departe de Dumnezeu»³⁴⁸. Și iarăși: «Chiar cînd mintea zăbovește în înțe-

345. Părinții filocalici unesc strîns rugăciunea curată cu simțirea, sau cu înțelegerea clară și intensă a lui Dumnezeu. Iar aceasta e legată de pomenirea neîncetată a Lui, de neslăbirea simțirii Lui neîncetate și cu toată ființa, scăpată de îndreptarea gândirii și văzului spre alte lucruri.

346. *Capita alia* 42; P.G. 90, 1412 C.

347. Evagrie, *Despre rugăciune* 57; *Filoc. rom.* I, p. 81; Nil Sinaitul P.G. 79, 1180 A. Putem să petrecem chiar în cugetări despre Dumnezeu și să nu fim în rugăciune. Căci în acest caz îl facem pe Dumnezeu obiect al gândirii și nu trăim intensitatea prezenței Lui ca un Tu direct, căruia ne adresăm, cerîndu-I mila, sau adresîndu-I mulțumire și laudă. Prin aceasta nu vedem «locul» lui Dumnezeu, nu vedem «locul» ocupat de El, sau relația Lui nemijlocită cu noi. Oarecum Dumnezeu nu-i atunci pentru noi nicăiri. Nu «localizăm» în mod spiritual prezența Lui în fața noastră.

348. Evagrie, *Despre rugăciune*, 55; *Filoc. rom.* I, p. 81; Nil Sinaitul P.G. 79, 1177 B.

lesurile simple ale lucrurilor, încă n-a atins și locul rugăciunii. Căci poate să se afle în vederea lucrurilor și să se ocupe cu rațiunile lor. Iar acestea, deși sînt rațiuni simple, întrucît exprimă vederi ale lucrurilor, se întipăresc în minte și o duc departe de Dumnezeu»³⁴⁹.

Dar zice și Scărarul: «Cei a căror minte a învățat să se roage cu adevărat, aceștia se află în chip propriu înaintea Domnului și grăiesc înaintea Lui, ca cei ce grăiesc la urechea Împăratului»³⁵⁰.

Din acestea și din cele asemenea, poți cunoaște în chip exact deosebirea celor două stări și neasemănarea ce rezultă din compararea lor, adică deosebirea dintre starea pe care o avem prin primire și cea pe care o avem prin lucrarea noastră. Rodul celei dintîi sînt cercetările și multele și feluritele înțelegeri (explicări); lucrarea celei de a doua este rugăciunea adevărată. Pe lîngă aceasta, vedem că altceva este nepățimirea minții și altceva rugăciunea adevărată. Cel ce are rugăciune adevărată, a dobîndit,

349. *Op. cit.*, cap. 56; *Filoc. rom.*, *ibid.* Mintea poate fi ocupată și cu diferite înțelesuri curate ale lucrurilor. Ea e ocupată atunci și de numele lucrurilor. Dar și această preocupare o duce departe de Dumnezeu, chiar dacă ajunge să despartă de rațiunile sau de cuvintele lucrurilor, înțelesurile lor pățimașe, adică le vede în chip simplu, sau nepățimaș. (Sf. Maxim Mărt., *Capete despre dragoste* III, 68; *Filoc. rom.* II, p. 91). Devenită astfel nepățimașă, tot nu se află încă numai deocîrta în stare de rugăciune și deci n-a ajuns în «locul» lui Dumnezeu. Dar cine n-a observat că oamenii pățimași, perversi, au legat în mod statornic în cele mai multe din cuvintele lor înțelesuri pățimașe? Cuvintele au devenit pentru ei cu «două înțelesuri» în sensul rău al cuvîntului. Prin aceasta au și limitat posibilitățile de descoperire a nesfîrșitelor înțelesuri cuprinse în cuvinte.

350. *Scara XXVII*; P.G. 88, 1100. Rugăciunea e relația directă între cel ce se roagă și Dumnezeu, ca între eu și Tu. În ea e dată apropierea maximă între om și Dumnezeu, ca între două persoane care se află în convorbire. Cel ce se roagă îl simte pe Dumnezeu ascultîndu-i cererea ca să-i dea ceea ce îi cere. Dar îl simte pe Dumnezeu și cerîndu-i la rîndul Lui anumite fapte, anumite atitudini, sau judecîndu-l pentru anumite fapte și atitudini necuvenite.

după Sfinți, numaidecît și mintea nepătimașă. Dar cel ce are mintea nepătimașă, nu a putut dobîndi numai-decît și rugăciunea adevărată.

Acestea așa sînt. Dar să întoarcem cuvîntul la cele ce urmează.

Intrucît nu numai cele spuse înainte, ci și amintirea celor bune și contrare obișnuiește să se întipărească în minte împreună și să o ducă la lucrarea închipuirii, trebuie să vorbim puțin și despre aceasta.

73. Iarăși despre închipuirile și întipăririle minții și despre semnele amăgirii și ale adevărului. Care sînt semnele amăgirii?

Cînd te liniștești și voiești să fii singur cu Dumnezeu singur, să nu primești niciodată orice ai vedea, fie că e sensibil, fie că e inteligibil (cunoscut cu mintea), fie dinăuntru, fie din afară, fie că s-ar da drept chip al lui Hristos, fie al unui înger, fie figură de sfînt, fie chip de lumină ce se nălucește în minte, ci rămîi neîncrezător și greoi în primirea acestei arătări, chiar dacă e bună, înainte de întrebarea celor cercați. Căci aceasta e de cel mai mare folos și lucrul cel mai iubit și mai primit de Dumnezeu.

Ține-ți mintea pururea necolorată, neîntipărită, fără chip, fără formă, fără calitate, fără cantitate³⁵¹. Fii cu luare aminte numai la cuvintele rugăciunii și le cercează și le cugetă înăuntrul mișcării inimii, după Scărarul care zice: «Începutul rugăciunii constă în alungarea gîndurilor de momeală încă de la începuturile lor printr-un singur gînd; mijlocul ei în a fi cugetarea numai în cele

351. Lucrurile colorate proiectează culori în minte, cele cu o formă, își proiectează forma, cele cu calități (dulci, moi) își proiectează calitatea, cele grele sau ușoare, greutatea, sau ușurătatea lor. Toate definesc mintea în funcție de ele, sau o mărginesc, ne mai lăsîndu-i puțința să sesizeze cu indefinitul ei infinitatea lui Dumnezeu.

spuse; iar sfârșitul ei, răpirea minții la Domnul»³⁵². Iar Sfântul Nil zice: «Rugăciunea cea mai înaltă a celor desăvârșiți este o oarecare răpire a minții și un extaz (ieșire) deplin din simțire. În vremea aceasta «Duhul se roagă cu suspine negrăite» (Rom. 8, 26) lui Dumnezeu, care vede starea inimii desfășurată ca o carte scrisă ce-și arată voia ei prin cuvinte fără sunet. Așa a fost răpit Pavel pînă la al treilea cer, neștiind «de era în trup sau în afară de trup» (2 Cor. 12, 2). Așa urcînd Petru la darul rugăciunii, a primit vederea pînzăturii (Fapte 10, 11—16).

A doua rugăciune, după cea dintîi, constă în a spune cuvintele, mintea urmărindu-le cu străpungerea inimii și știind cui înalță cererea. Iar dacă rugăciunea e întreruptă și amestecată cu griji trupești, ea s-a depărtat de la starea celui ce se roagă»³⁵³.

Rămii deci în acestea și nu primi celelalte, pînă ce ajungi la pacea din partea patimilor și pînă ce poți să întrebi, precum s-a spus, pe cei cercați³⁵⁴.

Acestea și cele asemenea acestora, pe care le-am spus pînă acum, sînt pe scurt semnele amăgirii.

Dar ia seama care sînt și semnele adevărului. Semnele adevărului și ale bunului și de viață făcătorului Duh sînt iubirea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, blînde-

352. *Scara XVIII*; P.G. 88, 1132 D. Prin singurul gînd la Iisus Hristos (μονολόγιστος), sau prin singurul cuvînt al numelui Lui, mintea se poate aprinde de dragostea lui Hristos, încît să fie răpită cu totul la El, uitînd de sine.

353. Nil Sinaitul, *Despre sărăcia de bună voie, către Magnus*, cap. 27—28; P.G. 79, 1004 C. Extazul din simțire este ieșirea din planul sensibil cunoscut cu simțurile. Dar e și o ieșire din orice fel de înțelesuri. Aceasta e rugăciunea cea mai înaltă. Cea de mai jos de ea e însoțită de o gîndire la înțelesul cuvintelor rugăciunii, desigur o gîndire plină de emoție, existențială. Dar e de un grad mai înalt rugăciunea în care sufletul nu se mai gîndește la faptele și la însușirile lui Dumnezeu exprimate prin rugăciune, ci la El însuși.

354. Adică nu primi chipuri pînă ce nu ajungi la nepătimire și pînă ce nu întrebi pe cei încercați.

țea, bunătatea, credința, înfrînarea și cele următoare, cum zice dumnezeiescul Apostol, care le numește pe acestea roadele dumnezeiescului Duh (Gal. 5, 22). Dar el zice iarăși: «Ca fiii luminii să umblați. Căci roada Duhului este întru toată bunătatea și dreptatea și adevărul» (Efes. 5, 8, 9). Dimpotrivă, a înșelăciunii, e tot ce e contrar. Dar zice și oarecare dintre înțelepții de Dumnezeu, întrebat de cineva: «În ce privește cărarea neînșelătoare a mântuirii, precum am spus, multe sînt, iubitele, căile ce duc la viață și multe la moarte»; și, continuînd, zice: «Ai o cale ce duce la viață în păzirea poruncilor lui Hristos. În aceste porunci vei afla toată felurimea virtuților, dar cu deosebire aceste trei: smerenia, iubirea și mila. Fără acestea nimenea nu va vedea pe Domnul» (Evr. 12, 14). Și, după puțin: «Armele de nebiruit împotriva diavolului, pe care Sfînta Treime ni le-a dăruit nouă sînt acestea trei: adică smerenia, iubirea și mila, la care nici nu poate măcar privi toată tabăra dracilor. Căci nu există la ei urmă de smerenie. Pentru că din pricina mîndriei au fost închiși în întuneric (s-au întunecat) (Iuda 6) și li s-a gătit lor focul veșnic (Matei 25, 41). Unde este apoi la aceștia umbra de dragoste sau de milă, odată ce au jurat neamului omenesc dușmănie neîmpăcată și nu încetează să-l războiască pururea? Să ne îmbrăcăm, deci, în aceste haine. Căci cel ce le poartă pe acestea nu poate fi prins de vrăjmași»³⁵⁵.

355. Toate cele trei virtuți: smerenia, iubirea, mila sînt în fond virtuți de zidire ale comuniunii între oameni și de unire cu Dumnezeu, sau virtuți unificatoare. Smerenia implică respect pentru alții și lasă loc lor și Celui ce vrea să-i țină pe toți în unitatea iubirii cu Sine și între ei. Iubirea e pornire pozitivă de îmbrățișare a Lui și a celorlalți. Iar mila ridică exterior și interior pe cel căzut la nivelul celui milos. Demonii, prin mîndria, ura și neîndurarea lor, nu voiesc să știe decît de ei. Ei nu recunosc marea realitate de taină a lui Dumnezeu și a celorlalți. Iar prin aceasta sînt închiși în întuneric. Trăiesc în fantasmagoria că ei sînt în sărăcia de realitate redusă la ei înșiși, singuri existenți. Iar cei po-

Și mai încolo zice: «Această frînghie întreită, pe care a țesut-o și a împletit-o Sfînta Treime, vedem că e și una și întreită³⁵⁶. E întreită prin uniri, iar de voiești și prin ipostasuri; dar e una prin putere și lucrare și prin apropierea de Dumnezeu, prin consimțirea cu El și prin familiaritatea cu El». Despre ele a spus Stăpînul: «Jugul Meu este blînd și sarcina Mea ușoară» (Matei 11, 30); iar ucenicul iubit a spus că «poruncile Lui nu sînt grele» (1 Ioan 5, 3). Și iarăși zice: «De aceea, sufletul unit cu Dumnezeu prin curăția vieții și prin paza poruncilor și acestor trei arme, care sînt însuși Dumnezeu, a îmbrăcat pe Dumnezeu însuși și s-a făcut Dumnezeu prin lucrare sau prin smerenie, milă și dragoste³⁵⁷. Căci, trecînd peste doimea materială și ridicîndu-se peste culmea legii (Rom. 13, 10), adică peste iubire, s-a unit cu Treimea de viață începătoare, întîlnind-o în chip nemijlocit și primind prin lumină lumina și bucurîndu-se de o bucurie neurmată de altceva și veșnică»³⁵⁸.

se dați de ei ajung să considere toată realitatea ca iremediabil destrămată, absurdă, fantasmagorică. Căci cel ce nu vede taina altora, nu o vede nici pe a sa. Totul se goleşte de adîncime, totul devine fără sens, absurd.

356. Numai Sfînta Treime a putut împleti iubirea cu mila și cu smerenia, pentru că numai în ea e și iubirea supremă, arătată atît în unitatea de ființă cît și în treimea de persoane.

357. Cele trei virtuți își au izvorul în Sfînta Treime, mai bine zis în smerenia, iubirea și mila față de oameni, care din Sfînta Treime s-au vărsat în Hristos-Omul și prin El în toți cei ce se deschid Lui. În Dumnezeu însuși, ca iubire, e implicată virtualitatea coborîrii, arătată în coborîrea (chenoza) lui Hristos. Cine nu se poate coborî, nu iubește. Acela de fapt nu se înalță. Un Dumnezeu care nu s-ar putea coborî, n-ar mai fi Dumnezeu personal. Cele trei însușiri sînt atît de minunate că fac pe omul care le primește Dumnezeu după lucrare. Generozitatea lor își are izvorul în puterea nesfîrșită de viață și de iubire a lui Dumnezeu și sînt semnul unirii celui ce le are cu Dumnezeu, ca izvor al lor.

358. Ideea despre depășirea dualității materiale e de la Sf. Maxim Mărturisitorul (*Ambigua*; P.G. 91).

Dar ajunge despre acestea. S-a convenit să amintim în oarecare măsură despre semnele și roadele amăgirii și ale adevărului, ca și din ele sau din roadele lor, să cunoaștem pe cei lucrători, din al căror duh sînt. Trebuie să vorbim, acum, și despre cele două mîngîieri, despre cea dumnezeiască și adevărată a harului și despre cea prefăcută și contrară, folosindu-ne de cuvintele Părinților. Zice, deci, despre aceasta Sfîntul Diadoh:

74. *Despre mîngîierea dumnezeiască și cea prefăcută.*

«Cînd mintea noastră începe să simtă mîngîierea Sfîntului Duh, atunci și satana mîngîie sufletul printr-o simțire părută dulce, în timpul liniștirilor de noapte, cînd cineva e prins de picoteala unui somn cît de subțire. Dacă, însă, mintea se va afla țînînd în amintire cu mare căldură numele sfînt al Domnului Iisus și se va folosi de acest sfînt și slăvit nume ca de o armă împotriva înșelăciunii, vicleanul amăgitor se retrage, dar se pregătește de un război întemeiat împotriva sufletului. Prin aceasta mintea, cunoscînd întocmai înșelăciunea vicleanului, înaintază și mai mult în experiența deosebirii (a discernămîntului)»³⁵⁹. Și iarăși: «Mîngîierea cea bună se ivește în starea de veghe a trupului sau și cînd e pe cale să fie prins de somn, dacă cineva, prin pomenirea fierbinte a lui Dumnezeu, s-a lipit de El cu iubirea sa. Dar cea amăgitoare vine, cum am spus, cînd nevoitorul cade într-o picoteală subțire, aflîndu-se numai pe jumătate în pomenirea lui Dumnezeu³⁶⁰. Cea dintîi, ca una ce e de la Dumnezeu, voiește să atragă în chip vădit sufletele ne-

359. *Op. cit.* cap. 31 ; *Filoc. rom.* I, p. 346.

360. E mai bine să adoarmă cineva greu cu pomenirea fierbinte a lui Dumnezeu, decît să picotească în pomenirea întreruptă a Lui. Starea aceasta de coșmar e o stare mai expusă falselor mîngîieri ale satanei. Căci în ea simțurile ies de sub controlul minții și nu și-au oprit cu totul activitatea, ca în somnul adînc.

voitorilor pentru evlavia lor prin multa revărsare a sufletului spre iubire. A doua, care obișnuiește să lovească sufletul cu vîntul înșelăciunii, încearcă să fure, prin somnul trupului, experiența simțirii minții sănătoase, mai ales cînd se lenevește în pomenirea lui Dumnezeu. Dacă, deci, mintea se va afla, cum am spus, în pomenirea statornică a Domnului Iisus Hristos, alungă adierea aceea de dulceață părută a vrăjmașului și pornește cu bucurie la războiul împotriva lui, avînd ca a doua armă destoinică, pe lîngă har, cele de laudă ale experienței»³⁶¹.

Și iarăși: «Dacă sufletul se aprinde, printr-o mișcare neîndoielnică și lipsită de năluciri, de dragostea lui Dumnezeu, atrăgînd, oarecum, și trupul în adîncul acelei iubiri negrăite, fie că acesta veghează, fie că e cuprins de somn, în vreme ce se află sub lucrarea sfîntului har, sufletul necugetînd atunci la nimic altceva decît numai la aceea spre care e mișcat, trebuie să știe că lucrarea e a Sfîntului Duh³⁶². Căci, îndulcindu-se sufletul întreg de aceea dulceață negrăită, nu mai poate cugeta la nimic, deoarece atunci se veselește de o bucurie neobosită³⁶³. Dar dacă mintea e atinsă de o îndoială oarecare sau de vreun gînd întinat, în vremea cît se află sub această lucrare, chiar dacă se folosește de sfîntul nume spre apărarea de rău și nu, mai curînd, spre iubirea de Dumnezeu singur, trebuie să înțeleagă că acea mîngiere cu chip

361. *Op. cit.*, cap. 32; *Filoc. rom.* I, p. 346.

362. Dacă trupul veghează deplin în timp ce sufletul pomenește necetnat numele lui Iisus, sau cade în somn adînc, în vreme ce sufletul pomenește acest nume, să se știe că se află și el sub lucrarea Duhului și e atras și el în adîncul iubirii lui Dumnezeu, nefiind tulburat de nici-o ispită.

363. Dulceața comuniunii cu Dumnezeu este așa de mare, așa de nesfîrșită, că nu mai lasă sufletul să se gîndească la nimic altceva. Totuși aceasta nu înseamnă o dulceață lipsită de scufundarea într-un sens nesfîrșit și în bucuria de el, sau într-o lumină atotcuprinzătoare, în care toate sînt înțelese.

de bucurie este de la amăgitorul. Iar acea bucurie este cu totul lipsită de liniște și de rînduială, deoarece vrăjmașul voiește să facă sufletul să desfrîneze. Căci cînd vede mintea că se mîndrește cu experiența simțirii ei, atrage sufletul, cum am zis, cu unele mîngîieri pârute bune, pentru ca învăluindu-l în moleșala aceea și într-o dulceață mustoasă, să-i rămînă necunoscută amestecarea vicleană. Din aceasta vom cunoaște «Duhul adevărului» și «duhul înșelăciunii» (1 Ioan 4, 6). Desigur, e cu neputință să guste cineva cu simțirea bunătatea dumnezeiască, sau să cunoască în chip simțit ispita și amărăciunea dracilor, dacă nu e încredințat că harul s-a sălășluit în adîncul minții, iar duhurile cele viclene se țin în jurul mădularelor inimii. Dar, acest lucru, dracii nu voiesc niciodată să fie crezut de oameni, ca nu cumva, mintea știind-o aceasta în chip sigur, să folosească împotriva lor arma pomenirii lui Dumnezeu»³⁶⁴.

Ai acum și despre aceasta destule și ele îți pot ajunge. «Căci dincolo de Cadix nu se poate trece»³⁶⁵. Și: «Dacă ai aflat miere, mănîncă puțin, pentru ca nu cumva, să-turîndu-te, să o verși» (Pilde 25, 16).

75. *Despre bucuria dumnezeiască cea izvoritoare din inimă.*

E, însă, mai potrivit și mai propriu să se spună: Cine va putea descrie dulceața mierii celor ce n-au gustat-o? Dar, neasemănat mai mult se poate spune aceasta despre

364. *Op. cit.* cap. 33; *Filoc. rom.* I, p. 347. Prima condiție pentru experiența harului și a ispitelor demonice este credința. Cine nu crede, are simțirea cu totul tocită față de aceste realități. Căci bucuria simțirii harului vine din chemarea numelui lui Iisus, bazată pe credință; și tot din credință își dă seama că stările de dezordine sînt în parte în ființa sa și în parte din lucrările unor agenți conștienți de dincolo de om.

365. Era un proverb la cei vechi. Conf. W. Pappé, «Wörterbuch der griechischen Eigennamen», Braunschweig, 1663—1670, p. 255: *Gadeira*.

bucuria dumnezeiască și despre bucuria mai presus de fire și de viață izvoritoare, care țîșnește ca o apă pururea săltătoare din rugăciunea curată și adevărată a inimii. Căci, zice Dumnezeu-Omul Iisus: «Cel ce va bea din apa, pe care Eu o voi da lui, nu va înseta în veac. Căci apa pe care Eu o voi da lui, se va face în el izvor de apă săltătoare, spre viața veșnică» (Ioan 4, 14). Și iarăși: «De însetează cineva, să vină la Mine și să bea. Cel ce crede în Mine, râuri de apă vie vor curge din inima lui». «Iar aceasta a spus-o — zice ucenicul iubit — despre Duhul pe care îl vor primi cei ce vor crede în El» (Ioan 7, 39). Marele Pavel zice și el: «A trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, care strigă: Avva, Părinte» (Gal. 4, 6).

76. Această bucurie duhovnicească are multe înțeleșuri și totuși este fără nume.

Această bucurie duhovnicească și de viață izvoritoare a fost numită mai înainte și iluminare enipostatică (por-nită din ipostas) și întuneric supraluminos, și frumusețe de nedescris, și cel mai înalt bun dintre cele dorite, vedere și arătare dumnezeiască și îndumnezeire; ea rămîne negrăită și după ce a fost exprimată în oarecare fel, necunoscută și după ce a fost cunoscută și neînțeleasă și după ce a fost înțeleasă³⁶⁶. Căci zice Marele Dionisie: «Noi ne rugăm să ajungem în acest întuneric supraluminos și să vedem și să cunoaștem prin nevedere și necu-

366. «Iluminare enipostatică», pentru că își are izvorul în ipostasul lui Hristos, nu-i o apariție inconsistentă; e lumina iubirii Lui, a deschiderii Lui față de om. «Întuneric supraluminos», pentru că din pricina intensității, lumina dumnezeiască nu poate fi văzută sau înțeleasă de ochii noștri sufletești, adică din pricina nesfirșirii ei, iubirea lui Dumnezeu nu poate fi definită. Dar într-un fel insuficient e totuși cunoscută, înțeleasă și exprimabilă. De aceea e totuși lumină. Și e lumină pentru că ne simțim bine în ea și umple de înțeles existența noastră și a tuturor.

noaștere pe Cel mai presus de vedere și de cunoaștere, chiar prin a nu vedea și a nu cunoaște³⁶⁷. Căci aceasta este a vedea și a cunoaște cu adevărat și a lăuda în chip mai presus de ființă pe Cel ce e mai presus de ființă, prin înlăturarea tuturor celor ce sînt»³⁶⁸. Și iarăși: «Întunericul dumnezeiesc este lumina dumnezeiască, în care se spune că locuiește Dumnezeu și care este nevăzută din pricina strălucirii mai presus de toate și neapropiate, pentru covârșitoarea revărsare de lumină mai presus de ființă. În aceasta ajunge tot cel ce s-a învrednicit să cunoască cu adevărat pe Dumnezeu chiar prin a nu-L vedea, nici a-L cunoaște, odată ridicat mai presus de vedere și de cunoaștere, cunoscînd tocmai aceasta, că este dincolo de toate cele cunoscute cu simțurile și cu mintea»³⁶⁹.

Iar Marele Vasile zice: «Razele frumuseții dumnezeiești sînt cu desăvîrșire negrăite și nepovestite. Nu le poate înfățișa vreun cuvînt, nu le poate primi vreo ureche. Fie că ai vorbi de razele luceafărului, fie de strălucirea lunii, fie de lumina soarelui, toate sînt neputincioase să se asemene cu slava aceea și sînt cu mult mai prejos față de lumina dumnezeiască, decît noaptea adîncă și fără lună față de amiaza cea mai curată. Această frumusețe nu poate fi văzută de ochii trupești. Ea poate fi cugetată nu-

367. Pe de o parte prin cunoașterea, vederea și exprimarea noastră, necunoscutul, nevăzutul, inexprimabilul se face transparent și cunoscut și exprimat; pe de alta, chiar prin necunoaștere, nevedere și tăcere, ne dăm seama că cunoaștem și vedem și facem și pe alții să simtă și să cunoască pe Cel necunoscut, nevăzut și inexprimabil. E o vedere a nevăzutului prin nevedere, dar și o transparență a Lui prin vedere.

368. *Despre teologia mistică*, cap. II; P.G. 3, 1025.

369. *Epist. V*; P.G. 3, 1073. Chiar cel ce cunoaște pe Dumnezeu e mai presus de orice cunoaștere și vedere, și s-a ridicat la o treaptă mai presus de cunoaștere și vedere, pentru că a intrat într-o relație cu Dumnezeu, care este mai presus de cunoaștere și vedere. Aceasta nu e numai o teologie intelectuală prin negația atributelor pozitive, ci o umplere de puterea lui Dumnezeu cel mai presus de cunoaștere și de vedere.

mai de suflet și de minte. Și dacă a luminat pe vreunii dintre sfinți, boldul dorului a lăsat în ei o sete neîmplinită. Reținuți în această viață, ei ziceau : «Vai mie că înstrăinarea mea s-a prelungit» (Ps. 119, 5); și: «Însetat-a sufletul meu către Dumnezeu cel tare, cel viu; când voi veni și mă voi arăta feței Dumnezeului meu?» (Ps. 41, 2); și: «E cu mult mai bine să mă desfac și să fiu cu Hristos» (Filip. 1, 23); și: «Acum slobozește pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău, în pace» (Luca 2, 29). Ei socoteau viața de aici o închisoare. Și pentru că nu se putea sătura de vederea frumuseții dumnezeiești, doreau ca vederea strălucirii Domnului să li se întindă în toată viața veșnică»³⁷⁰.

Iar Cuvîntătorul de Dumnezeu zice: «Unde e frică, e paza poruncii; unde e paza poruncii, e curățirea trupului de norul așezat peste suflet, care nu-l lasă să vadă curat raza dumnezeiască; unde e curățirea, e iluminarea; iar iluminarea e împlinirea dorului celor ce se doresc după cele mai mari, sau după Cel mai mare, sau mai presus de tot ce e mare»³⁷¹. Dumnezeiescul Grigorie al Nisei zice și el: «De vei spăla, prin îngrijirea de viața ta, întinăciunea așezată peste inima ta, îți va răsări ție frumusețea dumnezeiască, cum se întîmplă cu fierul. Căci cînd se va curăți pe tociță rugina de pe el, cel ce era puțin mai înainte negru, va scînteia în soare plin de strălucire și va răspîndi raze. Așa și omul dinăuntru, pe care Domnul îl numește inimă: cînd va fi curățit de rugina întinăciunii și chipul lui ros de cel viclean va înflori din nou, acesta va redobîndi iarăși asemănarea cu modelul și se va face bun. Căci cine urmează Celui bun, se face și el bun asemenea Aceluia»³⁷².

370. Sf. Vasile cel Mare, *Regulae fusius tratatae* (Regule pe larg). Răsp. la întreb. II; P.G. 31, 909.

371. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuv. 39*; P.G. 36, 344 A.

372. Neafiat.

Iar Sfântul Nil zice: «Fericit cel ce a dobândit neștiința nedespărțită de rugăciune»³⁷³. Scărarul zice și el: «Adîncul (abisul) plînsului a văzut mîngîierea; iar curăția inimii a primit iluminarea. Iluminarea este o lucrare negrăită, văzută în chip nevăzut și înțeleasă în chip necunoscut»³⁷⁴. De aceea, de trei ori fericiți sînt cei ce, asemenea Mariei de odinioară (Luca 10, 42), și-au ales partea și viețuirea cea bună, pe cea duhovnicească ce nu se va lua de la ei, și s-au învrednicit de buna moștenire a asemănării cu Dumnezeu, ca cuprinși de bucurie mare și extatică, să iasă din ei împreună cu dumnezeiescul Pavel și să strige plini de entuziasm: «Bunătatea și iubirea de oameni a Mîntuitorului nostru Dumnezeu s-a arătat nouă, nu din faptele cele întru dreptate, pe care le-am săvîrșit noi, ci după mila Sa cu care ne-a mîntuit pe noi, prin baia nașterii din nou și prin înnoirea Duhului Sfînt pe care L-a vărsat peste noi cu îmbelșugare prin Iisus Hristos Mîntuitorul nostru»³⁷⁵. Îndreptățiți, astfel, prin harul Lui, să ne facem moștenitori, prin nădejde, ai vieții veșnice» (Tit 3, 4—5). Și iarăși: «Cel ce ne-a uns și ne-a pecetluit pe noi și a dat arvuna Duhului în inimile noastre» (2 Cor. 1, 22); și: «Avem această comoară în vase de lut, pentru ca covîrșirea puterii să fie a lui Dumnezeu și nu din noi» (2 Cor. 4, 7).

373. Cf. J. Hausherr, *Ignorance inlinie*, în «*Orientalia Christiana Periodica*» II (1936), p. 315-362. «Neștiința» aceasta înseamnă uitarea de toate cele ce nu sînt Dumnezeu; sau cunoașterea «fără chip» a lui Dumnezeu, mai presus de orice cunoștință. Ea nu se opune «iluminării», pe care o laudă Sf. Vasile și Sf. Grigorie de Nazianz. Căci iluminarea este prezența și lucrarea «întunericului supraluminos».

374. *Scara VII*; P.G. 88, 813 B. «Abisul plînsului» e un plîns care nu e ținut între margini, cu care nu se joacă cel ce plînge, din care acela crede că nu se va putea opri și la a cărui margine crede că nu va putea ajunge.

375. Nu din fapte fără har ne îndreptăm, ci prin harul, care însă trebuie să rodească în faptele noastre, cu conlucrarea noastră.

Aceia așa au viețuit, iar nouă să ne fie a ne bucura ca ei, măcar în parte, prin rugăciunile lor, ascultate de Dumnezeu, de mila și de harul Lui.

77. *Cel ce voiește să se liniștească cum se cuvine, mai trebuie să fie neapărat blînd cu inima.*

E vremea, acum, fiule, să afli și aceasta înaintea altora și după altele că, precum cel ce voiește să învețe să tragă bine cu arcul, nu întinde arcul fără semn, așa cel ce voiește să învețe să se liniștească, trebuie să aibă ca semn, să fie pururea blînd cu inima. Căci zice Sfîntul Isidor : «Nu ajunge să te nevoiești pentru virtute, ci trebuie să fii și cu măsură în nevoieșă. Pentru că, dacă, străduindu-ne în lupta pentru virtute, o purtăm cu o inimă tulburată, aceasta nu e nimic altceva decît a voi să dobîndim mîntuirea, dar a nu voi să facem cele ce ajută la mîntuire»³⁷⁶. Dar încă înainte Proorocul David a spus: «Călăuzi-va pe cei blînzi întru judecată; învăța-va pe cei blînzi căile Sale» (Ps. 24, 9); iar Sirah zice: «Celor blînzi li se descoperă tainele» (22, 7). În sfîrșit Preadulcele Iisus zice: «Învățați de la Mine că sînt blînd și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre» (Matei 11, 29). Și: «Spre cine voi căuta, dacă nu spre cel blînd și liniștit și care tremură de cuvintele Mele?» (Is. 66, 2). Și: «Fericii cei blînzi, că aceia vor moșteni pămîntul» (Matei 5, 5), adică inima, care face ca o sămînță să rodească din har în treizeci, șazeci și o sută (Marcu 4, 20), după cum este în ceata începătorilor, sau a celor din mijloc, sau a celor desăvîrșiți. Unul ca acesta nu tulbură sau nu se tulbură pentru nimic, decît pentru cuvîntul evlaviei.

78. *Cum dobîndim blîndețea, și despre cele trei puteri ale sufletului: iușimea (mînia), pofta și cugetarea.*

376. Neaflat.

Blîndețea o poți dobîndi ușor, dacă îți întorci sufletul de la toate și îl miști spre iubire și taci cît mai mult, hrînindu-te cu măsură și rugîndu-te pururea, cum s-a spus de către Sfinții Părinți: «Frînează iuțimea sufletului cu iubirea, vestejește pofta lui cu înfrînarea și înaripează cugetarea lui cu rugăciunea; și lumina minții nu se va întuneca niciodată»³⁷⁷. Și: «Frînarea iuțimii se face prin tăcerea la vremea cuvenită; frînarea poftei neraționale, prin hrana cu măsură; frînarea gîndurilor fără rînduială, prin rugăciunea într-un singur gînd»³⁷⁸. Și iarăși: «Trei sînt virtuțile care aduc minții lumină totdeauna: a nu vedea răutatea vreunui om, a răbda netulburat cele ce vin asupra noastră, și a face bine celor ce ne fac rău. Aceste trei virtuți nasc alte trei mai mari decît ele; astfel, a nu vedea răutatea vreunui om, naște iubirea; a răbda fără tulburare cele ce vin asupra noastră, naște blîndețea; iar a face bine celor ce ne fac rău, ne agonisește pacea». Și iarăși: «Trei sînt stările morale mai generale ale monahilor: cea dintîi constă în a nu păcătui cu lucrarea, a doua, în a nu lăsa să zăbovească în suflet gîndurile pătimase, și a treia, în a privi cu mintea fără patimă chipurile femeilor și a celor ce ne supără»³⁷⁹.

79. *Trebuie să te pocăiești repede de toate abaterile ce ți se întîmplă și astfel să te întărești în chip înțelept pentru viitor.*

Iar dacă ți s-ar întîmpla să te tulburi, sau să aluneci într-o cădere și să te abați de la ceea ce se cuvine, trebuie să te împaci repede cu cel ce te-a supărat sau și cu cel supărat de tine și să te pocăiești din suflet și să plîngi și să verși lacrimi și să te mustri pe tine însuți. Și așa, să

377. Sf. Maxim Mărt., *Capete despre dragoste*, IV, 44; P.G. 90, 1057 B; *Filoc. rom.* II, p. 105.

378. Neaflat.

379. Același, *op. cit.*, II, 87; P.G. 90, 1033 A; *Filoc. rom.*, II, p. 74.

agonisești luarea aminte pentru viitor și să te întărești cu înțelepciune precum învață Domnul Iisus: «De aduci darul tău la altar și acolo îți aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului și mergi și te împacă mai întâi cu fratele tău și apoi venind adu darul tău» (Matei 5, 23—24). Dar și Apostolul Pavel zice: «Toată amărăciunea și iuțimea și mînia și strigarea, împreună cu toată răutatea, să înceteze între voi. Faceți-vă unii altora buni, îndurători, dăruindu-vă unii altora precum și Dumnezeu în Hristos s-a dăruit nouă» (Efes. 4, 31—32). Și: «Mîniați-vă și nu păcătuiți; soarele să nu apună peste mînia voastră» (Efes. 4, 25); și: «Nu vă faceți voi înșivă dreptate, iubitorilor, ci lăsați loc mîniei lui Dumnezeu» (Rom. 12, 19); și: «Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele» (Rom. 12, 21). Iar acestea s-au spus despre împăcarea unora cu alții.

80. *Despre alunecare și pocăință.*

Despre alunecare, Sfîntul Isaac zice: «Să nu ne întristăm cînd alunecăm în greșală, ci cînd stăruim în ea. Căci alunecarea se întîmplă uneori chiar și celor desăvîrșiți. Dar stăruirea în ea este moarte deplină. Întristarea cu care ne întristăm pentru alunecările noastre ni se socotește în locul unei lucrări curate din har. Dar cel ce alunecă a doua oară în nădejdea că se va pocăi, se poartă cu Dumnezeu cu viclenie. Acestuia îi vine moartea pe neștiute și nu apucă timpul în care își pune nădejdea să împlinească faptele virtuții»³⁸⁰. Și iarăși: «Trebuie să

380. *Op. cit. Cuv. 60*, p. 243—244. Fiecare clipă trebuie luată în serios ca și cînd ar putea fi ultima. Nu trebuie să păcătuim cu voia, în nădejdea că vom avea timp în viitor pentru pocăință. Nu noi dispunem de timpul viitor, ci Dumnezeu. De aceea nu trebuie să căutăm să dispunem de timpul de față lucrînd împotriva lui Dumnezeu, în nădejdea că ne va da alte clipe în care vom lucra pentru El și-L vom îmbuna. Dacă ne-a dat clipa

cunoaștem în tot ceasul că în cele douăzeci și patru de ore ale nopții și ale zilei, avem nevoie de pocăință. Iar înțelesul numelui de pocăință, precum am cunoscut din adevăratul chip al lucrurilor, este acesta: ea e cerere întinsă în tot ceasul, rugăciune plină de zdrobire pentru iertarea celor trecute, care să ne apropie de Dumnezeu; și întristare care să ne păzească în cele viitoare»³⁸¹. Și iarăși: «Pocăința s-a dat oamenilor ca har după har. Căci pocăința este a doua naștere din nou din Dumnezeu și după arvuna primită din credință primim darul (harisma) Lui prin pocăință»³⁸². Pocăința e ușa milii, ce se deschide celor ce o caută pe ea. Prin ușa aceasta intrăm la mila dumnezeiască și fără această intrare nu vom afla

de față, înseamnă că ne-a dat condiția pentru a ne declara pentru sau contra Lui. Kirkegaard a evidențiat importanța clipei prezente pentru a ne decide pentru mîntuire, dar cu argumentul că cine se obișnuiește să amine decizia pentru bine o va tot amîna (Der Augenblick). Dar importanța clipei de față e legată mai ales de faptul că e singura clipă dată nouă în mod sigur de Dumnezeu. Deci în fiecare clipă prezentă trebuie să facem binele, pentru că fiecare e singura clipă pe care o mai avem în mod sigur ca dar al lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu ne dă un șir îndelungat de clipe, ni-l dă în felul acesta, adică ca un șir de clipe din care fiecare pare ultima, sau poate să fie ultima, pentru că ne oferă întregul timp ca un prilej de declarare a noastră pentru Dumnezeu sau contra Lui, făcînd din ea un prilej de a împlini sau nu voia Lui, de a veni sau nu în apropiere de El, de a crește sau nu în asemănare cu El. Aceasta e ideea mai profundă a Sf. Isaac.

381. *Op. cit.*, Cuv. 50, p. 205.

382. Într-o pocăință stăruitoare de fiecare clipă se arată rodul împlinit al harului primit în Botez, răspunsul nostru la acest dar. Ea e o adevărată harismă ce crește din har prin conlucrarea noastră cu el. Pocăința e rodul perpetuat și continuu adîncit al harului Botezului. Biserica ține și din acest motiv la Taina Pocăinței ca la una ce ne dă harul creșterii continuei în Hristos, ca un ajutor mereu nou în această creștere, sau ne conduce pe drumul desăvîșirii. Protestantismul, neștiind de această viață nouă în creștere în Hristos, e firesc să fi respins această Taină.

milă³⁸³. «Pentru că toți au păcătuit, după dumnezeiasca Scriptură, îndreptîndu-se în dar prin harul Lui» (Rom. 3, 24). Pocăința este harul al doilea și el se naște în inimă din credință și din frică. Iar frica este toiagul părintesc, care ne călăuzește pe noi pînă ce vom ajunge la raiul duhovnicesc. Și cînd vom ajunge acolo, ne lasă și se depărtează. Căci raiul este iubirea lui Dumnezeu, în care se află dulceața tuturor fericirilor»³⁸⁴. Și iarăși: «Precum nu e cu putință a trece marea cea mare fără o corabie sau o luntre, așa nu poate străbate cineva spre iubire fără frică. Marea acoperită de aburi sărați, așezată între noi și raiul gîndit cu mintea, o putem trece cu corabia pocăinței, care are ca vîslași frica. Dacă vîslașii aceștia ai fricii nu cîrmuiesc corabia pocăinței, prin care străbate marea lumii acesteia spre Dumnezeu, ne scufundăm în marea acoperită cu aburi sărați»³⁸⁵.

81. *Iarăși despre pocăință, frică, iubire, plîns, lacrimi și musturarea de sine.*

«Pocăința este corabia, frica e cîrmaciul ei, iubirea e limanul dumnezeiesc. Frica ne așează deci în corabia pocăinței și ne trece peste marea vieții acoperită cu aburi sărați spre limanul dumnezeiesc, care este iubirea, călăuzindu-ne spre Cel spre care străbat toți cei ce se ostenesc și sînt împovărați (Matei 11, 28), prin pocăință. Căci cînd ajungem la iubire, am ajuns la Dumnezeu și drumul

383. De-abia prin pocăință ne însușim activ și adînc lucrarea harului, devenim conștienți, într-o simțire dureroasă, de păcătoșenia noastră pe care Dumnezeu ne-a iertat-o și ne-o iartă continuu, simțim trebuința milei Lui față de noi și venirea ei la noi.

384. *Op. cit.*, Cuv. 72, p. 282. Toiagul dumnezeiesc al fricii și al pocăinței ce odrăsleşte din ea ne conduce pînă la raiul iubirii sau al comuniunii depline cu Dumnezeu. Acolo nu mai e folosit. Căci am ajuns în brațele lui Dumnezeu, unde nu mai trăim decît iubirea Lui.

385. *Op. cit.*, Cuv. 72, p. 283.

nostru s-a sfârșit și am străbătut la ostrovul care e dincolo de lume, unde e Tatăl și Fiul și Sfintul Duh»³⁸⁶.

Iar despre plînsul cel după Dumnezeu zice Mîntuitorul: «Fericii cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia» (Matei 5, 4). Și despre lacrimi, același cuvios Isaac scrie: «Lacrimile ce însoțesc rugăciunea sînt semnul milei lui Dumnezeu, de care s-a învrednicit sufletul în pocăință³⁸⁷ și ale faptului că a fost primit și a început să intre prin lacrimi în cîmpul curăției. Căci de nu se vor depărta gîndurile de la cele trecătoare și nu vor arunca de la ele nădejdea în lume și nu se va mișca în ele disprețuirea de sine și nu vor începe să pregătească merindea cea bună pentru ieșirea sufletului și nu vor începe să se miște în suflet gîndurile la cele ce sînt acolo, ochii nu vor putea să lăcrimeze. Căci lacrimile izvorăsc din cugetarea curată și neîmprăștiată, din meditarea îndelungată, neîncetată și neabătută și din amintirea oricărui păcat subțire ce s-a ivit în minte și întristează inima cu amintirea lui. Din acestea se înmulțesc lacrimile și sporesc tot mai mult»³⁸⁸.

386. Sf. Isaac Sirul, *Op. cit.*, Cuv. 72, p. 283. Numai iubirea nesfîrșită a lui Dumnezeu ne odihnește.

387. Lacrimile sînt semnul pocăinței adînci a omului, dar și al mîngîierii ce o simte că Dumnezeu se milostivește de pocăința lui și-l iartă. În general omul nu poate plînge de la sine, decît de ciuda nesocotirilor, a jignirilor, din cauza nenorocirilor, sau a unor împrejurări favorabile, deci din motive de egoism. Dar plînsul mîngîietor se naște în el din mila sinceră a altuia pentru el; cu atît mai mult din mila lui Dumnezeu.

388. *Op. cit.*, Cuv. 33, p. 145. În starea de pocăință prelungită a sufletului se ivește în minte amintirea celor mai subțiri păcate și a gîndurilor de păcate, la care altădată nu ne-am gîndit. Pinza ce se așează peste conștiința noastră sumară de fiecare zi și peste trecutul nostru adunat în noi și ținut într-o stare de inconștiență, devine tot mai transparentă și vedem tot mai clar în această cămară toate firele de murdărie ce s-au adunat. Pe lîngă aceasta, chiar în vremea pocăinței pot apărea în noi gînduri subțiri de păcat: de mîndrie, de mulțumire că ne pocăim, de ținere la ceva din lume, de slăbire a gîndului la Dumnezeu. Pocăința este astfel o luptă prin care surprindem cele mai mici amănunte impure

Iar Scărarul zice: «Precum focul topește trestia, așa lacrima curățește toată pata văzută și gîndită»³⁸⁹. Și iarăși: «Să ne străduim pentru lacrimile curate și nevi-clene, gîndind la desfacerea (moartea) noastră. Căci nu este în acestea înșelare, sau părere de sine, ci mai degrabă curățire și înaintare în iubirea de Dumnezeu și spălare de păcate și nepătimire»³⁹⁰. Și iarăși: «Nu crede izvoarelor tale înainte de curățirea desăvîrșită. Căci nu are credință vinul trecut de curînd din teascuri în butoaie»³⁹¹. Și iarăși: «Lacrimile din frica (de Dumnezeu), au în ele înseși paza lor (de păcat). Dar cele ale iubirii, înainte de iubirea desăvîrșită, poate sînt ușor de furat din unii, dacă focul pomenirii neîncetate (a lui Dumnezeu) nu arde puternic în inimă în vremea lucrării lor. Și e lucru de mirare, cum lacrima cea mai smerită e cea mai sigură la vremea ei»³⁹². Și iarăși: «Lacrima pentru ieșire (moarte) naște frica; iar cînd frica naște lipsa de frică, se arată bucuria; iar cînd bucuria ajunge necuprinsă, răsare floarea cuvioasei iubiri»³⁹³.

din noi, puterea cea mai mare de introspecțiune, pentru că e susținută de emoția fricii de judecata lui Dumnezeu și a iubirii de Dumnezeu.

389. *Scara VII*; P.G. 88, 808.

390. *Op. cit.*, loc. cit.

391. *Op. cit.*, loc. cit. În lacrimile celui nedeplin curățit de patimi se amestecă și motive impure: ciudă, prefăcătorie ș.a. Numai din sufletul curat curg lacrimi curate.

392. *Scara VII*; P.G. 88, 816. Lacrimile din frica de Dumnezeu nu sînt atît de vrednice de laudă, ca cele din iubirea față de El. Dar cele din urmă pot fi furate mai ușor decît cele dintîi, pînă cînd iubirea nu e desăvîrșită. În acest sens, lacrimile mai puțin vrednice de laudă, din frică, sînt mai sigure decît cele mai vrednice de laudă ale iubirii. Iubirea e un lucru înalt și de aceea nu poate fi dobîndită atît de repede în deplinătatea ei. Să nu ne socotim de aceea ajuși la starea de iubire prea repede, ci să ne socotim mai degrabă cit mai mult în starea celor ce au motive de frică din pricina necurățirii depline de păcate.

393. Neaflat. Frica de Dumnezeu ține pînă ajungem la iubirea Lui. Aceasta, odată dobîndită scoate afară frica. Dar aci se spune concentrat că frica duce la bucuria unirii cu Dumnezeu, în care nu mai este

Iar despre musturarea (sau ocărîrea) de sine, zice marea Antonie: «Aceasta este marea lucrare a omului, să țină greșala sa deasupra sa înaintea lui Dumnezeu și să aștepte ispita pînă la răsufllarea din urmă»³⁹⁴. Iar alt sfînt Părinte, întrebant: «Ce ai aflat, Părinte, mai de preț pe calea ta?», a răspuns zicînd: «Să te ocărăști pe tine însuși în toate». Acest lucru lăudîndu-l și cel ce a întrebant, a zis: «Altă cale afară de aceasta nu este»³⁹⁵. Iar Avva Pimen a zis: «Toate virtuțile au intrat în lumea aceasta cu suspin. Scoate o virtute și fără ea cu greu va sta omul». Și l-au întrebant pe el: «Care este aceasta?» Și zise: «Ca omul să se ocărăscă pururea pe sine însuși»³⁹⁶. Și zise iarăși: «Cel ce se ocărăște pe sine, orice i s-ar întîmpla, fie pagubă, fie necinstire, fie orice necaz, se socotește de mai înainte vrednic de ea și niciodată nu se tulbură»³⁹⁷.

frică; iar din bucuria unirii cu Dumnezeu, se naște iubirea. Căci orice unire produce, prin bucuria ei, iubirea. Desigur, se întîmplă și inversul. Unirea și iubirea nu se pot separa ușor.

394. *Apophtegmata Senum (Pateric)*; despre Avva Antonie 4; P.G. 65, 77 A. A ține greșala pe umerii săi în fața lui Dumnezeu, este a o mărturisii continuu și a nu înceta niciodată a se pocăi pentru ea. E contrar la ceea ce a făcut Adam, căutînd să se ascundă și să pună vina pentru greșala sa, pe Eva. De greșală nu scapă omul prin sine, ascunzîndu-și-o, ci atrăgînd mila lui Dumnezeu asupra sa, prin mărturisirea păcatului. Ascunderea e un vicleșug, deci un adaos de păcat. Și ea de fapt nu reușește să ascundă păcatul, ci îl face și mai transparent prin viclenie.

395. Un avvă din muntele Nitriei către Arhiepiscopul Teofil din Alexandria, în: Pavel Evergetinos: *Adunare de cuvinte dumnezeiești și învățături ale Sfinților și de Dumnezeu purtătorilor Părinți* (grecește). Constantinopol, 1861, p. 161.

396. *Apophtegmata (Pateric)*; despre Avva Pimen, 134; P.G. cit., col. 536 A. Cînd fiecare om se laudă în fața altuia, greu mai pot sta unul lîngă altul. «Nu mai încapе lumea de ei», adică nu mai încapе nici unul lîngă celălalt. Poate în contactul cu monahii s-a născut un humor al bagatelizării faptelor proprii, foarte agreeat de poporul nostru.

397. *Op. cit.*, Avva Pimen 95; P.G. 65, col. 345. Iată un mijloc de păstrare a liniștii proprii.

82. *Despre luarea aminte și despre paza înțeleaptă.*

La fel despre luarea aminte și despre paza de sine scrie dumnezeiescul Pavel: «Vedeți, cum să umblați cu grijă, nu ca niște neînțelepți, ci ca niște înțelepți, răscumpărînd vremea, că zilele sînt rele» (Efes. 5, 16). Îar Sfîntul Isaac scrie: «O, înțelepciune, cît de minunată ești și cum vezi de mai înainte toate, de departe! Fericit cel ce te-a aflat pe tine. Acela s-a eliberat de nepăsarea tineretii. Dacă cineva cumpără cu un preț, sau cu o grijă mică doftoria de patimi mari, bine face. Căci aceasta este adevărata filosofie (iubirea de înțelepciune), ca cineva, și în cele prea mici și mici ce se fac de către el, să vegheze pururea. Acela și-adună sieși odihne mari, și nu adoarme, ca să nu i se întîmple ceva protivnic, ci taie pricinile dinainte de vreme. El suferă pentru lucrurile mici o durere mică, înlăturînd prin ea pe cea mare și luîndu-i înainte. De aceea, zice înțeleptul: «Fă-te veghetor și treaz pentru viața ta. Căci somnul cugetării este o rudenie și un chip al morții adevărate»³⁹⁸. Mai zice și Vasile, Cuvîntătorul de cele sfinte: «Celui ce e greoi în cele mici ale lui, nu-i crede că va fi cum se cuvine în cele mari»³⁹⁹.

83. *Cel ce se liniștește trebuie să se sîrguiască în toate cele spuse; dar înainte de toate să fie liniștit și blînd și să se sîrguiască în chip curat să cheme pe Domnul Iisus Hristos înăuntru inimii.*

Pentru toate acestea, sîrguiește-te în toate cele spuse. Dar înainte de toate, ca să chemi cu liniște și cu blîndețe și cu conștiință curată pe Domnul Iisus Hristos întru

398. Tot textul din Sf. Isaac scoate în relief însușirea înțelepciunii de a fi o asigurare a unui bun viitor și de a avea în felul acesta un caracter profetic. Omul înțelept știe viitorul semenului bun și rău, cum nu știe cel neînțelept, care se mișcă spre viitor ca un orb.

399. *Moralia, Reg. VIII, cap. 2; P.G. 31, 713 C.*

adîncul inimii, așa cum am spus. Prin aceasta vei avea, înaintînd pe cale, harul dumnezeiesc odihnind în sufletul tău. Căci zice Scărarul : «Nimenea să nu cuteze să vadă vreodată urmă de liniște, pînă ce e tulburat de mînie, de părerea de sine, de prefăcătorie și de ținerea minte a răului; dacă nu cîștigă ieșirea din acestea. Iar dacă cineva e curat de acestea, acela va cunoaște și singur ceea ce este de folos. Ba socotesc că nici acesta»⁴⁰⁰.

De fapt, în acest caz, vei avea nu numai harul odihnindu-se în sufletul tău, ci și sufletul odihnindu-se în chip desăvîrșit din partea demonilor și al patimilor ce te tulburau înainte. Căci chiar dacă îl tulbură iarăși, dar nu mai lucrează în el, pentru că sufletul nu mai e alipit de ei, nici nu mai dorește plăcere de la ei (sau de la ele).

84. *Despre dragostea cea bună și care scoate pe om din sine (extatică) și despre frumusețea dumnezeiască.*

Căci tot dorul unuia ca acesta și dragostea lui din inimă și care-l scoate din sine și toată simțirea lui caută spre frumusețea covîrșitoare și preafericită, pe care Părinții au numit-o și vîrfurile tuturor celor dorite. De fapt, spune Marele Vasile: «Cînd dragostea credinței cuprinde sufletul, tot chipul războaielor îi apare vrednic de rîs și toți cei ce îl hărțuiesc din pricina Celui dorit, mai mult îl veselesc decît îl lovesc». Și iarăși: «Ce e mai minunat decît frumusețea dumnezeiască? Ce gînd e mai plăcut decît cel despre măreția lui Dumnezeu? Ce dor al sufletului e atît de puternic și de greu de purtat ca cel ce vine de la Dumnezeu în sufletul care s-a curățit de toată răutatea și care spune întru o adevărată simțire: «Rănită de dragoste sînt eu?» (Cînt. Cînt. 2, 5)⁴⁰¹.

400. *Scara XXVII*; P.G. 88, 1108.

401. *Sf. Vasile, Regule pe larg*, 2; P.G. 31, 909.

85. *Despre ispită și despre retragerea lui Dumnezeu pentru îndreptare și despre părăsirea din partea Lui prin întoarcerea de la om.*

Ispita e, fie din îngăduința sau din retragerea lui Dumnezeu pentru îndreptarea noastră, fie din părăsirea din partea lui Dumnezeu care se întoarce de la cineva. Pentru ce? Ca mintea să nu se mîndrească pentru binele ce l-a aflat. Ci, războită și certată, să sporească pururea în smerenie. Căci aceasta e singura prin care nu numai biruiește pe cei ce o războiesc pe ea cu mîndrie, ci se și învrednicește de daruri neconținut mai mari, înaintînd pe cît e cu puțință firii omenești, măcar că e legată cu lanțuri de nedesfăcut și apăsată de povara trupului, spre desăvîrșirea și nepătimirea cea după Hristos. Căci zice Sfîntul Diadoh: «Domnul însuși zice că satana a căzut ca un fulger din ceruri (Luca 10, 18), ca să nu privească cel cu chip urît (desfigurat)⁴⁰², la locașurile sfinților îngeri. Cum, deci, cel ce nu se învrednicește de părăsire cu slujitorii cei buni, poate avea ca locaș comun cu Dumnezeu mintea omenească?⁴⁰³. Ei vor zice că aceasta se întîmplă prin îngăduirea (retragerea) dumnezeiască. Și mai mult nimic nu vor zice. Dar retragerea pentru îndreptare nu lipsește nicidecum sufletul de lumina dumnezeiască, ci, de multe ori, cum am mai spus, harul numai își ascunde minții, prezența lui, ca să împingă sufletul, prin amărăciunea pricinuită de demoni, să ceară cu

402 'Ο δυσειδής - cel fără chip, cel desfigurat, cel cu chip urît. Nici satana ca creatură nu poate lepăda chipul ce i s-a dat de Dumnezeu, dar acest chip e strîmbat, e desfigurat, e urîțit dinăuntru. Nimic nu e mai urît decît un chip desfigurat, care poartă în el trăsăturile vicleniei, sau ale multor altor feluri de păcate. Căci acest chip desfigurat arată în același timp cum trebuia să fie cel desfigurat și ce a ajuns prin răutate. E ceva înspăimîntător și totodată demn de milă în el. Satana a rămas spirit înțelegător și înzestrat cu rațiune. Dar ce perversă e inteligența lui și ce sucită rațiunea lui!

403. Aceasta era o învățătură a Masalianilor.

toată frica și cu multă smerenie ajutorul de la Dumnezeu, cunoscînd pe încetul răutatea dușmanului său⁴⁰⁴. E așa cum o mamă depărtează puțin de la piept pruncul ei care nu respectă rînduielele alăptatului, pentru ca speriat de fețele străine sau amenințătoare ale unor oameni sau animale din jur, să se întoarcă cu multă frică și cu lacrimi la sînul mamei. Iar retragerea lui Dumnezeu din motiv de întoarcere de la om, predă, oarecum, legat demonilor sufletul care nu voiește să-L aibă pe Dumnezeu. Dar noi nu sîntem «fiii respingerii» (Evr. 10, 39), să ne ferească Dumnezeu, ci credem că sîntem prunci adevărați ai harului lui Dumnezeu, alăptați prin mici retrageri și dese mîngîieri de la El⁴⁰⁵, pentru ca, prin bunătatea lui Dumnezeu, să ajungem la bărbatul desăvîrșit, la măsura vîrstei lui Hristos» (Efes. 4, 13)⁴⁰⁶.

Și iarăși: «Retragerea spre îndreptare aduce întristare multă și smerenie și o deznădejde măsurată sufle-

404. În vreme ce unii nu știu decît de retragerea pur și simplu a lui Dumnezeu, după ei prezența lui Dumnezeu trebuind să fie și simțită, Diadoh cunoaște o retragere a lui Dumnezeu care e numai o ascundere a Lui, care face prezența Lui doar nesimțită, dar nu total ieșită din suflet. Dumnezeu continuă să lucreze în acest caz în suflet, dar fără să fie simțit direct, ci în fapte. Autorii scrierii de față își însușesc această idee. Ea e proprie și lui Marcu Ascetul, care spune că Hristos e prezent în chip nesimțit în om începînd de la Botez, dar devine simțit prin fapte. Dar și după ei, ca și după Diadoh, Marcu Ascetul, Sf. Simeon Noul Teolog, starea normală și năzuită e aceea cînd prezența însăși a lui Dumnezeu e simțită nemijlocit. Ascunderea sau intrarea într-o prezență nesimțită de om e o stare excepțională, un fel de pedeapsă pedagogică pentru om. Teologii catolici, începînd cu Hausherr, consideră că această prezență nesimțită a lui Dumnezeu în suflet e cea naturală și reproșază lui Diadoh, lui Marcu Ascetul și mai ales lui Simeon Noul Teolog un fel de semimasalianism. Aici stă neînțelegerea teologiei catolice pentru spiritualitatea ortodoxă.

405. Harul în grecește e de genul feminin, deci poate fi asemănat cu o mamă.

406. Diadoh, *Op. cit.*, cap. 86; *Filoc. rom.* I, p. 377.

tului, ca partea lui iubitoare de slavă și de dorința de a se impune altora să vină, după cuviință, la smerenie. Ea aduce, deci, îndată, inimii frica lui Dumnezeu și lacrimi de mărturisire și dorință de multă tăcere prea bună⁴⁰⁷. Iar retragerea pricinuită de întoarcerea lui Dumnezeu (de la suflet), îngăduie ca sufletul să se umple de deznădejde, de necredință, de mînie și de îngîmfare. Trebuie să avem deci experiența ambelor retrageri (ale lui Dumnezeu) și să ne apropiem de Dumnezeu potrivit cu felul fiecăreia. În cazul celei dintîi sîntem datori să aducem mulțumire lui Dumnezeu ca Celui ce a pedepsit mîndria cunoștinței noastre cu retragerea spre mîngîiere, pentru ca să ne învețe, ca un Părinte bun, deosebirea între virtute și păcat. În cazul celei de a doua, trebuie să-I aducem mărturisirea neîncetată a păcatelor și lacrimi nelipsite și o retragere și mai mare de la cele rele pentru ca, astfel, prin sporirea ostenelilor, să putem îndupleca pe Dumnezeu să caute, ca mai înainte, la inimile noastre.

Dar trebuie știut că, atunci cînd începe lupta între suflet și satana într-o ciocnire esențială, din îngăduința (lui Dumnezeu), spre îndreptare, harul se ascunde, cum am spus mai înainte, dar ajută în chip neștiut sufletul, ca

407. Acestea sînt roadele pozitive ale retragerii pedagogice, sau ale ascunderii prezenței lui Dumnezeu, fără plecarea din suflet. Unde nu sînt aceste roade, Dumnezeu a părăsit sufletul pentru că acesta s-a întors de la El. Mîntuirea nu e adusă de un Dumnezeu prezent, dar nelucrător; nu e adusă în chip magic, fără ca El să-și arate puterea transformatoare asupra omului în faptele și simțirile lui de om nou. Astfel retragerea pedagogică a lui Dumnezeu e numai într-un anumit sens retragere. În alt sens, Dumnezeu rămîne prezent și chiar lucrător, dar lucrarea Lui se arată în altfel de roade: în frica de osîndă, în întristarea pentru păcate, în pocăință. Dumnezeu se vede prin ele ca un factor ascuns, dar eficient. Sufletul îl simte pe de o parte prezent, pe de alta retras, din nemulțumire pentru păcatele lui și conducîndu-l prin aceste alte stări și simțiri spre mîntuire.

să arate vrăjmașilor lui că biruința e numai a sufletului»⁴⁰⁸.

Iar Sfântul Isaac Sirul zice: «Nu e cu puțință omului să se înțeleptească fără ispitele din îngăduință (prin îngăduirea lor de către Dumnezeu) în războaiele duhovnicești și să cunoască pe Purtătorul lui de grijă, să simtă pe Dumnezeu și să se întărească în credința în El în chip ascuns, decît prin puterea experienței pe care a primit-o. Căci, cînd harul vede că a început în cugetarea lui puțin părerea de sine și a început să gîndească lucru mare despre sine, îndată îngăduie să se întărească ispitele împotriva lui, pînă ce va cunoaște omul slăbiciunea sa și va alerga la Dumnezeu și se va prinde de El întru smerenie. Prin acestea ajunge omul la măsura bărbatului desăvîrșit (Efes. 4, 13)⁴⁰⁹, prin credință și nădejde în Fiul lui Dumnezeu, și se înalță la iubire. Căci iubirea lui Dum-

408. Diadoh, *op. cit.*, cap. 87; *Filoc. rom.* I, p. 378. E dat aci un nou motiv al ascunderii harului: îndată ce începe vrăjmașul lupta împotriva sufletului, harul se ascunde, ca să arate aceluia că biruința asupra lui va fi numai a sufletului. Căci dacă această ascundere incurajează pe vrăjmaș să-și înteească atacurile, experiența acestei retrageri face și sufletul să-și întărească rezistența și să-și sporească în același timp cererea de ajutor către Dumnezeu. Astfel, de fapt, biruința se obține în mod mai accentuat de către suflet, decît atunci cînd harul lui Dumnezeu lucrează în chip descoperit. Prin aceasta vrăjmașul vede că nu e ușor de doborît un suflet și capătă un respect față de el și o teamă de a-l mai ataca atît de ușor și de încrezător în biruința sa. Sufletul însuși are în felul acesta un prilej de a se întări, iar pe de altă parte, prilejul de a cunoaște cît de amenințat e fără ajutorul lui Dumnezeu. De aceea oamenii duhovnicești primesc cu bucurie și ispitele și-i mulțumesc lui Dumnezeu pentru ele. Dumnezeu voiește pe de o parte să aibă suflete eroice și vrea să dovedească satanei tăria sufletului omeneșc, pe de alta voiește ca ele să se lege și mai mult de Dumnezeu, și să-și însușească și prin această simțire dramatică ajutorul ce li-l dă Dumnezeu. E aci o dialectică strînsă și subțire, ca în toate stările spirituale omenești.

409. Înaintarea la măsura vîrstei duhovnicești a lui Hristos, nu se face pe un drum neted, într-o continuă seninătate și bucurie, ci prin grele și dramatice lupte și peripeții.

nezeu față de om se face cunoscută ca minunată când se arată în mijlocul împrejurărilor care-i întrerup nădejdea⁴¹⁰. Atunci își arată Dumnezeu puterea Lui, în izbăvirea ce i-o dă omului de la El. Căci niciodată nu cunoaște omul puterea lui Dumnezeu când se află în odihnă și-i la largul său⁴¹¹. Și niciodată nu și-a arătat Dumnezeu lucrarea Lui în chip simțit, decît în țara liniștii și în pustiu și în locuri lipsite de întîlniri și de tulburarea pricinuită de împreuna viețuire cu oamenii»⁴¹².

86. *Despre nepătimire și despre ce este nepătimirea omenească.*

Pe lîngă acestea, trebuie să adăugăm aci și un cuvînt deosebit despre nepătimire și despre desăvîrșire; și apoi să punem, peste puțin, capăt acestei scrieri.

410. Atunci iubești cel mai mult pe cineva, cînd te-a scos dintr-o mare primejdie.

411. Numai în situații în care omul nu mai are nădejde la nimic, în așa zisele «situații de limită» (Grenzsituationen, cum le spune filosoful Karl Jaspers), dar totuși nu renunță cu totul la nădejdea într-o minune a lui Dumnezeu, dacă această minune se produce, Dumnezeu își arată omului limpede puterea Lui. Astfel omul o poate confunda cu vreo putere a naturii, destoiniciei omenești. Cînd ești sănătos nu simți atît de ușor darul lui Dumnezeu, ca atunci cînd, bolnav fiind, recapeți sănătatea după ce aproape că nu mai nădăjduiai aceasta.

412. *Op. cit., cuv. 19, p. 73.* Marile minuni sau arătări ale puterii mai presus de fire a lui Dumnezeu se arată în locurile unde se liniștesc sihaștrii. Dar există și o «țară» interioară a liniștii, pe care o găsesc unii credincioși mai ales în clipele «situațiilor de limită», cînd își pun ultima nădejde în Dumnezeu. Atunci ei s-au despărțit spiritual de toți și de toate, căci i-a văzut și le-a văzut fără putere. Atunci nu se mai știu decît față în față cu Dumnezeu, într-o stare, care, deși e de mare tensiune, e în același timp de mare «liniște», căci nimic nu-i mai interesează, nimic nu-i mai tulbură. Atunci omul e întreg numai nădejde îndreptată spre Dumnezeu și se lasă cu totul în voia Lui. Și chiar dacă nu s-ar produce minunea pe care o cere, el se lasă totuși în seama lui Dumnezeu. «Facă Dumnezeu ce va vrea! Orice va fi, simt că aceea va fi voia Lui».

Despre acestea zice Marele Vasile: «Cel ce s-a făcut iubitor al lui Dumnezeu și dorește să aibă, fie cât de puțin, nepățimirea Lui și pofteste să guste din sfințenia Lui duhovnicească, din liniștea, din netulburarea și blândețea Lui și din veselia și bucuria ce se nasc din acestea, să se străduiască să-și depărteze gândurile de la toată patima materială care-i tulbură sufletul; să privească cu ochii curat, neumbrit, la cele dumnezeiești și să se facă locaș nesăturat al luminii de acolo⁴¹³. Deprinzându-și sufletul cu o astfel de stare, se face, pe măsura asemănării dobândite, familiar lui Dumnezeu, iubitor și atotdoritor al Lui și, ca unul ce a purtat o luptă mare și grea și a ieșit din amestecarea cu materia, poate vorbi cu Dumnezeu cu o cugetare curată și despărțită de orice amestec cu patimile trupești»⁴¹⁴. Atît, despre nepățimire.

Iar despre ce este nepățimirea omenească, Sfîntul Isaac scrie așa: «Nepățimirea nu înseamnă a nu mai simți patimile, ci a nu le mai primi. Căci din multe și felurite virtuți, pe care le-au dobîndit unii, arătate și ascunse, au slăbit patimile în ei și ele nu mai pot să se răscoale ușor împotriva sufletului⁴¹⁵. Și cugetarea nu mai are nevoie

413. Omul ca locaș a lui Dumnezeu, e în același timp subiect dornic să cuprindă cât mai mult din Dumnezeu. Deci e un locaș nesăturat de Dumnezeu.

414. Neafiat. Starea de nepățimire a omului, trăsătură proprie sfinților și atît de lăudată în cîntările bisericești închinatelor lor, s-ar putea numi cu un nume mai înțeles azi și mai potrivit oamenilor care nu pot ajunge la ea decît eliberîndu-se de patimi, mai degrabă despățimire. Ea nu e o stare neutră, ci o mare putere de curăție și de iubire, o mare libertate de toate pornirile inferioare și egoiste. De aceea de această stare ține și puterea «vederii» lui Dumnezeu, a simțirii intense a prezenței Lui.

415. Voința e factorul de acceptare a patimilor, factorul care le face personale. Pînă nu sînt acceptate de voință, ele se pot mișca în persoană, sau în jurul interior care înconjoară nucleul persoanei, dar nu au devenit ale persoanei. Dar nu e bine a le lăsa să zăbovească prea mult nici în persoană, la ușa voinței. Căci ușa poate ceda cînd e forțată prea mult. Împotriva lor trebuie întărite virtuțile, ca niște ostași care ies la respingerea patimilor.

să ia totdeauna aminte la ele, pentru că tot timpul este plină de înțelesurile ei (dumnezeiești) din cercetarea și ocuparea cu cele mai bune moduri de purtare, care se mișcă în minte prin luarea aminte la ele. Dar când patimile încep să se miște și să se tulbure, cugetarea e răpită deodată de vecinătatea lor, bătînd de seamă ceva ce a apărut în minte. Deci patimile rămîn în ea nelucrătoare. Așa a spus Fericitul Marcu: «Mintea împlinind, prin harul lui Dumnezeu, faptele virtuților și apropiindu-se de cunoștință, puțin mai simte din partea răului și a pornirii neraționale din suflet»⁴¹⁶. Căci cunoștința ei o răpește la înălțime și o înstrăinează de toate cele din lume. Astfel, pentru limpezimea, subțirimea, sprinteneala înălțării și ascuțimea minții și pentru nevoința lor, mintea acestora se curățește și mai mult și se dovedește străvezie pentru lumină, pentru faptul că trupul lor s-a uscat prin ocuparea cu liniștea și cu îndelungata petrecere în ea⁴¹⁷. Pentru aceasta, vederea aflătoare în ei pune

416. După Ammann, *op. cit.*, p. 143, nota 1, ar fi vorba nu de Marcu, ci de Evagrie. Ammann citează pe A. J. Wensink, *Mystic treatises by Isaak of Ninive*, Amsterdam, 1923, p. 345. Se descrie în citatul din Isaac un proces foarte fin din minte. Cugetarea ca funcție a minții nu cugetă la patimi pînă ce acestea nu se mișcă cu tulburare în suflet. Cînd acestea se tulbură în suflet, atenția cugetării este atrasă de ele sau de chipul ispititor, pe care ele l-au proiectat în minte. Atunci mintea, care se ocupa încă de mai înainte cu cugetări curate, se scufundă și mai mult în acestea și patimile rămîn fără putere de înfrînire asupra ei. Căci cugetările acelea sînt atît de înalte și de frumoase, că o fac nesimțitoare față de toate ispitele ce i le oferă patimile.

417. Există o strînsă legătură între transparența minții pentru lumina de sus și între transparența trupului, dobîndită prin înfrînare, prin lepădarea grosimii și grăsimii. Trupul ușurează transparența duhului nu numai spre cei din afară, ci și spre cele dumnezeiești. Printr-un trup subțire, sufletul iradiază ușor și spre cei din afară, dar se face deschis și înțelesurilor înalte, dumnezeiești; sau prin transparența lui se simte mai ușor Dumnezeu. Căci grosimea stă grea și opacă peste minte și în relația ei cu cei de afară și cu Dumnezeu. Îngreunează înțelegerea și

stăpînire ușor și repede pe fiecare și-i călăuzește spre lucrurile minunate legate de ea. Și prin aceasta, mult se vor îmbogăți în vederile lor și cugetarea lor niciodată nu va fi lipsită de conținutul cunoașterii; și nu vor fi niciodată în afară de acelea pe care roada Duhului le sădește în ei. Iar prin obișnuința de mulți ani se vor șterge din inima lor amintirile care mișcă patimile în sufletul lor și tăria stăpînirii diavolului. Căci atunci cînd sufletul nu se tîrguiește cu patimile și nu se însoțește cu gîndurile ce pornesc din ele, pentru că este stăpînit neîncetat de altă preocupare, tăria unghiilor patimilor nu se poate prinde de simțirea lui în cei duhovnicești»⁴¹⁸.

Iar Sfîntul Diadoh zice: «Nepătimirea este nu a nu fi războiți de demoni, căci pentru aceasta ar trebui, după Apostol, să ieșim din lume» (1 Cor. 5, 10), ci, fiind războiți de ei, să rămînem nebiruiți. Căci războinicii purtători de platoșe, deși sînt ținta săgeților vrăjmașilor și aud zgomotul săgeților primite, ba și văd aproape toate săgețile trimise împotriva lor, nu sînt răniți, datorită tăriei veșmintelor ostășești; căci, fiind apărați de platoșe, cu toate că sînt războiți, rămîn nebiruiți. Iar noi, prin toată armătura luminii și prin coiful mîntuirii, înarmați cu toate virtuțile, înfrîngem cetele întunecate ale demonilor (Efes. 6, 11, 17). Căci curăția vine nu numai din nesăvîrșirea celor rele, ci și din biruirea deplină a celor rele prin împlinirea celor bune»⁴¹⁹.

Iar Sfîntul Maxim cunoaște o împătrită nepătimire, zicînd: «Prima nepătimire numesc mișcarea spre un păcat al trupului, neîmplinită cu lucrarea; a doua nepătimire numesc respingerea desăvîrșită a gîndurilor păti-mașe din suflet, prin care se vestejește mișcarea patimi-

comunicarea în amîndouă direcțiile. De altfel o minte care nu e străvezie pentru cele dumnezeiești, nu are de comunicat un conținut duhovnicesc experiat nici celor de afară.

418. Sf. Isaac Sirul, *op. cit.*, cuv. 81, p. 210.

419. Sf. Diadoh *op. cit.*, cap. 98; *Filoc. rom.* I, p. 387.

lor din prima nepătimire; a treia nepătimire numesc desăvârșita nemișcare a poftei spre patimi, datorită căreia se produce și a doua nepătimire, constatatoare din curăția gândurilor; a patra nepătimire numesc desăvârșita lepădare a tuturor închipuirilor sensibile din cugetare, din care își ia naștere a treia, prin faptul că nu are închipuirile celor sensibile ca pricini care să producă în ea chipurile patimilor»⁴²⁰. Și iarăși: «Nepătimirea este starea pașnică a sufletului, datorită căreia e greu de mișcat spre păcat»⁴²¹.

87. *Iarăși despre nepătimire și desăvârșire.*

Iar Sfântul Efrem vorbește astfel despre nepătimire și desăvârșire: «Cei nepătimitori (despătimiți), întinzându-se peste ei fără să se sature, urmăresc desăvârșirea fără sfârșit. Pentru că bunătățile veșnice nu au sfârșit»⁴²². Și

420. Sf. Maxim Mărt., *Cele cinci sute de capete*, III, 36; P.G. 90, 968 A. Nepătimirea desăvârșită, sau a patra, este lipsa chipurilor sensibile din cugetare. Lipsind acestea, pofta de care se eliberează nepătimirea a treia, nu are puțința să dea chipuri patimilor spre care s-ar putea mișca. Nemișcându-se pofta spre astfel de chipuri, lipsesc și gândurile pătimase din a doua nepătimire. Iar lipsind aceste gânduri nu se înfăptuiește nici păcatul cu fapta, ceea ce constituie prima nepătimire. În definitiv și nepătimirea se reduce, în cea mai ultimă esență a ei, la golirea minții de chipurile sensibile, ca și cunoașterea cea mai înaltă, directă a lui Dumnezeu cel lipsit de margini. Astfel nepătimirea și cunoașterea nemijlocită a lui Dumnezeu coincid. Dar există și o nepătimire care privește la lucruri, la oameni și la chipurile lor fără poftă, fără patimă. Dar ea e mai fragilă, mai nesigură, ea e nepătimirea a treia, deci a doua după cea mai înaltă. De aci urmează și contrarul: patimile încep de la simțuri, ca să urce prin chipuri pînă la minte, de unde coboară la fapte prin trup ca patimi formate.

421. Același, *Capete despre dragoste*, I, 36; P.G. 90, 968 A; *Filoc. rom.* I, p. 42.

422. Neaflat. Nepătimirea e definită aci în înțeles pozitiv, ca desăvârșire. Iar ca atare e socotită ca neavînd sfârșit, cum nu are nici desăvârșirea. Pentru că ea e îmbogățirea în toate bunătățile, care nu au sfârșit. Ca atare nepătimirea nu e indiferență față de alții, ci o bunătate curată.

iarăși: «Ea este desăvârșită cît privește măsura puterii omenești, dar e fără sfîrșit (nedesăvârșită), ca una ce se ridică pururea peste sine însăși prin adausurile neconținute ce se înalță neîncetat prin suișurile spre Dumnezeu»⁴²³.

La fel, spune Sfîntul Nil despre desăvîrșire: «Trebuie să înțelegem două desăvîrșiri: una vremelnică și una veșnică. Despre cea din urmă scrie Apostolul: «Iar cînd va veni desăvîrșitul, va înceta ceea ce e din parte» (1 Cor. 13, 10). Cuvîntul: «Cînd va veni desăvîrșitul» înseamnă că aici (pe pămînt) nu putem cuprinde desăvîrșirea dumnezeiască⁴²⁴. Și iarăși: «Două desăvîrșiri cunoaște Sfîntul Pavel și știe pe același om desăvîrșit și nedesăvîrșit. Pentru viața de față îl numește desăvîrșit, iar față de cel cu adevărat desăvîrșit, nedesăvîrșit. De aceea, zice: «Nu pentru că am luat, m-am și desăvîrșit» (Filip. 3, 12). Și după puțin: «Cîți sîntem deci desăvîrșiți, aceasta să o cugetăm» (Filip. 3, 15)⁴²⁵.

Numai pătimașul caută ale sale, sau suferă pentru că alții nu-i oferă destule mijloace, sau nu i se oferă ei înșiși ca mijloace suficiente pentru plăcerile sale. Despătimitul nu e nici el indiferent față de alții, ci suferă în raport cu ei, dar nu pentru că nu-i oferă mijloace suficiente pentru plăceri, ci pentru că ei înșiși suferă. Pătimașul are comun cu ceilalți oameni că suferă în căutarea mereu nesatisfăcută a plăcerilor ca și aceia, dar într-o despărțire și nepăsare de ei. Nepătimitorul suferă pentru suferința altora, nu pentru sine. El e în adevărată comuniune, în adevărată părășie la suferința lor. Cel eliberat de patimile de plăcere, suferă de pătîmirea curată, dureroasă, neegoistă, pentru alții. În această privință supremul model ne este Hristos. Dar întrucît suferința pentru alții încetează cînd aceia nu mai suferă, însă iubirea din care izvorăște ea nu are capăt, desăvîrșirea legată cu despătîmirea nu are nici ea capăt. Dumnezeu și semenii pot fi iubiți veșnic, tot mai mult. Iubirea din cei despătîmiți poate crește veșnic pentru că se hrănește din iubirea lui Dumnezeu, care e nesecată și fără margini.

423. Neaflat.

424. Neaflat.

425. Neaflat.

88. *Despre înclinarea spre patimă, plăcerea de patimă, primirea patimii și nepătimirea.*

Dar spune și Sfântul Ilie Ecdicul: «Înclinarea spre patimă e materia rea a trupului; plăcerea de patimă e materia rea a sufletului; primirea patimii este materia rea a minții. Organul celei dintîi e pipăitul; organul celeilalte sînt celelalte simțuri; iar a celei din urmă, dispoziția contrară»⁴²⁶. Și iarăși: «Cel ce are plăcerea de patimă este aproape de cel ce înclină spre patimă; iar cel ce primește patima e aproape de cel ce are plăcere de patimă. Dar e departe de amîndoi cel nepătimitor (despătimit, nepătimaș)»⁴²⁷.

89. *Cine este cel ce înclină spre patimă, cel ce are plăcere de patimă, cel ce primește patima și nepătimitorul (nepătimașul, neîmpătimitul)? Despre tămăduirea primelor și pricinuirea celei din urmă.*

«Împătimit este cel ce are pornirea spre păcat mai tare ca rațiunea, chiar dacă nu păcătuiește deocamdată. Plăcerea de patimă o are cel ce are lucrarea păcatului

426. Culegere de sentințe, 71; P.G. 127, 1142; *Filoc. rom.* IV, p. 291. Trupul înclină spre patimă. Aceasta e un conținut al mișcării lui. Înclinarea aceasta îl mîină spre pipăitul celor dorite. Sufletul are plăcere de patimă. Aceasta e conținutul mișcărilor lui pînă ce nu e liber de patimi. Pornirea spre patimă a luat prin suflet un caracter mai conștient. Sufletul tinde spre împlinirea plăcerii pătimașe prin alte simțuri mai conștiente (văz, auz etc.). Mîntea e cea care se hotărăște să accepte patima. Și o face aceasta cu o anumită libertate. Organul prin care lucrează ea este o dispoziție contrară binelui sau lui Dumnezeu. Sînt descrise aci trei faze în dezvoltarea patimilor.

427. Ilie Ecdicul, *op. cit.*, cap. 72; P.G. cit. col. cit.; *Filoc, rom.* IV, p. cit. Această culegere e atribuită și Sf. Maxim Mărt., *Capita alia*; P.G. 90, 1416 C. Vezi M. Th. Disdier, *Elie l'Ecdicos et les κεψάλαια attribués à St. Maxime le Confesseur et à Jean le Carpathos*, în: «Echos d'Orient» 31 (1922), p. 17—44.

mai slabă decît rațiunea, chiar dacă o suferă în afară ⁴²⁸. Primitor de patimă este cel care e mai mult liber decît rob mijloacelor (păcatului). Iar nepătimăș e cel ce nu primește nimic din felurimea acestora» ⁴²⁹.

La fel, despre tămăduirea celor dintii zice acestea: «Înclinarea spre patimă se înlătură din suflet prin post și rugăciune; plăcerea de patimă, prin priveghere și tăcere; primirea patimii se înlătură prin liniștire și luare aminte. Iar nepățimirea se naște din pomenirea lui Dumnezeu» ⁴³⁰.

90. Despre credință, nădejde și dragoste.

Dar începutul, mijlocul și sfîrșitul, iar, de voiești să spui, și dăruitoarele și călăuzitoarele tuturor bunătăților (virtuților) sînt credința, nădejdea și dragostea, această întreită frînghie țesută de Dumnezeu; și mai mult decît toate dragostea, pentru că «Dumnezeu este iubire» (1 Ioan 4, 8). De aceea, nu e drept să nu împlinim lipsa lucrării de față și prin aceasta. Mai bine zis, după Sfîntul Isaac Sirul, «desăvîrșirea multor roade ale Duhului o primește cineva atunci cînd se învrednicește de iubirea de-

428. Textul grec al Filocaliei spune: în afară. Dar la margine se observă: poate înăuntru.

429. Ilie Ecdicul, *op. cit.*, cap. 73; P.G. cit., col. cit.; P.G. 90, col. cit.; *Filoc. rom.* IV, p. cit. Nu cunoaște deosebirea între aceste grade de împățimire, pentru că nu se află într-unul din ele, deosebit de celelalte.

430. *Op. cit.*, cap. 74; *loc. cit.*; Maxim Mărt., *op. cit.*; P.G. cit, *loc. cit.*; *Filoc. rom.* IV, p. cit. Împățimirea trupului se vindecă prin virtuțile principale ale trupului; înfrînarea și rugăciunea, ca act de voință exercitat asupra trupului și ca act de chemare a lui Dumnezeu, care oprește și trupul de la fapte pătimășe; plăcerea de patimi, prin priveghere și tăcere, ca acte de voință exercitate asupra sufletului; primirea patimii, prin liniștire și luare aminte, ca acte de voință exercitate asupra cugetării. Neîmpățimirea se naște din pomenirea lui Dumnezeu, care dă minții un conținut fără chip și o ține atîrnată de frumusețea Lui și de înțelesul Lui nesfîrșit.

săvîrșită»⁴³¹. De fapt, scrie Sfîntul Ioan Scărarul: «După toate cele spuse înainte, rămîn acestea trei: legătura care strînge și ține toate: credința, nădejdea, dragostea. «Iar mai mare decît toate este dragostea» (1 Cor. 13, 13). Căci «Dumnezeu este iubire» (1 Ioan 4, 8). De aceea, eu văd pe prima ca rază, pe a doua ca lumină, iar pe a treia ca cerc. Dar toate sînt o unică lumină și strălucire. Căci cea dintîi toate le poate face și zidi; a doua îmbrățișează mila lui Dumnezeu și nu ne face de rușine⁴³². Iar cea de a treia niciodată nu cade, nici nu încetează de a vedea (de a contempla), nici nu lasă pe cel hrănit de ea să se liniștească de nebunia ei»⁴³³.

Și iarăși: «Cuvîntul despre iubire este cunoscut îngerilor; și lor, pe temeiul lucrării iluminării, Dumnezeu le este iubire» (1 Ioan 4, 8). Dar cel ce voiește să definească acest cuvînt, e ca un orb care numără nisipul mării. Iubirea, după calitate, este asemănarea cu Dum-

431. Sf. Isaac Sirul, *op. cit.*, Cuv. 85, p. 384. Desăvîrșirea constă în iubire. Ea e cea mai înaltă dintre virtuți. Și întrucît la ea se ajunge deobicei trecînd prin toate virtuțile, ea e și o culminație a fiecărei virtuți, dar în armonie cu toate celelalte. Nu poate avea cineva iubire desăvîrșită, dacă e un lacom, un îngîmfat, un lenș, un om fără răbdare și fără smerențe. Toate virtuțile duse la culme în sinteză, înseamnă iubire, sau sînt însuflețite de iubire.

432. Prin credință putem toate; ea e tărie în lucrare. Prin nădejde îmbrățișăm cu vederea toată mila nesfîrșită a lui Dumnezeu, cu toate puterile ei; nădejdea niciodată nu ne face de rușine în fața altora, pentru că am avut-o; căci chiar dacă nu ni se împlinește ceva ce am nădăjduit, ni se împlinește altceva; dacă nu ni s-a împlinit ceva azi, nădăjdum că ni se va împlini mâine; și pînă la urmă ni se împlinesc toate în viața veșnică; atunci vom fi văzuți sigur că n-am rămas de rușine.

433. *Scara XXX*; P.G. 88, 1153—1156. Iubirea nu isprăvește niciodată de a se adînci privind în taina indefinită a semenului pe care-l iubește, sau în taina infinită a lui Dumnezeu. Cel ce iubește pe cineva, uitînd de toate și trecînd peste toate, pare «nebun» celorlalți. Dar el a găsit în acela «comoara» de preț nesfîrșit, pe care ceilalți n-o văd. Au fost și sint ațiția «nebuni» pentru Hristos, în stare să jertfească toate pentru El pînă și viața pămîntească, din siguranță că o vor dobîndi pe planul veșniciei (Matei 10, 39). Cel iubit e mai de preț decît însăși sinea proprie.

nezeu, pe cît e cu puțință muritorilor; după lucrare, este o beție a sufletului⁴³⁴; iar după însușire, este izvorul credinței, adîncul fără fund (abisul) al îndelungei răbdării, marea smereniei. Iubirea este, în chip principal, lepădarea a toată gîndirea protivnică⁴³⁵, dacă iubirea nu socotește răul (1 Cor. 13, 5). Iubirea, nepătimirea și înfierarea se deosebesc numai după numiri. Precum lumina și focul și flacăra sînt adunate într-o singură lucrare, așa gîndește și despre acestea»⁴³⁶.

Iar Sfîntul Diadoh spune: «Socotește, frate, că fiecărei vederi duhovnicești îi premerge credința, nădejdea și dragostea, dar mai mult dragostea. Căci cele dintîi învață să se disprețuiască toate bunurile văzute. Dar iubirea unește sufletul însuși cu virtuțile lui Dumnezeu, adulmecînd printr-o simțire a minții pe nevăzutul Dumnezeu»⁴³⁷. Și iarăși: «Alta este dragostea naturală a sufletului și alta cea care se adaugă ei de la Sfîntul Duh. Cea dintîi se mișcă din voința noastră, pe măsură, cînd voim. De aceea, e și răpită ușor de duhurile cele rele, cînd nu o ținem cu tărie cu voința noastră. Cea de a doua, aprinde atît de mult sufletul spre dragostea lui Dumnezeu, încît toate părțile sufletului nostru se lipsesc de negrăita bunătate a dorului de Dumnezeu, într-o nesfîrșită

434. Precum iubirea poate fi socotită «nebungie», așa poate fi socotită și «beție». Prin beție se pune în relief mai mult entuziasmul ei. Ea vede pe cel iubit atît de frumos, că toate celelalte sînt nimic față de acela. E așa cum vede cel beat realitatea altfel decît ceilalți. Dar ea e «beție trează» (Sf. Grigorie de Nisa), pentru că cel ce iubește e singurul care vede pe cel iubit așa cum este de fapt; și îl poate face să fie așa.

435. Cel ce iubește nu gîndește nimic protivnic celui iubit. De aceea poate fi deplin sincer față de el, sau cu inima curată.

436. Scara XXX; P.G. 88, 1156. Vedem aci afirmată ideea că nepătimirea nu e o stare pasivă, ci o stare de înfocare a iubirii, contrară înfocării egoiste a pătimășului. Nepătimășul iubește pe Dumnezeu ca un fiu, ca unul care, fără să fie fiu prin natură, a fost înfiat prin dragoste, deci avînd un motiv cu atît mai mare să-L iubească pe Dumnezeu.

437. *Op. cit.*, cap. 1; *Filoc. rom.* I, p. 335.

simplitate a simțirii⁴³⁸. Minteajunsă atunci ca una care a zămislit din lumina duhovnicească a harului, s-a făcut izvor de iubire și de bucurie»⁴³⁹.

Sfântul Isaac spune la rîndul său: «Iubirea ce se ivește din niscailucruri e ca o candelă mică, hrănită de untdelemn și astfel e și lumina ei; sau ca un pîrîu care se hrănește din ploaie și a cărui curgere se oprește cînd conținutul care-l susține lipsește. Dar iubirea care are drept pricină pe Dumnezeu, este ca un izvor a cărui curgere niciodată nu se întrerupe. Căci Dumnezeu singur este izvorul ei și conținutul ei nesecat»⁴⁴⁰. Și întreat fiind: «Cînd se ajunge la desăvîrșirea multelor roade ale Duhului?», a răspuns: «Cînd se învrednicește cineva de desăvîrșita iubire a lui Dumnezeu». Și întreat iarăși: «De unde cunoaște cineva că a ajuns la aceasta?», a spus: «Cînd se mișcă pomenirea lui Dumnezeu în cugetarea lui, îndată inima lui se mișcă în iubirea Lui și din ochii

438. Numai simplitatea este nesfîrșită, pentru că cuprinde în ea totul în mod concentrat. «Simplitatea simțirii» e cea mai intensă simțire, pentru că nu se împarte în simțiri diferențiate și micșorate. Toate părțile sufletului sînt străbătute de o singură simțire, dar de tărie nesfîrșită, a dorului după frumusețea lui Dumnezeu. Simplitatea e concentrarea într-o unitate a tuturor puterilor și simțurilor sufletului, care au, prin Dumnezeu, o adîncime și o bogăție nesfîrșită.

439. *Op. cit.*, cap. 34; *Filoc. rom.* I, p. 348. Capacitatea de unire intimă și de colaborare dintre minte și har, sau dintre subiectul nostru și Subiectul dumnezeiesc e atît de mare, că e comparată cu unirea în care Subiectul dumnezeiesc, semănînd în subiectul nostru harul Său, îl pune pe acesta într-o stare de sarcină, aceasta dezvoltînd cu puterile lui, puse în mișcare, sămînța harului în roade de iubire și de bucurie. Subiectul omenesc nu primește pasiv harul dumnezeiesc, ci-l dezvoltă, precum harul face roditor subiectul omenesc.

440. *Op. cit.*, Cuv. 33, p. 143. Iubirea noastră naturală se naște din niscailfapte pe care ni le-a făcut cineva, sau din niscaillegături naturale. Ea obosește mai cîrînd sau mai tirziu și slăbește mai mult sau mai puțin. Iubirea lui Dumnezeu față de noi nu slăbește, pentru că El nu are nici un interes pe care I-l slujim. De aceea ține veșnic tot atît de intens și susține și iubirea noastră față de El, pururea neobosită și nedezamăgită.

lui pornesc lacrimi cu îmbelșugare. Căci iubirea are obiceiul să izvorască lacrimi cînd își amintește de cei iubiți. Astfel fiind, niciodată nu încetează din lacrimi, pentru că nu-i lipsește niciodată conținutul care să-l aducă pe el la pomenirea lui Dumnezeu. Așa încît și în somnul lui se află în convorbire cu Dumnezeu. Căci este un obicei al iubirii să facă unele ca acestea. Și aceasta este desăvîrșirea oamenilor în această viață a lor»⁴⁴¹.

Și a spus iarăși: «Iubirea lui Dumnezeu este călăuză prin fire și cînd vine în cineva fără măsură, face acel suflet să iasă din sine (extatic). De aceea, inima celui ce o simte pe ea nu poate să o încapă și să rămînă cum este, ci, după măsura calității și a iubirii venite în el, vede în el o schimbare neobișnuită. Și semnele ei simțite sînt acestea: fața celui ce o are se face ca focul și-i plină de bucurie și trupul lui se încălzește; frica și sfiala se depărtează de la el și se face ca un ieșit din sine (extatic); și puterea care adună mintea lui în ea însăși pleacă de la el și se face ca un ieșit din minte»⁴⁴²; moartea cea mai

441. Sf. Isaac Sirul, *op. cit.*, Cuv. 85, p. 348. Desăvîrșirea omului constă astfel în iubirea față de Dumnezeu. Iubirea este a inimii și ea se arată în lacrimi, cînd este o simțire puternică, nu o convingere teoretică. Dar inima se aprinde de iubire și se topește în lacrimi, cînd în cugetare se mișcă pomenirea lui Dumnezeu. Deci inima nu lucrează fără cugetare. Se înțelege că numele lui Dumnezeu pomenit mereu în cugetare îndulcoșează inima la iubire pînă la lacrimi. Deci nici cugetarea la Dumnezeu nu-i o cugetare pur teoretică. Din toate rezultă că Dumnezeu cel pomenit neîncetat, e pomenit astfel pentru că e iubit ca Persoană iubitoare, căci o persoană trezește în alta iubirea prin iubirea sa.

442. Tainica legătură dintre suflet și trup se arată și în căldura ce cuprinde trupul celui cucerit de o mare iubire. El este ca un ieșit din sine, ca unul ce a uitat de sine; toată atenția lui e plecată la cel iubit. E ca un ieșit din minți, dar nu în sens rău, ca să calce bunele rînduiri ale societății, ci în sensul bun, fiind în stare să renunțe la tot ce caută omul «cuminte» în sensul egoist al cuvîntului. E în stare să-și dea viața pentru Cel iubit. «Acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. 3, 20). El trăiește pentru alt eu, nu pentru al său. Eul lui Hristos a devenit eul său. Dacă în omul «natural» eul ca subiect este identic

înfricoșătoare o socotește ca o bucurie; și niciodată vederea minții lui nu pătimește vreo întrerupere din înțelegerea celor cerești; și, celui absent, îi vorbește ca fiind de față, nefiind văzut de cineva⁴⁴³. Cunoașterea și vederea lui naturală a dispărut și nu simte în chip sensibil mișcarea sa, care se mișcă între lucruri; chiar dacă face ceva, nu simte ceea ce face, ca unul ce are mintea ocupată cu vederea unor lucruri care nu sînt de față. Și cugetarea lui se ocupă pururea cu Celălalt⁴⁴⁴. De această beție duhovnicească au fost plini odinioară Apostolii și mucenicii: cei dintîi au străbătut (stăpîniți de ea) toată lumea, ostenind și fiind batjocoriți (1 Tim. 4, 10); cei din urmă, suportînd tăierea mădularelor, și-au vărsat sîngele lor ca apa; și suferind chinurile cele mai cumplite, nu s-au descurajat, ci le-au răbdat cu bărbăție. Și, fiind înțelepți, au fost socotiți ca niște lipsiți de minte (2 Cor. 11, 38). Iar alții au rătăcit prin pustie și prin

cu obiectul grijii sale, în omul umplut de iubirea de sus «eul» ca subiect rămîne, dar eul ca obiect al iubirii sale este altul, este cel iubit de eul lui Hristos. În același timp se menține ca eu iubitor; în el nu e o reducere egoistă, ci o doime reală: eu ca subiect și tu ca cel pentru care sînt eu. Aceasta e «ieșirea» din sine, ieșirea din mintea pentru sine, ridicarea la mintea pentru altul. Cel ce iubește nu mai are frică să renunțe la sine și nici rușine să se comporte în felul acesta, socotit de alții nebunie. Dar în faptul că eul ca subiect rămîne, se arată că totuși iubirea cea mai totală nu înseamnă confundare cu altul în impersonal, ci unitate bipersonală. Tu ai devenit dominant însă în mine prin voia propriului eu, instalîndu-te în interiorul propriului eu cu un rol major, dar mărînd uriaș puterile eului meu care te-a primit.

443. Îi vorbește iubitului absent ca celui prezent, pentru că îl are în sine, și iubitul absent îi vorbește ca unul ce e prezent. Spațiul a dispărut pentru cei ce se iubesc; a devenit o simplă aparență. Ceilalți văd spațiul. El nu-l vede. În aceasta stă «nebulia» celui ce iubește.

444. Cunoașterea și vederea celor din jur, mișcarea lui între ele se săvîrșește fără să fie conștient de ele, atenția Lui fiind ațintită cu totul la cel iubit, dar nevăzut pentru vederea naturală. Poetul Coșbuc zice de mama, preocupată de fiul ei absent: «Scapi fusul jos, nimic nu zici... Și fetele se miră». «Adormi cu mine în gînd, ca să visezi ca mine».

munți și prin peșteri și prin văgăunile pământului (Evr. 11, 38), fără așezare, ei care erau cei mai așezați»⁴⁴⁵. La această nebulie învrednicește-ne și pe noi, Doamne, să ajungem.

91. *Despre Sfînta Împărtășanie și despre mărimea bunătăților pe care ni le pricinuieste împărtășirea și cuminecarea (cuminecătura) continuă, cu conștiința curată.*

Dar, nimic nu ne ajută și nu contribuie așa de mult la curățirea sufletului și la luminarea minții și la sfințirea trupului și la prefacerea amîndorura spre o stare mai dumnezeiască și la nemurire, ba și la biruirea patimilor și a demonilor, sau, mai potrivit spus, la unirea cu Dumnezeu cea mai presus de fire, ca împărtășirea și cuminecarea (cuminecătura) continuă, cu inimă și simțire curată, pe cît e cu putință omului, cu preacuratele și nemuritoarele și de viață făcătoarele Taine, cu însuși cinstitul Trup și Sînge al Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus. Pentru aceasta, e cît se poate de trebuitor să vorbim și despre acestea în chip deosebit, în această scriere, și apoi să dăm sfîrșit cuvîntului. Iar acest lucru e vădit nu numai din cele ce au spus Sfinții Părinți, ci, cu mult mai mult, din cuvintele Vieții înseși și ale însuși Adevărului. Căci zice: «Eu sînt pîinea vieții» (Ioan 6, 48). «Și aceasta este pîinea care se pogoară din cer, ca cel ce mănîncă din ea să nu moară. Eu sînt pîinea cea vie, care s-a pogorît din cer. De va mîncă cineva din pîinea aceasta, viu va fi în veac. Și pîinea pe care Eu voi da, trupul Meu este, pe care Eu îl voi da pentru viața lumii» (Ioan 6, 50—52). Și: «De nu veți mîncă trupul Fiului Omului și nu veți bea sîngele Lui, nu veți avea viață întru voi. Cel ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu, are viață veșnică» (Ioan 6, 53—54). Și iarăși: «Căci trupul Meu

445. Sf. Isaac Sirul, *op. cit.*, Cuv. 24, p. 104—105.

este mîncare adevărată și sîngele Meu este băutură adevărată. Cel ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu, rămîne întru Mine și Eu întru el. Precum M-a trimis pe Mine Tatăl Cel viu și Eu sînt viu prin Tatăl; și cel ce Mă mănîncă pe Mine, acela va fi viu prin Mine. Aceasta este pîinea care s-a coborît din cer și cel ce mănîncă pîinea aceasta a Mea, viu va fi în veac» (Ioan 6, 53, 58).

Iar purtătorul de Hristos Pavel zice acestea: «Fraților, eu am primit de la Domnul, ceea ce v-am predat și vouă, că Domnul Iisus în noaptea în care a fost vîndut, a luat pîinea și binecuvîntînd-o, a frînt-o și a zis: «Luați, mîncați, acesta este trupul Meu care pentru voi se frînge; aceasta s-o faceți întru pomenirea Mea». Asemenea și paharul, după cină, zicînd: «Acest pahar este legămîntul cel nou, întru sîngele Meu. Aceasta s-o faceți, ori de cîte ori veți bea, întru pomenirea Mea. Căci de cîte ori veți mînca pîinea aceasta și veți bea paharul acesta moartea Domnului vestiți pînă ce va veni. Deci oricine va mînca pîinea aceasta și va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi trupului și sîngelui Domnului. Să se cerceteze, așadar, omul pe sine însuși și așa să mănînce din pîinea aceasta și să bea din paharul acesta. Căci cel ce mănîncă și bea cu nevrednicie, judecată sieși mănîncă și bea, nedeosebind trupul Domnului. Pentru aceea, între voi mulți sînt neputincioși și bolnavi și mulți mor. Căci dacă ne-am cerceta pe noi, nu am fi judecați. Iar fiind judecați de Domnul, sîntem îndreptați, ca să nu fim osîndiți cu lumea» (1 Cor. 11, 23—33).

92. *E de trebuință să cunoaștem minunea Sfintelor Taine și ce este ea, pentru ce s-a dat și care este folosul ei.*

Căci scrie și Gură de Aur că «e de trebuință să învățăm ce este minunea Tainelor și pentru ce s-a dat și care e folosul acesteia. Sîntem un trup (Rom. 12, 5) și mădu-

lare ale trupului Domnului nostru Iisus Hristos și din oasele Lui (Efes. 5, 30). Iar cei care au aflat aceasta, să urmeze celor spuse. Deci pentru ca aceasta să nu se înfăptuiască numai prin iubire, ci și cu lucrul însuși, să ne unim prin mîncare cu acel trup pe care ni l-a dăruit, voind să ne arate dorul ce-l are către noi⁴⁴⁶. Pentru aceasta s-a unit pe Sine cu noi și ne-a dat trupul Său nouă, ca să ne facem un trup unit cu Capul. Acest lucru este propriu celor ce se iubesc cu tărie. Acest lucru l-a dat de înțeles Iov, vorbind despre casnicii lui, care-L iubeau în chip covârșitor, încît ziceau, arătîndu-și iubirea lor: «Cine ne va da puțința să ne săturăm de carnea Lui?» (Iov 31, 31). De aceea, și Hristos a făcut acest lucru, ridicîndu-ne la o prietenie și mai mare și arătîndu-ne dorul Lui către noi, căci nu se dă pe Sine celor ce-L doresc, numai ca să-L vadă, ci și ca să-L atingă, să-L mănînce și să se sădească în trupul Lui și să se unească cu El și să-și sature întreg dorul»⁴⁴⁷.

Și iarăși: «Cei ce se împărtășesc de preasfîntul Trup și de cinstitul Sînge, stau între Îngeri și Arhangheli și între Puterile de sus și sînt îmbrăcați în însuși vestmîntul împăratesc al lui Hristos, avînd armele duhovnicești. Ba, cu aceasta, încă n-am spus nimic: căci L-au îmbrăcat pe Împăratul însuși. Dar pe cît este de mare și de înfricoșătoare și de minunată Taina, tot pe atîta trebuie să te apropii cu curăție, dacă vrei să te apropii de mîntuire. Căci dacă te apropii cu o conștiință rea, te apropii de osîndă și de pedeapsă. Căci, «cel ce mănîncă și bea cu nevrednicie Trupul și Sîngele Domnului, judecată sieși mănîncă și bea» (1 Cor. 11, 27). Că dacă cei ce-și pătează por-

446. Nu numai prin iubire ca simțire se susține comuniunea în Biserică, oricît ar accentua unii aceasta, ci și printr-o putere obiectivă, ontologică, dumnezeiască, ce ne vine prin trupul lui Hristos. Prin aceasta ne prinde chiar și trupurile în această unire.

447. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 46 la Ioan*, 2, spre sfîrșit; P.G. 59, 260.

fira împărătească, sînt pedepsiți la fel cu cei ce o rup, nu e deloc necuvenit ca și cei ce primesc Trupul cu cuget necurat să sufere aceeași pedeapsă cu cei ce L-au rupt prin piroane. Privește ce înfricoșătoare pedeapsă a arătat Pavel zicînd: «Cel ce călca legea lui Moise murea pe temeiul a doi sau trei martori. Socotiți cu cît se va învrednici de o pedeapsă mai mare, cel ce a nesocotit pe Fiul lui Dumnezeu și a socotit ca un lucru de rînd Sîngele Noului Legămînt, prin care acesta a fost sfințit?» (Evr. 10, 29) ⁴⁴⁸. Sau: «Căți, deci, ne împărtășim de trupul acesta, cîți gustăm din sînge, se înțelege că gustăm din Acela ce șade sus, care e închinat de Îngeri, de Cel apropiat de puterea fără margini. O, cîte drumuri duc spre mîntuirea noastră! Ne-a făcut pe noi trupul Său. Ne-a dat nouă trupul Său. Și nimic din acestea nu ne depărtează de la reșe. O, ce nepăsare, o, ce nesimțire!» ⁴⁴⁹. Și iarăși: «Un preot minunat mi-a istorisit că a fost învrednicit să vadă și să audă aceasta: că pe cei ce vor pleca de aici, împărtășiți de Taine cu conștiința curată, cînd vor muri, Îngerii îi vor duce de aici în suită, pentru Cel cu care s-au împărtășit» ⁴⁵⁰.

Iar dumnezeiescul Ioan Damaschin zice: «Deoarece sîntem îndoiti și compuși, trebuie ca și nașterea noastră să fie îndoită; la fel și haina îndoită. Nașterea ni s-a dat prin apă și prin Duh. Iar mîncarea este însăși pîinea vieții, Domnul nostru Iisus Hristos, Cel ce s-a pogorît din cer». «Precum la Botez, deoarece oamenii obișnuiesc să se spele cu apă și să se ungă cu untdelemn, a unit cu untdelemnul și cu apa harul Duhului și l-a făcut pe el baia nașterii din nou, la fel, deoarece avem obiceiul să mîncăm pîine și să bem apă și vin, a unit cu ele dumnezeirea Sa și le-a făcut pe ele Trupul și Sîngele Său, ca

448. Același, *Omil. cit. la Ioan*, 4; P.G. 59, 262.

449. Același, *Omilia* 3, cap. 1; P.G. 62, col. 27.

450. Același, *Despre preoție*, cartea VI, 4; P.G. 48, 681.

prin cele obișnuite și după fire, să ajungem în cele mai presus de fire»⁴⁵¹. «Trupul Lui este cu adevărat unit cu dumnezeirea, dar înțeleg trupul cel din Sfînta Fecioară, nu un trup coborît din ceruri, iar pîinea și vinul se prefac în însuși Trupul și în însuși Sîngele lui Dumnezeu. Dar, de cauți să aflî modul cum se face aceasta, îți ajunge să auzi că aceasta se face prin Duhul Sfînt, tot așa cum Cuvîntul a dat ființă trupului Său în Sine din Sfînta Născătoare de Dumnezeu prin Duhul Sfînt; mai mult nimic nu cunoaștem, decît că Cuvîntul lui Dumnezeu este adevărat și lucrător și atotputernic, iar modul de nepătruns». «Celor ce se împărtășesc cu vrednicie, acesta se face, deci, spre iertarea păcatelor și spre viață veșnică și spre păzirea sufletului și a trupului; iar celor ce se împărtășesc cu nevrednicie, spre osîndă și pedeapsă, ca și moartea Domnului». «Și pîinea și vinul nu sînt chip al Trupului și al Sîngelui lui Hristos, să nu fie, ci însuși Trupul lui Hristos Cel îndumnezeit și însuși Sîngele Lui. Căci «Trupul Meu, zice, este adevărată mîncare și Sîngele Meu este adevărată băutură» (Ioan 6, 55). «Căci este Trupul și Sîngele lui Hristos, care intră în alcătuirea (în constituția) sufletului și trupului nostru, netopîndu-se, nesticîndu-se, netrecînd în ceea ce dăm afară, ci rămînînd în ființa noastră, ca pricină a păstrării noastre, ca mijloc de curățire a toată întinăciunea»⁴⁵². Chiar dacă aurul s-a pătat, îl

451. Sf. Ioan Damaschin, *De fide Orthodoxa*, Libr. IV, cap. XII, P.G. 94, 1117—1148. Celelalte citate tot de acolo.

452. Trupul lui Hristos, pe care-L primim în Sf. Împărtășanie nu e alt trup decît cel primit de Fiul lui Dumnezeu din Sfînta Fecioară, dar îndumnezeit prin înviere și înălțare, ca să fie în noi aluat spre îndumnezeire și spre înviere și înălțare. De aceea e și trup pnevmatizat, nevăzut, copleșit de Duhul Sfînt, deși trup real, ca să fie și în noi izvorul Duhului deplin și să ne pnevmatizeze și pe noi tot mai mult, pentru a birui treptat legile firii, atîrnarea spre cele de jos, procesul de stricăciune și de moarte definitivă. Căci trupul lui Hristos nu mai e supus procesului de descompunere, datorită Duhului Sfînt care se află în el. De aceea în Sfinți osemintele rămîn nedescompuse și de aceea vom învia și noi,

curățește prin arderea judecății, ca să nu fim osîndiți în veacul viitor împreună cu lumea (1 Cor. 11, 52)⁴⁵³. Curățindu-ne prin aceasta, ne unim cu Trupul lui Hristos și cu Duhul Lui și ne facem Trupul lui Hristos. Aceasta este pâinea, care e pîrga pîinii cerești, a pîinii spre ființă (Matei 6, 11). Căci pâinea «spre ființă» arată fie pe cea viitoare, adică a veacului viitor, fie pe cea primită spre păstrarea ființei noastre⁴⁵⁴. Trupul Domnului este

căci Hristos cel înviat rămîne cu Duhul Său în sufletul nostru, cu puterea Lui de nesticăciune care-i va da acestuia puterea să-și învie trupul. Ortodoxia a păstrat înțelesul mîntuirii ca efect întins și asupra trupului și cosmosului, afirmînd că mîntuirea deplină este eliberarea trupului de stricăciune și de moarte prin înviere, datorită umplerii lui de Duhul Sfînt. Toată iconografia Bisericii vorbește de aceasta. Căci așa cum sufletul nostru este în trupul nostru, așa e, în oarecare fel, și trupul nostru, prin rădăcinile raționalității și sensibilității lui, în sufletul nostru. Dar atunci cu atît mai mult și Hristos cel înviat, adică cu trupul nesfirșit subțiat și înduhovnicit, e în oarecare fel în sufletul nostru chiar după moartea noastră, dacă l-am primit des în noi în cursul vieții pămîntești și am trăit în El prin voința, prin gîndirea și prin faptele noastre, care au lucrat la înduhovnicirea trupului nostru. Prin mîncarea trupului lui Hristos, pnevmatizat și subțiat, am hrănit chiar sufletul nostru, întărind prin înduhovnicire rădăcinile raționale și sensibile ale trupului nostru în El. Prin mîncare am asimilat în oarecare fel trupul lui Hristos însuși sufletului nostru, sau viceversa. Despărțirea între suflet și trup nu e atît de totală, cum ne închipuim. Cu atît mai mult e valabil aceasta cînd sufletul și trupul nostru sînt în Hristos, în care osmoza între suflet și trup și deci și între dumnezeire și compusul uman a atins treapta culminantă.

453. Trupul pnevmatizat, înviat, și deci curat al Domnului, asimilat în sufletul și în trupul nostru, le duce pe acestea spre curăție, de multe ori prin pătîmirea crucii, pe care ne-o întipărește și nouă din Sine, actualizînd-o în noi. De aceea trupul lui Hristos lucrează în noi și printr-o judecată, adică prin încercări, pentru ca suportîndu-le cu puterea cu care a suportat Hristos crucea Sa, să ne curățim și să nu fim osîndiți la sfîrșit împreună cu lumea, adică cu cei ce nu vor fi găsiți la judecata din urmă curățiți. Numai în măsura în care ne curățăm astfel, ne unim intim cu Hristos într-un trup, deveniți curați ca și El.

454. Trupul înviat al lui Hristos este pâinea care va hrăni cu puterea sa netrecătoare sufletul nostru și în el rădăcinile raționale și sensibile ale trupului nostru, ducîndu-l spre înviere. Hristos este ipostasul, sau temelia ultimă și vie a ipostasurilor noastre, care cred în El.

Duh de viață făcător, pentru că s-a zămislit din Duhul de viață făcător. «Căci ceea ce se naște din Duh, Duh este» (Ioan 3, 6). Iar aceasta o spun nu ca să desființez firea trupului, ci voind să arăt că e de viață făcător și dumnezeiesc⁴⁵⁵. Acestea se numesc chipuri (antitipuri) ale celor viitoare, nu ca unele ce nu sînt cu adevărat Trupul și Sîngele lui Hristos, ci că acum ne împărtășim prin ele de dumnezeirea lui Hristos, iar atunci numai înțelegător, prin vedere»⁴⁵⁶.

Iar dumnezeiescul Macarie zice: «Precum vinul se amestecă în toate mădulele celui ce bea și se preface în el și el în vin, așa cel ce bea Sîngele lui Hristos, se adapă cu Duhul dumnezeiesc și acesta se amestecă în suflet în chip desăvîrșit și sufletul în el. Și astfel sfințit, sufletul se face vrednic de Domnul. Căci «toți, zice, ne-am adăpat din același Duh» (1 Cor. 12, 13). Iar prin Euharistia pîinii, cei ce se împărtășesc cu vrednicie, se învrednicesc să se facă părtași de Duhul Sfînt și așa sufletele vrednice

455. Trupul lui Hristos e atît de pnevmatizat, atît de copleșit de Duhul, atît de subțiat prin Duhul și de iradiant al Duhului prin toți porii lui, că se poate numi și de viață făcător. El este aceasta încă prin faptul cu totul deosebit că e zămislit din Duhul Sfînt, a cărui putere s-a unit cu cea a Fecioarei Maria. Duhul Sfînt a întărit puterea de zămislire și de alcătuire a unui nou om, a Fecioarei Maică atît de mult, că el n-a mai avut nevoie de sămînță bărbătească. Trupul lui Hristos poartă astfel în el de la început puterea constitutivă a Duhului Sfînt. De aceea e de viață făcător.

456. Atunci trupul nostru, nemaiavînd nevoie să mănînce, nu va mai mînca nici trupul Domnului prin chipul pîinii, ca să ne împărtășim de dumnezeirea lui Hristos. Atunci în chip nesensibil ne va inunda dumnezeirea prin trupul lui Hristos total transparent, total copleșit de ea. Aceasta va fi ca o împărtășire prin absorbire, prin trăire intimă a Lui în noi, dar trăirea aceasta va fi o înțelegere, sau o vedere mai presus de înțelegere și de vedere. E așa cum cei ce se iubesc în lumea aceasta în mod superior, comunică prin contemplare, prin înțelegere. Comunicarea e înțelegere tainică, înțelegerea tainică e comunicare.

pot să viețuiască în veci ⁴⁵⁷. Și precum viața trupului nu e de la trup, ci din afară de el, adică din pământ, așa și sufletul a fost învrednicit de Dumnezeu să aibă mâncare, băutură, veșmînt, care sînt viața adevărată a sufletului, nu din firea sa, ci din dumnezeirea Lui, adică din Duhul Său ⁴⁵⁸. Căci sufletul are firea dumnezeiască spre pîinea

457. Ceea ce primim prin Sf. Împărtășanie în mod deosebit este Duhul dumnezeiesc, ca Dumnezeu Cel ce întărește sufletul omului în biruirea proceselor nelibere ale naturii și unifică făptura cu Dumnezeu. Îl primim în primul rînd în suflet și din suflet trece în trup. Căci în suflet sînt rădăcinile raționale și sensibile ale trupului. Sufletul nostru devine pnevmatic, se întărește în ceea ce are superior naturii și poate pnevmatiza și trupul, sau rădăcinile lui aflate în suflet. Sufletul dobîndește astfel o putere neasemănat mai mare de înduhovnicire, de subțiere a trupului. Unirea între suflet și trup devine tot mai mare, mai adîncă, în trupul lui Hristos, pe care Duhul dumnezeiesc L-a pnevmatizat, L-a subțiat, L-a îndumnezeit, L-a transfigurat deplin. Dacă, după Sf. Maxim Mărturisitorul, în Sfinți dualitatea e depășită (dualitatea funcțională, nu cea de substanță, se înțelege), cu atît mai mult în Hristos. Și prin împărtășirea de El se începe depășirea ei și în cei ce se împărtășesc des și cu conștiința curată. Prin aceasta sufletul, adus în unirea cu Dumnezeu, va putea trăi în veci, și va da în parte și trupului tărie să copleșească procesele naturale încă în lumea aceasta, iar prin întărirea rădăcinilor lui raționale și sensibile în suflet, va putea ca sufletul să învie trupul la o viață nesupusă descompunerii, la sfîrșitul lumii.

458. Aceasta înseamnă că sufletul celui ce se împărtășește cu trupul Domnului, se împărtășește prin trup propriu-zis cu dumnezeirea Lui. Dar pe de altă parte, trupul lui Hristos e atît de intim străbătut de Duhul Sfînt, sau de dumnezeirea lui Hristos, că nu se poate spune că numai el hrănește trupul omenesc. De altfel Duhul Sfînt ca foc personal al iubirii treimice face din trupul Domnului un complex organic de energii prin care se manifestă această căldură a iubirii, încît prin aceasta el însuși a devenit numai foc al iubirii. Apoi în cazul că trupul Domnului ar rămîne numai în trupul omului, trupul nesticăcios al Domnului ar trebui să susțină în mod direct trupul omului în nesticăciune, ceea ce nu se întîmplă. Pe de altă parte, viața trupului nu se susține numai din pământ, ci și din suflet. Deci și viața îndumnezeită a lui, într-un grad limitat pe pământ și deplin în cer, se susține și prin sufletul îndumnezeit. Dar ca sufletul să poată susține trupul cu viața lui, trebuie să aibă într-un anumit fel rădăcinile trupului în sine, deci el primește într-un fel și trupul Domnului, sau rădăcinile Lui îndumnezeite în sine.

vieții, adică pe Cel ce a zis: «Eu sînt pîinea vieții» (Ioan 6, 48) și apa vie spre vinul care veselește (Ps. 103, 15) și ca untuldelemn al bucuriei» (Ps. 44, 8)⁴⁵⁹.

Sfîntul Isidor zice și el: «Împărtășirea de Dumnezeu și de Taine s-a numit cuminecare (communicatio = cuminecătura), pentru că ne dăruiește unirea cu Hristos și ne face să avem comună cu El împărăția Lui»⁴⁶⁰. Iar Sfîntul Nil zice: «Este cu neputință să se mîntuiască credinciosul și să primească iertarea păcatelor și să dobîndească Împărăția cerurilor, dacă nu se împărtășește cu frică, cu credință și cu dragoste de tainicul și neprihănitul Trup și Sînge al lui Hristos»⁴⁶¹. La fel scrie și Marele Vasile în scrisoarea către Patricia Cezareea, limpede, că «e bine și de folos să se cuminece (să comunice) și să se împărtășească cineva în fiecare zi cu sfîntul Trup și sfîntul Sînge al lui Hristos. Căci El însuși a zis: «Cel ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu, rămîne întru Mine și Eu întru el și are viață veșnică» (Ioan 6, 56). Și cine se îndoiește că a se împărtăși cineva continuu de viață, nu e nimic altceva decît a viețui în chip înmulțit? Noi ne cuminecăm (comunicăm) de patru ori în fiecare săptămînă: duminica, miercurea, vinerea și sîmbăta, și în celelalte zile, dacă are loc pomenirea vreunui Sfînt»⁴⁶². În aceste zile socotesc că Sfîntul și liturghisea. Căci nu putea în fiecare zi, stingherit fiind de atîtea griji. De aceea,

459. Neaflat în Sf. Macarie.

460. Isidor Pelusiotul, *Epistole*, cartea I, 228; PG 78, 325 A.

461. Sf. Nil, *Epistole*, cartea III, 280; PG 79, 521 D.

462. Sf. Vasile, *Epistolarum classis*, II, 93; P.G. 32, 484. Ideea că prin împărtășirea deasă, omul poate înmulți viața sa în Dumnezeu, e prețioasă. De fiecare dată omul trăiește cu sufletul într-un efort de întărire a legăturii sale cu Hristos din altă latură, într-un efort de a sfinți prin aceasta o altă latură a legăturii sale cu trupul, a legăturii sale cu semenii, într-un efort de a înfăptui prin fapte deosebite, cerute de alte și alte împrejurări, o altă și altă virtute. Dacă aceasta e preocuparea generală a vieții lui, «comunicarea» cu trupul Domnului și cu puterea Lui îl va susține de fiecare dată în acest alt efort.

zice și Sfântul Apolo, că «monahul trebuie să se cuminece, de e cu puțință, în fiecare zi cu Tainele lui Hristos. Căci cel ce se depărtează pe sine de acestea, se depărtează de Dumnezeu. Iar cel ce-o face aceasta continuu, continuu se îmbracă cu trupul Domnului⁴⁶³. Căci însuși glasul mântuitor zice: «Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sîngele Meu, rămîne întru Mine și Eu între el» (Ioan 6, 56). Deci aceasta le este de folos monahilor, care fac neîncetat pomenirea patimii mîntuitoare⁴⁶⁴. Drept aceea, se cade ca el să fie gata în fiecare zi și să se pregătească pe sine în așa fel, ca să fie vrednic în fiecare zi, totdeauna, pentru primirea Sfintelor Taine. Căci așa ne împărtășim și de iertarea păcatelor»⁴⁶⁵.

463. A se îmbrăca cu Hristos înseamnă a se îmbrăca cu putere. Imaginea e luată de la îmbrăcarea cu niscai arme; căci Hristos e ca o armă, sau ca o armătură. Dar se înțelege că pe Hristos îl îmbrăcăm cînd îl primim în noi; căci nu ți se comunică puterea cuiva, dacă nu ți se face oarecum interioară. Dar același lucru înseamnă a te împărtăși cu trupul lui Hristos: înseamnă a te îmbrăca cu puterea Lui. Ideea e că trupul lui Hristos cu care ne împărtășim, sau cu care ne îmbrăcăm, nu e ceva care rămîne în noi, sau lipit de noi, ca un lucru pasiv, ci ca un izvor de putere, de care ne folosim întrucît noi înșine ne însușim activ această putere. Dar ca să fim mereu ținuți în stare de putere, trebuie să fim în comunicare continuă cu Hristos; să stăm mereu în comunicare cu Soarele puterii duhovnicești.

464. Se remarcă legătura firească între pomenirea neîncetată a lui Hristos, deci și a patimii Lui, prin rugăciune, și între împărtășirea continuă cu trupul Lui răstignit și biruitor al morții prin cruce. Comunicarea continuă cu trupul Domnului întreține pomenirea continuă a Lui, căci ea e o pomenire cu lucrul, cu fapta, nu numai cu cuvîntul. La rîndul ei, pomenirea neîncetată a Domnului cu cuvîntul, ca comunicare a Lui cu mintea, cu duhul, cu inima noastră, se cere după o comunicare deplină cu Hristos prin împărtășirea de trupul Lui.

465. *Historia Lausiaca Palladii*, cap. 72; *vita Abbatis Apollo*; PG 73, 1161. Împărtășirea deasă cu trupul Domnului, ca comunicare a puterii Lui către noi, ca comunicare a Duhului Lui în sufletul și voința noastră, nu trebuie să fie deci o primire magică a Lui, ca lucrînd prin El însuși fără noi. Factorul activ uman comunică cu factorul activ care e Hristos, pentru a deveni și mai activ. De aceea trebuie o pregătire în acest sens

Dar zice și Sfântul Ioan Scărarul: «Dacă un trup atin-gîndu-se de un alt trup, se schimbă în puterea lui de lu-crare, cum nu se va schimba cel ce s-atinge de trupul Domnului cu mâini nevinovate? Căci s-a scris și în Ghe-rontic (Pateric): Ioan de Bostra, bărbat sfînt și avînd pu-tere asupra duhurilor necurate, a întreat pe draci, care locuiau în niște fetițe furioase și chinuite de ei cu răutate, zicînd: «De care lucruri vă temeți la creștini?». Aceștia au răspuns: «Aveți cu adevărat trei lucruri mari: unul pe care-l puteți atîrna de grumazul vostru; unul cu care vă spălați în Biserică; și unul pe care-l mîncăți în adunare». Întrebîndu-i iarăși: «Din acestea trei, de care vă temeți mai mult?», au răspuns: «Dacă ați păzi bine aceea cu ce vă împărtășiți, n-ar putea nimeni din noi să facă rău vreunui creștin». Deci lucrurile de care se tem răufăcă-torii mai mult decît de toate, sînt crucea, Botezul și Cuminecătura»⁴⁶⁶.

93. *Sfîrșitul tuturor temelor înfățișate pe larg și în-demn către cel ce a întreat despre ele.*

Iată, preaiubite fiule, că am ajuns cu Dumnezeu la sfîrșitul cererilor tale. Dacă răspunsul e după voința și scopul tău, nu știm sigur. Dar e după puterea noastră. Și ceea ce e după putere, e plăcut și lui Dumnezeu. Gri-jește numai, ca iubirea ta de învățătură și osteneala ta să nu se oprească la aceasta, ci să te arăți iubitor de învă-țătură și sîrguitor și cu fapta. Căci zice și fratele Domnu-

din partea omului. «Cine se împărtășește cu nevrednicie, judecată sieși mîncă, nedeosebind trupul Domnului» (1 Cor. 11, 29), și de aceea necon-lucrînd cu El. De aceea mai bună e o împărtășire mai rară, dar bine pre-gătită, primită cu mare concentrare de putere și cu hotărîre de a conlucra cu puterea din trupul Domnului, decît o împărtășire într-o stare laxă nepăsătoare a puterilor proprii.

466. W. Bousset, *Apophthegmata*, Tübingen, 1923, p. 16.

lui cel vestit: «Frații mei iubiți, faceți-vă împlinitori ai cuvîntului și nu numai auzitori, înșelîndu-vă pe voi. Că de este cineva auzitor al legii și nu împlinitor, s-a asemănat bărbatului care privește fața făpturii sale în oglindă. Că s-a privit pe sine și a plecat și a uitat cum era. Dar cel ce privește în legea desăvîrșită a libertății și stăruie în ea, acela nu s-a făcut numai auzitor care uită, ci împlinitor cu fapta; acela va fi fericit în lucrarea lui» (Iacob 1, 22—26).

94. *Cum trebuie ascultate și înțelese cuvintele duhovnicești ale Părinților.*

Dar înainte de toate, să înțelegi și să auzi în chip credincios și cu cuvenita evlavie rînduiețile dumnezeiești și duhovnicești ale Părinților. Că zice Sfîntul Macarie: «Neatinse rămîn cele duhovnicești de cei necercați. Dar sufletul sfînt și credincios se împărtășește cu înțelegere de Duhul Sfînt. Și comorile cerești ale Duhului i se fac arătate numai celui ce le primește cu cercare. Celui ce nu le-a cercat nu-i este cu puțință nici măcar să le înțeleagă»⁴⁶⁷. Deci ascultă cu evlavie despre ele pînă ce ți se va da și ție, celui ce crezi, să te învrednicești de dobîndirea lor. Atunci vei cunoaște prin însăși experiența ochilor sufletului de ce mari bunătăți și taine se pot împărtăși sufletele creștinilor încă de aici. Făcînd astfel, vei culege repede și roada și folosul celor scrise și auzite; și de la aflarea și împlinirea lor cu fapta vei înainta la puțină să îndemni și să călăuzești prin cercarea însăși și pe alți mulți, spre cele dumnezeiești și necunoscute. Fie ca aceasta să ți se hărăzească și ție, celui sprijinit și îndemnat de mîna prea puternică a Domnului Iisus Hristos.

⁴⁶⁷. Bunătățile Duhului Sfînt nu se pot cunoaște decît prin experiență. Numai cel ce are experiența lor, are și înțelegerea lor. Căci experiența lor e mai presus de orice cugetare teoretică.

Iar fiindcă săturarea de cuvînt e neplăcută auzului, ca și prea multa hrană dată trupurilor, și cel mai bun lucru e măsura, se cade ca și noi, ferindu-ne de săturare, și alegînd măsura, ca cea mai bună, să mai zăbovim puțin în cuvîntul nostru și, înfățișînd un fel de rezumat al scrierii de față, să aruncăm apoi ancora acestui cuvînt.

95. *Recapitulare a felului în care trebuie să ne rugăm și a învățaturii despre luminarea adevărată și despre puterea dumnezeiască.*

Spun Părinții: «Cei ce voiesc să fie trezi cu cugetarea, să se sîrguiască să se roage pururea, în chip curat și neîmprăștiat, înăuntrul inimii, prin tragerea aerului pe nas, luînd aminte și cugetînd numai la cuvintele rugăciunii, adică la: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă»; aceasta, pînă la vremea luminării minții în inimă. Căci zice Sfîntul Diadoh: «Cîți cugetă neîncetat la preaslăvitul și mult doritul nume al Domnului Iisus în adîncul inimii, pot să vadă odată și lumina minții»⁴⁶⁸. Întîmplîndu-se aceasta cu bunăvoința lui Dumnezeu, de atunci, celălalt drum al viețuirii noastre după Dumnezeu îl săvîrșim în chip neînșelător și neîmpiedicat, umblînd în lumină, mai bine zis fiind fii ai luminii, cum zice Dătătorul de lumină Iisus: «Pînă aveți lumina, credeți în lumină, ca să vă faceți fiii luminii» (Ioan 12, 36); și: «Eu sînt lumina lumii, cel ce urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» (Ioan 8, 12). Iar David strigă către Domnul acestea: «Întru lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. 35, 9). Dar și Sfîntul Pavel zice: «Dumnezeu, care a zis să lumineze lumină din întuneric, pe care a luminat-o în inimile noastre» (2 Cor. 4, 6).

468. *Op. cit.*, cap. 59; *Filoc. rom.* I, p. 357.

De fapt, prin aceasta, ca printr-un sfeșnic nestins și atotluminos, cei cu adevărat credincioși sînt călăuziți și privesc spre cele de dincolo de simțuri și li se deschide ca unora ce sînt curați cu inima (Matei 5, 8) poarta cerească a toată viețuirea și starea înaltă, deopotrivă cu a îngerilor. Și așa le răsare acestora iarăși, ca dintr-un disc al soarelui, puțința să judece, să deosebească, să străvadă, să vadă înainte și cele asemenea acestora. Și simplu grăind, prin aceasta le răsare acestora toată arătarea și descoperirea tainelor nearătate și se umplu de puterea dumnezeiască și mai presus de fire în Duh. Iar prin această putere mai presus de fire și lutul lor se ușurează, sau mai bine zis povara trupului li se subțiază și plutește, înălțîndu-se.

Prin această putere luminătoare în Sfîntul Duh, și unii dintre Sfinții Părinți, încă fiind în trup, au trecut ca niște ființe nemateriale și netrupești, cu picioarele neudate riuri neumblate și mări străbătute de corăbii, au făcut drumuri lungi de zile multe într-o clipă și au săvîrșit și alte lucruri minunate în cer, pe pămînt, în soare, în mare, în pustii, în cetăți, în tot locul și țara, în fiare sălbatice și în tîrîtoare și, simplu, în toată zidirea și în toate stihiiile, și prin toate s-au slăvit. Și, stînd la rugăciune, trupurile lor curate și cinstite se ridicau de pe pămînt ca înaripate, dezbrăcate de grosimea și greutatea trupească, topite de focul dumnezeiesc și nematerial al harului ⁴⁶⁹. Sub lucrarea acestuia ei se înalță cu ușurință, o, minune, preschimbați și replăsmuiți într-o stare mai dumnezeiască, prin mîna îndumnezeitoare a puterii și a

469. Peste tot trebuie să se înțeleagă că e vorba de focul iubirii și de legătura tainică sau de influența pe care simțirile sufletului o au asupra trupului. Trupul devine ușor cînd sufletul e curat și transparent, prin lipsa de patimi și prin iubirea care nu are ce să ascundă.

harului, sălășluite în ei. Și, după sfârșitul lor, trupurile preacinstite ale unora din ei rămân nedesfăcute, adevărind în chip vădit harul și puterea sălășluite în ei și în toți cei tari în credință. Iar după învierea obștească și a toată lumea, crescându-le oarecum aripi din însăși puterea Duhului aflătoare în ei, se vor răpi în nori întru întâmpinarea Domnului în văzduh, cum zice cunoscătorul celor negrăite, dumnezeiescul Pavel; și așa totdeauna cu Domnul vor fi (1 Tes. 4, 17). Pe lângă acestea și grăitorul în Duh David cântă: «Doamne, întru lumina Ta vor purcede și întru numele Tău se vor veseli toată ziua, adică veșnică, și întru dreptatea Ta se vor înălța, că lauda puterii lor Tu ești. Și întru bunăvoirea Ta se va înălța cornul lor» (Ps. 88, 16—18). Și iarăși: «Cei tari ai lui Dumnezeu s-au ridicat foarte de pe pământ» (Ps. 46, 9). Iar mult grăitorul de cele mari Isaia zice: «Celor ce așteaptă pe Domnul, le vor crește aripi; schimbase-va puterea lor» (Is. 40, 31).

Dar și Sfântul Macarie zice: «Tot sufletul care s-a învrednicit să îmbrace în chip desăvârșit pe Hristos, în putere și încredințare, încă de aici, prin credință și prin străduința în toate virtuțile, și care s-a unit cu lumina cerească a chipului nestricăcios⁴⁷⁰, se învrednicește să primească totdeauna cunoștința tainelor cerești în ipostas⁴⁷¹. Iar în ziua învierii, ajuns în însuși chipul ceresc

470. În lumina ce iradiază din Hristos e implicată nestricăciunea trupului Lui; sau invers, în nestricăciunea Lui e implicată lumina ce iradiază din El. Trupul omenesc în Hristos, mai ales după înviere, e revenit prin Duhul Sfânt la o stare de energie sau de complex organic de energii incoruptibil și de aceea luminos. În trupul astfel pnevmatizat, sufletul se află și el la nivelul suprem pe verticala conștiinței, a simțirii curate și iubitoare, care e o energie ce nu poate slăbi, deci nu se poate corupe. Iar iubirea lui iradiază ca lumină netrecătoare.

471. Primește lumina nu ca plutind suspendată, sau ca produs imaginat al subiectului propriu, ci ca izvorînd din ipostasul, sau din Per-

al slavei, trupul împreună slăvit cu sufletul și răpit de Duhul întru întîmpinarea Domnului în văzduh (1 Tes. 4, 17), și învrednicit să se facă de un chip cu trupul slavei Lui, va împărăți în veci împreună cu sufletul și cu trupul Domnului»⁴⁷².

96. *Altă recapitulare.*

Obîrșia și maica acestor însușiri noi și mai presus de cuvînt este mai înainte pomenita liniște, însoțită de luarea aminte și de rugăciune întru toată negrija. Acestea au ca o vatră de temelie și ca o pavază de nebiruit, împlinirea după putere a tuturor poruncilor îndumnezeitoare. Iar din negrijă, din liniște, din luare aminte și din rugăciune se naște în inimă mișcarea plină de căldură care arde patimile și pe demoni și curățește inima ca într-un cuptor. Și din aceasta dorul și dragostea nesăturată de Domnul Iisus Hristos. Iar din acestea dulcea curgere a lacrimilor din inimă, ca dintr-un izvor, care ca un esop curăță sufletul și trupul, prin pocăință, prin iubire, mul-

soana lui Hristos, care ca fundament creator și susținător a toată ființa, a toată energia și a toată iubirea, iradiază lumina. De aceea lumina pe care o primește omul în legătură neîncetată de rugăciune cu Hristos, e o lumină de supremă consistență spirituală, e lumina ce izvorăște din fundamentul ei ultim, din Persoana supremă sau din Treimea de Persoane supreme și creatoare, care nu poate fi decît izvor de lumină, pentru că e izvor de iubire.

472. Neaflat în Macarie. În ziua învierii nu numai sufletul se va umple de lumina slavei modelului Său, a sufletului lui Hristos, ci și trupul se va face împreună slăvit cu sufletul, adică umplut de toată slava sufletului îndumnezeit al lui Hristos și al său propriu. Căci a ajuns și trupul celui credincios în însuși modelul său slăvit, adică în trupul lui Hristos și împreună cu el scaldat în sufletul îndumnezeit al lui Hristos. El va fi împreună chip cu trupul lui Hristos devenit împreună cu sufletul chip desăvîrșit al ipostasului dumnezeiesc al lui Hristos. Ca atare va împărăți împreună cu Hristos, trup și suflet, în unitate cu Hristos ca trup și suflet, în unitatea lor, desăvîrșită de puterea îndumnezeitoare a Duhului.

țumire și mărturisire, umplându-le de ele. Din acestea se naște seninătatea și pacea gândurilor, care n-are margine, ca una ce întrece toată mintea (Filip. 4, 7). Iar din acestea lumina strălucitoare ca zăpada. Și, la sfârșit, nepătimirea și învierea sufletului înainte de cea a trupului ⁴⁷³. Și alcătuirea nouă a chipului și reîntoarcerea omului la chipul și asemănarea sa, prin făptuire și vedere, potrivit acestora, prin credință, nădejde și dragoste; și odată cu aceasta, întinderea întregă a lui spre Dumnezeu, unirea nemijlocită cu El, ieșirea din sine, oprirea și odihna, în timpul de față, ca în oglindă și în ghicitură (1 Cor. 13, 12) și în arvună, iar în cel viitor împărtășirea în chip desăvârșit și bucuria în veci de vederea lui Dumnezeu față către față (1 Cor. 13, 12) ⁴⁷⁴.

473. Din înșirarea acestor stări ce se nasc una din alta, începînd de la liniște, luare aminte și rugăciune, se vede că liniștea nu e o nemișcare a sufletului, ci o deosebită putere de concentrare și de creare a unui șir întreg de mari tensiuni duhovnicești, de pocăință, de curățire de patimi, de iubire. Nepătimirea, sau despătimirea însăși, care e la vîrfurile lor, e unită cu învierea sufletului, care e o umplere a lui de viața cu totul nouă din plinătatea Duhului Sfînt. Numai din această forță a unei vieți total noi în suflet, va rezulta și învierea trupului, întrucît în acest suflet înviat au fost scoase din dezordine, refăcute și înviate, înseși rădăcinile raționale și sensibile ale trupului. Efortul de despătimire, împreună cu rugăciunea lui Iisus, arată că această rugăciune nu are nevoie numai de o metodă formală, cum se interpretează adeseori în Apus («Methode de la prière du coeur»), unde s-a pierdut înțelegerea pentru rostul despătimirii. Pe de altă parte, introducerea minții în inimă prin pomenirea neîncetată a lui Iisus, are rostul de a reunifica rădăcinile raționale ale trupului aflătoare în minte cu cele sensibile aflătoare în inimă, adică a scoate rațiunile ființei umane din sfișierea lor în raționalitatea abstractă și în sensibilitate dezordonată și prin aceasta a le face să se reunifice cu modelele lor din Logosul dumnezeiesc, să devină cu adevărat luminoase și iubitoare, cum au devenit cele ale sufletului și trupului lui Hristos, în ipostasul Cuvîntului.

474. Deși pînă la urmă această mișcare suitoare spre Dumnezeu, care crește pe măsură ce omul devine tot mai mult după modelul său dumnezeiesc, sfîrșește în ieșirea totală din sine la Dumnezeu și la odihna

97. *Aceasta este viețuirea după Dumnezeu cea neînșelătoare și adevărată, predată de Părinți: liniștirea din ascultare, care a fost numită, cu dreptate, de sfinți, și viața cea ascunsă în Hristos (Col. 3, 3).*

Aceasta e calea și viețuirea înțelegătoare, cea după Dumnezeu, și sfințita lucrare a celor cu adevărat creștini; aceasta e viața adevărată, neînșelătoare și nepătată și în chip vădit ascunsă în Hristos (Col. 3, 3). Pe aceasta a deschis-o și a învățat-o Dumnezeu-Omul și Preadulele Iisus, au străbătut-o dumnezeieștii Apostoli, au urmat-o cei de după ei, urmându-le cum se cuvine aceluia, vestiții călăuzitori ai noștri, cei care au luminat ca luminători în lume (Filip. 2, 15) de la însuși începutul celei dintii veniri a lui Hristos pe pământ și pînă azi, prin razele cuvintelor răspînditoare de viață și prin faptele lor minunate; cei ce au predat și celor din vremea noastră și unii altora această bună sămîntă (Matei 13, 24), sfințitul aluat (Matei 13, 33), pîrga cea sfîntă (Rom. 11, 16), vistieria cea neșefuită (1 Tim. 6, 20), harul, puterea cea de sus (Luca 24, 49) mîrgăritarul cel de mult preț (Matei 13, 46), moștenirea părintească cea dumnezeiască, comoara de mult preț ascunsă în țarină (Matei 13, 44), arvuna Duhului (2 Cor. 1, 22), semnul împărătesc, apa cea vie

de toate cele trecătoare ale lumii, ea nu e totuși o încremenire, ci o nesfîrșit de intensă și pleneră bucurie a comunicării față către față cu Dumnezeu, Persoana sau comuniunea de Persoane infinite. E odihna iubirii sau odihna în iubirea fără lipsuri, fără goluri, fără scăderi, fără oboșeli și plictiseli, odihnă care e totodată sorbire nesfîrșită de bucurie și de fericire. Aceasta e ultima perspectivă a mîntuirii în sens creștin. Mișcarea spre ea începe de aici, prin liniște și rugăciune, ca forme ale tensiunii spre Dumnezeu, Partenerul și izvorul iubirii nesfîrșite. Precum se vede, acest capitol e o frumoasă recapitulare originală a întregului drum al urcușului duhovnicesc al celor ce se liniștesc, întocmită pe temeiul capitolelor anterioare compuse în mare parte din texte de ale Părinților.

și săltătoare (Ioan 4, 14), focul dumnezeiesc, sarea cea de cinste, harisma, pecetea, lumina și cele asemenea acestora. Această moștenire va fi predată și în viitor în chip tainic din neam în neam, pînă la a doua venire a lui Hristos pe pămînt⁴⁷⁵. Căci nemincinos este Cel ce a făgăduit: «Și iată Eu cu voi sînt în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului. Amin» (Matei 28, 20).

98. *Chiar dacă sînt și alte căi mîntuitoare, dar aceasta este cea de căpetenie și împărătească, care duce la viață.*

Sînt și alte căi și viețuiri, ba de voiești și lucrări bune, care conduc spre mîntuire și odihnesc pe cel ce le străbate. Sînt și acelea care îndeamnă și conduc la slujire, sau la neprimirea plății. Potrivit cu ele, Mîntuitorul a spus că sînt și multe lăcașuri la Tatăl Său (Ioan 14, 2)⁴⁷⁶. Dar aceasta este cea împărătească⁴⁷⁷ și de căpetenie, ca una ce înnoiește spre înfiere pe cel din pămînt și cenușă (Fac. 18, 27) și preschimbă în chip minunat în dumnezeu pe omul ce o urmează, precum se cuvine⁴⁷⁸. Căci

475. Pe lîngă predania învățaturii, a rînduieșilor de viață creștină obștească, și a Tainelor Bisericii, se continuă și predania viețuirii mai înalte și a meșteșugului rugăciunii neîncetate. Dar aceasta nu se face în mod public, ci în chip tainic și practic de la Părinte duhovnicesc la ucenic duhovnicesc. Chiar dacă descrierea acestei vieți se face în scrieri pe care le pot citi mulți, deprinderea ei se face în mod viu, practic și în multe privințe necunoscut celor mulți, de la Părinții duhovnicești la ucenicii lor.

476. Autorii amintesc deci între alte căi posibile ale mîntuirii și slujirea dezinteresată a semenilor, în societate, în afară de cea a străduinței de curățire de patimi și de rugăciune neîncetată.

477. Cf. J. Pascher, 'H βασιλική ὁδός. Der Königsweg zur Wiedergeburt und Vergottung bei Philon von Alexandrien, în: Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums XVIII, Heft 3—4, Paderborn, 1931.

478. «În chip minunat», așa traduceau bătrînii grecescul «în chip paradoxal». Omul e făcut în chip paradoxal dumnezeu în Duh, pentru că deși a devenit dumnezeu, el rămîne totuși după ființă om. Paradoxul

spune Marele Vasile: «Duhul Sfînt, venind în sufletul omului, i-a dat viață, i-a dat nemurire, a ridicat pe cel ce zăcea»⁴⁷⁹. Iar cel mișcat într-o mișcare veșnică de Duhul Sfînt⁴⁸⁰, s-a făcut o vietate sfîntă⁴⁸¹. Omul are,

e unirea a două lucruri, sau stări, sau aspecte contrare. Duhul face pe om dumnezeu, fără să-i anuleze umanitatea. E o umanitate cu lucrări dumnezeiești. Omul este și se simte dumnezeu, sau e simțit dumnezeu, dar este și se simte într-un mod care nu-l rupe de legătura cu oamenii; sau e simțit dumnezeu de către ceilalți, dar pentru că n-a ieșit din legătura cu ei. Paradoxul trăit practic e o temă care ar merita o descriere mai dezvoltată. Dar omul e făcut dumnezeu prin și în Duhul dumnezeiesc fără a înceta să fie om, așa cum animalul e făcut om, fără anularea laturii lui animalice, prin sufletul conștient. Totuși Duhul nu intră în constituția omului, cum intră sufletul în constituția lui. Duhul e transcendent omului și totuși întreg omul e ridicat în planul Duhului, ridicat din planul vieții naturale. Dar omul e chiar în planul natural o ființă prin excelență paradoxală, sau minunată. Gura omului vorbește cuvinte pline de sens, cum nu vorbește gura animalului, dar fiziologic gura lui rămîne gură animalică, care înghite mîncare și scoate sunete. Dacă omul e prin excelență o ființă paradoxală, de ce nu s-ar realiza în el pînă la capăt paradoxul după care aspiră? De ce n-ar deveni om sau animal cuvîntător îndumnezeit? Omul îndumnezeit dovedește funcțiuni noi pentru toate mădularele sale, care nu rezultă din natura omului. Și totuși subiectul acestor funcțiuni rămîne omul și le simte intrucitivă în calitatea lui de om și ca atare rămîne într-o legătură de ființă cu ceilalți oameni, cum a rămas chiar și Hristos însuși.

479. Neaflat.

480. Viața veșnică e pe de o parte o odihnă veșnică, pentru că e o rămînere în același Dumnezeu nesfîrșit și nu o trecere de la un nivel mărginit la altul; pe de alta e o mișcare veșnică, pentru că niciodată nu se ajunge la marginea lui Dumnezeu, la săturarea de iubirea Lui nesfîrșită. E respins aici platonismul și origenismul, cu teoria căderilor succesive din pleroma de sus, datorită plictiselii.

481. «ζῶον ἅγιον ἐγένετο». Traducerea exactă ar fi: a devenit animal sfînt. Dar prin aceasta s-ar confunda omul cu «animalele sfînte» de la templele păgine (de ex. «vaca sfîntă» a hindușilor). În afară de aceea, nu animalul simplu a devenit în creștinism «sfînt» și «îndumnezeit», ci «animalul cuvîntător», conștient, rațional, liber, deci omul. Numai omul își poate însuși conștient sfîntenția, îndumnezeirea. Numai prin om se

odată ce Duhul s-a sălășluit în el, vrednicie de prooroc, de apostol, de înger, deși e pământ și cenușă ⁴⁸².

99. Această viațuire are multe înțelesuri, din pricina înălțimii ei.

De aceea, dumnezeieștii Părinți laudă și slăvesc această viațuire cu multe și felurite numiri. Au numit-o cunoștință, făptuire de laudă și vedere bună a țintei, rugăciune deasupra oricărei lărgimi ⁴⁸³, trezvia minții, lucrare înțelegătoare, lucrul veacului viitor, petrecere îngerească, viațuire cerească, purtare dumnezeiască, țara celor vii, vedere tainică, ospăț duhovnicesc, rai îndumnezeit, cer, împărăția cerească, împărăția lui Dumnezeu, întuneric supraluminos, viață ascunsă în Hristos (Col. 3, 6), vedere a lui Dumnezeu și îndumnezeire, ceea ce e cu totul mai presus de fire și cele asemenea acestora.

Acestor dumnezeiești Părinți urmînd și noi, cei ce conviețuim cu tina și cu lutul, cu gîndurile, cu cuvintele și cu faptele rele și necurate, ne-am străduit să împlinim, iubite, cererea ta cu sîrguință. Ba, precum ai cerut, nu ne-am îngreunat să spunem chiar și cele peste măsura noastră, datorită, precum am spus și în introducerea, dragostei tale și poruncii Părinților. Dar povățuito-

poate manifesta Dumnezeu vorbind, gîndind. De aceea s-ar putea zice cel mult «animal cuvîntător sfînt sau îndumnezeit». De aceea și Fiul lui Dumnezeu a luat firea omenească, sau firea animală cuvîntătoare, nu firea animală simplă. De aceea traducem aci expresia greacă «animal sfînt» cu expresia «vietate sfîntă».

482. Neafiat la Sf. Vasile cel Mare. Paradoxul e descris mai departe. Prin Duhul sălășluit în sine, omul poate dobîndi calitatea de Prooroc înaintevăzător, de înger vestitor al voilor dumnezeiești, deși e pământ și cenușă.

483. S-ar putea înțelege: rugăciune care cuprinde totul. Dar și rugăciune care părăsește împrăștierea și se îngustează la singurul nume al lui Iisus, dar pentru că acest nume cuprinde totul.

rul acestei viețuiri întocmai cu a îngerilor este Cuvîntul și Fiul lui Dumnezeu, prin iconomia și întruparea Sa, ca și bunăvoirea Tatălui celui fără de început și împreună lucrarea Sfîntului Duh.

100. *Învățătura morală.*

Cu ajutorul și cu harul lui Dumnezeu, trebuie să ne străduim și să ne nevoim și noi, după putere, ca să ne învrednicim de pe acum, ca de o arvună, de aceste daruri prea mari și mai presus de fire, pentru ca nu cumva, din pricina trîndăviei, să ne lipsim, vai, de ele; ceea ce dorim să nu fie.

Stîndu-ne, așadar, iubiților, atîtea și astfel de bună-tăți înainte, nu numai ca nădejdi și ca făgăduințe, ci în adevăr și în ființă, încă de aici, să ne sîrguim, să ne grăbim, să alergăm pînă ce avem timp să ne nevoim, ca și noi să ne învrednicim de ele, printr-o mică și vremelnică stăruință, dar cel mai mult prin darul și harul lui Dumnezeu. «Căci nu sînt vrednice pătimirile vremii de acum de slava ce are să ni se descopere nouă» (Rom. 8, 18), cum spune Pavel, propovăduitorul lui Dumnezeu. Mai bine zis, dacă ne sîrguim, le vom afla, după el, încă de acum ca o pîrgă și ca o arvună (Rom. 8, 23). Căci dacă cei chemați dintr-o stare de jos la înrudiri și părășii împărătești, fac toate prin fapte, cuvinte și gînduri, ca să le dobîndească, și nu numai că nu mai pun adeseori nici un preț nici chiar pe viața lor, pentru astfel de slavă și cinste, măcar că e curgătoare și vremelnică, ba uneori îi duce și la o totală pieire și nu la vreun folos, cum nu s-ar cuveni ca noi să lucrăm și să ne străduim pentru părășia și nunta și unirea la care sîntem chemați cu Dumnezeu, Împăratul și Făcătorul tuturor împăraților

care, singur, e nesticăcios și rămîne pururea și dăruiește cinste și slavă strălucită și statornică celor ce sînt ai Lui? Și nu numai atîta, ci am primit și puterea să ne facem fii ai lui Dumnezeu. «Că tuturor, zice, cîți L-au primit pe El, le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu, celor ce cred în numele Lui» (Ioan 1, 12).

Le dă puterea. Nu ne atrage silnic și nu ne silește împotriva voii noastre. Căci puterea înarmează pe cei ținuți în tiranie de cel ce-i tiranizează, ca să vindece răul cu rău. Dar pe noi ne cinstește cu vechea vrednicie a stăpînirii de sine, ca să fie binele săvîrșit întru totul cu bunăvoirea și harul Său, dar să ni se socotească drept ispravă a străduinței și sîrguinței noastre.

Și Acela, măcar că e Dumnezeu și Stăpîn, a făcut totul din partea Lui, căci pe toți ne-a făcut la fel și de asemenea pentru toți a murit, ca pe toți să-i mîntuiască deopotrivă. Dar ne-a rămas nouă să ne apropiem, să credem, să ne însușim ceea ce ne-a dat, să slujim cu frică, cu sîrguință și cu iubire Iubitorului de oameni și purtătorului de grijă Stăpîn, care ne-a iubit pe noi așa de mult, încît și moarte a voit să sufere de bunăvoie pentru noi, și încă moarte de ocară. Iar aceasta, ca să ne izbăvească pe noi de tirania diavolului și vrăjmașului atotrău și să ne împace cu Tatăl și Dumnezeu și să ne facă moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori ai Lui, lucrul cel mai minunat și mai fericit.

Drept aceea, să nu ne înstrăinăm pe noi printr-o mică și scurtă trîndăvie și negrijă și prin vreo mincinoasă plăcere de orice fel, de atît de mari și de multe bunătăți, răsplătiri și bucurii. Ci să facem și să înfăptuim toate și, de trebuie, să nu cruțăm nici însăși viața pentru El, cum a făcut El pentru noi, deși e Dumnezeu, ca astfel să ne învrednicim și de darurile de aici și de toate darurile și

cununile. Pe care fie să le dobîndim noi toți, prin bunăvoirea și harul Lui, al preabunului, milostivului și Domnului și Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care s-a smerit pe Sine atîta pentru noi și răsplătește celor ce se smeresc, de pe acum, în chip lucrător și bogat cu harul Lui mai presus de fire și îndumnezeitor. Că Lui I se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte și cu împreună veșnicul și Preasfîntul și de viață făcătorul Său Duh, acum și pururea și în veacurile nesfîrșite ale veacurilor. Amin.

**SCRIERILE LUI
CALIST
PATRIARHUL**

Ale preafericitului Calist Patriarhul Capete despre rugăciune

1. De voiești să afli adevărul, urmează pilda cîntărețului la chitară. Căci acela și-apleacă capul în jos și, ațîndu-și auzul la cîntare, mișcă pana cu mîna. Și îndată, coardele lovindu-se între ele, chitara scoate cîntarea, iar cîntărețul saltă de dulceața cîntării.

2. Să-ți fie, iubitorule de osteneală și lucrătorule al viei, limpede pilda și să nu te îndoiești. Căci luînd aminte, ca un cîntăreț la chitară, la adîncul inimii, vei vedea cu ușurință ceea ce cauți, pentru că sufletul răpit de iubire la culme, nu se mai poate întoarce la cele dinapoi. «Că s-a lipit, zice proorocul David, sufletul meu de urma Ta» (Ps. 62, 8).

3. Înțelege, iubitule, prin chitară inima ; prin coarde simțirile ⁴⁸⁴, prin pană mintea, care mișcă cu pricepere desăvîrșită simțirea prin pomenirea lui Dumnezeu. Din această mișcare se ivește în suflet o plăcere negrăită,

484. Simțirile inimii, nu cele trupești. E de remarcant această asemănare a rugăciunii lui Iisus cu o cîntare. Rugăciunea e o cîntare și de aceea produce o bucurie, căci ea nu e numai repetarea numelui lui Iisus, ci o scufundare în toată lumea nesfîrșită de înțelesuri, de iubire și de dulceață, cuprinsă în El. Ea e o mișcare în această lume de armonii și de aceea e mereu nouă. Inima vibrează de această armonie și mintea gustă nuanțele ei.

iar mintea curată face să se arate razele dumnezeiești ⁴⁸⁵.

4. De nu vom închide simțurile trupului, nu va izvorî în noi apa săltătoare pe care a făgăduit-o Domnul samarinencii. Că cerînd aceea apa simțită, a aflat înăuntrul ei apa săltătoare a vieții (Ioan 4, 14). Pentru că, precum pămîntul are prin fire apa și în același timp aceasta curge din el, la fel și pămîntul inimii are prin fire această apă săltătoare și izvoritoare. Ea e ca lumina pămîntescă, pe care Adam a pierdut-o prin neascultare ⁴⁸⁶.

5. Precum izvorăște apa dintr-un izvor nesecat, așa izvorăște și apa vie și săltătoare din suflet. Aceasta fiind sălășluită și în sufletul lui Ignatie, l-a făcut să zică :

485. Mîntea însăși se luminează de plăcerea ce se ivește în inimă, căci plăcerea e plină de un sens. Așa se întîmplă și cu cîntărețul la chitară. Bucuria cîntării se reflectă în ochii lui ca o lumină: «Asta e ceea ce am căutat!» Lumina minții și simțirea s-au unificat, cum s-au reunificat mintea și inima. Nu există lumină adevărată fără bucurie, precum nu există plăcere superioară fără lumină. Plăcerea oarbă e o plăcere inferioară, nedeplină.

486. Aici bucuria lăuntrică, unită cu lumina, e simbolizată cu o apă săltătoare, deci vie, nestătută, mereu nouă. Ea e atît de unită cu lumina, că e numită ea însăși lumină. Căci viața aceasta lăuntrică e deschidere spre sensul suprem al existenței. În ea însăși e sensul suprem al existenței. Ea țîșnește din inimă nu numai pentru că e unită cu mintea, sau cu înțelegerea, ci și pentru că inima curată deschisă spre sens, e deschisă spre sensul și spre viața dumnezeiască nesfîrșită. Inima a devenit prin curăția ei străvezie; așa cum e deschisă cu sinceritate spre oameni, e deschisă și spre Dumnezeu, suprema Persoană iubitoare. Pentru aceasta e însă de trebuință ca omul să nu fie prea alipit prin simțuri de lucrurile din afară, prea captat de plăcerile și interesele trupesti pe care dorește să le satisfacă prin ele. Ochiul închis spre cele dinafară, se deschide spre cele nesfîrșite, care vin în valuri în raza înțelegerii.

«Nu este în mine foc iubitor de materie, ci apă lucrătoare și grăitoare»⁴⁸⁷.

6. Asemănatu-s-a trezvia fericită și de trei ori lăudată, mai bine zis înțelegătoare a sufletului, cu apa ce saltă și izvorăște din adâncul fără fund al inimii⁴⁸⁸. Și, pe de o parte, apa ce țîșnește din izvor, umple izvorul însuși ; pe de alta, apa ce saltă de acolo din inimă și care, așa zicînd, mișcîndu-se, e pururea mișcată prin Duhul, umple întreg omul dinăuntru de roua dumnezeiască și de Duh, iar pe cel dinafară îl face arzător⁴⁸⁹.

487. Apă grăitoare se numește așa fie pentru că făcea pe Sf. Ignatie Teoforul să vorbească, fie pentru că era însuși Duhul Sfînt care grăia. Ea saltă cum saltă înțelegerea de la alte și alte cuvinte, dovedind viața neîntreruptă și totuși mereu nouă.

488. Însăși trezvia sau veghea la cele dinăuntru este o apă izvoritoare din adâncul inimii, scufundat în abisul nesfîrșit al lui Dumnezeu. Căci veghea aceasta e activă, este un scafandru în oceanul tot mai adînc. Fiind ea însăși vie, e ea însăși mereu nouă, hrănitore cu alte și alte înțelegeri pe care le primește din Dumnezeu. E greu să desparți această veghe de conținutul ei mereu nou. Într-un fel e ea însăși întreținută de adîncul inimii, susținută de el.

489. Apa aceasta a vieții și a luminii, sau a bucuriei și a înțelegerii, pe de o parte e mișcată de Duhul Sfînt, deci de dincolo de om ; pe de alta se mișcă ea însăși, fiind mișcată de Duhul, adică omul simte că se mișcă el însuși în planul înțelegerii și al bucuriei. Libertatea Duhului nu stînjenește libertatea omului, ci o sporește. Subiectul dumnezeiesc se întîlnește cu subiectul omenesc și-l face ca el însuși să primească mișcarea și să și-o însușească. Apa aceasta îi umple inima, ca pe un izvor din care sau prin care izvorăște ; dar umple și toate facultățile și simțirile lăuntrice ale omului, iar pe omul din afară îl umple de căldură în toate comunicările lui. E înfățișată în aceste capete o viziune abisală și liberă a inimii, sau a omului. Omul e subiect de posibilități nesfîrșite, pentru că își are rădăcinile în Dumnezeu, pentru că e deschis Subiectului nesfîrșit dumnezeiesc. Dumnezeu, nesfîrșit în viața și în înțelesurile Lui, poate comunica omului mereu ceva nou din ele, iar omul și le poate însuși, experiindu-se pe sine ca subiect nesfîrșit în aceste posibilități ce-i vin din legătura cu Dumnezeu, dar și le însușește el însuși, în mod liber. Omul se poate ruga neîncetat, pentru că în rugăciunea sa e deschis vederii lui Dumnezeu cel nesfîrșit. Termeni ca *πύριος* (arzător cu trupul),

7. Minteaa care s-a curățit de cele din afară și și-a supus simțurile în întregime, prin virtutea cu fapta, rămîne nemișcată ca și osia cerului, privind spre adîncul inimii, ca spre centru ⁴⁹⁰; și stăpînindu-și capul privește acolo, avînd ca niște sonde razele înțelegerii, care scot de acolo înțelesurile dumnezeiești și supun toate simțurile trupului.

8. Nimeni din cei neintroduși, sau care au nevoie de lapte (1 Cor. 3, 2), să nu se atingă de astfel de lucruri oprite, pînă n-a venit timpul. Pe unii ca aceștia, care au căutat înainte de vreme cele proprii unui anumit timp, și s-au sîrguit să intre într-un părut liman al nepătimirii cum nu se cuvine, Sfinții Părinți i-au socotit că fac un lucru nebunesc și nimic mai mult. Căci e cu neputință să citească o scrisoare cel ce nu cunoaște încă literele.

9. Ceea ce se mișcă, de pe urma nevoinței, de către Duhul dumnezeiesc, în suflet, face inima senină și stri-

ἀειβλutos (pururea țîșnitor, pururea țîșnește), accentul pus pe Duhul, etc., arată că autorul acestor capete, ca și al scrierii mai largi «Despre rugăciune» care urmează, dacă nu e identic cu unul din cei doi Xanthopoli, care au scris «Cele o sută de capete», în care sînt la fel prezenți acești termeni și viziunea despre rolul preponderent al Duhului și al caracterului abisal al inimii, a cunoscut scrierea aceea sau invers, aceia au cunoscut-o pe aceasta.

490. Minteaa care s-a curățit de impresiile din afară și și-a făcut simțurile supuse, obișnuindu-le să slujească numai virtuților deprinse prin fapte statornice (înfrînare, răbdare, hărnicie pentru slujirea iubitoare a altora, smerenie, etc.), și-a deschis privirea spre adîncul inimii care se adîncește în adîncul nesfîrșit al lui Dumnezeu și izvorăște mereu înțelesuri însoțite de bucurie din nesfîrșitul dumnezeiesc străveziu prin el. De aceea nu se mai mișcă din această privire, ci rămîne nemișcată în mișcările sale ca axa cerului între aștri, sau ca un spațiu interplanetar rămas același între planete. Dar mintea rămîne nemișcată numai pentru că privește în același adînc. Dar în altfel se afundă tot mai mult în privirea lui.

gă : «Avva, Părinte» (Gal. 4, 6) ⁴⁹¹. Aceasta e fără chip și fără formă, dar nouă ne dă un chip prin strălucirea luminii dumnezeiești, și o formă cuvenită, odată cu aprinderea Duhului dumnezeiesc ⁴⁹².

10. Minte care s-a curățit prin trezvie, ușor se întunecă, dacă nu se desface cu totul de ocuparea cu cele din afară prin pomenirea continuă a lui Iisus ⁴⁹³. Iar cel ce a unit făptuirea cu contemplarea ⁴⁹⁴ (cu gândirea la Dumnezeu), prin păzirea minții, nu e abătut de zgomote ; nu se clatină (de tulburări, avînd sau neavînd vreun înțeles). Căci sufletul rănit de dragostea lui Hristos, urmează Acestuia ca unui frățior ⁴⁹⁵.

11. Se poate întîmpla că cei ce petrec în lume pot opri patimile și săriturile de la una la alta, sau se pot opri din gândirea la ele după cuvîntul : «Oprîți-vă și

491. Starea de liniște, sau de simțire a lui Dumnezeu, vine după nevoințe îndelungate ale omului, dar din Duhul Sfînt. Nici nevoințele singure, nici Duhul Sfînt singur nu o produc. Că e o simțire adevărată a lui Dumnezeu și că e de la Duhul, se arată în faptul că omul simte trebuința să strige : «Avva, Părinte!».

492. Lucrarea ce se mișcă în suflet de la Duhul Sfînt e fără formă, căci tot ce e dumnezeiesc e mai presus de formă. Dar dă ființei noastre o formă, adică o face bună, liniștită, bucuroasă, o umple de iubire filială, etc. Cînd lucrarea dumnezeiască atinge o făptură, îi dă acesteia o formă, desigur o formă spirituală, dacă are în ea spirit sau suflet.

493. Trezvia curăță mintea de toate chipurile celor din afară, pentru că ea constă propriu-zis în atenția exclusivă la Iisus, sau la Dumnezeu. Dar deplin se curăță numai dacă încetează cu totul de a se mai ocupa cu plăcere cu chipurile celor din afară, ocupîndu-se continuu cu pomenirea lui Iisus.

494. Minte nu poate fi ținută în pomenirea lui Iisus numai prin efort intelectual, ci trebuie pus în acord cu acesta efortul practic de a nu mai căuta păcatele prin plăceri, ci de a păstra curăția minții prin fapte bune, curate.

495. Sufletul e mireasa din Cîntarea Cîntărilor. «Frățiorul» e mirele de acolo ce bate la ușă (Cînt. Cînt. 5, 3).

cunoașteți» (Ps. 45, 10). Dar e cu neputință să le ștergă sau să le desființeze. Viața pustnicească le poate însă dezlăcuși cu totul.

12. Dintre apele săltătoare, una are o mișcare mai iute ; alta, liniștită și mai zăbavnică. Cea dintâi nu poate fi tulburată cu ușurință, pentru repeziciunea mișcării. Dacă e tulburată pentru puțin timp, ușor se curăță iarăși, avînd o astfel de mișcare. Dar curgerea încetinindu-se, apa se face foarte mică, și nu numai că se și tulbură ușor, dar aproape că rămîne nemișcată. Ea are nevoie atunci de o curățire din nou, ca să zicem așa, de o nouă punere în mișcare ⁴⁹⁶.

13. De cei începători, sau aflători pe treapta morală, sau făptuitoare, demonul se apropie prin zgomote nearticate sau și articulate. Celor de pe treapta vederii (contemplării) le înfiripă formele unor năluciri, încît li se pare că se colorează aerul, ca lumină ; alteori li le înfățișează pe acestea și ca foc, ca printr-o făgăduință protivnică să amăgească pe ostașul lui Hristos.

14. De voiești să afli cum trebuie să te rogi, privește la sfîrșitul luării aminte și al rugăciunii și nu vei rătăci.

496. Apa săltătoare din inimă, sau din Duhul Sfînt prin inimă, e viața de bucurie și de înțelegere mereu nouă din oceanul nesfîrșit al vieții dumnezeiești. Aceasta, deși implică o statornicire a privirii minții în inimă și prin transparența ei în Dumnezeu, e totuși mișcătoare prin înaintarea la noi și noi înțelesuri și bucurii în oceanul dumnezeiesc și în comuniunea cu Persoana purtătoare a Lui. Cînd mișcarea aceasta e plină de atenție vie, cînd valuri de înțelesuri se revarsă în minte, ea nu poate fi tulburată de chipurile venite din afară și din ispitele care o cheamă spre plăcerile ce-i pot fi oferite de ele. Dar cînd această mișcare a minții în noile înțelesuri și bucurii ce-i vin prin inimă, lincezește, ea poate fi tulburată ușor de chipurile din afară și oprită cu totul.

Căci acest sfârșit este, iubitule, străpungerea continuă, zdrobirea inimii, iubirea față de aproapele. Iar contrarul este, în chip vădit, gândul poftei, șoapta bîrfelii, ura față de aproapele și toate cele asemenea acestora ⁴⁹⁷.

Ale Sfîntului Calist Patriarhul Capete care au lipsit ⁴⁹⁸

15. *Raiul de care se vorbește este chipul omului.*

Precum cele arătate sînt chipuri ale celor nearătate ale omului, așa și raiul preafrumos sădit de Dumnezeu cu înțelepciune la răsărit în Eden (Fac. 2, 8), este chip al omului dinăuntru. Acesta are ca pămînt inima sa, ca pomi pe care are să-i sădească cu voia, mintea lui zidită după chipul lui Dumnezeu, vederile și înțelesurile dumnezeiești cu privire la Dumnezeu și lucrările vrednice de Dumnezeu, care sînt multe și felurite și au și o înfățișare felurită și o mireasmă duhovnicească, ba voi adăuga că dau și o hrană, o desfătare și o plăcere. Astfel, inima hrănește «Edenul» acesta în chip firesc și are în sine spre plăcere și bucurie vădită cele dumnezeiești.

497. Oricît s-ar părea că omul duhovnicesc e cel ce se adîncește în inima sa și în vederea lui Dumnezeu prin ea, cu ocolirea celor din afară, semnul adevăratei vieți duhovnicești se vede, pe de o parte în zdrobirea inimii pentru poftele egoiste satisfăcute și pentru relele făcute, iar pe de altă parte în iubirea față de aproapele. Propriu-zis nu ieșirea din legătura cu cele din afară e cerută, ci curățenia, bunătatea pusă în legăturile cu oamenii.

498. Sînt capetele despre rugăciune care lipsesc în ed. I a Filocaliei de la Veneția, cum se spune pe coperta vol. IV, ed. III. Dar ele sînt ale aceluiași Calist Patriarhul, ca și cele anterioare, fiind numerotate în continuare. Textul din Filocalia greacă, după care am făcut traducerea, e destul de alterat din punct de vedere gramatical și sintactic în multe pasaje.

Edenul văzut e sădit la răsăritul soarelui văzut, pentru că soarele văzut e chipul soarelui cugetat. Deci, inima e sădită spre luminile cunoștinței soarelui cugetat. Căci inima, după Părinți, lipsită de lumina cunoștinței, nu poate produce înțelesuri și gânduri dumnezeiești și lucrări vrednice de Dumnezeu și nu se poate umple deplin de vederi dumnezeiești mai simple și mai desăvârșite, ca să fie un rai nou și mai presus de lume ⁴⁹⁹. Dar nici fără ape nu e rai și nu poate produce pomi frumosi împodobiți și roditori, precum se cuvine.

De aceea, în raiul din Eden se vede țîșnind, din mijlocul lui, un izvor care se împarte precum se scrie în patru începuturi (de râuri) și adapă fața pământului (Fac. 2, 6), iar în om, ca izvor de apă vie se află mișcarea de viață făcătoare a Sfântului Duh, despre care Domnul a zis : «Apa pe care Eu voi da-o lui, se va face lui izvor de apă» (Ioan 4, 14) vie în inimă, țîșnind în

499. Inima omului, ca Eden lăuntric, e sădită spre răsăritul soarelui, sau al minții, care o luminează și-i dă putere să rodească. Dar acest soare spiritual omenească își primește lumina de la cel dumnezeiesc. Acesta e izvorul a toată lumina. De acolo răsare lumina minții omenești. Soarele dumnezeiesc e văzut întâi de mîntea omului, sau se reflectă în ea și din ea se răsfrînge asupra inimii omului. Numai de aceea se poate numi și mîntea omului soarele spiritual din om, ca chip și oglindă a Soarelui dumnezeiesc. Dar mîntea în starea ei naturală nu e despărțită de inimă. De aceea nici de Soarele dumnezeiesc. Acesta, precum prin mîntea își comunică lumina, prin inimă își comunică căldura iubirii. Și precum mîntea comunică inimii lumina primită de la Soarele dumnezeiesc, așa inima comunică minții iubirea primită de la același Soare. De aceea numai amîndouă, ca doi ochi îmbinați, prind viața dumnezeiască, dat fiind că lumina adevărată e și iubire și iubirea adevărată e și lumină. E așa cum în lumea aceasta soarele văzut și pământul numai împreună ajung la rodire. Propriu-zis rodul iese din pământ, dar numai sub lumina soarelui, iar soarele, dacă nu luminează un pământ, nu-și împlinește rostul de a pricinui rodirea acestuia. Inima neluminată rodește numai porniri de proastă calitate, iar lumina minții dacă nu întilnește o inimă iubitoare, rămîne aridă, abstractă, fără efect bun în viața omenească. Tot acest capitol este închinat de altfel puterii de viață făcătoare a Duhului Sfînt, care înviează ca o apă pământul inimii.

chip minunat ca dintr-un Eden și împărțindu-se în înțelepciune, cumpătate, dreptate și bărbăție, ca cele patru începuturi, din care se naște toată virtutea în chip dumnezeiesc⁵⁰⁰. De aceea s-a și spus în continuare că prin acest rîu se adapă toată fața pămîntului, sau a inimii, cu lucrarea spre creșterea, spre odrăslirea și spre producerea rodurilor alese ale virtuților dumnezeiești.

Minunat, dulce și fericit lucru este a înțelege și cele ce sînt cuprinse în izvorul care închipuie mișcarea și lucrarea Duhului viu, care țîșnea, precum s-a spus, în chip mai presus de fire din mijlocul inimii. Izvorul nu este din firea pomilor sau a pămîntului. Pentru că, în acest caz, el nu ar fi ajuns să adape toți pomii atît de numeroși și să-i îngroașe și să-i crească nu puțin; căci el era unul, iar pomii erau mulți și atît de deosebiți între ei, că unii dintre ei aveau însușiri protivnice, unii fiind mai uscați, alții mai umezi, unii mai fierbinți, alții mai răcoroși. Spre toți aceștia, atît de deosebiți între ei, se mișcă, precum am spus, acel izvor unic și de un singur

500. Aci se spune mai direct că așa cum mintea își primește lumina de la Soarele dumnezeiesc (de la Logos), așa inima își primește puterea de rodire a celor bune, sau apa de la Duhul Sfînt. Rîul apei care face inima roditoare se spune că țîșnește din însăși inima omului (din pămîntul Edenului), dar tot așa de clar se spune că el e rîul Duhului Sfînt. El e în fond rîul iubirii, căci virtutea care o produce prin cele patru brațe ale apei culminează în iubire. Iubirea aceasta în mers spre actualizare lucrează prin cumințenie, cumpătate, dreptate și bărbăție. Se afirmă limpede aci că virtuțile sînt roadele Duhului Sfînt, sau ale conlucrării Duhului Sfînt cu străduințele noastre. Și nu se poate o mai accentuată afirmare a împreunei lucrări dintre firea omenească și puterea dumnezeiască în general. Firea noastră nu e deplină fără alimentarea ei din partea lui Dumnezeu cu lumină și cu iubire, prin minte și prin inimă. Dar mintea și inima au și ele rolul lor în activarea luminii și iubirii de la Dumnezeu. Lumina și iubirea devin ale omului prin primirea lor de către minte și inimă; ele se fac omenești prin faptul că se comunică omului, prin mintea și inima lui. Omul e într-adevăr o ființă creat-neCreată, te-andrică, paradoxală, minunată. Edenul e ținut în frumusețea și rodnicia lui de Soarele dumnezeiesc și de ploaia cerească.

fel, lucrînd cît se poate de mult împreună cu toți. Iar împărțindu-se în patru începuturi, pricinuieste în fiecare om cele ce țîn de el.

Nu este propriu firii noastre, fie că s-ar gîndi cineva la virtuți, fie la cunoștință și la înțelegerea (vederea) ce țîne de ea, nici inimii noastre, iluminarea dumnezeiască mai presus de fire și mișcarea și lucrarea Celui de viață făcător. Ci aceasta s-a dăruit după har credincioșilor, dar țîșnește continuu din lăuntrul inimii, fiind în mod minunat un singur izvor, dar împărțit în chip vădit în patru începuturi, sau virtuți egale, cum am spus mai înainte ; și acestora și tuturor celor ce urmează din ele le ajută cît mai mult apa cea una.

Căci întrucît e Duh, conlucrează cu înțelepciunea ; întrucît e cunoștință, ajută celui ce se împărtășește de dreptate ; se numește iarăși cumpătare și putere, ca Unul ce este acestea și se arată de departe astfel și se face împreună lucrător spre cumpătare și bărbăție. Iar Sfîntul Pavel și proorocul Isaia sînt martori foarte tari despre Duhul ca împreună lucrător spre iubire și înțelepciune. Cel dintîi spune de-a dreptul că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul Sfînt dat nouă (Rom. 5, 5). Iar Isaia numără între cele șapte lucrări ale Duhului, duhul înțelepciunii (Isaia 11, 2).

Dar Duhul e nu numai împreună lucrător cu iubirea, ci se face și duh al rîvnei, ce pare într-un mod oarecare opus iubirii. Căci iubirea acoperă, cum s-a spus, mulțime de păcate (1 Petru 4, 8). Dar rîvna ajunge și la muștrări și uneori și la ucideri. Iar aceasta ar putea-o spune și marele prooroc Ilie, prieten al lui Dumnezeu, care a trecut prin sabie pe atîția preoți ai rușinii (3 Împ. 18, 48) ; și mai înainte, Fineas, care a spintecat pe Madianita împreună cu israelitul (Num. 25, 8) ; iar înainte de aceștia, însuși Marele Moise, dătător al legii vechi,

care adeseori din rîvnă a predat morții pe mulți și încă chiar pe unii dintre bărbații din neamul său.

Între cele ce sînt de făptuit lucrul cel mai însemnat este cunoștința, iar în cele de contemplat, neștiința cea mai presus de minte ⁵⁰¹. Iar acestea, fără Duhul adevărului și fără Duhul cunoștinței în suflet, nu se pot săvîrși și dobîndi cum se cuvine ⁵⁰².

Atît bucuria inimii, cît și întristarea opusă bucuriei sînt în mod vădit roade ale Duhului ⁵⁰³. Căci auzi Scriptura zicînd că «roada Duhului este bucuria» (Gal. 5, 22) ; dar și că Dumnezeu dă unora duh de căință plină de străpungere (Rom. 11, 8). Și, ca să spun pe scurt,

501. Nu poți face nici-o faptă cum trebuie fără cunoștință. Dar nu cunoști nimic cum trebuie, fără să-ți dai seama de taina care persistă în tot ce cunoști. Nu poți cunoaște o persoană în ceea ce are ea propriu, fără să intuiești în ea ceea ce nu se poate defini. Nu poți să-ți dai seama de ceea ce este Dumnezeu, dacă nu simți taina Lui mai presus de toate definițiile în care te silești să-L prinzi. Neștiința aceasta e mai presus de tot ce cunoști, e mai presus de minte. Deci nu există făptuire oarbă și nici cunoștință adevărată lipsită de taină, de neștiință mai presus de cunoaștere. Astfel nu se poate face o despărțire clară între făptuire și cunoștință, dar nici între cunoștință și necunoștință. Chiar prin necunoștință se cunoaște ceva. Cunoștința împreună cu recunoașterea tainei, îmbogățită prin sesizarea tainei, însoțită de respectul tainei, e la baza oricărei făptuiri drepte.

502. Nu poți avea cunoștința îmbinată cu neștiința superioară, adică intuirea adevărată a realității, fără Duhul adevărului, care e în același timp Duhul cunoștinței și al tainei, sau al neștiinței mai presus de cunoștință și prezentă în cunoștință. Numai Duhul te ajută să cunoști ceea ce poți deveni și deci să și făptuiești în acest scop ; dar tot numai El face să ți se deschidă sufletul pentru ceea ce e mai presus de cunoștința ce se poate exprima. Și mai ales în intuirea a ceea ce nu putem defini, ne dăm seama că cunoștința adevărului întreg nu e de la noi, nu e din efortul nostru.

503. În sentința anterioară și în aceasta, ca și în unele următoare, autorul se folosește de paradox, sau de trăsături opuse, în caracterizarea Duhului. De fapt realitățile spirituale omenești, însă mai ales cele produse de Duhul, sau viața dumnezeiască însăși nu se pot cuprinde în formule unilaterale. Ele sînt atît de bogate și de complexe, că trebuie să ne folosim de termeni contradictorii pentru a le reda în oarecare grad.

după Sfinții Părinți, atîta putere are Sfîntul și de viață făcătorul Duh, că El conlucrează și la cele ale virtuții, dar și la dispozițiile văzute opuse între ele, cum am zis că Scriptura Îl numește pe El și foc și apă, care sînt cu totul opuse între ele.

Îl numește astfel pentru ajutorul dat de Duhul la toate bunătățile și frumusețile din suflet și pentru lucrarea Lui de viață făcătoare și întăritoare în toate acestea. Pentru aceasta și numește Scriptura acest izvor cînd la singular cînd la plural. Mîntuitorul i-a zis și El atît izvor cît și rîuri. De aceea, se și împarte începutul (de rîuri) și înaintează în toate virtuțile⁵⁰⁴. Și, întregul se face ca un suflet de fire nouă al sufletului, care se împărtășește de El. Căci îi dă acestuia o viață mai presus de fire și îl mișcă spre toate cele ce trebuie făcute și spre cele ce se petrec și îl desăvîrșește precum se cuvine. Eu presupun că și piatra care a fost lovită de toiagul legiuitorului Moise și a izvorît mai presus de fire rîuri de apă (Ieș. 17, 6), este inima împietrită din pricina învîrtoșării. Din aceasta, cînd Dumnezeu o lovește, răbind-o și străpungînd-o, în loc de toiag cu cuvinte, puterea Duhului scoate, mișcînd-o în chip fericit, pîraie de viață făcătoare, ajutînd-o astfel spre toate faptele mari și potrivite, făcînd vii, am putea zice, o singură apă după fire pe cei mulți și nesfîrșiți care se împărtășesc de ea. Minunată cu adevărat este această piatră, care fiind purtată de o singură căruță⁵⁰⁵, a răspîndit, izvorînd din ea, apă cît au putut să poarte milioanele și nenumăratele căruțe. De unde are ea această putere atît de mare și în ce pămînt umed se așează, ca să o poarte ?⁵⁰⁶

504. Cele patru virtuți înaintează sau cresc și în același timp se ramifică în alte virtuți, în toate virtuțile.

505. Sfîntul Duh se revarsă în suflet și îl face din învîrtoșat, viu.

506. E numită așa inima purtată de un singur trup, de trupul lui Hristos, dar și de trupurile altor oameni care au răspîndit din inima

Și cu mult mai minunat lucru este pentru cei ce gândesc, cum vasul inimii atît de mic, purtat într-un trup și el atît de mic, răspîndește, țîșnind neîncetat, atîta nesfîrșit de apă, milioanele de duhuri și nesfîrșitelor trupuri, ca să viețuiască? De unde-i este inimii această apă și încă așa de multă, că întrece orice număr? Duhul cu adevărat, cum a spus însuși Adevărul, unde voiește acolo suflă și glasul Lui îl auzi, dar nu știi de unde vine și unde merge (Ioan 3, 8). De fapt, el suflă pururea ⁵⁰⁷.

Dacă, deci, ne-am învrednicit de atîta cinste de la Dumnezeu, ca să avem puțința să sădim în noi, imitînd pe Dumnezeu, raiul dumnezeiesc, necunoscut cu simțurile din afară, dar cunoscut cu mintea, rai mai presus cu mult decît cel dinainte, potrivit celor spuse, și care ne dă o mare fericire și e mai presus de orice înțelegere a celui ce n-a pătimit această sfințită vrednicie, să ne dăruim cu evlavie și cu dreaptă credință de la început liniștirii, prin porunci, și prin aceasta lui Hristos, Dumnezeu cel în Treime. Iar rămînînd astfel, cu vederea care adună cugetările și înțelesurile mai înainte spuse, ba și învățăturile despre Dumnezeu, și le sădește pe aces-

lor apa Duhului Sfînt, sau apa credinței. Aceasta e Tradiția vie: inimile purtătoare și răspînditoare ale apei Sfîntului Duh. Nu prin cărți s-a ținut Tradiția vie, ci prin inimi. Cărțile au fost mărturie acestei lucrări de transmitere vie. Aceasta e contribuția factorului uman la păstrarea și transmiterea Tradiției vie. Inima e înviorată prin apa Duhului, dar ca să poată fi înviorată trebuie să aibă și ea o capacitate pentru aceasta. Trebuie să fie capabilă de simțire, de dăruire în iubire către Dumnezeu și către semeni.

507. Aceasta asigură dăinuirea Bisericii pînă la sfîrșitul lumii: faptul că Duhul suflă pururea. El nu poate să nu sufle. Insuși începutul suflării Lui de la începutul lumii și în mod reînnoit și deplin din Hristos, e o suflare pentru de-a pururi. El are în Sine forța suflării neîncetate. Acestei suflări neîncetate și de-a pururi îi corespunde succesiunea neîncetată de inimi care se cer după această suflare și apă a Duhului, ca să-și întărească năzuințele naturale de iubire de semeni, și după izvorul iubirii, care e Dumnezeu.

tea în inimă ca în Dumnezeu, să-L înduplecăm prin rugăciunea cuvenită să lase Duhul Lui, cu tot ce este în El, în noi și să izvorască în noi înțelesuri dumnezeiești și mai presus de lume, cărora le poți spune și rîuri. Căci «cel ce crede în Mine, zice, precum a spus Scriptura, rîuri de apă vie vor curge din inima lui. Iar aceasta a spus-o, zice ucenicul iubit, despre Duhul pe care aveau să-L primească cei ce vor crede în El» (Ioan 7, 38). A Lui fie slava în vecii vecilor, Dătătorului celor mai presus de minte.

16. *Despre darul Duhului Sfînt.*

Privește darurile lui Dumnezeu, care nu se căiește de ele, și harurile Celui necuprins, și te bucură de minunea cea făcută cu cel ce s-a împotrivit lui Dumnezeu. Socotește cele ce le face Dumnezeu în Adam cel întii zidit și cele mai înalte ce le face pe urmă în noi. Suflă în Adam ca suflare de viață, harul Duhului de viață făcător și așa s-a făcut Adam om desăvîrșit ; căci s-a făcut «spre suflet viu» (Fac. 2,7) și nu spre suflet simplu. Căci nu e suflet al omului Duhul lui Dumnezeu, ci spre suflet care viază duhovnicește. Pentru că Duhul Sfînt al lui Dumnezeu se face cu adevărat suflet sufletului, care viețuiește cum trebuie să viețuiască sufletul cuvîntător (rațional) și de chip dumnezeiesc.

Dar nerămînînd Duhul lui Dumnezeu împreună cu sufletul, sau din nefericire depărtîndu-se, s-a pierdut și chipul dumnezeiesc al vieții, demn de sufletul rațional și s-a introdus din nenorocire cel al dobitocului sau al fiarei. Căci fără Dumnezeu nu putem face nimic din cele cuvenite, deci, fără a fi în Duh și în Hristos, cum a spus Hristos (Ioan 15, 5). De aceea, s-a făcut Adam om fără lipsuri, adică întreg, întrucît nu s-a făcut simplu «spre (cu) suflet», ci «spre suflet viu», cînd a suflat Dumnezeu

în el «suflare», ca să fie «viață» în sufletele cuvîntătoare⁵⁰⁸.

Drept aceea, această suflare a lui Dumnezeu, suflată, cum s-a zis, în Adam, pînă ce a fost în el, nu puțină slavă și strălucire de chip dumnezeiesc pricinuia celui părtaș de ea. Ca urmare, el se purta față de lucruri cu putere străvăzătoare și proorocească și era împreună creator cu Dumnezeu⁵⁰⁹, sau un al doilea dumnezeu după har. Iar prin aceasta îi făcea plăcere și lui Dum-

508. Duhul Sfînt nu se face însuși sufletul omului. În acest caz omul ar fi una cu Dumnezeu în înțeles panteist și păcatele săvîrșite de om ar fi ale lui Dumnezeu însuși, sau nu s-ar mai putea face o deosebire între bine și rău. Dar fără o prezență și o lucrare a Duhului dumnezeiesc în sufletul omenesc, acesta n-ar putea duce o viață conformă cu rațiunea lui. Căci omul are în sufletul lui o rațiune și o libertate, dar ele nu pot funcționa în modul deplin cerut de ele, decît în unire cu Dumnezeu, decît adăpîndu-se din apa vie a Duhului dumnezeiesc. E ceva analog cu faptul că omul are plămîni, sau ochi, dar fără aerul pe care plămîinii trebuie să-l respire, fără lumina pe care ochii trebuie să o vadă, nici plămîinii, nici ochii n-ar putea pune în lucrare cum trebuie, capacitatea lor. Omul e făcut pentru o viață de comuniune nu numai cu semenul său, ci și cu Dumnezeu. El e o floare, dar floarea are nevoie de soare și de ploaie ca să crească și să-și pună în valoare toată frumusețea și rodnicia virtuală a ei. Omul e o ființă cuvîntătoare virtual, dar trebuie să aibă cu cine vorbi ca să pună în valoare această capacitate. Și vorbirea lui cea mai serioasă e cea pe care o are cu Dumnezeu, deci și gîndirea, sau rațiunea sa în funcțiunea ei cea mai serioasă. De aceea sufletul rațional sau cuvîntător al omului devine cu adevărat «viu», sau se pune în lucrare numai prin suflarea Duhului în el. De aceea s-a suflat în om lucrarea Duhului în vederea «sufletului viu». Numai astfel omul a putut realiza cu adevărat toate potențele lui minunate.

509. Pînă ce Adam a păstrat în el suflarea Duhului, suflare de viață dătătoare tuturor potențelor lui, el se mișca între lucruri cu o mare putere de pătrundere, văzînd dincolo de suprafața lor organizatorică rațiunile lor în Dumnezeu și pe Dumnezeu însuși. De asemenea el avea puterea de a prevedea cum se vor desfășura lucrurile, pentru că știa că se vor desfășura conform cu marea lui forță de a le transfigura, de a le face străvezii în frumusețea revelatoare a adîncimii lor nesfîrșite, tainice și mult grăitoare, în Dumnezeu. De asemenea știa cum se vor dezvolta relațiile între oameni: pline de bunăvoință, de delicatețe, de iubire, de

nezeu, Făcătorului mai presus de înțelepciune al tuturor, cu vederile și proorociile prea strălucite ale lui ⁵¹⁰.

Dar, pentru că și-a plecat genunchiul și a căzut, prin greșală, sub neascultarea cea atotrea, Sfântul Duh Cel de viață făcător depărtându-se, iar el nemaiînțelegînd să păzească mărimea unei vrednicii așa de mari, s-a apropiat cu adevărat de dobitoacele neînțelegătoare și s-a făcut asemenea lor (Ps. 48, 12). Astfel s-a depărtat în chip inconștient și jalnic de scopul dumnezeiesc, consimțind cu întunericul prea înfricoșător și nemaiavînd, din pricina golirii vădite, nimic din darul mai presus de fire al acelei suflări insuflată lui de Dumnezeu.

Dar cînd a venit vremea îndurărilor lui Dumnezeu, Acesta a trimis pe Cuvîntul Său, ca să ne tămăduiască pe noi de stricăciunile noastre (Ps. 106, 20). Iar Cuvîntul poartă pe Duhul unit prin fire cu El, care luminează și face vădită dumnezeirea Cuvîntului ⁵¹¹, sau, dacă

comunicativitate mereu nouă. Avea putere proorocească, pentru că era împreună creator cu Dumnezeu al formelor lucrurilor, ascunse în adîncurile lor.

510. Lui Dumnezeu îi place să fie cunoscut de altă minte, fie ea chiar creată, în înțelepciunea și puterea Lui arătată în creaturi, dar deschisă prin creaturi în adîncimile ei nesfîrșite și în revelații mereu noi. Îi place, ca cineva să prevadă împreună cu El bunătățile ce le va descoperi neîncetat, așa cum unui tată îi place ca copilul lui să știe că el îi va face în viitor mereu alte și alte daruri și prin aceasta să-și îmbogățească și să sporească mereu iubirea față de el.

511. Duhul luminează și face vădită dumnezeirea Cuvîntului în mod continuu, pînă la sfîrșitul lumii, pe măsura creșterii înțelegerii omenești și a apariției a noi și noi împrejurări, care își cer explicarea, în dezvoltarea istorică a omenirii. Astfel, pe de o parte Revelația s-a încheiat în Hristos, căci tot nesfîrșitul dumnezeiesc ne e dat în El, în forma umană. Pe de altă parte, acest nesfîrșit e scos la iveală de Duhul Sfînt în mod continuu și succesiv. Duhul nu ne face cunoscut ceva ce nu e dat în Hristos, nu ne duce la o Revelație care nu e dată în Hristos. Domnul a spus: «El dintr-al Meu va lua și va vesti vouă» (Ioan 16, 14). Revelația s-a încheiat în Hristos, dar conținutul ei se scoate la iveală, se explicitează, se însușește neîncetat de către oameni, dar nu numai prin oameni,

dorește cineva să spună altfel, puterea Lui, despre care s-a spus prin proorocul David în mărturisirea lui către Dumnezeu, că e pentru toată omenirea : «Trimis-ai lumina Ta și adevărul Tău, acestea mă vor călăuzi pe mine la muntele cel sfânt al Tău, la cunoștința unitară și prea înaltă a Ta și la sălașurile (Ps. 42, 3) și vederile slavei Tale». La acestea fiind călăuzită mintea purtătoare de Dumnezeu și urcînd și sălășluindu-se în acestea, ajunge mai presus de cele văzute, apropiindu-se în oarecare fel de Dumnezeu Cel Preaînalt. Odată ce a venit, deci, Cuvîntul adevărat al lui Dumnezeu, purtînd în El prin fire, în calitate de Cuvînt Sfînt al lui Dumnezeu, pe Duhul Sfînt, le este dat, ca urmare, tuturor care au primit prin credință Sfîntul Cuvînt al lui Dumnezeu să primească îndată și pe Sfîntul Duh, care se află în chip neîndoielnic de-a pururea împreună cu Cuvîntul ; le este dat nu numai prin suflare în față, cum l-a primit mai înainte Adam de la Dumnezeu Tatăl și mai pe urmă ucenicii lui Hristos prin suflarea lui Hristos (Ioan 20, 22), ci, deodată, în chip nevăzut, ca o suflare (Fapte 2, 2) a Duhului ce suflă în chip vădit harul Duhului. Ca atare, cei ce se împărtășesc de El, văd, în chip înțelegător, Duhul țîșnind din ei pururea, asemenea unui izvor, și luminîndu-i. Prin aceasta le dă să vadă cu mintea, în chip minunat, cele date lor prin nașterea din nou și li

ci și prin lucrarea dumnezeiască a Duhului Sfînt. Această călăuzire prin Duhul conduce pe de altă parte omenirea spre statura bărbatului desăvîrșit, care este Hristos, nu dincolo de El. Hristos e «muntele» spre care călăuzește Duhul Sfînt pe oameni. E o călăuzire spre deplina sălășluire a lor înăuntrul lui Hristos, în comorile de cunoștință, de bunătate, în cămărilor nesfîrșit de bogate ale Împărăției Sale, pline de El. Acesta e dinamismul Revelației. Și așa trebuie înțeleasă și Tradiția. Nimic din ceea ce e dat în Scriptură și în definițiile Bisericii, rămase fidele Apostolilor, nu se schimbă, dar se adîncește, se scoate la iveală, se asimilează tot mai mult din bogăția ei nesfîrșită cuprinsă în Scriptură și chiar în acele definiții. Pe de altă parte toată puterea Duhului e din Hristos pentru toate generațiile de oameni.

se fac cu putință de cunoscut și de însușit cele ale slavei dumnezeiești⁵¹². Și prin împărtășirea mai presus de fire de Duhul, prin har, mintea se face în întregime văzătoare, în chip tainic, a unor mari bunătăți. Și, înaintând prin statornicul ajutor al harului, ajunge la străvederi și mai înainte cunoașteri prin luminarea Duhului și urcă astfel în planul lui Dumnezeu, văzînd unirea ipostatică mai presus de minte a firii dumnezeiești înfăptuită cu firea omului și revărsarea Duhului peste toate⁵¹³. E o unire și o revărsare pe care nu a văzut-o astfel Adam, căci încă nu ajunsese părtaș firii dumnezeiești și cu adevărat dumnezeu prin lucrare.

17—18. *Despre lucrarea dumnezeiască și cea omenească și despre pace.*

Să privim, după puterea noastră, deosebirea între lucrarea Duhului Sfînt și cele ce țin de ea și între lucrarea naturală a noastră și cele ce aparțin ei. Vom vedea

512. Duhul li se dă celor ce cred în Hristos odată cu harul Botezului. Dar după ce se sălășluiește în ei prin har obiectiv cu toată bogăția Lui de slavă și de bunătăți, Duhul li face să vadă acestea treptat și să și le însușească subiectiv. Intrăm prin Duhul într-un dialog de fapte și înțelesuri cu Hristos, cum se află Duhul într-un dialog din veci cu Fiul, sau Fiul prin Duhul într-un dialog veșnic cu Tatăl.

513. Credem că nu e vorba de unirea ipostasului firii dumnezeiești cu firea omenească, înfăptuită în Hristos, ci de unirea firii dumnezeiești ipostasiată în Persoanele dumnezeiești, cu firea omenească ipostasiată în persoanele omenești, adică de unirea ipostasurilor sau Persoanelor dumnezeiești cu ipostasurile sau persoanele omenești. În această unire persistă în existență și ipostasul sau ipostasurile omenești, cum nu se întâmplă în Hristos, unde locul ipostasului omenesc îl ia ipostasul Cuvîntului. E o unire între Persoana dumnezeiască, sau între Persoanele dumnezeiești și cele omenești, ajunse și ele la o unire între ele aproape asemenea unirii între Persoanele treimice. E o unire maximă, dar în care nu se pierde nici-o persoană omenească. Această unire se înfăptuiește prin deplina revărsare a Duhului peste toate. Căci pînă nu se unește omul cu toate prin Duhul, nu se poate uni nici cu Dumnezeu deplin, rămînînd în el și un sentiment al despărțirii.

îndată că nu e cu putință ca noi să fim în pace numai prin lucrarea noastră naturală. Căci pacea este roada adevărată a Duhului, ca și iubirea și bucuria adevărată ; este roada adevărată a Lui, pentru ca cei părtași de El să se poarte cu îndelungă răbdare și cu blîndețe și să fie în întregime plini de bunătate și să facă parte și celor apropiați din bogăția Lui.

Nici-o lucrare naturală a noastră nu e despărțită, de la sine, de vreo pornire sufletească, fiind mișcarea vreunei părți a iuțimii. Dar nici fără voință nu se mișcă vreo lucrare a noastră. Iar voința în cel făptuitor atîrnă de poftă, precum în cel văzător (contemplativ) de dorință. De aceea în nici-o lucrare naturală a noastră nu pot fi stinse pofta și mînia, dacă vrea să se împlinească precum se cuvine.

Lucrarea mai presus de fire a Sfîntului Duh în inimă nu-și are însă nașterea nicăieri în fire, ci este o arătare neînțeleasă în cei miluiți de El. De aceea, ea se mișcă, sau, ca să spun altfel, se aprinde, în chip vădit, fără să vrem. Pentru aceasta nu are nevoie de nimic din ale noastre, cîte sînt de trebuință pentru lucrare, fie că ai numi-o luminare, fie arătare a Duhului. Ea are nevoie numai ca cel partaș de ea să o privească fără tulburare în inima sa și să se desfăteze mai presus de fire.

De aceea, lucrarea dumnezeiască, neavînd nevoie deloc nici de voință, nici de vreo pornire naturală spre a se pune în mișcare, e vădit că pofta și mînia rămîn nelucrătoare și nemișcate în ea. Și, ca să spunem pe scurt, partea pasională a sufletului (mînia și pofta) zace aruncată și nelucrătoare, lucrînd din inimă în chip mai presus de fire numai suflarea Duhului de viață făcător. Iar mintea se bucură și e vie. De aceea, privește spre Dumnezeu în pace și seninătate și cu toată nepătimirea

și cu tot sufletul, așa cum se cuvine⁵¹⁴. În această stare sufletul se află într-o legătură iubitoare cu Dumnezeu, avînd ca izvor al luminării și al întinderii spre El pe Duhul, de care se împărtășește în chip fericit din Dumnezeu. Și astfel, privește spre Dumnezeu, deoarece a ajuns la cunoștința negrăitei și mai presus de lumină frumuseți dumnezeiești și iubește pe Dumnezeu Cel mai presus de frumusețe și se bucură cît nu se poate spune, că cunoaște pe Tatăl și moștenirea Domnului Cel atît de nesfîrșit, de nehotărnicit și de necuprins, iar acum și pe Domnul însuși pentru negrăita milă dumnezeiască. Ca urmare, încearcă o pace minunată, văzîndu-se pe sine, datorită harului, nelipsit în nici-un fel de binele cel mai înalt și mai presus de minte. Iar iușimea (mînia), potrivit celor spuse, nelucrînd, datorită lucrării Mîngîietorului ce se mișcă de sine, îndelunga răbdare, blîndețea, împreună cu cea mai mare bunătate sînt în stările ce călăuzesc, potrivit cu ele, purtarea sufletului, dat fiind că ele sînt roadele Sfîntului Duh (Gal. 5, 22), care se împărtășește celor

514. E o analiză și concluzie demnă de remarcat a cauzelor și efectelor lucrării omenești și ale celei dumnezeiești. Cînd se mișcă în noi o lucrare bună fără o poftă inferioară și fără mînie, e semn că e de la Dumnezeu, sau de la Duhul Sfînt. Și atunci avem o bucurie curată de ea. Prin această bucurie ne-o însușim, dar constatăm totuși că nu e de la noi. Iar bucuria e a minții. Ea simte și viața cea nouă arătată în suflet. Partea pasională a sufletului, sau iușimea (mînia) și pofta, se află într-o stare de nelucrare. De aici pacea cu care mintea contemplă pe Dumnezeu și se bucură de lucrarea Duhului din suflet, care a dus la nelucrare, sau la nepătimire, partea lui pasională. Nepătimirea este astfel o stare de pace, nepasională, care dă puțința minții să contemple netulburată pe Dumnezeu, sau chiar și taina semenilor săi și a lucrurilor, taină ascunsă tot în Dumnezeu. Dacă în scrierile duhovnicești anterioare se afirma simplu necesitatea curățirii de patimi și a dobîndirii nepătimirii, pentru ca mintea să poată contempla pe Dumnezeu, aci se explică trebuința ca inșeși puterile pasionale ale sufletului să devină nelucrătoare în acest scop, și modul cum se poate ajunge la aceasta.

miluiți ⁵¹⁵. Dimpotrivă, duhul rătăcirii și al minciunii, deși pare să se miște în suflet fără voința și pornirea celui părtaș la el, nu face nici partea pasională să se liniștească, ci o mișcă și mai mult, și nu pune în lucrare nici iubirea față de Dumnezeu, sau bucuria, sau pacea. Căci minciuna e fără rînduială și schimbăcioasă și cu totul străină de pacea și de seninătatea cea după Dumnezeu.

Minunat ești Doamne, luminează lină a păcii minunate, supraodihnitore, iubită, minunată prin fire, care bucuri pe cei mulți, strălucitoare la culme. Mă minunez, Atotputernice, Stăpîne Sfinte, că cel de care te-ai atins prin atingeri negrăite, pentru nesfârșita Ta bunătate, mai trăiește sieși și nu Ție (2 Cor. 5, 15), Celui mai presus de ființă, vieții de viață făcătoare și izvorului tuturor bunătăților și frumuseților. Căci dacă femeia aceea, numai pentru că s-a atins de Tine, ba nici de Tine, ci numai de veșmîntul Tău, Mîntuitorule, mai bine zis nici măcar de veșmîntul Tău, ci numai de ciucurile lui, și încă pe ascuns, totuși s-a slobozit îndată de o viață atît de bolnavă (Matei 9, 21—22) și a primit în chip minunat o viață sănătoasă, ce poate să se întîmple, Împărate, aceluia, și ce viață poate primi acela de care Tu, Mîntuitorule, te atingi, din bunătate și în chip vădit, prin atingeri dumnezeiești negrăite, ca să împlinești în chip minunat mila Ta cu el? Știm că, atingîndu-Te cu mîna de soacra lui Petru, s-a stins fierbințeala ei și, dobîndind sănătate deplină, îndată s-a sculat și slujea Ție plină de uimire (Marcu 1, 30—31) și bucurie. Dar atingerea aceea s-a întîmplat femeii o singură dată și de din afară, căci s-a făcut cu mîna. Dacă deci aceea, pentru ceea ce s-a spus, a dobîndit o sănătate

515. Blîndețea, bunătatea, pacea se sălășluiesc în suflet datorită faptului că iușimea lui e pusă în nelucrare. Ele sînt deci în mod precumpănitor roadele Duhului Sfînt.

atît de deplină, ce ar trebui să se petreacă cu cei de care Te-ai atins nu o dată, ci mereu, noaptea și ziua, și aceasta nu din afară, ci în cămara inimii cea mai dinăuntru, cu cea mai mare iubire de suflet și întărindu-i pe ei în chip vădit în cele ce li se întîmplă și mîngîindu-i în cele ce au nevoie și făcîndu-le zeci de mii de bunătăți? Cum, deci, Preaînalte, unii ca aceștia vor trăi loruși și nu mai degrabă în întregime Ție, așa cum se cuvine? Mai bine zis, cum, chiar viețuind numai Ție, nu s-ar socoti pe ei nenorociți și nu și-ar pleca capetele smeriți în fața celor ce i-ar vedea că încetează măcar pentru scurt timp să-și arate recunoștința pentru un astfel de minunat ajutor dat lor prin harul Tău? Slavă Ție, cu adevărat Preaslăvite, Cel ce slăvești pe cei smeriți cu cugetul, și-i faci atît de slăviți, pentru că, îndatorîndu-i cu multe și nesfîrșite bunătăți prin darurile cele negrăite, i-ai făcut și mai smeriți cu cugetul. Pentru că, dîndu-le harul, Te afli înrădăcinat în chip minunat în inima lor, ca a unora ce au fost slăviți. Că Tu însuși ai spus limpede, Înțelepciunea lui Dumnezeu, în Solomon: «Am prins rădăcini în popor slăvit, mai mult decît tot ce se poate închipui. Pentru aceea, M-am înălțat ca un cedru din Liban» (Înț. Sirah 24, 14) în inimă, «ridicîndu-mă peste cele de jos», adică pămîntești, «la înălțime, sau pe muntele dumnezeiesc», ajungînd la înălțimea înțeleșurilor dumnezeiești. Și mai zice: «Ca un terebint am întins ramurile mele», se înțelege în cei ce «am prins rădăcini» prin harul Duhului ⁵¹⁶.

516. Precum se poate spune că Dumnezeu a prins rădăcină în cei ce-L iubesc, așa se poate spune că și ei au prins rădăcini în Dumnezeu. Ba se poate spune aceasta chiar mai mult. Căci Dumnezeu îi hrănește pe ei cu viață adevărată. Prinziînd rădăcini în infinitatea lui Dumnezeu, sau tot mai adînc în infinitatea Lui, cresc ei înșiși la infinit în înțelegerea, în viața lor, în rodurile ce le aduc. Dar și Dumnezeu, prinziînd rădăcini în ei, își arată în ei tot mai mult din infinitatea vieții Lui și din rodirea Lui în ei. Chiar înrădăcinarea lui Dumnezeu cel nesfîrșit în

«Și ramurile mele sînt ramuri ale slavei și ale harului» (Înț. Sir. 24, 19). Spus-am tot adevărul, însuși Adevărul, adevărurile de la Sine-ți, Doamne. Pentru aceasta sufletul curat și ales Ție, ca o mireasă ⁵¹⁷, a dorit foarte să șadă cu curăție sub umbra Ta. Și îndată a și ajuns sub umbră. Arată-ți rodul Tău care o îndulcește cu bogăție, nu în chip simplu, ci în gîtlejul ei.

Căci nu ajung toți în chip simplu și deodată la dulceața lui Dumnezeu cu simțirea lor. Departe de așa ceva. Că atunci cînd zice «mandragora a împrăștiat mireasmă de aromate și ca o smirnă aleasă a răspîndit bunul miros» (Cînt. Cînt. 7, 13), nu o face aceasta pentru toți. Și aceasta o va arăta Sfîntul Pavel zicînd că «unora Unul și Același s-a făcut mireasmă a vieții spre viață, iar altora miros de moarte spre moarte» (2 Cor. 2, 16). La fel și dulceața dumnezeiască, iar de vrei să zici, și slava lui Dumnezeu văzută odată cu aceasta, nu se lasă prinsă de toți, ci numai de unii pentru simțirile lor înțelegătoare ⁵¹⁸. Aceștia sînt cei ce se

om, creînd o comunicare intimă între El și om, face ca în concret omul să nu mai trăiască înăuntrul unor margini, ci în nesfîrșirea dumnezeiască, participînd la ea. În ambele formulări se arată valoarea nesfîrșită ce o acordă Dumnezeu omului, perspectiva veșnicei creșteri a acestuia în Dumnezeu, fără a înceta să rămînă totuși om prin natura lui și prin culoarea ce o dă conținutului primit din Dumnezeu. Întrădăcinarea aceasta reciprocă și-a atins suprema adîncime și s-a făcut pentru veci în Iisus Hristos.

517. Reamintim că sufletul e în limba greacă de genul feminin (ψυχή).

518. Am mai spus aceasta: termenul de «simțire înțelegătoare» sau de «simțire a minții», atît de mult folosit de Sf. Părinți înseamnă înțelegere și experiență, în același timp, sau trăire în ambianța unei prezențe spirituale și aflarea unui sens al ei. Înțelegi o persoană cînd trăiești în ambianța ei, cînd îți devine interioară și-i devii interior. E ca o «pipăire» spirituală a vieții spirituale a celuilalt, a stărilor, a intențiilor, a specificului lui sufletesc, concomitentă cu o «înțelegere» a lui. Unii au această «simțire înțelegătoare» mai mult, alții mai puțin, alții aproape de loc. Cei din urmă fac impresia unor orbi spirituali, asemenea unora care sînt lipsiți de simțul gustului, al mirosului, al auzului. Ei fac impresia unor

nevoiesc cu liniștea și care prin împărtășirea vădită de bunăvoința dumnezeiască, au dobândit Duhul de viață făcător și luminător ⁵¹⁹. Și, în deobște, ea se face simțită, pe cât e cu puțință celor curați cu inima ⁵²⁰.

De multă cinste s-ar învrednici viața zgomotoasă, necurată și în chip vădit nepărtașă de Duhul, dacă ar primi și ea slava lui Dumnezeu și mireasma și dulceața Lui întru simțirea sufletului. Dar nu se întâmplă aceasta, nu se întâmplă! Pentru aceasta se cere fuga de lume, însingurarea ce-i urmează, liniștirea, viața în retragere, purtarea virtuoaasă, trezvia, rugăciunea cu luare aminte și toate câte aparțin celor ce se pocăiesc în chip desăvârșit. Acestea se cer, pentru ca să dea loc în suflet bunătății nemărginite a dragostei dumnezeiești și ca aceasta să se aplece, potrivit însăși dorinței ei, cu iubire de oameni, și Dumnezeu să se sălășluiască în sufletul ce-L caută cu osteneală și să se facă, din mila Sa minunată, un duh cu sufletul, înrădăcinându-se în adîncul inimii și de acolo să lumineze în chip minunat ; și să crească ca un arbore și să se ridice la înălțime și să se lărgească în ramuri ale minții și să dea roade duhovnicești ca: iubirea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, blîndețea (Gal. 5, 22) și alte zeci de mii de bunătăți, hrînind cu acestea pe cel părtaș de El. Dacă judeci cum trebuie cele ce se petrec îți

spirite tocite, timpite. De obicei cei ce au «simțirea înțelegătoare» ascuțită pentru semeni, o au și pentru prezența tainică a lui Dumnezeu.

519. Chiar această «simțire înțelegătoare» a prezenței tainice și spirituale a lui Dumnezeu și a semenilor are caracterul unei iluminări. E o iluminare produsă de Duhul Sfînt, cînd e vorba de «simțirea înțelegătoare» a lui Dumnezeu.

520. «Curățenia inimii» e o sensibilitate deosebit de delicată și de fină a omului, eliberat de pornirile egoiste inferioare. Ea e proprie celor care nu au mintea umplută de tot felul de chipuri ale obiectelor și de afecțiunea față de ele, sau de interese trupești și lumești pentru ele, sau chiar pentru persoanele altora privite ca instrumente de satisfacere a plăcerilor și intereselor lor egoiste.

vei închipui câtă simțire a slavei, a bunei miresme și a dulceții va intra în suflet din roade încă necunoscute ale Duhului de viață făcător și luminător. Pentru aceasta cu adevărat fericiți sînt cei curați cu inima din cunoașterea virtuților, că aceia vor vedea pe Dumnezeu (Matei 5, 8), în viața viitoare mai deplin și mai vădit, iar acum ca într-o arvună (Efes. 1, 14), după Scripturi, după care nu numai văd și vor vedea, ci vor și trăi, în chip potrivit, cele mai presus de fire și le pățimesc din parte și se bucură încă de acum de ele în Hristos.

19. *Despre viața contemplativă (văzătoare); și care sînt cele de care are nevoie numaidescît văzătorul; și despre aceea că rugăciunea este a părții văzătoare; și că vederea (contemplarea) este socotită de Părinți în loc de rugăciune.*

Viața contemplativă (văzătoare) este împreună viețuitoare și prietenă neîncetată a sfințitei rugăciuni. Iar amîndouă sînt odraslele cele mai pline de har și îndumnezeitoare ale sufletului. Pentru aceea sînt fapte cu totul nedespărțite ale sufletului purtat de Dumnezeu și lucrat de Dumnezeu după rînduială. Din pricina celor spuse, vederea și rugăciunea sînt atît de unite între ele, încît Părinții spun în chip unitar de amîndouă că sînt faptă și contemplare (vedere) a minții. Căci spune Sfîntul Isaac: «Fapta minții, în lucrarea ei subțire, stă în ocupația cu Dumnezeu și în stăruința în rugăciune și în cele ce-i urmează. Ea se săvîrșește în partea poftitoare (a sufletului) și se numește vedere (contemplare)»⁵²¹.

521. Neaflat. Vederea spirituală (contemplarea) o înfăptuiește mintea tot prin partea poftitoare a sufletului, ca și vederea sensibilă, pentru că în vedere e un dor de a vedea, de a cunoaște. Desigur însă că în vederea spirituală, pofta sufletului e ridicată la un nivel spiritual, încît se poate spune, pe de altă parte, că pofta, înțeleasă ca poftă inferioară, a încetat. Pofta se extinde pe toate nivelele ființei umane, de la nivelul trupesc la cel spiritual.

Avem aci un semn al unității, mai mult decît al uniirii amîndorura, adică al rugăciunii și al vederii (contemplației) ⁵²². Pentru aceea și adaugă același că «vederea (contemplația) curățește lucrarea iubirii sufletului, care este o dorire firească ce limpezește partea înțelegătoare a sufletului». E vorba de o lucrare a părții contemplative (văzătoare) a sufletului, adică de rugăciune și de vedere (contemplare) ⁵²³. De aceea spune și Sfîntul Maxim: «Mintea nu poate fi curățită fără convorbirea cu Dumnezeu și fără vederea (contemplarea) Lui» ⁵²⁴. Și iarăși: «Retragerea și vederea (contemplarea) și rugăciunea micșorează pofta și pricinuesc chiar încetarea ei ⁵²⁵; și partea cugetătoare a sufletului e pusă iarăși în mișcare binecuvîntată, îndreptîndu-se spre Dumnezeu

522. Intre rugăciune și vedere (contemplare) nu e numai o unire ca între două lucrări, ci o unitate, prin faptul că au devenit o singură lucrare. Sufletul cînd se roagă intens lui Dumnezeu, îl «vede» (contemplă), și invers, cînd îl «vede» (contemplă), se roagă neîmprăștiat. Nu poate face una fără alta.

523. Iubirea adevărată curățește mintea, ca să poată cunoaște cu adevărat pe Dumnezeu. Unde nu e iubire, e egoism. Și egoismul nu permite cunoașterea și înțelegerea adevărată a celui alt și deci nici a lui Dumnezeu. Dar, la rîndul ei, vederea (contemplarea) lui Dumnezeu curățește dorința naturii omenești de a-L iubi. Avem deci ordinea aceasta: a) contemplarea unită cu rugăciunea, întreținută de poftă; b) iubirea curățită prin contemplare și rugăciune și c) capacitatea minții de a-L cunoaște pe Dumnezeu, curățită de iubire. Dar contemplarea unită cu rugăciunea, deși sînt întreținute de poftă, țin totuși de partea contemplativă (văzătoare, cunoscătoare) a sufletului.

524. Neidentificat. Contemplarea este totodată convorbire, întrucît este și rugăciune. În convorbire nu vorbește numai omul, ci mai întîi vorbește Dumnezeu. Omul aude și se simte obligat să răspundă; mai întîi se simte obligat să înceapă a răspunde, trecînd la rugăciune. În această auzire se contemplă prezența lui Dumnezeu și voia Lui. Aceasta curăță mintea de pornirea păcătoasă de a se închide în ea însăși.

525. E vorba de altă poftă, de cea trupească.

prin vedere duhovnicească și prin rugăciune»⁵²⁶. Și iarăși: «Intraripează-ți cugetarea prin citire, prin vedere (contemplare) și prin rugăciune».

Astfel, vederea (contemplarea) e în toate o însoțitoare de mare trebuință a rugăciunii. Și amîndouă sînt o lucrare ce ține de partea înțelegătoare, sau mai bine zis cugetătoare (a sufletului) și sînt de nedespărțit, cînd mintea e condusă în chip sănătos. Ele se ajută una pe alta, cînd cugetarea e sănătoasă și stăruie în liniște, cu pricepere cunoscătoare⁵²⁷. De aceea Părinții au numit mintea care se roagă fără lucrarea vederii (contemplării) pasăre neînaripată, ca una ce nu e în stare să se înalțe spre Dumnezeu cu simțirile minții puse în mișcare și să se despartă cu totul de cele pămîntești și să se apropie de cele cerești cu toată vigoarea sufletului⁵²⁸. După Sfîntul Maxim, vederea (contemplarea) curățește mintea, iar starea de rugăciune o înfățișează goală (golită) lui Dumnezeu⁵²⁹. E vădit însă că aceasta

526. Contemplarea și rugăciunea pun mintea în mișcarea cuvenită ei, prin care poate cunoaște pe Dumnezeu, dezlegînd-o de pofta inferioară care o împiedică de la această mișcare firească a ei.

527. «Vederea» (contemplarea) sau conștiința prezenței lui Dumnezeu și a legăturii cu El prin rugăciune, e «concrecută» cu mintea sau cu cugetarea sănătoasă, sau vigoasă, ce stăruie în liniște și o apără cu pricepere. Numai cînd e tulburată de tot felul de griji și ispite lumești, mintea, slăbind și uitînd de sine în sensul rău al cuvîntului, nu mai are limpede conștiința prezenței lui Dumnezeu și nici puterea să stăruie în legătura cu El prin rugăciune. De aceea efortul spre rugăciune și spre limpezimea conștiinței prezenței lui Dumnezeu e și metoda cea mai bună de însănătoșire a minții, de refacere a capacității de a cunoaște pe Dumnezeu ca realitate esențială, prin stăruirea liniștită în contemplarea Lui.

528. Firea minții e să fie nu în mișcare continuă pur și simplu, ci în mișcare de înălțare, asemenea unei păsări înaripate, nu unei viețuitoare ce se tîrăște pe pămînt. Numai atunci e fericită și intră în orizonturile largi, după care se dorește.

529. Același lucru îl spune Sf. Maxim după înțeles în *Cap. despre dragoste* III, 97, unde zice că mintea ia chipurile lucrurilor, dar ajungînd în Dumnezeu devine fără formă, adică își regăsește starea ei dezmăr-

o face rugăciunea prin vederea (contemplarea) minții⁵³⁰, pe care nu ar avea-o, însă, mintea dacă nu s-ar întinde spre vederea lui Dumnezeu pe cât este cu puțință⁵³¹.

Curăția minții se arată, zice, în descoperirea tainelor⁵³². Apoi, curăția minții este desăvârșirea petrecerii în vederea (în contemplarea) cerească, care se mișcă în afara simțurilor prin puterea duhovnicească a lumii de sus, a minunilor fără număr⁵³³. De aceea, văzătorul se roagă într-un chip înalt, avînd înțelegerea curățită prin știința contemplației⁵³⁴. Căci datorită acestei curății, el vede pe Dumnezeu, pe cât e cu puțință, și ajunge cu adevărat fericit, rugîndu-se.

ginită (*Filoc. rom. II, p. 97*). Iar în cap. gnostice I, 83, spune că mintea nu se poate apropia de Dumnezeu decît «golită» de toate chipurile referitoare la El (*Filoc. rom. II, p. 158*). Despre vigoarea ce o dă minții rugăciunea vorbește Sf. Maxim în *Cap. despre dragoste II, 52* (*Filoc. rom. II, p. 66*). Iar despre zborul minții spre Dumnezeu, înaripată de dragostea față de El, care o eliberează de toate legăturile cu lucrurile, vorbește în *Cap. despre dragoste I, 10* (*Filoc. rom. II, p. 38*). În multe capete arată că prin curăția minții, înțelege curăția ei de legăturile pătimase cu lucrurile (de ex. *Cap. despre dragoste I, 14*; *Filoc. rom. II, p. 39*).

530. Numai pentru că în rugăciune se trăiește «vederea» lui Dumnezeu, rugăciunea poate goli mintea de toate chipurile lucrurilor.

531. În rugăciune e vedere. Dar numai dacă mintea, la rîndul ei, se întinde spre vederea lui Dumnezeu, rugăciunea poate avea această vedere.

532. Taina tainelor, taina care cuprinde toate tainele, e Dumnezeu. Mintea curățită, golită de chipurile care o mărginesc, recăpătîndu-și dez-mărginirea, trăiește în Dumnezeu cel nemărginit și înaintează în El fără sfîrșit.

533. Puterea lumii de sus e puterea Duhului Sfînt. De aceea numai prin puterea Duhului, primită de sus, se mișcă mintea, în contemplarea ei, în lumea acestei puteri, săvîrșindu-se cu ea minuni fără număr, a căror experiență o trăiește.

534. Știința contemplației este o știință practică, dobîndită prin deprindere și experiență. În ea văzătorul și-a curățit înțelegerea, și de aceea rugăciunea lui este înaltă.

20. *Despre: «Duh este Dumnezeu și cei ce se închină Lui se cade să se închine în Duh și adevăr» (Ioan 4, 24).*

«Duh este Dumnezeu, zice, și cei ce se închină Lui se cade să se închine în Duh și adevăr» (Ioan 4, 24). A vorbit de închinători la plural și nu de închinător la singular. Iar aceasta e cît se poate de potrivit, odată ce voiește «ca toți să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (1 Tim. 2, 4). Și de fapt aceasta o voiește Mîntuitorul, care a pregătit diferite locașuri (Ioan 14, 2) spre bucuria celor ce se vor îndreptăți. Aceasta o voiește Îngerul marelui sfat, Cel ce din prisosința iubirii Sale de oameni întinde mîinile susținătoare înțelepților, neînțelepților, celor slăbuți la grai și tociți la înțelegere; Cel ce le dă tuturor oamenilor ajutorul mîntuitor, care lucrează în chip împărțit și în multe feluri, după însușirea și voința fiecăruia, ba aș adăuga, după puterea și după învățătura celui ce se lasă călăuzit spre Dumnezeu și s-a hotărît, potrivit celor spuse, să se închine lui Dumnezeu. Căci se întîmplă uneori că cineva, chiar dacă are o fire bună, fiind lipsit de un învățător, nu izbutește să ajungă la ținta desăvîrșită voită de Dumnezeu, iar alții, dimpotrivă, deși au un învățător încercat în cele dumnezeiești și duhovnicești, sînt împiedicați de slăbiciunea firii lor să urce spre desăvîrșire. Dar și unii și alții, și toți la un loc, pot, dacă voiesc, să se închine în Duh și adevăr lui Dumnezeu, fiecare după ceata în care e rînduit, sau după puterea, sau după darul ce-l are de la Dumnezeu tuturor. De pildă, cel neînzestrat, dacă umblă potrivit poruncilor și credinței, urmînd cu smerenie celor încercați, e vădit că se închină cu adevărat lui Dumnezeu în Duh și adevăr. Pentru că Duhul este în credința care vorbește cu limpezime despre lucrurile dumnezeiești și nevăzute. Căci zice: «Cuvintele

pe care Eu le spun vouă sînt Duh și viață» (Ioan 6, 63) ⁵³⁵. Și nu cred că e cineva atît de tocit la înțelegere, încît să vrea să deosebească poruncile minunate și îndumnezeitoare ale Adevărului prin sine, în oarecare fel, de adevăr ⁵³⁶.

Astfel cel ce urmează, precum s-a spus, credinței, se închină în adevăr și în Duh lui Dumnezeu, care îl învață pe el cele ale credinței. Și de aceea el poate fi numit făptuitor și văzător ⁵³⁷. Iar cel ce se ocupă cu cunoștința fapturilor și a Sfintei Scripturi și de la acestea e ridicat, după cuviință, ca de la ceea ce e văzut și grăit, la Dumnezeu, cum e ridicat cineva de la trup la cele ale înțelegerii, e vădit că e urcat la Duh și prin aceasta nemijlocit la ceea ce e mai presus de minte, adică la Dumnezeu, Adevărul mai presus de orice adevăr, și se închină în chipul cel mai limpede în Duh și adevăr lui Dumnezeu ⁵³⁸. La fel cei ce cîntă și cei ce se roagă, dacă pricep înțelesul cuvintelor cîntate și stăruiesc în el, pe cît e cu putință, se închină lui Dumnezeu în Duh și adevăr. Căci sfințitele cuvinte ale psalmilor și ale rugăciunilor sînt în chip vădit Duh și adevăr ⁵³⁹. Dar și cel ce s-a adunat în sine, prin împăr-

535. Duhul e în credința grăitoare despre Dumnezeu. Căci credința e de la Duhul și Duhul grăiește prin ea omului.

536. Adevărul nu e deosebit de Cel ce e adevărul prin Sine, de Subiectul suprem al adevărului. Un adevăr care ar sta de sine, negîndit de un Subiect personal, din care iradiază tot adevărul, nu poate fi cugetat. Nici cel mai simplu om nu poate să-și închipuie așa ceva. Iar văzînd în adevăr pe Subiectul adevărului, el se închină lui Dumnezeu în adevăr, sau ca Celui ce este izvorul adevărului.

537. Sînt cele două etape principale ale urcușului duhovnicesc.

538. Cine urcă de la cunoașterea naturală la cea mai presus de fire, urcă la planul Duhului. Dar acolo e și Adevărul deplin.

539. Înțelesul cuvintelor psalmilor și rugăciunilor e duh și adevăr, dar devine astfel în cel ce le rostește cînd le asimilează ființei sale, cînd și le face în mod intim ale sale. Atunci el e în adevăr și în Duh, căci prin ele nu numai că spune adevărul, ci face cunoscută și puterea

tășirea vădită de Duhul⁵⁴⁰ și prin înrîurirea Lui, și cugetă pe Dumnezeu în lumina cunoștinței în chip unitar și fără vedere, se închină, de asemenea, lui Dumnezeu în Duh și adevăr într-un mod mai înalt⁵⁴¹. Și iarăși, pe lângă acestea, cel ce oglindește în sine lumina slavei iconomiei lui Hristos, pe cât e cu putință, și revărsarea următoare a Duhului lucrător și mîngîietor, la cei credincioși, pornită de la Tatăl prin Fiul, se închină și el cu adevărat în adevăr și în Duh lui Dumnezeu, în Hristos Iisus.

21. *Despre rugăciune.*

«Cel ce învață pe om cunoștință, Dumnezeu este» (Ps. 93, 10), precum s-a scris. Dar cum îl învață? Dîndu-i rugăciune într-o adiere sfîntă a Duhului ce suflă pururea în cel ce se roagă⁵⁴². Cu adevărat, această

de viață care l-a umplut pe el (pe Duhul). Între adevăr și Duh nu e despărțire, pentru că adevărul e viu, ca unul ce iradiază din Dumnezeu cel viu. Orice persoană e adevăr, dar e adevăr, pentru că e vie. Aceasta e valabil înfinit mai mult și prin excelență pentru Persoana dumnezeiască, sau pentru Persoanele Sfintei Treimi unite după ființă.

540. Numai prin Duhul se poate aduna cineva în sine. Oarecum omul însuși își este transcendent sieși, sau mai presus de natură, cunoscîndu-se numai în relație cu Dumnezeu, transcendența supremă.

541. În privirea fapturilor, în citirea Scripturilor, în cugetarea înțelesurilor cuvintelor rugăciunilor, mintea se desfășoară și se ridică la Dumnezeu, trecînd pe rînd de la una sau alta, din puterile și darurile Lui. Dar cînd mintea se adună din toate acestea («se înfășoară»), cugetă la Dumnezeu ca la unitatea nesfirșită. Toate conținuturile vieții Lui sînt contemplate deodată în unitatea lor. Mintea se simte atunci scufundată în mod superior în adevărul Treimii personale și în Duhul, sau în puterea ei ce se comunică omului.

542. Cunoștința este pricinuită de rugăciune, căci rugăciunea însăși este o adiere suflată de Duhul Sfînt în suflet. Deci cunoștința este contactul nemijlocit cu Dumnezeu, care se face prezent în ființa omului prin suflare. În rugăciune se face cunoscut Dumnezeu, întrucît produce în suflet, prin prezența Lui, nevoia să I se adreseze. Dumnezeu se face prezent în suflet ca partener de dialog.

sfințită rugăciune, fiind un dar mare al harului suprabun, se face învățătoare celui ce a agonisit-o, slujind în chip limpede ca un fel de oglindă feței sufletului⁵⁴³. În această oglindă mintea își vede limpede abaterile, rătăcirile, robirile, trîndăviile și înșelările; dar nu numai acestea, ci și văzduhul curăției, lumina întinsă a vederii (contemplației), duhul înălțării dumnezeiești și îndumnezeitoare spre Dumnezeu și flacăra de foc întreținută de iubirea de Dumnezeu, simplitatea și libertatea de chipuri a înțelegerii, tăcerea cu privire la toate cele ce urmează de aci și uimirea plină de multă bucurie. Vorbind în general, mintea își cunoaște în rugăciune, fără greșală, simțirile și năzuințele ei sufletești, așa cum sînt, și descoperă în chip limpede cele dintîi pricini ale începuturilor mișcărilor lor; și pe unele le tămăduiește, de altele se alipește, atît cît poate, după cum sînt vrednice de îngrijire, sau de tămăduire.

Astfel ajunge la viețuirea pricepută a monahilor, întrucît nu învață numai din nevoia de a se folosi, cum trebuie, de minte și de rațiune, de înțelegere și de simțire, ci și ca să dea mîniei și poftei cele cuvenite. Și în general va ști să înfăptuiască bine și frumos armonia îngrijită și bine întocmită a puterilor sufletești cu o pricepere nedobîndită, învățînd să le facă să răsune în chip vădit ca o cîntare duhovnicească mai dulce ca oricare alta în făptuire și în lucrarea vederii (contempla-

543. Rugăciunea dă cunoștință sufletului despre el însuși, prin faptul că se face oglindă în care el însuși se privește. Dar rugăciunea se face oglindă sufletului, prin faptul că i-o ține în față Dumnezeu, sau harul Duhului. Sufletul singur nu și-o poate ține. Rugăciunea, ca și oglinda, are un suport obiectiv. De aceea sufletul, văzîndu-se pe sine în rugăciune, are totodată conștiința că e ținut în legătură cu Dumnezeu. Sufletul se cunoaște însă în rugăciune cu toate stările și pornirile lui bune și rele. Dar vede în același timp și simplitatea lui fără chip, dacă s-a ridicat la curăția de toate legăturile cu lucrurile. Absorbirea în vederea acestei taine negrăite a sale, produce în el o tăcere despre toate, o tăcere despre el însuși și o copleșitoare uimire.

ției)⁵⁴⁴. Pentru aceea, pacea iubită a lui Dumnezeu se sălășluiește împreună cu bucuria plină de har și cu o sfântă iubire în cel ce s-a deprins tainic în adevărata rugăciune și s-a împodobit întreg cu roadele Duhului. Drept urmare, cel ce a judecat că trebuie să se roage neîncetat (1 Tes. 5, 17), cu toată sîrguința, și în tot chipul, cum zice Apostolul, și se străduiește cît se poate de mult cu această lucrare, va fi pus în rîndul ucenicilor lui Hristos. Căci urmînd învățăturilor lor despre sfințita rugăciune, s-a făcut fiu al harului în Hristos.

22. Cîte lucrări are rugăciunea și de cîtă cinste e vrednică.

Dacă sfințita rugăciune duhovnicească ar fi numai învățătoarea și arătătoarea datoriei ce țin de virtute, și de cîte laude n-ar fi vrednică! Dar acum că nu e numai învățătoare și arătătoare, ci și mîngîierea îndemnătoare spre tot ce e bun, nu e ea mai presus de toate sfintele laude? Dar fiindcă atît învățătura cît și mîngîierea îndemnătoare rămîn fără rodul cuvenit din pricina slăbiciunii celui învățat și îndemnat, de aceea e nevoie de o putere pe măsura lor, căutînd vei afla deodată că rugăciunea dă sufletului și puterea Duhului spre lucrare. Așa e de mare puterea rugăciunii celor virtuoși. Și pe drept cuvînt. Căci rugăciunea insuflată și, ca să

544. E o pricepere, sau o înțelegere care îi vine omului duhovnicesc ca un dar de sus de a nu lăsa o putere a sufletului să treacă măsura în lucrarea ei, ci de a le ține pe toate într-un echilibru armonios. Armonia aceasta se simte ca o melodie mai dulce ca oricare alta, atît în fapte cît și în gîndire. Omul nu va scoate tonuri stridente în comportarea lui și nici în viața lui spirituală, accentuînd prea mult rațiunea față de simțire, sau un sentimentalism lipsit de măsură și de gîndire. De dulceața aceasta se vorbește și în cap. 74 din «Centuria lui Calist și Ignatie», cum se vorbește și de bucuria și de iubirea care o însoțesc. Aceasta ne face din nou să socotim că același Calist, care e autorul scrierii de față, e și unul din autorii «Centuriei».

zic așa, vie și mișcată în chip vădit printr-o neîncetată izvorîre din inimă, avînd această însușire prin împărțirea și lucrarea Duhului de viață făcător, are, drept urmare, ca foarte necesare, aceste trei lucrări: învățătura celor cuvenite celor credincioși, îndemnul mîngîietor spre nevoințele pentru cele ce trebuie împlinite, și înainte de ele puterea spre ușurarea celor grele de împlinit. De aceea, Domnul nostru și Dătătorul Duhului a spus: «Veți lua putere cînd va veni Sfîntul Duh peste voi» (Fapte 1, 8). Iar această putere o numește iarăși limpede «Mîngîietor și Învățător», zicînd: «Mîngîietorul, Duhul cel Sfînt, pe care-L va trimite Tatăl întru numele Meu, Acela vă va învăța pe voi toate și vă va aduce aminte cele ce v-am spus vouă» (Ioan 14, 26). Iar că prin rugăciune se dă fiecăruia arătarea Duhului spre folos, o arată limpede învățătura Sfîntului Pavel, care adaugă că unuia i se dă duhul înțelepciunii, altuia, al cunoștinței și iarăși altuia, al vindecărilor (1 Cor. 12, 8—9) și celorlalți celelalte, de care Apostolul a amintit. Iar acestea le lucrează unul și același Duh, împărțind fiecăruia îndeosebi, precum voiește, (1 Cor. 12, 11).

Iar cel ce s-a făcut părtaș în orice fel de darul Duhului, primește pe urmă în chip necesar cele trei lucrări, adică puterea mai presus de fire, învățătura mai presus de lume și mîngîierea dumnezeiască, s-a arătat din sfintele cuvinte ale Domnului pe care le-am amintit. De altfel și cînd zice Domnul: «Fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 5), arată neîndoielnic că pentru tot ce trebuie săvîrșit e numaidecît de trebuință puterea dumnezeiască. Dar și cînd zice: «Să nu numiți pe nimenea învățător pe pămînt, căci Unul este Învățătorul și Călăuzitorul vostru, Hristos» (Matei 23, 10), arată limpede că omul are nevoie de învățătura dumnezeiască spre cele ce trebuie și spre cele ce se fac după voia lui Dumnezeu. Și cînd întărește zicînd: «Eu voi

ruga pe Tatăl și alt Mîngîietor vă va trimite vouă Duhul Adevărului, ca să rămînă cu voi în veac» (Ioan 14, 16), gîndește-te la mîngîierea cea atottribuincioasă și nedespărțită de har.

Deci s-a arătat împărțirea darurilor, care deosebește în oarecare fel pe unul de altul. Căci altceva este înțelepciunea și altceva cunoștința, după felul lor. Și proorocia nu e același lucru cu cele spuse înainte. Și, altceva sînt darurile vindecării. Și spunînd pe scurt, fiecare dar al Duhului se deosebește de fiecare, pe care le-a înșirat Apostolul (1 Cor. 12, 8—9).

Dar fiecare har e împodobit cu cele trei lucrări ale Duhului de viață făcător. Căci cum ar fi mintea cea creată și legată de trup, părtașă la bunurile ei și la virtute, dacă n-ar avea o putere de împărțășire mai presus de ceruri ⁵⁴⁵, cînd nici îngerii nu pot aceasta de la ei? Și cum va fi în stare de împărțășirea de cele mai presus de ceruri, fără călăuzirea tainică a Duhului? E vădit că va ameți pînă să ajungă la o așa de mare înălțime a dărniceii dumnezeiești și a tăriei neobosite a virtuții, dacă n-ar primi sfințita mîngîiere îndemnătoare a Celui bun.

Deci ce trebuie să cugetăm despre rugăciunea săvîrșită cu înrîurirea Duhului, care e pricinuitoarea a tot darul duhovnicesc dat sufletului, aducînd cu ea puterea învățaturii și mîngîierea Sfîntului Duh? De ce laude nu e mai mult decît vrednică o astfel de rugăciune și cît de mult nu trebuie cinstită de cei ce au dobîndit-o prin har și căutată de cei lipsiți încă de ea, odată ce ea leagă cu

545. Natura nu e închisă în ea însăși. Cu atît mai puțin mintea, ca partea cea mai înaltă a sufletului omenesc. Ea nu-și dezvoltă bunurile ei, decît împărțășindu-se de lucrarea Duhului. Dar aceasta înseamnă că are în ea însăși puterea de a se împărțăși de lucrarea aceea.

legături sfințite mintea cu Dumnezeu, în Hristos Iisus, Fiul lui Dumnezeu cu adevărat? ⁵⁴⁶.

23. Despre rugăciune.

După ce mintea a dobândit cu ajutorul harului o înțelegere vădită a lui Dumnezeu, prin cugetarea la cele din jurul lui Dumnezeu și prin însuflarea Duhului de viață făcător, să se cerceteze pe sine și neputința sa și să vadă cât e de departe de ceea ce trebuie să fie, prin negrija și uitarea datoriilor și prin neștiința celor covenite. Și așa, împlinind lucrarea cea dreaptă și adevărată a ocărîrii de sine și a cugetului smerit, să se apropie de Dumnezeu prin rugăciune, smerită cugetare, dar și cu încrederea și cu nădejdea în iubirea mai presus de înțelegere a lui Dumnezeu față de om, din bunătate negrăită. Căci sfințitul Pavel ne învață să ne apropiem de tronul harului cu îndrăzneală, încrezîndu-ne în această iubire covîrșitoare (Evr. 4, 16). Căci nu obișnuiește Dumnezeu să facă ca noi cele ale noastre, ci după mila Lui cea nemărginită. Drept aceea, să nu privim la noi în vremea rugăciunii, ci spre puterea neamintitoare de rău și atotmilostivă a Preabunului nostru Dumnezeu și Tată, ca astfel să avem și noi cu ușurință dragostea Lui cu adevărat mîntuitoare ⁵⁴⁷.

24. Tîlcuire la cuvîntul lui Dumnezeu către Avraam: «Ieși din pămîntul tău». Și despre vedere (contemplanță).

546. «*ἑπαῖς ὀλεσεσσι*». Legăturile cu care rugăciunea leagă mintea de Hristos, sînt relații afectuoase, pline de simțire. Ele nu sînt trimise numai de sus ca niște ancore în solul sufletului, ci apar și de jos, din suflet ca niște actualizări ale potențelor sale, dar totdeauna cu ajutorul trimis de sus, ca niște răspunsuri la chemările de sus.

547. Dragostea de Dumnezeu se sălășluiește în noi cînd privim la dragostea Lui cea pentru noi, sau o simțim pe aceasta lucrînd în noi. Privirea cu încredere la însușirea cuiva îți deschide sufletul pentru primirea acelei însușiri din el.

Zis-a Dumnezeu lui Avraam, adică omului străbătător⁵⁴⁸ : «Ieși din pământul tău și din rudenia ta și din casa tatălui tău și vino în pământul pe care ți-l voi arăta, pământ din care curge lapte și miere» (Fac. 12, 1). Dar zice și acum, într-un înțeles mai înalt, minții care s-a făcut trecătoare și a străbătut de la cele ce se cunosc cu simțurile, la cele ce se gândesc cu mintea: «Ieși din simțirea ta și deci și din cele supuse simțurilor și, simplu vorbind, din toată lumea văzută și vino în pământul pe care ți-l voi arăta». Aceasta se aseamănă cu ceea ce s-a spus de Domnul : «Vinde-ți averile tale și le dă săracilor și ia crucea ta, adică răstignește-te față de simțire și față de cele supuse simțurilor și față de toată lumea, și venind urmează-Mi Mie» (Marcu 10, 21), care Mă voi sui la Tatăl; desigur nu fără Duhul povățuitor.

Acolo se spune : «A zis Dumnezeu către Avraam», adică a zis Tatăl prin Cuvîntul, sau prin Fiul. Și continuînd, a zis : «Și vino în pământul pe care ți-l voi arăta». Dar arătarea se face prin deget. Iar degetul lui Dumnezeu s-a spus că e Duhul lui Dumnezeu, după cuvîntul : «Iar dacă Eu, cu degetul lui Dumnezeu scot dracii» (Luca 11, 20). Iar aceasta o tilcuiește altădată spunînd : «Prin Duhul lui Dumnezeu» (Matei 12, 28). Așa au spus și înțelepții egiptenilor : «Aceasta este degetul lui Dumnezeu» (Ieș. 8, 19), numind așa lucrarea Duhului⁵⁴⁹. «În pământul pe care ți-l voi arăta». E ca și cînd ar zice : «În pământul, în care te voi călăuzi prin Cuvîntul și prin Duhul». «În pământul în care curge lapte și miere»; adică la înțelegerea lui Dumnezeu în-

548. Omul e o ființă străbătătoare (περάτης), pentru că nu poate rămîne la cele văzute, ci străbate cu gîndirea la o lume cugetată și de acolo pînă la Dumnezeu.

549. Degetul e simbolul lucrării arătătoare. Prin Duhul Sfînt ne arată Dumnezeu calea pe care trebuie să mergem. Duhul este inspiratorul nostru dumnezeiesc. El a arătat Proorocilor viitorul.

suși și la cunoașterea a ceea ce este El ⁵⁵⁰. La această cunoaștere, la care trebuie să ajungă mintea, nu poate ajunge altfel, decît călăuzită și luminată prin iluminarea Duhului de viață făcător, care vine la arătare prin Fiul. Iubitorul de oameni Dumnezeu atrage mintea obișnuită, ca să străbată mai sus de înrîurirea ființelor gîndite create (îngerii), ca pe un alt Avraam de la cele supuse simțurilor la cele cugetate și dincolo de ele, unde este privirea și contemplarea unitară a dumnezeirii în trei ipostasuri. De aceea, foarte potrivit s-a arătat că face aceasta prin întreita putere și lucrare a unicului izvor dumnezeiesc ⁵⁵¹.

Căci însuși Dumnezeu și Tatăl este, în înțelesul principal, pămîntul făgăduinței, pe care avem făgăduința că-l vor moșteni cei blînzi (Matei 5, 5) și cei drepți la inimă, care se vor sili prin Duhul să se facă moștenitori ai Lui. El este pămîntul din care curge lapte și miere, luminile de dimineață, razele gemene, viața și desfătarea și curăția a toată lumea. Miere poate fi numit Cel născut din Tatăl, Cel ce este Fiul lui nedespărțit, prin întruparea Lui ca într-un fagure de miere, din care se îndulcește și se veselește, cum ar zice cineva, tot ce este omenesc, cu învățăturile și cu harurile mai presus de fire și cu alte zeci de mii de bunătăți și frumuseți ⁵⁵².

550. Dumnezeu este și «pămîntul» pe care-l vor moșteni cei blînzi. Pămîntul e dat aci ca simbol a ceea ce e ultima temelie a tuturor celor ce se clădesc și cresc pe el, al ultimului izvor al tuturor bunătăților. Acesta e Dumnezeu, ca «ipostasul», sau suportul ultim a tot ce există.

551. Deoarece mintea e atrasă nu numai la contemplarea unui Dumnezeu în general, ci a unui Dumnezeu întreit în ipostasuri, ea e atrasă de împreună lucrarea tuturor celor trei ipostasuri. Mintea sesizează pe acea culme, dar și pe tot drumul spre ea, un Dumnezeu al iubirii, deci un Dumnezeu tripersonal. Căci n-ar putea fi o iubire eternă, dacă n-ar exista decît o Persoană dumnezeiască, sau cu atît mai puțin, dacă n-ar exista decît o esență impersonală.

552. Fiul lui Dumnezeu a făcut dulce ca mierea umanitatea în care s-a întrupat, voind să îndulcească pe toți oamenii în relațiile lor cu ea

Lapte e Duhul Sfânt, Cel unitar, care nu e născut, ci purces și alb ca lumina, Cel ce cu hrana Lui crește spre Dumnezeu ființele cuvîntătoare, ajunse asemenea pruncilor, care vor intra în Împărăția cerurilor, cum a zis Domnul.

Așadar, pămîntul și laptele și mierea ce curg din el trebuie văzute după înțelesul convenit al lor, ca Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt⁵⁵³. În acest pămînt e mutată cu totul mintea, ajunsă, potrivit celor spuse, străbătătoare, prin călăuzirea și puterea și lucrarea dumnezeirii, celei în trei ipostasuri.

Căci precum, după Pavel, nimenea nu poate zice «Domnul Iisus», decît numai în Duhul Sfânt (1 Cor. 12, 3), așa nimenea nu ar putea aduna puterea de înțelegere și de vedere a sufletului său spre slava și măreția unitară a unității treimice, decît prin puterea, lucrarea și harul Treimii, odată cu lepădarea celor simțite prin simțuri și a celor gîndite (văzute cu gîndirea, sau contemplate) în Scripturi și în cele supuse simțurilor⁵⁵⁴, și prin retragerea din toate cele ce se pot măsura.

și între ei înșiși. La această dulceață au ajuns Sfinții. Duhul Sfânt e și El dulce ca mierea, cum arată dulceața pe care o cîștigă cei ce viețuiesc în El; și alb, pentru nevinovăția Lui, pe care o împărtășește și celor ce cred în Hristos din toată inima. Aceștia s-au făcut ca pruncii prin nevinovăția lor. Și numai făcîndu-se astfel, vor putea intra în Împărăția cerurilor. Acolo nu putem intra decît cu simțire de prunci, dacă sîntem fii ai Celui vechi de zile.

553. Am spus la nota 550 că pămîntul este Dumnezeu, ca suportul și izvorul întregii existențe. Dar în înțeles mai deosebit el este Tatăl, ipostasul din care provin celelalte două ipostasuri.

554. Se vorbește aici de teologia negativă. Nu numai cele sensibile, ci și cele gîndite pe baza Scripturii și a celor sensibile trebuie părăsite, pentru a ne ridica la înțelegerea unitară a lui Dumnezeu în Treime. Dar autorul nu înțelege că teologia negativă ar putea ridica mintea la Dumnezeu ca simplă operație intelectuală de negare a celor cunoscute, ci

Căci «în lumina Ta», a lui Dumnezeu, adică în iluminarea unitară a Ta, «vom vedea lumina» (Ps. 35, 9), sau pe Tine, pe Cel ce luminezi inimile noastre și mintea noastră. Și, numai privind ale Tale, am putea cunoaște ale Tale, ca să nu se poată lăuda cu sine nici-un trup (1 Cor. 1, 29). Pentru aceasta, așa cum Avram, care înseamnă străbătător, pentru că a ieșit cel dintii, când a auzit, și a lăsat toate, precum i s-a poruncit, și s-a mutat în pământul în care curge miere și lapte, a primit numele schimbat de Avraam sau de tată al multor neamuri, tot așa și mintea, care, după chipul lui, prin puterea și lucrarea dumnezeirii întreit ipostatic, iese din cele supuse simțurilor și din simțirea lumii și se mută la lumina, adică la contemplarea și privirea unitară a Treimii dumnezeiești, e vrednică să fie numită străbătătoare și se face născătoare și purcezătoare a unor mari și multe înțelegeri negrăite și tainice, ca a unor popoare, dat fiind că i se descoperă și se nasc din ea lucruri minunate, de care se bucură și se veselește ca un tată de copii și petrece în pacea cea întru Hristos.

25. *Despre smerenie și vederea sufletească (contemplare).*

«Minunate sînt lucrurile Tale, Doamne, și s-a uimit sufletul meu, cunoscîndu-le foarte». Pricina înălțării cu mintea se face prilej puternic de smerenie și ceea ce înalță sufletul la nesfîrșit, aceea îl smerește în chip covîrșitor. Smerenia e început al vederii și vederea desăvîrșirea smereniei. De-ar cunoaște cineva înțelepciunea lumii întregi, fără smerenie e cu neputință să dobîndească vederea care înalță. O numesc vederea care

socotește că ea numai unită cu puterea și cu harul lui Dumnezeu poate ridica mintea la Dumnezeu. Deci unește cu teologia negativă o experiență tainică pozitivă a lui Dumnezeu.

înaltă, căci vederea (contemplarea) pe care o aveau elinii, nu înalță. Dar nici fără vederea care înalță nu se poate omul smeri și nu va încovoia grumazul ca pe un cerc (Is. 58, 5). O, înțelepciune negrăită a Celui ce ne-a zidit pe noi astfel! Cine ar fi cunoscut vreodată aceasta, înainte de a vedea cea mai înaltă înălțare din smerenie, după covârșitoarea smerire din cele preaînalte?

Dar ar putea zice cineva și despre mintea îndumnezită că «cel ce s-a coborât, acela este și cel ce s-a înălțat»; și la aceasta s-ar putea adăuga, că cel ce s-a înălțat, acela este și cel ce s-a coborât (Efes. 4, 10). Căci când mintea ajunge să se veselească prin har întru smerenie de cele preaînalte și să se bucure de cele mai presus de cuvânt, ca de ale sale, atunci se coboară mai jos decît toți întru smerenie^{555 a}. David spune: «Doamne, nu s-ar fi înălțat inima mea, nici nu s-ar fi ridicat ochii mei, nici n-aș fi umblat întru cele mari, nici în cele minunate mai presus de mine, dacă nu m-aș fi smerit cu cugetul» (Ps. 130, 1—2). Dar mintea ar putea spune, pe lângă aceasta, nu fără dreptate, și dimpotrivă: «Doamne, nu m-aș fi smerit, nici nu m-aș fi deplîns, nici nu m-aș fi numit pămînt și cenușă, dacă nu s-ar fi înălțat inima mea și nu s-ar fi ridicat ochii mei și n-aș

555 a. Avem aci un mare paradox: smerenia e înălțare și înălțarea, smerenie. În smerenie omul se bucură de înălțime și înălțimea adevărată nu e cunoscută decît în smerenie. Deosebiri între acestea două se anulează cînd sînt adevărate. Trăiești în smerenia fără sfîrșit, înălțarea fără sfîrșit și invers. Cine se scufundă în smerenie, se scufundă în experiența celei mai esențiale realități, deci a celei mai înalte. Înălțarea lipsită de smerenie e o umflare lipsită de conținutul realității; e un balon de săpun. Tot ce atinge cel ce coboară de la înălțime din iubire, umele de înălțimea sa. Fiul lui Dumnezeu, făcîndu-se om, a făcut pe om dumnezeu. Sau în smerenie se vede realitatea în toată măreția și densitatea ei. Diavolul nu e smerit, pentru că nu vede măreția atotstrălucitoare a lui Dumnezeu, măreția realității adevărate. Lipsa de smerenie e pricinuită de o jalnică superficialitate, sau aduce cu ea superficialitatea. De aceea aduce și o plictisitoare monotonie.

fi umblat întru cele mari și minunate, mai presus de mine». O, minunate Făcătorule și Împărate! Uimire pui în inima mea cînd cunosc lucrul înțelepciunii Tale, mintea, care a fost zidită înțeleaptă de către pronia Ta! ^{555 b.}

26. *Despre aceleași.*

La început, mintea care se întoarce prin har la Dumnezeu, e stăpînită de o stare de descurajare. De aceea, omul în care se află această minte se tînguiește jelind și plînge cu durere, zdrobindu-și pe cît poate inima și curățînd zi de zi împătîmirea ei și smerindu-se, după cuviință, cu toată întristarea. Dobîndind astfel prin harul lui Hristos curăția cuvenită, prin liniștire, și străbătînd cu înțelegere la cele ale înțelegerii și ajungînd la Dumnezeu și înălțîndu-se la slava Lui și privind-o cu încordare, e cuprinsă de a doua descurajare a înțelegerii, după cea dintîi, cu mult mai mare, mai fără ieșire și mai neîncetată. Prin aceasta dobîndește o smerenie atît de întărită și de vădită încît, dacă ar putea, ar ferici pe toți oamenii, iar pe sine se vede mai rău decît pe oricare; se vede cu o simțire a sufletului în adevăr mai rău decît ceea ce nu există nicidecum. Căci ceea ce nu e, nu poate păcătui, iar pe sine se vede păcătuiind pururea.

Dar, văzîndu-se astfel și smerindu-se, potrivit cu această simțire, totuși se bucură mult și se veselește, dar nu de sine — căci cum ar face aceasta, odată ce se socotește păcătuiind neîncetat — ci de Dumnezeu Cel în-

555 b. Cel mai minunat lucru făcut de Dumnezeu este mintea omească. Minunată este lumea cu raționalitatea ei obiectivă și cu legătura ce le unește pe toate în mod obiectiv. Dar neasemănat mai minunată este mintea care e singură capabilă să devină conștientă de această raționalitate și să le adune pe toate în cugetarea sa; ba să treacă mai sus și de lume, la o Minte asemănătoare cu ea, dar neasemănat mai înaltă și mai puternică.

durător, care e mai aproape de el decît răsufllarea sa, sau, ca să vorbesc mai lămurit, care scoate din inima lui rîuri de lumină cerească și pîraie nesecate de minuni ale Duhului, pe care le revarsă în el și-i umplu mintea de lumină, și-i spune simplu: «Sînt cu tine» (Ier. 1, 8) ⁵⁵⁶.

Drept aceea, Dumnezeu îi descoperă acestuia, ca unui prieten, taine, în chip lămurit, și-l umple de bucurie. Iar acestuia îi vine să zică cuvintele lui David: «Nu după fărădelegile noastre ne-a făcut nouă, nici după păcatele noastre ne-a răsplătit nouă» și cele următoare (Ps. 102, 10); și după Pavel: «Prin har sîntem mîntuiți» (Efes. 4, 13), măcar că împlinește toate poruncile dumnezeiești, pe cît este cu putință, și urăște toată calea nedreaptă și se silește pe cît poate să nu lase nimic din cele ce ajută la mîntuire. Dar cel ce se cunoaște văzînd în sine această bună simțire și pătimind-o, încă nu a ajuns la o vedere adevărată, încă nu varsă lacrimi neîncetate, încă nu a văzut unitatea credinței și nu a dobîndit cunoștința adevărului (1 Tim. 2, 4) ⁵⁵⁷. Nu vede cu adevărat slava dumnezeiască, nici marginea lucrurilor omenești. Și, ca să spun pe scurt, nu a ajuns la știința rațiunilor dumnezeiești și omenești în lucruri ⁵⁵⁸.

556. Cînd e experiată măreția și marea milă a lui Dumnezeu, nu se poate ca sufletul să nu-și simtă smerenia. Sau smerenia nu se poate naște în el decît din experiența măreției și mării bunătăți a lui Dumnezeu. De aceea smerenia proprie și măreția lui Dumnezeu sînt trăite împreună. Și drept urmare și descurajarea de propria micime și fericirea de apropierea și de mila lui Dumnezeu. Cu cît e simțit Dumnezeu mai aproape, cu atît smerenia e mai mare. În adîncimile nemăsurate ale smereniei, Dumnezeu e simțit mai aproape ca răsufllarea proprie. El însuși e simțit ca respirînd prin om în adieri de lumină și de viață.

557. Vederea sufletească (contemplația) nu e deci o simplă vedere, ci trăirea prezenței și lucrării dumnezeiești în propria ființă, ca izvor de bucurie, de lumină, de înțelegere a tainelor înalte, ca pricinuitoare de lacrimi de înduioșare.

558. În înțelegerea lucrurilor, în fapte nu sînt numai rațiuni dumnezeiești, ci și omenești. Desigur, la baza lor sînt rațiuni dumnezeiești.

27. *Despre vedere (contemplare).*

Zidirea mărturisește prin înțeleșurile ei și Scriptura prin cele duhovnicești ale ei, slava, împărăția, înțelepciunea, puterea și, vorbind în deobște, măreția lui Dumnezeu. Dar cît și ce mărturisește din fiecare din acestea ? Foarte puțin, ca o picătură dintr-un ocean. Că nu privindu-se pe sine în puterea Sa absolută (dezlegat de toate) și, ca să spun așa, mișcînd toată puterea, sau înțelepciunea, sau slava și măreția Sa, a făcut Dumnezeu toate cîte le-a făcut, măcar că nouă ni se arată acestea mari și slăvite și pline de înțelepciune și de putere ⁵⁵⁹. Departe de așa ceva. Fiindcă n-a făcut lumea din vreo trebuință a Sa, ci din prisosința bunătății Sale, potrivit cu folosul celor pentru care avea să o facă. El a cunoscut ce e omului de folos și cunoscînd aceasta a purces cu multă grijă și cu măsură, făcînd ceea ce îi dădea omului putința să locuiască, să trăiască și să viețuiască, deci privind la nevoile lui și la o bucurie pe măsura lui ⁵⁶⁰. Și

Omul lucrează cu materialul lui Dumnezeu. Dar pune și rațiunile (judecățile, cunoștințele) sale în înțelegerea lucrurilor și în folosirea lor. Omul răspunde rațiunilor lui Dumnezeu cu rațiunile sale, crescute din acelea, conformîndu-se cu ele uneori mai mult, alteori mai puțin, alteori deloc. Dar și în cazul din urmă, el are în fața sa datele lui Dumnezeu. Cel ajuns la vederea sufletească adevărată, vede însă în chip conștient rațiunile dumnezeiești ale lucrurilor și pune în lucrare rațiunile drepte, naturale, ale rațiunii sale, ca răspunsuri corespunzătoare, simetrice, la rațiunile dumnezeiești. El nu sucește rațiunile sale și nu le acoperă pe cele dumnezeiești.

559. Nu numai că noi nu sîntem în stare să cunoaștem toată puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu, aflată obiectiv în lume, dar nici Dumnezeu n-a pus în puterea și ordinea ei toată puterea și înțelepciunea Sa. Lumea nu e desfășurarea văzută, accesibilă, a tot ce se află în Dumnezeu în mod nevăzut, inaccesibil, cum spun atîtea filosofii mai mult sau mai puțin panteiste, inclusiv Serghie Bulgakov. Dumnezeu ar fi putut crea și alte lumi, nesfirșite la număr, dacă ar fi voit, cum a spus și Sf. Ioan Damaschin.

560. Dumnezeu a făcut o lume pe măsura omului. Omul a fost criteriul adoptat de Dumnezeu pentru lumea pe care a creat-o. Dar omul

El a plâsmuit pe Adam, privind la cei mulți ⁵⁶¹ a. Astfel, se poate vedea că nici pământul nu le lipsește, nici oamenilor ce-l locuiesc nu le lipsește ceva. Pământul a fost făcut pe măsura celor de jos, iar cerul și soarele și aerul și marea s-au făcut pe măsura pământului. Dar și fiecare din acestea își are măsura sa după măsura celorlalte, de la Dumnezeu, care le cunoaște pe toate înainte de toate și le-a adus la ființă pe toate, după o rînduială și putere măsurată, spre o armonie între ele.

Căci dacă Făcătorul n-ar fi început creația celor ce sînt, potrivit cu trebuința lor, ci numai spre arătarea puterii, înțelepciunii, slavei și măreției Lui, poate ai fi văzut mai degrabă zeci de mii de lumi în loc de una singură. Mai bine zis n-ai fi văzut nici lumi, ca cea văzută acum, ci unele străine, mai presus de fire și de înțelegere, a căror felurime de înțelepciuni și frumuseți, a căror slavă și strălucire n-ar fi putut-o suporta sufletul ușor, ci ar fi ieșit din trup de spaimă.

Dumnezeu a voit un singur lucru : să facă pe om împărat al celor pămîntești și ca un alt dumnezeu al celor ale lui Dumnezeu. Și, potrivit cu aceasta, a adus la ființă lumea aceasta spre folosul ușor și nemijlocit al acestuia. Căci spune și oarecare dintre proroci : «Cel ce a făcut pământul ca pe nimic și l-a întărit pe nimic»

este o astfel de ființă, că pornind de la viețuirea în această lume acomodată lui, poate crește la nesfârșit în comuniunea cu Dumnezeu, în îndumnezeirea după har. Dumnezeu a ales o măsură : măsura omului. Dar pe om l-a făcut pe măsura Sa, capabil să-și însușească la nesfârșit conținutul dumnezeirii Sale. Ar fi fost posibil ca Dumnezeu să aleagă și alte măsuri, toate infinit inferioare infinității Lui. Dar pe de altă parte, toate ființele ce le-ar fi putut alege potrivit altor măsuri, ar fi trebuit să aibă capacitatea să înainteze în aceeași infinitate a Sa, căci altundeva nu puteau să înainteze.

561 a. Dumnezeu n-a făcut lumea pentru un singur om, ci pentru mulți. Pentru comuniunea între mulți. A citora ? Numai El știe deocamdată. La sfârșit vom ști și noi.

(Is. 40, 23 ; Iov 26, 7) ; sau altul : «Cel ce întinde cerul ca pe o piele peste cele mai de sus» (Ps. 103, 3). Apoi, dacă numai privind la pământ, acesta e cuprins de cutremur, cât de mare trebuie să fie bogăția puterii Lui ? De aceea, le-a adus la ființă pe toate cele văzute numai cu cuvîntul. Iar cele mai slăvite și mai bune sînt păstrate pentru veci. Ca să le poată privi sufletul pe acelea, se topește trupul prin moarte în mormînt ca într-un cuptor și se face om nou ^{561b} pentru noi bunătăți, desfătări și vederi noi. Cele văzute acum sînt ca o umbră oarecare și, cum ar spune cineva, ca un vis lung. Dacă ar vrea cineva să se încredințeze de aceasta, să privească, dacă are putere, la lumea îngerilor, cunoscută cu mintea, și va vedea acolo frumusețe, slavă, înțelepciune și putere, nu numai negrăite, ci și neînțelese de noi, măcar că și lumea aceea, cu toată felurimea și cu toate minunile ei, a luat ființă numai printr-un singur gînd al lui Dumnezeu.

Dacă unele ca acestea sînt lucrul unui singur gînd, ce nu s-ar fi făcut, dacă s-ar fi pus în mișcare toată voința, înțelepciunea și puterea lui Dumnezeu, așa cum

561 b. În textul grec se spune simplu că «sufletul, ca să poată privi cele viitoare, se topește prin moarte în mormînt ca într-un cuptor și se face om nou». În mod direct se topește trupul. Dar întrucît din conviețuirea cu trupul au existat și s-au dezvoltat în suflet niște simțiri, ba întreg sufletul a fost influențat prin ele, acestea, topindu-se și ele, implică o moarte și o suferință și pentru suflet, sau un fel de «retopire» sau de refacere și a sufletului. Propriu-zis, aceste simțiri nu dispar fără urmă, și deci nici sufletul nu devine ca unul care n-a trăit în trup. Căci pecețile, sau întipărirea puse de simțirile trăite de suflet datorită conviețuirii cu trupul, rămîn în suflet. Dar ele se transfigurează prin suferința, prin «crucea», prin care trece și sufletul odată cu desfacerea trupului. De aceea cînd sufletul va primi din nou trupul în care se vor prelungi simțirile «contrupești» ce s-au imprimat în el, aceste simțiri transfigurate vor transfigura și trupul primit. Desfacerea trupului a fost pentru suflet o experiență, care l-a învățat să nu dea simțirilor «contrupești» o importanță și un conținut pur trupeș. Aceasta explică în parte de ce fără moarte nu e înviere.

sînt ? Dar, cum am putea să ne apropiem cu mintea, ca să înțelegem ceea ce e nemărginit ? Căci nemărginitul nu are nici-o margine și unde nu e margine, nu e nici mișcare, ci o revărsare, ca să zicem așa, și aceasta în parte, a lucrării și puterii ce pornește din ființă ⁵⁶². De aceea, și ceea ce înfățișează zidirea și Scriptura din cele ale lui Dumnezeu, dacă se compară cu puterea lui Dumnezeu, e ceva întunecos și o picătură mică față de oceanul nemărginit și fără fund. Dar, fie să ne învrednicim măcar de cunoașterea acestei picături, ca întinzîndu-ne mintea de la frumusețea, slava și desfătarea, contemplate ca o picătură, la ceea ce e nemărginit și preamărind, după puterea noastră, pe Cel de nesfîrșite ori, în chip nesfîrșit, mai presus de nesfîrșire ⁵⁶³, să ne unim, atît cît ne e cu putință, cu El în chip unitar, într-o stare mai presus de lume, ajunși minți simple, nesfîrșite și nehotărnicite ⁵⁶⁴, asemenea îngerilor, în fericire negrăită și în bucuria și veselia inimii, prin lucrarea și harul Duhului. Amin.

562. Ideea este luată de la Sf. Maxim Mărt., *Răspunsuri către Talasie*, 65: «Unde este o graniță după fire, este și o mișcare. Dar ajunsă în Dumnezeu (lumea), va avea, datorită monadei naturale a Celui în care a ajuns, o stabilitate pururea în mișcare și o identică mișcare stabilă, săvîrșită etern în jurul Aceluiași» (*Filoc. rom.* III, p. 439). Dar autorul scrierii de față adaugă la aceasta și ideea energiilor necreate. În Cel nemărginit nu va mai fi o mișcare între o margine și alta, ci o revărsare continuă de energie, în care va fi prins și sufletul în viața viitoare.

563. Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice* I, 49; *Filoc. rom.* II, p. 140.

564. Minți nehotărnicite sintem prin fire, căci niciodată mintea noastră nu se oprește la un gînd, ci mereu trece peste el la altele, făcînd o continuitate între ele. Dar nu are conștiința clară a indefinitului sau nehotărniciei ei. Aceasta o cîștigă în Dumnezeu. Dar în Dumnezeu mintea noastră cîștigă și o infinitate, desigur prin har, întrucît respiră în infinitatea lui Dumnezeu. Toată viziunea aceasta e proprie și scrierii lui Calist Catafygiotul.

28. *Despre cel lucrător (făptuitor) și cel văzător (contemplativ)* ⁵⁶⁵.

Făptuitorul nu poate dobîndi blîndețea și trezvia cuvenită făptuitorilor, dacă nu cîntă ^{566 a}. Dar văzătorul (contemplativul) nu poate cînta, sau nu voiește. Nu poate, deoarece se află sub lucrarea harului și se bucură, în tăcere, de cele mai multe ori de o desfătare duhovnicească, veselindu-se cu o inimă netulburată și liniștită ^{566 b}. Și nu voiește, deoarece privește spre un singur lucru și-și mișcă înțelegerea sufletului, într-o liniște adîncă, spre înțelesurile neschimbate și pașnice ⁵⁶⁷. De aceea, e nevoie să se adîncească în lucrul vederii lui Dumnezeu cu o tăcere văzătoare (contemplativă). Dacă se arată uneori și citind o vreme, nu e de mirare pentru cei ce cunosc nestatornicia minții și felul schimbăcios și compus al firii noastre. Dar, trebuie să știm și aceea că, după deschiderea vederii din har, citirea rămîne mai prejos de lucrarea vederii. Cea din urmă e pentru sine, iar cea dintîi pentru deschiderea căii înțelegătoare (văzătoare). Căci în nici-o citire mintea nu izbutește să se păstreze neîmpărțită. Dar, în libertatea minții, care se experiază

565. E vechea deosebire făcută de Părinți între cel aflat încă pe treapta curățirii de patimi și a dobîndirii virtuților prin fapte și între cel ajuns la treapta vederii, sau a contemplării lui Dumnezeu din fap-turi, sau în mod nemijlocit.

566 a. Cîntarea potolește, sau liniștește, dar ține și treaz pe cel obosit de nevoie.

566 b. În citire mintea, trecînd de la un înțeles la altul, are o lucrare împărțită. În contemplare însă vede totul deodată într-un act unitar. Aceasta îi dă o mai adevărată experiență a ceea ce e Dumnezeu, ca plînată nedeșirată, așa cum contemplarea vie a unei persoane o sesizează pe aceasta mai adecvat decît citirea multor lucruri despre ea.

567. «Înțelesurile neschimbate și pașnice» sînt cele ce au în ele un adînc nesfirșit, încît nu trebuie să se treacă de la unele la altele, cu o anumită grijă și agitație.

tainic în tăcere, vede de cele mai multe ori, în chip unitar, ceea ce se deosebește mult de ceea ce e împărțit ⁵⁶⁸.

Dar, oare, nu și în cele supuse simțurilor a vedea ceva e mai presus de auzirea despre aceea? Căci ochii, cum se zice și se mărturisește de toți, sînt mai de încredere decît urechile. Deci, precum în cele supuse simțurilor, așa și în cele cunoscute cu mintea, a vedea, sau a contempla ceva din cele ce se cunosc cu mintea, e cu mult mai mult decît a auzi despre aceea, fapt care li se întîmplă celor ce citesc. Căci, precum femeia samarineană, vorbind cu Cuvîntul adevărat, a vestit celor din cetatea ei dumnezeirea Lui, dar Cuvîntul pentru bogăția bunătății Lui nemărginite, ducîndu-se în cetate și învrednicindu-i pe cei de acolo de vorbirea Lui, aceia ziceau că nu mai au nevoie de mărturia femeii pentru a cunoaște prin descrierea ei dumnezeirea Cuvîntului (Ioan 4, 42), tot așa înțelegerea mărturisind dumnezeirea Cuvîntului dinăuntru, sufletului și puterilor lui, prin vorbirea Cuvîntului despre cele privitoare la El ^{569a}, sufletul nu mai are timp și nevoie de mărturia din afară, odată ridicat prin har la vederea (contemplarea) dumnezeirii Cuvîntului. Fiindcă tot cel ce aude trebuie să vadă cele auzite. Dar, cel ce vede nu are nevoie de cineva care să-l învețe despre ceea ce vede, ce este aceea, dacă cel ce vede e dintre cei ce văd și au ochi cu adevărat. Aceasta se poate vedea și din cazul lui Toma, care deși a auzit, dar, fiindcă n-a văzut, a zis: «De nu voi vedea, nu voi crede» (Ioan 20, 25), iar cînd a văzut, a strigat îndată: «Domnul meu și Dumnezeuul meu!».

568. Mintea ajunge simplă și neîmpărțită cînd ajunge la contemplarea Celui nemărginit. Dar atunci e și liberă de tot ce o îngustează și de toată nevoia de a trece de la un lucru mărginit la altul.

569 a. Prin «vorbirea Cuvîntului înăuntru sufletului», se trăiește prezența și presiunea Lui spirituală înăuntru, «căci se trăiește trebuința de a-I răspunde cu faptele cerute de El. Aceasta e o adevărată «vedere» a Cuvîntului înăuntru nostru.

Deci, cel ce nu credea înainte de a vedea, a mărturisit el însuși de la sine adevărul; și ceea ce nu avea auzind, a dobândit îndată ce a văzut, adică credință. Deci și de aci se vede că între contemplare (vedere) și făptuire este atîta deosebire cîtă este între minte și simțire ^{569b}.

29. *Despre aceleași.*

Atît cel prunc cu vîrsta cît și cel în floarea vieții, au nevoie de lapte. Dar cel dintîi ca să se hrănească, iar cel de al doilea ca să se îndulcească. Se îndeletnicește, deci, făptuitorul cu citirea psalmilor, dar aceasta se arată făcînd-o și contemplativul (văzătorul). Dar, cel dintîi spre întărirea și asigurarea sufletului, iar văzătorul spre înveselire și mai ales ca să odihnească mișcarea învăpăiată și întinsă și izvorîtoare de lacrimi spre Dumnezeu. Căci, deși duhul din el saltă peste măsură și rîvnește să se veselească mai bine de razele dumnezeiești și să se preschimbe și să crească din slavă în slavă (2 Cor. 3, 18), dar firea compusă a trupului și firea de lut a inimii slăbește. Astfel făptuitorul zăbovește în cuvintele dumnezeiești pentru cunoștință și pentru învățătura și știința din ele; cunoștința acestora o primește și contemplativul (văzătorul), dar în tăcere, căci cele ce le învață în chip negrăit și ceea ce puterea lui contemplativă privește, cuvîntul nu poate grăi ⁵⁷⁰. «Urechea liniștii va auzi, zice, lucruri minunate». A spus «minunate» dar, ce fel de lucruri «minunate», n-a putut să spună. De aceea, a renunțat să grăiască negrăitul celor mai presus de cuvînt. Pentru aceasta, și cuvîntul

569b. În tot capitolul acesta, autorul a voit să arate superioritatea văzătorului de Dumnezeu față de cel aflat în etapa curățirii de patimi și a făptuirii prin care se dobîndesc virtuțile.

570. Deci contemplativul nu se dispensează totdeauna de înțelesurile cunoscute din natură și din Scriptură. Dar chiar atunci el vede atît de adînc în ele, încît nu poate exprima ceea ce vede și înțelege.

dumnezeiesc îmi cere să fericesc pe cei care au crezut înainte de a vedea (Ioan 20, 29), adică pe făptuitori, dar pe contemplativi îi socotesc mai presus de cei fericiți. Căci dacă făptuitorul, deși n-a văzut, are fericirea numai din credință, ce ar trebui să cugetăm despre văzător? Căci acesta, împreună cu umblarea prin credință, care s-a ridicat peste cele ce trebuie făcute, vede cele mari și minunate și pătimește sușuri în inimă⁵⁷¹ și e îndumnezeit zi de zi, precum se cuvine.

30. Omului alcătuit dintr-o amestecătură îndoită, Tocmătorul și Făcătorul tuturor i-a dăruit pe potrivă lui și o îndoită bună pătimire și o bucurie pe care o voi numi totuși și o unică viață.

Părții văzute a omului i-a dăruit toată lumea văzută; iar celei gândite, care este sufletul, cele înțelese în zidirea văzută. Dar, precum cu partea simțită a omului e unită cea gândită, așa prin toată zidirea văzută, se vede frumusețea gândită, împreună existînd în toate cele aflătoare în fiecare lucru. Și nu este în nici unul din lucruri, oricît ar fi de mic, ceva care să fie lipsit de un înțeles. Și aceasta este o rînduială foarte potrivită. Căci nimic din toate cele făcute prin Cuvîntul dumnezeiesc al Atotștiitorului pentru om, nu trebuia să se arate făcut fără rațiune, cum ar fi fost dacă n-ar fi fost unită cu partea văzută a zidirii partea gândită⁵⁷².

571. Sușurile sau treptele se pătimesc în inima contemplativului, căci nu se mai fac prin nevoința omului, ci prin lucrarea Duhului Sfînt. Credința nu e părăsită însă nici de el, căci deasupra oricărei trepte atinse, deasupra oricărei experiențe, crede că sînt altele neatinse încă, necercate. Dar credința aceasta a depășit pe cea care se arată în nevointele faptelor.

572. Se afirmă aci raționalitatea întregii creații. Nimic nu e în ea fără o rațiune, fără un sens. În acest caz ea n-ar fi fost dată spre creșterea spirituală a omului, care nu poate avea loc fără rațiune, fără înțelegere. Ea ar fi fost fără rost. Am tradus sensibilul și inteligibilul cu «parte

În acest caz, trupul bucurîndu-se de împreună lucrarea cu cele văzute, sufletul (creștin) ar fi rămas gol ; și trupul ar fi fost mai mult decît sufletul. Iar acest lucru ar fi fost lipsit de înțeles ⁵⁷³. Sau, de unde de altundeva, ar avea sufletul, în primul rînd, o viață a sa ? De la Dumnezeu ? Dar și aceasta ar fi în afară de rînduiala Celui ce a zidit toate cu Cuvîntul ⁵⁷⁴. Căci atunci sufletul ar fi mai prejos decît ființele despărțite de cele compuse. Căci, așa cum acelea se mișcă din ele înseși spre Dumnezeu, ne-am mișca și noi nemijlocit. Dar, atunci, de ce n-ar trebui să ne mișcăm și noi de la cele simplu inteligibile (gîndite), ca să dobîndim bucuria vederii (contemplării) ? Aceasta ne-ar da, pe de o parte, o treaptă deopotrivă cu a îngerilor, dar, pe de alta, ar fi împotriva firii ca niște minți întrupate să tindă spre Cel Bun deopotrivă cu ființele cele nemateriale. Căci aceia (îngerii) nu au din afară de ei viața lor și întinderea spre Primul Bine, ci se bucură, începînd de la ei, în chip unitar, de razele dumnezeiești. Noi însă, fiind mai jos de ei, după fire și pe planul al doilea după îngeri, ne ridicăm, după rînduiala noastră, spre Dumnezeu și spre frumusețea Lui de la trepte mai de jos și, ca să zic așa, aflătoare după cele ale îngerilor, neluînd ca început spre aceasta ființele despărțite de materie sau, simplu, inteligibile (gîndite). Căci este propriu îngerilor să-și înceapă întinderea spre Dumnezeu de la ei înșiși. Dar noi ne mișcăm întîi prin rațiune de la cele compuse la făpturile simple (îngeri) și apoi străbatem prin

simțită și parte gîndită». În realitate nu sînt două părți. Ci, cum exprimă mai adecvat textul grec, e o singură realitate în același timp sensibilă și inteligibilă sau o raționalitate sensibilizată, fără să se epuizeze în sensibilitate.

573. Lumea e rațională, pentru ca sufletul să se îmbogățească din toate ale ei și prin toate să urce la Dumnezeu.

574. Dacă sufletul și-ar dobîndi conținutul nemijlocit din Dumnezeu, de ce ar fi fost legat de trup și prin acesta de lume ?

rațiune, la cele necreate, potrivit cu firea, cum am zis. Și așa ne ridicăm în chip unitar spre noi și spre Dumnezeu ⁵⁷⁵.

De aceea, ca să ne bucurăm cu mintea și să viețuim potrivit cu noi înșine, și să ne ridicăm spre Dumnezeu, trebuie să contemplăm întâi în toate cele supuse simțurilor, înțelesurile împrăștiate în ele, existînd împreună cu cele ce se văd.

Dar făptuitorul nu poate face aceasta, sau nu voiește. Nu poate pentru că nu are povățuitor sau scriere care să i le arate. Sau nu voiește, pentru că chiar dacă le are pe acelea, nu se încrede în aproapele din pricina mîndriei și a vicleniei, și rămîne lipsit de gustarea acelor înțelesuri, socotind că cele arătate ale Scripturii îi sînt de ajuns spre călăuzire și folosindu-se de creație în chip

575. E o bună argumentare a însemnătății trupului pentru suflet. Trupul are o raționalitate legată de raționalitatea lumii văzute. Dacă sufletul nostru rațional n-ar fi în trupul rațional constituit, legat de lumea rațional organizată, sufletul nu s-ar putea ridica prin gîndire la Dumnezeu. Căci el nu e făcut să se ridice la Dumnezeu în mod nemijlocit ca îngerii. Dar faptul că sufletul se ridică la Dumnezeu prin raționalitatea trupului de care e legată raționalitatea lumii, nu-l face inferior îngerilor, căci și el se ridică pe această cale pînă la Dumnezeu ca și îngerii. Dacă n-ar fi în trup, nu s-ar putea ridica la Dumnezeu, și ar fi inferior îngerilor. Căci i s-ar cere să se ridice la Dumnezeu ca și îngerii, dar ar fi lipsit de o altă cale de ridicare la Dumnezeu. Deci nu se confirmă aci părerea unor teologi ortodocși că sufletul omenesc se poate pune prin minte într-un contact nemijlocit cu Dumnezeu, spre deosebire de învățătura teologiei scolastice (M. Lot-Borodine, *Anthropologie théocentrique* în «Irénikon», Janv.—Fevr., 1939). Deosebirea de teologia scolastică stă în altceva: după concepția patristică sufletul se ridică pînă la Dumnezeu, la experiența Lui, nu rămîne mereu separat de El, prin zidul creației. În concepția Părinților, sufletul intră în comuniune cu Dumnezeu îmbogățit însă de tot conținutul virtuților și judecăților ~~ostigate~~ ostigate în lume, deși aduse la o unitate de mare complexitate. Intrucît creșterea are și caracter moral, raționalitatea trupului, legată de a lumii, trebuie înțeleasă și ca mijloc de formare morală. Cînd nu are loc o astfel de formare, înseamnă că raționalitatea nu e corect observată și aplicată.

sec spre slujirea trupului și socotind că aceasta ajunge spre buna credințioșie, nemaicăuțînd nimic altceva ⁵⁷⁶. Iar contemplativul, culegînd din zidirea văzută, cele nevăzute, și aflîndu-le în conglăsuire cu duhul Scripturii, pășește cu pas fericit spre ființele despărțite (de materie) și privind măreția strălucirii lor, trece prin har cu bucurie dincolo de acestea și se mută la înțelesurile necreate ale lui Dumnezeu. Și, desfătîndu-se de nesfîrșirea și vederea acestora, pe cît e cu putință, înaintează în chip negrăit, unitar și mai presus de fire, spre raza frumuseții dumnezeiești. Și, bucurîndu-se după cuviință, în uimire și într-un chip mai presus de lume, de frumusețea negrăită și de strălucirea aceea atotluminoasă, într-o stare unificată și unitară, nu mai știe cine este de bucurie și de mirare și primește revărsarea nesfîrșitei bucurii dumnezeiești și descrie, dintr-o simțire îmbelșugată, prin cuvinte și slove și făptuitorului, drumul ce călăuzește spre adevăr.

31. *Despre împărtășirea Sfîntului Duh.*

Dar, știi ce este ceea ce se revarsă în inimile credințioșilor și care este semnul revărsării ? Este Duhul Sfînt, care se revarsă de la Tatăl prin Fiul și umple lumea întreagă ; care este și se revarsă în fiecare dintre credințioși ; care se împarte fără pătimire și se împărtășește fără să poată fi luat în stăpînire ⁵⁷⁷.

576. Sînt oameni seci, uscați, care nu găsesc în lume altceva decît un obiect de satisfacere a trebuințelor pămîntești ale trupului. Nu-și dau seama că sufletul e avizat la lume pentru trebuințele trupului său, cu un scop și mai înalt : pentru îmbogățirea și creșterea sa spirituală și deci pentru ridicarea la Dumnezeu. Altfel cum s-ar ridica sufletul la Dumnezeu ? În acest caz sufletul ar fi în trup numai spre folosul trupului. Sau aceasta ar duce la negarea sufletului.

577. «Se revarsă fără pătimire (ἀπαθῶς)», pentru că nu se produce în el nici-o tăiere și pentru că nu e silit de nimic din afară de El la această împărțire. «Și se împărtășește fără să poată fi subjugat (ἀσκέτως)», pentru

Iar semn al acestei împărtășiri, sau al revărsării în noi, este dorirea Lui întru smerenia sărăciei, lacrima fără durere, pururea curgătoare, iubirea întreagă și nemincinoasă față de Dumnezeu și de aproapele, bucuria din inimă și veselia de Dumnezeu, îndelunga răbdare în cele ce sîntem datori să le răbdăm, blîndețea față de toți și, simplu grăind, bunătatea, unirea minții⁵⁷⁸, vederea și lumina, puterea fierbinte pururea mișcătoare a rugăciunii și, ca să spun totul, negrija de cele trecătoare, prin ținerea în minte a celor veșnice. «Cît de minunate sînt lucrurile Tale, Doamne!» (Ps. 103, 25). «Cu adevărat preaslăvite s-au grăit despre Tine, cetate a lui Dumnezeu» (Ps. 86, 2), adică inimă credincioasă!

32. Sfatul cel mare al Dumnezeului nostru și bunătatea iubirii de oameni cea mai presus de fire și neînțeleasă a Tatălui, sfat de care ai auzit vorbindu-se și pe care a venit să-l aducă Iisus, făcîndu-se Îngerul lui (Is. 9, 6), pentru bunătatea și iubirea covîrșitoare, mai presus de înțelesul sfințeniei, față de neamul nostru, e sfatul prin care se adună rațiunile celor văzute într-o singură Rațiune concentrată (într-un singur Cuvînt), pe care a făgăduit să ne-o dea (să ni-L dea) nouă⁵⁷⁹; el nu

că nu e silit să intre sau să se afle în vreo relație cu altceva, cum sînt creaturile între ele. Aerul și apa se împărtășesc omului, pentru că sînt silite de legile intrinsece lor să se afle peste tot, deci și în om. «Duhul suflă, însă, unde vrea» (Ioan 3, 5). Aceasta arată caracterul Lui personal.

578. Foarte des se accentuează în scrierea de față unitatea la care trebuie să ajungă mintea ca să vadă pe Dumnezeu, sau la care ajunge cînd vede pe Dumnezeu. Cînd atenția minții e furată de multe, înseamnă că nu e ținută de Dumnezeu.

579. Iisus s-a făcut Îngerul sau Vestitorul marelui sfat al lui Dumnezeu pentru noi. Pentru că El ca Rațiunea tuturor rațiunilor celor create, sau ca Cuvîntul cuvîntător al tuturor cuvintelor ce ni le spune prin rațiunile celor create, trebuie să aducă și modul și puterea prin care rațiunile sau cuvintele celor create să se adune în El, ca Rațiune și Cuvînt al lor. Căci în împlinirea acestei unificări a constatat «sfatul cel veșnic al lui Dum-

va sfîrși niciodată să te uimească, umplîndu-te de bucurie și de pătimirea păcii.

33. Dacă ai cunoaște ținta măreției dumnezeiești pentru noi și cele săvîrșite de ea între noi și Dumnezeu, ai înțelege ce voiește Dumnezeu cu privire la noi și unde sînt cele ale noastre și cît sînt de departe de cele cuvenite. Iar aceasta ți-ar fi pricină de întristare de Dumnezeu iubitoare, plină de adevărată smerită cugetare.

34. *Despre vedere (contemplare).*

Cel ce cugetă la toate lucrurile lui Dumnezeu, cunoscîndu-le prin vederi ale înțelegerii, va afla, fără îndoială, răsărind în sufletul lui acele trei virtuți, pe care toate sfințitele scrieri și cărți ne îndeamnă să le spunem, ca oamenii să caute cu toată sîrguința să le dobîndească: credința, nădejdea, dragostea (1 Cor. 13, 13), sfîrșitul, sau, mai bine zis, temelia tuturor virtuților făptuitoare și văzătoare⁵⁸⁰. Aceasta este cu adevărat sfînta treime cea din noi, prin care ne unim cu Sfînta Treime (cu Dumnezeu cel întreit), apropiindu-ne de ea ca niște alți îngeri.

35. *Despre altă vedere (contemplație).*

Trei ordini treimice de taine vede, în deobște, mintea sănătoasă în jurul lui Dumnezeu : personală, naturală.

nezeu» cu privire la creațiune (Efes. 1, 9—10). Această reunificare își produce efectul în fiecare dintre cei ce-L primesc pe Hristos, întrucît unitatea tuturor ce o reprezintă El și puterea Lui de reunificare se așează în noi ca o putere de a ne uni cu El și cu toate. Fiecare ne facem purtătorul acestei Rațiuni unitare a tuturor.

580. În iubire se întilnesc toate virtuțile făptuitoare și contemplative. Căci cine iubește pătrunde în celălalt și îl cunoaște. Dar nu iubește cu adevărat cel ce mai are o știrbire în starea morală a sufletului său. Ca să iubești, trebuie să crezi, să rabzi, să te infrinezi, să te smerești, să combați prin toate egoismul tău, să nădăjduiești în cîștigarea iubirii celuilalt.

și cea care urmează celei naturale. Treimea cea dintâi își dăruiește minții descoperirea ei mai ales din Sfintele Scripturi. Cea naturală se contemplă și din înțelegerea fapturilor. Iar cea care urmează celei naturale e cunoscută și din adevărul rațional. Intrînd mintea în cea dintâi ordine treimică, sau, mai propriu vorbind, ațintindu-se spre ea, se întâlnește cu Cel neapropiat, dar nu în chip simplu. Ațintindu-se spre a doua, află cu uimire o bucurie unită cu înțelepciunea. Iar intrînd în a treia treime, pătrunde cu adevărat în întunericul unde este Dumnezeu, ajungînd cu totul simplă, nesfirșită și nehotărnică în starea fără chip și fără formă⁵⁸¹. Iar cînd privește la toate aceste trei treimi, le vede ca pe un fel de a zecea ordine, în care, cum zic vestitorii adevărului, locuiește toată plinătatea dumnezeirii (Col. 2, 9)⁵⁸². Atunci privește cu adevărat pacea, care întrece toată mintea în desăvîrșirea supremă a harului văzător⁵⁸³.

581. Treimea se cunoaște nu numai prin citirea despre cele trei Persoane în Sf. Scriptură, ci și prin contemplarea firii ei celei una în creațiune și în energiile ei ce vin în noi. Căci și în firea și în energiile ei necreate sînt prezente cele trei Persoane. Dar cel care trăiește în sine energiile necreate ale lui Dumnezeu, se află mai presus de cunoașterea lui Dumnezeu, dobîndită din citirea Scripturii și prin deducerea Lui rațională din natură. Acela e ridicat la experiența negrăită (apofatică) a lui Dumnezeu, care poate fi numită de aceea întuneric. În acest caz, mintea, cunoscînd pe Dumnezeu nu din înțelesuri multe și mărginite ale Scripturii și naturii, ci într-un mod mai presus de ele, nu mai are nici ea o stare întipărită de chipuri, ci s-a ridicat la starea fără chipuri, la starea nehotărnică corespunzătoare Celui nehotărnic și nesfirșit, pe care-L experiază. Tema e insistent înfățișată și în scrierea lui Calist Catafygiotul ce urmează după aceasta.

582. În Hristos cel intrupat sînt prezente toate cele trei ordini treimice, ca într-un fel de a zecea ordine, în care locuiește toată plinătatea dumnezeirii, venită la noi trupește. Căci în Hristos e întreaga Treime a Persoanelor, e firea Lor și energiile dumnezeiești necreate.

583. În Hristos, în care a coborît la noi și s-a unit cu firea noastră plinătatea dumnezeirii, e înfăptuită și incorporată pe veci pacea între Dumnezeu și făptură, pacea între toate, pacea care întrece toată mintea. De aceea în El avem harul desăvîrșit.

36. *Despre altă vedere (contemplație).*

Și iarăși, împărțind mai departe, mintea vede (contemplă) în taină în darul izvoritor de pace al lui Hristos, trei stări ale simțirii harului Duhului : una mai presus de lume, alta în jurul lumii și alta în sine însăși ⁵⁸⁴. Când mintea se află în această unitate treimică, sau în această decadă, sau în desăvârșirea vederii, vede cum cele trei centre ale iubirii dumnezeiești săvârșesc, prin harul cel bun din suflet, și tainele cele din ea și e umplută de lumină cu privire la ele și se bucură și se umple de strălucire. Drept urmare, întoarce și ea în Duh, în chip desăvârșit, puterea iubitoare a sufletului spre Dumnezeu și o mișcă pe aceasta, pe cât poate, spre dragostea dumnezeiască și începe de acum să iubească pe Dumnezeu, precum se cuvine. Și urcă și înaintează în iubire și se alipește de ea și se silește, pe cât poate, spre împlinirea poruncilor. Și se sirguiește, cu ajutorul harului, să afle chipul în care ar putea să se lărgească și să desăvârșască dragostea de Dumnezeu în sine. Atunci, Dumnezeu și mintea se fac în chip minunat un Duh. Căci Dumnezeu este, prin primire, în chip duhovnicesc în minte, și mintea, prin intrare, în Dumnezeu ⁵⁸⁵. Și, vede limpede ceea ce a spus Pavel : «Iar cel ce se lipește de Domnul, se face un Duh cu El» (1 Cor. 6, 17). Atunci Dumnezeu se face minții iluminare, lumină și dragoste; și mintea se veselește în Dumnezeu, bucurându-se de ilu-

584. Mintea simte harul păcii izvoritor din Hristos, ca un har mai presus de lume, ce împacă pe Dumnezeu cu lumea, ca un har ce înconjoară lumea, ca un har ce se așează între toate legându-le, făcând pace între ele, și ca un har care face pace în omul însuși. E o ultimă unitate treimică arătată în legătura dintre aceste trei păci.

585. Unirea între Dumnezeu și suflet se înfăptuiește printr-un act de primire a lui Dumnezeu, ca să se sălășluiască în minte prin Duhul, sau duhovnicește, și printr-un act de intrare a minții în Dumnezeu; Dumnezeu coboară, iar sufletul se urcă; Dumnezeu binevoiește, iar sufletul se roagă, primește și se silește.

minarea unică a unei întreite lumini, umplându-se de pace și odihnindu-se cu uimire în Hristos precum se cuvine.

37. *Despre altă vedere (contemplație).*

Fie că le grăiește cineva care voiește să le grăiască, fie că le gîndește, fie că le vede mintea contemplativă, cinci sînt rațiunile (înțelesurile) privitoare la Iisus cel întrupat : a slavei, a iubirii, a harului, a păcii și a odihnei.

Rațiunea (înțelesul) slavei se cunoaște din aducerea la ființă a celor văzute și gîndite ; pentru că «toate printr-Însul s-au făcut și fără de Dînsul nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut» (Ioan 1, 3), fie veacuri și cele din veacuri ⁵⁸⁶, adică toată podoaba cea mai presus de ceruri, și cu atît mai mult cele vremelnice. Iar mai mare decît aceasta este slava pe care o are ca Cel ce e de o fire și șade pe același tron cu Dumnezeu Tatăl și cu Duhul, fiind «chipul Dumnezeului nevăzut» (Col. 1, 15) și «strălucirea slavei Lui» (Evr. 1, 3), avînd prin fire «toate cîte le are Tatăl» (Ioan 16, 15) ; pentru aceasta este «întru Tatăl și Tatăl întru El» (Ioan 14, 10).

Rațiunea (înțelesul) iubirii se vede în aceea că «Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit întru noi» (Ioan 1, 14). Iar a harului, se vede din vărsarea și darul Duhului de viață făcător în noi ; căci «din plinătatea Lui noi toți am luat, și har peste har» (Ioan 1, 16). A păcii, pentru că s-a făcut binevestitor al păcii «celor de aproape și de departe» (Efes. 2, 17), «făcînd pace» (Efes. 2, 15) și «împăcînd cele din ceruri cu cele de pe pămînt» (Col. 1, 20) ; «pentru aceea, și Tatăl ne-a ridicat și ne-a așezat împreună cu El întru cele cerești» (Efes. 2, 6) în Hristos.

586. «Cele din veșnicie (ἐν αἰωνιότητι)», e starea netemporală a îngerilor, dar nu eternitatea fără de început a lui Dumnezeu.

În sfârșit, a odihnei, pentru că prin El ne-am făcut în chip neîndoielnic moștenitori ai lui Dumnezeu, vrednicie decît care nu e alta mai mare, nici la fel de covârșitor mai presus de infinitate⁵⁸⁷. Astfel, povățuită prin cele cinci rațiuni amintite, mintea vede (contemplă) în Duh și adevăr în Treimea cea Una, trei rațiuni unite ca sfârșitul minunat al unui unic scop⁵⁸⁸. Așa înaintează spre arătări vădite ale lui Dumnezeu și spre înțelegeri dumnezeiești în viețuirea potrivită cu Dumnezeu singur, pe cît e cu putință, prin iubire, înfrînare, priveghere, citire și rugăciune, cu cuget smerit și supus și cu dreptate negrăită, neslăbind nicidecum din luarea aminte și din frica unită cu ea. Și așa se împărtășește în chip negrăit de multe și foarte strălucite daruri ale Duhului, în iubire sfîntă, în bucuria inimii, în pacea mai presus de fire și în bunătățile ce le însoțesc cu adevărat și slujește ca locaș sfînt și ca moștenitor nou al lui Dumnezeu și totodată ca dumnezeu prin voia lui Dumnezeu și prin har.

38. *Tilcuire la cuvintele: «A zis Dumnezeu lui Avraam: înmulțind voi înmulți sămînța ta» și celalalte (Fac. 22, 17).*

De aceea, cînd privesc cu ochiul pașnic al sufletului spre Dumnezeu-Omul, adică pe Domnul, prin puterea

587. Sf. Grigorie de Nazianz și Sf. Maxim Mărturisitorul socotesc pe Dumnezeu ca Persoană mai presus de însușirile Sale, care sînt infinite. Ajunși în acea infinitate, ne odihnim, nemaiavînd unde înainta, spre ce năzui. Dar numai dobîndind pacea cu Dumnezeu în viața de aici, adică liniștea din partea păcatelor, ajungem la odihna în infinitatea vieții și a iubirii lui Dumnezeu în viața viitoare.

588. Ținta sau sfârșitul arcușului tuturor celor ce voiesc, în Dumnezeu, este odihna în iubirea Sfintei Treimi. Căci ea e leagănul supremei iubiri. În ea ajung toate la aceeași unitate neconfundată a lor, cum una în neconfundare sînt și Persoanele Sfintei Treimi. Aceasta e propriu iubirii: să le unească pe cele ce se iubesc în mod desăvîrșit, dar fără să le confunde.

de viață făcătoare a Duhului și îmi aduc aminte în chip vădit de cele cinci rațiuni privitoare la El, despre care am vorbit înainte, văd împlinită în chip minunat făgăduința făcută odinioară lui Avraam de către Cuvîntul ce s-a întrupat, care a zis : «Înmulțind voi înmulți sămînța ta ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării» (Fac. 22, 17). Căci, amintind de cuvîntul : «În sămînța ta se vor binecuvînta toate neamurile», Sfîntul Pavel adaugă că prin sămînța se înțelege Iisus (Gal. 3, 18). Și de fapt e cît se poate de cuvenit să înțelegem prin sămînța înmulțită a lui Avraam pe Domnul Iisus. Căci El singur e supraplin datorită unirii dumnezeirii și a lucrării ; și e nesfîrșit pentru mărima Sa și de nepătruns pentru mulțimea Sa, și înmulțit în adevăr, în calitate de Dumnezeu al harurilor, ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării ; El este totodată din neamul lui Avraam, ca Cel ce se pogoară din acela. Și nu s-a spus același lucru de Dumnezeu despre Ismael, căci acesta nu era fiul celei libere (Fac. 16, 1, urm.). Ci «în Isaac, zice, se va chema ție fiu» (Evr. 11, 18). Dar nu s-a spus aceasta nici despre Israel. Căci acesta n-a ajuns la o mulțime atît de mare, precum nici toți oamenii de pe pămînt, ca Domnul Hristos, care a fost luat (după omenitate) de către Dumnezeu Cuvîntul din sămînța lui Avraam și s-a făcut o singură persoană Om și Dumnezeu ⁵⁸⁹. Nici pacea nu are hotar în El (Is. 9, 7) ; iar judecățile Lui sînt un adînc fără fund (Ps. 35, 6) ; și nestrăbătute sînt căile Lui (Rom. 11, 33) ; și puterea și înțelepciunea și toate cele dumnezeiești în jurul Lui sînt de nesfîrșite ori în chip nesfîrșit nesfîrșite ⁵⁹⁰. Întru El

589. Umanitatea lui Hristos are în ea o plinătate cum nu o vor avea nici toți oamenii de pe pămînt. În Hristos s-a înmulțit cel mai mult sămînța omenească a lui Avraam. Iar din umanitatea lui Hristos se va putea îmbogăți la nesfîrșit și în vecii vecilor umanitatea tuturor oamenilor.

590. Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice* I, 49 ; *Filoc. rom.* II, p. 140. Persoana este de infinite ori în chip infinit mai presus de infinitatea însu-

neamuri nevăzute au dobândit, în chip minunat, binecuvîntarea și o mulțime așa de mare și-a găsit, în chip strălucit, sfîrșitul desăvîrșirii ce le sta în față ⁵⁹¹.

Dar nu era nici potrivit cu Dumnezeu și nici necesar să făgăduiască Patriarhului că-i va dărui harul înmulțirii poporului din sămînță (trupească). Căci bucuria de asemenea lucruri e păgînească și grosolană. Iar unui bărbat care cugetă cele prea bune, cum era Avraam, cel atît de iubitor de oameni, cum era Patriarhul acela, îi era propriu să iubească din tot sufletul pe Dumnezeu și să se bucure de cunoștința și de vederea mult dorită a Lui și prin aceasta să primească prisosința de înțelesuri și de vederi și de iluminări și să se înmulțească pe măsura lor în chip vrednic de Dumnezeu. Așa se face Moise rugător vrednic de luat în seamă, ca să vadă pe Dumnezeu arătîndu-i-se întru cunoștință (Ieș. 33, 13 urm.). Și pe cît vedea, după cît era socotit vrednic să vadă, pe atîta se înmulțea (atîta se făcea de mult); și-i venea o așa de mare mulțime de cunoștință, cît nu putea să spună. Iar lui Solomon i s-a dat de la Dumnezeu revărsare și mulțime de înțelepciune și de cunoaștere a fapturilor, ca nisipul de pe țărmurile mării (3 Imp. 2, 35), încît era mai înmulțit decît toți cei de atunci.

Dacă va cugeta cineva, va ști foarte ușor, în ce fel înmulțește Dumnezeu pe om, sau sămînța omului care a fost dăruiat cu har de Dumnezeu. Căci Dumnezeu se

șirilor ei. Toate infiniturile panteiste impersonale sînt nimic față de taina persoanei, chiar a celei omenești. Căci aceasta le poate cuprinde cu mintea, pe cînd persoana, chiar cea omenească, nu poate fi cuprinsă cu mintea. Cu atît mai mult nu poate fi cuprinsă Persoana lui Dumnezeu. Dar fiind ale Persoanei lui Dumnezeu, însușirile și puterile Lui au și ele o infinitate mai presus de infinitate. Umanitatea lui Hristos, fiind purtată de Persoana Cuvîntului, participă și ea, în Persoana Lui, la nehotărnicirea Persoanei Lui.

591. Popoarele își găsesc desăvîrșirea lor și puterea străduințelor pentru înfăptuirea lor în umanitatea lui Hristos. Puterea aceasta se exercită din ea și ca o atracție și ca o întărire a noastră.

bucură prea puțin de simpla înmulțire a poporului. El se bucură de înțelepciunea și de puterea de cunoaștere duhovnicească a sufletului și de celelalte virtuți dumnezeiești, multe la număr. Pe toate acestea le-a avut cu prisosință Domnul Iisus, sămînța lui Avraam, în care a locuit toată plinătatea dumnezeirii trupește (Col. 2, 9), care întrece cuprinsul oricărei mulțimi, în măsură nesfârșită și din care e tot ce este și toată mulțimea. În această plinătate se află și «vistiериile cunoștinței și ale înțelepciunii ascunse în Hristos» (Col. 2, 3). Această mulțime e cu adevărat un dar vrednic de Dumnezeu și cu totul deosebit, făgăduit de Dumnezeu, după cuviință, prietenului deosebit al Său.

Privește deci în Hristos Iisus mulțimea adevărată și nemărginită din cele cinci rațiuni, de care am vorbit înainte. Mai întâi din slava din jurul Lui se străvăd măririle firii dumnezeiești, proprii lui ca Dumnezeu adevărat; ele sînt socotite de Părinți nemărginite pentru mărimea lor și nepătrunse pentru mulțimea lor. Apoi cele ale relației Lui ca Fiu cu Tatăl și cele care arată adevărata Lui deoființime cu Tatăl; cele ale unirii cu Duhul și revărsarea darurilor de care se împărtășesc milioane de oameni, ba poate toată lumea, fără să se micșoreze. Apoi cele ale iconomiei în trup și cîte au fost pînă atunci și după aceea, negrăite și mai presus de număr, care toate, ca să spun pe scurt, pornesc din slava Lui. Apoi pe cele ale iubirii și harului, ale păcii și odihnei noastre. De le va privi cineva pe toate, pe cît e de dorit, va afla că Iisus Hristos, sămînța lui Avraam, e înmulțit întru ascuns mai mult decît mulțimea stelelor cerului și decît nisipul țărmurilor mării. Și va lăuda, precum se cuvine, preamărind această atît de mare făgăduință, mai presus de toate, minunată și tainică a lui Dumnezeu, vrednică de Dumnezeu singur, izvorul harurilor, dată prietenului atotcredincios, ales dintre toți

și împlinită spre fericirea obștească covârșitoare a neamului omenesc și mai ales a credincioșilor. Slavă Celui ce a binevoit să se facă astfel această înmulțire. Amin.

39. *Tilcuire la: «Laudă suflete al meu pe Domnul» (Ps. 145, 1).*

«Laudă suflete al meu pe Domnul» din cerul cerurilor, care are ca ființă lumina. Laudă-L pe El întru cele înalte, întru toți îngerii Lui și întru toate puterile lor. Lăudată este foarte puterea și înțelepciunea Lui și binecuvântat este numele cel sfânt al Lui. Laudă pe Domnul pentru cele de deasupra tăriei apelor și pentru lumina de deasupra lor ; pentru tăria cerului, pentru rînduiala și pentru întinderea Lui minunată ; pentru aerul care învăluie totul ; pentru soare, lună și stele ; pentru slava , frumusețea, deosebirea lor, pentru așezarea și mișcarea lor, pentru ființa lor de foc și fără materie, lucrul cel mai înfricoșător ; pentru lumina zilei, pentru schimbarea ei neîncetată, prin care chivernisește cu înțelepciune cele din lume. Laudă suflete pe Domnul pentru împletirea protivnică a celor patru mari stihii neîmpăcate ale universului, din care răsare pacea minunată și buna statornicie, adică a apei, a focului, a aerului și a pămîntului. Laudă-L pentru zborul atît de repede și pentru deosebirea păsărilor, pentru grija de ele, pentru viața și purtarea lor ; pentru mare și pentru stăpînirea puterii ei, ținută în frîu de nisipul mărunt așezat pe țarmuri. Laudă-L pentru toate cele ce se tîrăsc în ea, nesfîrșite la număr, în mii de deosebiri ale chipurilor, mărimilor, însușirilor, purtărilor și năravurilor, sau ale obișnuințelor, puterilor și lucrărilor lor. Laudă-L iarăși cu pace și cu uimire pe Domnul pentru repeziciunea cu care aduce marea cele trebuincioase vieții omului. Laudă cu bucurie pe Domnul pentru pămînt și pentru dobitoacele ce se mișcă și se tî-

răsc pe el, multe și nenumărate după felurile lor ; dar și pentru pomii ce cresc în el, roditori și neroditori, neînchipuit de deosebiți, chiar când sînt de același soi ; pentru plante, cereale, pentru legume, pentru cele spre bună mireasmă, pentru cele care ajută la încălzire, la răcorire, la umezeală, la uscăciune, deosebite după foarte felurite rațiuni, într-un chip care covîrșește toată rațiunea, pentru apele care se despart în chip felurit, pentru ploii, pentru ninsori, pentru grindină, pentru tunete și fulgere.

Pentru acestea deci și pentru cele ca acestea, laudă suflete al meu și binecuvîntează pe Domnul, pentru puterea Lui neînțeleasă, pentru înțelepciunea negrăită, pentru slava Lui de nepovestit. Căci toate cele văzute s-au făcut pentru tine, de către un astfel de Făcător, din iubirea negrăită pe care o are pentru tine, ca să viețuiești între aceste lucruri strălucitoare și minunate în chip cuvenit și rațional și să oglindești slava, înțelepciunea și puterea Făcătorului tău Celui atît de iubit, care a dat și pe Unul născut Fiu al Său pentru noi (Ioan 3, 16), care s-a făcut om într-un chip nou, minunat și mai presus de minte.

40. *Despre altă vedere (contemplare).*

La ce s-a gîndit (căci trebuie să zicem și așa) puterea mai presus de putere a stăpînirii Tale, Stăpîne mai presus de ființă ? Și ce Te-ai hotărît (dacă trebuie să o spunem și aceasta) Împărate prea înțelepte ? Și ce ai voit prin bunăvoirea neînțeleasă, Dumnezeuule prea bun ? Și ce ai făcut, din iubirea Ta nesfîrșită, Doamne Atotțiitorule, în grija negrăită a bunătății Tale față de noi, Preaslăvite ? Slavă bunătății Tale nemărginite, pe care ai arătat-o din purtareea Ta de grijă pentru noi, cu înțelepciune și putere necuprinsă și nehotărnicită, Cel întru toate nepătruns ! Voi spune și eu împreună cu

cuviosul David: «Cît s-au mărit lucrurile Tale, Doamne; foarte s-au adîncit gîndurile Tale» (Ps. 91, 6). Căci privesc în chip înțelegător în Duh și adevăr și iată «plină de slavă e casa Domnului» (Is. 6, 1). Și privind așa cum se cuvine, mă văd pe mine casa slavei Domnului, plin de slavă și de har, în odihnă negrăită și în pace nespūsă și veșnică. Și, pe drept cuvînt, mă uimești cu totul și sînt străpuns și rănit de boldurile iubirii dumnezeiești și ard de dogoarea dragostei, în bucurie duhovnicească, fericire și veselie mai presus de lume.

Mă văd umplut de sfînta lumină din inimă prin darul lui Dumnezeu, ca un sfeșnic nestins al Duhului, dacă se poate spune așa⁵⁹². Și așa sînt introdus în rațiunile făpturilor și văd toate rațiunile tuturor unite într-o singură Rațiune tainică și toate ale Scripturii le văd sfîrșind în acea Rațiune⁵⁹³. Și multe taine mi se descoperă adunate în acea unică Rațiune și arătate prin

592. «Vederea» de care se vorbește în aceste capitole este «înțelegătoare», dar nu e simplă «înțelegere» teoretică, ci experiență înțelegătoare a unei stări reale, a unei pătrunderi a întregii ființe umane de prezența iubitoare dumnezeiască. Lumina care apare întii în inimă, datorită rugăciunii neîncetate, se răspîndește în toată ființa văzătorului, plină de căldura iubirii față de Dumnezeu. Întreaga ființă a văzătorului devine un sfeșnic al Duhului.

593. Arată cum se face trecerea de la contemplarea rațiunilor lucrurilor și a înțelesurilor Scripturii, la rațiunea cea una plină de taină. Ea se face practic, nu teoretic, prin iubirea ce vine ca lumină a Duhului prin inimă. Toate rațiunile lucrurilor și ale Scripturii sînt văzute ca un singur gînd, de mare complexitate, ca un singur cuvînt iubitor al Cuvîntului cuprinzător de numeroase cuvinte, ca raze ale aceleiași iubiri grăitoare și comunicatoare de gînduri iubitoare. Toate se umplu de lumina celui unic gînd atotcuprinzător și iubitor al Cuvîntului — Persoană, care umple și pe văzător. Între gîndurile manifestate de Cuvînt prin natură și Scriptură, nu e nici-o despărțire. Toate se adună în același unic gînd și în aceeași unică iubire a Cuvîntului-Persoană. Rațiunea cea unică, deși se numește rațiune, e tainică, pentru că e personală, pentru că revelează un Subiect suprem, izvorîtor de alte și alte rațiuni, la nesfîrșit, și nu numai de rațiuni, ci și de semne și acte ale iubirii.

Ea celor ce văd în adevăr în Duh. Rațiunea aceea e sfatul cel mare al lui Dumnezeu ⁵⁹⁴ (Is. 6, 1), la care privind David, a cântat : «Sfatul Domnului rămîne în veac, gîndurile inimii Lui în neam și în neam» (Ps. 32, 11). Căci sfatul Domnului nimeni nu-l va strica (Is. 14, 26—27). Nu din învățătură e cunoscut și a dat mai departe sfatul acesta, ci din harul duhovnicesc izvorîtor din ipostas ⁵⁹⁵, har ce luminează mintea întru adevăr și o face în stare să vadă cele mai presus de lume.

«Cine cunoaște puterea mîniei Tale, Doamne ; și iuțimea Ta se va putea număra din frica Ta ?», a spus dumnezeiasca Scriptură (Ps. 89, 11). Dar înțelepciunea duhovnicească grăiește în mine : «Cine cunoaște puterea iubirii Tale ; și dragostea se va putea număra din lucrurile Tale ?». «Minunate sînt lucrurile iubirii Tale, Doamne ; sufletul meu cunoaște foarte. Minunată s-a făcut cunoștința» (Ps. 138, 6) dragostei Tale. Cine va putea privi spre ea în întregime ? Ea nu covîrșește numai prin însușirea ei întinsă de nesfîrșite ori la nesfîrșit ⁵⁹⁶, ci este negrăită și prin felurimea ei ⁵⁹⁷. Căci pornește de aci și de acolo cu o înțelepciune nehotărnicită și cu o deopotrivă putere, o, Preabunule Doamne, care ești unitate după fire, putere și lucrare, dar Treime prin ipostasuri și prin însușirile personale.

594. Rațiunea cea unică e «sfat» al lui Dumnezeu, deci e gînd și expresie a Persoanei supreme ; nu e o rațiune impersonală de sine, lucru imposibil de cugetat.

595. «ἐξ ἁρίτου ἐνοποιάτου». Expresia se întilnește adeseori și în scrierea anterioară a lui Calist și Ignatie. Ea arată că harul își are izvorul în ipostasul, sau în ipostasurile dumnezeiești, nu-i o putere impersonală, de sine stătătoare, sau o stare subiectivă a omului. El e harul Persoanei dumnezeiești.

596. Iubirea dumnezeiască e covîrșitoare, chiar și prin calitatea ei de nedescris, sau de infinite ori infinită, adică prin dulceața, prin căldura, prin puterea ei întăritoare.

597. Iubirea lui Dumnezeu țîșnește de pretutindeni, din toate lucrurile și împrejurările, arătîndu-se în toate felurile.

Binecuvîntat ești Cel ce ne-ai binecuvîntat pe noi întru toată binecuvîntarea duhovnicească (Efes. 1, 3), întru persoana lui Iisus Hristos al nostru⁵⁹⁸, întru care ne-ai ridicat și ne-ai așezat împreună cu El întru cele cerești (Efes. 2, 6), mai presus de toată Începătoria, Stăpînia, Puterea, Domnia și de tot numele ce se numește fie în veacul acesta, fie în cel viitor (Efes. 2, 21), făcîndu-ne împreună moștenitori cu El și în întregime moștenitori ai Tăi, Treime a unui singur Dumnezeu, dîndu-ne în chip minunat toate sub stăpînire, cele din cer și cele de pe pămînt ; întru Hristos Iisus, prin care ne-am și îndreptat, din Cuvîntul cel de o ființă, cu harul Lui, noi pămîntenii. O, covîrșitoare iubire și minunată dragoste ! Ne facem părtași de darul Tău, Dumnezeule în Treime și Cuvinte al lui Dumnezeu. Slăvit ești cu adevărat, Doamne, care ne-ai făcut părtași de slava firii Tale mai presus de înțelegere. Cu adevărat negrăit ești Tu, și necuprinse sînt lucrurile ce le faci și în chip covîrșitor nepovestită este dragostea Ta cea pentru noi.

41. Fericit bărbatul a cărui simțire înțelegătoare⁵⁹⁹ a înflorit din liniștea străbătută de rațiune și care, așa zicînd, s-a reîntors la sine și trăiește din insufllarea și înrîurirea Duhului⁶⁰⁰. Ea e rodul cugetării sănătoase

598. «'Εν τῷ προσώπῳ ἡμῶν Χριστοῦ Ἰησοῦ». S-ar putea înțelege și «în fața lui Hristos Iisus, fața noastră». Binecuvîntînd fața omenească a lui Hristos, a binecuvîntat în ea toate fețele omenești. A spus aceasta Sf. Ciril din Alexandria. Hristos făcînd în Sine iubită fața omenească Tatălui, Tatăl iubește din nou în ea toate fețele omenești.

599. Aceasta e și înțelegere și simțire, pentru că intră în atingere cu o realitate plină de sens, pe care o înțelege nu teoretic, nu de la distanță, ci prin contact, prin experiență.

600. «Simțirea înțelegătoare» s-a reîntors la ea însăși, căutînd să se înțeleagă și în același timp să se experieze pe sine. Adică subiectul care înțelege și înțelegînd experiază realitățile se reîntoarce spre sine însuși, căutînd să se înțeleagă și să se experieze pe sine. Dar întrucît el nu mai

prin har, cugetare care îndreptează simțirile sufletului, ridică mintea și preschimbă cu ușurință inima, când străbate, zburînd, spre cele dumnezeiești⁶⁰¹. Dar întoarcerea simțirii înțelegătoare la sine, fără liniștea dobîndită cu știință și fără curăția inimii prin har, e mai cu neputință decît plutirea omului prin văzduh. A avea cu ea pe Dumnezeu în inimă și a vedea prin ea pe Dumnezeu, e și ușor și folositor. Dar lipsa ei e ca o uitare a lui Dumnezeu, sau fără ea gîndirea la Dumnezeu e mai degrabă o necunoaștere și o nevedere a lui Dumnezeu decît o vedere sau cunoaștere a Lui⁶⁰². Cel ce a aflat din har această simțire dumnezeiască, a aflat, s-ar putea spune, pe Dumnezeu. El nu mai are nevoie de cuvinte, stînd lîngă Dumnezeu și alegînd mai bine să liturghisească Lui. El îmbrățișează tăcerea, mai bine zis tace chiar fără să vrea. Duhul lui Dumnezeu locuiește în el. Din el răsare iubire, pace și bucurie duhovnicească. El trăiește o viață schimbată față de cea obiș-

e obiect ca lucrurile din afară, ci subiect izvoritor de nesfîrșite înțelegeri și experiențe, se sesizează pe sine ca indefinit. Prin aceasta a ieșit din îngustările ce i le-au imprimat chipurile și înțeleșurile obiectelor. Dar el nu poate persista în experiența caracterului său indefinit decît dacă e ținut în această experiență de o putere mai presus de a sa, de adierea Duhului, subiect și El, dar infinit mai accentuat decît el. În adîncurile indefinite ale sinei sale subiectul sesizează adierea de sus a Duhului, care îl întărește pe el ca subiect și-l face și mai vădit ca subiect.

601. Îndată ce cugetarea a străbătut prin cele create la Dumnezeu, îndată ce a zburat în celălalt plan, al misterului personal suprem, s-a ivit simțirea sau experiența înțelegătoare a lui Dumnezeu. Dar experiența misterului dumnezeiesc are loc odată cu scufundarea, prin această experiență înțelegătoare, în sinea proprie indefinită, dar de caracter personal. Pe aceasta o află plină de infinitul personal dumnezeiesc.

602. Fără simțirea sau experiența înțelegătoare a lui Dumnezeu, gîndirea despre Dumnezeu e mai degrabă o necunoaștere a lui. Căci e o speculație de la distanță care nu cunoaște prin experiență puterea lui, ci rămîne o simplă noțiune goală de conținut, sau cu un conținut creat, construit de noi, infinit străin de realitatea lui Dumnezeu.

nuită și comună ⁶⁰³. Se veselește de Dumnezeu și ochii lui înțelegători văd lumina înțelegătoare. Inima lui poartă în ea foc. Împreună cu El este simplitatea și neschimbarea, nesfârșirea și nehotărnicia, neînceputul și veșnicia dumnezeiască, însoțite de uimire ⁶⁰⁴. Lacrimi neconținute izvorăsc din ochii lui; și nu mai puțin din inima lui curge izvor de apă vie duhovnicească ⁶⁰⁵. Se unește în chip unitar și în întregime cu cele cunoscute de această simțire înțelegătoare și e înconjurat de lumina sfeșnicului unic și se desfătă de o desfătare mai presus de lume și e plin de entuziasm și de bucurie, minunându-se și ieșindu-și din sine în privirea plină de teamă spre Dumnezeu. Cel ce a gustat va înțelege și va lauda, cu cea mai mare dreptate, pe Dumnezeu cel mai presus de ființă, prea înalt, fără chip, fără calitate, fără cîtime, simplu, fără formă, nesfârșit, nehotărnicit, necuprins, neatins, nevăzut, negrăit, netilcuit, neînceput, veșnic, necreat, nestricat, neînțeleș, nepătruns, mai presus de putere, mai presus de bunătate, mai presus de frumusețe. Lui I se cuvine slava și lauda în veci.

603. Parcă am auzit pe Heidegger, care cere ieșirea omului din «Mann» din viețuirea ștearsă, generală, impersonală. Dar iubirea de care vorbește această scriere, arată că ieșirea din comun, nu înseamnă ieșirea din comuniune, pe care Heidegger nici n-o cunoaște. Căci relațiile de comuniune cu alții sînt profund personaliste.

604. Acesta trăiește nu simpla veșnicie sau lipsa de sfârșit a ingerilor, ci și eternitatea, sau și lipsa de început a dumnezeirii. Căci nu mai știe de cînd există. E dincolo de timp. Aflîndu-se în infinitatea lui Dumnezeu, nu mai trebuie să se schimbe, trecînd la altceva și altceva. Totuși în aceasta nu-i o monotonie, ci o uimire continuă. Pentru că infinitatea e atît de bogată, că apare în același timp mereu nouă.

605. Vederea luminii în inimă de către isihăști, nu producea o stare de simplă concentrare, ci o simțire adîncă ce se revărsa în lacrimi, un mare și liniștit entuziasm și o nesfârșită bucurie. Nesfârșirea dumnezeiască nu produce o pierdere de sine a conștiinței, ci o bucurie de nedescris a ei.

42. *Despre iluminarea dumnezeiască.*

Tu, Doamne, care ești înțelepciunea celor săraci de înțelegerea cea dreaptă, ai spus : «Veniți, mâncați pâinea Mea și beți vinul pe care l-am pregătit vouă» (Prov. 9, 4—5). Drept aceea, crezînd iubirii Tale negrăite de oameni, vin, Doamne, eu cel ce sînt cu adevărat sărac cu înțelegerea, ca unul ce greșesc în cele ce le săvîrșesc, și mă rog Ție : Dă-mi darul Tău, Preaîndurate, ca hrană duhovnicească, și Duhul Tău ca băutură. Căci acesta este fără îndoială Duh și lumină. De aceea și zic ai Tăi, că cei ce poartă Duhul, poartă lumina⁶⁰⁶. Astfel, cînd lumina se va arăta mai presus de fire în chip negrăit în mine, voi ști cu adevărat că Tu ești cu mine, ca veșmînt al meu, spre viața cea sfîntă și fericită. Căci cei ce poartă lumina, cum zic iarăși, Hristoase, ai Tăi, Te-au îmbrăcat pe Tine (Gal. 3, 27), strălucirea slavei Tatălui (Evr. 1, 3), viața cea adevărată și neîntinată. Iar aceștia, după Sfinții Tăi, au îmbrăcat și pe Tatăl. Și astfel s-au făcut în chip vădit case și lăcașuri și biserici ale dumnezeirii celei în trei străluciri și mai presus de laudă. Căci ieșind din cele văzute și odihnindu-se în cele gîndite, se odihnesc în chip duhovnicesc întru Tine, dumnezeire mai presus de dumnezeire⁶⁰⁷.

606. Lumina văzută în inimă nu-i o apariție impersonală, ci lumina ce iradiază din persoana Duhului, sau Duhul Sfînt iradiind plin de lumină din persoana lui Hristos.

607. Dumnezeire mai presus de ceea ce cunoaștem, gîndim și înțelegem noi ca dumnezeire. Expresia vine de la Dionisie Areopagitul. Ne aflăm în plină teologie apofatică. Acolo e o odihnă și o vedere lipsită de orice efort de a înțelege, de a formula, de a se ridica la o stare de fericire mai înaltă. Sufletul se află în adevărata infinitate. Entuziasmul legăturii iubitoare, în care sufletul intră pe această treaptă cu Dumnezeu ca Subiect nehotărnicit, nu se mai lasă exprimat în expuneri teoretice, ci se exprimă în laude adresate lui Dumnezeu, la persoana a doua.

43. De unde vine în suflet dragostea dumnezeiască?

Dragostea dumnezeiască se naște în suflet și arde fierbinte prin împlinirea poruncilor și prin meditația dogmelor dumnezeiești și din reaprinderea duhovnicească a Duhului de viață făcător în suflet. Ea este ca un suflet al rugăciunii curate, veșnice și pururea izvoritoare. Este o mișcare și o lucrare, o unire și o privire cuprinzătoare, o răpire, o vedere și o bucurie cu adevărat sfântă, din iluminare. Este o cale nerătăcitoare a unirii desăvârșite și mai presus de fire cu Dumnezeu. Este un început neîndoielnic al luminii înțelegătoare și mai presus de fire, izvoritoare din ipostas, al darului dumnezeirii, al arvunii moștenirii viitoare a sfinților, al chezașiei slavei lui Hristos, al veșmîntului mai presus de ceruri, al veseliei mai presus de lume, al pecetei sfintei înfieri. Dacă trebuie să spunem pe scurt, ea este și se poate numi începutul minunat al strălucirii, care face de același chip cu Hristos (Rom. 8, 29) pe cei ce se împărtășesc și se fac împreună părtași ai negrăitei Lui îndumnezeiri, sau și frați ai Lui și moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori cu El. Pentru aceasta, fericit este cel ce a dobîndit, prin sîrguința cuvenită în cele amintite, dragostea negrăită a lui Dumnezeu și prin stăruința în sfînta rugăciune și în petrecerea liniștită cu El, va fi lipit cu adevărat de Dumnezeu și se va schimba cu schimbarea îndumnezeitoare și mai presus de schimbare⁶⁰⁸, socotind pătimirile pentru Hristos bucurie (Col. 1, 24) și «voind foarte în poruncile Lui» (Ps. 111, 1). A Lui fie slava în veci. Amin.

608. E o schimbare care nu seamănă cu schimbările pătimase ale vieții pămîntești. E o schimbare care face pe omul duhovnicesc să nu se mai schimbe. Și totuși este în ea o iubire fierbinte și o uimire continuă. Pătimirile nu-l tulbură. El păstrează și în ele bucuria sa.

44. Tot despre dragostea dumnezeiască.

Dumnezeu este, prin fire, în chip nesfârșit de nesfârșite ori mai presus de orice vedere, fie chiar a Heruvimilor. Fără îndoială, dragostea Lui se poate vedea (trăi) în oarecare fel, datorită nesfârșitei Lui bunătăți. Căci întrucît a ieșit din Sine, e vădit că a ieșit și se cunoaște prin dragoste. Pentru că cele create și arătate au fost făcute pentru înțelesurile lor. De aceea, în primul rînd, dragostea dumnezeiască se arată revărsată în cele gîndite, adică în Îngeri și în suflete, ca mai apropiate și mai proprii lui Dumnezeu. Căci firile înțelegătoare sînt mai apropiate de Dumnezeu. Pentru ele face Dumnezeu în chip vădit și pe celelalte cu iubire și, cum s-ar spune, cu dărnicia cuvenită, sau, mai propriu spus, cu mărinimie. De aceea, cei ce vād pot să privească în chip strălucitor iubirea Celui ce în Sine este nevăzut ; prin cele arătate pot să vadă ca prin niște daruri de logodnă pe Cel cunoscut cu înțelegerea și mai presus de lume.

Căci între Dumnezeu cel iubitor și omul iubit se ivesc multe lucruri care vestesc cu înfocare și din toate părțile iubirea dumnezeiască⁶⁰⁹, cum se cuvine, și mai ales cînd mintea își găsește statornicia și vederea în inima luminată, aflîndu-se sub lucrarea duhovnicească și, drept urmare, aprinzîndu-se. Căci atunci sufletul primește prin har în inimă arvuna vieții duhovnicești, într-o lucrare înțelegătoare bine simțită. Atunci începe să le vadă fără greșală și foarte sigur, luminate în chip dumnezeiesc și mai presus de fire, ca niște daruri de lo-

609. «Vestesc cu înfocare». Lucrurile și împrejurările în care sîntem mereu puși, nu vestesc rece pe Dumnezeu. Căci ele vestesc dragostea Lui față de noi, iar dragostea Lui care se vestește prin ele e caldă, e plină de interes, urmărește continuu binele nostru. Această dragoste ne întîmpină fie într-un fel, fie în altul, din toate lucrurile și împrejurările. Prin toate vrea Dumnezeu să ne ajute, să ne conducă spre El.

godnă ale Celui iubitor și să se gîndească la El de pe acum. Prin aceasta este atras și el și dorește deopotrivă să le întoarcă pe acestea Aceluia⁶¹⁰. De aceea, caută să-și închipuie cu fericire fața Celui iubitor și se umple de uimire covîrșitoare. Dar obosit oarecum de dragostea față de Dumnezeu și față de orice, își sloboade gîndirea și simțirea din încordare și nu mai știe ce să facă de covîrșirea vederii. Și astfel călăuzit, sufletul se veselește, saltă și se bucură și încetează a-și mai simți greutatea și începe să se înalțe și să iubească și el pe Dumnezeu în chip desăvîrșit și ajunge la o ardere fericită de dragostea Lui, umplîndu-se de tainele lui Dumnezeu și simțîndu-se sub lucrarea focului din inimă al Preasfîntului și de viață făcătorului Duh. Acestea se săvîrșesc în chip minunat, ca un cerc sfințit al iubirii, deosebit de dulce. El își ia nașterea din arătarea dragostei dumnezeiești în fapte și în toate cele ce se săvîrșesc, prin care se arată în chip limpede iubitorul nostru Dumnezeu, ca să ne urce și pe noi la iubirea Lui. Prin ele se face Dumnezeu iubit de noi. Deci cercul începe de la Dumnezeu și sfîrșește la Dumnezeu. Atunci ajungem, ca chipuri ale Lui, la dumnezeiasca asemănare, prin îndulcirea și bucuria de primirea dragostei dumnezeiești, făcîndu-ne buni cu înțelepciune, sau făptuitori cu vedere⁶¹¹, iubiți de Dumnezeu și iubind pe Dumnezeu ; și pătimim tainele unirii dumnezeiești și de viață făcătoare și ale ieșirii din noi (ale extazului) și cele ale luminii atotstrălucitoare ale cunoștinței sau, ca

610. Cel ce primește daruri ca semne ale iubirii cuiva, se simte îndemnat să răspundă și el cu darurile sale. Dar omul neavînd ce să întoarcă lui Dumnezeu de la sine, îi întoarce cele ce le-a primit de la El.

611. Ajuși de la chip, la asemănare, sau la desăvîrșire, sau pe treapta vederii și iubirii de Dumnezeu, n-am părăsit virtuțile cîștigate pe treapta făptuitoare. Deși am ajuns la înțelepciune, n-am părăsit bunătatea ; deși ajunși la vedere, n-am părăsit faptele.

să spunem pe scurt, fericitele pătimiri în Hristos, Domnul nostru ⁶¹².

45. Despre frica din dragoste.

Cei ce v-ați ridicat la iubirea lui Dumnezeu și la odihna duhovnicească a dragostei tainice și v-ați îndulcit și veselit cu bună simțire și în chip negrăit de paharul dumnezeiesc, întrucît ați privit adîncurile tainelor mai presus de lume ⁶¹³, și v-ați desfătat în chip nepus de ele și v-ați odihnit în pacea adîncă, vă temeți încă ⁶¹⁴. Și luînd aminte la Dumnezeu, vă rugați, smerindu-vă în tot felul. Voi auziți pe proorocul David strigînd cu tărie către Dumnezeu: «Tu ești veselia mea, izbăvește-mă de cei ce mă înconjoară» (Ps. 31, 7); și învățînd în chip înalt, mai bine zis, duhovnicește: «Slujiți Domnului cu frică și vă veseliți de El întru cutremur» (Ps. 2, 11). Îl vedeți și pe Pavel, «vasul alegerii» (Fapte 9, 15), răpit în al treilea cer și pătrunzînd în sfințitul rai și auzind lucruri negrăite, care nu sînt îngăduite omului a le grăi (2 Cor. 12, 2—4), dar, după aceste lucruri mari, temîndu-se ca nu cumva altora vestind, el însuși să fie necercat (1 Cor. 9, 27).

Deci cînd dumnezeiescul David, învățătorul lumii, zice: «Cei ce iubiți pe Domnul, urîți cele rele» (Ps. 96, 10),

612. Deși această unire cu Dumnezeu pare a reprezenta o mistică valabilă în orice religie, totuși autorul scrierii precizează că toate aceste taine sînt identice cu pătimirea lui Hristos. Hristos a pățimit cel dintîi în firea sa omenească depășirea durerilor în bucuria de Dumnezeu și învierea ca ridicare la o stare în care omenescul e cu totul umplut și copleșit de Duhul dumnezeiesc. Dacă nu s-ar fi petrecut aceste urcușuri în umanitatea lui Hristos, nu am avea un ajutor ca să se petreacă și în noi.

613. «Τοῦ θεοῦ κρατήρος» poate însemna și paharul dumnezeiesc, dar și vasul sau craterul fără fund al dumnezeirii. Cei ce au băut din el, au privit adîncurile dumnezeiești și s-au îmbătat de ele.

614. Cel ce privește în adîncurile de taină ale lui Dumnezeu, pe de o parte se odihnește într-o pace adîncă, fiind absorbit total în privirea lor, pe de alta se teme încă de ispitele ce-l pot desprinde de acolo.

aceasta înseamnă : «Cei ce iubiți pe Dumnezeu, temeți-vă de Domnul». Fiindcă el îi vede că și după ce au început să iubească pe Dumnezeu, răutatea încearcă să-i atragă și să li se strecoare în suflet. De aceea, pe bună dreptate și foarte potrivit, le poruncește celor ce iubesc pe Domnul și au ajuns la această stare, să fie încă cu luare aminte și să urască răutatea. Iar dacă nu v-ați învățat să o urâți, trebuie să vă temeți încă. Pentru că, dacă n-ar fi aceasta de temut, n-ar fi spus proorocul David celor ce iubesc pe Hristos să o urască.

Căci, deși bucuria și veselia de Dumnezeu este o stare înaltă și dumnezeiască și cu adevărat plină de har, cel ce o are putînd privi în ea taine mai presus de fire, sufletul nostru este schimbăcios prin fire și nu e despărțit de lutul pămîntesc și de trupul ce crește din el, ca să nu se teamă totdeauna în lupta lui de consimțirea cu el. Ci e înjugat, în chip neînțeleș, cu el și respiră oarecum împreună cu el vrînd-nevrînd și pătîmește împreună cu el și se schimbă în unele privințe împreună cu el, prin fire, încît ar putea spune cineva că nu are stăpînire asupra lui. Și trupul îi este un protivnic neobosit, căutînd pretutindeni cîrlige de care ar putea să-l apuce pentru a-l răsturna ⁶¹⁵. De aceea, e nevoie de luptă și de rugăciune, din pricina fricii. De cîtă frică și de cîtă tremurare are nevoie sufletul ce tinde spre Dumnezeu și de cîtă luare aminte și rugăciune, las celor cu mai multă simțire dintre ascultători să cerceteze și să deosebească. Dar acestea le poate cunoaște numai sufletul care a ajuns la treapta vederii prin harul luminaților al Duhului și pătîmește cele proprii iubirii dumnezeiești.

615. Ideea despre cîrligele (belciugele), adică despre patimile sau slăbiciunile de care poate fi prins cineva ca să fie răsturnat, a dezvoltat-o L. Binswanger în «Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins», Zürich, 1942.

Dacă Adam ar fi avut frica cuvenită în atîta covîrșire a darului proorociei și asemănării cu Dumnezeu de care se bucura, n-ar fi fost biruit cu atîta necinste, și nici Samson cel născut din făgăduință (Jud. 13, 3) și purtătorul de Dumnezeu David și mulți alții, între care și minunatul Solomon. Deci, dacă aceștia atît de mari au avut nevoie de temere și de luptă și de luare aminte însoțită de rugăciune, socotește cît de mult au nevoie de acestea cei ce n-au dobîndit darul și lucrarea mai presus de fire a Duhului? Căci ei nu s-au ridicat la dragostea extatică dumnezeiască și la beția nebună⁶¹⁶ a vederii frumuseții lui Dumnezeu. De cîtă frică și cutremur, luare aminte și rugăciune în Hristos Iisus, însoțită de cuget smerit și neîncetat, nu au deci nevoie aceștia?

46. *Chipul întreit al dragostei.*

Experiența cunoaște un întreit început al iubirii și, potrivit cu aceasta, trei sînt și iubirile dintîi. Iar rațiunile (înțelesurile) ei sînt de asemenea întreite. Este o iubire sensibilă, adică a simțurilor față de unele dintre cele supuse simțurilor: pofta împătimită de ceva plăcut, cu care iubesc adeseori și animalele necuvîntătoare ceva. Există apoi o altă iubire: o dorință rațională a sufletului după ceva socotit bun, pentru a se fericii prin acel bun. A treia este iubirea înțelegătoare, care se naște din Duhul de viață făcător. În acest caz, o fru-

616. E «iubirea nebună» a lui Hristos, despre care P. Evdokimov a scris o carte: «L'amour fou», pe baza textelor Părinților. E o iubire socotită de lume «nebună», căci cei stăpîniți de ea au lăsat de dragul lui Hristos tot ce oferă lumea, alegînd o realitate văzută numai prin credință. Dar această «iubire sau beție nebună» nu poate fi trăită decît de cei ce vād și experiază frumusețea dumnezeiască, după curățirea de patimi. Ea deci nu are nimic pătimaș în ea. E o «beție trează», cum spuneau Părinții, o beție a înfrînării, o beție a spiritului, a trăirii intense a dragostei înțelepte a lui Dumnezeu.

musește mai presus de fire se revarsă în inimă fără voie, aprinzînd-o și lucrînd prin vederea frumuseții supreme, adică a lui Dumnezeu. Căci precum Dumnezeu e văzut ca frumos nu prin voia sufletului, ci prin fire, fiind frumos și mai frumos decît toate, așa și dragostea dumnezeiască a Lui nu arde pentru că voiește sufletul, căci e lucrare naturală a Duhului de viață făcător pururea în mișcare, lucrînd înăuntru inimii. Ea e atît de departe de o mișcare prin voință, că se poate spune, dimpotrivă, mai degrabă, că ea mișcă voința⁶¹⁷. De aceea, iubirea lui Dumnezeu este și se numește, cu dreptate, și mîngîiere dumnezeiască, fiind o lucrare a lui Dumnezeu în suflet prin suflarea și sălășluirea Duhului de viață făcător, dar și o atîrnare a sufletului de Dumnezeu⁶¹⁸. Ea e unire și împreună pătimire (compăti-

617. Dumnezeu nu e văzut prin voia sufletului ca frumos, ci frumusețea Lui se impune acestuia, ca ținînd de firea Lui. La fel Dumnezeu nu iubește fiindcă vrea să iubească, ci iubește prin firea Lui. De aceea nici nu e iubit pentru că vrea să fie iubit, sau pentru că vrea sufletul să iubească. Iubirea lui Dumnezeu se mișcă în mod natural în suflet și sufletul îl iubește pe Dumnezeu în mod natural, cînd e sănătos. Dar fiind vrednic de iubit prin fire și lucrînd ca atare în suflet, Dumnezeu mișcă totuși voința acestuia spre iubirea Lui, făcînd astfel voia omului să se pună de acord cu voia lui Dumnezeu. În Dumnezeu voia e în acord permanent cu firea. În om se poate întîmpla însă și dimpotrivă.

618. Dumnezeu nu e prin iubire legat de suflet fără voie (σκέσις); iubirea Lui față de om e o lucrare, o acțiune, nu o stare pasivă, suferită. Iubirea omului e relație pătimită; nu omul produce iubirea față de Dumnezeu, ci ea e produsă în sufletul lui; omul o pătimește, o acceptă, sau nu. Dar nu e mai puțin o necesitate pentru om. Și aceasta dovedește că ține și de om în mod natural. E natural ca omul să o aibă, dar această trebuință naturală se actualizează prin Duhul. Omul nu o poate actualiza decît în relația cu Dumnezeu, deci cu ajutorul Lui, sau în relația cu semenul său. Ea nu e o calitate monopersonală, ci interpersonală. Tema discutată în teologia catolică: care e mai tare, harul sau voința omului, în întîlnirea lor, se rezolvă în alt mod: harul pune voința în mișcare, adică o întărește. Într-un sens harul e mai tare, dar nu pentru a subjugă voința, ci pentru a o întări. Libertatea dumnezeiască întărește libertatea omenească. Pe trep-

mire) minunată, atrăgînd mintea întreagă cu toate puterile sufletului și cu întreaga vigoare a lui spre unirea cu fermecătoarea frumusețe dumnezeiască, printr-o dorire înțelegătoare a frumuseții (a binelui) ⁶¹⁹.

De aceea, nici una dintre iubirile de mai înainte nu se numește propriu zis mîngîiere : nici poftirea a ceva plăcut din cele supuse simțurilor, nici dorirea binelui. Numai dorirea frumuseții (binelui), cunoscută cu înțelegerea, din lucrarea Sfîntului Duh, ca dorire ce se mișcă cu simțire curată în inimă, este iubirea ce se numește mîngîiere ⁶²⁰. De aceea, Duhul Sfînt care o lucrează pe aceasta, se numește Mîngîietor. Ea e cu adevărat iubire, celelalte fiind numai chipuri ale ei. Mai bine zis iubirea sufletului care caută prin raționament binele pentru bine, este, cu dreptate, un chip al celei dumnezeiești. Iar cea a simțirii e numai în urma celei sufletești. De aceea, cu drept cuvînt, greu cunoaște cineva dulceața și mîngîierea iubirii și curăția deplină a ei, înainte de a fi lucrată inima lui, într-o izvorîre continuă și în chip vădit, de puterea de viață făcătoare a Sfîntului Duh. Căci, nici raționamentul nu poate mișca puterile sufletești, adică inima dinăuntru, ci numai din

tele mai de jos (ale făptuirii), voința e mai puțin întărită de har, de aceea e și mai slabă.

619. «Dorirea înțelegătoare» e deosebită de «dorința sensibilă» a dragostei trupești și de «dorirea rațională», pur naturală. E o dorire lucrătoare nu în rațiunea care face judecăți despre un bine oarecare, cît în inima care e cucerită deodată de lucrarea dragostei dumnezeiești. În inimă lucrează și înțelegerea și toate puterile sufletului. Deci toate sînt cucerite. Cuvîntul grec *καλόν*, folosit pentru Dumnezeu are și sensul de frumos, cuceritor, dar și de bun. În planul superior și mai ales la Dumnezeu ele se unifică.

620. «Poftirea sensibilă» e mai mult o mișcare în trup ; cea «rațională» e rezultatul unei judecăți a rațiunii. Numai «iubirea înțelegătoare» născută din lucrarea Sfîntului Duh, se mișcă în inimă ca o simțire curată și numai ea aduce o mîngîiere adevărată.

afară. Cu atît mai puţin o face aceasta simţirea. De aceea, iubirile acestea sînt numai o foarte mică parte şi numai nişte chipuri şi nişte umbre ale iubirii adevărate.

Dar puterea şi lucrarea Sfîntului şi de viaţă făcătorului Duh, pune stăpînire pe întreg locaşul sufletului dinăuntru şi din adînc şi mişcă, deci, cum s-a spus, în întregime, în chip fermecător puterile sufletului, printr-o vedere înţelegătoare a frumuseţii supreme (a bine-lui suprem), care răpeşte sufletul cu totul spre frumuseţea dumnezeiască prin iubirea propriu-zisă şi printr-un farmec mai presus de lume⁶²¹. Numai în cel ce se petrece aceasta, fiind singur purtător de Dumnezeu şi fiind mişcat în chip dumnezeiesc spre cele ce-i stau înainte, a înţeles fără greşală în taina sufletului, ce este propriu-zis iubirea şi care e bucuria ei şi cum nici-un om nu poate iubi propriu-zis nimic, nici măcar pe Dumnezeu, înainte de împărtăşirea de Duhul de viaţă făcător. Chiar dacă poate iubi oarecum, el nu ştie ce este iubirea cu adevărat şi plăcerea negrăită a ei în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia se cuvine toată slava.

47. *În ce fel se apropie omul de vederea (contemplarea) lui Dumnezeu.*

Precum mişcarea trupului are nevoie de altceva ce nu ţine de rînduiala ei, adică de ochi şi de altceva mai presus de firea ei, adică de lumină, așa mişcarea minţii are

621. Ideea vrăjirii bune a sufletului prin pilda concretă şi prin iubirea altui subiect, a dezvoltat-o B. Vişeslavţev (*Etica erosului transfigurator*, rus. Ymca-Press, 1931) şi L. Binswanger (*Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins*).

nevoie de ochi care sînt deosebiți de rînduiala ei și de lumina ce e mai presus de firea ei. De aceea, nu toată mișcarea minții e după cum se cuvine. Ci, numai cea care se mișcă, precum s-a zis, prin ochi și prin lumina harului. Iar ochii minții sînt deschizătura inimii prin credință. Și lumina e Dumnezeu însuși, lucrînd prin Duhul în inimă. Și precum lumina simțurilor nu mișcă drept pe cei fără ochi, ci numai pe cel ce vede, așa și lumina înțelegătoare, sau Dumnezeu, nu mișcă mintea celui ce nu are deschizătura inimii, ci numai pe cel ce o are. Dar, așa cum nici ochii n-ar putea lucra ale lor fără lumină, tot așa nici deschizătura inimii fără Dumnezeu ; mai bine zis, inima nici nu se deschide fără Dumnezeu, care lucrează și e văzut prin ea ⁶²².

622. Trebuie reținută ideea aceasta despre «deschizătura inimii» prin credință, asemănată cu ochii trupului. Așa cum trupul are deschideri prin simțuri și n-ar putea trăi fără ele, așa are și inima o deschidere nu numai spre oameni, ci și spre Dumnezeu. De altfel prin simțurile înseși se deschide nu numai trupul, ci și sufletul spre lume și prin lume spre Dumnezeu. Aceasta înseamnă că și inima are o deschizătură. Dar ea nu se poate mulțumi numai cu ceea ce îi dau ceilalți oameni, cum se poate satisface trupul, luat în sine, cu ceea ce îi dau simțurile. Inima e deschisă spre înfinitatea lui Dumnezeu, spre înfinitatea iubirii Lui. Prin aceasta se hrănește duhovnicește din acea infinitate și trăiește în ea, fără să se confunde cu ea, cum trăiește trupul în viața lumii prin simțuri, fără să se confunde cu ea. Dumnezeu e și Cel ce face inima să se deschidă pentru a-L vedea și a-L primi, dar și Cel ce e văzut prin ea. De aceea pe de o parte se face «obiect» al vederii, pe de alta, împreună subiect cu inima al acestei vederi. El se vede pe sine însuși, dar prin inimă. Inima simte pe de o parte că ea vede, pe de alta că Dumnezeu se vede prin ea, așa cum cel ce grăiește ale lui Dumnezeu, aci spune că el trăiește, aci că Duhul grăiește prin el. Omul dă calificare omenească la ceea ce vede din Dumnezeu și Dumnezeu dă calificare dumnezeiască acestei vederi a omului. Vederea lui Dumnezeu de către om e în același timp omenească și dumnezeiască, e teandrică.

48. *Despre vedere ca lucrare împărtășită* ⁶²³.

După unirea înțelegătoare a inimii prin har ⁶²⁴, min-
tea vede în lumina duhovnicească și se întinde în Cel
dorit, care este Dumnezeu, ieșind cu totul afară din
simțire, făcîndu-se adică fără culoare, fără calitate, fără
închipuiri, scăpată de nălucirile celor sensibile. Căci
mintea noastră este un vas ce primește, pe cît îi stă în
putere, lumina neapropiată a frumuseții dumnezeiești.
Și e un vas minunat, căci se lărgeste pe măsura Duhu-
lui dumnezeiesc ce se revarsă în el. Dacă revărsarea
este mai mare, se face și vasul mai mare ; iar dacă e
mai mică, se face și el mai mic. Și iarăși, prin revăr-
sarea mai mare se face și el mai tare, iar prin cea mai
mică se face mai fără putere ⁶²⁵. Și iarăși, dacă se varsă
în el mult, devine mai una cu ceea ce se varsă în el și
păstrează mai nevărsat ceea ce a primit ; iar dacă se
varsă în el puțin, îndată el se face slab și mai fără pu-
tere și nu poate păstra ceea ce s-a vărsat în el ⁶²⁶. Și ia-
răși : primind mai mult, se ușurează ; dar se îngreu-
nează și atîrnă în jos cînd e gol de ceea ce i se potri-

623. E ceea ce am spus la nota anterioară : vederea omului e o îm-
preună vedere a lui cu Dumnezeu, sau a lui Dumnezeu cu omul, sau creș-
terea duhovnicească a omului împreună cu creșterea harului primit.

624. E vorba de unirea inimii cu Dumnezeu prin deschizătura ei. Dar
ea nu e o unire pur sentimentală, sau prin simțuri, ci o unire care e și
înțelegere, o unire care produce și înțelegere, nu numai iubire. De aceea
toți Părinții cer aducerea minții în inimă. Din inimă sau împreună cu
inima vede mintea pe Dumnezeu, iubindu-L și înțelegîndu-L în același
timp, sau unindu-se cu El și înțelegînd ce se întîmplă în această unire.

625. Mintea e ca un vas elastic, elastic la nesfîrșit. Se poate lărgi la
nesfîrșit și se poate micșora pînă a nu mai primi nimic. Poate aceasta va
fi existența atrofiată a celui din iad. În același timp cu cît primește mai
multă revărsare de lumină, cu atît devine mai tare pentru a o putea
susține.

626. Prin acestea se lămurește sensul duhovnicesc al sinergiei, al
împreunei lucrări a omului cu Dumnezeu : cu cît mai mult har, cu atît
mai multă putere în ființa celui ce-l primește și mai mare unitate între
ea și el.

vește. Și iarăși : fiind mai ușor, ține mai mult, decît mai puțin.

I se întîmplă și în alte privințe cu totul dimpotrivă cu ceea ce se întîmplă vaselor sensibile, care țin mai ușor pe cele mai mici decît pe cele mai mari. De aceea, socotesc că și fiul tunetului a spus chiar de la începutul Evangheliei pe care a scris-o : «La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan 1, 1). A spus aceasta, ca să întindă mintea auzitoare după mărimea cuvîntului și ca prin toată lumina mai mare a lucrului să-i dea minții o lărgime mai mare și să o facă mai tare și mai în stare să se întoarcă spre ea însăși, dar și să se întindă după mărimea glasului, spre cuprinderea vederii lui Dumnezeu și a cît mai marii Lui înțelepciuni. Și, cînd Iisus îi spune lui Anania despre Pavel : «Vas al alegerii îmi este» (Fapte 9, 15), aceasta trebuie înțeles despre marea putere înțelegătoare a omului dinăuntru, prin care a și fost răpit pînă la al treilea cer, unde, cum se poate auzi de la el însuși, «a primit cuvinte negrăite, pe care nu este cu puțință omului a le spune» (2 Cor. 12, 4).

49. *Despre vedere.*

Mintea noastră este ca un fel de loc, care primește lumina arătării dumnezeiești. Iar însușirea ei, de care se va vorbi, este minunată, căci se arată pătîmind cele contrare unui loc trupesc. Pentru că acest loc cu cît e mai întins, cu atît primește un conținut mai mare. Dar mintea, dimpotrivă, cu cît se strînge și se adună pe sine, cu atît se face mai încăpătoare. Iar cînd și-a oprit toată mișcarea rațională și înțelegătoare, sau de orice fel, vede pe Dumnezeu mai presus de toată mărimea. Îl vede pe El pe cît îi dăruiește harul Preasfîntului Duh și pe cît îngăduie firea lui întrupată și creată să-L vadă pe Cel din afară de acestea. Îl vede nu închipuindu-și-L în deșert, nici trimițînd în sus, ca în vis, socotințele sale, ci

prin puterea negrăită a Duhului dumnezeiesc. Căci Acesta lucrează în lumină, în inima ce pătimește o prefacere mai presus de fire. Această prefacere primind-o inima prin har, deși mintea doarme și se odihnește, ea veghează (Cînt. Cînt. 5, 2) ⁶²⁷. Și mai degrabă știe acela că lucrarea aceea e dumnezeiască și duhovnicească, decît că el este om. Căci are în acea vreme o mișcare duhovnicească neîncetată a inimii ⁶²⁸, izvoritoare de viață și, ca urmare, de cele mai multe ori, lacrima cea lină. Lucrarea Duhului face inima să aibă pace nu numai cu sine, ci și cu toți oamenii. Căci din ea răsare curăție, bucurie, glasuri rugătoare tăcute, deschiderea inimii, veselie și desfătare negrăită. Cel ce se împărtășește din ea, ocolește cu adevărat și nu în chip prefăcut, chiar și cu auzul toată plăcerea trupului, toată bucuria, sau bogăția, sau slava celor din afară și trecătoare.

50. Căci acela a primit toate acestea în chip dumnezeiesc și duhovnicesc, cu inima și cu mintea, nu numai cu raționamentul simplu, și nu se bucură nici numai de lumina aceasta a simțurilor. Căci prin împrăștierea simțurilor se întunecă lumina dumnezeiască și cunoscută cu mintea și cu adevărat dulce. De aceea, se folosește prea puțin de aceasta; doar atîta cît să mîngîie puțin pe omul din afară. Dar toate le suferă, toate le rabdă (1 Cor. 13, 7), în toate s-a făcut neclintit pentru

627. Mintea adunată în inimă, întilnește, prin deschizătura ei, pe Duhul Sfînt. Atunci ea își încetează lucrările ei, căci acestea sînt îndreptate spre creaturile mărginite. Ea se scufundă în infinitatea iubirii lui Dumnezeu, nemaiavind nici o grijă să ajungă la altceva. Iubirea desăvîrșită te odihnește; nu mai voiești altceva. Lucrează acum Duhul Sfînt cu iubirea Lui în minte, adică se revarsă tot mai mult în ea. Mintea se lărgeste doar pentru a primi tot mai mult din El.

628. Mintea și-a oprit orice lucrare, dar inima se află într-o mișcare neîncetată. Căci prin ea se face lucrătoare iubirea Sfîntului Duh. Fiindcă inima este organul simțirii, deci și al iubirii. Iar iubirea este o mișcare continuă și în același timp statornică. Ea nu trece de la un obiect la altul, cum trece mintea.

simțirea plăcută dinăuntru, născută din iubirea de vederea dumnezeiască. Și nu este necaz care să-l întristeze, afară doar de păcat.

Pentru locul acela, adică pentru mintea în stare de iubire, mult s-a ostenit marele David, arătînd dorința și osteneala lui, sau cum n-a dat somn ochilor săi, nici ațipire genelor, nici odihnă tîmplelor, «pînă ce, zice, n-am aflat loc Domnului» (Ps. 121, 4—5). Iar înțeleptul Solomon întărește aceasta zicînd : «De se va sui duhul celui ce stăpînește la inima ta, să nu-ți lași locul tău» (Eccl. 10, 4). Dar și Mîntuitorul poruncește ucenicilor săi: «Sculați-vă să plecăm de aici» (Marcu 14, 15). Și, săvîrșind Paștele preînchipuirii în foișor, a dat să se înțeleagă acest loc. Pentru aceasta socotesc că ferește pe cei săraci cu duhul (Matei 5, 3), însemnînd sărăcia duhului, sau retragerea minții de la toate și așa zicînd golirea și adunarea ei în ea însăși. Căci atunci mintea nu numai că vede Împărăția lui Dumnezeu, ci o și pătimizește, dobîndind o desfătare nemuritoare, în pace.

51. *Despre făptuitor și văzător (contemplativ).*

Văzătorul își rodește plăcerea vederii adevărate, ca partea cea bună, deprinzînd tăcerea și privind pe Iisus. Plăcerea aceasta făptuitorul nu o cunoaște, ca unul ce n-a gustat-o, întrucît de multe se îngrijește și se tulbură (Luca 10, 41), cîntînd și citind și ostenindu-și trupul. Ba și disprețuiește uneori, ca obositoare și nefolositoare, silințele care înaripează înțelegerea spre lucrurile înțelegerii minții și nevăzute cu simțurile, care aduc prin îndeletnicirea cu ele o plăcere negrăită, iar prin odihnirea în ele o bucurie de nedescris. El nu înțelege că buna noastră pătimitură se odihnește lîngă Cuvîntul adevărat și de oameni iubitor și fără nici-o lipsă al lui Dumnezeu și se naște din vederea Lui. Căci El este atotdesă-

vîrșit și nu are nevoie de slujirea noastră. De aceea, El laudă și primește pe Maria care șade la picioarele Lui și se hrănește cu contemplarea cuvintelor Lui și trezește pe omul ei dinăuntru spre înțelegerea lor (Luca 10, 41). Ea nu face la fel cu Marta, căci aceasta se îngrijește și se tulbură de multe, cum zice Cuvîntul însuși. El zice aceasta nu numai îndemnîndu-le pe acelea spre ceea ce e mai înalt, ci învățînd pe toți cei de după ele, ca nu numai să nu mustre ca leneși pe cei ce voiesc să se ocupe cu vederea și zăbovesc în aceasta, ci să-i și laude și să se silească să le urmeze pilda pe cît pot.

52. *Cum văd contemplativii (văzătorii).*

Contemplativii văd în cele de acum și în cele ce se fac ca într-o oglindă și ca într-o ghicitoră (1 Cor. 13, 12), starea celor viitoare. Iar oglinda, pe de o parte, nu poartă nici-o grosime a lucrului arătat în sine, dar pe de alta, ceea ce arată nu e cu totul nimic. Căci, tot cel ce iubește adevărul va mărturisi că ceea ce se vede în oglindă e un chip foarte clar al unui lucru. Tot așa și cele ce sînt și se fac nu arată vre-o altă grosime sau vreun alt ipostas decît al lor propriu, dar arată totuși chipurile neîndoielnice ale lucrurilor adevărate celor ce au primit puterea să vadă și înaintează fără greșală spre Adevărul însuși⁶²⁹. Cînd, deci, auzi pe Pavel zicînd că «prin credință umblăm, nu prin vedere» (2 Cor. 5, 7), să nu socotești că vorbește de credința care se naște numai din auz, prin cuvîntul simplu. Căci altfel cum ar zice același: «Acum cunosc din parte, dar atunci voi cunoaște precum am fost cunoscut» (1 Cor. 13, 12)?;

629. Realitatea care stă la baza chipurilor este Adevărul însuși sau Dumnezeu. Lucrurile n-au în ele vreun alt ipostas, adică vreo altă realitate, ci numai pe a lor proprie. Dar realitatea lor are caracter de oglindă, de chip. În mod necesar ele arată prin ele, temelia lor, sau Adevărul însuși.

sau: «Cînd va veni ceea ce e desăvîrșit, va înceta ceea ce e din parte» (1 Cor. 13, 10)? Vezi că aceeași cunoștință de acum ne va ajuta să vedem și în viitor? Deosebirea celei din viitor față de cea de acum e numai atîta, cîtă e între ceea ce e desăvîrșit și ceea ce e nedesăvîrșit. Și iarăși, cel ce spune că acum umblăm prin credință și nu prin vedere în alt loc spune: «Așa alerg, dar nu ca unul ce nu văd; lovesc cu pumnul, dar nu ca unul ce bat văzduhul» (1 Cor. 9, 26). Le spune acestea nu făcîndu-se pe sine însuși protivnic celor spuse înainte, ci arătînd cîtă cunoștință adevărată și sigură avea despre cele viitoare. El cugetă așa pentru înțelesul îndoit al credinței și al vederii.

Căci este o credință care ia ființă prin cuvîntul simplu și deci are nevoie de dovedire. Și este o credință care nu are deloc nevoie de dovedire, sîdind o încredințare îndestulătoare în credincios din unele lucruri vădite. Ea se numește și credința întemeiată într-un ipostas⁶³⁰. Vei înțelege mai limpede ceea ce spunem, dintr-o pildă. Presupune că-ți spun că am văzut un om oarecare, mare meșter la țesut, putînd întipări, prin bătaia țesutului în pînză, animale, păsări și chipuri de lei și de vulturi, de cai, de cară, de războaie și altele de felul acesta. Dacă nu le-ai văzut pe acestea tu însuși, ai nevoie de credință, ca să consimți la ceea ce ți s-a spus numai prin cuvînt. Iar dacă ți s-ar întîmpla să vezi nu pe țesător, ci pînza, ai cunoaște îndată, chiar fără cineva care să-ți explice, că acesta e lucrul unui om. Căci nu s-a putut produce prin ea însăși, nici nu a putut fi țesută de vreo altă viețuitoare. În acest caz, deci,

630. «ἐνοπίστατος πίστις» credință enipostasiată ce crește din realitatea lui Dumnezeu, experiență de suflet. Ea își are dovada în ea însăși. Tot capitolul vrea să fie o dovedire că cele dumnezeiești, nu se cunosc în viața aceasta numai deductiv și de la distanță, ci are loc și o anumită experiență a lor. Aceasta e de altfel toată concepția filocalică și în general patristică.

sufletul va fi cuprins de altă credință, cu mult deosebită de cea dintii.

Tot așa, și ceea ce se înfățișează ca chip general pricinuieste credința. Căci ai văzut un om, să zicem cu păr bălai, sau negricios, înalt la trup, încolo potrivit la toate, la ochi, la culoarea obrazilor, la nas, la buze și în altele, prin care se arată chipul persoanei. Acest chip este al unei persoane (ipostasiat — ἐνυπόστατον). Dacă te-ar întreba, însă, cineva cum este fața aceluia țesător, pe care nu l-ai văzut, ai spune că din vederea pînzei ai aflat sigur că cel ce a făcut-o e om cu chipul general al omului, dar că nu cunoști chipul lui personal (ipostasiat), deoarece nu l-ai văzut tu însuși. N-ai tăgădui că țesătorul acestei lucrări bogate este om și că știi că este om și că are chip omenesc. Deci cunoști un chip nepersonal (neipostatic — ἀνυπόστατον), pe care măcar că nu l-ai văzut, totuși îl admiți în general fără șovăire, ca și cînd l-ai fi văzut.

Există, deci, ca să repetăm cele spuse, o credință prin auz, primită pe temeiul unui cuvînt simplu, și există o credință întemeiată în ipostas și primită printr-o încredințare vădită, așa cum este un chip văzut în cineva, ca într-un subiect, și în acest caz se numește ipostasiat, și un chip care nu e în cineva ci se contemplă în rațiunea lui generală, genul nefiind precizat prin multe trăsături deosebitoare ⁶³¹.

631. «Καὶ ἔστιν εἶδος οὐκ ἐν τινι, ἀλλὰ γενικῶς λόγῳ θεωρούμενον, οὐ κατὰ πολλῶν γένει διαφερόντων κατηγορούμενον». Ne aflăm în plină logică aristotelică. Patriarhul Calist, sau oricare ar fi autorul scrierii, e nu numai ascet, ci și filosof. El ținea seama de renașterea filosofiei antice în sec. XIV bizantin. Dacă Sf. Vasile cel Mare întrebuițează deosebirea ce o făcea Aristotel între specia generală umană și individ, pentru a o aplica la deosebirea între ființă și ipostas în Sfînta Treime, Patriarhul Calist o aplică la deosebirea între credință care nu experiază realitatea crezută și cea care o experiază.

Toți contemplativii sînt stăpîniți de o credință întemeiată în ipostas în acest sens⁶³², dar chipul îl văd în general, nu în ipostas. Dar dacă Dumnezeu n-ar fi un chip inteligibil (înțeles cu mintea), cum s-ar numi El frumusețe ?⁶³³. Deci precum există o frumusețe inteligibilă a lui Dumnezeu, dar nu e văzută în ipostas⁶³⁴,

632. Toată expunerea dinainte a fost o foarte originală caracterizare a credinței prin vedere, cu deosebirea ei de credința nebazată pe vedere. Credința din vedere este numită «ipostatică», pentru că ea vine din însăși realitatea crezută și ca atare experiată. Ea vine din puterea acelei realități ipostatice trăite, mai precis din prezența Persoanei dumnezeiești experiate. Totuși această credință nu vede Persoana aceea (ipostasul) însăși. Sînt propriu-zis trei situații; credința din auz, care nu experiază o lucrare ce vine din Dumnezeu, credința din experiența lucrării ce vine din ipostasul Lui; și vederea lui Dumnezeu «față către față», în însuși ipostasul Lui, cînd credința încetează. Aceasta va fi în viața viitoare. Deci propriu-zis sînt două credințe în viața de aici și o vedere față către față în viața viitoare. Credința a doua e și ea nu numai credință, ci și vedere, dar vedere în parte. Ea e credința întemeiată pe ceva ce vine din ipostas, dar nu pe vederea ipostasului însuși. Ea știe de chipul general al lui Dumnezeu, dar nu-L vede pe El concret, ci crede în El.

633. Cei ce «văd» știu că Dumnezeu are un chip ipostasiat, dar nu-l văd ca atare; ei văd numai un chip general al Lui, dar nu văd chipul lui ipostatic. Credința lor este ipostatică, în sensul că se bazează pe ceva ce vine din ipostasul dumnezeiesc, dar nevăzîndu-L pe El însuși, ea rămîne totuși credință, nu a ajuns încă vedere. Cei ce au această credință, nu mai cred numai din auz, ci printr-o experiență a lui Dumnezeu. Totuși nu văd chipul ipostasiat al frumuseții Lui. Dar văd o frumusețe și știu că e a lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu n-ar fi frumusețe, dacă n-ar fi o realitate concretizată, ci numai generală. Dar prin frumusețea și puterea lui Dumnezeu văzută de ei, văd totuși indirect chipul Lui concret ipostatic.

634. Aceasta ar putea fi înțeleasă așa: frumusețea lui Dumnezeu e «în ipostas», dar văzătorii nu-l văd chipul ipostatic. Avem aci deosebirea între ființă și lucrare sau energie necreată. Prin cele spuse ceva mai înainte despre Pavel care, pe de o parte vedea chipul, pe de alta nu, și deci mai avea nevoie de o credință, se afirmă că aici pe pămînt încă nu vedem chipul ipostasiat sau personal al lui Dumnezeu, ci numai pe cel general. În viața viitoare vom vedea același chip, dar așa de clar că nu va mai fi nevoie de credință.

înțelege că există și un chip inteligibil al Lui, măreț, atotsfânt, preaslăvit, pricinuind uimire sufletului, umplînd și luminînd cu totul mintea, covîrșind-o cu marea și mult felurita Lui strălucire și aducînd în ea înțelegerea lui Dumnezeu⁶³⁵. De acesta întipăririndu-se și Manoe, a strigat : «Sîntem pierduți, femeie ! Am văzut pe Dumnezeu» (Jud. 13, 22). Căci tot cel ce se întipărește de chipul acela, mărturisește că aceasta este o dovadă a întipăririi lui Dumnezeu.

Dar și marele Moise a văzut pe Dumnezeu în acest chip, precum s-a scris : «S-a arătat Dumnezeu lui Moise în chip și nu prin ghicituri» (Num. 12, 8). Căci, dacă ar fi lipsit cu totul de un chip vrednic de Dumnezeu, Dumnezeu ar fi cu totul de nevăzut (de necunoscut, de nesimțit). Frumusețea este o armonie și chipul un fel de întocmire statornică⁶³⁶. Iar dacă s-ar spune că Dumnezeu e lipsit de un chip vrednic de El, ar trebui să se spună că e lipsit și de frumusețe și cu atît mai mult de față, în care e și chipul și frumusețea.

Dar careva dintre prooroci zice : «L-am văzut pe El și nu avea nici chip, nici frumusețe, ci chipul lui lipsea» (Is. 53, 2—3). Aceasta o spune despre dumnezeirea Cuvîntului, întrucît atîrna pe cruce ca un răufăcător, neavînd nici-un semn al firii dumnezeiești. Căci, cît prirvește omenescul, deși nu mai era în El frumusețe din pricina morții, totuși e vădit că avea chipul unui mort^{637 a}.

635. Aceasta e credința ipostatică : cea care aduce în suflet convingerea despre chipul ipostasiat, pe baza iradierii din El, a ceea ce are El : măreție, lumină, etc.

636. Chipul este ca un fel de «structură». Bunătatea, atotputernicia, înțelepciunea sînt un fel de structură statornică a lui Dumnezeu, izvorul tuturor structurilor. El poate fi și trăit într-un anumit fel ca atare.

637 a. Poate de aci s-a inspirat un sculptor german, cînd a confecționat o mare statuie din lemn a lui Iisus, avînd în loc de față o simplă tablă netedă (în biserica din Schifferstadt, o localitate de lângă Speyer). Dar aceasta ar însemna că s-a pierdut în suferință și fața omenească a lui

Dar David Îl preamărește pe El iarăși ca «împodobit cu frumusețe» (Ps. 44, 3); și nu după omenitate. Căci adaugă: «Har s-a vărsat în buzele Tale», ceea ce e propriu dumnezeirii, ca și frumusețea. Iar de fața lui Dumnezeu, David pomenește în multe locuri. Aci zice: «Întors-ai fața Ta și m-am tulburat» (Ps. 29, 7), aci se roagă: «Să nu întorci fața Ta de la mine» (Ps. 26, 14); sau: «Întoarce fața Ta de la păcatele mele» (Ps. 50, 10) ș.a.

Deci dacă nu e oprit de a se vorbi la Dumnezeu de față și de frumusețe potrivită cu Dumnezeu, care nu stă în figură și nu e în ipostas propriu^{637 b}, e cuvenit să se vorbească și de un chip, care e el însuși și față și frumusețe. Pe acesta avându-l întipărit în sine și Pavel a spus: «Așa alerg, nu fără să văd nimic; așa lovesc cu pumnii, nu ca bătînd aerul» (1 Cor. 9, 26).

Căci Dumnezeu fără să fie văzut în Sine, nici împărtășit, totuși în alt înțeles se vede și Cel necuprins se cuprinde. De aceea, și David ne cere să căutăm pururea fața Lui (Ps. 104, 4), ca avînd în noi întipărirea dumnezeirii, să ne împărtășim de mult și negrăit har și de bucurie și plăcere dumnezeiască. Așa zice David către Dumnezeu despre sine însuși: «Sătura-mă-voi, cînd voi vedea slava Ta» (Ps. 16, 15). Căci, celor ce văd pe Dumnezeu în adevăr și în Duh, începe să li se arate multa și nesfîrșita slavă a luminii feței dumnezeiești. Și desfătarea și bucuria izvorîtoare din ea le este celor ce o pătinesc nesecată și, așa zicînd, de nesuportat din pricina covîrșirii ei, iar celor ce n-au văzut-o și n-au

Hristos. Și atunci cum se mai vede suferința Lui și dragostea Lui în stare să primească această suferință?

637 b. Frumusețea lui Dumnezeu «nu e un ipostas propriu», în sensul că nu alcătuiește un ipostas de sine ca celelalte trei persoane dumnezeiești, dar nu în sensul că n-ar fi întemeiată într-un ipostas, sau în cele trei ipostasuri ale Sfintei Treimi.

gustat-o, de nepovestit și de neînțeles. Căci dacă nici-un cuvînt n-ar putea descrie dulceața mării celor ce n-au gustat-o, ce meșteșug ar putea să lămurească cele mai presus de minte celor ce nu le-au văzut și nu s-au împărtășit de bucuria și de desfătarea dumnezeiască din ele? Dar despre acestea, pînă aci.

Deci, Sfîntul Pavel, avînd credința în Dumnezeu întemeiată în ipostas (ἐνυπόστατον) și chipul măreț și mai presus de frumusețe, dar neipostatic (ἀνυπόστατον) al lui Dumnezeu⁶³⁸, a spus că umblăm prin credință (2 Cor. 5, 7), adică prin cea întemeiată într-un ipostas (τῆς ἐνυποστάτου), dar nu printr-un chip văzut în ipostas; adică prin credința care nu pricinuieste îndumnezeirea nenăscută. Căci, zice Sfîntul Maxim : «Numesc îndumnezeire nenăscută iluminarea dumnezeirii prin chipul aflător în ipostas, care nu e făcută, ci se arată în mod neînțeles în cei vrednici. Totuși prin chip se vede frumusețea»⁶³⁹. Despre această frumusețe zice Marele Vasile : «Ce e mai vrednic de iubit decît frumusețea dumnezeiască ?». Și iarăși : «Frumusețea adevărată și preaiubită și văzută numai cu mintea curățită e cea din jurul firii dumnezeiești și fericite».

De aceea, și Pavel s-a mărturisit pe sine «simplu în cuvînt, dar nu în cunoștință» (2 Cor. 11, 6). Căci era mare în cunoștință, prin care cunoștea din parte pe Dumnezeu cel mai presus de înțelegere, în chipul inteligibil vrednic de Dumnezeu.

Această cunoștință din parte o avea și Moise, văzătorul de Dumnezeu, care vedea chipul dumnezeiesc cel nevăzut în ipostas, și frumusețea Lui. De aceea, zice : «Dacă am cunoscut că am aflat har la Tine, arată-mi-te

638. Sf. Pavel avea încredințarea despre chipul ipostatic, sau personal al lui Dumnezeu, prin trăirea unei iradierii din El, dar nu vedea acel chip ipostatic însuși.

639. Sf. Pavel nu vedea chipul ipostasiat, dar vedea frumusețea ce iradia din El.

ca să Te cunosc și să Te văd» (Ieș. 33, 13). Deoarece promise odinioară arătarea dumnezeiască și slava frumuseții, dar nu în ipostas, cere și aceasta, ca unul ce s-a făcut mai desăvârșit⁶⁴⁰. Dar Dumnezeu nu a consimțit, deoarece aceasta nu e cu putință nici unui suflet înțelegător și nici unei vederi, nici chiar celei îngeresti, ca una ce întrece hotarele a toată cunoștința. Moise era văzător de Dumnezeu și vedea pe Dumnezeu în întuneric, dar nu în ipostas, ci în chip și frumusețe inteligibilă, fără suportul ipostatic (personal)⁶⁴¹. Așa se poate vedea Dumnezeu, cum a spus și Moise și Ilie și, simplu grăind, toată ceata atotdumnezeiască a proorocilor.

Deci umblăm prin credința întemeiată în ipostas (*διὰ πίστεως ἐν ἰποστάτῳ*), care se naște din cele contemplate în jurul lui Dumnezeu și își ia întărire din slava ce strălucește din frumusețea feței Lui și mărturia din chipul întipărit al luminii Lui mai presus de strălucire, și nu prin credința ce se naște în auz din cuvântul simplu⁶⁴². Iar

640. Moise vedea și el chipul lui Dumnezeu în frumusețea ce iradia din El și era încredințat deci despre chipul Lui ipostatic, dar nu-L vedea în ipostas.

641. Se poate deci rezuma cuprinsul acestei dezvoltări astfel: se vede frumusețea lui Dumnezeu și în acest sens și chipul Lui, dar nu în ipostas; dar văzătorul știe de acesta prin ceea ce vede, prin ceea ce iradiază din ipostas.

642. Se precizează din nou înțelesul credinței întemeiată ipostatic, atât față de credința întemeiată pe auz, cât și față de vederea ipostasului, sau ipostasurilor dumnezeiești. Credința întemeiată ipostatic e credința ce se naște din lumina ce iradiază din Dumnezeu, din slava Lui, care în acest sens se poate numi și chipul Lui, dar care nu e un chip văzut ca ipostas. Acesta din urmă întrece puterea oricărei creaturi de a-L vedea, chiar și a îngerilor. Dar credința ce se naște din vederea slavei și luminii dumnezeiești, din cele văzute «în jurul lui Dumnezeu», adică din energiile Lui ncreate, e deosebită totuși de credința din auz, pe baza cuvântului simplu. Ea e o experiență a prezenței lui Dumnezeu prin lucrare, dar nu o vedere a ființei Lui.

Dacă am reveni la cele trei categorii de cunoaștere a țesătorului: cunoașterea lui din auz, din vederea pinzei țesute de el și din vederea

dacă aici umblăm prin credința, întemeiată în ipostas, și nu prin chipul văzut în suportul său ipostatic, sau personal, (2 Cor. 5, 7), în veacul viitor nu mai e nevoie din credință. De aceea, aici avem credința întemeiată în ipostas; și deoarece atunci se va vedea mai limpede chipul preamărit al slavei, aici acest chip se vede mai umbrit. «Aici, cum zice Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu, se adună o întipărire din altceva într-o icoană a adevărului, care înseamnă un chip umbrit». Atunci va fi vederea «față către față» (1 Cor. 12, 13) și «încetarea a ceea ce e din parte, prin arătarea a ceea ce e desăvîrșit» (1 Cor. 13, 10). «Acum, cum zice Fericitul Augustin, vederea din parte a lui Dumnezeu constă în răpirea întregului suflet rațional de iubirea slavei Lui»⁶⁴³. Căci în această dragoste sufletul se face unitar și privește în mod unitar ascunsul cel unic și mai presus de toate al lui Dumnezeu. Din chipul, din frumusețea și din fața aceasta se umple de strălucire, se înfrumusețează și se luminează toată mintea, umplîndu-se de strălucire și luminîndu-se duhovnicește și mai presus de lume. Prin acestea se simplifică, se înalță și se umple de uimire puterea văzătoare a ei. Dar tot prin acestea se luminează sufletul în mod tainic și se umple de desfătare dumnezeiască și de veselie. Și, ca să spun pe scurt, prin acestea se slăvesc și se îndumnezeiesc cei ce iubesc vederea și auzirea dumnezeirii și se fac prieteni, următori și văzători ai lui Dum-

lui în persoană, credința ipostatică e identică cu cunoașterea țesătorului din vederea pinzei lui, dar nu din vederea chipului lui personal, pe cînd cea din auz e identică cu cunoașterea țesătorului din simplu auz; al treilea caz nu este posibil la Dumnezeu. Deosebirea între credința ipostatică și cea a cunoașterii țesătorului din vederea pinzei țesute de el, e că în pinză nu se vede lucrarea prezentă a țesătorului, pe cînd în această credință se vede însăși lucrarea prezentă a lui Dumnezeu, slava și lumina ce iradiază din El. E ca și cum am vedea mîinile țesătorului lucrînd, dar nu i-am vedea fața.

643. Acum începe să fie cunoscut în Răsărit Fericitul Augustin, cum se vede și din învățătura Sf. Grigorie Palama despre purcederea Sfîntului Duh.

nezeu, încă fiind legați cu trupul. De aceea, străvăd și oglindesc din parte, printr-o simțire înțelegătoare, fericirea bunătaților viitoare și starea veacului acela, «pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici inima omului nu le-a încăput» (1 Cor. 2, 9).

53. *Tîlcuire la cuvintele: «Ierusalimul ce se zidește ca o cetate ai cărei părtași se adună la un loc. Căci acolo s-au suit semințiile, seminții ale Domnului, spre mărturie lui Israel» (Ps. 121, 2—3).*

Ierusalimul se tîlcuiește ca loc al păcii și este chip al locului lui Dumnezeu, adică al sufletului ce are în sine pacea cea întru Hristos. Căci nu orice suflet are în sine pacea cea întru Hristos și poate primi numele păcii, ci cel care se zidește ca o cetate și are piatra cea din capul unghiului, pe care «a așezat-o Domnul în Sion potrivit făgăduinței, piatra cea de mult preț» (Is. 28, 16). Iar Sionul este vârful văzător al Ierusalimului, care e chipul minții văzătoare a sufletului, plină de pace. Căci dacă ai căuta în altă parte, n-ai putea afla mintea observatoare și privitoare a înălțimilor adevărului. Ea nu e decît în inima, care a primit pacea cea întru Hristos și s-a ridicat întregă la o stare izvoritoare de pace⁶⁴⁴. Ierusalimul e, deci, sufletul care petrece în pacea dumnezeiască, avînd

644. Se afirmă trei lucruri: a) mintea vede pe Dumnezeu; b) dar numai adusă în inimă, căci inima are o deschizătură spre infinitatea lui Dumnezeu; c) dar numai o inimă care a scăpat de tulburarea oricăror griji și gânduri poate face loc în ea minții văzătoare, căci numai ea se deschide spre Dumnezeu. S-ar putea spune că există o colaborare între minte și inimă și pe un plan inferior al vieții lor: mintea e în acest caz ocupată de chipurile lucrurilor, iar inima de grijile pentru ele, sau de afecțiunile față de ele. Pentru ca mintea să poată vedea pe Dumnezeu în inimă, trebuie ca mintea să fie curățită de chipurile lucrurilor, iar inima de grijile legate de ele.

piatra cea din capul unghiului și pietrele prețioase rotunde din Sfintele Scripturi, de care se sfărimă fiarele ce se grăbesc să urce în muntele lui Dumnezeu; care are și asfaltul, adică smerenia pe care o produce Duhul Sfânt și care topește și netezește învîrtoșarea împietrită a inimii cu focul dumnezeiesc, prefăcînd-o în duh zdrobit (Ps. 50, 19) și umilit; și ape din ploi, date Mîntuitorului, care curg din rîurile inimii; ba încă și lemnele neputrezite în vederea unirii, ca niște gînduri ale făptuirii adevărate; apoi cuie și sfredelul care pricinuieste frica și silește spre împlinirea poruncilor dumnezeiești; dar și pe Cuvîntul dumnezeiesc ca ziditor și pe cei de după El, adică pe cei ce cîrmuiesc cu știința primită de la El puterile sufletești; și, simplu grăind, uneltele de zidire, postul, privegherea, cîntarea, citirea și celelalte, ca să spun pe scurt, cîte le-am primit de la Cuvîntul întrupat (prin unealta rațiunii), spre înfăptuirea modului virtuții⁶⁴⁵; și frînghia de finic, adică sfințitele legi ale lui Dumnezeu din Scripturi; și lumina cunoscută cu mintea și soarele mai presus de toată strălucirea și toate cîte răsfrîng lumina în suflet. Ca să spunem totul deodată, toate cîte se folosesc în chip văzut spre zidirea unei cetăți le are în chip dumnezeiesc și duhovnicesc, sufletul. Căci, el este Ierusalimul înțeles cu mintea și el se zidește ca o cetate spre locuință lui Dumnezeu Celui peste toate, Treimii celei fără de început și de viață făcătoare. Căci, a spus: «Eu și Tatăl vom veni, desigur duhovnicește, și locaș la el ne vom face» (Ioan

645. «ὁργανικῶ λόγῳ εἰς ἀρετῆς τρόπον». Expresia poate fi înțeleasă în ambele sensuri date în traducere. Dar ambele sensuri pot fi îmbinate. Logosul întrupat a dezvoltat rațiunea umană, pe care a asumat-o, în modul virtuții și drept urmare noi înșine putem actualiza în mod sănătos rațiunea firii noastre în modurile virtuților. E vorba aci nu de rațiunea care raționează, ci de rațiunea constitutivă a firii umane. Dealtfel între acestea două aflătoare în om există o legătură. Ideea e de la Sf. Maxim Mărturisitorul.

14, 23), ca și când ar zice: «Îl vom face cetate; și cetate cu adevărat minunată, întinsă la nesfârșit»⁶⁴⁶.

De aceea spune: «Ierusalimul ce se zidește», nu zidit. Căci dacă Cel ce locuiește în suflet e necuprins, cu dreptate e să se întindă și sufletul la nesfârșit. Tot de aceea zice: «Ce se zidește ca cetate» nu «cetate ce se zidește». Căci, întrucît sufletul se zidește și întrucît din îmbinarea multor lucruri felurite se alcătuieste o unică zidire întinsă în înălțime și în lungime și în lățime spre locuința Împăratului fără de început, foarte potrivit i se spune «cetate». Dar întrucît zidirea lui nu primește o margine, datorită sălășluirii în el a Celui nesfârșit, care nu e propriu unei cetăți ce se zidește, sufletul s-a numit, pe drept cuvînt, în Sfintele Scripturi, nu cetate zidită, ci «ca cetate ce se zidește». Iar semnul vădit că e Ierusalim, dar că e ca o cetate ce se zidește, este că cei părtași de el, adică puterile lui, se adună la un loc și nu se împart, nici nu rătăcesc împrăștiați, ci petrec netulburat în pacea cea întru Hristos, fiind adunați la un loc și avînd o unitate între ei. Apoi, pentru a desăvîrși adunarea la un loc a părtașilor cetății, mai dă și un alt semn și anume că «acolo s-au suit seminții, semințiile Domnului, ca mărturie lui Israel». Pe cei ce mai înainte i-a numit părtași, acum îi numește «seminții». Căci puterile sufletului nu sînt de un neam străin. Iar cele ce sînt simplu seminții ale sufletului se fac seminții ale Domnului, fiind făcute trepte dumnezeiești și mai presus de lume în sufletul plin de pace⁶⁴⁷.

646. Sufletul se poate deci întinde la nesfârșit. Are în sine această virtualitate. Dar ea se actualizează dacă are pe Dumnezeu ca cuprins. Altfel se îngustează după lucrurile mărginite, sau rămîne mereu în planul mărginit.

647. Puterile sufletului, devenind în suflet trepte spre Dumnezeu, sînt atît de întipărite de puterea dumnezeiască, atît de preschimbate, încît se pot socoti și ca ale lui Dumnezeu. Căci prin ele nu numai sufletul urcă spre și în Dumnezeu, ci și Dumnezeu coboară la el. În ele se întîlnește Dumnezeu cu omul.

Iar prin aceasta se fac mărturie și întărire lui Israel, sau minții care vede pe Dumnezeu, și împlinesc toate un singur lucru al lui Dumnezeu: cunoașterea Lui⁶⁴⁸. Și toate aceste puteri înțelegătoare ajută la zidirea cetății lui Dumnezeu Atotțiitorul, pașnică și sfântă. Căci cu adevărat în ea s-au înălțat puterile sufletești ca niște trepte, făcînd mintea purtătoare de Dumnezeu și pătrunsă de Dumnezeu, văzătoare de Dumnezeu. Căci precum este cu neputință semințiilor sau puterilor sufletului împrăștiate și stăpînite și împărțite de lucruri străine să se facă trepte și să zidească sufletul, întrucît nefiind adunate la un loc, nu-l pot face loc al păcii, nici Ierusalim ce se zidește, ca să vadă cineva în el lucrarea înțelegătoare, așa adunîndu-se acestea la un loc, este cu neputință să nu se înalțe în el ca trepte înțelegătoare și departe conducătoare în Domnul, conglăsuind cu mintea care vede pe Dumnezeu și apărînd-o. Căci, atunci cînd sufletul se zidește duhovnicește ca cetate, într-o așezare pașnică și liniștită, și părtașii sau puterile lui sînt adunate la un loc, puterile înțelegătoare se înalță ca niște trepte ale Domnului și se orînduiesc unitar, alcătuiind în chip conștient o oaste unită, aliată cu mintea care privește pe Dumnezeu. Atunci cîntă și tu încetișor: «Ierusalimul ce se zidește, ca cetate ai cărei părtași s-au adunat la un loc; acolo s-au suit semințiile, semințiile Domnului, mărturie lui Israel» în Hristos Iisus, Domnul nostru.

54. *Despre aceleași.*

Dar, poate n-ar fi cu totul nepotrivit să adăugăm la cele spuse și aceasta. Dacă voiești să cunoști că a început să umbrească din pace lumina dumnezeiască sufletul tău; dacă voiești să știi că sufletul tău e un Ierusalim ce se zidește ca o cetate; dacă bagi de seamă că părtașii lui sînt

⁶⁴⁸. Toate puterile sufletului, deci și simțirea și năzuințele lui, contribuie la cunoașterea lui Dumnezeu.

adunați la un loc, adică toate gândurile și puterile lui s-au adunat împreună și voiesc să fie într-o unitate, ca să nu fie o cetate dezbinată, ci să-l zidească în chip unit ca pe o cetate; dacă se suie în acest Ierusalim ce se zidește ca o cetate, semințiile Domnului, sau puterile cele mai generale ale sufletului, ajunse dumnezeiești și înălțându-se duhovnicește și făcându-se ca niște trepte; dacă vezi să-vîrșindu-se acestea în tine, să nu încetezi să zidești astfel mai departe. Adu-ți aminte de turnul dezbinării și de zidirea lui și de despărțirea limbilor (Fac. 11, 1—9) și cunoaște că nu toată zidirea e bună, chiar dacă pare din afară astfel.

Vorbind, îndeobște, cei ce au ochi văd două feluri de zidiri și de trepte. Una ce se face spre bine și spre locaș al lui Dumnezeu. Iar semnul ei este că părtașii ei sînt adunați la un loc și semințiile ei sînt seminții ale Domnului ce se înalță în ea, vestind sufletului lucruri mari, minunate și pricinuitoare de pace, de iubire și de sfințenie, și zidindu-l.

Iar alta ce se face spre răul și spre pierderea sufletului. Semnul ei nemincinos este împărțirea limbilor spirituale și o cumplită tulburare. Iar sfîrșitul e că se face sălaș patimilor, cum s-a făcut turnul dezbinării sălaș șerpilor.

Învăță, deci, deosebirea celor două zidiri și nu vei mai greși, cînd voiești să alegi dintre amîndouă pe cea mai bună. Dacă nu sînt stăpînite din vreme în vreme și de multe ori adîncurile inimii tale de pacea și de unirea gândurilor și de lumina înțelegătoare; dacă nu se urcă din vederea lui Dumnezeu o plăcere negrăită în inima ta; dacă nu pornește din cea mai din mijloc încăpere a inimii tale o reaprindere și o lucrare duhovnicească cu temeiul într-un ipostas ⁶⁴⁹, încît să ți se pară adeseori că ai biruit

649. «ἐνυπόστατος ἐνέργεια» e o lucrare nesubiectivă și nu de sine, ci pornind din ființa sau din ipostasurile dumnezeiești.

mădularele trupului printr-o bucurie și o lumină înțele-gătoare și printr-o vedere adîncă și tainică ce vine de sus, în inimă; dacă nu gustă sufletul tău în chip duhov-nicesc taine negrăite; dacă nu se produce în tine în chip unitar și dintr-odată o bucurie negrăită și o uimire neîn-țeleasă; dacă nu primești sfințenia lui Hristos răsărind înăuntrul tău, — cunoaște că sufletul tău nu este Ieru-salim, nici nu se zidește ca o cetate și nici părtașii sau gîndurile lui nu sînt adunate la un loc, nici semințiile sau puterile generale nu s-au făcut seminții ale lui Iisus, nici nu se suie în suflet lucruri minunate bine orînduite, dez-văluind minții și arătîndu-i «cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului, nepărtaș de Duhul dumnezeiesc, nu s-au suit» (1 Cor. 2, 9). Și ia seama să nu zidești turn spiritual de dezbinare, al cărui sfîrșit e distrugerea și împărțirea limbilor spirituale și tulburare și piere totală, cum s-a spus înainte.

Am voit să spun care este pricina pentru care unii au sufletul lor ca o cetate a Ierusalimului ce se zidește și care e pricina zidirii și pieirii turnului dezbinării; și pentru ce părtașii celui dintîi sînt adunați, iar în turnul dezbinării se întîmplă împărțirea de multe feluri a lim-bilor. Dar am renunțat la aceasta, crușînd auzul ascultă-torilor printr-o vorbire mai scurtă.

55. *Tilcuire la: «Aceia erau de neam bun de la răsă-riturile soarelui» (Iov 1, 3).*

Cei de neam bun de la răsăriturile soarelui sînt cei de la răsăriturile iluminărilor și arătărilor soarelui înțe-legător al dreptății, înnobilați și îmbunătățiți prin privirea și vederea înțelegerii îndreptată spre Dumnezeu; cei ce «s-au născut nu din sînge, nici din voia bărbatului, nici din voia trupului, ci de la Dumnezeu» (Ioan 1, 19). Sînt cei a căror inimă și minte petrece în palatul dumnezeiesc din ceruri și care s-au învrednicit de convorbirea cu

Dumnezeu și s-au împărtășit de taine dumnezeiești și negrăite ale Împărăției. Sînt cei ce s-au făcut trupul lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și mădulare din parte (1 Cor. 12, 27) și contrupești cu El și împreună moștenitori și împreună părtași cu El (Efes. 3, 6), avîndu-L ca moștenire pe El însuși și pe Tatăl, Dumnezeu dintru cele prea înalte, ajunși părtași ai dumnezeieștii firi (2 Petru 1, 4), mai presus de cuvînt. Sînt cei ce au fost pecetluiți cu Sfîntul și de viață făcătorul Duh (Efes. 1, 13), de care se fac părtași și întru care viețuiesc și văd. Sînt cei ce s-au îmbrăcat în veșmintele albe (Apoc. 4, 4) și proprii ale Duhului și în tunici cusute în aur, în pietre scumpe și mărgăritare. Sînt cei ce poartă coif și cunună și pietre de rubin și diamante și tot felul de pietre prețioase. Sînt cei ce mîncîncă și beau la masa împărătească o mîncare de care nu se satură și un nectar de care nu se plictisesc. Căci toate sînt Duh și ei se împărtășesc de cele duhovnicești. Multe sînt minunile ce se săvîrșesc în acele curți împărătești. Se află acolo un foc ce răcorește și se reaprinde, se mișcă împunsături ale iubirii, există o apă vie, grăitoare și producătoare de rîuri de viața veșnică; se află acolo un aer bine mirositor la respirat și Duhul dătător de viață și lumina razei unitare în trei străluciri, dar în același timp simplă și mai presus de ființă.

De aceea, aceștia, ca niște văzători și părtași de mari desfătări, s-au despărțit de cele de jos și s-au unit cu cele de sus. Au părăsit vederea celor văzute și s-au dăruit întregi celor gîndite. Au trecut peste cele trecătoare și s-au statornicit în cele statornice. Stau jos pe rogojină și umblă printre cele de sus. Trupul îi leagă și îi trage în jos, dar Duhul se apleacă și dezleagă legăturile arse. Îndată ce au fost dezlegați, zboară mai presus de ceruri cu uimire și repeziciune. S-au unificat prin privirea unitară spre Dumnezeu. S-au însingurat dinspre toate în privirea singuratecă spre Dumnezeu. Sînt mutați de la o slavă la

altă slavă (2 Cor. 3, 18) mai mare a Duhului și trec de la o bogăție la o bogăție mai mare și se desfată de cele negraite. Și-au zis: «Bună este această bogăție a slavei și a desfătării» și în timp ce priveau la ea, au fost uimiți de una mai mare ca cele dinainte și arătau lor înșiși goi de toate și săraci. Au rămas înmărmuriți, sau mai bine și mai propriu-zis, au rămas cu gura deschisă de extaz și o altă bucurie a cuprins inima lor. Urmează Împăratului puterilor și petrec în convorbire cu El și dănuiesc împreună cu îngerii, copleșiți de revărsările unui așa de mare har, mai mult decât bucurați de acea negraită moștenire și nespūsă iubire de oameni. Aceștia sînt, pe cît socotesc eu, cei de neam bun de la răsăriturile soarelui în Hristos Iisus, Domnul nostru, a Căruia fie slava și stăpînirea în veci. Amin.

Cînd mintea vede în Hristos adevărul în chip unitar, e vremea de a tăcea (Eccl. 3, 7). Căci e vremea în care se bea nectarul dumnezeiesc al bucuriei și al veseliei duhovnicești; e vremea vederilor de taină și al împărtășirii de lucrurile mai presus de fire. De fapt atunci mintea vede limpede potirul în mîna Domnului, plin de vinul amestecării neamestecate⁶⁵⁰, contemplă cît se poate de vădit, turnarea din acesta în acesta (Ps. 74, 8) și cunoaște lămurit că drojdia lui nu s-a deșertat (Ps. 74, 8)⁶⁵¹. Căci

650. Probabil pentru că sîngele Domnului este unit fără amestecare cu dumnezeirea, ca întreaga fire omenească. Sîngele Domnului e plin de dumnezeire și totuși nu încetează de a fi sînge după fire. Potirul ni-l dă prin preot Hristos însuși, cum se vede în unele icoane românești pe sticlă, în care Hristos stoarce în potir vinul viței ce crește din coasta Lui. Dar avem nevoie de preot pentru a ști că nu noi ni-l dăm. Iar cel ce ni-l dă trebuie să fie preot, sau mijlocitor, pentru că și Hristos e Preot, sau Arhiereul, sau Mijlocitorul suprem. Ca atare trebuie să fie părtaș la preoția lui Hristos. Nu ni-l putem da noi înșine.

651. Turnarea dintr-un potir în altul indică poate practica de la Procomidie, cînd se toarnă vin dintr-o sticlă în potir, sau poate că se menționează practica de a se turna vinul prefăcut în sînge dintr-un potir în altul pentru împărtășirea unui număr mare de credincioși. Iar acest

străfundul revărsării bunătății dumnezeiești și, așa zicînd, adîncul bogăției și capătul harului nu se descoperă nimănui din noi deșertat în viața de acum, chiar dacă s-ar învrednici de cel mai înalt urcuș spre Dumnezeu și de cea mai mare îndumnezeire. Căci capătul și desăvîrșirea se păstrează tuturor spre împărtășire în veacul viitor. «Încă nu s-a arătat ce vom fi», după ucenicul ce se rezema pe piept (1 Ioan 3, 2). Iar după Sfîntul Pavel, «acum cunoaștem din parte» (1 Cor. 13, 9—10), «dar atunci desăvîrșitul». Căci atunci păcătoșii vor bea cu dreptii din potirul dumnezeiesc de taină și din ceea ce e desăvîrșit, ajunși, după ce oglinzile se vor desface și adevărul se va descoperi în chip vădit, la simțirea tainei care acum e acoperită în chip tainic.

Dreptii, ca să se poată bucura mai desăvîrșit de răsplătirea nădejzii în Dumnezeu, primind roada faptelor virtuozitate, căci despre ei s-a scris: «Îmbăta-se-vor din grăsimia casei Tale și din izvorul desfătării Tale îi vei adăpa pe ei» (Ps. 35, 9); despre ei a spus și Domnul că-i va chema în Împărăția Tatălui și le va sluji lor (Luca 12, 37), după ce le-a făgăduit că vor bea și paharul nou în Împărăția lui Dumnezeu (Matei 26, 29) și se vor veseli. Iar păcătoșii vor bea spre a se umple de amărăciunea mîniei și de întristarea veșnică; și vor gusta atîta cît să știe de ce nectar prea dulce se vor lipsi în chip nefericit din nesocotința lor. La gustarea acestuia în vremea de față ne îndeamnă, spre mîngîiere, dumnezeiescul David, zicînd: «Gustați și vedeți că e bun Domnul» (Ps. 33, 8). Dar păcătoșii nu se întorc spre El. Însă cei ce se întorc, ascultînd, precum se cuvine, de poruncă, și văd potirul și turnarea din acesta în acesta, simt din amîndouă părțile, și de aici

act poate însemna că din trupul lui Hristos singele Lui trece în potir, sau în trupul celor ce se împărtășesc, împreună cu Duhul Lui de jertfă. Dar drojdia nu se golește deplin, arătîndu-se că Duhul de jertfă și de iubire al lui Hristos rămîne neepuizat.

și de acolo, chemările pline de har binevoitor ⁶⁵²; și beau și se bucură și-și îndulcesc deplin simțurile sufletului și cîntă, cum se cuvine, cîntări pline de mulțumire (euharistice) lui Dumnezeu, strigînd: «Și paharul Tău este îmbătîndu-ne pe noi ca un prea puternic» (Ps. 22, 7); sau: «Și mila Ta cea necuprinsă, dată încă de acum, ca dintr-un sîn adînc, ca un vin, ne va urma pe noi în toate zilele vieții noastre» (Ps. 22, 8) adevărate, adică celei viitoare, statornice și nemuritoare. Căci pururea vom avea bunătățile dumnezeiești viitoare și vom fi în ele, de vom gusta din amîndouă părțile vinul potirului de viață făcător și nou, aflat în mîna Domnului și vom bea din el în toate zilele. Deci din ceea ce e arătat, cunosc, în chip cuvenit, ceea ce e ascuns; și din ceea ce se varsă au dovada a ceea ce e la temelie; și din parte, ca dintr-o arvună, își dau cu socoteala de ceea ce vor avea în viitor.

De aceea, vădit fiind că dreptii se vor împărtăși acolo mai bogat și în chip mai obștesc ⁶⁵³ de cele ce se împărtășesc în parte încă de acum, cît sînt pironiți în trup și în grosime și în întunerecul de jos, David, pe drept cuvînt, n-a zis cu totul lămurit că vor bea atunci dreptii și păcătoșii, ci spunînd ceea ce e îndoielnic: că poate vor bea păcătoșii, a întrelăsat să spună ceea ce e recunoscut și vădit: că dreptii vor bea. Căci dacă vor bea, poate, păcătoșii, ar fi de mirare să nu bea dreptii. Lucrul acesta e vădit, odată ce ei se împărtășesc încă de acum atîta de băutură, încît se și veselesc și strigă: «Veselitu-m-ai pe mine, Doamne, întru făpturile Tale și întru lucrul mîini-

652. Turnarea dintr-un potir în altul e pentru cei ce se împărtășesc o chemare ce vine și din Hristos, de unde curge sîngele, și din potir, unde curge și de unde se împărtășesc nu numai cînd se împărtășesc de Hristos propriu-zis, ci permanent, fără ca jertfa lui Hristos, de care se împărtășesc, să se epuizeze.

653. Împărtășirea euharistică a mai multora cu Hristos în timpul vieții pămîntești e un chip al faptului că în viața viitoare se vor împărtăși toți dreptii de Hristos într-o comuniune universală.

lor Tale mă voi bucura» (Ps. 91, 4). Căci prin «lucrurile mâinilor» Lui, arată că ține și întinde potirul plin de vinul amestecării neamestecate și că îl toarnă pe el cu foarte multă iubire de oameni din acesta în acesta (Ps. 74, 8) și păstrează drojdia din el pentru viitor. Dar acum strigă iarăși, îmbățați, către Dumnezeu: «Paharul Tău este îmbătându-mă pe mine, ca un prea puternic» (Ps. 22, 5), în Hristos Iisus și celelalte ⁶⁵⁴.

Cînta-voi Ție Celui ce m-ai făcut pe mine și Te voi lăuda pe Tine, Preaînalte, Cel ce ai vărsat peste mine milele Tale prin har. Degetul Tău cel sfînt mă îmboldește, Preaiubitorule de suflet și Preabunule Împărate, în cel mai din mijloc lăuntru al inimii mele (Ps. 71, 18), ca să cunosc că Tu singur ești Cel ce faci lucruri minunate și neobișnuite și miști, cum se cuvine, literele sfintei Tale miini în cartea vieții prin atotdumnezeiescul Tău Duh și mă pregătești să văd cu simțire și să mă întipăresc prin mîna Ta în simțurile înțelegătoare, în chip propriu, de frumusețea Ta mai presus de uimire. Toate sînt pline de veselie și de bucurie tainică în Hristos Iisus, Domnul nostru.

Există o pace, mai mult părută decît adevărată. E cea a trupului care se desfată, care pricinuieste multă grijă sufletului, chiar dacă pentru o vreme ia înfățișarea prefăcută a liniștii. Și există o pace a simțurilor, produsă de închiderea și de fuga lor de toate, care este urmată de liniște. Dar și aceasta, măcar că e neasemănat mai bună decît cea dintii, e de scurtă durată. Căci cînd sufletul e tulburat de gînduri, pătimește întreg omul, ca și atunci cînd e tulburat trupul. Dar există pacea a treia, mai presus de a simțurilor și a trupului. Ea constă în liniștea puterilor sufletului și a omului dinăuntru. Ea

654. Euharistia îmbată de «beția trează» a entuziasmului născut din întîlnirea în dragoste cu Hristos. Aceasta este, pe drept cuvînt, încă un motiv pentru care în Euharistie se folosește vinul ca element care se preface în sîngele Domnului.

vine din purtarea și sîrguința cea bună, din rugăciunea mai curată, din plînsul mai dulce, din rostirea cu plăcere a cuvintelor dumnezeiești.

Dar aceasta încă nu înseamnă desăvîrșirea păcii. Căci precum trîmbițașul sau cîntărețul la chitară nu poate rămîne neîncetat la lucrul său, deoarece, suferind în chip necesar uneori de osteneala mîinilor și alteori din pricina vreunei neputințe sau a unei împrejurări de boală, trîmbițașul nu poate trîmbița și cîntărețul la chitară nu poate mișca totdeauna cu putere coardele, așa și sufletul care-și cîrmuiește în chip armonios puterile sufletului, nu rămîne totdeauna neschimbat în starea aceasta, ci uneori e stingherit de vreo mînie, stîrnită cu voie sau fără voie de ceva, sau de vreo dorință de schimbare și de trîndăvie, fiind una dintre făpturi și aflîndu-se legat cu grăsimea și cu greutatea trupului. Dar cînd primește prin har prezența Celui nefăcut, care a făcut toate, și se împărtășește de Duhul neschimbat și de viață făcător, se umple de o viață preschimbată și minunată, pricinuită de Duhul de viață făcător și se bucură de o viață mai presus de fire și cu totul neschimbăcioasă. Și precum viază datorită puterii de viață făcătoare, așa și vede, căci Duhul de viață făcător e și lumină. Și se bucură văzînd cele mai presus de fire ale Celui mai presus de fire și se bucură de pacea care întrece toată mintea (Filip. 3, 7), datorită lucrării de înviorare și luminii mai presus de minte a Celui mai presus de minte și bucuriei tainice de cele văzute.

În această pace sufletul nu se schimbă cîtuși de puțin, nici nu suferă de oboseală, nici nu e tulburat de cursele și de uneltirile vrăjmașului, ci privește într-o mișcare neîncetată pe Dumnezeu și cele din jurul Lui, prin puterea și mișcarea, ba s-ar putea spune și prin voia lui Dumnezeu și a Duhului neobosit care lucrează în inimă din temelie ei ipostatică, (personală), nu cum își închipuie unul sau altul, ci cum singur Duhul știe, care «cerce-

tează și cunoaște adîncurile lui Dumnezeu» (1 Cor. 2, 10) și învață pe cei părtași de El, printr-o simțire a sufletului. Deci pînă ce ne sîrguim să aprindem în noi, printr-o viețuire liniștită, harul Duhului și nu-L stingem, și pînă ce sîntem plini de sfințenia și de pacea negrăită și mai presus de fire a lui Dumnezeu în Treime, purtăm cu adevărat, precum s-a spus, în smerenie, iubire și rugăciune, pacea trupului și a duhului și a sufletului în chip neobosit ⁶⁵⁵.

Căci pacea cu osteneală nu e încă pacea desăvîrșită, ci pricinuitoare a celei desăvîrșite. Cea desăvîrșită, potrivit celor spuse, se trăiește cu totul fără osteneală, în odihna sabatismului desăvîrșit și a odihnei în Hristos ⁶⁵⁶.

Aflînd tu cum, nefiind, ai fost făcut, și cunoscînd cu bună știință pe Cel ce te-a făcut și te-a plăsmuit, și înțelegînd pricina trecerii tale la existență fără o mișcare a ta dinainte, de cugeți bine, alipește-te cu iubire pe tine întreg, cu toate simțurile tale, de prea dulcele Iisus și Dumnezeu, Făcătorul și Ziditorul tău, pentru buna făptuire și pentru vederea feței Lui ⁶⁵⁷. Căci viețuind astfel, întru făptuire și vedere, vei dobîndi multe daruri ale lui Dumnezeu și te vei face dumnezeu și duhovnicesc și asemenea, întreg, tu, făptură, cu Ziditorul, veselindu-te veșnic împreună cu Domnul tău și cu Tatăl în iubirea lui Dumnezeu și în odihna cea întru Dumnezeu, prin Iisus Hristos, în vecii vecilor, ieșind din toate cele văzute. **Amin.**

655. Ultimele două alineate sînt foarte alterate în textul din Filocalia greacă.

656. Sabatismul e un alt nume pentru odihnă, de la sîmbăta (ziua a șaptea), în care Dumnezeu s-a odihnit de crearea lumii (Evrei 4, 10; Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice* II, 64). Aci vorbind și de «sabatism» și de «odihna» în Hristos, autorul înțelege poate odihna lui Dumnezeu și a noastră de lucrurile create, dar și odihna în Hristos ce urmează aceleia, cea dintii fiind reprezentată de sîmbăta, iar a doua de duminica.

657. Am fost făcuți pentru urcușul spre unirea cu Hristos prin cele două etape: prin făptuire și vedere (contemplare).

56. Cînd am văzut și am cunoscut, prin vedere înțelegătoare, de unde am venit aici în chip atît de minunat și unde voi ajunge la sfîrșit, și cînd îmi închipui, în al treilea rînd, pe Cel ce m-a adus la ființă și mă poartă și mă va duce la sfîrșitul meu, înțeleg pe Tatăl negrăit, și nu-mi mai este necunoscută iubirea Lui. Drept urmare, privesc oarecum ca în oglindă taina scopului Lui cu mine. Pentru aceea mă și veselesc de acestea trei cum n-ar putea să spună cineva. Dar veselie aceasta așa de mare e urmată adeseori de o tristețe tot așa de mare; cunoscîndu-mă pe mine în chip neîndoielnic, petrecînd în mod nevrednic de chemarea mea. Pe urmă văzînd cum îmi arăți slava Ta cea neapropiată prin zidire și înțelegînd cum îmi arăți iubirea Ta negrăită față de mine, prin întruparea Unuia Născut Fiului Tău și cunoscînd unirea Ta cea negrăită și mai presus de fire cu mine, așa cum mi-o înfățișezi într-o împărtășire negrăită pururea izvorîtoare, mă minunez foarte de slava Ta și mă uimesc de mila Ta neobișnuită față de mine. Căci în felul acesta mă scoți din toate cele văzute și mă odihnești de toate cele gîndite, Treime Sfîntă mai presus de ființă.

Dumnezeu, voind să facă în chip prea înțelept pe om, ca pe un înger pe pămînt, ca pe un animal ceresc, după chipul și asemănarea dumnezeiască, a așezat în el, potrivit cu aceasta, suflet înțelegător, în stare de cunoștința lui Dumnezeu. Și de aceea zice: «Eu am zis, dumnezei sînteți și toți fii ai Celui prea înalt» (Ps. 81, 6) prin har, ca niște îngeri de a doua treaptă, care contemplă în tăcere pe Dumnezeu și sînt înălțați spre El prin dragoste, în lumina duhovnicească. Dar omul pămîntesc nu se poate înălța la starea îngerească, dacă nu s-a făcut în chip vădit duh ca îngerii ⁶⁵⁸. Iar că cel credincios se face duh prin

658. Numai duhul se poate înălța la starea îngerească, pentru că și îngerul e duh. Dar aceasta nu înseamnă lepădarea trupului, ci covîrșirea lui de Duhul dumnezeiesc. Trupul părăsește prin aceasta trebuințele materiale. El se hrănește cu pîinea îngerească, adică cu lumina dumne-

credință, adică din nesfirșita putere și nesfirșitul dar al lui Dumnezeu, preschimbându-se oarecum într-o plămuire dumnezeiască și tainică, o arată Mîntuitorul, zicînd că «ceea ce e născut din Duh, Duh este» (Ioan 3, 6). Iar că cei cu conținut sufletesc se nasc duhovnicește, o mărturisește credinciosul Ioan zicînd: «Le-a dat lor putere să se facă copii ai lui Dumnezeu, celor ce cred în numele Lui, care nu din sîngele bărbatului, nici din voia trupului s-au născut, ci din Dumnezeu» (Ioan 1, 14), spre a fi omul lăuntric, adică cel după chipul lui Dumnezeu care l-a făcut pe el ⁶⁵⁹. Dar deoarece nașterea nu e după fire, ci după har, ea se dă celor ce se nasc duhovnicește, prin primirea de către ei și nu e sub stăpînirea lor ⁶⁶⁰. De aceea mintea părtașă de ea e, precum se cuvine, și tron al Sfîntului Duh ⁶⁶¹. Căci precum fierul aprins se face și

zeiască. El a devenit transparent și ușor. E ca și cînd omul n-ar mai avea trup. Trupul îl face doar capabil să vadă înțelesurile dumnezeiești în cele materiale.

659. Nașterea din Duh e o mare taină. Ea nu e ca nașterea din trup care-l face pe om tot trup; nu e nici-o creație din nimic. Ci e o ieșire din Duh, o alcătuire din Duh, dar și o ridicare a omului la starea de om duhovnicesc, la starea de duh care a existat de mai înainte ca om trupesc înzestrat cu suflet. Duhul preschimbă pe om prin energiile Sale. Duhul îl face subiect al energiilor Sale. Omul e asemenea Duhului cînd a ajuns la această stare, dar se deosebește de Duhul, prin faptul că nu s-a ridicat și nu se menține prin el însuși în această stare, ci prin Duhul. Omul se naște întii din trup; Dumnezeu îl naște după aceea în Hristos din Sine, făcîndu-l asemenea Lui. Dar o oarecare naștere din Sine după crearea din nimic (după prima naștere din pămînt), a efectuat-o Dumnezeu cu omul încă de la început.

660. Nașterea din Duh, nefiind o naștere după fire, ci după har, nu se produce decît cu voia celor doi, a omului și a Duhului. Ca atare nu rămîne în stăpînirea omului, fără voia lui și a Duhului. Viața cea nouă se naște prin libertatea amîndurora și se menține în planul libertății. Omul nu se află într-o relație naturală, necesară cu Duhul.

661. Nefiind născut după fire din Duhul, nu e numai fiu după har al Duhului, ci și tron sau loc al lui, adică deosebit după fire, subordonat Lui. Tronul sau locul e mai puțin decît împăratul care șade în el, dar se împărtășește de slava Lui.

el foc, dar nu se preface în foc prin fire, ci prin transmitere și împărtășire, pînă ce se află împreună cu focul, și e scaun al focului, întrucît focul se așază și se odihnește în fier, așa și mintea se face duh și tron al Duhului prin naștere din Duhul, sau prin unire cu El și prin împărtășire de El, Dumnezeu învăluind în chip vădit mintea și unindu-se cu ea și odihnindu-se în ea ca într-un scaun.

Iar aceasta este începutul minunat al înaintării sufletului nu spre treapta îngerului, a celei mai smerite dintre puterile cerești, ci spre treapta lui Dumnezeu Celui prea înalt, ca apoi să coboare la cea a scaunului, apoi a heruvimului, apoi a serafimului și de aci pînă dobîndește în întregime însușirea îngerului, a treptei celei mai smerite, vestind celor apropiați în Duh minunile și tainele lui Dumnezeu. Căci, dacă împărtășirea, după înțelepții în cele dumnezeiești, trebuie să premeargă transmiterii, e limpede că mintea trebuie să se împărtășească mai întîi de Duhul, adică să se facă scaun (tron) al Lui, și apoi să transmită cele duhovnicești ⁶⁶², apoi să se facă

662. Sufletul ajunge întîi prin îndumnezeire la Dumnezeu și apoi coboară pe rînd la treptele îngeresti. Căci întîi e împărtășirea directă de Dumnezeu și apoi transmiterea celor primite de la Dumnezeu tuturor cetelor îngeresti. Viziunea lui Dionisie Areopagitul despre Îngeri ca mijlocitori ai luminii dumnezeiești către oameni e completată aci, sau explicată printr-o viziune alternativă. Desigur, rămîne întrebarea: oare cu treptele mai de jos ale Îngerilor nu se petrece același lucru? Și atunci, oare nu se împărtășesc ei mai înainte de noi de Dumnezeu, ca să nu mai aibă nevoie să-L cunoască prin omul îndumnezit? Sau nu comunică și ei din împărtășirea lor directă de lumina dumnezeiască cetelor îngeresti de pe treptele superioare? Poate că răspunsul, în ce privește pe om, stă în faptul că omul ca ființă unită cu trupul poate cunoaște într-un mod deosebit pe Dumnezeu și Îngerii își pot înmulți și ei cunoștința de Dumnezeu prin omul îndumnezit. Omul poate cunoaște sau înțelege pe Dumnezeu în Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, cum nu-l pot cunoaște sau înțelege Îngerii. Căci înțelepciunea lui Dumnezeu e de multe feluri. Un fel al ei, poate cel mai minunat, s-a arătat în Hristos. Și pe aceasta o cunosc oamenii în Biserică. Iar Îngerii o cunosc pe aceasta mai ales prin oameni (Ef. 3, 10). Cel înălțat coboară pînă la Îngeri, ca să vestească Îngerilor

heruvim în Duh, care înseamnă revărsarea și mulțimea înțelepciunii dumnezeiești ; după aceea să voiască să înțelească pe ceilalți, slujind asemenea serafimului, ca una ce, prin cunoașterea înțelepciunii și prin paharul și băutura ei, a ajuns la iubirea aprinsă și pururea mișcătoare a lui Dumnezeu — căci așa se tălmăcește numele de serafim —, ca astfel să încâlzească și să aprindă pe alții spre iubirea lui Dumnezeu ; și apoi să continue drumul, venind pînă la treapta de a învăța pe aproapele care este cea a îngerului. De aceea cei ce nu au ajuns dumnezei în Duh și scaune ale lui Dumnezeu și heruvimi și serafimi și celelalte trepte duhovnicești de mai jos, n-ar putea fi nici îngeri siguri și n-ar putea nici sluji lui Dumnezeu, nici învăța cele cuvenite în Duh și adevăr. Drept aceea, adevărata înaintare a sufletului își ia începutul de la împărtășirea de Dumnezeu Cel prea înalt, și, precum s-a spus, așa înaintază în Hristos Iisus, Domnul nostru ⁶⁶³.

Mărturisi-voi Ție, negrăite Doamne în Treime, nu cele proprii Ție, ci cele proprii mie, după putință. Căci Tu, negrăite, împreună cu ale Tale, Te-ai preînălțat, aflîndu-Te de nesfîrșite ori mai presus de orice cuvînt și minte ce voiește să Te înțeleagă, sau să vorbească despre Tine. Căci Tu m-ai zidit prin hotărîrea Ta mai presus de orice măreție, altfel decît pe orice altceva ; m-ai plăsmuit cu mîna Ta ; după chipul și asemănarea Ta m-ai zidit. Iar eu, deșert făcîndu-mă în toate acestea așa de mari și de

ca un om cele ale lui Dumnezeu. Dar coboară și mai jos pînă la oameni ca să vestească acestora ca un înger cele ale lui Dumnezeu. Cel înălțat la împărtășirea de Dumnezeu, primește un rol misionar. Pildă culminantă în această privință ne este Hristos.

663. Sufletul întii se înalță la treapta la care s-a înălțat Hristos, apoi săvîrșește și el un drum al chenozei, al coborîrii cu Hristos, care nu rămîne numai acolo sus spre a primi închinare, ci coboară în chip nevăzut și lucrează la înălțarea altor și altor suflete care cred în El, prin învățătura și prin Tainele Sale. În Hristos e nu numai înălțarea omului la Dumnezeu, ci și chenoza sau coborîrea Lui spre slujire.

cinstite și slăvite daruri, m-am arătat peste măsură de nerecunoscător, nesocotind poruncile Tale, care sînt și ele sfinte și pricinuitoare de pace, de bucurie adevărată și de putere îndumnezeitoare. Și ceea ce e și mai minunat, este că, înainte de a mă fi adus pe mine la existență, ai zidit, pentru mine și pentru viața mea și pentru vederea și cunoașterea Ta și pentru desfătarea duhovnicească copleșitoare de cele din jurul Tău, lumea de o atît de mare frumusețe și slavă, împodobită în chip bogat și felurit, cu putere și cu înțelepciune creatoare, fără de care n-ar putea să existe nici-un ceas. Și prin ea viețuiesc și propășesc trupește, întrucît mă hrănesc cu ea și mă bucur de ea; dar și sufletește, căci prin ea cunosc, contemplînd plin de uimire, noianul prea înțelept și atotputernic al purtării de grijă și al iubirii Tale.

Acestea le-ai făcut Tu, negrăitule. Iar eu, lipsitul de minte, mi-am risipit viața, împotrivindu-mă poruncilor Tale, cu adevărat dulci și vrednice de iubit pentru cei ce au minte. Vai suflete nesimțit! Vai ce învîrtoșare! Nu te gîndești, nenorocitul, că numai ca să trăiască trupește o viață muritoare, sluga săracă se supune stăpînului și împlinește cu prisosință poruncile lui, chiar dacă unele din ele sînt grele; și aceasta nu în folosul lui, ci al celui ce le-a dat. Iar tu, lipsitul de minte, nesocotind în chip nevrednic poruncile unui astfel de Ziditor, Binefăcător și Hrănitor, deși sînt date pentru tine și pentru slava ta nemuritoare, le întorci pe dos. Mă înspăimînt de nerușinarea și de veșnica ta osîndă!

Zis-am, Doamne, sufletului meu sărman și cu adevărat păcătos, făpturii Tale, Prea iubitorule de suflet, cînd m-ai întors pe mine spre Tine, Prea Bunule, bucuria mea cea negrăită: ai multe bunătăți duhovnicești, suflete! Mămîncă, bea, veselește-te (cf. Luca 12, 19). Iar cînd s-a răzvrătit, păcătosul, împotriva Ta, am fost chinuit și umilit foarte (Ps. 37, 8). Dar, o, bogăția bunătății Tale,

Preabunule ! Cînd m-am abătut în chip greșit de la calea Ta cea dreaptă și de la bine, Tu, venind în chip minunat, prin daruri necuprinse, iarăși m-ai întors. Și mîncînd cu adevărat și bînd și, prin acestea, veselindu-mă duhovnicește, precum se cuvine, m-am depărtat iarăși de multe ori de la mila Ta, rostogolindu-mă, nu știi, prin uneltirea cumplită a diavolului, sau prin neatenția mea, sau prin amîndouă, sau poate și prin vre-o judecată mai adîncă a Ta, din care vin îngăduirile, părăsirile și certările povățuitoare în chip felurit ⁶⁶⁴.

Și iarăși și de multe ori m-am îmfundat în mocirlă adîncă, unde nu era o temelie tare (Ps. 68, 2) ⁶⁶⁵. Astfel m-am ticăloșit și m-am încovoiat, înfingîndu-se în mine spinul, sau acul aducător de moarte al păcatului și, scurt vorbind, multele rele cîte le-a uneltit vrăjmașul cu viclenie împotriva sufletului meu pentru grozava mea nepăsare și pentru cumplita mea nebunie.

Dar Tu niciodată nu m-ai trecut cu vederea pînă la sfîrșit, ci cu glas duhovnicesc ai strigat în adîncul de taină al inimii mele ⁶⁶⁶ și ai zis sufletului meu descurajat: «Mîntuirea ta sînt Eu» (Ps. 34, 3), nu te teme, ci întoarce-te la odihna ta, nu rătăci. Și așa m-ai mîngîiat pe mine, Iisuse, care nu ții minte răul, ci Te-ai făcut mie, în chip vădit, sprijin de mîntuire. Și ca o dreaptă a Tatălui m-ai prins cu putere și certarea Ta povățuitoare m-a îndreptat iarăși (Ps. 17, 39), ca de atîtea ori, la bucuria cea mare de atîtea taine negrăite. Vino deci, Cuvinte

664. Despre acestea vorbește Diadoh al Foticeei, cap. 94; *Filoc. rom.* I, 385.

665. «ὀπίστανσις» — un suport, care să nu mă lase să mă îmfund mai jos. Răutatea nu are limită. Singur Dumnezeu, mai bine zis Hristos, s-a făcut «ipostasul» sau suportul umanității tuturor celor ce cred în El.

666. Expresia: «Dumnezeu strigă în conștiința omului» nu e numai o metaforă. De fapt El strigă în adîncul omului și cînd acesta s-a rostogolit în păcate. Omul aude acest glas și trebuie să dea un răspuns. Chiar dacă răspunsul lui e negativ, el e tot un răspuns. Dar prin răspunsul negativ nu scapă de strigătul lui Dumnezeu; nu-l poate înabuși pe acesta.

al lui Dumnezeu, în inima mea, ca o pecete tare, pentru ca să văd lumina negrăită mai presus de fire! Vino înăuntrul brațelor mele, ca să lucrez faptele sfintelor și de viață făcătoarelor Tale porunci! Vino, Iisuse Hristoase, Împărate mai presus de ceruri, vino ca să viețuiesc în Tine duhovnicește! Apropie-Te, printr-o plăcută simțire, de mine, cel ce mă întorc la Tine din tot sufletul, veselia mai presus de lume a celor în care locuiești. Fă să strălucească în mine ca un fulger strălucirea Ta! Vino, Tu Cel nesfârșit în înțelepciune, ca să se adune sufletul meu la sine, și prin aceasta și la Tine!⁶⁶⁷ «Și să se risipească și să se îndepărteze cei ce dușmănesc sufletul meu în deșert» (Ps. 3, 8) și mă prigonesc degeaba și mă chinuiesc fără cruțare. «Păzește-mă, Doamne, rogu-te, pururea, ca pe lumina ochilor» (Ps. 16, 8), ca să Te privesc veșnic pe Tine, împreună cu Tine⁶⁶⁸, Preaslăvite și Negrăite Doamne.

57. Ce sînt eu, Doamne, Cel ce ești nezidit, decît pămînt și cenușă (Fac. 18, 27)? Și ce este timpul meu, al celui ce trece ca o umbră și ca un vis scurt, înaintea Ta, Cel fără de început, în ochii căruia o mie de ani sînt ca ziua de ieri, care a trecut și ca o strajă în noapte (Ps. 89, 4)? Și ce este înțelepciunea mea la Tine, Cel ce ai făcut

667. Ca de atîtea ori în scrierile duhovnicești, se spune și aci că adunarea sufletului în sine, înseamnă totodată adunarea lui în Dumnezeu. Căci adunarea în sine înseamnă venirea omului la conștiința de sine, prin întrebarea despre ultimul său temei și rost. Și atunci nu poate să nu dea de Dumnezeu ca acest ultim temei și rost. Atunci aude glasul lui Dumnezeu, pe care împrăștierea în tot felul de ocupații exterioare neesențiale, îl înăbușise.

668. Numai dacă Duhul însuși privește în noi pe Domnul, îl putem privi și noi în Duhul. Căci lucrarea Lui de privire a lui Dumnezeu ne devine privirea noastră. Numai dacă cel ce știe să se vadă pe sine e cu noi și ne transmite în chip iubitor puterea lui de vedere, îl vedem și noi pe el împreună cu el. Aceasta se întâmplă chiar și în relațiile dintre oameni.

cerurile întru înțelepciune și pământul și toate ale lui deodată și în aceeași clipă, ca să stau înaintea Ta, Preaiubitorule de suflet, întreg, spre a-Ți răspunde? Nu, Stăpîne, te rog, nu! Părinții nu iau răsplată de la pruncii nou născuți pentru cele făcute lor, nici nu cer vre-o faptă, ci se îngrijesc cu simplitate, cu iubire și cu sîrguință, în chip vrednic de laudă, de datoriile lor, hrănindu-i pe cît pot și îmbrăcîndu-i. Pentru aceea și Tu, Sfinte, Părinte veșnic și Preaiubitor al nostru, ca Cel ce ești Făcătorul nostru al tuturor din nimic, rogu-Te nu Te supăra pentru greșalele și fărădelegile mele nici nu cere, Iubitorule de oameni, de la mine, fapte pe măsura harului Tău. Nu, Bunule, nu! Ci precum se cuvine să fie iertați pruncii, tot așa, și cu mult mai mult și nesfîrșit mai mult, iartă cele ale mele și înmulțește darul Tău neprihănit întru mine, care am nevoie de ajutorul Tău, ca cel ce sînt slab cu înțelegerea. Căci Tu ești Cel ce m-ai făcut și m-ai zidit și m-ai plăsmuit din nou, Atotlăudate, cu un scop prea bun, ca odată ce m-ai făcut bun și m-ai împodobit foarte cu frumusețile cele îndumnezeitoare, ca pe un chip adevărat al Tău, să mă slăvești în chip strălucit și preainalt. Căci n-ai venit să judeci, ci să mîntuiești lumea (Ioan 3, 17). Amin.

58. Osîndit fiind de însuși cugetul meu, precum Tu însuși cunoști, Doamne, cele din lăuntru ale mele, vezi că nu am nevoie, Preaînțelepte, de nici-un judecător. Judecata Ta se face, cu dreptate, în lucrurile îndoelnice. Dar cînd cel ce se împotrivește s-a osîndit cu adevărat el însuși și se vede și se mărturisește nu numai simplu păcătos, ci ca păcătuind zi de zi și ceas de ceas, cruță-l, Doamne, Iubitorule de oameni, de judecată. Milă caut și har cer, Izvorule al milei și al harului ! Tu ești Cel ce ai binevoit să Te faci om pentru mine. Tu ești Cel ce din prisosința bunătății Tale, nu ne faci nouă

după fărădelegile noastre, și din covârșitoarea iubire față de noi, nu ne răsplătești după păcatele noastre (Ps. 102, 12), ci Te lași mai degrabă biruit de iubirea proprie Ție, și depărtezi de la noi fărădelegile noastre, pe cît sînt de departe răsăriturile de apusuri. Drept aceea, pe Tine te rog, Doamne Iisuse Hristoase, care nu ții minte răul, Prea Milostive Stăpîne, și de la Tine cer, deși cu nevrednicie, Cel ce ierți toată fărădelegea și tot păcatul meu, pune în inima mea pecetea desăvîrșită și darul cu adevărat sfînt al Prea Sfîntului Tău Duh, prin puterea și înțelepciunea Ta, ca prin acestea făcînd, pe cît e cu putință, prin puterea harului Tău, cu înțelepciune și cumînțenie duhovnicească, ceea ce este plăcut înaintea Ta, să curgă iarăși din inima mea rîurile cele duhovnicești ale înțelepciunii Tale neprihănite și să mă aflu întru înțelegerea adevărului și într-o lumină pe potrivă ei. Fă să fiu de aici înainte în părtășie cu Tine și cu ale Tale, luminat în vecii vecilor, dar încă de acum, de lumina Ta mai presus de slavă, prin mila Ta neînchipuită și prin harul Tău negrăit. Amin.

59. Nu a cunoscut cineva mai limpede uneltirea, sau, dacă trebuie spus altfel, atacul diavolesc personal, decît cel ce a scăpat de draci și s-a izbăvit pentru o vreme de atacurile lor. Și nimeni nu scapă și nu se izbăvește de ele, cum am spus mai înainte, dacă n-a dobîndit în inimă înrîurirea și suflarea dumnezeiască personală ⁶⁶⁹. Iar aceasta o naște credința însoțită de smerenie și de iubirea lucrătoare de Dumnezeu și de oameni, prin petrecerea în liniște, împreună cu privegherea, prin citirea aici lucrătoare, aici văzătoare și deci de Dumnezeu cugetătoare, și prin rugăciune. Iar iubirea lucrătoare

669. Am tradus aici prin «atac personal» și «suflarea personală» expresiile *προσβολήν ἐνοποστάτως* și *ρόπήν ἐνοπόστατον*, primul pornind din ipostasul diavolului, a doua din al lui Dumnezeu.

poate fi numită, cu adevărat, împlinirea, pe cît e cu putință, a sfintelor porunci ale lui Dumnezeu. Din acestea se naște deci nu numai o înțelegere mai curată și mai străvezie a lui Dumnezeu, ci vine în suflet și cunoștința amănunțită și deosebirea limpede a diavoleștilor uneltiri de rele urzitoare. Căci cu cît sînt mai mari nevoințele, cu atît e mai mare și războiul dracilor pismași, porniți cu furie în chip covîrșitor și fără răsufare spre tot felul de chinuri viclene ale sufletului purtător de Dumnezeu. Așa că dacă n-ar sta aproape cu iubire de oameni Hristos, Mîntuitorul poporului său, și nu s-ar lupta pentru credincioși, cu adevărat nu s-ar mîntui nici-un om, chiar dacă ar fi sfînt.

60. Am cunoscut cît se poate de limpede și-Ți mărturisesc, Doamne, că din neluare aminte, din nerecunoștință și din lucrare nesocotită m-am făcut, în chip înspăimîntător, mai rău ca dobitoacele necuvîntătoare, eu, cel cuvîntător. Căci acelea își păstrează firea lor și viețuiesc potrivit cu ea, dar eu n-am cunoscut nici măcar un ceas care este cu adevărat lucrarea curată a firii mele, din pricina urîciunii patimilor spurcate și din împătımirea și tulburarea pricinuite de cele trecătoare. De aceea, prostit la minte, nu cunosc firea mea, așa cum este, sau cum trebuie să fie cu adevărat. Și m-am lăsat prins în însoțirea drăcească pentru săvîrșirea răului. Și sînt cu adevărat mai rău și decît aceia în hotărîrile mele. Căci dacă aș fi fost ca aceia, nesupus boalei și nemuritor și neavînd trebuință de ceva spre a trăi, aș fi fost fără îndoială cu mult mai rău, nenorocitul de mine, și mai nestăpînit în pornirile nebunești. Dar, iată, deși nu sînt nemuritor, ba sînt supus boalelor dese și lungi, totuși păcătuiesc și mă bucur de păcatele mele și le uneltesc. Și ceea ce e și mai rău, e că nu tind numai spre unul dintre rele, iar de celelalte mă feresc, ca fiecare din aceia. Căci unul din aceia e pricinuitoare al iubirii de

argint, altul al slavei deșarte, altul al iubirii de plăcere și altul al altei patimi, sau, mai bine zis, fiecare e prieten și împreună lucrător spre una din ele al celor ce se lasă înduplecați de el. Eu însă singur sînt îndrăgît de toate patimile și le săvîrșesc pe toate. Și aceasta în chip atît de pătimaș, că chiar dacă nu mă mișcă dracii și nu mă momesc din afară, mă mișc eu însumi spre patimi, sau mai vîrtos cad în ele, în chip jalnic. Din această pricină, chiar dacă n-am săvîrșit unele dintre ele, aceasta s-a întîmplat nu pentru că m-aș fi ferit de bună voie de ele, sau nu le-aș fi voit anume, ci nu le-am săvîrșit pentru că n-am putut. Iată că sînt deci, cu drept cuvînt, cu mult mai rău ca aceia. Căci aceia, măcar că sînt nemuritori și liberi de boli și n-au nevoie de nimic pentru a trăi, totuși nu înclină nici unul dintre ei decît spre un singur fel de păcat. Iar eu, ale cărui zile sînt nu numai puține ci și împovărate de boală, de neputință și de greutate, tind spre tot păcatul și sînt gata să-l săvîrșesc cu toată sîrguința. Cu adevărat sînt cu mult mai rău decît dracii.

Ci, Doamne, Doamne, Cel nemăsurat în milă și care voiești prin fire mîntuirea în așa fel că n-ai ține minte nici răul dracilor, dacă ar vrea să se pocăiască, întărește-mă cu înțelepciune și cu tot ce se cuvine, ca să mă pocăiesc cum trebuie pentru păcatele săvîrșite și întoarce-Ți cu îndurare Prea Sfînta Ta față, Stăpîne, Cela ce ești viață fericită și mai presus de fire și bucuria statornică mai presus de lume a dreptilor, dragostea fără măsură și iubirea de oameni și milostivirea negrăită. Fă cu sufletul meu care strigă : «Miluiește-mă, Cel ce ești ușor de împăcat», marea și minunata Ta milă, ca să arate celor ce o cunosc că și pe draci, dacă s-ar întoarce și ar zice «Miluiește-mă» către bunătatea Ta cea fără margini, așa cum sînt, nu i-ai alunga de la mila Ta și nu i-ai depărta, Tu, care ești izvorul haruri-

lor. Căci dacă pe mine, care sînt mai rău ca aceia și mai nesocotit decît dobitoacele necuvîntătoare, ești în stare să mă miluiești, cu adevărat nu ar fi nici om, nici demon, care, căzînd la Tine și strigînd «Miluiește-mă», nu ar afla îndată în prisosința bunătății Tale nemărginite, milă bogată și minunată și mai presus de toate nădejdlile. Miluiește-mă, Iisuse, care ești și Tatăl nostru și izvorul milei.

61. Multe îmi vin în minte, Doamne, să le gîndesc. Dar nimic nu este ceea ce aș putea înțelege, în chip sigur, pînă la capăt. Nu este în toate un singur lucru, în a cărei cunoștință să nu am vre-o lipsă. Prin aceasta mă dovedesc neputincios a cunoaște ceva așa cum se cuvine, în chip vădit, simplu și deplin. Văd cerul acesta și pămîntul cu adevărat. Dar ce sînt acestea, sau de cine au fost făcute și cum se susțin și celelalte multe despre ele, și firea lor, e vădit că nu cunosc. Pot arăta cu ușurință aerul, apa și focul celor ce voiesc. Dar care este firea fiecăreia din acestea, cine ar putea-o spune? Și cum una tinde în jos, alta în sus, iar aerul în toate părțile, nu și-ar putea deschide și n-ar putea deschide nimeni gura și n-ar putea mormăi un cuvînt. Dar trec peste acestea, neștiind ce să spun. Firul de păr, care pare cel mai neînsemnat, ca unul ce nu poate fi prins cu simțurile noastre, din ce iese și cum? Cum se ivesc toate firele de păr în timp și după o anumită rînduială? Și ce cunoaștem despre firele de păr, ce sînt ele?

Pentru aceea, te rog, Doamne, izbăvește-mă de gîndurile închipuirii, care învinovătesc pe aproapele și judec toate și osîndesc pe toți. Acoperă-mă cu brațul Tău cel tare, că sînt slab la minte și foarte tocit, ca să cuget despre acestea. Cine cunoaște măsurile cerului și ale pămîntului, mărimea și greutatea lor? Cine cunoaște cursul atît de repede și de neobosit, pe lîngă aceea și

atît de măestrit și de regulat al soarelui ? Cine va înțelege puterea care le poartă pe acestea atît de înțelept ? Cum ar cunoaște acestea cel ce nu poate avea nici măcar cunoștința țințarului ? Fiind atît de lipsit de înțelegere și de puterea înțelepciunii, nu mă bizui decît pe harul de la Tine, cînd vorbesc de îndumnezeire și de unirea mai presus de fire cu Dumnezeu, prin lucrarea dumnezeiască proprie Lui și prin înțelegerea dată de El, pe cît e cu putință.

62. Numai cei ce au primit simțirea duhovnicească prin pătrunderea cea din har, înțeleg pe cei ce n-au dobîndit simțirea duhovnicească, și sînt conduși sufletește prin sunete limpezi și lămurite spre cele ce se întîmplă. Căci unul ca acesta poate să le deosebească pe toate, după Sfîntul Pavel, deși el nu e judecat de nimeni altul (1 Cor. 2, 15). Fiindcă cei ce sînt altfel, nu numai că nu văd lipsa Duhului dumnezeiesc, ci și fericesc uneori, din neînțelegere, pe cei vrednici mai mult de compătimire, întrucît nu au primit simțirea Duhului prin har, ci sînt purtați mai degrabă de duhul lumii și sînt «sufletești», cum îi numește cuvîntul dumnezeiesc (1 Cor. 2, 14). Iar cei duhovnicești la simțire și aprinși de focul dumnezeiesc, nu judecă nicidecum lucrurile, cu grabă, sau după latura văzută, ca cei mulți. Ci după adevărul neschimbat și veșnic din ei, fiind învățați în chip sigur de Duhul de viață făcător și luminător, care dăruiește celor în care se sălășluiește o altă viață decît cea obișnuită, o viață mai presus de fire și o lumină și o cunoștință deosebită de a ochilor celor mulți.

Așa a fost Iacob Patriarhul, care schimbînd de multe ori locul, a rămas apoi într-un unic loc, dar a văzut acolo multe cu ochiul pătrunderii și a spus lucruri minunate despre fiii săi (Fac. 49, 1 și 5). Așa a fost Isaia

cel mai puternic în cuvînt dintre prooroci. Căci văzînd pe Iisus dus ca o oaie spre junghiere (Is. 53, 7), nu s-a lăsat înșelat nici de pătimirea, nici de smerenia Lui și de purtările proprii ei, ci a văzut tainic în acestea, cu ochiul pătrunderii, slava Lui, așa cum se cuvine ; măcar că L-a văzut pe Iisus lipsit de chip și de frumusețe (Is. 53, 3) și supus celorlalte pătimiri, a mărturisit totuși dumnezeirea Lui. Așa a fost, ca să spunem pe scurt, fiecare dintre sfinții prooroci, care credeau cu înțelegere cele duhovnicești, prin iluminarea Duhului.

Cel ce voiește să cunoască cu ușurință pe cei ce au în ei duhul lumii, sau, mai potrivit zis, pe cei purtați de duhul lumii, să-și aducă aminte de ceata cărturarilor și fariseilor din Evanghelie, cum se îndeletniceau cu cele părute bune și țineau cu împătımire la cele arătate și poșteau cu toată puterea sufletului și prin pășirea și schima cuvioasă să fie numiți «învățători» și nu urmăreau altceva decît să-și potrivească un chip la arătare și să laude cu fățarnicie viața virtuoasă (cf. Matei 23, 3, 4). De aceea, vai ce orbie ! pe Iisus Hristos, Fiul cel prea adevărat al lui Dumnezeu Cel peste toate, L-au osîndit cu înverșunare, din pisma pe care o năștea în ei duhul lumesc, la moarte ; au osîndit la moarte viața dumnezeiască și adevărată.

Căci dacă Duhul Sfînt nu vorbește în noi, precum s-a spus, din pismă (Iacob 4, 5), e vădit că Duhul lumii grăiește din pismă și de aceea judecă cu nedreptate și întru întunecare. De aceea se vor tăia (Apoc. 1, 7), precum s-a scris, în vremea judecății deobște a lui Dumnezeu și se vor plînge pe ei înșiși, nu fără dreptate, de starea lor. Căci vor vedea pe Cel pe care L-au străpuns (Ioan 19, 37) și se vor întreba cu nedumerire, zicînd : «Nu este Acesta Cel pe care L-am socotit ca nimic și nu socoteam viața Lui nebunie ? Cum deci a fost rînduit Acesta între fiii lui Dumnezeu?» (Inț. Sol. 5, 4—5).

Căci făcîndu-se de batjocură întunericului părerii de sine prin duhul lumesc poticnindu-se cumplit, pe drept cuvînt nu au putut să cunoască adevărul și să umble pe urmele Lui, ca cei ce au mintea dreaptă și pe Duhul cel luminător.

Iar despre cei duhovnicești, Pavel zice : «Oare nu știți că vom judeca pe îngeri ! Cu atît mai mult cele trebuincioase vieții» (1 Cor. 6, 3). Astfel cel ce are Duhul, pe toate le poate judeca (1 Cor. 2, 15), dar pe acesta, cum zice Domnul, nu-l poate primi lumea, nici vedea (Ioan 14, 17). Deci toți cîți n-au îmbrăcat, prin simțirea adevărată a sufletului, Duhul cel Sfînt mai presus de ceruri, nici nu-l au pe Acesta lucrînd în ei cele negrăite, în taină, și grăind cele de nepovestit, sînt vădiți ca avînd duhul lumii. «Iar voi, zice Pavel, nu sînteți în trup, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi. Iar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acela nu este al Lui» (Rom. 8, 9).

Vezi, că cei ce au Duhul în ei, nu sînt trupești ? Și că cei ce sînt lipsiți de Acesta, nu numai că nu pot să judece drept în cele dumnezeiești, dar nici nu pot să fie ai lui Hristos ? «Iar noi nu am luat duhul lumii, ci Duhul cel de la Dumnezeu, ca să vedem cele dăruite nouă de Dumnezeu» (1 Cor. 2, 12). Înțelegeți că cele dumnezeiești și adevărul nu le pot cunoaște decît cei ce au primit Duhul lui Dumnezeu ? Căci așa a spus și Domnul : «Cînd va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va conduce pe voi la tot adevărul» (Ioan 16, 13). Vezi de unde răsare în minte adevărul întreg, deci și judecata sigură și liberă de păcat ?

De aceea, Duhul Sfînt se numește Duhul sfațului, Duhul științei, al înțelegerii, al înțelepciunii (Is. 11, 2), Duhul stăpînitor (Ps. 50, 14), Duh drept (Ps. 50, 12), Duhul adevărului (Ioan 14, 17), iar la Isaia «Duhul judecății» (Is. 4, 4). Aceasta pentru că în El sufletul e

dus de-a dreptul spre cele ce trebuie spuse și fiindcă, lucrînd El în suflet, acestea toate sînt judecate cum trebuie, dat fiind cã sufletul e pãrtaș de El. Dar, fãrã Duhul, toate sînt pline de întuneric și pustii de adevãr. Iar cel pustiul de adevãr, va greși ca urmare și în cele spuse. Acela, încercînd sã judece, va alege cele mincinoase și nu va nimeri adevãrul. «Cãci nime-nea, zice, nu cunoaște cele ale celuiilalt, decît Duhul care locuiește în el» (1 Cor. 2, 11). «Cãci Duhul toate le cerceteazã» (1 Cor. 2, 12). Dacã s-ar putea afla adevãrul fãrã El, Duhul Sfînt nu s-ar mai numi Duhul adevãrului, Duhul judecãții și celelalte spuse înainte. Deci de va grãi cel ce judecã fãrã Duhul adevãrului, va fi susținãtorul minciunii, nãscocind ceea ce nu este și, scurt vorbind, va cãdea din adevãr și se va scoate cu voia de la Dumnezeu și de la slava lui Dumnezeu ; și va fi tãiat cu dreptate, ca unul ce judecã și se rostește cu grabã în chip protivnic adevãrului, vînzînd dreptatea cu nepricepere, ca un alt Iuda. Cãci și acela, de trei ori ticãlosul, a fost osîndit din pricina aceasta, cã a vîndut dreptatea și adevãrul, cum nu se cuvenea, adicã pe Domnul nostru Iisus Hristos, pe Cel trimis de la Tatãl ca dreptate și care s-a numit El însuși pe sine adevãrul (Ioan 14, 6).

Fariseu nenorocit și orb, gol de Duhul care lumineazã ochii întelegãtori ai sufletului ! Tu te grãbești cu mîndrie sã judeci greșit din cele arãtate cele dinãuntru ale omului, ca și aceia care, vãzînd învieri minunate de morți și mii de semne dumnezeiești, pe care Iisus, ca Dumnezeu adevãrat, le lucra numai cu o încuviințare, în loc sã-L laude și sã-L preamãreascã și sã creadã în El, s-au supãrat și s-au mîniat pentru foarte înteleapta și de oameni iubitoare dezlegare a sãbatului și pentru cã nu posteau ucenicii Mirelui (Matei 9, 16), nici nu se spãlau cu grijã (Matei 7, 2). Farisee nebune și prea lipsite de minte și plin de întuneric ! Voiești sã îndrepti

izvorul înțelepciunii și al harurilor minunate și negrăite și, trecînd cu vederea faptele unei așa de mari puteri, vezi pe cele mai neînsemnate și făcute după o judecată încă neînțeleasă de tine. Cît de stîngaci, de neștiutor și de nesimțit ești ! Te poticnești cum nu trebuie de cele ce nu sînt, cum ar zice cineva, nimic, nemînuindu-te, după cuviință, de faptele cele prea mari care s-au săvîrșit, și neslăvind și nelăudînd, pe cît se poate, pe Cel ce le-a lucrat pe acelea. Apropie-te cu smerenie de Acesta și cere cu sinceritate să ți se dea motivul dezlegării acelor care tu socotești că au fost trecute cu vederea, contrar obiceiului.

Deci, lucrul cel mai rău dintre toate este, pe cît se vede, părerea de sine și viclenia ce urmează după ea. Unul ca acesta este atît de întunecat, pe cît se socotește că știe, și pe atît de lipsit de minte, pe cît nu-și cunoaște neștiința.

Și iarăși, vai ție, fariseu orb, care nu cercetezi lăuntrul paharului, de este curat, ci îți închipui că e de trebuință să înfăptuiești și să vezi curățenia din afară și cea văzută (Matei 23, 26). Nu auzi ce poruncește Hristos, adevărata Înțelepciune, despre judecată ? Căci El zice : «Nu judecați după vedere, ci judecați cu judecata cea dreaptă» (Ioan 7, 24). Nu înțelegi că nu se poate judeca drept, nici rosti judecăți drepte după ceea ce s-arată ? Căci aceasta înseamnă «după vedere». Cum deci tu, nesimțitul, netemîndu-te de porunca Tatălui și neînțelegînd că nu ceea ce se vede este omul adevărat și nu din ceea ce se vede trebuie el judecat, te porți fără rușine, în loc să te ascunzi ? Dar e firesc să faci așa. Căci lipsit de viața adevărată a luminii, a înțelepciunii, a adevărului și a cunoștinței din El și a celorlalte bunătăți ce ne vin și ni se împărtășesc din Duhul, nu numai că nu poți judeca cele ale altora fără greșală, dar nici pe tine nu te poți vedea în ce rău zaci. Scoate,

dacă mă ascuți, birna din ochiul tău, adică părerea de sine din mintea ta, și atunci vei putea străvedea cum se cuvine, căci vei putea trece prin paiul, sau prin păcatul care s-a lipit, dintr-o răpire și uitare, de ochiul aproapei (Matei 7, 5). Dar pînă ce ochiul tău dinăuntru nu vede lumina cunoscută cu mintea, e vădit că întunericul e pricinuit de birna aflată în el.

De aceea, nu afirma cele ce sînt proprii numai celor luminați, înainte de a te cerceta pe tine cu toată priceperea și înainte de a alunga răul departe de tine. Căci făcînd așa, te faci batjocura dracilor și a patimilor nebuniei. De aceea, fapta aceasta e foarte greșită și pornirea spre ea e primejdioasă. Să grăiască și să judece, deci, cei izbăviți de Domnul, cum sfătuiește fericitul David: «Cei pe care i-a izbăvit Domnul din mîna vrăjmașilor» (Ps. 106, 2), celor cunoscuți cu mintea, «și i-a adunat din țări», adică din deprinderile pătimase și neîmpăcate și mult felurite, unindu-i între ei și cu slava Lui. Să grăiască și să judece aceștia, căci au fost adunați și uniți și luminați, ca unii ce au fost izbăviți și mîntuiți ⁶⁷⁰.

Tu, însă, pînă ce nu ești, precum s-a spus, plin de lumina duhovnicească, asigură-te cu tăcere și să nu-ți fie frică să mărturisești că voiești mai bine să înveți și că nu știi, ceea ce e pricină de mîntuire, nu de pierzanie. Căci cum nu te va rușina pe tine Hristos care zice: «Eu nu judec pe nimeni» (Ioan 8, 15)? Iar tu ce spui? «Eu îi judec pe toți». O, ce neștiință, ca să nu spun nesimțire! «Tatăl toată judecata a dat-o Fiului» (Ioan 5, 22). Fiul a luat de la Tatăl lucrarea judecății. Iar tu de unde o ai, dacă nu ți-e dată? Oare locuiește Treimea și umblă vădit în tine, potrivit făgăduinței (2 Cor. 6, 16)? Oare te vezi pe

670. Cei uniți prin iubire nu se mai judecă unii pe alții. De aceea să nu judece cineva pe alții, înainte de a fi cîștigat iubirea față de ei. Se înțelege că atunci nu-i va mai judeca.

tine în Dumnezeu Cuvîntul și pe Dumnezeu Cuvîntul în tine? Sau în Dumnezeu? Oare curg în tine rîurile Sfîntului Duh, sau izvorăsc ele din lumina neapropiată înăuntru inimii tale? Sau celelalte cîte le lucrează Dumnezeu în sfinții Lui în chip arătat? Nu mai ai mult pînă acolo?

Oprește, deci, limba ta de la rău, și buzele tale, ca să nu vorbească viclenie (Ps. 33, 12). Caută, întrebă pe alții și învață cu grijă de la ei și nu învața pe alții; și judecat de alții, nu te rosti, nu judeca nicidecum tu însuși. Trebuie să fie cineva foarte prost ca să-și închipuie că, orb fiind, poate cerceta cele scrise în cărți. Dar e cu mult mai prost cel ce-și închipuie că poate cunoaște fără Duhul cel viu, cele ale altuia. Unul ca acesta nu poate cunoaște întocmai nici ale sale cum sînt.

Dar acestea sînt uneltiri și ispite ale diavolului viclan și pizmaș și urîtor al binelui, pornite în chip vădit împotriva noastră, pentru că noi înșine ne-am umplut de viclenie din părerea de sine și ne-am lăsat înduplecați, cum nu se cuvine, să purcedem a judeca. Prin aceasta el voiește ca, poticnindu-ne cu nepricepere, să greșim în chip nefericit împotriva adevărului și în loc să ne apropiem de el și să-l cunoaștem, să rămînem nefolosiți și să ne facem pricini de sminteală și de vătămare nu numai nouă înșine, ci și celor apropiați, și, odată cu aceasta, supuși înfricoșatei judecăți a lui Dumnezeu. Cunoscînd deci uneltirea diavolului și ascultînd de porunca marelui Pavel, să nu judecăm înainte de vreme (1 Cor. 4, 5), pînă ce nu va veni în noi Domnul în Duh, ca să ne lumineze și să ne descopere cele adînci, învățîndu-ne fără greșală cunoștințele și descoperirile vederilor dumnezeiești și lucrurilor tainice. Arătîndu-ne, astfel, în chip neamăgitor, duhovnicești și purtători de Dumnezeu, mai bine zis dumnezei, ne va călăuzi spre slavă și ne va restabili în harul străvăzător. Atunci vom cunoaște, în chip curat, la ce

rău ne duce voința de a judeca, goliți de harul lui Hristos. Dar tot atunci vom judeca fără greșală întru dreptate.

63. Dumnezeu l-a învrednicit pe Israel de la început de ajutor și de multă și minunată ocrotire și l-a avut dintre toți oamenii ca parte a moștenirii Sale. Dar lucrurile mari de ajutorare și ocrotire, pe care le face Dumnezeu celor ce cred în Hristos, întrec așa de mult pe cele din Israel, cât întrece sufletul trupul ; și atîta le acoperă pe cele de acolo, cât acoperă soarele stelele. Mai bine zis, atît întrec cele ale noastre pe cele ale israeliților, cât întrece trupul umbra sa. Căci cu adevărat acelea sînt umbra celor ale noastre, dacă vrea cineva să înțeleagă. Acolo vezi pe Faraon, despotul amarnic și nemilos și pe ipistații (supraveghetorii) aspri, purtînd chipul satanei și al oastei lui, care nu aduc asupra trupeshi necruțătoare, ci necăjesc cu sîrguință și în chip neobosit sufletul. Moise conduce acolo poporul lui Dumnezeu (Ieș. 3, 10). La noi, ce covîrșire ! Însuși Fiul și Cuvîntul adevărat al lui Dumnezeu cel ipostatic întrece mult și nesfîrșit litera legii. Acolo e toiagul (Ieș. 7, 9, 20 ; 8, 2 și 1), aici crucea (Matei 27, 32). Acolo lemnul, prefăcut în chip minunat în șarpe, înghițea șerpilor (Ieș. 7, 12) ; aici crucea, unealta răutății, folosită de o atît de mare bunătate, se arată, printr-o prefacere oarecare, pierzătoarea demonilor. Acolo Egiptul e furat de aur, de argint și de podoaba altor veșminte (Ieș. 12, 35, 36). Dar facem și noi aceasta pe ascuns în minte, aducînd iarăși lui Dumnezeu frumusețea noastră eliberată de păcat. Acolo stîlpul de foc și norul conducînd pe Israel de-a dreptul la mare (Ieș. 13, 21) ; aici vederea lui Dumnezeu și dragostea fierbinte a Lui, care conduce mintea credincioasă și văzătoare la lacrimi neîncetate, în care se pierde toată vrăjmășia și se omoară, după

ce mintea a ieșit din robia patimilor, precum s-au pierdut atunci în chip minunat slugile lui Faraon și Faraon însuși în mare, după trecerea mării de către iudei (Ieș. 14, 28). Și spunînd pe scurt, dacă ar vrea cineva să privească și să vadă toate cele de atunci ale iudeilor, le va afla pe acelea umbre și chip ale celor ce se săvîrșesc acum cu credincioșii adevărați.

Iar cel ce voiește să cunoască deosebirea dintre cele ale noastre și ale iudeilor mai pe scurt și mai limpede, să se gîndească la propovăduirea legii vechi și a celei noi și nu va greși. Cea dintîi vorbește despre făpturi și anume despre acestea văzute, că au fost făcute la început de Dumnezeu. Căci se spune : «A făcut Dumnezeu cerul și pămîntul și celelalte. Propovăduirea legii noi nu vorbește numai despre cele supuse simțurilor, ci și despre cele cunoscute cu mintea dintre făpturi, mai bine zis și despre cele necreate cunoscute cu mintea, de pildă : «La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan 1, 1). Legea iudeilor spune : «A zis Dumnezeu : să facem pe om după chipul și asemănarea noastră» (Fac. 1, 26). Iar a noastră spune : «Și Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit întru noi» (Ioan 1, 14). Aceea spune : «Să stăpînească peste peștii mării și peste păsările cerului și peste dobitoace, și peste tot pămîntul» (Fac. 1, 26). Aceasta însă zice : «Și din plinirea Lui noi toți am luat» (Ioan 1, 16). În aceea se spune : «A zis Dumnezeu : să se facă lumină» (Fac. 1, 3) ; în aceasta : «Dumnezeu care a zis : să lumineze lumina din întuneric, a luminat în inimile noastre» (2 Cor. 4, 6).

Deci cel ce ia aminte la toate cele spuse și anume la amîndouă propovăduirile, va înțelege limpede cît de mult întrec și covîrșesc bunătățile noastre pe cele ale legii vechi și va spune că acelea sînt umbră și chip față de adevărul nostru, sau al lui Hristos. Și va lăuda și

preamări harul și purtarea de grijă a lui Dumnezeu, care de la umbră și chip urcă firea noastră la mila mai presus de ființă a bunătății supralumești în Hristos Iisus, Domnul nostru.

64. *Dumnezeu se lasă pentru iubirea Lui de oameni prins de orice simț înțelegător.*

O, Prea Sfinte Cuvinte ipostatic și Înțelepciune și Putere a lui Dumnezeu (1 Cor. 1, 24)! Cum te voi lăuda, Doamne, a Căruia ființă și slavă e neapropiată? Cum voi preamări bunătatea Ta cea nemărginită, eu care sînt om și port o minte mărginită? ⁶⁷¹. Dar voi lăuda, voi preamări cele la care pot ajunge. Astfel voi veni din orice parte la simțirea slavei și bunătății Tale și sufletul meu se va lipi cu toată puterea de Tine (Ps. 62, 8). Și așa auzindu-Te pe Tine, mă voi teme cu adevărat și voi ieși din toate întru Tine, după Proorocul care a zis: «Auzit-am, Doamne, auzul Tău ⁶⁷² și

671. Mai înainte a spus că mintea este nehotărnicită, indefinită. Contrazicerea se împacă în sensul că mintea omenească se poate întinde la nesfîrșit, adică nu sfîrșește niciodată de a se întinde, pentru a cuprinde tot mai mult din Dumnezeu, care niciodată nu sfîrșește a i se dărui și mai mult. Dar tocmai de aceea niciodată mintea nu va ajunge să fie nesfîrșită în act ca Dumnezeu, căci atunci n-ar mai avea ce să primească de la Dumnezeu.

672. «Auzul» lui Dumnezeu e atît de atent, încît se face așa zicînd, auzit și înspăimîntă sufletul. De multe ori se aude și liniștea. Sau se aude mai mult în tăcerea cuiva auzul lui, sau atenția lui. «Auzim» adeseori liniștea, sau atenția încordată cu care ne aude sau ne urmărește cineva; auzim «auzul» lui și aceasta ne face deosebit de atenți în cuvintele, în purtările noastre. Atenția lui e sesizată însă de încordarea mea, de «auzirea» mea, sau o provoacă pe aceasta.

Sufletul ieșind din toate, intră în Dumnezeu, sau în lumea demonilor. În neant nu poate ajunge. Din ființa pe care a dat-o Dumnezeu, din ființa generală creată în care este (Das Sein), nu mai poate ieși. Dar adevărata ieșire (extaz) este transcenderea din ordinea creată, în Dumnezeu, de la viață la mai multă viață.

m-am înspăimîntat; înţeles-am lucrurile Tale şi am ieşit din mine» (Avac. 3, 1—2) ⁶⁷³.

Tu, Cuvinte Preaînalte, neînţelese, bătînd la uşă (Apoc. 3, 20), e vădit că ai bătut la auzul miresei din Cîntarea Cîntărilor, a cărei inimă s-a uimit din pricina Ta ⁶⁷⁴, ieşindu-şi din ea. De aceea a căutat să Te vadă cu multă simţire şi a strigat : «Arată-mi faţa Ta şi mă fă să aud glasul Tău. Că faţa Ta este frumoasă şi glasul Tău, dulce» (Cînt. Cînt. 2, 14). Iubit-am să spun şi cele ce le-a spus şi Iov, că «cu urechea mea Te-am auzit mai întîi, iar acum Te-a văzut ochiul meu» (Iov 42, 5) ⁶⁷⁵. Căci precum eşti Cuvîntul şi Înţelepţiunea, aşa eşti şi «lumina adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume» (Ioan 1, 6) ; întîi ca lumina văzută de la început, apoi ca lumina luminînd, ca Cel ce eşti soarele dreptăţii, pe cel ce vede, ca să vadă mai presus de minte, în chip fericit, înălţat prin virtuţi, cele dumnezeieşti şi mai presus de fire, cele negrăite proprii lui Dumnezeu singur şi iubirii mai presus de lume ⁶⁷⁶. De aceea, şi Ioan vesteşte lămurit : «Am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr» (Ioan 1, 14). Căci, întrucît eşti Dumnezeu adevărat, eşti cu adevărat şi lumină, precum mărturişeşte iarăşi Ioan. De aceea şi cei ce au luat din plinătă-

673. Înţelegerea deplină a lucrurilor Domnului înseamnă trecerea în Dumnezeu, adîncul ultim şi transcendent din care se explică, în care se luminează ele.

674. Auzirea lui Hristos de către om la uşa lui, se aude ca o bătaie la uşa acestuia. Cu această auzire bate la auzul miresei din *Cîntarea cîntărilor*.

675. Auzirea lui Dumnezeu, sau auzul «auzului» Său premerge vederii Lui, prin care El intră şi mai mult în planul accesibil nouă. Dumnezeu nu mai e simţit ca unul ce e nevăzut, ci se vede slava Lui, lumina Lui.

676. Fiul lui Dumnezeu luminează întîi din creaţiune, ca Logos şi Înţelepţiune ce a lucrat şi lucrează prin ea ; apoi luminează pe cel înălţat prin virtuţi, ca să vadă cele dumnezeieşti, necreate ale Lui, care sînt mai presus de creaţiune.

tea Ta dar negrăit, strigă, Negrăite, deschis, că Tu ești Dumnezeu, «Cel ce a zis să lumineze din întuneric lumină, care a luminat în inimile noastre» (2 Cor. 4, 6). Și Tu luminezi și faci să strălucească în chip vădit cele negrăite, ca astfel să ne pregătești să vedem cele mai presus de fire, mai presus de lume ale harului și adevărului, mai presus de ceruri, și să ne veselim.

De aceea Te faci cunoscut, cu iubire de oameni, nu numai prin auz și vedere, ci și prin pipăit, după cum spune ucenicul ce se odihnea pe piept despre : «Cele ce le-am auzit, cele ce le-am privit, cele ce le-am văzut și mâinile noastre le-au pipăit despre Cuvîntul vieții» (1 Ioan 1, 1). Fiindcă dacă te faci și haină celor credincioși, odihnindu-i pe ai Tăi, e vădit că cobori, Bunule, și la pipăitul lor înțelegător și îndumnezeitor⁶⁷⁷. Căci, cîți s-au botezat în chip fericit întru Tine și în credința în Tine, Te-au și îmbrăcat, în chip și mai fericit, pe Tine (Gal. 3, 27), Dăruitorule mare, după Apostolul Pavel, vestitorul sfînt al adevărului. De aceea, s-a bucurat cu sufletul de Dumnezeu Tatăl și de Domnul, Isaia, trîmbița proorocească cu mare sunet, cînd a fost îmbrăcat de El în chip minunat, cu Tine, Doamne, căci veșmîntul mîntuirii și haina veseliei cu care l-a îmbrăcat Tatăl, în chip mai presus de minte, ai fost Tu (Is. 61, 10)⁶⁷⁸. Căci în lumina cea nepătrunsă și mai presus de fire din jurul lui, cel prea învăluit de Dumnezeu Te

677. Tot capitolul acesta se resimte de influența Sf. Simeon Noul Teolog (de ex. *Traitées théologiques et éthiques* II, în : «Sources chrétiennes», nr. 129, trat. IV, p. 38). «Pipăitul înțelegător» e deosebit de cel prin simțuri. Ca și simțirea înțelegătoare, el este o înflînire duhovnicească nemijlocită cu Hristos, care e totodată și înțeleasă.

678. Adeseori Proorocii inchipuiesc, în ceea ce li se întimplă, pe Domnul Hristos ca om. Tatăl îl îmbracă pe Isaia, ca să arate că prin el îmbracă umanitatea primită de Fiul Său, cu slava dumnezeiască. Dar cuvîntul Proorocului e interpretat de autorul scrierii, în fraza următoare, și în sensul că lumina ce o vedea proorocul în jurul lui ca veșmînt de slavă, era văzută de el ca Hristos însuși.

vedea revărsat pe Tine, pricina desăvîrșită a unei atît de mari bucurii. Și mai ales cînd a înțeles că acest veșmînt e mîntuitor ; căci Te vedea pe Tine ca mîntuire.

Tot așa, din nesfîrșita bogăție a iubirii, Te faci mirosit în chip înțelegător de către cei ce au credință sănătoasă și odihnești și prin aceasta în chip minunat pe ai Tăi, iar ei Te slăvesc și Te laudă, că «mir vărsat e numele Tău» (Cînt. Cînt. 1, 3) ; și Te vestesc celor apropiați zicînd : «Măr frumos la vedere și bun la miros și dulce la gust este frățiorul meu și nardul meu a răspîndit mirosul mirurilor Tale» (Cînt. Cînt. 1, 12)⁶⁷⁹. De aceea și Apostolul Pavel, purtîndu-Te pe Tine, a zis că «sîntem buna mireasmă a lui Hristos» (2 Cor. 2, 15).

Dar și gustare Te faci credincioșilor și cină, mîncare și băutură a sufletului, dînd viață și hrînind în chip minunat și crescînd și îndulcind tainic, cum se cuvine, pe cel ce se împărtășește. Aceasta simțînd și David, prin gustarea Ta, ca proroc purtător de Dumnezeu a spus semenilor săi : «Gustați și vedeți că bun este Domnul» (Ps. 33, 9). Căci dacă ești văzut și ca măr, Te vor mîncă cei flămînzi ca pe o hrană tare bună și se vor sătura cei săraci cu duhul (Matei 5, 3), adică cei smeriți cu cugetul ; și Te vor lauda pe Tine, Doamne, pentru belșugul bunătății gustării (Ps. 21, 27) cei ce Te caută pe Tine pururea, ca să Te afle și să Te mănînce.

Căci din belșugul puterii dătătoare de viață se întinde sfînta hrană și băutură. Și vor viețui inimile celor ce Te mănîncă pe Tine în veacul veacului (Ps. 21, 27). Căci, fiind veșnic și nestricăcios, îi faci pe cei ce

679. Nardul răspîndit de suflet e mireasma mirurilor lui Hristos, a mirurilor revărsate în umanitatea lui Hristos și din ea în ceilalți. Dumnezeu nu e o abstracțiune gîndită, ci oceanul vieții care, prin atingerea de viața omenească, ia calitatea corespunzătoare conținuturilor tuturor simțurilor.

Te mănîncă, nestricăcioși și-i călăuzești spre veșnicie, prin lucrarea covîrșitoare proprie Ție. Pentru aceea din bunătatea Ta nemărginită, care înfrumusețează și face bine, chemi și îndemni pe cei cuvîntători, zicînd : «Veniți, mîncăți pîinea Mea și beți vinul pe care vi l-am pregătit vouă» (Prov. 9, 5), numindu-Te pe Tine însuși astfel. Căci ai zis cu alte prilejuri : «Eu sînt pîinea vieții» (Ioan 6, 35) ; și : «M-au părăsit pe Mine, izvorul vieții» (Ier. 2, 13). Și, de fapt, îți îmbii trupul și sîngele Tău, cele atît de sfinte, spre mîncare și băutură (Matei 26, 26—28).

Astfel, prin toate simțurile înțelegătoare hrănești pe ai Tăi, veselindu-i, Prea Iubitorule de suflet, Doamne, făcîndu-Te lor lumină, viață și desfătarea mai presus de toate bunătățile cele mai presus de fire. Binecuvîntat ești Iisuse, mana duhovnicească, cerească, nesfîrșit hrănitore. Slavă iubirii Tale negrăite față de noi, milostivirii Tale negrăite și îndelungii Tale răbdări, Stăpîne. Amin.

65. *Duhul lui Dumnezeu locuiește în cei credincioși.*

E un lucru foarte minunat pentru simțirea sau suflarea înțelegătoare⁶⁸⁰, revărsarea Duhului de viață făcător în inimile de carne, care au primit credința sănătoasă în iconomia întrupării Cuvîntului. Căci e un lucru minunat, precum s-a spus, să se verse din dumnezeirea necreată și mai presus de fire darul, puterea și lucrarea. Dar să se și unească cu inima și să o miște

680. Simțirea plină de înțelegere a lui Dumnezeu este pentru omul induhovnicit neîncetată și necesară ca o respirație. Inima lui respiră în Dumnezeu. Duhul Sfînt se revarsă prin minte, sau prin înțelegere ca aerul în plămîni. E o aluzie la concomitența răsufării și a pomenirii numelui lui Iisus. Duhul intră în inima spirituală a omului, concomitent cu intrarea aerului în inima lui de carne. Căci inima de carne este expresia organică a inimii spirituale.

neîncetat, este un lucru cu totul mai presus de fire și nespus de uimitor.

66. E un lucru foarte minunat că după ce Tatăl a zidit în Duhul, prin Cuvîntul dumnezeiesc, toate cele supuse simțurilor și cunoscute cu mintea (Colos. 1, 16), Treimea însăși locuiește și umblă (2 Cor. 5, 16) și pe-trece în chip vădit în cugetul omenesc. Căci e mare minune că fiecărui credincios evlavios i se trimite un înger de către dumnezeirea întreit ipostatică. Dar să binevoiască să vină și însăși Treimea, nesfârșită în putere și de viață făcătoare, în om și să-l întărească și să lucreze în chip dumnezeiesc și duhovnicesc în el, e cu totul mai presus de orice minune ⁶⁸¹.

67. E cu adevărat un lucru minunat că inima credincioasă poartă în ea sfînta rază a Dumnezeuului Cel Preaînalt care este peste toate. Căci este un lucru dulce, folositor și minunat și de oameni iubitor că Dumnezeu face mintea să se lumineze din afară, prin Sfintele Scripturi. Dar să se și dea pe Sine Însuși, în adevăr și în fapt, ca lumină credinciosului, și aceasta în lăuntru!

681. Sfînta Treime nu locuiește static în cugetarea omului, ci o mișcă pe aceasta spre alte și alte ținte, spre scopul ultim al ființei umane: îndumnezeirea. Dar «umblarea» Treimii în suflet are și alt înțeles: între Persoanele Sfintei Treimi se săvîrșește o comunicare de iubire, de care se resimte și ființa noastră. Aceasta înseamnă că noi iubim pe Tatăl în Fiul și cu iubirea Fiului și strigăm către Tatăl prin Duhul: Avva, Părinte! Toate Persoanele treimice se imprimă în mișcarea sufletului, făcînd pe om să simtă în sine dragostea de fiu a Fiului (înfiat) și chiar prin aceasta dragostea Tatălui asupra sa; dar și pe Duhul ridicîndu-l peste alipirea neliberă la cele de jos, la entuziasmul liber al iubirii față de Tatăl suprem. Omul simte astfel lumina Treimii, ca lucrare de îndumnezeire, de înfiere, de înduhovnicire. Dar inima omului n-ar simți lucrarea Treimii în ea și nu s-ar simți și pe sine prinsă în această lucrare, sau întipărită dinamic de ea, dacă n-ar fi capabilă să trăiască în infinitatea dumnezeiască.

inimii, nu în afară, și pururea, nu în chip trecător, întrece în chip vădit chiar minunea cea mai presus de toată înțelegerea.

68. E un lucru foarte minunat, că Acela pe care-L poartă cu mândrie și uimire Serafimii și toate Puterile cerurilor, e purtat de inima credinciosului. Dar faptul de a nu-L purta numai, ci de a se și uni cu El și de a se întipări de El, e mai presus de orice minune.

69. Cu adevărat e o minune fără măsură că sufletul este scaun și pat și căruță, prin har, al Dumnezeului nesfârșit în înțelepciune și nemărginit în putere, care are cerul ca scaun. Dar cine va putea să se minuneze cât se cuvine de faptul că sufletul e și iubit de El într-atîta, că e făcut să și respire împreună cu El și să fie părtaș de bunătățile mai presus de ceruri și i se încredințează așa de mari taine ⁶⁸².

70. Cu adevărat minunat și uimitor lucru este că Dumnezeu, Cel ce nu are loc unde să se odihnească (Is. 66, 1), se odihnește în chip vrednic de Dumnezeu în inimă ⁶⁸³. Dacă un împărat, chiar pămîntesc și măr-

682. Sufletul e făcut de Dumnezeu «scaun» al Său, pentru că Dumnezeu împărățește din el, făcîndu-l și pe el părtaș al împărăției peste patimi; e făcut «pat», pentru că Dumnezeu se odihnește în el, întipărind și în el odihna Lui; e făcut «căruță», pentru că sufletul nu e static, ci duce pe Dumnezeu la faptele sale bune, pentru că el însuși se înalță cu Dumnezeu tot mai sus, la ceruri. Dar mai mult decît acestea, Dumnezeu se introduce în «respirația» sufletului, sau în orice clipă de trecere a lui de la o stare la alta, făcînd sufletul ca orice astfel de trecere să o facă cu Dumnezeu, să fie ca o apă sălțătoare, mereu vie.

683. Orice ființă conștientă se odihnește numai în iubirea sigură și totală a altei ființe conștiente. De aceea și Dumnezeu află cea mai plăcută odihnă în inima omului care-L iubește în mod sigur și total. Omul poate iubi sigur și total pe Dumnezeu prin inimă. Inima este organul și locul iubirii. Iar inima poate iubi la nesfârșit, pentru că se poate umple

ginit în putere, atunci cînd îmbrățișează pe cineva cu iubire și dă mîna unui nobil, îi pricinuieste celui îmbrățișat sau celui căruia i-a dat mîna, multă slavă și cinste și adaugă, pe drept cuvînt, aceluia mare bucurie, ce se va întîmpla cînd de cel miluit se atinge, în chip vădit, nu un împărat pămîntesc, ci Dumnezeu Cel fără de început și necreat și Făcătorul și Domnul tuturor, Căruia îi stau de față cu frică zeci de mii de zeci de mii de îngeri și-I slujesc mii de mii; și se atinge nu simplu, ci în lăuntru inimii, ba mai vîrtos, și locuiește în el, nu vremelnic, ci veșnic, în așa fel că se și unește cu el și-l slăvește și-l îndumnezeiește la culme și-i dăruiește, celui ce-L primește și e cu har dăruit, zeci de mii de negrăite bunătăți ? Cît de mare și de negrăită slavă și cinste și bucurie se va întipări în el, iar aceasta pentru veșnicie ? Cu adevărat minunate și mai presus de minți sînt acestea. Miluiește-mă, Doamne, Treime Sfîntă !

71. E minunat lucru că Dumnezeu, Cel ce a zidit toate și, ca urmare, le și susține pe toate, e cuprins și ținut în chip necuprins, dar vădit și neîncetat, de către inima credincioasă. Dacă un împărat muritor și cu stăpînire mărginită ar veni și ar bate la casa cuiva și ar intra în ea și ar mîncea și bea cu acela, făcîndu-se comeșan cu el, aceasta s-ar face pe drept cuvînt, celui ce a primit astfel pe împăratul acela, slavă, cinste și bucurie, plăcere și mîngiere foarte mare. Dar dacă Însuși Împăratul veșnic și Domnul tuturor și Făcătorul celor văzute și cugetate intră fără zgomot nu în casa, ci în inima unui miluit oarecare, nu ca să se îndulcească cu

de iubirea nesfîrșită a lui Dumnezeu, întorcîndu-i-o ca iubire a sa. «Ale Tale dintru ale Tale». În relația de iubire a sufletului cu Dumnezeu se împlinește aspirația omului de a iubi la nesfîrșit și de a fi iubit la nesfîrșit.

acela de bunătățile din inima lui, ci de cele împărtășite de El din izvorul ceresc, și de mîngîierea mai presus de ceruri, adusă de El, ce socotești că va face cel ce L-a primit ? Cît se va bucura ? Și ce veselie și desfătare nu va avea acesta ? Va fi întreg numai fericire și încă foarte mare și minunată. Căci e cu adevărat o minune de neînchipuit că Cel ce umple toate și se află mai presus de toate, își face o inimă omenească oarecare casa și biserica Sa veșnică.

72. «Dumnezeu, Cel ce a spus să lumineze din întunec lumină» (2 Cor. 4, 6), luminează în inimile credincioșilor cu strălucire. Iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile lor prin Sfîntul Duh dat lor (Rom. 5, 5)⁶⁸⁴. Dumnezeu trimite pe Duhul Fiului Său în inimile lor și acesta strigă: «Avva, Părinte» (Gal. 4, 6). Credincioșii lipiți astfel de Domnul (o, minunată unire!), sînt un Duh cu Dumnezeu (1 Cor. 6, 17). Dar, oare cine vine la simțirea nemijlocită a bunătăților arătate ale harului ?

73. Credincioșii sînt în chip vădit moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori cu Hristos (Rom. 8, 17), ca un fel de hristoși de al doilea, părtași ai firii dumnezeiești (2 Petru 1, 4), fapt ce întrece toată mintea și scapă întregii înțelegeri. Iar prin aceasta se fac fii ai lui Dumnezeu și dumnezei prin lucrare și har. Ca atare ei văd și pătimesc în chip mai presus de fire cele mai presus de lume, sau, ca să spunem mai potrivit, se împărtășesc de «cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit» (1 Cor. 2, 9) în chip natural. Slavă iubirii neînțelese a lui Dum-

684. Lumina este una și aceeași cu iubirea, precum întunericul este una cu ura. Dumnezeu este lumină, este deschidere, pentru că este iubire.

nezeu Tatăl, a Treimii, a Celui ce ne-a iubit pe noi din bunătatea negrăită și mai presus de ceruri.

74. Tot credinciosul e cinstit în chip covârșitor de Dumnezeu.

«Cel născut din Duh, duh este» (Ioan 3, 6), după cuvîntul lui Hristos. O, mărire nemăsurată a harului ! O, dar negrăit ! Dumnezeu zidește pe om cu astfel de mari și minunate daruri. Deci, cel creat e prin fire făptură. Dar din belșugul covârșitor al dărnicii Sale, Domnul atotîndurat, Treimea cea mai presus de ființă și a toate lucrătoare, umplînd făptura de har, ridică pe om pînă la ultima înălțime a Duhului necreat, unindu-l cu Sine însuși, cum nu-și poate închipui cineva, îndumnezeindu-l și făcîndu-l fiu și Duh. Căci spune : «Eu am zis : dumnezei sînteți și toți fii ai Celui Preaînalt» (Ps. 81, 6). Și s-a scris despre Dumnezeu : «Poruncă a pus și nu va trece» (Ps. 148, 5) ; și : «Sfatul Domnului rămîne în veac, gîndurile inimii Lui din neam în neam» (Ps. 32, 11), avînd fire neschimbată. Dar și cuvîntul și porunca și voia și sfatul Lui ni le-a adus nouă Cuvîntul ipostatic al Lui, făcîndu-se Înger al acestui mare și minunat sfat mai presus de fire (Is. 9, 6). El insuflă ucenicilor Săi Duhul (Ioan 20, 22) și astfel, născîndu-i din nou duhovnicește, îi arată în chip tainic Duh și așa îi face fii ai lui Dumnezeu. «Căci toți cei purtați de Duhul, sînt fii ai lui Dumnezeu» (Rom. 8, 14). Iar dacă sînt fii, e vădit că sînt și dumnezei. Căci cel născut are numaidecît firea celui ce l-a născut. De aceea, îi învață Mîntuitorul pe ucenici să numească pe Dumnezeu, Tată (Matei 7, 9), avînd părășie la Duhul. Astfel, Sfînta Treime îi face pe cei credincioși dumnezei și fii și duhuri, descoperindu-le în chip covârșitor tot darul minunat ce se poate cugeta.

75. *Tîlcuire la: «Întinzîndu-și aripile Sale i-a luat pe ei și i-a ridicat pe umerii Săi» (Deuteronom 32, 11).*

Înțelege, primește în simțirea înțelegătoare, cele ce ți le spun acum. Știi foarte bine că, minunîndu-te, te vei umple de bucurie duhovnicească, sau de plăcere dumnezeiască. Căci zice Duhul Sfînt prin proorocul David : «Cel ce șezi pe Heruvimi, arată-te!» (Deuteronom 32, 11). Și iarăși : «Cel ce vede adîncuri fără fund șade pe Heruvimi» (Ps. 98, 1). Și iarăși : «S-a suit pe Heruvimi» (Ps. 17, 11). Dar ce face cu credincioșii ? Un lucru foarte minunat, în chip covîrșitor mai presus de ceea ce s-a spus mai înainte. Căci Dumnezeu nu se așează numai pe noi, dîndu-ne viața, încălzindu-ne, păzindu-ne și veselindu-ne în chip minunat, cum face pasărea cu puii ei. Ci, o, minune a dragostei dumnezeiești !, ne așează pe Sine însuși și se face pe Sine ca o căruță nouă a noastră, mai presus de înțelegere, prin prisosința nesfîrșită a dragostei Sale, păzindu-ne în siguranță și purtîndu-ne în chip nespus la bunătățile negrăite și supralumești ale vieții mai presus de ceruri și pregătindu-ne astfel să ne desfătăm de cele mai presus de fire și să ne umplem de pace și să ne odihnim în cele de netălmăcit și să ne bucurăm și să gustăm în chip dumnezeiesc și duhovnicesc și să ne îndulcim, precum se cuvine, de ele. Căci zice și marele Moise în Duh : «Întinzînd aripile Sale, se înțelege Dumnezeu, i-a primit pe ei și i-a ridicat pe umerii Săi» (Deut. 32, 11). O, iubire negrăită ! Chiar și numai a-și întinde aripile Lui și a-i primi pe credincioși și a se face, astfel, în chip vădit, purtătorul lor e pentru ei o vrednicie cu adevărat mai presus de a heruvimilor și pricină de mare și negrăită bucurie. Dar a-i și lua și ridica pe umerii Lui, umbrindu-i acolo (cu aripile) cum zice proorocul David, nici mintea heruvimilor n-ar putea să înțeleagă și să laude după cuviință, ceea

ce se petrece. «Că precum este mărirea Ta, așa este de neînchipuit și mila Ta» (Înț. Sirah 2, 20), Treime Sfântă, slavă Ție!

76. Schima monahilor și făgăduințele ce țin de viața călugărească cer o minte însingurată⁶⁸⁵. Dar aceasta numai Dumnezeu o lucrează și o înfăptuiește printr-o sîrguință cu toată puterea și după rînduială. O lucrează împărtaşindu-i harul Său de viață făcător. Și o înfăptuiește, făcîndu-se văzut în chipul unitar și unic al Împărăției și al slavei Lui atotțiitoare. Căci singur El este Preaînalt, necompus cu cele multe și neasemănat, datorită ridicării Lui neasemănată peste toate, singur puternic în înțeleș propriu, toate fiind puternice prin împărtaşire de El, singur cu adevărat înțelept, toată înțelepciunea înțelepților fiind prin darul Lui, singur fiind cu adevărat și în chip veșnic și de aceea Făcătorul și Ziditorul tuturor celor ce sînt. Pentru aceea cu drept cuvînt și foarte bine s-a zis: «Din El și pentru El și spre El sînt toate, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor» (Rom. 11, 36).

Dacă, deci, acestea sînt în acest fel și toate împreună sînt bune și frumoase, ca unele ce au existență din Dumnezeu și prin El se păstrează și se susțin și spre El caută și în El își au capătul; și dacă pe cei ce se folosesc cum se cuvine de toate cele spuse, îi unește cu Dumnezeu, ca Cel ce e Tatăl acestora, al bunătății, al iubirii, al cumpătării, al înțelepciunii, al cunoștinței, al vederii, al făptuirii cuvenite, al îndumnezeirii, al desfătării dumnezeiești și al bucuriei ce ține de ea, al păcii mai presus de ceruri, al temerii evlaviei, al tăriei și al sfatului, al căii drepte credințe, al științei și al tuturor cîte țin de firea cuvîntătoare și o îndulcesc, o umplu de slavă și o veselesc și o fac asemenea cu Dumnezeu și o îndumnezeiesc; dacă, deci, precum s-a spus, tot ce e bine și frumos e de la

685. O minte însingurată de toate.

Dumnezeu singur, cu adevărat deșert este cel ce, după ce s-a făcut iubitorul acestor bunătăți și frumuseți, se desparte și se rupe de Dumnezeu, izvorul și rădăcina tuturor bunătăților și frumuseților. Căci acesta nu va avea nimic nici din cele prin fire frumoase și bune, odată ce s-a întors cu nerecunoștință de la Făcătorul și susținătorul lor, de la Cel în care-și au temelia toate cele bune și frumoase. Ci chiar de va socoti că se află în cele bune și frumoase, nu va fi cu adevărat în bine și frumos, ci într-o rătăcire și batjocură cumplită. De aceea trebuie să stăruim cu toată ființa noastră în Dumnezeu singur și numai la legea Lui trebuie să gândim și numai de ea să ne alipim. Numai așa ne vom face părtași de slava curată, de desfătarea nemincinoasă și de bogăția nesfârșită și neclătinată și vom avea împreună toate bunătățile și frumusețile de care am vorbit, ba și pe Dumnezeu locuind și umblînd, o, minune în noi (2 Cor. 6, 16). Numai așa ne vom bucura de bunătățile cu adevărat nevăzute și neuzite cu simțurile din afară. Numai așa vom viețui în chip unitar și unic în Hristos Iisus, Domnul nostru.

77. Cînd petrecem liniștit în smerita cugetare și avem inima purtătoare de Duh, lucrată de har, mintea, armonizîndu-se în chip fericit cu adevărul, se face văzătoarea multor vederi dumnezeiești și e călăuzită în taine negrăite mai presus de lume și se socotește cu adevărat ca o nouă venită și ca o trecătoare între lucrurile lumii. Și se desfată și se bucură în chip vădit în Duh de lucrurile ce sînt mai presus de minte și cu totul dincolo de înțelegere. Scurt vorbind, adeseori e întipărită și de Dumnezeu în chip minunat și pătîmește ieșiri pline de uimire la Dumnezeu și urcă spre îndumnezeire, ca spre o pătîmire fericită, în tăcere și în vedere și în dragoste mai presus de fire, cu înrîurirea și puterea Duhului luminător și de viață făcător, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

78. Cel ce, potrivit proniei, cugetă numai la Dumnezeu și petrece în El ⁶⁸⁶ și vede în chip limpede pe Dumnezeu în Duh, umblînd și petrecînd în sine, împlinește în chip vădit porunca dumnezeiască a Domnului Iisus, care zice: «Rămîneți întru Mine și Eu întru voi» (Ioan 15, 4). Și s-a unit, de aceea, în chip străin cu Dumnezeu și s-a făcut mort în chip minunat și foarte fericit împreună cu El ⁶⁸⁷. Și astfel, s-a făcut lucrător nerătăcit al poruncilor lui Dumnezeu ⁶⁸⁸. Căci a zis Mîntuitorul: «Cel ce rămîne întru Mine și Eu întru el, multă roadă aduce», adică multe virtuți (Ioan 15, 6) ⁶⁸⁹. Drept aceea, să se silească tot cel ce voiește să dobîndească virtuțile, prin vedere și rugăciune, să rămînă și să stăruie cu toată puterea în Dumnezeu, ca văzînd Dumnezeu nevoița sfîntă a sufletului, să plece cerurile și să se facă foarte vădit, în chip minunat, umblînd și petrecînd înăuntru sufletului. Prin aceasta va hărăzi celui părtaș de El bucuria de toate bunătățile și frumusețile și buna plăcere pentru toate sfințele porunci. Căci El însuși a zis: «Fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 6), chiar dacă vi se pare că faceți.

686. E o voință a proniei lui Dumnezeu, sau a planului Lui cu lumea, să cugetăm numai la El, să-L iubim numai pe El și numai în El să iubim pe toate celelalte și să ne unim cu ele; pentru că numai El le cuprinde pe toate.

687. Un alt înțeles al răstignirii lui Hristos. El s-a răstignit pentru a arăta că a murit lumii pentru Dumnezeu și pentru a pune în umanitatea Lui această putere pentru a ne-o comunica și nouă. De aceea Botezul înseamnă moarte cu Hristos și naștere la viața nouă din viața lui Dumnezeu primită de El prin înviere.

688. Dumnezeu conduce lumea spre scopul Lui într-un chip mai rodnic prin poruncile Lui, cînd ele sînt împlinite de noi. Deci pronia lui Dumnezeu se înfăptuiește și prin noi, desigur cînd împlinim poruncile lui Hristos și tindem să ne facem asemenea Lui și să ne unim cu El prin această împlinire.

689. Virtuțile reprezintă deci împlinirea proniei lui Dumnezeu sau roada ei în noi. Căci prin ele am ajuns asemenea lui Dumnezeu și ne-am unit cu El.

79. Dacă dragostea cere să nu se ascundă comoara, nici înțelepciunea cea de folos obștesc, e vădit că nici lucrarea înțelegerii și vederea lui Dumnezeu și năzuința spre ea, nu trebuie să se țină în minte nescrisă, ci trebuie să se pună și să se însemne în scris, din dragostea pentru folosul obștesc. Căci omul fiind un animal cugetător, înzestrat cu minte și cu pricepere și, de aceea, cugetînd despre Dumnezeu cele ale credinței, din cele ce s-au făcut pentru el, se naște în el înțelegerea dumnezeiască și cuvenită și intră cu știință în țara poruncilor. Dar pentru aceasta are nevoie de ajutorul lui Dumnezeu Cel sprijinitor. Și, de aceea, se roagă des cu lacrimi, cerînd lui Dumnezeu să-i ușureze împlinirea poruncilor. «Iar cînd va binevoi să se îndure, Tatăl se va îndura de fiu» (Ps. 102, 13). Dumnezeu se va îndura adică de cel ce se roagă Lui și va vărsa îndată (o, minune!) din Duhul Său peste el, sau în inima lui se va mișca și aprinde simțirea iubitoare față de Dumnezeu pe care Îl primește. Și-i va hărăzi, cum nu se poate spune, îndrăznire, ca unui fiu față de tatăl. I-o hărăzește ca pe o arvună, prin acea vărsare și lucrare a Duhului peste cel ce se împărtășește, și-l îndulcește pe acesta în chip covârșitor, îl îmbunează, îl smereste și-l înalță într-un chip nou în slavă și cinste, prin unirea cu el. Și-l conduce la iubiri înflăcărâte și așa de mari, că tot ce vede în jurul lui Dumnezeu socotește ca al său propriu; și curțile Tatălui, bogăția, slava, tăria, frumusețea, înțelepciunea, stăpînirea și toate cele frumoase și toate cele bune, mărirea și lauda, toate sînt desfătarea și lauda și bucuria sa, ca ale unui fiu. Cînd deci sufletul ajunge la vederile acestea, prin împărtășirea de Duhul, ca la niște vederi firești, adică cînd le vede în Dumnezeu Cel în Treime, atunci vede pe Dumnezeu cu adevărat ca pe un Tată foarte iubit, în chipul în care am spus și se umple de bucurie, avînd întipărit numai pe Dumnezeu, de care se desfată și se veselește mai presus de fire, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

80. Care e plăcerea propriu-zisă?

Socotesc că oricine s-a apropiat de aceste lucruri cu judecată, va spune că plăcerea propriu-zisă e ceea ce nu poate fi pus pe seama firii și nu poate fi grăit prin cuvânt și ceea ce dăinuiește ca o stare îndelungată și umple inima de bucurie și după trăirea ei; ceea ce e departe de plăcerea după trup, care este idolească (legată de un chip) și nu e o plăcere propriu-zisă. Drept aceea tot cel ce dorește plăcerea, să caute plăcerea înțelegătoare (spirituală), duhovnicească, curată și care nu se împrăstie, și nu va greși, ci mai degrabă se va muta cu ușurință de la cele de pe pământ la cele cerești, cu gândirea lui și apoi cu tot sufletul. Căci aceasta este plăcerea adevărată și propriu-zisă: plăcerea inimii neurmată de părerea de rău, adevărata plăcere a sufletului rațional și nemuritor, care rămîne veșnic luminoasă, pururea izvoritoare, neosîndită, și mai degrabă vrednică de dorit, fericită și însoțitoare nezmotoasă a sfinților din veac, pașnică, blîndă, dătătoare de îndrăzneală, strălucitoare, cu bun chip, evlavioasă, luminoasă, plină de bucurie și lucrătoare și după aceea. Iar dacă te-ai îndulcit înțelegător (spiritual)⁶⁹⁰ și duhovnicește cu ea prin cercare, cu siguranță vei consimți cu cele scrise. Iar dacă nu, ține deocamdată cele spuse, prin credință.

81. Despre plăcerea trupească.

Iar plăcerea care nu e înțelegătoare (spirituală) și a Duhului, ci a trupului, e greșit să se numească plăcere. Căci, aceasta aducînd, odată împlinită, o amară părere de rău, în chip mincinos se numește plăcere. E o plăcere

690. «Plăcerea înțelegătoare» sau gustată «înțelegător» e opusă celei gustate cu simțurile. Dar ea nu e numai o plăcere intelectuală (amor intellectualis), ci e o bucurie curată a întregii ființe, o stare de euforie. E experiența realităților gîndite, a comuniunii cu Dumnezeu cel iubitor, dar și o înțelegere a acestor realități trăite în iubirea Lui.

falsă și străină de sufletul rațional, e nerațională, josnică, greoaie, iubitoare de întuneric, zgomotoasă, stingheritoare, trecătoare, supusă repede veștejirii. Căci, îmbătrânind trupul, se retrage cu rușine fără să vrea; e osîndită, ticăloșește viața, o face nefolositoare, roabă, apăsată de osîndă, lacomă de mîncare, moleșită, fără chip, fără nădejde, nesocotită, aducînd tristețe întunecată celui ce o lucrează, după săvîrșire. Dacă ai pătimit acestea, fără îndoială cunoști adevărul celor spuse. Iar dacă te-ai păzit, prin mîna lui Dumnezeu, ascultînd de cuvintele mele, ca de cuvintele adevărului, să știi că vei secera rodul strălucitor al vieții ⁶⁹¹.

82. Am primit lumina duhovnicească pururea strălucitoare și viața mai presus de lume și dumnezeiască și prin ele hrana și desfătarea, năzuințele și doririle, uni-

691. E descrisă toată dezordinea și stricăciunea adusă de plăcerile inferioare. Părinții socotesc în general că viața ordonată, care duce la îndumnezeire, e o viață călăuzită de rațiune, în unire cu harul, sau în comuniune cu Dumnezeu cel personal, pe cînd patimile care desfigurează ființa umană au un caracter nerațional, adică egoist. Ordinea în ființa proprie și în societate e ținută prin rațiune, care ia în considerare armonia dintre toate; dezordinea, descompunerea individuală și socială e efectul patimilor iraționale. E implicată aci învățătura despre persoane și lucruri ca încorporări ale rațiunilor Cuvîntului dumnezeiesc, între care există în mod firesc o armonie. Rațiunile gîndite ale lucrurilor, corespunzînd rațiunilor gîndite ale Logosului, sînt încredințate rațiunii gînditoare, rațiunii-subiect a persoanelor, ca chipuri ale Rațiunii-Subiect, suprem reprezentată de Cuvîntul ipostatic, pentru ca aceste persoane să aibă un conținut comun al dialogului între ele și cu Logosul. În toate luminează Cuvîntul dumnezeiesc, sau Rațiunea supremă. Dar lucrurile și rațiunea finită a persoanelor sînt sinteze armonioase ale rațiunilor în starea lor încorporată. Cînd rațiunea umană gînditoare face un uz rău de aceste sinteze, stricînd armonia în ființa umană, și între persoane și lucruri, se produce o dezordine și o stricăciune generală. Menținerea în armonie a rațiunilor lucrurilor, a relațiilor dintre persoanele înseși și între persoane și lucruri, nu se poate face decît ascultînd de învățătura dată de Subiectul veșnic al rațiunilor făpturilor și urmînd pilda acestui Subiect intrupat. Acest lucru se accentuează în mod special în capitolul următor.

rile și bucuriile neasemănate ale dumnezeirii întreit ipostatice și simțirile iubitoare negrăite împreună cu Hristos Iisus, Domnul tuturor. Dar, vai de ticăloșia și de nebunia mea! Vai de răutatea necumînțeniei mele! Minteaa mea, care a ajuns prin har mai presus de ceruri, furată uneori, se apleacă spre gunoaiiele mincinoase, pămîntești și pline de tot mirosul urît. Vai, cine nu se va mira și nu va plînge de cele ce le fac și nu va ruga, din milă, pe Dumnezeu ca să-mi dăruiască, cu iubire de oameni, o mai mare putere prin Duhul luminător și de viață făcător, ca să alung mai ușor pe diavolul ce uneltește și pe vrăjmașul ce viclenește împotriva sfintei și minunatei mele vieți? ⁶⁹². Voi toți, Prea Sfinților Îngeri și voi toate sufletele dreptilor, rugați-vă lui Dumnezeu pentru mine, cel nesimțit și corbît la cuget.

83. Dumnezeuul meu, Dumnezeuul meu, de cît care nimic nu e mai mare, ca Cel ce ești necuprins, ca Cel ce ești totul, ca Făcător al totului și de nesfîrșite ori nesfîrșit mai presus de toate, ca Cel mai presus de ființă; Doamne al meu, Doamne, sfîntă unire negrăită și netălmăcită, împreună suflare a creștinilor, slavă Ție! Cum, Stăpîne, văzîndu-Te pe Tine strălucind în inima mea noaptea și ziua, nu ies pururea afară din mine (nu sînt pururea în extaz) prin harul covîrșitor, ci rămîn nepăsător și nesimțitor față de un astfel de dar, Preaputer-nice? Vai, cît de păcătos sînt!

Dacă ai cunoaște cine este cel ce m-a legat pe mine și de cine m-a legat și prin cine, te-ai fi apucat repede

⁶⁹². Orice viață omenească e sfîntă și minunată prin valoarea ei veșnică, prin misterul ei nehotărnicit; chiar și prin înfățișarea ei desfigurată de rău, de păcat, se străvede chipul dumnezeiesc, taina și valoarea ei. De aceea chiar în iad, persoana umană rămîne indestructibilă. Are în ea posibilități veșnice de a experia chinurile răutății, neconformitatea ei cu ele. Dar demonii uneltesc în chip special cînd văd o viață care s-a făcut sfîntă și minunată în chip actual, prin silințele ei.

de lucru, plin de uimire, și ai lăuda pe Dumnezeu cel mai presus de ființă, mulțumindu-I cât se poate de mult pentru toate câte le face în chip minunat, din bunătatea Lui.

Dacă ai înțelege, deci, cât de departe sînt de taina lui Hristos, venind la o uimire mai mare, decît o poate spune cuvîntul, ai osîndi trîndăvia, nepăsarea și negrija mea, ca să nu spun nesimțirea și neînțelegerea vădită.

În vremea aceea, răspunzînd Iisus, a spus: «Mărturisescu-Mă Ție, Părinte, Doamne al cerului și al pămîntului că ai ascuns acestea de la înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor. Da, Părinte, că așa a fost bunăvoirea înaintea Ta» (Matei 11, 25, 26). Cere pururea, roagă-te, ca să nu pătimești fără înțelepciune în cele de întristare ale vieții în chip nevrednic și de Dumnezeu și de amîndoi. Și iartă-mă!

Calist Angelicude

Introducere

După unele știri despre Calist Angelicude, date de A. Erhard⁶⁹³, reluate de H. G. Beck^{694 a}, cu acest autor s-a ocupat în timpul mai nou Stelian Papadopol^{694 b}, care i-a publicat și opera «Împotriva lui Toma de Aquino»^{694 c}. Autorul acesta, căruia în *Filocalia greacă* și în P.G. 147, 817—826, i s-a publicat o mică scriere „Ἡσυχαστικὴ τριβή“, tradusă în acest volum sub titlul «Meșteșugul liniștirii», e numit în *Filocalia greacă* și în *Patrologia Greacă* (P.G.), Calist Tilicude. Stelian Papadopol a confirmat știrea dată de A. Erhard și Beck, că numele lui adevărat este Calist Angelicude și a adus noi știri despre el. Acest autor a fost activ în a doua jumătate a secolului XIV lângă localitatea Melenic din Macedonia, trăind pînă spre sfîrșitul secolului XIV. El viețuia într-o «așezare» monahală de lângă acea localitate, într-un fel de sihăstrie, în care a clădit și o biserică, fiind ajutat și de țarul sîrb din acea vreme. În jurul acestei biserici viețuiau mai mulți asceți, tunși în monahism de Calist. Într-un document al patriarhiei din Constantinopol el este numit «om duhovnicesc, virtuos și isihast». Numirea de «isihast» se dădea, după disputele isihaste de la mijlocul secolului XIV, unui monah care se ocupa cu rugăciunea minții și care a ajuns prin nevoința lui cu liniștirea pînă la vederea luminii dumnezeiești.

693. A. Erhard, *Theologie*, în: K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, Leipzig, 1897, p. 158 și 160.

694 a. *Op. cit.*, p. 784.

694 b. Στῆλ. Παπαδοπούλου, «Ἑλληνικαὶ μεταφράσεις θωμιστικῶν ἔργων. Φιλοθωμιστὰ καὶ ἀντιθωμιστὰ ἐν Βυζαντίῳ». Atena 1967, p. 156—172.

694 c. Idem, Καλλίστου Ἀγγελικοῦδῃ, κατὰ Θωμά Ἀκινάτου, Atena, 1970.

După localitatea unde viețuia, se mai numește și Mele-nichiotis. În codex Vatopedi gr. 736 și Arundel 520 din British Museum se păstrează o operă ascetică a lui, alcătuită din 30 de «Cuvinte». Stelian Papadopol a dat titlul acestor «Cuvinte» în introducerea lui din ediția scrierii lui Calist contra lui Toma de Aquino. Cuvîntul XXII, care poartă titlul „Ἡσυχαστικὴ τριβή“, pare să fie, după titlul lui și după cuvintele cu care începe, identic cu scrierea din Filocalia greacă și cu traducерile ei românești mai vechi, date sub numele lui Calist Tilicude și cuprinse sub titlul «Iscusirea (sau Iscusul) liniștii» în mai multe manuscrise (de exemplu în manuscrisele care se află în Biblioteca Academiei R.S.R. cu nr. 1841, f. 102 v-119 v, scris la 1818 și în cel cu nr. 2435, f. 208 v-218 v, apoi în manuscrisul cu nr. 40, f. 44—55 v, din Biblioteca Patriarhiei Române care datează din secolul XIX).

Iată câteva din titlurile pe care le găsim în «Cuvintele» scrierii sale ascetice : Cuvîntul III : «*Rai duhovnicesc, sau luminile dumnezeiești ce au ca poartă vederea prin Duhul*» ; Cuvîntul IV : «*Despre intrarea prin Domnul în raiul duhovnicesc și despre poarta și cheia lui ; și explicarea cuvintelor : «De va intra cineva prin Mine se va mîntui*» ; Cuvîntul XIII : «*Despre plăcerea și bucuria duhovnicească și prilejurile lor*» ; Cuvîntul XIV : «*Cum trebuie să ne folosim cu știință de contemplarea lui Dumnezeu*» ; Cuvîntul XXI : «*Despre viața ascunsă în Hristos*» ; Cuvîntul XXIV : «*Despre făptuitor și contemplativ*» ; Cuvîntul XXV : «*Despre contemplare*».

Preocuparea stăruitoare cu «raiul duhovnicesc» și cu contemplarea, preocupare pe care o întîlnim și în «Suta de capete» a lui Calist și Ignatie și în «Capete despre rugăciune» și în continuarea lor sau în «Raiul» patriarhului Calist, preocupare care merge pînă la identitatea titlului multor «Capete», face loc presupunerii că cele din urmă sînt influențate de scrierea lui Calist Angelicude, sau scrierea lui de acelea. Problema va putea fi soluționată definitiv numai după un studiu paralel al scrierii lui Calist Angelicude și a celor trei

scrieri amintite. Beck spune : «Se pare că (Calist și Ignatie) au urmat îndeaproape opera lui Calist Angelicude, pe care au umplut-o cu citate»⁶⁹⁵. Vom vedea în introducerea la scrierea lui Calist Catafygiotul, publicată tot în acest volum, că și ea respiră același duh și e plină de aceleași preocupări.

Mai trebuie menționat că și cealaltă scriere mare a lui Calist Angelicude, împotriva lui Toma de Aquino, acordă același rol Sfântului Duh și curățirii inimii în cunoașterea lui Dumnezeu, în care vede autorul deosebirea între dreapta credință moștenită de la Sfinții Părinți și raționalismul scolastic.

695. *Op. cit.*, loc. cit.

CALIST ANGELICUDE

Meșteșugul liniștirii ⁶⁹⁶

Nu se poate pocăi cineva, fără liniștire; nici nu poate atinge în vreun fel oarecare curăția, fără retragere; și nu se poate învrednici de convorbirea cu Dumnezeu și de vederea Lui pînă ce se află în convorbire cu oamenii și îi vede pe ei. De aceea, cei ce și-au făcut o grijă din a se pocăi de greșalele lor, a se curăți de patimi și a se bucura de convorbirea cu Dumnezeu și de vederea Lui — care este capătul de drum și ținta celor ce petrec după Dumnezeu, și arvuna, ca să zic așa, a moștenirii veșnice a lui Dumnezeu — urmăresc cu toată sîrguința liniștirea și socotesc drept lucrul cel mai folositor să se retragă și să ocolească pe oameni, cu toată simțirea sufletului. Începutul lor în viața de liniștire este plînsul, ocărîrea și disprețuirea de sine, pentru care, spre a le face în chip cît mai curat, iau asupra lor privegherile, starea în picioare, înfrînarea și osteneala trupească, al căror sfîrșit deobște este rîul de lacrimi ce pornește din ochii celor ce cugetă cele smerite întru frîngerea inimii. Căci precum în cei ce tind spre curăție și o dobîndesc prin fapte, sfîrșitul este pacea din partea gîndurilor, așa în aceia sfîrșitul este, cum am spus, curgerea lacrimilor ⁶⁹⁷.

696. P.G. 147, 817—825.

697. Se face și aci deosebirea între cei lucrători și cei contemplativi, sau văzători, sau rugători. Cei dintîi ajung la pacea din partea gîndurilor, iar cei de al doilea la șiroaiile de lacrimi. Lacrimile vin dintr-o conștiință foarte apăsătoare a păcatelor, care produce în cel ce o adîncește o simțire atît de adîncă de părere de rău, de durere, de chin, de «străpun-

Iar de aci începe mintea, în chip firesc, să pătrundă în firile lucrurilor și să vadă măiestria lui Dumnezeu. Lucrul ei este, de acum, să prindă și să contemple înțelesul dumnezeiesc al puterii, al înțelepciunii, al slavei, al bunătății și al celorlalte cîte sînt în Duhul lui Dumnezeu. Ea pătrunde totodată în tainele Scripturii, gustă bunătățile mai presus de fire, se bucură de frumusețile mai presus de lume și se face încăpere a iubirii lui Dumnezeu. Și așa e cuprinsă de dor, se bucură și se veseleşte, alergînd spre capătul din urmă al virtuților, spre dragostea Făcătorului a toate ⁶⁹⁸. Nu mai pătimește și nu se mai teme de nici-o rătăcire prin cele de aici, deși are de suferit unele luncări și porniri păcătoase și mișcări necuviincioase din multe pricini, ca una ce e schimbăcioasă ⁶⁹⁹. Dar din acestea trebuie să se reculeagă, depărtînd de la ea orice descurajare. Mintea acestora, înaripîndu-se cu nădejdea iubirii de oameni a lui Dumnezeu, zboară spre cele dumnezeiești, îndeletnicindu-se cu lacrimile, cu rugăciunea și cu celelalte nevoițe pomenite, și se desfată cu raiul dumnezeiesc al dragostei, atîta cît îi este cu putință. Nu mai vede nimic altceva, nici chip, nici grosime, nici înfățișare, nici altceva peste tot, ca să grăim pe scurt, afară de lacrimi, de pacea dinspre gînduri și de dragostea lui Dumnezeu. Căci prin acestea se păstrează și neîmprăștierea

gere» a inimii, încît încep să-i curgă lacrimile, care nu curg pînă mai este în om o anumită învîrtoșare.

698. Cei ajunși la starea contemplativă pătrund întii înțelesurile tainice ale lucrurilor și ale Sf. Scripturi și prin ele contemplă măiestria lui Dumnezeu din creațiune și pe Dumnezeu însuși. În ei își face loc iubirea lui Dumnezeu, care îi silește spre tot mai multă iubire a Lui. Aceasta e capătul tuturor virtuților, cu a căror agonisire s-au ocupat încă în faza făptuitoare.

699. Avem în acestea totuși unele asemănări cu «Raiul» patriarhului Calist. De acest «Rai» chiar se pomeniște în cele următoare. Cel ajuns la această stare nu mai e ispitit de lucrurile din afară, dar are încă în sine firea sa schimbăcioasă și, în resturile unor obișnuințe rămase în sine, puțința unor alunecări și porniri necuvenite.

minții și se dăruiește și mîntuirea sufletului. Căci stă de veghe cumpătarea și se roagă în Hristos Iisus, Domnul nostru.

Șezînd în chilia ta, mintea ta să aibă îndrăznire către Dumnezeu întru smerenie : smerenia pricinuită de nevrednicia și de nimicnicia ta; îndrăznirea, pentru dragostea nemișorată a lui Dumnezeu și pentru neținerea minții a răului de către El. Și sufletul e ridicat la cinste înaintea lui Dumnezeu, cînd, măcar că se recunoaște păcătos, totuși îndrăznește în iubirea de oameni a lui Dumnezeu și se socotește atîrnat de El ⁷⁰⁰. De aceea, poruncește și Sfîntul Pavel, zicînd : «Să ne apropiem cu îndrăznire de tronul harului» (Evr. 4, 16). Căci îndrăznirea către Dumnezeu este un fel de ochi al rugăciunii, sau o aripă, sau o atîrnare minunată ⁷⁰¹. Nu are îndrăznire cineva, cînd socotește că ar fi bun — să nu fie!, fugi de acest gînd — ci cînd zboară spre nădejdea dumnezeiască, înaripat de gîndul negrăitei iubiri a lui Dumnezeu și al uitării răului de către El. Roagă-te, deci, cu îndrăzneală în cuget smerit, hrănit de nădejdi bune în Dumnezeu, întru Hristos Iisus, Domnul nostru, precum s-a zis. Trebuie să cauți pururea cu grijă cele ce potolesc

700. În «Viețile Sfinților» se vorbește mult de «îndrăznirea» ce o au ei la Dumnezeu. Dar aci «îndrăznirea» e văzută ca unită cu smerenia. Sfîntul are «îndrăznire» la Dumnezeu nu pentru bunătatea sa, ci pentru încrederea în mila lui Dumnezeu, care nu ține minte răul săvîrșit. De aceea ea se împacă cu smerenia. Căci chiar în această îndrăznire sufletul e conștient că în tot ce are și primește atîrnă de iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Dacă s-ar socoti bun, n-ar mai fi bun în realitate și n-ar mai cere de la Dumnezeu ceva. Ar socoti că Dumnezeu e obligat să-i dea.

701. «Îndrăznirea», fiind unită cu rugăciunea, arată din nou că nu e o încumetare a omului în sine. A îndrăzni în rugăciune înseamnă a socoti că ai nevoie de Dumnezeu, dar în același timp că ai încredere în mila Lui. Rugăciunea e «ochi» spre Dumnezeu, pentru că în ea vezi mai mult mărimea, puterea și bunătatea Lui; e «aripă» spre Dumnezeu, pentru că fără ea nu îndrăznești și nu poți să te apropii de El; e «atîrnare» afectuoasă și neînțeleasă de Dumnezeu, pentru că simți că nu poți nimic fără El.

trupul și izbăvesc mintea de tulburare. Iar acestea sînt: mîncarea măsurată, băutura ușoară, somnul scurt, starea în picioare după putere, plecarea genunchilor pe cît se poate, într-o înfățișare de smerenie, haină neluată în seamă, cuvînt puțin, cît e de trebuință, culcarea pe jos, și toate celelalte cîte împlînzesc în parte trupul. Iar deodată cu acestea trebuie să te îndeletnicești cu toate cîte trezesc mintea și ajută la alipirea ei de Dumnezeu. Iar acestea sînt: citirea Sfintei Scripturi și a sfinților tîlcuitori ai lor, dar și aceasta cu măsură; psalmodierea cu pătrunderea înțelesului; cugetarea la cele spuse în Scripturi și la minunile văzute în zidire; rugăciunea cu gura pînă ce sfîntul har al Duhului o va mișca în chip simțit din inimă; căci atunci e altă sărbătoare și timpul altei prăznuiri, negrăită din gură, ci lucrată în inimă prin Duhul ⁷⁰².

Iar pînă atunci îndeletnicește-te cu cele spuse așa: pleacă-ți genunchiul de cîte ori poți și roagă-te, șezînd așa; îngreunîndu-te de rugăciune, treci la citire, precum s-a zis; pe urmă iarăși revino la rugăciune. Și îngreunîndu-te iarăși de ea, ridică-te la puțină cîntare; și apoi revino din nou la rugăciune. Și iarăși îngreunîndu-te, întoarce-te la îndeletnicirea mai înainte pomenită, cu măsură; și apoi iarăși dăruiește-te rugăciunii. Folosește-te puțin și de un lucru de mină, pentru alungarea plictiselii, cum ai auzit de la Sfinții Părinți. Dar pururea, în toată lucrarea ta cea după Dumnezeu, de dimineață pînă dimineață, să stea la locul de frunte rugăciunea. Toate celelalte îndeletniciri să fie folosite, cum s-a zis, din pri-

702. Rugăciunea e slujbă adusă lui Dumnezeu și deci sărbătoare. Sînt trei noțiuni legate între ele. E sărbătoare, pentru că e oprire de la lucrurile lumii și ocupare cu cele dumnezeiești, care e propriu-zis o odihnă în ele și bucurie și lumină. Dar cea mai deplină sărbătoare e rugăciunea care se face în inimă și e lucrată acolo de Duhul Sfînt. Căci atunci nu mai e nici grija rostirii cuvintelor rînduite, iar experiența lui Dumnezeu e mai puternică.

cina îngreunării la rugăciune. Iar cînd vine mila în suflet și harul Duhului face să țîșnească din inimă rugăciunea ca dintr-un izvor, atunci mintea să se îndeletnicească numai cu rugăciunea și cu vederea, desfăcîndu-se pe sine de toate și desfătîndu-se numai cu rugăciunea și cu vederea în raiul dragostei dumnezeiești ⁷⁰³.

Rugăciunea are stăpînire asupra tuturor faptelor bune; ea naște lacrima pocăinței; ajută cu putere la pacea din partea gîndurilor, îndemnînd ca singur Dumnezeu să fie socotit pacea desăvîrșită; ea e maica dragostei de Dumnezeu; singură ea curățește puterea cugetătoare a sufletului, întipărind în ea pe Dumnezeu, Cel ce pricinuieste și curăția îngerilor; îndreptează puterea pofitoare a sufletului spre Dumnezeu întru curăție, căci alipindu-se de Dumnezeu și stînd de vorbă cu El, care e prin fire Binele și Frumosul nesfîrșit și mai presus de fire ⁷⁰⁴, leagă toată pofța de El; iar mînia, într-atîta o îmblînzește, încît omul cade și se roagă lui Dumnezeu, iar sufletul se smerește prin căderea la El; căci nimenea, rugîndu-se, nu poartă un cuget nesmerit și mînios. De aceea, scurt vorbind, cuvioasa rugăciune curățește și îndreptează toate puterile sufletului și toate lucrările făptuitoare și înțelegătoare; și mai ales își alipește vederea

703. Ca și patriarhul Calist, așa și autorul acestei scrieri unește strîns rugăciunea cu vederea sufletească a lui Dumnezeu. Nu te poți absorbi total în rugăciune, fără simțirea prezenței lui Dumnezeu.

704. Dumnezeu e prin fire Binele mai presus de fire. Nu e un Bine supus unor legi ale naturii. Ci e desăvîrșit liber de acestea și deci neîngustat de nici-o lege. E bun propriu-zis, adică e bun pentru că vrea, dar în același timp aceasta ține de firea Lui. Libertatea și firea sînt la El unul și același lucru; libertatea aceasta nu poate fi și rea, pentru că n-ar mai fi o libertate deplină. Răul exercită totdeauna o silă asupra celui rău. Tot ce e creat e supus unor legi, în ultimă analiză măcar legii dumnezeiești. Pentru că nimic din cele create, nu-și este propria lege a existenței sale. Numai în comuniune cu Dumnezeu făptura rațională e complet liberă. Pofța acestei făpturi e îndreptată spre bine, dar Binele ade vărat și deplin e Dumnezeu.

de Dumnezeu și, ca urmare, de dragostea dumnezeiască, într-o petrecere și viețuire liniștită, potrivit cu cele spuse mai înainte. Iar gândul tău, întorcându-se înăuntru tău, să cugete și să privească la locul acela al inimii de unde curge lacrima, rugîndu-se netulburat de răsufierea pe nas. Și să rămîna cît mai mult acolo. Căci e un lucru foarte folositor, care aduce lacrimi multe și neconținute, desființează robia minții, pricinuieste pacea înțelegătoare a sufletului, prilejuiește rugăciunea și lucrează împreună cu Dumnezeu la aflarea rugăciunii inimii prin harul Duhului de viață făcător, în Hristos Iisus, Domnul nostru ⁷⁰⁵.

Trebuie să știi, văzătorule, care vezi lucrurile de taină și te desfătezi de ele, că, precum Dumnezeu și omul sînt doi, tot așa sînt două, fie ca gen, fie ca specie, plînsul și lacrimile. Căci una se deosebește mult de cealaltă, măcar că amîndouă sînt bune și dăruite de Dumnezeu și ne cîștigă bunăvoința lui Dumnezeu și moștenirea hărăzită de ea. Plînsul are ca izvor frica de Dumnezeu și întristarea, iar lacrimile, dragostea dumnezeiască și pe Dumnezeu. Cel dintîi nu veselește firea prea mult, cele de al doilea veselesc mult și mai presus de fire. Cel dintîi este

705. Autorul acestei scrieri asociază cu rugăciunea săvîrșită în inimă mai mult lacrimile. Luminarea dumnezeiască rămîne rezervată numai treptei duhovnicești celei mai înalte. Dar și celor ajunși la ea li se recomandă o anumită rezervă în acceptarea ei. Am avea deci mai întîi un apofatism ca simțire a lui Dumnezeu, care nu e văzut, și apoi sus de tot, ar fi luminarea. Aceasta înseamnă că rugăciunea în inimă e o rugăciune pătrunsă de o mare simțire. Frica de pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcate, parcă îi strînge celui ce se roagă, inima și stoarce din ea lacrimi. Gîndul adunat în inimă intensifică această simțire de durere a inimii, căci prin el subiectul lui e chinuit intens de păcatele sale. Netulburat de nimic altceva, acela cugetă cu toată simțirea numai la păcatele sale. Dar cugetarea la păcatele sale trebuie să fie asociată și cu dragostea de Dumnezeu cel milostiv, cu înduioșarea provocată de mila Lui. Aceasta contribuie din nou la intensificarea simțirii inimii, a înmuierei ei, la prefacerea ei în izvor de lacrimi.

al începătorilor, cele de al doilea, ale celor ajunși la de-săvîrșire prin har ⁷⁰⁶.

Cinci sînt lucrările liniștii: rugăciunea, sau pomenirea neîncetată a lui Iisus, introdusă prin respirație în inimă, fără nici-un fel de gînd ⁷⁰⁷, ceea ce se izbuteste prin înfrînarea deobște a pîntecelui, a somnului și a celorlalte simțuri, înăuntru chilie, cu ajutorul smereniei. Apoi puțină cîntare și citire din Dumnezeieștile Evanghelii și din Sfinții Părinți și din capetele despre rugăciune, mai ales ale Noului Teolog ⁷⁰⁸, ale lui Isihie și Nichifor; cugetarea la judecata lui Dumnezeu, la moarte și la cele asemenea; în sfîrșit, puțin lucru de mîna. Și iarăși trebuie să se facă întoarcerea la rugăciune, chiar dacă lucrul acesta cere o oarecare silire, pînă ce mintea se va obișnui să lepede împrăștierea de la sine prin gîndul la Domnul și prin neîncetata consimțire cu osteneala inimii. Aceasta e lucrarea monahilor începători care voiesc să se liniștească. Deci, unul ca acesta trebuie să nu iasă des din chilie, să se ferească de orice convorbire și privire, afară de cazul unei mari trebuințe. Dar, și atunci, să o facă cu luare aminte, cu pază și cît mai rar. Pentru că nu numai începătorilor, ci și celor ce-au înaintat unele ca acestea le pricinuiesc împrăștiere.

706. Aci se face deosebire între plîns, sau tînguire, care e produs mai mult de gîndul la păcate, și între lacrimi, ca produse mai mult de dragostea de Dumnezeu. Dar acestea două nu sînt totuși total separate. În lacrimile produse de dragostea de Dumnezeu nu se uită de păcatele pe care Dumnezeu le-a iertat cu milostivire, iar în plînsul pentru păcate nu lipsește total încrederea în mila iertătoare a lui Dumnezeu.

707. Înainte s-a vorbit totuși de introducerea unui gînd în inimă. Dar acela a fost gîndul la păcate, sau la mila lui Dumnezeu. Gîndurile care nu trebuie introduse în inimă sînt gîndurile la lucrurile din afară, trebuincioase hranei, plăcerilor, gînduri de slavă, gîndurile grijilor. Acestea țin mintea în afară. Gîndul la păcate și la Dumnezeu o ajută să intre și să rămînă înăuntru, în inimă, și lângă Dumnezeu.

708. Credem că aci se face aluzie la metoda întreitei rugăciuni a Sf. Simeon Noul Teolog.

Rugăciunea aceasta făcută cu luare aminte, fără gîndul la ceva, prin cuvintele: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu», înalță mintea în chip nematerial și cu totul negrăit spre însuși Domnul-cel pomenit, iar prin: «miluiește-mă pe mine», o face să se întoarcă la ea însăși, nesuferind să nu se roage pentru sine. Dar cel ce a înaintat în dragoste, se îndreaptă prin experiență numai spre Domnul, pentru că a luat încredințare despre lucrul al doilea (despre iertare). De aceea, Părinții nu ne predau totdeauna rugăciunea întreagă, ci unul întreagă, cum e Gură de Aur ⁷⁰⁹, altul pe «Domnul Iisus», ca Pavel, care a adăugat: «în Duhul Sfînt» (1 Cor. 12, 3), vorbind de rugăciunea din timpul cînd inima primește lucrarea Duhului Sfînt, prin care se și roagă; aceasta e rugăciunea celor ce au înaintat, deși încă nu pînă la desăvîrșire, care este iluminarea. Iar Sfîntul Ioan Scărarul zice: «Lovește pe vrăjmaș cu numele lui Iisus» și: «Pomenirea lui Iisus să se lipească de răsufllarea ta» ⁷¹⁰, și nu mai adaugă nimic. Dar e îngăduit și începătorilor să se roage uneori cu toate cuvintele rugăciunii, alteori să se roage în minte cu o parte a ei. Să nu schimbe însă des felul rugăciunii, ca să nu pătimească o împrăștiere prin aceasta.

Stăruind în metoda amintită a rugăciunii curate, chiar dacă nu în chip curat, din pricina închipuirilor cu care este obișnuit și a gîndurilor ce i se fac piedică, cel ce se nevoiește ajunge la obișnuința de a se ruga nesilit, de a stăruii cu mintea în inimă și de a nu o introduce în chip silit prin inspirarea aerului, ca pe urmă să sară îndată de acolo, ci să stăruiască acolo și să se roage de la sine. Aceasta este și se numește rugăciunea inimii ⁷¹¹. Ei îi pre-

709. P.G. 60, col. 751—756.

710. Scara XXVII; P.G. 88, col. 1112 C.

711. Rugăciunea inimii se numește abia aceea care nu se face în chip silit, prin introducerea forțată a minții în inimă. Căci în acest caz mintea nu poate sta mult în inimă, neavînd obișnuința statorniciei în gîndul interiorizat la Dumnezeu. Rugăciunea inimii, ca stăruire de la

merge o anumită căldură în inimă, care izgonește gândurile ce împiedică rugăciunea curată amintită să se împlinească în chip desăvârșit. Și, așa stăruind mintea se roagă neîmpiedicat în inimă. Iar într-o astfel de căldură și rugăciune, dragostea față de Domnul Iisus cel pomenit se naște în inimă în așa fel încît încep să curgă din ea din belșug și lacrimile dulci din dorul lui Iisus cel pomenit.

Deci, pentru a se învrednici cineva de acestea și de toate cele de după ele, pe care nu e vremea să le spunem acum, trebuie să se sîrguiască, cum s-a zis, să aibă frica lui Dumnezeu înaintea ochilor, împreună cu pomenirea lui Iisus înăuntrul inimii și nu simplu în afară. În felul acesta se depărtează ușor nu numai de la faptele cele rele, ci și de la gândurile patimilor și sporește pînă acolo încît se umple de încredințarea dragostei lui Dumnezeu față de sine. Dar, să nu caute el însuși să vadă arătarea Lui, ca să nu primească pe cel ce, fiind întuneric, se preface a fi lumină. Iar cînd, fără să caute mintea vede o lumină, să nu o primească, dar nici să nu o lepede, ci să întrebe pe cel ce are putere să învețe, și să afle astfel adevărul. Și dacă află pe cineva care să-l învețe, nu numai după cum a cunoscut din Dumnezeiasca Scriptură, ci fiindcă a pătimit în chip fericit și el însuși iluminarea, să dea mulțumire lui Dumnezeu. Dacă nu, e mai bine să nu o primească, ci să alerge cu smerenie la Dumnezeu, socotindu-se pe sine nevrednic de o astfel de vedere, precum am învățat și în privința aceasta cu fapta de la Părinți, chiar dacă în unele scrieri ale lor arată semnele luminii amăgitoare și neamăgitoare.

Dar precum toate cele spuse înainte le-ai auzit prin glas viu, așa și despre aceasta vei auzi la vreme potrivită. Căci acum nu e vremea potrivită. Acum trebuie să afli, mai degrabă, împreună cu altele și înainte de altele,

sine a minții în inimă și în gândul la Dumnezeu, din interiorul ei, cere de aceea pentru agonisirea ei, multă deprindere.

aceasta: că precum cel ce voiește să învețe a săgeta, nu întinde arcul fără un semn, așa cel ce vrea să învețe a se liniști, să aibă ca semn blîndețea neconținută a inimii, netulburînd și netulburîndu-se niciodată pentru nimic, afară de cazul cînd e vorba de dreapta credință. Iar aceasta o poate dobîndi ușor, depărtîndu-se de la toate și tăcînd cît mai mult. Și dacă i se întîmplă vreodată să nu facă așa, să se căiască îndată și să se ocărăscă pe sine, iar pentru viitor să ia aminte, ca să cheme în liniște și în conștiință curată pe Iisus, punîndu-L ca început, cum am zis înainte. Iar înaintînd pe cale, să aibă harul dumnezeiesc odihnindu-se în suflet și nu numai așa, ci și odihnindu-i sufletul în chip desăvîrșit de dracii și de patimile care-l supărau înainte, și veselindu-i-l cu o veselie negrăită. Căci, chiar dacă îl supără iarăși, nu-l mai înrîuresc, fiindcă nu mai e în tovărășia lor și nu mai do-rește plăcerea de la ei. Fiindcă toată dorința unuia ca acesta s-a îndreptat spre Domnul, cel ce i-a dat harul Său. Mai este el războit prin îngăduință, dar nu prin părăsire. Pentru ce? Ca să nu se înalțe mîntea lui, pentru binele ce l-a aflat, ci ca, războit, să țină în el necon-tenit smerenia, singura prin care, nu numai că învinge pe vrăjmașii făloși, ci se și învrednicește de daruri mereu mai mari.

Fie ca să ne învrednicim și noi de acestea din partea lui Hristos, Care s-a smerit pe Sine pentru noi și Care dăruiește celor smeriți harul Său cu îmbelșugare, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

CULEGERE DIN SFINȚII PĂRINȚI,

Despre rugăciune și luarea aminte⁷¹²

Cel ce se nevoiește pe calea virtuților trebuie să-și dea toată sîrguința pentru a nu fi coborîtă înălțimea sufletului său prin răscoala patimilor. Căci, cum ar putea sufletul, pironit jos de plăcerea trupului, să privească spre lumina minții înrudită cu el, cu un ochi liber ? De aceea el trebuie, înainte de toate, să se nevoiască întru înfrînare, care e străjerul sigur al neprihănirii, și să se silească a nu lăsa mintea conducătoare să petreacă în gînduri necurate. E nevoie, deci, de toată sîrguința omului dinăuntru, ca mintea să nu se împrăștie, ci să se piromască de ținta slavei lui Dumnezeu. Aceasta, ca să scăpăm de judecata Domnului, care zice: «Vai vouă, că sînteți asemenea mormintelor văruite, care pe dinafară se arată frumoase, dar pe dinăuntru sînt pline de oasele morților și de toată necurăția. Așa și voi, pe dinafară vă arătați oamenilor dreți, iar pe dinăuntru sînteți plini de fățarnicie și de fărădelege» (Matei 23, 27—28). De aceea,

⁷¹². P.G. 147, col. 827, în nota de sus se spune : Eiusdem ut videtur, Callisti Tilicude.

e nevoie de luptă grea, și aceasta după lege, cu inima, cu cuvîntul și cu fapta, ca să nu primim în deșert harul lui Dumnezeu, ci precum ceara ia forma lucrului întipărit în ea, așa și noi să dăm omului dinăuntru un chip după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, împlinind, cu fapta, cuvîntul spus de Pavel. Căci zice acesta : «V-ați dezbrăcat de omul cel vechi, împreună cu faptele lui, și v-ați îmbrăcat cu cel nou, care se înnoiește cu cunoștință după chipul Celui ce l-a zidit pe el» (Col. 3, 9—10). Om vechi numește toate păcatele și toate întinăciunile deosebite la un loc. «Să dăm chip, zice, omului nou întru înnoirea vieții» (Rom. 6, 1) pînă la moarte, ca să ne facem vrednici să zicem cu adevărat : «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. 3, 20). E nevoie, deci, de multă sîrguință și grijă neadormită, ca nu cumva, neîmplinind ceva din cele poruncite, nu numai să cădem de la o așa de mare răsplată, ci să ne și supunem unor așa de înfricoșate amenințări. Dar, cînd diavolul încearcă să uneltească și cu multă stăruință își suflă gîndurile sale, ca pe niște săgeți aprinse, în sufletul ce petrece în liniște și singurătate și îl aprinde dintr-odată și preface amintirile celor odată aruncate de el în statornice și greu de împrăștiat, trebuie să scăpăm de aceste uneltiri prin trezvie și luare aminte mai încordată, precum un atlet răstoarnă planurile vrăjmașilor prin paza cea mai atentă și prin agerimea trupului.

De asemenea, trebuie să dăm toată grija rugăciunii și chemării ajutorului de sus pentru surparea vrăjmașului și pentru abaterea săgeților lui. Așa ne-a învățat Sfințul Pavel, zicînd : «Peste toate luînd pavăza credinței» și celelalte (Efes. 6, 15). Căci cînd sufletul, moleșindu-și

stăruința și încordarea cugetării, dă drumul amintirilor întâmplătoare ale unor lucruri la nimereală, atunci, cugetul purtat în chip nestrunit și nepriceput spre aceste amintiri și îndeletnicindu-se tot mai mult cu ele, schimbă unele închipuiri înșelătoare cu alte închipuiri înșelătoare și adeseori sfârșește în stricăciunea unor cugetări nerușinate și nesocotite.

Dar, această nepăsare și împrăștiere a sufletului trebuie îndreptată și vindecată printr-o mai strânsă și mai încordată luare aminte a cugetului și acesta trebuie făcut să se îndeletnicească pururea cu cele bune. Căci înțeleptul adevărat, avînd trupul locaș sigur și cămară de cugetare pentru suflet, fie că se află în tîrg, fie în adunare, fie la munte, fie la cîmp, fie în mijlocul unei mari mulțimi, rămîne statornic în mînăstirea sa naturală, adunîndu-și mintea înăuntru și cugetînd la cele cuvenite lui. Fiindcă trîndavul, chiar șezînd acasă poate rătăci în toate părțile prin gîndurile de afară, iar cel ce se află în tîrg, dar veghează, e ca în pustie, întors numai spre sine și spre Dumnezeu și neprimind prin simțuri tulburările ce vin sufletului de la lucrurile văzute.

Drept aceea, cel ce se apropie de Trupul și Sîngele lui Hristos, în amintirea Celui ce a murit și a înviat pentru noi (2 Cor. 5, 15), trebuie nu numai să se curețe de toată întinăciunea trupului și a duhului (2 Cor. 6, 11), ca să nu mănînce și să nu bea spre judecată (1 Cor. 11, 20), ci să-și vădească în sine limpede voința Celui ce a murit și a înviat pentru noi, prin aceea că nu se curăță numai de tot păcatul, ci și moare păcatu-

lui și lumii și viețuiește lui Dumnezeu (Rom. 6, 11) ⁷¹³. Dintre gândurile rele, unele nu intră deloc în sufletul nostru, dacă ne îngrădim cu multă sîrguință ; altele se nasc înăuntru și odrăslesc din pricina lenevirii noastre. Dar dacă punem mîna pe ele din vreme, le înăbușim degrabă și le îngropăm. Altele, însă, se nasc și cresc și trec în faptele rele și strică toată sănătatea sufletului nostru, cînd am ajuns la multă trîndăvie. Dacă nu facem primul lucru, e bine să facem al doilea lucru și anume ca gândurile ce au pătruns odată să le alungăm degrabă și să nu le îngăduim să zăbovească mai mult, ca să nu ne facă lăuntru rău. Iar dacă ajungem cu trîndăvia pînă aici, există, prin iubirea de oameni a lui Dumnezeu, o tămăduire și pentru această trîndăvie, și multe leacuri a pregătit bunătatea cea negrăită și împotriva unor astfel de răni.

Te îndemn, deci, cîtă vreme ești în trup, să nu dai drumul inimii. Căci precum plugarul nu se poate încrede în vreun rod crescut în ogorul lui, fiindcă nu se știe ce se va alege de el, înainte de a-l închide în hambarele lui, așa nici omul nu poate da slobozenie inimii lui atîta vreme cît are suflare de viață. Și, precum omul nu știe ce patimă îi va ieși în cale, pînă la ultima lui răsufare, așa nu-i este îngăduit monahului să dea drumul inimii pînă mai are răsufare ; ci trebuie să strige pururea către Dumnezeu, cerînd Împărăția și mila Lui. Căci, știind vicleanul sigur că cel ce se roagă

⁷¹³. Conținutul scrierii acesteia seamănă cu cea de mai înainte a lui Calist Tillicude. Dar se pare că e alcătuită din extrase din una mai mare, nu totdeauna bine legate între ele.

fără împrăștiere lui Dumnezeu, va putea izbîndi multe, se silește să împrăștie mintea, folosind pricini întemeiate sau neîntemeiate. Dar, noi știind aceasta, să ne oștim împotriva dușmanului nostru ; și cînd stăm la rugăciune și plecăm genunchii să nu îngăduim nicidecum nici-unui gînd să intre, nici alb, nici negru, nici din dreapta, nici din stînga, nici scris, nici nescris, afară de cererea către Dumnezeu și de iluminarea și de raza de lumină ce-i vine părții conducătoare a sufletului din cer ⁷¹⁴.

Dar de multă luptă și de multă vreme e nevoie în rugăciuni, ca să aflăm starea netulburată a cugetului, care e ca un alt cer în inimă, unde locuiește Hristos ⁷¹⁵, precum zice Apostolul : «Nu știți că Hristos locuiește în noi ?» (2 Cor. 13, 5). De vrea cineva să vadă starea minții sale, să se păzească pe sine de toate gîndurile și, atunci, mintea sa se va vedea pe sine asemenea culorii cerești a safirului ⁷¹⁶. Nu va vedea însă mintea locul lui Dumnezeu în sine, pînă nu se va ridica mai sus decît toate înțelesurile din lucruri, pînă nu se va dezbrăca de patimi, care o leagă prin înțelesuri de lucru-

714. Să nu lăsăm în vremea rugăciunii să intre în suflet nici gînd alb, nici negru, nici scris, nici nescris, adică nici gînd bun, nici rău, nici din vreo carte, nici auzit de la cineva. Să avem în minte numai cererea ce o adresăm lui Dumnezeu.

715. Cugetarea la Hristos în inimă, e ca un cer boltit peste inimă, spre care privește inima, căci o vede ocupată cu Hristos. Dar cugetarea tulburată de tot felul de gînduri e ca un cer noros, în care nu se vede Hristos, sau apare pentru scurte momente și dispare iarăși. Propriu-zis ea nu mai e atunci un cer ; căci nu mai are o transparență spre Hristos.

716. Evagrie, *Capete despre rugăciune*, 18 ; *Filoc. rom.* I, p. 62.

rile sensibile⁷¹⁷. Și patimile le va alunga prin virtuți, iar gândurile simple prin vederile duhovnicești. Și aceasta iarăși, prin arătarea luminii însăși⁷¹⁸.

717. Minteia își câștigă transparența pentru Dumnezeu când se eliberează de toate gândurile lucrurilor, care o îngustează și-i acoperă ființa. Minteia eliberată de gânduri își descoperă nehotărnicia ei, adâncul ei fără hotar în Dumnezeu ca cel nesfârșit, care nu se poate arăta decât în acest adânc potrivit Lui însuși. Dumnezeu nu poate lua loc într-o minte îngustată, căci în acest caz e îngustat și El. Iar un Dumnezeu îngustat într-o noțiune scolastică nu mai e Dumnezeu. De aceea mintea, văzîndu-se pe sine așa cum este, vede în ea totodată pe Dumnezeu.

718. E folosită aici deosebirea pe care o face Sf. Maxim între gândurile simple ale lucrurilor și gândurile asociate cu o patimă, sau cu dorința de a avea acele lucruri, de a se îndulci de ele (*Capete despre dragoste* III, 42—44; *Filoc. rom.* II, p. 85). Patimile ca forme ale egoismului sînt alungate prin virtuțile ca forme ale renunțării la sine, iar gândurile simple ale lucrurilor prin «contemplații» în Duh, care văd prin lucruri rațiunile dumnezeiești ale lor ce depășesc chipurile lucrurilor. Dar mai sus decât ele este vederea luminii lui Dumnezeu însuși. Mai amintim că pe cîtă vreme patimile îngustează sufletul prin caracterul lor egoist, virtuțile îl lărgesc prin tendința lor de iubire a lui Dumnezeu și a semenilor.

CALIST CATAFYGIOTUL

Despre unirea dumnezeiască
și viața contemplativă

Introducere

Autorul și conținutul scrierii

Scrierea aceasta, tradusă în românește, se află în multe manuscrise. Ea pare să fi fost citită mult, deși e de un înalt nivel teologic.

Ea se află și în Biblioteca Academiei R.S.R., în manuscrisul 1602, cuprinzând 122 ff., în manuscrisul 2022, cuprinzând 113 ff., în manuscrisul 2027, cuprinzând 143 ff., în manuscrisul 2568, f. 33 r-270 v, în manuscrisul 3001, f. 92 r-207 r, de la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX ⁷¹⁹.

Erhard ⁷²⁰ și Beck ⁷²¹, respingând opinia că acest Calist este identic cu patriarhul Calist II, spun că el «pare» să fi trăit pe la sfârșitul secolului XIV și începutul secolului XV. Nicodim Aghoritul spune și el, în prefață la lucrarea lui din Filocalia greacă, că nu se știe nimic când și unde a trăit acest autor.

Dar conținutul și forma scrierii ne îndeamnă să nu socotim improbabilă identificarea lui cu patriarhul Calist. Poate că această scriere e tot a patriarhului Calist, dar dintr-o vreme când petrecea într-o retragere (*καταφυγή*), în timpul îndelungatei sale vieți călugărești. Desigur, Calist Catafygiotul concentrează scrierea sa în jurul unei teme oarecum noi care se găsește mai puțin în cele două scrieri ale patriarhului Calist și în «cele 100 de capete» ale lui Calist și Ignatie. Este tema «Unului», cu care se unește mintea noastră, dacă se silește să iasă din împărțirea în diferite gânduri, devenind și

719. În ms. 2568, f. 2 r. începe: «Toată jivina din ceea ce are fire cu lucrarea sa ceea ce este bună se împărtășește și din odihna și din dulceața pe potrivă». La fel în ms. 1602.

720. *Op. cit.*, p. 160.

721. *Op. cit.*, p. 784.

ea una. Tema «Unului» e de origine neoplatonică. Dar la Calist Catafygiotul prin «Unul» se înțelege subiectul dumnezeiesc, care se străvede prin toate operele și lucrările Lui. Idealul persoanei umane este să se pună în legătură prin toate aceste opere și manifestări cu Subiectul ce se face simțit și «văzut» prin ele. Căci «Unul» acesta e viu, e plin de iubire. De aceea, El e, în același timp, întreit. Acest Unul e în același timp simplu, căci dacă ar fi felurit ar fi compus din părți, care toate ar fi mărginite și n-ar putea realiza prin unirea lor pe Unul. Dar simplitatea Lui e nesfârșit de bogată. De aceea, mintea unită cu El nu mai are nevoie să treacă la altceva, ci își găsește în El odihna eternă. Această odihnă însă, tocmai pentru că acest «Unul» e nesfârșit de bogat, nu-i o încremenire și nici o plictiseală, ci o «mișcare stabilă», o adâncire neîncetată în iubire. Se poate spune că această scriere este o sinteză între gândirea abstractă a lui Dionisie Areopagitul și simțirea plină de entuziasm a Sfântului Simeon Noul Teolog. Autorul ei a anticipat, prin descrierea simțirii înflăcărate a sufletului în unirea cu Persoana sau cu Persoanele dumnezeiești, caracterul plin de simțire al creațiilor misticii feminine ale Occidentului, dar a menținut totodată ca temei al acestei simțiri o profundă consistență teologică.

«Unul» e transcendent creației, nu e immanent ca la Plotin, pentru că numai așa e cu adevărat Unul și izvor a toată unitatea. Dar El nu rămâne închis în unitatea Sa, ci iese prin toate lucrările și operele Sale spre noi, ca să ne ridice la unirea cu El.

Mintea se unește cu El și-și regăsește unitatea și simplitatea, sau se găsește pe sine însăși și odihna din mișcarea de la o idee la alta, de la un lucru la altul, de la o alipire pătimașă la unul sau altul dintre lucrurile create, întrucât se depășește pe sine. Numai dincolo de sine, mintea s-a regăsit pe sine. Aceasta înseamnă că numai uitînd de sine în dragostea față de celălalt subiect, subiectul nostru se regăsește pe sine în unitatea sa deplin concentrată. Căci el e făcut să se înalțe peste sine, printr-o iubire totală și înflăcărată în care se concentrează întreg, cum e făcută pasărea să zboare.

În insistența cu care autorul vorbește de abisul «Unului» am putea vedea o asemănare cu gândirea lui Meister Eckart

sau Jacob Böhme. Dar la Calist Catafygiotul acest abis e un abis al iubirii, deci al Persoanei din veci existente, nu al unei esențe abstracte; ascunzimea Lui e ascunzimea Subiectului indefinit, care licărește în același timp prin toate.

Socotim că scrierea aceasta e poate cea mai frumoasă din toate scrierile filocalice, prin profunzimea teologică și prin simțirea înflăcărată a ei.

Dar tocmai prin aceasta e foarte aproape de scrierea «Raiul» (în 80 sau 83 capete) a patriarhului Calist, care se caracterizează prin descrierea aproape la fel de înflăcărată a simțirii sufletului, trăită în unirea cu Dumnezeu în iubire.

Avem în această scriere o amănunțită descriere a înfilnirii minții cu «Unul» dumnezeiesc. E o scriere de înălțimea teologică a scrierilor areopagitice, de influența cărora se resimte, dar și o încreștinare a filosofiei neoplatonice a «Unului» (vezi de ex. cap. 43), printr-o mai insistentă accentuare a caracterului Lui personal și prin marea importanță ce o dă simțirii de iubire în relația cu El.

Avem în ea aceeași subliniere a rolului absolut necesar al Duhului Sfânt în unirea sufletului cu Dumnezeu și în simțirea înfocată a iubirii față de Dumnezeu în această unire. Puntea între sufletul creat și Dumnezeu cel transcendent o face Duhul Sfânt și numai El. El ne ridică din natură, din speculațiile noastre de la distanță asupra lui Dumnezeu, la El însuși, și prin aceasta la adevărata noastră natură (vezi cap. 74, 75, 81, 82, 84). Avem în ea afirmarea aceleiași trebuințe de a face mintea fără chip (*ἀνείδεον* — cap. 58, 33), simplă (cap. 20, 30, 51, 91). Lumina dumnezeiască, văzută de isihăști, e aprofundată în suișuri nesfârșite (idee luată de la Sfântul Grigorie de Nisa și de la Sfântul Maxim Mărturisitorul). Prin depășirea a tot ce e înțeles, ea e în același timp un întuneric supraluminos, termen luat de la Dionisie Areopagitul. Termenul *ἀείβλυτα* (pururea izvoritoare) din cele două scrieri ale patriarhului Calist (cap. 53, 86) îl găsim și aici, atât în forma aceasta (cap. 72) cât și în forma *ἀπειρόβλυτος* (cap. 49).

Ba mai mult, chiar «Metoda în 100 capete a lui Calist și Ignatie» folosește nu numai aceiași termeni caracteristici, ci afirmă ca ideal suprem de atins pentru omul duhovnicesc unirea sufletului ca «Unul» (cap. 38). Tot așa e comună lui Calist Catafygiotul și «Metodei» lui Calist și Ignatie ideea

că rugăciunea ajunsă la culmile ei, a ieșit din mișcare, nemaiputînd cădea din această stare (Metoda, cap. 38). Atmosfera duhovnicească, elanul iubirii, al scufundării și odihnei eterne în abisul dragostei fără sfîrșit a lui Dumnezeu, sînt aceleași în scrierea «Raiul» a lui Calist patriarhul, în scrierea lui despre rugăciune și în scrierea lui Calist Catafygiotul. Deosebirea ar fi doar atîta, că această atmosferă și aceste teme ating în scrierea lui Calist Catafygiotul un grad și mai înalt, sau ultimul grad de simțire entuziastă și învăpăiată.

Scrierea aceasta, de la sfîrșitul Filocaliei grecești și de la sfîrșitul spiritualității bizantine, reprezintă nu numai o sinteză magnifică a întregului scris duhovnicesc de mai înainte, ci și o culme a subtilității de gîndire și a simțirii de intensă spiritualitate a Bizanțului.

ALE LUI CALIST CATAFYGIOTUL,

Cele ce s-au păstrat din capetele prea înalte și de dreaptă judecată (silogistice) despre unirea dumnezeiască și viața contemplativă.

1. Orice ființă găsește, în chip firesc, odihnă și plăcere mai cu seamă în lucrarea mai înaltă a firii sale. Pentru aceea, de ea se bucură și de ea se alipește cel mai mult. Deci și omul, ca unul ce are minte, și ca unul de a cărui viață ține în chip firesc a cugeta, se îndulcește și se împărtășește de odihnă mai ales când cugetă la cele înalte și la cele despre sine, fie că le zice cineva acestora bune, fie frumoase. Iar aceasta se întâmplă cu adevărat când are pe Dumnezeu în minte și cugetă la însușirile Lui, pentru că El este ființa cea mai înaltă, cugetată cu mintea și mai presus de minte și iubeste în chipul cel mai înalt și mai presus de minte pe om și-l cinstește cu cinstirile cele mai înalte și cu bunățile mai presus de minte ale Sale ; și aceasta pentru veșnicie.

2. Orice naștere face pe cel născut să fie asemenea celui ce l-a născut. Căci a zis Domnul, că «ce este născut din trup, trup este și ce e născut din Duh, duh este» (Ioan 3, 6). Prin urmare dacă cel născut din Duh este duh, e vădit că va fi și dumnezeu, după Duhul ce

l-a născut, odată ce și Duhul din care s-a născut cel părtaș de Duhul e Dumnezeu adevărat. Iar dacă unul ca acesta e Dumnezeu, fără îndoială va fi și văzător. Căci Dumnezeu își are numele (θεός) de la a vedea (θεωρεῖν). Prin urmare cel ce nu vede (nu contemplă), sau nu s-a învrednicit încă de nașterea și împărtășirea duhovnicească, sau învrednicindu-se de ea își închide din nepricepere puterea văzătoare și se întoarce prosteste de la dumnezeieștile raze cugetate cu mintea în jurul Soarelui Dreptății, cugetat cu mintea, deci, după ce s-a făcut părtaș de puterea văzătoare, se lipsește în chip nefericit de lucrarea ei, măcar că tinde spre sfințenie.

3. Toate cele ce sînt și-au primit mișcarea de la Cel ce le-a făcut, potrivit cu rațiunea și cu firea lor, deci și mintea. Dar mișcarea minții ține pururea, ceea ce în-samnă că e fără sfîrșit și fără hotar. Deci e împotriva vredniciei și a firii ei, să se miște în chip mărginit și hotărnicit. Iar aceasta se întîmplă cînd se mișcă între cele mărginite și hotărnicite. Căci nu se poate ca obiectul să fie mărginit și hotărnicit, iar mișcarea minții privitoare la el să înainteze la nesfîrșit. Deci mișcarea neîncetată a minții are nevoie de un obiect nesfîrșit și nehotărnicit, spre care să se miște potrivit cu rațiunea și cu firea ei. Dar nesfîrșit și nehotărnicit cu adevărat nu este nimic, afară de Dumnezeu, care este Unul prin fire și în înțelesul propriu. Deci mintea trebuie să se întindă spre Unul cel nesfîrșit și propriu-zis, adică spre Dumnezeu și spre El trebuie să caute și să se miște. Căci aceasta ține de firea ei ⁷²².

722. Mintea, fiind pururea în mișcare, are nevoie propriu-zis de un obiect cu care să se ocupe fără sfîrșit. Acest obiect trebuie să fie el însuși nesfîrșit, nehotărnicit. Ca atare el trebuie să fie acel Unul, care are în El totul. Căci dacă ar fi unul din multe, n-ar putea fi nemărginit. În acest caz mintea ar trebui să treacă veșnic de la unul la altul și niciodată nu și-ar găsi un obiect pe măsura mișcării ei nehotărnicite. Deci niciodată

4. Nesfîrșite și nehotărnicite sînt și cele contemplate în jurul lui Dumnezeu. Dar nici în acestea nu-și găsește mintea desăvîrșit bucuria ei. Căci caută pe «Cel din care». Fiindcă oricine se bucură în chip firesc de cel asemenea lui. Deci mintea fiind una după fire, măcar că e multe după actele înțelegerii, întinzîndu-se și mișcîndu-se spre Dumnezeu, Cel Unul după fire, dar multe după lucrare, nu se poate bucura deplin, înainte de a pătrunde prin Duhul în Cel Unul nemărginit prin fire, trecînd de la cele multe⁷²³. Numai în Dumnezeu cel Unul, așadar, se poate bucura mintea deplin. Căci fiecare din existențe se bucură de ceea ce-i este propriu în chip firesc. Dar propriu minții în chip firesc este să

nu s-ar putea odihni cu mișcarea ei nesfîrșită în Cel nesfîrșit. Desigur, între odihnă și mișcarea nesfîrșită pare o contradicție. Dar acestea se împacă atunci cînd mintea pătrunde în Cel nesfîrșit. Atunci ea a ajuns și în mișcarea ei nehotărnicită și în odihna ei. Nesfîrșirea mișcării și-a găsit nesfîrșitul de la care nu mai trebuie să treacă la altceva; în El și-a găsit odihna. A ajuns în acea «mișcare stabilă», sau «stabilitate mobilă», de care a vorbit Sf. Grigorie de Nisa. Acest «obiect» nu mai e obiect propriu-zis. Căci obiectul e posedat de înțelegere, deci e limitat. «Obiectul» infinit al minții e subiect: e Subiectul suprem dumnezeiesc. În general un subiect e înțeles cu adevărat de un alt subiect; numai între ele se realizează o înțelegere. Pentru că numai prin subiectul celălalt se înțelege un subiect pe sine însuși, fiind ajutat de acela să se înțeleagă. Obiectul nu poate fi înțeles prin el însuși. Apoi mă lasă în întuneric. Nu mă ajută să mă înțeleg. Dar în înțelegerea altui subiect, înainte totodată la nesfîrșit, cu deosebire în înțelegerea Subiectului dumnezeiesc. În El mă odihnesc, pentru că nu trebuie să trec la altceva și altceva; și totuși înainte în înțelegere. Căci niciodată nu-L epuizez în înțelegere și nu mă epuizez în înțelegerea mea. Iar înțelegîndu-L pe El, înțeleg și obiectele.

723. Încă Sf. Grigorie de Nazianz și Sf. Maxim Mărturisitorul au spus că Dumnezeu este de nesfîrșite ori mai presus de infinitatea Sa și de toate însușirile Sale infinite (Sf. Maxim, *Capete gnostice*, I, 49—50; *Filoc. rom.* II, p. 140—141). Dar autorul scrierii de față precizează că faptul că Dumnezeu e mai presus de însușirile Lui se explică prin aceea că El e Cel «din care» sînt acestea. El e subiectul lor.

se miște, să se întindă, să ajungă și să se bucure deplin în Dumnezeu, Cel singur Unul în chip simplu și nehotărnicit ⁷²⁴.

5. Toată mișcarea celor create, deci și a minții, se grăbește spre oprire și liniștire și caută să ajungă la stabilitate și la odihna în ea. Căci tot ce e creat își cere un sfârșit și o odihnă. Dar mintea este singura dintre cele create, care, mișcându-se între ele, nu poate să se împărtășească de oprire și de liniștire. Căci, ceea ce e creat, ajungând la sfârșitul potrivit lui, odată ce a și început, mișcarea fără sfârșit a minții rămîne, pe drept cuvînt, ca atare și cere ceva spre care să se miște fără sfârșit. Ea nu se va liniști și nu-și va putea ajunge ținta, sau nu va avea în sine o mișcare fără sfârșit, cum s-a zis înainte, dacă se închide între cele hotărnicite și mărginite. Dar aceasta e departe de firea minții, care, în chip vădit, este pururea mișcătoare. Deci, nu este propriu să-și afle liniștirea sau stabilitatea în cele create. Dar unde ar putea mintea să se folosească de ceea ce este propriu, adică să rămîna stabilă în mișcare și să se liniștească în acest înțeles și să fie în pace și să primească o adevărată simțire de odihnă, dacă nu ajunge în Cel necreat și necircumscris ⁷²⁵. Iar acesta este Dumnezeu, care este Unul în înțeles propriu și mai presus de lume. Deci mintea trebuie să ajungă prin mișcare în acest Unul și necircumscris (nemărginit), ca să-și afle liniștea

724. Dacă Dumnezeu ar fi nehotărnicit, dar compus, mintea iarăși ar trece de la o parte a Lui la alta, la infinit. Nu s-ar odihni în adîncirea în Cel nehotărnicit și cu adevărat Unul.

725. Mintea nu se poate folosi de ceea ce-i este propriu, adică de mișcarea ei fără sfârșit, care trebuie să fie în același timp o odihnă, decît în Cel nehotărnicit, de la care nu trebuie să treacă mai departe, deci în care se odihnește, sau s-a stabilizat, dar în același timp se și mișcă spre tot mai multă înțelegere. Numai în El «e stabilă prin mișcare», sau «se mișcă în stabilitate».

sa firească și să-și dobândească odihna înțelegerii ⁷²⁶, după cum se cuvine. Căci, nici-o minte ajunsă în acel Unul, nu va mai fi lipsită nicidecum de stabilitatea prin Duhul, de odihna minunată, de nesfârșitul care e sfârșitul tuturor, și de mișcare. Fiindcă a ajuns la Cel nehotărnicit, nemărginit, necircumscris, fără chip, fără înfățișare și cu totul simplu. Iar acesta este Unul, de care s-a spus, adică Dumnezeu.

6. Dacă Dumnezeu face, cum zice David (Ps. 103, 4), pe îngerii Săi duhuri și dacă pe oamenii pe care-i naște Duhul, tot El îi face duhuri, cum a zis Domnul (Ioan 3, 6), atunci și omul este înger născut din Duh prin împărtășirea vădită de El ⁷²⁷. Dar lucrul îngerului este să privească neconținut fața Tatălui nostru cel din ceruri, precum a zis iarăși Domnul (Matei 18, 10). Deci, cel ce se împărtășește în chip vădit de Duhul, trebuie să privească, pe drept cuvânt, și el fața lui Dumnezeu,

726. «Odihna înțelegătoare» are fie înțelesul de odihnă opusă celei trupești, fie înțelesul de odihna înțelegerii. Căci în Dumnezeu e satisfăcută setea minții după înțelegerea tuturor, deși înaintează în același timp în această înțelegere. În unirea cu Cel iubit, îl înțeleg deplin și totuși înaintez mereu în înțelegerea Lui.

727. Dacă pînă aici odihna minții în Dumnezeu a fost explicată numai din firea mișcării ei nesfârșite și din nesfârșirea lui Dumnezeu cel Unul, acum e explicată din lucrarea Duhului în minte. Numai Duhul eliberează pe om de legea gravitației spre cele materiale, impusă omului de trupul lui. Numai Duhul îl ajută să copleșească pornirile spre cele de jos. Duhul e «porumbelul» și face și pe om «porumbel» zburător și asemenea îngerului netrupesc. Toată învățătura aceasta despre Dumnezeu ca Unul se deosebește de învățătura neoplatonică despre Unul, prin faptul că Unul acesta nu e fundamentul imanent al tuturor, ci e transcendent, «mai presus de lume și de fire» și ridicarea la El se face prin Duhul Sfânt, nu pe cale naturală. Dar preocuparea de Unul arată, în cultura bizantină de atunci, interesul pentru neoplatonism și aceasta explică întemeierea școlii neoplatonice la Florența de către Gemist Pleton, după 1453.

dar și să tindă spre ea ⁷²⁸. De aceea, învață și proorocul David zicînd: «Căutați pe Domnul și vă întăriți; căutați fața Lui pururea» (Ps. 104, 4). Drept aceea, nu-și păzește ceea ce este propriu cel ce, făcîndu-se părtaș Sfîntului, de viață făcătorului și de dragoste dă-tătorului Duh și, ajungînd la experiența nașterii negrăite din Duhul și ridicîndu-se la vrednicia îngerului, pe urmă pentru păruta prisosință a evlaviei sale, își închide simțirea înțelegătoare pentru Dumnezeu și nu vrea să se întindă spre El și spre cele dumnezeiești. Iar aceasta o face, cu toate că Mîntuitorul poruncește să rămînem în El, fiindcă și El rămîne în noi, precum zice și David: «Veniți la El, să vă luminați» (Ps. 33, 5). Și cu adevărat, de vom face cele convenite nouă ⁷²⁹ și cele ce urmează din ele, vom vedea în lumina lui Dumnezeu Tatăl, adică în Duhul Sfînt, lumina din preajma lui Dumnezeu, adică adevărul dumnezeiesc, de nu vom alege mai bucuros să ne întoarcem cu nepricepere de la razele dumnezeiești.

7. În trei moduri ajunge mintea la vederea lui Dumnezeu: mișcîndu-se de la sine, mișcată de altul și pe cale mijlocie. Mișcarea de la sine se săvîrșește numai de către firea minții, folosindu-se de voința sa prin imaginație (închipuire). Sfîrșitul acestui mod este contemplarea celor din jurul lui Dumnezeu, pe care și le-au

728. Fața lui Dumnezeu, expresia subiectului Lui, trebuie privită, sau contemplată, dar în același timp cel ce contemplă trebuie să se întindă tot mai mult în înțelegerea Lui. E aceeași stabilitate și mișcare în El.

729. Întinderea spre Dumnezeu e proprie nouă, e convenită nouă, deși se înfăptuiește prin Duhul. Căci e propriu minții să fie în Dumnezeu cel nehotărnicit. Dar nu poate să se salte în Unul cel transcendent prin puterile ei, cum se poate întîmpla aceasta în neoplatonism, unde Unul este imanent lumii. Pe drept cuvînt Lossky vede asigurată prin transcendența Unului, caracterul Lui personal, spre deosebire de neoplatonism unde Unul este o esență impersonală (Essai sur la théologie mystique de l'Eglise orientale, Aubier, 1944, cap. Tenebrele divine).

imaginat și învățații elinilor în oarecare fel. Al doilea mod este mai presus de fire și se înfăptuiește numai prin voința și iluminarea lui Dumnezeu. De aceea, mintea se află, în acest caz, cu totul sub puterea lui Dumnezeu și e răpită spre descoperiri dumnezeiești și gustă din tainele negrăite ale lui Dumnezeu și vede cum se vor împlini cele viitoare. Iar modul aflător la mijlocul acestora, e o împreunare în oarecare măsură a amîndorura. Întrucît se înfăptuiește prin voia și imaginația proprie a minții, e la fel cu modul mișcării de la sine. Dar se împărtășește de cel al mișcării prin altul, întrucît mintea se unește, prin iluminarea dumnezeiască, cu sine însăși și vede, dîncolo de unitatea sa, în chip negrăit, pe Dumnezeu. Căci, atunci, iese afară din toate cele ce se văd și se zic în jurul lui Dumnezeu, nemai-văzînd nici izvorul binelui sau îndumnezeirea, nici înțelepciunea sau stăpînirea de putere făcătoare, sau pronia, sau altceva dintre cele dumnezeiești, ci umplîndu-se de lumina duhovnicească și de bucuria adusă de focul dumnezeiesc amestecat cu iubirea ⁷³⁰.

8. Mintea, folosindu-se de imaginația sa pentru contemplarea celor nevăzute, e povățuită de credință. Iar luminată de har, primește întărirea nădejzii. În sfîrșit,

730. Primul mod al vederii lui Dumnezeu e cel natural. Acesta e propriu-zis o contemplare a însușirilor lui Dumnezeu prin cugetare care se folosește oarecum și de inchipuire. Al doilea e modul mai presus de fire, pricinuit în minte exclusiv de lumina dumnezeiască. Aceasta răpește mintea la vederea și gustarea tainelor dumnezeiești și la cunoașterea celor viitoare. Al treilea mod e un amestec din cele două anterioare. Catafaticul (afirmativul) se imbină cu apofaticul (cu negrăitul). Cugetă și mintea, dar e ajutată și de Duhul Sfînt să vadă în cele cunoscute cu mintea cele ce depășesc înțelegerea. Acest mod de vedere a lui Dumnezeu depășește cunoașterea intelectuală a însușirilor lui Dumnezeu, întrucît înțelegerea omului pătrunde la experiența luminii plină de înțelesuri, dar și mai presus de înțelegere, care iradiază din Dumnezeu, și se umple de bucuria pricinuită de focul dragostei lui Dumnezeu.

răpită de lumina dumnezeiască, se face vistierie de dragoste față de oameni și cu atât mai mult față de Dumnezeu. Astfel, slujba și mișcarea întreită a minții se face desăvârșită, îndumnezeitoare, sigură și neclintită, prin credință, nădejde și dragoste. Și, ajungînd la acest loc larg din vârful cetății, cum ar zice cineva, s-a pus în siguranță în cetățuia dragostei. Căci, cum a zis Pavel, «dragostea toate le suferă, toate le rabdă», pentru bunul credinței și al nădejzii. «Dragostea, zice, niciodată nu cade» pentru unirea ei înfocată și pentru legătura negrăită cu Dumnezeu ⁷³¹.

9. Nimic din ceea ce e creat nu e unul în chip desăvârșit ⁷³². Căci nu e greu de văzut că fiecare se deosebește de fiecare, printr-o oarecare însușire proprie. Dar, întrucît sînt create, nici una nu se deosebește de nici una, fiecare avînd început și sfîrșit, aflîndu-se sub fire și nefiind propriu-zis una în chip simplu. «Unul» este cu adevărat numai Cel Necreat, întrucît e simplu, fără de început, fără de sfîrșit, nehotărnicit și, de aceea, nemărginit. Iar Acesta e Dumnezeu.

Numai privind spre Acesta, prin împărtășire de Duhul de viață făcător, mintea își primește și ea, zi de zi, creșterea cuvenită ei, întărindu-se în unitatea, simplitatea și în starea ei de îndumnezeire ⁷³³. Căci, se știe

731. În starea credinței, sufletul e departe de Dumnezeu, cugetînd la însușirile Lui. Prin nădejde e pe drum, avînd ceva din Dumnezeu care i-a venit în întîmpinare. Prin dragoste e cu totul în brațele lui Dumnezeu.

732. Ar putea spune cineva că sufletul, deși creat, e totuși unul. Dar el are nevoie de a se compune cu trupul. În afară de aceea e într-o dependență de Dumnezeu. Deci «se compune» prin fire cu Dumnezeu, fără ca și Dumnezeu să se compună prin fire cu sufletul. În același fel «se compune» și îngerul cu Dumnezeu. Deci calitatea lui de creatură nu-i permite nici lui să fie unul în mod eminent.

733. Unitatea și simplitatea minții se menține și se întărește și ea numai prin Dumnezeu, prin privirea la Dumnezeu. Căci Dumnezeu fiind Unul și nehotărnicit, mintea privindu-L nu se împarte între diferite obiecte,

sigur că, în afară de Unul și de privirea în Duh spre El, nu se poate avea o minte tot mai bună. Aceasta, pentru că mintea s-a împrăștiat, slăbită de lumea mult împărțită și de patimi, și are nevoie de o putere mai presus de lume și de privirea spre «Unul» mai presus de fire pentru ca, răpită fiind din cele împărțite, să iasă afară din patimi și din dezbinare și să dobândească chipul dumnezeiesc ⁷³⁴. De aceea, și Domnul roagă pe Tatăl, ca să fim și noi, credincioșii, una în Tatăl și Fiul însuși prin Duh. Una, cum și Ei sînt una, (nu în înțelesul credinței greșite cum spunea Sabelie că sînt una), ca să fim făcuți desăvîrșiți, cum trebuie, atît prin harul Duhului unificator, cît și prin privirea unitară, în Dumnezeu cel Unul.

Aceasta ne este în chip limpede adevărata îmbunătățire și aceasta este sfîrșitul și adevărata și singura noastră odihnă. De aceea, pizmașă și de oameni uritoare ceată drăcească, împărțind în chip necuvenit credința, prin născocirea multor dumnezei, a risipit în chip amăgitor unitatea minții și nu a lăsat-o să aibă imaginea Unului mai presus de lume ⁷³⁵. Aceasta, pen-

nu se sfișie în lucrarea ei. În acest înțeles Dumnezeu este izvorul și susținătorul unității sufletului. Dar prin aceasta sufletul în același timp crește. Căci în unitatea lui se adună nu numai toate puterile și lucrările lui, ci și puterea lui Dumnezeu i se comunică tot mai mult, în comuniunea ce o are sufletul cu El.

734. Privind spre Unul cel mai presus de fire, adică de creațiunea compusă, mintea e răpită de la privirea celor compuse și multiple, sau iese din ele și ia «chipul» Unuia cel nehotărnicit, devenind ea însăși una și nehotărnicită, sau actualizînd această calitate a ei.

735. «Imaginea Unuia mai presus de lume». Propriu-zis Unul nu are o imagine, ci se întipărește ca unitate în minte, aducînd-o și pe aceasta la unitatea ei firească. Unul ca necompus nu poate fi decît mai presus de lume, căci toate cele din lume sînt compuse; compuse măcar prin dependența de Unul mai presus de lume. Mintea ridicată la această stare de unitate, e ridicată și ea la o stare mai presus de lume, într-o transcendență. În trăirea acestei unități eminente, trăiește totodată pe Dumnezeu

tru ca, prin sădirea închinării la mulți dumnezei și prin privirea și slujirea lor, să înduplece mintea să se miște împotriva firii ei și să o facă să poftască tot felul de patimi și minciuna în loc de adevăr și virtute⁷³⁶. De aceea, îndeamnă Duhul Sfânt prin Proorocul, zicînd : «Veniți la El, adică la Unul, și vă luminați» (Ps. 33, 6) ; iar în alt loc : «Eu sînt Dumnezeu cel dintîi și Eu după aceea, și afară de Mine nu este alt Dumnezeu» (Is. 41, 4 ; 44, 6) ; și iarăși : «Ascultă Israele, Domnul Dumnezeul tău Domn Unul este» (Deut. 6, 4). Treimea ipostasurilor dumnezeirii celei una nu împarte Domnia cea una. Persoanele sînt cu adevărat trei, dar cu toate acestea Dumnezeu este Unul, în ființă, putere, voință, lucrare și în toate celelalte însușiri ființiale. Așadar, a sluji unității lui Dumnezeu, a privi și a te aduna cu toată puterea spre ea, ieșind din cele multe, este voie a lui Dumnezeu și îmbunătățire a minții, precum și cale de aflare a adevărului și rod al dragostei dumnezeiești și al îndumnezeirii.

10. Dacă multa împărțire este minciună, iar Unul este adevărul, mintea care se înalță în Duh spre Unul, spre Cel mai presus de lume, spre Cel ridicat peste toate, spre Cel din care sînt cele multe, se înalță spre Adevărul însuși. Și dacă mintea nu poate ajunge liberă de patimi, de nu o eliberează adevărul (Ioan 8, 32), e vădit că mintea se face liberă de patimi cînd se îndreaptă și se înalță într-un chip unic spre Unul cel mai presus de lume. Deci, mintea e ajutată în dobîndirea ne-

ca întipărit în ea. Dar Dumnezeu cel Unul e în același timp întreit în Persoane, nu e una în sensul lui Sabelie, care nu recunoștea decît o singură Persoană.

736. Virtutea ține de unitatea minții și o promovează, pentru că reprezintă depășirea patimilor ca forme ale egoismelor ce se luptă între ele. Adevărul nu poate fi nici el decît în unitate, căci dezbinarea slăbește realitatea și o face neînțeleasă.

pățimirii, a stării îndumnezeite și a înfierii dumnezeiești, cel mai mult de libertate, și nicidecum de robie ⁷³⁷. De aceea «robul, zice, nu știe ce face Domnul său» (Ioan 15, 15). Dar, dacă neștiința e proprie robului, e vădit că cel ce s-a împărtășit de libertate, cunoaște tainele Tatălui și i se îngăduie să urce bine și frumos spre vrednicia înfierii. Căci, precum a nu ști înseamnă în chip vădit opusul lui a ști, așa și legea robului e opusă în chip hotărît celei a fiului. Și dacă cel ce nu știe e rob, cel ce știe nu este nicidecum rob, ci slobod sau, mai bine zis, fiu. La fel, dacă Duhul adevărului eliberează, prin însuși acest fapt face fii ai lui Dumnezeu pe cei în care Duhul se află. «Cîți sînt purtați de Duhul lui Dumnezeu, zice, sînt fii ai lui Dumnezeu» (Rom. 8, 14) ⁷³⁸. Deci, dacă a căuta spre «Unul» cel mai presus de lume, înseamnă a căuta adevărul, iar adevărul dăruiește libertatea și libertatea este semnul vădit al înfierii dumnezeiești, și dacă nimic nu este mai mare ca acest har al înfierii și nimic altceva nu e socotit mai potrivit firii raționale, atunci e foarte rațional și cît se poate de necesar ca mintea să tindă, să caute, și să se adune, purtată de Duhul, cu toată pu-

737. Patimile arată robia sufletului. Nepățimirea e semnul libertății lui. Nepățimirea deschide sufletul pentru Dumnezeu. Iar în Dumnezeu e libertate. Dumnezeu e lărgimea nehotărnicită, care dă sufletului putere să se lărgească la nesfîrșit, să nu rămînă lipit de un lucru mărginit, să nu se lipească pe rînd și fără voie de ele. Aflîndu-se în Dumnezeu, sufletul e deschis totul, e deschis adîncului fără fund, sau înălțimii nemărginite de nimic. Nimic nu oprește mintea să se întindă, să crească în conținutul ei, să îmbrățișeze totul.

738. Duhul eliberează de legea trupului, a naturii, întărind duhul nostru, care e prin fire liber. Dar libertatea celui născut din Duhul, nu e o libertate a unui individ care nu ține la nimic, ci libertatea fiului. Fiul e liber, dar e liber în iubirea față de Tatăl, liber să înainteze în iubirea nețărîmurită a Tatălui, crescînd el însuși în iubirea sa; e liber să stăpînească peste toate, căci toate sînt ale Tatălui său suprem.

terea, spre Unul cel mai presus de lume, adică spre Dumnezeu ⁷³⁹.

11. Căci zice Duhul Sfânt: «Domnul Dumnezeul tău, Domn Unul este» (Deut. 6, 4). Prin aceasta, dumnezeirea Duhului are grijă să ridice mintea spre Unul cel mai presus de lume. Căci nu e îngăduit a propovădui pe Unul, iar întoarcerea și privirea minții spre El a nu o înfăptui. Ceea ce zice Duhul Sfânt, vrea să fie și înțeles. Iar a înțelege ceva, presupune întoarcerea minții spre acel ceva ⁷⁴⁰. Căci, dacă lipsește întoarcerea minții spre ceea ce e de înțeles, lipsește și ceea ce ar avea mintea să înțeleagă. În cazul acesta, propovăduirea Celui Unul ar fi absurdă (fără rost), precum absurdă ar fi și credința în El. Iar dacă acestea ar fi absurde, atunci, a nu cugeta pe Unul prin întoarcerea și înălțarea minții spre El, ar fi și mai absurd.

12. Dacă cele cauzate și raționale tind prin fire spre cauză și o caută întorcându-se spre ea, și dacă toate au drept cauză pe Dumnezeu, de la care e și mintea, iar Dumnezeu este vârful și Unul în chip simplu, urmează

739. Nu e o necesitate care se împlinește de la sine, adică nu e o necesitate a naturii, ci o necesitate cerută de duh, pentru creșterea, pentru împlinirea lui. La fel nu e o raționalitate a naturii, care se impune de la sine, ci o raționalitate cerută de rațiunea împlinirii spirituale, de înfăptuirea sensului existenței.

740. E ceea ce am spus mai înainte. Învățătura despre Dumnezeu Unul ar rămâne o teorie goală, fără ajutorul dat de Duhul Sfânt de a ne înălța spre El, de a ajunge la experiența Lui și de a avea viața în El. Iar aceasta o face Duhul Sfânt intrucît înduhovnicește mintea, adică o eliberează de patimi, sau de alipirea pătimasă la lucrurile mărginite. La adevăr se ajunge prin despățimire, prin înduhovnicire. Căci împățimirea s-a produs ca o cădere în păcat, în patimi. Iar aceasta e și o cădere din adevăr. Adevărul e unitatea, iar ridicarea în unitate e chestiune de efort duhovnicesc și moral. Deci această înălțare a minții spre Unul cere și voința minții de a se întoarce spre El.

că mintea prin fire tinde și caută spre Cel ce e vârful și Unul în chip simplu, întorcându-se spre El ca spre cauza ei.

13. Dacă «din El, prin El și spre El sînt toate» (Rom. 11, 36), iar între toate se află și mintea, atunci și ea este din El și prin El. Ba, ea este în chip mai deosebit din El și prin El, din pricina asemănării ei cu Dumnezeu. Prin urmare, ea trebuie să și caute spre El mai mult ca toate. Iar cuvintele «spre El» arată că mintea trebuie să caute prin întoarcere spre arătarea Celui Unul mai presus de lume. Așadar mintea trebuie să caute spre «Unul».

14. Cele multe vin din Unul, dar nu și Unul din cele multe. Creațiunea înfățișează pe cele multe. Așadar, creațiunea este în chip vădit din Unul. Iar Unul este mai presus de creațiune, ca Făcător și Ziditor. Deci, cel ce contemplă cum trebuie creațiunea, numaidecît va conchide din contemplarea ei, la Unul cel mai presus de lume. Fiindcă în cele cauzate sînt foarte multe ecuri, din care se cunoaște Cel ce a adus la ființă prin măiestrie, înțelepciune, putere și bunătate și cu purtare de grijă, toate, precum a voit. De aceea, și Isaia zice în Duhul : «Ridicați ochii voștri și vedeți cine v-a arătat toate acestea ?» (Is. 48, 26). Prin «toate acestea» a numit cele multe cauzate, iar prin «cine» a voit să ridice mintea spre Cel din care sînt acestea, care este, după fire, în chip simplu Unul.

15. Creațiunea încă e adunată într-o unitate, însă compusă și cu multe părți și nu fără de început, odată ce e creată. Dar, Unul care creează, nu e Unul numai ca cel ce rezultă din multe și felurite lucruri, ca un în-

treg simfonic cu un singur scop, ci și întrucît, fiind neCreat, este cauza începătoare și mai înainte de început a tuturor. Mîntea, ridicîndu-se spre cele dinapoi, ajunge în chip necesar la ceva care este Unul începător și orînduitor al ordinii văzute, al facerii, al armoniei și al conviețuirii tuturor celor ce există într-o unitate. Căci altfel ar merge înapoi la nesfîrșit, ceea ce este absurd. Căci, tot ce se mișcă și devine, a fost o vreme cînd n-a existat ; și dacă n-a existat, a început. Iar dacă a început, a fost pus în mișcare. Dar, atunci, trebuie căutat cine a pus în mișcare totul și cine l-a adus la existență. Acesta trebuie să fie și nemișcat ⁷⁴¹. Căci, dacă nu, cine e cel ce mișcă pe cel ce nu e sub o altă putere, odată ce e necreat ? Iar dacă e nemișcat, e și neschimbăcios. Și dacă e așa, desigur este simplu, ca nu cumva fiind compus să se schimbe Cel ce am văzut că e neschimbăcios. Căci compunerea e începutul stabilității ⁷⁴². Iar desfacerea e punctul din urmă al mișcării. Deci, la Acela nu e compunere, ca să nu rezulte o stabilitate mai pe urmă. Și nu e o astfel de stabilitate, ca să nu fie nici

741. E formula lui Aristotel : «Mișcătorul nemișcat».

742. Odată ce s-a compus ceva, a început stabilitatea lui, la care l-a dus mișcarea ; adică a început să aibă o formă a lui. Dumnezeu, nefiind compus, n-a trebuit să premeargă o mișcare pentru a se compune. Dar autorul scrierii îmbină în mod original logica speculativă cu experiența lui Dumnezeu. El dovedește logic că Dumnezeu este Unul mai presus de lume și că mîntea tinde spre El ca spre Unul. Dar la acest Unul nu se poate ridica mîntea decît prin curățirea de patimi și această ridicare constă într-o întipărire a Lui în ea, prin privirea ei la El și prin Duhul Sfînt. El îmbină într-un mod original logica și mîntea. Una se sprijină pe alta. Răsăritul ortodox nu le-a despărțit pe acestea ca Occidentul creștin, reținînd exclusiv speculația sau catafaticul, sau cum face de exemplu un Vl. Lossky, reținînd exclusiv mîntea sau apofaticul (*Essai sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944). În Occident numai la Nicolae Cusanus observăm această îmbinare, datorită influenței Răsăritului asupra lui.

desfacere ⁷⁴³. Și nu e desfacere, ca să nu fie schimbare și mișcare la Cel neschimbat și nemișcat. El mișcă, dar nu e mișcat, și aduce la existență, dar nu e adus la existență și nu devine. Deci, dacă e neschimbat și nemișcat, numaidecât e și necompus și de aceea atotsimplu și absolut Unul mai presus de lume. Iar mintea care se întinde spre El, iese din toate în tot chipul din pricina privirii spre Cel mai presus de bunătate și a dorinței după Cel mai presus de toate, mai bine zis după Cel din care sînt toate și spre care tind toate în chip firesc ⁷⁴⁴. Iar aceasta întîmplîndu-se, cum se cuvine, mintea iese afară și din patimi. Căci mintea care s-a înălțat mai presus și decît cele mai presus de bunătate ⁷⁴⁵, greu mai poate rămîne în rușinea patimilor. De aceea, zice Legea : «Numai Lui să-I slujiți» (Deut. 6, 16), adică Celui ce e Unul. Deci, trebuie să tindem spre Unul din vîrf dacă vrem să împlinim și legea lui Dumnezeu și să ne aflăm și deasupra patimilor.

16. «Domnul singur, zice, îi conducea pe ei și nu era cu ei dumnezeu străin» (Deut. 32, 12). Vezi puterea celui Unul și singur ? Nu era cu ei dumnezeu străin, pentru că Domnul singur îi conducea pe ei. Dar Domnul nu călăuzește pe cei ce se întorc de la El. Cînd cineva îi

743. La Dumnezeu nu e o stabilitate ca rezultat al mișcării, pentru că în acest caz începînd iarăși mișcarea în El, l-ar duce la descompunere. La El e o stabilitate neprodusă de mișcare, ca să nu fie prin mișcare supus și unei desfaceri. La El stabilitatea e eternă. Dar e o stabilitate stăpîină pe mișcare. Autorul a dovedit în acest fel interesant formula lui Aristotel despre Dumnezeu ca mișcătorul nemișcat.

744. Unul, în această învățătură, nu e obiectul unei simple doctrine logice, speculative, ci din El iradiază puterea atractivă asupra minții, care privindu-L în baza acestei atracții și dezlipindu-se de cele multe și mărginite, se face și ea una, sau se întărește și ea în unitate.

745. «Cele mai presus de bunătate» sînt însușirile lui Dumnezeu. Mintea se ridică mai presus și de ele, cînd privește la Subiectul din care iradiază ele.

urmează cuiva, înseamnă că s-a întors spre acela. Nevoind, deci, să avem cu noi alt dumnezeu, pe dracul, sau vreo patimă, trebuie să urmăm Celui ce e Unul și singur, printr-o întoarcere cu mintea spre El, ca să se spună și despre noi cu dreptate și să se creadă că «Domnul singur îi călăuzește pe ei și nu este cu ei dumnezeu străin».

17. Deci cele multe sînt toate din Unul, dar sînt din Unul în chip felurit, pentru că și modul în care vin acestea din prima unitate este felurit. Căci unele din acestea sînt începute și create ; altele sînt necreate și lipsite de început temporal. Dar tuturor le este în tot chipul cauza Unul cel mai presus de fire. Însă unora prin creare, altora prin fire ⁷⁴⁶. De aceea, nu la fel ne apropiem de toate acestea și nu ni le însușim la fel. Ci, de cele aflătoare sub stăpînire și în starea creației, trebuie să ne apropiem pentru altceva, nu pentru ele, precum de oglindă ne apropiem pentru ceea ce se arată și ia chip în ea. Astfel nu ne apropiem de creațiune pentru îmbunătățire, ci pentru arătarea Unului suprem în ea ⁷⁴⁷. Dar, de cele fără început și care sînt din El prin fire, ne apropiem nu pentru altceva, ci pentru ele și pentru Cel din care sînt. De acelea, trebuie să ne apropiem cu adevărat pentru ele înseși și lor le este apropiat prin fire Unul culminant. Mai bine zis, ele sînt aproape prin fire de Unul suprem și din vîrf. De acestea nu trebuie numai să ne apropiem, ci să și creștem în ele și să ne sîrguim prin ele spre imitarea Binelui prim și unic și spre întipărirea Lui în noi și așa, prin împreuna lucrare și ajutorul harului, să dobîndim demnitatea sla-

746. Sf. Maxim Mărt., *Capete gnostice*, I, 50 ; *Filoc. rom.* II, p. 141. Dar autorul nostru trage concluzii originale din această învățătură.

747. Mai limpede spus, creațiunea nu ne îmbunătățește prin ea însăși, dar ne îmbunătățește dacă vedem prin ea pe Unul. Ea nu ne poate ridica prin ea însăși mai sus de noi, odată ce e mai prejos de noi.

vei chipului și asemănării cu Dumnezeu ⁷⁴⁸. Astfel, cele cauzate din creațiune, privite drept, înalță mintea, prin această privire, la oglindirea Unului și o unesc, dezlegînd-o de toate, în chip simplu cu înțelesul unitar al Unului, dacă mintea privește la ele cum se cuvine. Iar cele care au pe Unul cauzator și lucrător prin fire, întrucît Acela dă minții prin ele o formă asemenea lor, au puterea să unească mintea cu însuși Unul acela ⁷⁴⁹.

Prin urmare, din toate cele cauzate în orice fel, fie prin creare, fie prin fire, mintea poate să se adune în chip natural, fie prin făptuire, fie prin contemplație, spre Cel ce e cauza cea unică în mod felurit ⁷⁵⁰. Iar dacă mintea, folosindu-se fie de una, fie de mai multe din cele create, sau din cele naturale ale lui Dumnezeu, nu se folosește pentru Unul, nici pentru ca să se aducă pe sine adunată la primul Unul și să privească întregă, în mod unitar și simplu, numai la El, într-o sfîntă împărtășire și înrîurire a Duhului luminător, aceasta i se socotește ca păcat, chiar dacă această folosire lasă părerea că e bună. Căci, cei ce se folosesc cum se cuvine de cele ce sînt de la Unul, trebuie să le ducă iarăși la

748. Se afirmă întîlnirea noastră nemijlocită cu bunătatea lui Dumnezeu, cu iubirea Lui, cu puterea Lui, iar prin ele întipărirea subiectului lor dumnezeiesc însuși în mintea, sau în subiectul nostru, care se întînește cu ele. Se repetă mereu afirmația că prin însăși privirea minții la Dumnezeu, sub lucrarea puterii lui Dumnezeu asupra ei, se întipărește Dumnezeu în minte, dîndu-i chipul Lui de bunătate, de iubire, de sfințenie, de nehotărnicie.

749. Privind prin cele create, mintea se unește cu înțelesul Unuia care le-a creat. Dar unindu-se cu cele care iradiază din Unul prin fire, adică cu energiile Lui, mintea se unește cu Unul însuși, sau cu Subiectul acestor energii.

750. Astfel mintea se poate aduna, mînată de firea ei, fie din întîlnirea cu lucrurile create, fie din întîlnirea cu energiile necreate, spre Unul, care e cauza lor în mod diferit. Din lucruri se adună prin făptuire, sau prin curățirea de patimi și prin virtuți, luînd atitudinea dreaptă față de lucruri cu fapta, din energiile necreate prin contemplarea, sau prin vederea minții propriu-zisă.

Unul. «Toată ieșirea arătărilor luminoase, pornită de la Tatăl și venită la noi, ca un dar bun, ne umple ca o putere unificatoare și ne întoarce iarăși în sus spre unitatea și simplitatea îndumnezeitoare a Tatălui cel ce adună toate. Căci, din El și spre El sînt toate». Iar dacă nu se adună și nu se înalță mintea spre El, aceasta s-a abătut de la firea sa și întrebuițarea lucrurilor nu se mai face în mod cuvenit, dacă nu se face așa.

18. Este o făptuire ce premerge contemplației și este o făptuire ce-i urmează. Cea dintîi se săvîrșește trupește, ca să dea minții, care a înfrînat pornirile trupului și l-a făcut să se poarte, cu bună rînduială, putere să pășească cu picior slobod întru ale sale, care sînt cele duhovnicești și acolo să lucreze bine, ceea ce e de folos pentru ea. Iar a doua, începînd de la minte și de la cugetarea în Duh, adună mintea spre Cel mai presus de minte, care este Dumnezeu și de care apropiindu-se mintea, se apropie de Unul. Căci Dumnezeu este Unul.

Atunci și mintea însăși se unește cu sine într-o unitate și se face neîmpărțită. Fiindcă Unul este pricinuitor al unității și al simplității de chip dumnezeiesc, cînd este contemplat. Căci este cu neputință ca mintea, contemplînd pe Unul, să nu fie și ea una și simplă. La fel, privind cele împărțite și compuse, numaidecît se împarte și se face felurită.

Am numit în chip simplu Unul, pe Cel simplu prin Sine. Fiindcă mintea, suferind schimbările după lucrare, iar ea însăși fiind simplă, e necesar să fie simplă și după lucrare numai cînd vede pe Unul. Iar dacă ar vedea pe Unul, dar ea ar fi împărțită cel puțin în două, care ar fi pricina ce-ar face o parte a ei să se deosebească de cealaltă, care vede pe Unul ? Ea, sau ar vedea altceva, sau n-ar vedea deloc. Iar lucrul din urmă s-ar putea întîmpla din trei pricini : sau pentru că n-ar vrea să

vădă, sau din pricina tocirii, sau pentru că ar fi făcută pentru altă lucrare, dar nu pentru vedere. Dar, dacă ar presupune cineva că vede altceva, iată că mintea n-ar mai vedea simplu pe Unul, ci două lucruri în chip contrar rațiunii. Și văzînd două, n-ar mai putea fi una. Căci se taie, cum s-a arătat, în cele ce le contemplă. Iar dacă n-ar vedea, aceasta n-ar fi din pricină că nu voiește, căci mintea rațională nu poate fi în nelucrare nici măcar pentru cea mai scurtă clipă. Dar, nici n-ar putea fi mintea tocită în această privință, iar în alta să fie ascuțită. În acest caz, ar fi compusă și nu simplă. Ea ar consta din niște părți neasemănătoare, cum ar fi și dacă o parte a ei ar vedea, iar alta ar fi rînduită pentru altfel de lucrare. Căci și aceasta ar fi un semn al compoziției. Dar aceasta e cu totul nepotrivit să se spună, avînd în vedere simplitatea minții. Pentru acestea, cînd mintea cea una și simplă contemplă pe Cel simplu Unul, trebuie să fie una și în lucrare. Și dacă e una în chip simplu, vede pe Cel simplu Unul. Așadar, orice făptuire sau vedere (contemplare) a ei trebuie să se îndrepte în chip necesar spre Unul cel mai presus de minte. Iar de nu, cu nimic nu se va folosi, ci în zadar se va arăta mintea lucrînd, sau contemplînd. Căci odată ce e supusă împărțirii, va fi lucrătoarea patimilor, nefiind purtată de simțirea sufletului spre unirea unitară cu Unul cel mai presus de minte. Și numai unirea aceasta poate să limpezească și să curețe vederea minții, înălțînd-o și îndreptînd-o spre Unul și făcînd-o să pătimească alipirea de Acela din care, prin care și întru care sînt toate și spre care se fac, sînt și ființează toate ⁷⁵¹.

751. O frumoasă analiză logică prin care se dovedește că numai dacă mintea e simplă, se poate concentra întregă spre vederea lui Dumnezeu cel Unul. Dacă ar fi compusă, o parte a ei ar vedea pe Dumnezeu, iar alta ar rămîne lipită pătimasă de lucruri. Dar în acest caz, partea rămasă alipită

19. Unirea dumnezeiască mai presus de minte cu sufletul este cel mai înalt dintre bunurile dorite. Dar pentru unirea dumnezeiască este nevoie de asemănarea cu Dumnezeu. Iar pentru asemănarea cu Dumnezeu, este nevoie de lucrarea minții, adică de contemplație (de vedere)⁷⁵². Căci aceasta este proprie și lui Dumnezeu, și de la ea i s-a dat lui Dumnezeu numele (θεωρεῖν — θεός). Deci contemplarea urcă drept la înțelegerea lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu trimite de pretutindeni minții văzătoare ca un fel de raze și mintea văzătoare are pe Dumnezeu ca țintă^{753a}. Iar Dumnezeu este Unul cel mai presus de lume.

Pe de altă parte, este în firea minții să se facă în fapt asemenea cu ceea ce vede. Aceasta o arată și glasul de Dumnezeu cuvântător al Sfântului Grigorie, care zice că «minte vede și pătimește strălucirea lui Dumnezeu». Căci, ceea ce a văzut mintea, aceea a și pătimit, întrucât s-a făcut asemenea. «Minte se colorează, zice Petru din Damasc, după cele ce le vede». Și precum privind la cele împărțite și felurite, se împărțește și se face felurită, așa înălțându-se la privirea Unului simplu și mai presus de lume, se face una, cum am spus mai înainte^{753b}. Iar fiindcă, ajungând în Unul, vede pe Cel fără

de lucruri ar tulbura și partea care contemplă pe Dumnezeu. Sau dacă numai o parte a ei ar contempla pe Dumnezeu, conștiința împărțirii ei ar introduce o mărginire și în Unul. În acest caz, cel contemplat n-ar mai fi Unul.

752. Lucrarea minții este contemplarea sau vederea duhovnicească. Ea urmează lucrării de mai înainte, sau făptuirii, îndreptată asupra trupului pentru curățirea lui de patimi.

753 a. Așa cum lucrurile sensibile sînt văzute pentru că trimit un fel de raze la ochiul sensibil, tot așa Dumnezeu e văzut de minte, pentru că Dumnezeu trimite un fel de raze inteligibile (înțelese) la minte. Deci prin orice fel de contemplare a lui Dumnezeu, chiar dacă pare pur intelectuală, se stabilește un fel de contact între Dumnezeu și minte.

753 b. Faptul că contemplarea sau vederea duhovnicească a lui Dumnezeu implică venirea unor raze de la Dumnezeu la minte, are ca urmare

de început, nemărginit, fără formă și simplu — căci așa e Unul — se face și ea fără de început, nemărginită, fără formă și simplă după lucrare ⁷⁵⁴. Și pătimind acestea și preschimbându-se astfel, se află într-o asemănare cu dumnezeirea, pe cât e cu puțință. Și așa se suie la cel mai înalt dintre toate bunurile dorite, la unirea dumnezeiască mai presus de minte și negrăită, care este cea mai înaltă țintă voită de Dumnezeu. Dar, pentru aceasta mintea trebuie să se încordeze cu toată puterea spre a se grăbi și a năzui în Duh să ajungă la contemplarea și vederea Unului mai presus de lume.

20. Când mintea este împărțită între multe, sau cel puțin între două, e vădit că nu vede pe Cel ce e simplu Unul și de aceea este hotărnicită, mărginită și întunecată. Căci așa sînt cele ce nu sînt cu totul simple. Dar, când ajunge într-o atingere fără pipăire cu Unul cel adevărat, cunoscîndu-L printr-o vedere înțelegătoare în Duh, fără ajutorul ochilor, se face fără de început, nesfîrșită, nehotărnicită, fără chip și formă, se îmbracă cu negrăirea și se deprinde cu tăcerea uimirii, se umple de bucurie și pătimește cele negrăite. Dar să nu socotești că spun că se face fără de început, nesfîrșită și nehotărnicită după ființă, ci după lucrare, pentru că ceea ce se preschimbă nu e ființa minții, ci lucrarea. Căci dacă s-ar preschimba mintea după ființă cînd vede și pătimește îndumnezeirea, sau cînd se îndumnezeiește spre vederea lui Dumnezeu, ar fi ea însăși Dumnezeu după

că mintea sau subiectul omenesc se întipărește de chipul lui Dumnezeu, adică se face asemenea Lui. Astfel asemănarea omului cu Dumnezeu nu se poate înfăptui fără contemplarea Lui.

754. Lucrarea văzătoare de Dumnezeu a minții nu mai e propriu-zis lucrarea ei, ci lucrarea lui Dumnezeu în ea, e raza Lui activă în minte. Ea însă devine atît de proprie minții, că mintea o trăiește ca a sa. Așa trebuie să înțelegem că văzătorul trăiește această lucrare ca neîncepută, nemărginită, simplă, fără formă.

ființă. Dar, așa ceva nu este nici măcar vreunul dintre îngeri, ci numai singurul, supremul și unul Dumnezeu este Dumnezeu după ființă. Dacă, prin urmare, e absurd să spunem că mintea se îndumnezeiește după ființă, rămîne să zicem că pătimește aceasta prin lucrarea vederii însăși. Deci, nu are în fire să se prefacă ființa sa, ci lucrarea. De altfel dacă mintea se preschimbă în chip firesc, cum s-a zis, după cele ce le contemplă, dar nu contemplă cîtuși de puțin ființa dumnezeiască, ci lucrarea, nu se va prefăce nici ea după ființă, ci după lucrare ⁷⁵⁵.

21. Toate strălucind ⁷⁵⁶ din Unul cel mai presus de lume, nu se desfac în nici-un chip de Acela de la care și-au luat ființa, ci precum s-au făcut prin Acela, așa se și susțin și se desăvîrșesc prin El și nu este nimic în nici-una din ele, în care să nu vină ca o curgere și ca o mireasmă din Făcătorul Acela cu adevărat Unul ⁷⁵⁷. Și toate cele părătează la existență aproape că dau glas, desco-

755. Deosebirea răsăriteană între ființa și lucrarea lui Dumnezeu permite deci acestei învățători să vorbească de o îndumnezeire a minții după lucrare, dar nu după ființă. Teologia scolastică vorbind de o contemplare a ființei lui Dumnezeu de către minte în viața viitoare, ar trebui să ajungă la concluzia unei îndumnezeiri a minții după ființă, deci la un panteism.

756. Toate lucrurile strălucesc, pentru că vin de la Cel ce e lumină. Pe drept cuvînt, poporul român numește cosmosul «lume», adică lumină. Cele fizice au lumina ca ultimă esență a lor. Persoanele luminează cînd se deschid cu sinceritate altora, deci și ele sînt în actualizarea lor, ca factori de relație conștientă, lumini. Dar lucrurile fizice sînt luminoase și pentru că au un sens, un logos din Logosul dumnezeiesc, care e sensul suprem al tuturor. Iar persoanele sînt luminoase, pentru că trăiesc în lumina conștiinței și caută sensurile lor în toate.

757. Nici una din cele create nu stă de sine, ci toate sînt susținute de Făcătorul printr-o lucrare ce iradiază din El (*ἀπόφοια*), toate persistă și înaintează spre ținta lor și spre o țintă generală, nu printr-o legătură statică cu El, ci printr-o putere ce vine din El în iradiere continuă, cum iradiază continuu dintr-un focar de lumină razele lui.

perind nu pe Unul cel mai presus de lume (căci Acesta se află deasupra oricărei contemplații sau înțelegeri), ci o rază oarecare a Unului cel mai presus de lume. De aceea, dat fiind că toate Îl strigă pe Unul și toate tind spre Unul și însuși Unul cel mai presus de lume se arată pe Sine minții prin toate, e neapărat de trebuință ca mintea să fie îndrumată, povățuită și dusă spre Unul cel mai presus de lume. Iar aceasta se face, pe de o parte, fiind silită de îndemnul multelor făpturi, pe de alta, prin faptul că însuși Creatorul cel Unul, despre care am vorbit, vrea să fie văzut de minte, în prisosința bunătății Sale, ca mintea să experimenteze în aceasta adevărata viață. Căci însuși Unul cel negrăit zice: «Eu sînt viața» (Ioan 11, 25); și: «Aceasta este viața de veci, ca să Te cunoască pe Tine Unul adevăratul Dumnezeu» (Ioan 17, 3); iar în altă parte: «Căutați pe Domnul și va trăi sufletul vostru» (Ps. 68, 33). Fiindcă vederea e din căutare, iar viața din vedere ⁷⁵⁸. El ar vrea să fie văzut de minte, ca aceasta să se veselească, să se lumineze și să se bucure, cum zice David: «Întru Tine e locașul tuturor celor ce se veselesc» (Ps. 86, 7); și: «Întru lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. 35, 10). El a făcut, pe de o parte, mintea văzătoare, iar pe de alta, a semănat ale Sale în toate cele ce sînt, încît prin ele, ca prin niște deschizături să se arate minții într-o lumină a înțelegerii, cucerind-o, luminînd-o și atrăgînd-o spre Sine ⁷⁵⁹.

758. Vederea preschimbă viața celui ce vede, pentru că pune pe cel ce vede în legătură cu un conținut văzut. De aceea cînd e văzut un focar de viață sănătoasă, sau mai presus de lumea trecătoare, acesta îi hrănește viața și o înalță la o treaptă netrecătoare. Vederea, sau ceea ce se vede, are un efect ontologic, s-ar putea spune. Nu mă schimb în viață, prin vedere, numai pentru că iau pildă de la o viață superioară pe care o văd, sau sînt influențat de un exemplu rău pe care-l văd. Ci din focarul pe care-l văd vine în mine un curent (*ἀπόρροια*) de putere în sensul bun sau rău al cuvîntului.

759. Cuvîntul lui Dumnezeu, ca Rațiune-Subiect, a dat rațiunii-subiect a omului, rațiunile-obiect ale sale, plasticizate în lucruri, ca să aibă un

22. Dumnezeu, care este Binele treimic cel Unul, ceea ce a făcut, a făcut void. Dar, ceea ce voiește Dumnezeu este binele cel mai înalt. Căci bunătatea îi este fire. Deci, întrucît El a făcut mintea ca văzătoare a Lui și a celor ale Lui, iar aceasta adună mintea văzătoare spre Unul, e lucru voit de Dumnezeu ca mintea să-L contemple (să-L vadă) pe El. Și aceasta, pentru că El este prin sine Binele suprem. Căci Dumnezeu este Unul în sens propriu și simplu și a căuta și a se aduna mintea în chip unitar spre El, este, cum s-a arătat, de asemenea binele cel mai înalt ⁷⁶⁰.

23. Dacă dragostea îndeobște este una și de nedesfăcut, după învățătura înțelepților lui Dumnezeu, Unul este și cel iubit. Căci dacă cele iubite ar fi cel puțin două, ar fi și două iubiri, sau iubirea cea una s-ar împărți în două și nu s-ar mai chema una și nedespărțită. Însă odată ce se spune că iubirea în general e una și nedesfăcută, trebuie să înțelegem că Unul este și cel iubit ⁷⁶¹. Dar Cel ce e iubit e mai înainte de iubirea față de El și pînă nu are

conținut comun de dialog cu subiectul uman. Ele sînt tot atîtea cuvinte ale Cuvîntului-Persoană către persoanele umane, ca prin ele acestea să-I răspundă Lui. Lucrurile sînt ochii prin care ne privește Dumnezeu-Cuvîntul. Lumea e ca o sită străbătută de ochi prin care ne privește Dumnezeu Cuvîntul și noi îl privim pe El.

760. Dumnezeu este Binele cel mai înalt în Sine, sau pentru Sine. Dar mintea care se adună prin vedere în El, primind pe Dumnezeu în sine, se face de asemenea, prin participare, binele cel mai înalt.

761. Iubirea nu se poate împărți. Tot ce ține de ea e concentrat în ea. De aceea se îndreaptă întreagă spre cel iubit. Din acest motiv chiar cînd cei iubiți sînt doi, ea se îndreaptă întreagă spre fiecare și în felul acesta îi unește. Și suferă cînd îi vede că vor să rămîna dezbinați. Ea vrea să-i vadă uniți pe cei iubiți, ca să nu se împartă ea însăși. În Dumnezeu se realizează această dorință a ei. În Dumnezeu îi vede uniți pe toți, pentru că Dumnezeu e Unul în care își au originea și suportul toți. Iubind pe Dumnezeu cel Unul, ea se satisface în deplinătatea ei nedesfăcută. Ea nu mai e expusă la nici-o suferință.

cineva ceva din Cel iubit, nu poate avea iubirea față de El ⁷⁶². Iar dragostea este iubirea întinsă pe care ne cere legea naturală și scrisă a lui Dumnezeu s-o avem față de Dumnezeu. Legea naturală îndeamnă mintea iubitoare de bine să caute cel mai mare bine, care este Dumnezeu; iar legea scrisă poruncește: «Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău, din tot sufletul tău, din toată inima ta și din tot cugetul tău» (Deut. 6, 5); și: «Domnul Dumnezeul tău un Domn este» (Deut. 6, 4). Deci Unul este cel vrednic de iubit: este Unitatea treimică. Iar Aceasta premerge minții în dragostea ei față de Ea ⁷⁶³. Deci, mintea trebuie să dorească să se întindă spre Unul cel mai presus de lume, ca prin aflarea și vederea Lui să i se aprindă dragostea față de El și omul să se poată face împlinitor al legii și al poruncii, iubind, potrivit cu cele spuse, pe Domnul Dumnezeul lui.

24. Este cu neputință ca mintea, care s-a urcat spre Unul cel mai presus de înțelegere, să nu se umple de iubire față de El. Căci se întîlnește cu o frumusețe negrăită și necuprinsă, pornind din Acela ca dintr-o rădăcină atot-

762. Cel iubit există înaintea iubirii față de El. Mai bine zis, dacă există o iubire în noi, trebuie să fi existat cineva vrednic de iubit înainte de a fi existat noi, capabili să-l iubim. Trebuie să știi de Cel iubit și să ai ceva de la El, sau să simți în tine calitatea care îl face vrednic de iubit, pentru ca să-L iubești. Dacă subiectul nostru simte nevoia să iubească și să iubească în gradul culminant, înseamnă că Cel vrednic de această iubire culminantă există înainte de el, înainte de orice subiect uman care simte nevoia să iubească, există înainte de orice iubire omenească.

763. Dacă cel ce iubește trebuie să primească ceva din Cel iubit în sine, înainte de a-L iubi, sau ca să-L poată iubi, Cel iubit trebuie să comunice ceva din iubirea Lui celui în care vrea să trezească iubirea față de El. Aceasta înseamnă că trebuie să existe în Cel iubit o iubire, ca să poată comunica din ea celui a cărui iubire o voiește. Ca să aibă însă această iubire în sine, înainte de a fi omul, trebuie să fie într-o comuniune. Astfel Dumnezeu ca supremul izvor al iubirii și ca supremul Subiect vrednic de iubit, trebuie să fie un Dumnezeu în mai multe Persoane, care totuși să fie deplin unite prin iubirea lor.

jiitoare. De aceea, ea e atunci atît de plină de iluminările dumnezeiești, încît se află ca o mreață în primejdie să se rupă de povara mulțimii de pești, și e covîrșită de uimire privind frumusețea mai presus de minte. Ba, e beată ca de vin și-și iese din sine ca o nebună și pătimește o uimire mai presus de înțelegere, neputînd privi la arătarea mai presus de frumusețe a frumuseții neobișnuite. Din pricina aceasta e ținută, așa zicînd, în lanțurile iubirii și se simte arzînd ca de o mare sete ⁷⁶⁴.

Căci acest Unul este Unul mai presus de înțelegere, dar propovăduit de toate ca pricinuitorul mai înainte existent al tuturor, ca începutul, ca sfîrșitul și ca susținătorul tuturor. El a adus la ființă frumusețile și bunătățile tuturor celor frumoase și bune, printr-o izvorîre din puterea Sa de frumusețe și de bine făcătoare, aflîndu-se El însuși de nesfîrșite ori nesfîrșit mai presus de toată frumusețea și bunătatea și fiind Unul mai presus de lume și fără asemănare. Numai El este din fire vrednic de iubit, mai presus de tot ce e vrednic de iubit, întrucît numai El e în înțeles propriu bun și frumos, mai presus de tot ce e bun și frumos ⁷⁶⁵. Numai El e cu adevărat vrednic de iubit, prin legea firii și a ordinii, ca pricinuitor al tuturor. Și aceasta cu atît mai mult, cu cît întrece toate cele vrednice de iubit prin covîrșirea frumuseții și a bunătății și este cu adevărat Unul mai presus de lume, ca Cel singur cu adevărat existent și cauzator al tuturor celor ce sînt.

764. Alte antinomii ale iubirii : ea face liber pe cel ce o are și totuși îl ține ca în lanțuri, căci nu o poate părăsi ; ea satisface în chip desăvîrșit și totuși persistă în ea setea neîncetată a unui dor de și mai multă dragoste, o sete atît de mare, că cel ce iubește parcă arde din pricina ei.

765. Dumnezeu umple sufletul, cînd e văzut ca Unul, de atîta bucurie și lumină, pentru că unitatea Lui nu e o unitate abstractă, matematică, ci plinătatea de viață care le cuprinde pe toate cele ce sînt mai presus de toate frumusețile și bunătățile lumii. Din Dumnezeu, ca singurul cu adevărat Unul, iradiază orbitor toate frumusețile, luminile, sensurile, darurile.

Să năzuim, deci, prin buna sîrguință, să ajungem în Duh la aflarea și cunoștința Celui ce e singur Unul, de la care sînt începuturile tuturor și în care sînt hotarele tuturor. Făcînd așa, cu siguranță ni se va deschide de la sine poarta dragostei dumnezeiești prin harul lui Hristos și vom intra la odihna Domnului nostru (Evr. 4, 3), în fericire și veselie multă, și vom cunoaște bucuria împărțirii de Unul și vom gusta din dulceața dumnezeiască, devenind și noi una și nemaifiind sfîșiați și împărțiți, potrivit cu rugăciunea Mîntuitorului către Tatăl, în care cere: «ca să fie una, precum și noi una sîntem» (Ioan 17, 22). Atunci, vom fi păzitorii deplini ai poruncii care zice: «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din tot sufletul tău, și pe aproapele tău ca pe tine însuși» (Deut. 19, 18). Atunci, vom fi ajuns la desăvîrșirea cea cu puțință omului. Căci «sfîrșitul legii este iubirea» (Rom. 13, 10). În aceasta atîrnă nu numai toată legea și Proorocii (Matei 22, 10), ci și cei desăvîrșiți după Dumnezeu în Hristos.

25. Toate unindu-se în chip firesc în Duhul, împărțirea înseamnă o cădere din Duhul. De aceea, și mintea cînd se împarte în lucrarea ei, este în afară de petrecerea în El după har. Iar aceasta o suferă privind lucruri felurite. Căci nu poate avea neîmpărțirea privind lucruri felurite. Fiindcă, dacă ar presupune cineva că se poate aceasta, nu ar putea explica ușor de ce mintea liniștită e alta decît mintea tulburată. În acest caz mintea celor purtați de Dumnezeu s-ar arăta asemenea celei tulburate de neorînduiala patimilor, ceea ce e absurd. Deci, mintea făcîndu-se după lucrare asemenea cu ceea ce privește, în mod necesar privind la cele compuse, se face și ea felurită și, căzînd din simplitate, nu poate să-și păstreze neîmpărțirea. Iar aflîndu-se împărțită, e mai puțin decît toate curată de păcat, odată ce și însuși faptul de a se împărți e socotit păcat de cei ce pot să pătrundă în

aceste lucruri. Dacă, prin urmare, puterea înțelegătoare a minții cere să guste, prin privire spre Unul suprem și mai presus de lume, într-o simțire înțelegătoare, în chip unitar, Binele cel mai presus de fire, când petrece în împărțire, cade în afară de har.

De aceea, trebuie să ne prindem de Unul cel mai presus de lume și să căutăm la El singur cu tot sufletul, dacă vrem să scăpăm de împărțire și înstrăinare. Dar, nu numai atât, ci chiar dacă mintea ar privi spre un singur lucru, dacă acesta ar fi creat, nu ar putea izbuti să se facă neîmpărțită. Căci unul creat nu se poate numi propriuzis simplu, odată ce este hotărnicit, compus și circumscris ; și de aceea, nici nu are dreptul să fie numit în chip simplu Unul. Iar mintea ațintindu-și privirea spre el, nu va avea lucrarea sa simplă și unică. Căci privirea ei va fi hotărnicită și circumscrisă și compusă, cum este și ceea ce e contemplat de ea ⁷⁶⁶. Ca atare va cădea din

766. Nu numai când privește spre multe mintea e împărțită și deci tulburată, ci și când privește spre un singur lucru, dar creat. Căci un lucru creat, fiind mărginit, nu poate absorbi mintea întreagă în privirea lui, ci rămân în ea mari rezerve neangajate în această privire, rezerve care protestează împotriva angajării minții, împotriva preocupării ei de acel singur lucru, producând în om o sfișiere. E o sfișiere pe care o experiază aproape permanent fiecare din noi. În nici-un lucru nu găsim totul. De aceea cu o altă parte din ființa noastră tinjăm spre altceva. Mai ales nu găsim totul când îl privim ca stînd de sine. El rămîne atunci și neexplicat. El e potențial compus măcar prin faptul că e legat de temeiul ultim al tuturor, de Dumnezeu. Numai Dumnezeu e explicabil prin Sine, fiind și cuprinzînd totul. Dar fiecare lucru se arată compus și prin faptul că e hotărnicit. Căci orice margine implică conștiința a ceva dincolo de margine (Simon Frank, *La connaissance de l'être*). De aceea nici-un lucru nu e în chip simplu Unul. Căci necuprinzînd toate, presupune că dincolo de el, alături de el, sînt și altele.

Dar Unul adevărat nu poate fi nici un fel de temelie imanentă a totului în sens panteist. Unul în acest sens e silit de legea sa interioară să se diversifice, deci are în sine multiplicitatea în mod potențial. El e natură, nu e subiect. El e identic cu multiplul ce iese din el. Dar nu e așa Subiectul dumnezeiesc și de aceea nici subiectul uman, făcut după

harul dumnezeiesc, care o face simplă, fără de început și necircumscrișă. Și va fi în afară de Unul cel ascuns și mai presus de înțelegere⁷⁶⁷. De asemenea, se va lipsi de slava sa, care este bucuria de a fi obîrșia unică și fără de început a lucrării, bucuria de nehotărnicire, de simplitate, de a fi ajuns fără chip și unitară. Și nu va ajunge să pătimească în sine întipărirea frumuseții mai presus de fire și atotnegrăită. Drept aceea, se cuvine ca mintea să caute și să tindă spre Cel fără de început, simplu, nehotărnicit și cu adevărat Unul și de acolo să se grăbească a se face luminată și a se împreuna cu unitatea de obîrșie, care adună toate și, ca urmare, cu sine însăși. Prin aceasta, nu numai că va fi iubită de Cel Prea Bun, ca una ce s-a făcut asemenea, cît îi este cu puțință, cu nehotărnicia și simplitatea Celui fără chip și fără formă, ci va putea și să iubească frumusețea dumnezeiască și mai presus de frumusețe și de fire, ca una ce este înălțată, cum s-a zis, spre asemănarea cu ea⁷⁶⁸. Căci, dacă în cel

chipul Lui. Energiile divine nu sînt una cu ființa divină, iar pe de altă parte ele nu sînt nici una cu lumea. Aceasta e creată prin energii, nu emanație a lui Dumnezeu. Pericolul panteismului paște teologia occidentală, care nu face o deosebire între energiile necreate și creație. Subiectul uman poate rămîne sau redeveni și el unul, pentru că se bucură de un fel de «transcendență» față de natură. Dar e o transcendență creată, nu creatoare. Însă se poate considera ca participînd la transcendență, pentru că tinde să se ridice peste lumea creată și numai în lumea necreată își găsește împlinirea. Subiectul uman actualizează în mod conștient nehotărnicirea sa și poate trăi în nesfîrșirea subiectului divin, pentru că s-a făcut asemenea cu El prin primirea energiei Lui necreate, fiind capabil să o primească.

767. Nemaifiînd în legătură cu Unul prin vedere, mintea va fi în afară de harul, sau de raza transformatoare ce vine din El. Nu va fi actualizată simplitatea ei și nu va primi în această simplitate nesfîrșita bogăție a Unului, pentru că nu are harul Celui cu adevărat Unul, sau legătura cu El, care le cuprinde prin Sine pe toate.

768. Numai mintea care se unește cu Unul dumnezeiesc, se unește, în lucrările ei, și cu sine însăși, devenind una în lucrare, cum e una în ființă. Numai ea e conștientă de unitatea ei nehotărnicită și și-o trăiește.

asemenea obișnuiește să se nască o dispoziție iubitoare față de cele asemenea, e vădit că mintea va fi iubită și va iubi pe Dumnezeu, fiindcă ceea ce este asemenea, este asemenea unuia asemenea și precum asemenea își are complimentul ei care îi corespunde, tot așa cine iubește este iubit la rîndul său. Iar o împreună pătimire mai mare ca aceasta între Dumnezeu și suflet, nu există ⁷⁶⁹.

26. Mintea se ridică peste firea sa atunci cînd se ridică desăvîrșit la ceea ce e mai presus de minte, făcîndu-se fără chip și fără formă și în întregime îndumnezeită, fără de început și nesfîrșită și, așa zicînd, mai presus de unitatea sa ⁷⁷⁰. Iar cînd își păstrează în sine înțelegerea sa, chiar dacă se îndeletnicește cu cele dumnezeiești și mai presus de simțuri, ea se mișcă și lucrează în chip natural și rămîne încă în firea sa. Iar ceea ce e mai presus de fire întrece cu mult ceea ce e după fire și

Numai prin trăirea unității sale nehotărnicite în lucrare, a unității sale abisal de bogate, trăiește unitatea infinit de bogată a lui Dumnezeu. Dar și invers, numai trăind relația intimă cu Subiectul divin, trăiește realitatea indefinită a subiectului propriu.

769. «Pățimire mai mare între Dumnezeu și suflet nu există». E vorba de afecțiunea trezită de Dumnezeu în suflet și invers. Afecțiunea aceasta e nu numai gîndită, ci și produsă de răspunsul fiecăruia la dorința celuilalt. Desigur, Dumnezeu acceptă cu voia această afecțiune produsă de răspunsul iubitor al sufletului omenesc. Adunarea minții din toate în Dumnezeu e și o faptă a iubirii, un răspuns afectuos al omului la dorința lui Dumnezeu, nu numai o mișcare intelectuală.

770. Mintea trece, într-un act de totală iubire pentru Dumnezeu, dincolo de sine. Iar întrucît ea e tot ce e mai înalt în ordinea creată, mintea ridicîndu-se peste sine, se ridică în transcendența divină. De aceea mintea e făcută pentru transcendență, implică în ea relația cu transcendența. Dar întrucît numai cele create sînt pe măsura înțelegerii ei, ridicîndu-se în Dumnezeu, mintea se ridică la ceea ce e mai presus de înțelegere. Căci planul înțelegerii coincide într-un anumit fel cu planul creat, sau immanent. Dar această intrare în planul transcendent este o experiență sau o pătimire a infinitei bogății mai presus de lume, ascunsă în Unul dumnezeiesc.

e cu mult mai sus. De aceea, trebuie să ne placă a ne sili să ne ridicăm la ceea ce e mai presus de fire, care e mai bun, după porunca ce zice: «Rîvniți cele mai bune dintre daruri» (1 Cor. 12, 31). Dar mintea aflîndu-se în ceea ce e mai presus de fire, se află în Dumnezeu. Căci Dumnezeu este în afară de toată firea, fiind Cel atotvechi (atotoriginar) și simplu Unul ⁷⁷¹. De aceea, mintea trebuie să tindă spre Cel atotvechi (atotoriginar) și simplu Unul și spre El trebuie să se silească a privi și a se ridica pentru ca, aflîndu-se în Unul Cel mai presus de fire, într-un chip mai presus de lucrarea ei naturală, să ajungă la o stare mai bună decît cea a sa după fire ⁷⁷².

27. Fiecare dintre făpturile existente se bucură de cele proprii ale sale și se odihnește în chip natural în ele.

771. Se afirmă transcendența lui Dumnezeu, ca Cel ce e mai vechi decît toate, sau atotvechi, adică fără de început și Unul în mod simplu. Tot ce e în fire, în natura creată, poate fi unul în mod compus, sau legat de altceva. Sufletul de exemplu e legat de trup și pe lîngă aceea, ca și îngerul, e legat de Dumnezeu (ἐσχέσει). Singur Dumnezeu e simplu în mod absolut, nefiind legat de nimic (ἄσχετος).

772. Ridicarea minții peste firea ei, în Unul divin transcendent, înseamnă ridicarea ei peste lucrarea ei naturală; înseamnă că Dumnezeu sădește în ea lucrarea Lui, deci că Dumnezeu o ridică prin lucrarea Lui, deși mintea și-a însușit această lucrare a Lui, și prin pătimirea ei. Transcendența lui Dumnezeu, în învățătura creștină, nu înseamnă închidere a lui Dumnezeu într-un plan inaccesibil creaturii, ci ea indică simplu că El e din alt plan decît cel creat, natural, immanent, supus legilor naturale. Înseamnă că există o puțință pentru creatură de a fi ridicată din planul naturii; că există un alt plan unde poate fi ridicată. Iar întrucît acest plan e planul voinței și al libertății suverane și al puterii absolute peste orice lege, în manifestarea binelui, creatura conștientă nu poate fi ridicată decît de lucrarea lui Dumnezeu cel transcendent în acel plan. Transcendența lui Dumnezeu e o transcendență activă, capabilă și doritoare să lucreze asupra planului naturii create, pentru a o ridica în planul iubirii și libertății Sale absolute.

Prin ridicarea în acest plan, subiectul uman devine mai bun decît este după fire. El ajunge la plenitudinea exercițiului libertății adevărate, cîtă vreme în planul naturii sale nu o poate exercita plenar.

Dar ele toate au preexistat mai înainte după cauză, în Cauzatorul cel atotoriginar. De aceea, mintea va ajunge în chip firesc la bucuriile adevărate și va avea fericirea netrecătoare și se va odihni desăvârșit, când, străbătînd și lăsînd în urmă toate, se va întinde la cauza aceea originară, unică și cu totul prima și va ajunge, printr-o întoarcere înțelegătoare, acolo de unde au luat ființă toate începuturile, mijlocurile și sfîrșiturile (țintele) tuturor; la cauza în care și-au avut de mai înainte temeiul și sînt ținute toate și prin care sînt duse spre ținta proprie cele ce se desăvîrșesc; la cauza pentru care dobîndesc pătimirea cea bună cele ce se împărtășesc de această bună pătimire ⁷⁷³ și de către care a fost zidită și mintea însăși, așa cum este. Căci, în oarecare chip, mintea întorcîndu-se spre cauza proprie a tuturor, se întoarce spre sine însăși, întrucît cauza aceea este prototipul (modelul) ei ⁷⁷⁴.

De fapt, fiecare se iubește pe sine în chip firesc și mai ales mintea pătimește de această iubire ⁷⁷⁵. Dar, fiind chip suprafrumos al frumuseții necuprinse a Unului cel mai presus de înțelegere, caută cu dragoste, prin întoarcere, spre cauza ei, pentru că, precum s-a spus, privind acolo se vede pe sine și se iubește pe sine mai presus de orice ⁷⁷⁶.

773. Pătimirea cea bună e pătimirea fericirii și a iluminării, a iubirii. Căci toate acestea sînt produse în noi de Dumnezeu. Chiar în viața pur pămîntească nu dobîndim fericirea numai ca un rod al acțiunii noastre, ci și ca un rod al iubirii ce ni se dăruiește de către altul.

774. Numai pentru că mintea, adunîndu-se în Dumnezeu, se regăsește pe sine, ajutată de cauza și de modelul ei, care lucrează în ea în mod eficient, ea, depășindu-se pe sine, experiază, în chip paradoxal, în același timp cea mai deplină fericire sau pătimirea cea mai bună. Iar prin aceasta, deși ajunsă în afară de sine, realizează dorința ei firească de fericire deplină.

775. Mintea se iubește mai mult decît orice făptură, pentru că e conștientă de sine.

776. Așa se împacă iubirea de sine cu depășirea de sine. În cauza sa, mintea iubește atît pe Dumnezeu cît și pe sine. Dealtfel în general, iubind pe altul, orice subiect își găsește în aceasta fericirea sa. Deose-

Dar, și altfel, cei ce-și au ființa de la cineva, simt în chip firesc o pornire de dragoste față de acela de la care sînt, precum și invers, părinții sînt stăpîniți de dragoste față de cei născuți din ei. De aceea, în cel ce se întoarce spre Unul, care e cauza tuturor, răsare o mare plăcere. Căci se întoarce, cum s-a zis, în același timp spre Acela în care este și totodată spre sine însuși. Fiind că în Acela există de mai înainte, în virtutea cauzei, toate și anume și mintea, ca una din toate, se află în Unul cel mai presus de înțelegere, ca în cauza și în modelul tuturor.

28. Precum din Cel ce este mai presus de ființă, e toată ființa, din Cel mai presus de fire toată firea, din Cel netemporal și necompus toate cele vremelnice și compuse și din Cel necreat toate cele create, așa din Cel fără chip s-a făcut tot chipul și din Unul mai presus de lume cele multe arătate. Deci, cel ce nu se îndeletnicește cu Unul cel fără chip și nu caută spre El, atîrnînd oarecum de El, ci spre ceva din cele văzute în chip și zidire, acela dă întîietate la ceea ce este neasemănat mai prejos de Cel ce este așezat deasupra, și se află aproape de închinătorii la idoli. Căci cu ce se îndeletnicește cineva și spre ce năzuiește, aceea și dorește. Iar ceea ce dorește, aceea îl și biruiește. Și ceea ce-l biruiește, aceea îl și robește. Și astfel unul ca acesta slujește cu adevărat zidirii în locul Ziditorului. Căci mintea fiecăruia s-a robit și slujește lucrului spre care năzuiește și cu care se îndeletnicește. Și pe acela îl iubește. Dacă, deci, îndeletnicirea cu altceva și privirea la altceva decît la Unul cel simplu și fără chip aduce atîta lunecare, sîrguința noastră trebuie să se îndrepte spre Unul cel simplu și fără chip spre a-L cunoaște prin întoarcere și întindere înțelegătoare, ca să avem

birea de egoism, e că subiectul meu nu pornește la iubirea altuia cu intenția de a găsi fericirea sa. Ea îi vine fără să se gîndească nici-o clipă la ea.

parte de comorile a toată cunoștința (2 Petru 2, 9). Căci, cei ce s-au unit cu El se împărtășesc de odihna sau de oprirea a toată contemplarea, de încetarea cugetării, de tăcerea mai presus de minte și de veselia de netălmăcit, din multă uimire ⁷⁷⁷.

29. Dacă toate cele ce există doresc existența, iar existența tuturor se află după cauză în Unul cel mai presus de existență, urmează că toate cele ce există și mai ales cele raționale, dacă se mișcă drept și cum trebuie, dorind existența, doresc pe Unul cel mai presus de existență ⁷⁷⁸. Deci, mintea care nu se întinde spre Unul cel mai presus de existență, nici nu-L dorește pe El, se folosește greșit și păcătos de mișcare și cade din vrednicia ei, care stă în cunoașterea Unului cel mai presus de existență și în unirea atotdumnezeiască și mai presus de minte cu El, ca și în iubirea Lui.

30. Cauzele au în chip prisositor frumusețile celor cauzate. Iar cauza tuturor îndeobște este Unul cel mai presus de ființă. Deci, dacă mintea s-ar alipi de ceva din cele ce sînt în urma Unului mai presus de ființă, ca bun, sau ca vrednic de atenția minții, și-ar greși, fără îndoială, ținta. Ea ar fi iubitoare de bine, dar nu s-ar mișca spre Unul prim și propriu și mai presus de ființă, din

⁷⁷⁷. În unirea cu Unul încetează și contemplarea, sau vederea duhovnicească. Ba încetează chiar orice efort de înțelegere. Pentru că nu mai e nevoie să se treacă la o mai mare înțelegere, la înțelegerea a altceva mai înalt. E o stabilitate în Același nesfîrșit, sau nehotărnicit; o stabilitate într-o înțelegere mai presus de orice înțelegere; și deci o înțelegere decît care alta mai înaltă nu există.

⁷⁷⁸. Existența tuturor își are originea în Unul cel mai presus de existență, în Cel transcendent creațiunii multiple și compuse prin firea ei. Pe de altă parte, toate cele ce există doresc să existe mai mult și etern. Drept urmare, toate își caută întărirea existenței lor și plusul de existență în Cel mai presus de existență. Dacă nu o caută acolo, suferă o slăbire a existenței lor.

care sînt toate cele bune prin împărtășire, ci s-ar mișca, prin nepăsare și nepricepere, spre cele ce se împărtășesc de bunătate. Dar mintea care se cercetează cu succes își întinde privirea înțelegerii spre Unul cel mai presus de ființă, cunoscînd limpede că astfel va dobîndi cu prisosință ceea ce dorește, ajungînd în cauza sa prin acea privire înțelegătoare. Ea va cunoaște că nimenea nu-i dăruiește bunătățile sale, sau oricare altele, decît Unul cel mai presus de fire. Căci, chiar de ar socoti că unele din ele îi vin dintr-o putere a sa, acestea nu obișnuiesc să rămîna pururea în mintea iubitoare. Numai Sfintului Duh I s-a încredințat să facă aceasta și să le lucreze cum vrea, și în cine vrea, fiind Domn al firii stăpînitore și persoană a Unității în trei ipostasuri. Deci, spre Unul cel mai presus de fire trebuie să se întoarcă mintea. Căci la El este nu numai izvorul tuturor bunătăților, ci și împărțirea neîmpiedicată a darurilor.

31. Toate cele ce există doresc în chip firesc binele. Iar binele adevărat este Unul, măcar că se zic multe bune. Căci binele în chip simplu și, așa zicînd, desăvîrșit nu-l vei afla nicicînd în cele multe, ci în ele vei afla numai un bine numit așa în virtutea vrîunei împărtășiri de bine, întrucît participă la binele din Unul mai presus de fire; deci nu-l au din ele înseși. Numai Unul acela mai presus de fire e bun în chip simplu și mai presus de bunătate, izvor a toată bunătatea și dăruitor ultim al celor ale sale, întorcîndu-le pe toate spre Sine în chip firesc. El este izvorul a toată ființa, existența, destoinicia, puterea, mișcarea, lucrarea, însușirea și a oricărei frumuseți și bunătăți. Simplu vorbind, toate cele ce există și cele contemplate în jurul lor își au ieșirea prin facere din Unul cel mai presus de ființă. De aceea, mintea care e purtată spre altceva și nu spre Unul simplu și mai presus de ființă își are mișcarea greșită. Ea se mișcă poate

spre bine, dar nu spre binele simplu și propriu-zis, nici spre Cel ce face cele bune și pe cele mai bune și pe celelalte care au nevoie de bine și de mai mult bine, printr-o covârșitoare revărsare binefăcătoare.

32. Deci mintea celor mulți, zăcînd din nepricepere în împărțire și fiind sfîșiată de cele multe, nu cunoaște Binele, adică pe Unul simplu, nici nu-L caută, nici nu se îndeletnicește cu El. Despre aceștia zice Duhul în David: «Mulți zic: cine ne va arăta nouă cele bune?» (Ps. 4, 7). Dar nu Binele. Și, pe drept cuvînt. Îngrijindu-se și trudindu-se cu multe, au uitat că «un lucru trebuiește» (Luca 10, 42). Acest lucru, sau partea arătată de Cuvîntul lui Dumnezeu, ca cel bun, l-au trecut cu vederea sau, nesocotindu-l, s-au păgubit de el fără să se gîndească măcar că merită să fie căutat mai presus de toate. Iar cei ce s-au lăsat povățuiți de David, ca de un pedagog, și au judecat că trebuie să calce pe urmele lui, zic: «Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne» (Ps. 4, 6), adică cunoștința slavei Tale celei una s-a întipărit în noi ca într-o oglindă. Astfel norodul cel mult se bucură de bunătățile cele multe. Iar cei ce viețuiesc duhovnicește, se luminează de cunoștința Binelui cel Unul și simplu, fiind luminați mai presus de lume⁷⁷⁹.

33. Precum apa unui rîu e mai mare cînd curge unită, decît cînd e despărțită în multe pîraie, așa și privirea minții și mișcarea și dorința ei este mai puternică atunci cînd se ațintește spre un singur lucru în chip unitar și fără împărțire, și nu despărțită în multe și multe feluri. Iar aceasta se întîmplă cînd se întinde, caută și privește la Unul cel simplu și mai presus de lume. Căci Unul atot-

779. Se afirmă o opoziție între norodul celor mulți care se bucură de plăcerile celor multe, dar toate puțin satisfăcătoare, rămînînd cu mintea împărțită între ele, și între cei puțini care se desprind de ele și se concentrează în bucuria nesfîrșită de Unul cel nesfîrșit de bogat.

simplic și mai presus de lume are cu adevărat puterea de a o aduna. Și învrednicindu-se mintea să-L vadă pe Acesta, e cu neputință să nu ia forma Lui, pe cât se poate, asemenea unui chip, și să nu se facă unitară, simplă, fără culoare, fără chip⁷⁸⁰, fără calitate, cu neputință de atins, nehotărnicită, nesfârșită, fără figură și simplu una mai presus de lume, luminată de razele dragostei dumnezeiești⁷⁸¹ și mai presus de lume și încununată cu descoperirea cunoștinței tainice, a tăcerii și a neînțelegerii mai presus de cuvânt și de înțelegere⁷⁸², desfătându-se de o bucurie duhovnicească și de o veselie cerească. Căci mintea ajunsă acolo s-a preschimbat într-o minte mai dumnezeiască⁷⁸³ și a îmbrăcat formă dumnezeiască, întipărirându-se duhovnicește de Cel ce e simplu, fără chip și figură, Unul, și celelalte spuse înainte. Iar de nu i se întâmplă aceasta și nu pătimește o astfel de prefacere dumnezeiască, nu a ajuns la atingerea și la întipărirea Unului cel mai presus de lume. Căci Dumnezeu este unitate unificatoare și Minte mai presus de înțelegere. De aceea, mintea primește întipărirea Lui mai presus de lume, atunci când, deodată cu cele spuse, se face ea în-

780. Pe de altă parte, mintea privind la cel Unul nehotărnicit, își recâștigă și ea nehotărnicirea și în sensul acesta ia chipul Lui (εἰκὼν), care este în același timp libertatea de orice chip definit, conturat, cu margini de jur împrejur (ἀπειροσ). Mai jos se spune: «cu neputință de atins», în sensul că nici-un lucru nu o atinge și nici-o persoană nu o poate tulbura, sau prinde.

781. Dragostea luminează dinăuntru chipul persoanei, dar îi arată în același timp nehotărnicia, adâncimea fără fund.

782. Neînțelegerea aceasta nu e o lipsă de înțelegere, ci o înțelegere mai presus de înțelegere. De aceea cel ce o are tace, dându-și seama că nu o poate exprima. Ea luminează chipul celui ce o are, mai mult decât îl luminează orice înțelegere obișnuită.

783. Pe orice treaptă nouă a unirii cu Dumnezeu, mintea se face mai dumnezeiască, nu prin ființa, ci prin lucrarea dumnezeiască mai bogată a cărui subiect a devenit, prin sălășluirea lui Dumnezeu cu lucrarea Lui, în subiectul celui ce privește la Dumnezeu.

săși unitate mai presus de înțelegere, pătimind aceasta prin întipărirea dumnezeiască ⁷⁸⁴.

34. Treimea dumnezeirii mai presus de ființă este împreunată într-o unitate mai presus de fire. Căci Dumnezeu este o unitate întreit ipostatică. De aceea, sufletul nu poate ajunge la asemănarea înrudită cu Dumnezeu, ca un chip al Lui, decît dacă, rămînînd întreită, se face una cu sine în chip mai presus de fire. Iar prin cele trei părți ale sufletului nu înțeleg partea rațională, mînia și pofta. Căci nu în acestea constau, propriu-zis, cele trei părți ale sufletului. Sufletului rațional nu-i este prea proprie pofta și mînia. Acestea sînt luate din partea nerațională și i se alătură lui pentru viețuirea trupească de aici, fiind în ele înseși neraționale și întunecate. Iar sufletul este rațional și firea lui e plină de lumină înțelegătoare. Propriu sufletului trebuie să spunem că sînt acelea fără de care nu-și poate împlini lucrarea sa. Dar fără mînie și poftă poate lucra; și mai ales atunci lucrează cu adevărat, cînd lucrează fără acestea. Deci acestea nu sînt cu adevărat părți ale sufletului, ci, cum am spus, puteri ale laturii animalice și de jos a vieții, care-i stau sufletului alătura.

De aceea, sufletul rațional, privind cu înțelegere la cele de sus și întipărindu-se în el cele cunoscute cu mintea și întinzîndu-se, și, așa zicînd, sărînd peste sine, aruncă undeva departe, ca pe o bagatelă deșartă, pofta și mînia, neavînd la ce să întrebuițeze acestea acolo unde e simplitate, lipsă de chip, de formă, de culoare și toate celelalte cîte cer o minte dezlegată și cu totul simplă.

Sufletul e întreit potrivit cu simplitatea lui, întrucît e minte ce se folosește de cuvînt (rațiune) și de duh, care sînt cele mai proprii lui și vatămă mai puțin decît toate

784. Întipărindu-se în minte, Unul cel fără chip și mai presus de înțelegere, aceasta se face ea însăși una în chip mai presus de înțelegere.

simplicitatea lui ⁷⁸⁵. Pentru că nici Treimea dumnezeirii celei una, al cărei chip e sufletul, nu e o piedică a unității și simplității Sale, ci dumnezeirea este unitate întru totul simplă și mai presus de ființă și, totuși, nu mai puțin o Treime neclătinată. Astfel sufletul, sau mintea (căci sufletul e minte și întreg minte), cuvîntul (rațiunea) și duhul, făcute în chip mai presus de fire una, ne înfățișează asemănarea propriu-zisă a dumnezeirii celei una în trei ipostasuri. Iar aceasta nu poate proveni din altă parte decît din privirea și contemplarea unității treimice mai presus de fire ⁷⁸⁶. Pentru că aceasta este cea care a făcut și sufletul astfel și care-l readuce la această stare după ce a căzut. Căci fără așintirea și fără privirea spre Ea, e cu neputință să i se întîmple aceasta sufletului. Iar neîntîmplîndu-i-se aceasta și nerevenind la asemănare, ne arătăm lipsiți și de acest mod (treimic) de a fi.

Spunem acestea despre lucrarea contemplativă și despre adevăr, care sînt cu deosebire vrednice de toată sîrguința și fără de care nu e cu putință să ne săltăm la starea nepătimașă ⁷⁸⁷. Căci precum binele ne cere făptuirea ca

785. Într-adevăr, Părinții cunosc două treimi ale sufletului: una care constă în rațiune, în minie și poftă, și alta care constă în minte, rațiune sau cuvînt, și duh. În prima treime părțile sînt mai puțin unite. De aceea uneori ei consideră sufletul deosebit de minie și poftă. În a doua, părțile sînt atît de unite, că una nu poate fi cugetată lucrînd fără celelalte. Treimea aci nu slăbește unitatea. Toți Părinții o consideră pe aceasta chip al Sfintei Treimi.

786. Numai prin aceasta este sufletul unul și întreit, sau chipul Sfintei Treimi, pentru că a fost făcut pentru privirea nu a unui Dumnezeu unipersonal, ci a lui Dumnezeu, Unul în ființă, dar întreit în Persoane. Chiar dacă nu privește conștient pe Dumnezeu ca Treime, sufletul este legat de Dumnezeu ca Treime. Treimea își întipărește, începînd de la creație, neîncetat chipul în suflet.

787. Aci se face o legătură între chip și nepătîmire. Chipul treimic al lui Dumnezeu în om, reactualizat prin contemplarea lui Dumnezeu cel treimic, coincide cu revenirea sufletului la nepătîmire. Căci chipul se tulbură prin alipirea pătîmașă la lucruri, prin minie și poftă, sau prin slăbirea lucrării văzătoare proprie minții.

să ajungem nepătimași, așa adevărul ne cere contemplație ca să ajungem dumnezeiești la chip, slujind lui Dumnezeu în toate și dorind să ne facem dumnezei prin lucrare, și să fim asemenea, pe cât se poate, cu modelul prim⁷⁸⁸. Iar dacă e necesar să ne facem una pentru a ne asemăna cu unitatea modelului mai presus de lume, iar această unitate se înfăptuiește în noi prin privirea, contemplarea, întinderea și întoarcerea înțelegătoare spre Unul cel mai presus de lume și prin căutarea neîntoarsă spre acest Unul, atunci trebuie să ne silim în tot felul să privim spre Unul cel mai presus de lume și mai presus de înțelegere și să ne atîrnăm de El întregi cu toată sîrguința, din toată inima și din tot sufletul și să hrănim în noi înșine dragostea Unului mai presus de lume și mai presus de simplitate, încît însăși dragostea Lui să ni se facă aripi simple în suișul nostru înțelegător spre El. În felul acesta vom fi totdeauna ca în văzduh, într-o stare unitară fără chip, împreună cu Domnul (1 Tes. 5, 17), cu Unul treimic cel adevărat, lăudînd cu mintea, cu cuvîntul și cu duhul Treimea, uimiți, copleșiți și uniți cu Unul în chip unitar mai presus de unire.

35. Unitatea sensibilă este începutul a toată mulțimea numerică. Iar unitatea mai presus de lume este începutul a toată mulțimea văzută și gîndită și a tot ce este. Precum, deci, tot numărul își are începutul de la unitate, așa tot ce există oriunde, pornește de la Unul mai presus de lume, fie în calitate de cauză naturală, fie făcătoare⁷⁸⁹. Dar unitatea numerică, întrucît este supu-

788. După ce a spus, în propoziția dinainte, că la nepătımire se ajunge prin contemplare, acum spune că la ea se ajunge prin făptuire și că prin contemplare se ajunge la îndumnezeire. Dar contrazicerea se poate rezolva, dacă ținem seamă că înainte de a porni prin contemplare spre îndumnezeire, trebuie să fie realizată prin făptuire, nepătımirea.

789. Unul dumnezeiesc e cauza naturală a energiilor Sale necreate și cauza făcătoare (creatoare) a făpturilor.

să simțurilor, se pune cea dintâi față de cele ce îi urmează ei prin fire. Căci, fiind începutul tuturor celor numărate, simțirea numărînd o pune întîi pe ea. Dar cu unitatea mai presus de lume, fiindcă este mai presus de minte, se petrece invers. Căci unitatea aceasta, deși e, prin fire, înainte de toate, mintea o pune după toate. Fiindcă nici-o minte n-a putut să înceapă de la Unul cel mai presus de lume și de la El să înainteze la cele multe. Ci, dimpotrivă, de la cele multe se urcă și se adună la Acela. Acolo este necesar numărul unu simțului pentru a înainta la cele multe ; altfel nu e cu putință să numere sau să înainteze precum voiește. Aici, însă, sînt necesare minții cele multe, pentru ca prin ele să-i fie cu putință ridicarea la Unul mai presus de lume și să se adune în sine, neputînd urca pe nicăieri prin altă parte spre închipuirea Unului mai presus de lume.

Astfel, mintea, folosindu-se de rînduiala și de calea potrivită ei, începe de la cele multe, sfîrșind la Unul cel mai presus de lume și cel mai din vîrf. Fiindcă unul cunoscut cu simțurile e ușor de cuprins și ușor de limitat; simțul îl pune în chip natural și prin afirmare primul, cum o cere firea lui. Dar Unitatea cea mai presus de lume, căutată cu mintea, fiind mai presus de fire și scăpînd înțelegerii, nu poate fi afirmată prima, potrivit cu firea ei, ca să înceapă mintea de la ea, ci, mai degrabă, fiind mai presus de fire, o află mintea în chip mai presus de fire, nu la început, ci la sfîrșit, după trecerea și, ca să zic așa, numărarea celor multe ⁷⁹⁰.

790. Nu e vorba de procedura gîndirii logice. Aceasta poate afirma pe Unul din care provin toate la început. Ea e așa zisa gîndire deductivă, scolastică. Nu e vorba nici de o gîndire inductivă, care se ridică de la concret și individual la abstract, sau la general. Ci e vorba de experiența reală a Unuia dumnezeiesc, care deși e concretă, totuși experiază pe Cel în care sînt toate. La această experiență se ajunge prin creșterea duhovnicească ce trebuie să treacă prin cele multe, desprinzîndu-se prin despă-

Căci, deoarece mintea are prin fire înțelegerea, iar Unul mai presus de lume este neînțeles în Sine și neapropiat, mintea înclină din obișnuință spre cele multe chiar fără să vrea, dat fiind că, pe de o parte, ea nu se poate opri de a cugeta, iar pe de alta, nu are putere să prindă pe Unul cel mai presus de lume și din vîrf. Dar, căutînd spre cele multe, în fiecare vede ceva de înțeles cu mintea, nu ca fiind de sine, ci ca al unui oarecare unul. Pe urmă, adunînd din fiecare lucru văzut înțelesul care se străvede și constatînd prin contemplare că acestea conglăsuiesc întreolaltă și nu se împotrivesc și toate sînt ca niște flori dintr-o rădăcină, înaintează de la cele multe la Unul cel mai din vîrf, din care sînt toate cele multe; și se adună în chip firesc de la existențele naturale la o ordine mai presus de fire, în care vede pe Unul cel mai presus de fire și de ființă, întrucît aparține firii minții să vadă unitar cele mai presus de fire, prin cele după fire. Iar văzînd mintea în chip negrăit izvorul țîșnitor și făcător al tuturor bunătăților și frumuseților și desfătîndu-se de Unul cel mai presus de ființă, nu se mai întoarce de bună voie spre cele multe, deși sînt și acestea existente și bune și părtașe de partea cea bună ⁷⁹¹.

Căci fiind în chip firesc iubitoare de bine și de frumos, mintea nu mai iese de bună voie de la Cel mai presus de toate, decît dacă e silită la aceasta de cine știe ce împrejurare. Dar, fiindcă modul de a fi al celor

timire de ele. De aceea acest Unul e aflat în chip suprafiresc, duhovnicesc. Acestei căi i s-a dat precădere în Răsăritul creștin. Sau s-a cerut numai-decît și această cale.

791. În pasagiul acesta se afirmă mai puțin desprinderea prin despățimire de cele multe pentru a ajunge la Unul. Se descrie mai mult desprinderea intelectuală. Dar prin ea se ajunge la o unire trăită cu Unul. Astfel acest pasagiu e caracteristic pentru unirea logicii și a misticii în această scriere. Dar autorul arată în continuare că însuși urcușul nu e numai logic-intelectual, ci și duhovnicesc, sau mai ales duhovnicesc, adică desprindere de cele multe prin virtuți, prin despățimire, prin iubire de Dumnezeu.

ce există e diferit, diferită e și privirea lor înțelegătoare și diferit se ridică și mintea prin ele la Unul cel mai presus de lume și de fire. După părerea mea, ea trebuie să facă tot numai câte o mică porțiune din calea ce duce de la cele multe spre Unul cel mai presus de fire și lume, pentru ca, urcîndu-se ca pe o scară, să facă mișcarea în chipul cel mai sigur și să cunoască de e vreo lipsă în ea, sau în ceea ce trebuie să fie și dacă se desfată de această lipsă ; și dacă da, să-și dea seama ce e greșit și ce o desparte de frumusețea aceea și o reține din urcușul spre ea, sau de la ospățul dumnezeiesc ; și ce ar trebui să facă pentru a se întoarce de unde s-a rostogolit ? În felul acesta va cunoaște și pîcla patimilor și transparența inimii curate și va oglindi cunoștința adevărului, văzîndu-l cum este el, și se va face părtașă de vederi cerești, va primi o simțire dumnezeiască și nu-i va scăpa creșterea sau scăderea proprie. Peste tot va cunoaște multe lucruri minunate și va înțelege care este scopul liniștii și al închiderii în chilie.

Dar despre acestea din urmă, voim să vorbim chiar aci : Toate cele ce sînt se împart în create cunoscute cu simțurile, în create cunoscute cu mintea și în necreate cunoscute cu mintea (inteligibile). Iar deasupra tuturor este Cel necreat și Unul mai presus de minte și de ființă. Învîrtindu-se ochiul sufletului, adică mintea, între cele dintii și privind adînc în ele după ce și-a ales să se liniștească prin nevoițe, se ridică de la făptuirea în singurătate a celor convenite, ca de pe o treaptă oarecare, la contemplarea (privirea) Celui cu adevărat existent și la îndeletnicirea cu El, ca și la desfătarea de cele cerești, la petrecerea fericită în razele adevărului și la îmbogățirea fără sfîrșit cu cele veșnice și la îndulcirea minunată cu ele. Ba, poate că, prin împreună lucrarea harului, cu înaintarea vremii, va fi și răpită de la pămînt și, statornicindu-se prin deprindere în lumina

înțelegerii, va ajunge nesimțitoare față de cele de aici, punînd stăpînire pe ea Cel mai presus de minte și întipăriindu-se în ea Cel ce este neasemănat mai presus decît tot binele.

Această sfîntă scară ce e împărțită în cinci și pe care ne urcăm întocmai ca pe niște trepte spre ținta ultimă, nu are o distanță spațială între treaptă și treaptă, ci o deosebire, o ordine a calității propriie fiecăreia. Ca existențe, creaturile supuse simțurilor și creaturile cunoscute cu mintea sînt la fel. Dar cele din urmă întrec într-o mare măsură pe cele dintîi, așa cum întrece mintea, simțirea, prin însușirea ei. Și iarăși, necreatele cunoscute cu mintea (inteligibile) întrec cu mult creaturile cunoscute cu mintea (inteligibile). Dar amîndouă aceste trepte se află între cele ce sînt și, de aceea, necreatele cunoscute cu mintea ca existente sînt subordonate Unului necreat, mai presus de minte⁷⁹². De aci e vădit că vederea și contemplarea cea mai înaltă a minții este aceea prin care se odihnește în Cel ce întrece toate, după ce a trecut de la făptuire și a ajuns în ascunzimea aceea din ultimul vîrf, așezată mai presus de toate, precum cea mai smerită este aceea prin care se mișcă între cele supuse simțurilor, sau mai bine zis cea a omului făptuitor⁷⁹³.

792. Necreatele inteligibile, sau necreatele cunoscute cu mintea, cum sînt energiile necreate și însușirile dumnezeiești, ca bunătatea, dreptatea, etc., au comun cu createle inteligibile, ca de exemplu cu îngerii, sau cu sufletul, că sînt dintre cele ce pot fi cunoscute cu mintea (inteligibile) și pot fi experiate și ca atare fac parte dintre cele ce pot fi socotite ca existente. Ca atare sînt și ele subordonate lui Dumnezeu ca ființă, ca Unul întreit în Persoane, care e mai presus de existență și ca atare mai presus de minte, sau de înțelegere.

793. Aci numește și odihna în Cel ce e mai presus de minte, vedere și contemplare, după ce altă dată a socotit această odihnă mai presus de vedere și contemplare. Dar termenii care exprimă trăirea pe aceste înălțimi duhovnicești, sînt totdeauna improprii. De aceea pot fi folosiți și unii și

Deci mintea, fiind iubitoare de bine (frumos) prin fire, trebuie să dorească ceea ce e în toată privința mai bun (mai frumos), nu numai ca să-l aibă, ci și ca să pătimească preschimbarea în mai bine, sau mai presus de minte, așa cum se cuvine, întrucît, precum s-a zis, schimbarea pe care o primește mintea este potrivită cu ceea ce vede și cu ceea ce se desfășează. Dar, deoarece nestatornicia împletită cu firea minții nu se va depărta de la ea pînă mai e ziua de azi (Evr. 3, 12) și, cum se zice, pînă se mai mișcă umbrele (Cînt. Cînt. 2, 17), adică pînă ce nu ne vom muta de la viața de aici, care arată ca într-o oglindă, în ghicitură și umbrit adevărul, trebuie ca atunci cînd cădem de la contemplarea și vederea Unului necreat, Cel mai presus de minte, să ne silim a ne opri la necreatele cunoscute cu mintea, care sînt cele mai aproape de El, ca să ne fie întoarcerea la Unul cel necreat și mai presus de lume, mai ușoară ⁷⁹⁴. Iar de cade pîclă mai groasă peste minte, întunecîndu-i înțelegerea și aducîndu-i la trîndăvie lucrarea contemplației, trebuie să ne întoarcem la rugăciuni însoțite de făptuirea din inima smerită și să ne izbăvim de întuneric prin puterea rugăciunii și prin lacrimi, făcînd iarăși un fel de temelie din făpturile supuse simțurilor ⁷⁹⁵. Sălăș-

alții. Totul depinde de cum sînt înțeleși. Fapt e că autorul admite conștiința unei odihne în Unul cel întreit în Persoane, fără ca aceasta să însemne înțelegerea sau contemplarea ființei Lui.

794. Năzuința adevărată a minții sau a subiectului uman este să ajungă înăuntru Subiectului dumnezeiesc. Numai în iubirea Lui își poate afla odihna, precum o odihnă relativă își află subiectul omenesc în lumea aceasta, numai în ambianța unei persoane iubitoare. Orice ocupare a noastră cu bunuri și valori impersonale este o cădere într-o stare lipsită de adevărata mulțumire.

795. Făptuirea nu constă numai din fapte bune propriu-zise, ci din tot ce ajută la curățirea noastră: rugăciune, lacrimi, frica de pedepsele veșnice, înfrînarea, răbdarea, smerenia, etc. Dar în toate e și o atitudine de altă înțelegere a lucrurilor, de altă folosire a lor, sau mai bine zis o detașare de ele, considerate ca singura realitate.

luindu-se astfel lumina înțelegătoare în inimă, printr-o lucrare duhovnicească cu izvorul în ipostasul Duhului, și luînd mintea cu pricepere stăpînirea peste făptuire, urcă ca pe un vîrf de munte și ca la un pisc de observație, de unde poate să contemple cele ce le rămîn celor mulți nu numai nevăzute, ci și necăutate și neînțelese. Căci fără aceasta nimenea nu se va vedea nici pe sine, nici pe Dumnezeu, măcar în treacăt. A vorbi acum despre această făptuire, nu e, poate, cu totul în afară de scopul nostru.

36. Trei lucruri lăuntrice trebuie să aibă sufletul în vedere pe treapta făptuirii : puterea rațiunii, mînia și pofta ; și trei din afară : dorința de slavă, de plăcere și de mai mult. Aceste două treimi le tămăduiește sufletul privind la petrecerea lui Iisus Hristos în trup, prin cele patru virtuți generale, adică prin înțelepciune, dreptate, cumpătare și bărbăție, și cu harul Domnului Iisus ⁷⁹⁶.

Prin aceasta dă minții puțința să se înalțe neîntunecată, să privească cele dumnezeiești și să contemple pe Dumnezeu. Căci cînd a fost dus Domnul Iisus în pustie de către Duhul, avînd să biruiască pe diavol, a tămăduit partea poftitoare a sufletului prin post ; partea rațională prin priveghere și rugăciune liniștită ; și mînia prin împotrivire în cuvînt ; iar iubirea de plăcere, de slavă și de argint, întrucît flămînzind, n-a cerut, cum Îl îndemna diavolul, ca pietrele să se facă pîini, nici nu s-a aruncat pe Sine jos de pe aripa templului, ca să fie preamărit de mulțime că n-a pățit nimic din cădere, și nici nu s-a lăsat înduplecat să i se închine aceluia, după ce Îi făgăduise că va primi bogăția tuturor împărățiilor.

796. Spre deosebire de morală filosofică, sau naturală, în care se socotește că cele patru virtuți cardinale pot fi cîștigate de om exclusiv prin puterile lui, aci ele sînt puse în legătură cu Hristos. Numai privind la Hristos și primind ajutorul harului, ele pot fi dobîndite, deplin.

Ci prin împotrivire mînioasă, dar înțeleaptă și dreaptă, cumpătată și bărbătească, a respins pe satana, învățîndu-ne și pe noi cum să-l înfrîngem în orice atac al lui ⁷⁹⁷.

Același lucru îl poate vedea și-l poate cunoaște cineva și în crucea Mîntuitorului. Vedem pe Mîntuitorul cînd se apropie vremea, că se roagă, depărtîndu-se de învățăceii Săi (Matei 26, 26). Aceasta aduce vindecarea părții raționale. Veghează, priveghează și rabdă cele de pe cruce. Aceasta este leac pentru partea poftitoare. Nu răspunde împotrivă, nu se ceartă, nu strigă, măcar că este ocărit, ci se roagă pentru cei ce Îl chinuiesc. Căci ține de buna folosire a mîniei, ca să doboare pe diavol prin împotrivire în cuvînt. Dar oamenilor care îl chinuiesc, fiindcă și ei sînt chinuiți de satana, le răspunde cu tăcerea, cu îndelunga răbdare, și cu rugăciunea pentru ei. E scuiat, primește palme, rabdă batjocuri. Aceasta este spre vindecarea iubirii de slavă. E adăpat cu oțet, e hrănit cu fiere, e răstignit, e străpuns cu sulița. Aceasta e doftorie pentru iubirea de plăcere. E atîrnat gol pe cruce, doarme afară, e lipsit de sălaș, e nesocotit de toți, ca un sărac și ca un cerșetor. Aceasta e omorîrea iubirii de argint.

Mîntuitorul a arătat, așadar, de două ori doftoria patimilor dinăuntru și din afară : cînd a început să se arate lumii cu trupul și cînd avea să plece din lume. De aceea cel ce privește la El, la învățătura și la crucea Lui, făcîndu-se, după cît îi este cu putință, următor Lui, cu înțelepciune, dreptate, cumpătare și bărbăție, va opri ca și El lucrarea patimilor acestora îndreptată spre rău, iar prin aceasta și a tuturor celorlalte. Se va folosi de

797. Mînia nu trebuie desființată cu totul, ci folosită cum se cuvine prin cele patru virtuți cardinale, cum a făcut Domnul Iisus Hristos. Cu mînia astfel folosită putem birui diferitele patimi. În felul acesta facem și din mînie o putere pozitivă, așa cum a voit-o Dumnezeu cînd ne-a înzestrat cu ea, și desființăm și ispita patimilor, sau înseși patimile din noi.

acele virtuți cum trebuie, și după ele de toate, și va fi bărbat cu adevărat făptuitor și cât se poate de pregătit spre a căuta și a privi la Dumnezeu și a se ocupa cu El, întru așintirea înțelegerii.

Astfel, începînd mintea de la fapăturile cele multe suse simțurilor și văzînd buna lor întocmire, înțelegînd apoi fapăturile cunoscute cu mintea (inteligibile) și mutîndu-se la cele necreate cunoscute cu mintea (inteligibile), a urcat ca pe o scară toate patru treptele⁷⁹⁸. Iar după acestea urmează negrăirea, tăcerea și uimirea dumnezeiască și, scurt vorbind, privirea și contemplarea Unului mai presus de lume și unirea cea mai presus de înțelegere. Aceasta este cununa liniștii, bunul cel mai înalt și mai desăvîrșit, pe cât e cu putință în viața aceasta, capătul adevărului, roada credinței, raza strălucitoare a slavei nădăjduite, temelia iubirii, cumpăna minții, statornicia neîncetatei mișcări a ei⁷⁹⁹, odihna ne-

798. Prin privirea lucrurilor văzute fără patimă urcăm pe prima treaptă; prin privirea la creaturile inteligibile (îngerii, sufletul, valorile lor), urcăm la a doua treaptă; prin trecerea de la acestea la experiența inteligibilelor necreate, sau a energiilor și însușirilor dumnezeiești, urcăm la a treia treaptă; în sfîrșit, prin odihnirea în Dumnezeu, Făcătorul celor două dinții și izvorul celor de al treilea, mintea a urcat pe a patra treaptă.

799. Urcușul spre Unul a fost nu numai un urcuș intelectual, ci unul prin făptuire, prin rugăciune, prin întărirea dragostei pentru Dumnezeu, ca unicul și atotcuprinzătorul Bine. Starea trăită în unirea cu El este pe de o parte o stare de supremă concentrare și liniște, pe de alta o stare de nesfîrșită bucurie. Ea e o stare de liniște supremă, pentru că nimic nu mai atrage sufletul spre altceva, bucurîndu-se în ea de adîncul nemărginit al totului și de iubirea nesfîrșită. Ca atare ea este o stabilitate neclintită în Binele nesfîrșit. Dar tocmai pentru că acest Bine este nesfîrșit, niciodată sufletul nu isprăvește gustarea Lui și nu se satură. Stabilitatea aceasta e totodată, de aceea, o neîncetată mișcare. Ideea stabilității pururea în mișcare, sau a mișcării pururea stabilă, formulată de Sf. Grigorie de Nisa, e opusă ideii origeniste despre plictiseala sufletului ajuns în Dumnezeu și ieșirea din El sau căderea pentru o nouă aventură. «Cumpăna minții» e echilibrul dobîndit de minte din cunoașterea tuturor și bucuria de toate în Unul.

înțeleasă, starea unitară, arvuna lucrării veacului viitor, pricina unei bucurii de neînchipuit, cămara păcii, stingerea cugetărilor trupești, întoarcerea de la veacul acesta, împătımirea de cel viitor, desfacerea de viața pătimașă, creșterea lăuntrică a nepătimirii, veselia sufletului, adunarea, odihna și paza mișcărilor și puterilor sufletești și, vorbind atotcuprinzător, cunoștința dumnezeiască și nepătımirea.

Dacă mintea se împrăștie din pricina moleșirii noastre, sau a vreunei împrejurări din afară, trebuie să avem grija să o aducem iarăși la bunul ei propriu, care este contemplarea, prin lepădarea patimei ce s-a așezat ca o piedică și abate mintea de la scopul ei. Trebuie să băgăm de seamă cât e de departe de la bunul cel mai înalt și pentru ce. Să vedem, oare privirea e îndreptată spre fapăturile supuse simțurilor, sau spre fapăturile cunoscute cu mintea (inteligibile), sau spre cele necreate cunoscute cu mintea (inteligibile)? Sau e despărțită de Unul cel mai presus de lume, Cel singur adevărat și mai presus de orice unu, prin gânduri deșarte, sau de vreo trebuință oarecare? Și, cunoscând aceasta, să înlăturăm piedicile ce stau la mijloc, ca iarăși să revină, în chip unitar, cum cere rînduiala însăși, la contemplarea și vederea Unului mai presus de lume. Căci, aflîndu-se mintea în afară de Unul cel mai presus de lume, necreat și mai presus de minte, zace în împărțire și n-a ajuns la binele propriu-zis, chiar dacă se mișcă bine. Fiindcă binele din vîrf este Unul cel mai presus de minte și de ființă, necreat și simplu. Și acesta este sfîrșitul cel mai înalt spre care tinde mintea. Și mișcîndu-se mintea în chip sănătos, urcă acolo prin cele spuse și pătimește unirea mai presus de minte. Deci, trebuie urmărit cu toată puterea Cel nesfîrșit. Trebuie căutat Cel mai presus de minte, trebuie contemplat Unul Cel fără chip și trebuie ajuns pe acest drum la Cel necuprins, ca să dobîndim

moștenirea unitară a Unului, a Dumnezeului suprem, cu harul Domnului nostru Iisus Hristos și al Duhului de viață făcător, prin care luminându-ne să ne învrednicim de harul contemplației și să ne facem dumnezei prin lucrare, îndumnezeiți prin darul lui Dumnezeu.

37. Odată ridicată mintea în ținutul ascunzimei dumnezeiești, ea păstrează în mod natural tăcerea, fiind unită cu simplitatea și deci în chip unitar cu Unul cel mai presus de înțelegere și luminată prin împărtășirea de Duhul⁸⁰⁰. Căci, ce ar și avea de zis, odată ce a ajuns deasupra puterilor sale de înțelegere și se află în afară de orice înțeles și goliță cu totul, ca fiind mai presus de înțelegere ?⁸⁰¹. Fiindcă, dacă mai are nevoie de cuvânt ca să grăiască, e vădit că mai și înțelege. Pentru că orice cuvânt vine în urma unui înțeles. Iar dacă înțelege ceva, cum se află în ținutul ascunzimei ? Căci nu este ascuns propriu-zis, ceea ce, nefiind văzut de alt organ, e văzut totuși de minte. Fiindcă, astfel, multe s-ar zice ascunse, pentru că foarte multe sau, ca să zic așa, toate câte le vede mintea, le vede necunoscându-le alt organ care le

800. Ajunsă în intimitatea ascunsă a dragostei lui Dumnezeu, mintea tace. Căci simplitatea aceea mai mult decît plină de toate bunătățile, nu se lasă descrisă de cuvintele noastre, care nu pot prinde decît mici particule din ea și nu ajung, oricît de multe ar fi, să redea această plinătate nesfîrșită a simplității dumnezeiești. Simplitatea nesfîrșită se cere să fie trăită cu simplitatea noastră nesfîrșită, în intensitatea ei nepătrunsă, neîncercînd să o fărîmițăm în mici bucăți, care nu pot nici separat, nici împreună să redea plenitudinea ei. Cine încearcă să descrie iubirea trăită la sînul celui iubit ?

801. Mintea se află acolo goliță de înțelesuri, de noțiuni, nu pentru că s-ar fi sărăcit cu totul, ci pentru că le-a depășit pe toate, sau e mai presus de toate. Toate înțelesurile au devenit nevăzute prin covîrșire. La ce mai folosesc hîrburile, pentru cel ce are vasul întreg ? Dar vasul cuprinde toate hîrburile, însă și nesfîrșit mai mult : cuprinde armonia lor, strălucirea acestei armonii în soare, capacitatea vasului de a ține un conținut.

vede. Prin urmare cele ascunse ar fi aproape nesfârșite la număr, ceea ce este absurd. Dar numai Unul este ascunsul propriu-zis, la care se ridică mintea după toate, ca la Cel din care sînt toate, fie văzute, fie cugetate. Deci și ea, ridicîndu-se la El ca la Cel mai presus de toate, fie văzute, fie zise, fie cugetate, iese afară din înțelegere, din vedere și din grăire. Ba putem zice că încă n-a urcat pînă acolo, nici nu a ajuns în ascunzimea dumnezeiască, pînă ce mai poate grăi. Căci pînă atunci înțelege încă. Dar ascunsul este neînțeles, deci mai presus și de cuvînt⁸⁰². Prin urmare, mintea urcată odată în ținutul ascunzimei dumnezeiești și unificată, păstrează tăcerea, nu pentru că vrea, ci în chip natural, fiind luminată în chip unitar de Unul cel mai presus de înțelegere.

38. Dacă cuvintele obișnuiesc să facă mintea să proșească și să înainteze, ele o înalță în această înaintare pînă acolo unde cuvîntul nu mai ajunge, adică pînă la lucrarea care se săvîrșește în tăcere. Iar dacă ar folosi mintea pururea cuvinte și sufletul ar avea pururea trebuință de ele, eu nu văd care ar fi înaintarea minții prin grăire. Dar grăirea nu este folositoare numai pentru făptuire, ci și pentru contemplație, întrucît mintea urcă de la cuvintele despre lucrurile ce au un chip, la Unul cel fără chip, cel simplu mai presus de cuvînt, dezlegat

802. E o dovedire, așa zicînd, logică a faptului că ascunzimea dumnezeiască nu e o ascunzime numai pentru vederea sensibilă, ci și pentru înțelegerea minții. Căci altfel ascunsul n-ar fi numai unul, ci multe. Pentru că multe sînt cele nevăzute de ochii sensibili, dar cunoscute de minte. E o dovedire a teologiei apofatice. Ea nu e însă numai o renunțare intelectuală de la exprimarea a ceea ce e mai presus de înțelegere, ci o experiență pozitivă a unirii cu Unul. Căci mintea e «luminată de Unul», sau de Duhul Sfînt în această unire. Ca atare mintea știe de această unire, dar știe totodată că ea e mai presus de înțelegere. Ea știe pe «că» al unirii, dar nu înțelege pe «cum».

de toate și propriu, unde orice cuvînt apare fără rost, sau, mai drept vorbind, este chiar o piedică ⁸⁰³.

Căci cuvintele se folosesc atîta timp cît se face peste tot o trecere de la un înțeles la altul. Dar Unul simplu, dezlegat de toate (absolut), nehotărnicit și fără chip, Unul pur și simplu și propriu și aflător mai presus de cuvînt, cum va avea trebuință de cuvînt ca să se facă de la El trecerea altundeva ? ⁸⁰⁴. Sau, cum ar putea fi cuprins ? Căci cuvîntul obișnuiește să cuprindă ceva. Dar Unul este necuprins, întrucît este nemărginit și fără formă. Iar dacă cuvîntul nu este potrivit pentru Unul cel ascuns și mai presus de minte, întrucît Acela e necu-

803. O argumentare prin reducere la absurd. Dacă mintea ar avea pururea trebuință de cuvinte, ea n-ar mai avea propriu-zis trebuință de ele, căci n-ar ajuta-o la o înaintare pînă dincolo de ele, ci ar ține-o mereu în ținutul lor mărginit. Un exemplu asemănător : dacă avionul n-ar tinde pe tot parcursul zborului spre pista de aterizare, n-ar mai zbura. Cuvintele ajută mintea să se înalțe pînă dincolo de ținutul lor. Acesta e folosul teologiei catafactice sau afirmative, pentru cea apofatică, sau a tăcerii.

804. Un cuvînt urmează altuia, pentru a se trece de la un înțeles la altul. Prin înșirarea cuvintelor se arată legătura unui înțeles cu altul, sau dependența unui înțeles afirmat, de altul care trebuie afirmat și deci și a lucrurilor între ele. Dar mintea ajunsă în Dumnezeu, unde ar mai trece dincolo de El, folosind un cuvînt sau multe ? Dumnezeu nu are nevoie să fie explicat prin alte cuvinte, deci prin alte lucruri, căci toate sînt inferioare Lui, deci fără putința de a ajuta la explicarea Lui. Prin astfel de cuvinte Dumnezeu ar fi arătat ca legat de alte realități. Dar Dumnezeu e absolut, adică dezlegat de toate (*ἀπόλυτος, ἀσχετος*). Desigur se poate vorbi despre Dumnezeu, cînd se arată coborîrea Lui la oameni, la faptele Lui mîntuitoare pentru ei ; sau cînd cel ce a făcut experiența Lui vrea să tălmăcească ceva din această experiență altora. Sau se vorbește despre El cînd nu se ajunge propriu-zis la experiența Lui, care întrece înțelesurile și cuvintele, ci se speculează numai despre El cu rațiunea. Dar fericirea omului ajuns în Dumnezeu însuși nu se poate descrie și omul respectiv însuși nu are nevoie să și-o descrie. Despre Dumnezeu nu se poate vorbi în mod deplin adecvat și pentru motivul că El e lipsit de «formă». Forma, definită în ea însăși, poate fi definită și altora, dar lipsa de formă nu se lasă definită, căci în acest caz se dă Celui fără formă o formă.

prins și fără formă, urmează că este potrivită tăcerea. Așadar, cei ce au înaintat, trebuie să ajungă de la grăire la tăcere, întrucît au înaintat la contemplarea simplă, fără chip și fără formă.

39. Dacă cuvintele sînt pentru lucrurile cunoscute, iar ascunsul e necunoscut, urmează că ascunsul e în afară de cuvînt. Căci dacă necunoștința ascunsului e mai presus de cunoștință, iar ce-i mai presus de cunoștință nu are lipsă de cunoștință, cu atît mai puțin are lipsă de cuvînt. Deci, mintea care s-a urcat la Unul ascuns și simplu, păstrează tăcerea în chip firesc. Și dacă nu tace prin fire și neforțat⁸⁰⁵, încă n-a urcat la Unul cel ascuns și mai mult decît simplu.

40. Precum oamenii ce se nevoiesc cu liniștirea, ieșind uneori din chilie, cunosc prin însăși fapta lor deosebirea dintre a șede și a ieși, tot așa și cei ce, aflîndu-se aproape de slava lui Dumnezeu prin contempla-re, pătinesc tăcerea, dar uneori încep iarăși a grăi, se știu pe ei înșiși în ce stare sînt atunci cînd cade peste ei tăcerea prin fire și nu prin voință, și cum sînt atunci cînd înclină spre grăire. Cînd le vine tăcerea, ar dori să nu le fi fost dat să deschidă niciodată gura, rămînînd în starea aceea. Căci sînt ca niște alți îngeri pe pămînt, uniți cu adevărul în mod unitar, fără chip, fără vedere trupească, fără formă și, simplu, prin priviri de-ale minții, care nu trec de la un lucru la altul, avînd în ei numai coplेशirea și uimirea, fără a înțelege ceva, mai bine zis privind fără vedere trupească iluminările fără de început și dumnezeiești. Iar coborîndu-se mintea de

805. Tăcerea celui ajuns la unirea cu Unul nesfirșit nu e impusă de voința lui, nu e intenționată cu scopul de a face impresie, nu e produsul unei măiestrii, ci se impune firesc, neforțat, de însuși nesfirșitul trăit al Unului.

acolo, ca una ce e schimbăcioasă, încep să grăiască și să treacă cu înțelegerea de la una la alta, prin multe și felurite treceri. Și ca să le revină iarăși starea tăcerii, care e cu mult mai înaltă decît cea a grăirii, îmbrățișează liniștea și-și păzesc simțurile de cele supuse lor și se folosesc de toată destoinicia ca să se ferească nu numai de grăire, ci și de înțelegerea însăși, spre a putea zice și ei cu David: «Amuțit-am și m-am smerit și am tăcut despre cele bune» (Ps. 38, 3). Deci, a grăi chiar cele bune e un lucru mai jos decît tăcerea⁸⁰⁶.

41. Dumnezeuirea nu e nici descoperită, dar nici ascunsă în întregime. Că este, e un fapt care s-a descoperit și încă foarte lămurit. Dar ce este acest «este», e un lucru ascuns. Și trebuie să știm că «ce este» se deosebește foarte mult de «că este». «Că este» se arată din lucrare, iar «ce este», din ființă. Lucrul din urmă nu li s-a îngăduit nici îngerilor să-l știe despre Dumnezeu. Căci Dumnezeu este de nesfârșite ori nesfârșit mai presus de tot ce este⁸⁰⁷, și mai presus de toată mintea și înțelegerea. Deci, cînd mintea se îndeletnicește cu cele

806. În textul grec: τῆς μετὰ λόγου σιγῆς — tăcerea cu cuvîntul. Tăcerea nu e muțenia întunericului total, al lipsei de conștiință și de orice cunoștință. E o tăcere care vorbește, care spune mai mult decît cuvintele, dar care se manifestă și prin cuvinte. E o tăcere care cuprinde pe Cel necuprins în cuvinte, adică cuprinde mai mult decît toate cuvintele. Cel ce vede acest necuprins tace pentru că nu-l poate exprima, dar tăcerea aceasta iradiază din el, pentru că iradiază trăirea acestui necuprins. Tăcerea aceasta iradiază și prin cuvinte.

807. ὑπὲρ πάντων εἶναι — Dumnezeu e mai presus de tot ce este și de este în general. Căci este înseamnă sesizabil de cele ce se bucură de existență, înseamnă a fi în contextul celor ce sînt, a fi dependent de toate și în ultima analiză de Dumnezeu, de care depind toate. Sîntem în plină terminologie areopagitică. Dar autorul scrierii aduce totdeauna o interpretare nouă, cum se vede în cele spuse în continuare. Un filosof sau teolog german ar traduce distincția între «că este» și «ce este», vorbind de «das Dass» și «das Was».

ce arată că Dumnezeu este, are să grăiască multe și să filosofeze foarte frumos. Omul poate fi numit atunci și filosof și teolog. Dar, după ce mintea s-a ridicat și înălțat mai sus de la cunoștința că Dumnezeu este, cuprinsă de ascunzimea dumnezeiască și străbătută de întipărirea lucrării a ceea ce este ea, și s-a făcut prin har cu totul fără chip, fără puțința de a fi atinsă⁸⁰⁸ și fără ochi, atunci orice cuvânt care poate spune ceva despre Dumnezeu se oprește și mintea unificată rămâne nemișcată⁸⁰⁹, odată ce a pătruns în Cel neînțeles. Ea se predă atunci întreagă Celui ce e dincolo de toate, unde nu e nici cuvânt, nici înțeles și unde nu poate înainta felurimea gândirii, ci simplitatea, necuprinderea, tăcerea și uimirea. Acolo vede pe Cel fără chip, nesfârșit și nemărginit și se bucură într-un mod neobișnuit și minunat de vederea Celui nevăzut. Și văzînd chipul fără chip⁸¹⁰, se face, pe bună dreptate, și ea dezlegată de toate (absolută) și fără chip⁸¹¹. Și ca să spun pe scurt,

808. Mintea ajunsă la acea experiență tainică, e dincolo de orice contact, nimic nu o atinge (*ἀνεπαφός*), chiar spiritual. Pentru că trăiește realitatea dumnezeiască care covârșește simțirea oricărei atingeri de către altceva. Realitatea lui Dumnezeu trăită de ea nu e numai mai presus de înțelegere, ci și de orice simțire oarecum îngroșată, fiind sesizată printr-o simțire mai presus de simțire. E o experiență de supremă subtilitate și finețe. Mintea nu se simte atinsă nici de lucruri, iar persoanele experiază în mod accentuat transcendența ei misterioasă. Descrierile acestea sînt de nivelul celor ale lui Meister Eckart, dar nepătate de nici-o umbră pan-teizantă.

809. Efortul de înțelegere al minții se oprește și în acest sens mintea rămîne nemișcată, deși în alt fel ea e într-o neîncetată mișcare de uimire în nesfîrșirea dumnezeiască.

810. *Τὸ ἀνείδειον εἶδος*. Dumnezeu cel Unul propriu-zis, e fără chip, fără contur, dar pe de altă parte însăși această nehotărnicie a bogăției, puterii și iubirii Sale, e un «chip».

811. Mintea privind chipul fără chip al lui Dumnezeu, se întipărește și ea de acest chip fără chip, adică de «chipul» nesfîrșirii și nehotărniciei în bucuria și bogăția primită de la Dumnezeu. Prin aceasta se face și ea absolută sau dezlegată de toate cum e Dumnezeu însuși. Căci nu se mai

se molipsește, asemenea celor contemplate de ea nevăzut și privite fără ochi trupești, de frumusețea dumnezeiască mai presus de fire, și slăvește în ea însăși pe Dumnezeu care a zidit-o astfel.

42. Dumnezeu se numește Unul nu numai pentru că este simplu, aflat mai presus de toată compoziția, ci și pentru că El singur există propriu-zis între toate cele ce se zic că există, dar își au existența de la El. Căci ceea ce nu există în sens propriu și simplu, nu este nici Unul în sens propriu și simplu ^{812 a}. De asemenea se numește Unul pentru că este la fel pretutindeni în chip necuprins, și pentru că singur El e neasemenea cu toate și în afară de toate; apoi pentru că e veșnic, fără început și fără încetare și pentru că trimite tuturor la fel, în chip prea curat, raza dumnezeiască a proniei Sale, chiar dacă nu toate o primesc la fel. În sfârșit, fiindcă se face cunoscut tuturor, fără să fie supus relației, cerînd o minte nesupusă varietății, fără chip, fără formă, fără culoare, ieșită din atingerea cu toate cele ce sînt și, simplu, dezlegată de toate, ridicată în nesfîrșitul nemărginirii, mai presus de vreme, de loc, de fire și de cele ale firii, spre a se face văzut ei întrucîtva, în chip unitar, mai presus de unirea cea înțelegătoare ^{812 b}.

simte atunci atîrnînd de nimic din cele create. Ea nu mai simte nici relația cu Dumnezeu, ca o relație de dependență, căci umplîndu-se de Dumnezeu, trăiește neatîrnarea sau absolutitatea Lui. Pe de altă parte chiar a înțelege pe Dumnezeu în mod dezlegat de orice relație, ca și El (într-o stare absolută), ține de firea minții.

812. a. Se face legătura între faptul că Dumnezeu este Unul în mod simplu și între faptul că El e singurul care există în sens propriu. În afară de aceea Dumnezeu este singurul care există în mod simplu, pentru că, vorbind de El, nu e nevoie de a mai pomeni de nimic, pentru a determina existența Lui, cum e cazul cu toate celelalte.

812. b. Pentru că Dumnezeu există în mod simplu, neavînd nevoie pentru a exista de relația cu altele, mintea trebuie să ajungă și ea într-o astfel de stare ca să înțeleagă existența Lui.

43. Deoarece unirea duhovnicească ce se înfăptuiește între Dumnezeu și minte este mai presus de înțelegere, se spune că mintea este mai presus de firea sa în acele clipe, înfățișându-și pe Unul ascuns și mai presus de fire, printr-o simțire înțelegătoare într-un mod dezlegat de toate (în mod absolut). Cu toate acestea, ceea ce pătimește mintea este potrivit cu firea ei curățită prin har ⁸¹³. Căci a înțelege este pentru minte ceea ce este pentru ochi a vedea. Să folosim o pildă: Cine privește în întuneric, pe de o parte nu vede nimic, dar pe de alta vede că întunericul acela este unul și mai vede că nu vede; căci dacă ar fi acoperit la ochi ar socoti poate că e lumină în jurul lui, sau că se află în jur niscai lucruri, dar așa, văzînd, vede clar că nu vede. Cu alte cuvinte, străbaterea întunericului de către puterea văzătoare și vederea celor ascunse de el, e mai presus de firea ochilor, dar nu și faptul de a vedea că nu vede. Tot așa e și cu mintea: Înălțîndu-se în ascunzimea dumnezeiască și ridicîndu-se dincolo de înțelegere, nu vede nimic. Căci cum ar putea să vadă? Vede însă că nu vede nimic și că ceea ce nu vede este Unul, ascuns ca într-o negură, din care vine tot ce există, fie că e văzut, fie că e cugetat, fie că face parte din creațiune, fie că

813. Într-un mod dezlegat de toate (într-un mod absolut — ἀπολύτως). În simțirea, prin care e sesizat Dumnezeu pe acea înălțime duhovnicească, nu e implicată simțirea a nimic altceva și nu e determinată de nimic altceva. Pentru că mintea e ridicată atunci peste firea ei și simte pe Dumnezeu nu prin simțirea ei naturală, ci printr-o lucrare dumnezeiască ce se împărtășește minții ca simțire. Totuși ceea ce simte mintea din Dumnezeu e acomodat oarecum minții omenești. Simțirea împărtășită minții de Dumnezeu, s-a făcut simțire potrivită omului. Deși mintea e întinsă dincolo de sine, nu se confundă cu Dumnezeu. Aceasta se arată mai ales în faptul că mintea rămîne conștientă de sine. Deși e întinsă dincolo de sine, vede că ea însăși e aceea care e întinsă dincolo de sine. Aceasta o explică autorul scrierii în rîndurile ce urmează, cu exemplul ochilor care privesc în întuneric.

este necreat și veșnic. Dacă n-ar vedea aceasta, nu s-ar vedea pe sine întinsă dincolo de sine. Dar, fiindcă vede aceasta, vede cât se poate de clar că nu vede, ceea ce nu vede fiind mai presus de vedere⁸¹⁴, cu neputință să fie văzut. A pătrunde și a vedea înăuntru ascunzimei celei una și mai presus de minte, întrece firea minții. Dar a privi la întunericul dumnezeiesc al acelei ascunzimi și a-și înfățișa unitatea aceea negrăită care se află mai presus de toate într-o taină de negrăit, și a vedea că nu vede în acel întuneric nimic, este propriu minții curate care vede în Duh.

Căci nu are mintea vederea înțelegătoare închisă și nelucrătoare, când vede că nu vede decît în chip simplu pe Unul cel dumnezeiesc întru ascunzime. Aceasta ar fi semnul neștiinței⁸¹⁵. Dimpotrivă, atunci vede mai clar, când se înalță mai presus de minte și-si contemplă (vede) nevederea sa, privind în ascunzimea Unului atot-

814. Vede că nu vede. Dar vede nu numai că nu vede, ci că Cel pe care nu-L vede e cineva. Ea e conștientă de existența Celui pe care nu-L vede, adică a lui Dumnezeu. Și e conștientă și de sine că nu-L vede. Deci nu vede, întrucît e mai presus de actul vederii. Adică nevăzînd, știe mai mult decît atunci cînd vede, știe mai intens de Cel pe care nu-L vede. Și e mai conștientă de neputința sa de a-L vedea, adică e mai conștientă de sine însăși și de limitele sale. Ca să știe de această nevedere, fi trebuie o conștiință, sau o vedere mai intensă ca a sa proprie. Paradoxul acesta vine de la Socrate care a spus: «Știu că nu știu nimic». Sf. Grigorie de Nisa a introdus în acest paradox un dinamism. El a spus («Viața lui Moise»): «Pe măsură ce mintea urcă, urcă în a cunoaște că nu cunoaște». Autorul scrierii de față aduce o precizare nouă: «Văd că nu-L văd pe Cel ce văd că e în întuneric».

815. Deci nu se poate spune că mintea ridicată peste înțelegere e cu totul nelucrătoare. Chiar faptul că vede că nu vede altceva decît pe Unul cel simplu ascuns în întuneric, e o dovadă că lucrarea ei nu e suprimată cu totul. Aceasta ar însemna neștiința pur și simplu. Dar experiența ce o are mintea despre Unul cel din întuneric, nu e o neștiință pur și simplu, ci mai mult decît orice pretinsă cunoștință a Lui.

simplic. Căci vede limpede că Unul acesta ascuns e Cel din care sînt toate. Dar ce este, nu vede ⁸¹⁶.

Iar pricina pentru care se zice că mintea este în cele mai presus de firea sa, este aceea că privește în atot-simpla ascunzime a lui Dumnezeu. Dar aceasta este ceva potrivit cu firea ei, cînd ajunge curată. Căci se poate spune că este potrivit cu firea ei să se ridice în ceea ce e mai presus de fire, pășind fără vedere, adică în chip neînțeles în ascunzimea dumnezeiască unitară, mai presus de simplitate și de minte. Ea nu are atunci nici-o percepție cunoscătoare, decît pe a Unului neieșit din Sine ⁸¹⁷. Ajunsă acolo, mintea, printr-o mișcare proprie ei, sfîrșește într-o oprire și o odihnă. Nu într-o odihnă de la contemplare — aceasta este o patimă nebunească — ci într-o oprire și o odihnă de la trecerea de la un înțeles la alt înțeles sau vedere. Căci mintea, după ce s-a săltat acolo sus, căzînd în adîncul nesfîrșirii sau nemărginirii, unde se scufundă în lumina înțelegătoare a necuprinsei ascunzimi dumnezeiești, înmărmurește și se oprește, așa zicînd, ne mai experiind nimic altceva decît uimirea în acea negrăită strălucire înțelegătoare. Și nemaitrecînd de la una la alta, pătimește totuși lucrarea unei iluminări înțelegătoare ⁸¹⁸, privind nemișcat în as-

816. Privind în vedere, pe lingă faptul că nu vede decît că acolo este ascuns Unul, mai vede și aceea că din acest Unul provin toate, deși ce-i acel Unul nu vede.

817. E în firea minții să se ridice mai presus de firea ei, adică să privească fără nici-un simț pe cel Unul și ascunzimea Lui. Iar aceasta e cea mai subțire sesizare a Celui atotsubțire. În acea supremă subțirime a lui Dumnezeu sînt rădăcinile tuturor celor mai mult sau mai puțin groase, precum în subțirimea ultimă a minții sînt rădăcinile tuturor lucrărilor ei îngroșate. Prin subțirimea ei ultimă mintea sesizează pe Unul în subțirimea Lui supremă, în care se cuprind ca virtualități toate cele care sînt mai groase ca El.

818. «Lumina înțelegătoare», care e traducerea expresiei grecești: *νοερόν φῶς*, nu înseamnă o lumină pe care o înțelege sau prin care înțelege mintea, ci pur și simplu o lumină spirituală, opusă celei sensibile.

cunzimea mai presus de ființă, umplîndu-se de nepricepere și înfrumusețîndu-se în chip unic și unitar de a-dîncimea lăuntrică neapropiată a strălucirii ce nu se destramă ⁸¹⁹.

Dacă s-ar opri de la contemplare, cum ar experia uimirea și iluminarea? Deci se zice de minte că se oprește în înțelesul că, ajunsă acolo, nu mai trece de la un lucru la altul, ci contemplă pe Unul, împătimită de strălucirea Lui, bucurîndu-se și umplîndu-se de strălucire și nemișcîndu-se din stabilitatea în care a ajuns. Prin urmare nu-și închide bucuria contemplării (a vederii). Căci a nu contempla nicidecum nimic, e o patimă care trebuie ocolită și care nu e de laudă, ci e plină de întunericul neștiinței. Amintita stabilitate a minții se naște și se susține prin strălucirea neapropiată a luminii și este o contemplare ce nu dorește mutare, ci odihnă și statornicie. Căci Unul acela mai presus de fire, ascuns în taina Lui și mai presus de ființă, este nesfîrșit și fără margine pentru orice minte; și nu lasă mintea care-L contemplă, să privească în altă parte, dacă s-a împărtășit de curăția cuvenită ei și de ajutorul dumnezeiesc. Iar mintea nu cade altfel din această contemplare dumnezeiască și strălucire mai presus de frumusețe și de infinitate, decît dacă e atrasă de vreun lucru de care e împătimită, sau de vreo alipire la ceva, sau de nestatornicia naturală de care suferă ⁸²⁰.

Lumina aceea e de fapt mai presus de înțelegere, deși e rădăcina tuturor înțelesurilor.

819. Mintea pătimeste lucrarea unei iluminări duhovnicești, prin care privește cu o neputință de înțelegere și uimire fără sfîrșit în interiorul abisal și infinit de bogat al Unului. Nu trece la altceva, dar nu e moartă, ci într-o lucrare primită de la Dumnezeu, care înseamnă un fel de mișcare, dar nemișcată spre altceva. Neînțelegerea, la al cărei capăt nu ajunge niciodată cu toată nemăsurata înțelegere, o ține într-o atenție neîncetată de a înțelege mai mult și mai mult.

820. Aluzie la teoria lui Origen, potrivit căreia sufletul, plictisindu-se de monotonia vieții în Dumnezeu, dorește să iasă de acolo și așa cade

44. Ține de firea minții să înțeleagă. Iar înțelegerea se înfăptuiește în mișcare și mutare ⁸²¹. Deoarece, însă, mintea ajunsă în Dumnezeu se află deasupra înțelegerii și mișcării, pe drept cuvânt s-ar putea zice că mintea se ridică deasupra firii sale când își înfățișează pe Dumnezeu desfăcut de toate ⁸²². Căci orice înțeles e dat de un lucru. Iar unde nu e contemplat un lucru, nu se naște și nu se află un înțeles. Deci, Dumnezeu, neputînd în nici-un fel să fie văzut ca un lucru, se arată minții prin cele aflate în chip natural în jurul Lui, adică prin cele ce le lucrează, care țin locul puterii ce izvorăște din cineva care are putere. Întrucît, deci, mintea obișnuiește în toate celelalte să contemple puterile împreună cu cele ce au puterea ⁸²³, caută și la Dumnezeu același lucru. Dar neputînd reuși în aceasta, pentru că Dumnezeu e mai presus de firea oricărei minți create, contemplă cele din jurul lui Dumnezeu. Iar pe Dumnezeu și-L înfățișează fără să-L vadă, adică printr-o intuire simplă și de o clipă ⁸²⁴. Înaintînd însă în văzduhul liniștii și do-

intr-o existență pămîntească. Infinita frumusețe și bogăție a Unului în care ajunge mintea, nu poate produce în veci o saturație în aceasta. O plecare de acolo a minții, sau o dorință de a pleca de acolo e de neînchipuit. În afară de Dumnezeu nu sînt decît lucruri, simțiri și cunoașteri infinit inferioare în frumusețe, în bogăția de sensuri, în puterea de atracție.

821. Înțelegerea se înfăptuiește în mișcarea și mutarea de la un înțeles la altul; în adaos de înțelesuri noi, care să aducă un plus de lumină în cele cunoscute mai înainte, prin asociere, pilduirii și contraste, sau contradicții.

822. Orice lucru îl înțelegem în legătură cu altele. De aceea înțelegerea noastră sporește trecînd de la un lucru la altul, aflînd legătura unui lucru cu altul. Dar cu toată această sporire, tot în planul mărginit rămînem. Cel ajuns în Dumnezeu nu mai are nevoie de această trecere de la un înțeles la altul, căci Dumnezeu nu mai e înțeles în legătură cu altele, ci e dezlegat de toate (absolut) avîndu-le în sine pe toate.

823. Contemplăm puterile împreună cu subiectele, sau cu suporturile din care pornesc.

824. Mintea în străduința de înțelegere a ei caută întotdeauna subiectul puterilor prin care se realizează în lume diferite efecte. Numai atunci

bîndind bunăvoința dumnezeiască și lucrînd în ea Duhul dumnezeiesc și preaslăvit, mintea e răpită de la lucrarea înțelegerii tot mai des spre starea fără chip, fără calitate și simplă, pătrunzînd repede înăuntru inimii, prin puterea mai presus de fire a Duhului ⁸²⁵.

Oprindu-se aci, în simțirea prezenței dumnezeiești, și neînțelegînd nimic, se află mai presus de înțelegere. Iar prin faptul că de la înțelegerea celor din jurul lui Dumnezeu s-a urcat la simțirea prezenței dumnezeiești, s-a făcut, cum s-a spus, simplă. Și, pentru că se află mai presus de înțelegere, se zice că petrece mai presus de firea sa.

45. Tot ce se zice că e ascuns, e necesar să aibă ceva arătat în afară, din care se străvede că e ascuns. Căci, altfel, s-ar socoti, mai degrabă, că nu există. Pentru că, ceea ce nu dă nici-un fel de cunoștință arătată despre existența sa, ar putea să fie socotit egal cu ceea ce nu există nicidecum. Deci, fără îndoială că și ascunsul lui Dumnezeu e însoțit de anumite arătări.

Pășind mintea pe urma acestora, primește o simțire a ascunzimei dumnezeiești, urcînd de la cele cuprinse

ea ajunge oarecum la un capăt mulțumitor al înțelegerii ei. Dar pe Dumnezeu ca Subiect nu-L poate găsi în lume. Și numai El e Subiectul desăvîrșit care nu suferă nimic de la lume, ci toate cele din lume depind de El. Ca să-L găsească pe El trebuie să depășească toate cele din lume. Și să contemple puterile din jurul Lui, puterile prin care a creat și susține lumea însăși, pe care vede că nu au putut-o face și nu o pot susține subiectele omenești. Contemplînd puterile din jurul lui Dumnezeu, sau lucrările Lui, vede în ele printr-o intuiție simplă și simultană pe Subiectul lor; e o vedere a Lui fără ochi. Dar și logic, mintea presupune un Subiect la baza oricăror manifestări.

825. «Văzduhul liniștii» e ambianța liniștii în care petrece omul înaintat duhovnicește. Numai în această stare poate avea loc răpirea. Căci liniștea e și o concentrare netulburată a minții spre Dumnezeu cel nesfirșit în frumusețea Lui. Dar aceasta se face prin lucrarea Duhului și odată cu pătrunderea minții înăuntru inimii, în adîncul ființei proprii, după ieșirea statornică din imprăștiere.

ale lui Dumnezeu la ceea ce e necuprins. Iar ridicându-se acolo, știe sigur că este ceva ce scapă cuprinderii sale naturale și se află deasupra oricărei cuprinderi cu înțelegerea, fie ea chiar îngerească, fie mai presus de fire. De asemenea știe că acest ceva este ascuns și începutul și sfârșitul acestei firi și ființe (create) și a tot ce există, iar în Sine este mai presus de fire, de ființă, așezat nesfârșit mai sus decât toată existența ; că e nefăcut, fără de început, nehotărnicit și necuprins nici de natură, nici de loc, nici de timp. Acest ceva este Unul cel ascuns și mai presus de minte. De la El pornește în chip natural înțelegerea dumnezeiască⁸²⁶ cea de multe feluri, care ne ridică iarăși și ne întoarce prin povățuiri și înălțări înțelegătoare spre Unul cel ascuns și mai presus de fire și începătura tuturor.

Și mintea se unește atât de mult cu El, încît înțelege că este și că este Unul ; ba mai știe și că este în tot felul de neînțeles ceea ce este acest Unul. Iar despre ceea ce se află mai presus de minte și scapă înțelegerii, ce ar putea să spună cuvîntul mai mult ? Neputînd spune deci cuvîntul despre Acesta mai mult, mintea va privi la El fără grai și fără cuvînt, în totală tăcere și în chip unitar și mai presus de înțelegere, ca la ceva ascuns, și se va bucura ca de Cauzatorul și Dăruitorul tuturor. De asemenea, se va minuna de El ca de Cel ce este mai mult decât luminos și mai mult decât bun, mai mult decât înțelept, mai mult decât puternic și va simți o dumnezeiască bucurie prin faptul că și cele prin care se arată Unul cel ascuns și mai presus de ființă sînt nesfârșite și nehotărnicite și mai ales prin faptul că se face cunoscut firii raționale. Dar aflîndu-se mintea în unele

826. Dacă înțelegem pe Dumnezeu în orice fel, e pentru că El însuși se înțelege pe Sine. Înțelegerea aceasta a Lui ne-o împărtășește și nouă. Se face înțelegerea Lui de către noi. Mai ales înțelegerea Lui cea mai presus de fire este exclusiv a Lui. «Întu lumina Ta vom vedea lumină».

ca acestea, nu va mai socoti potrivit să întrebuițeze și să înșire cuvinte, trecînd de la un lucru la altul.

Deci cel ce se folosește nu de tăcere, ci de grăire, nu se află în starea cea mai înaltă a minții. Căci starea cea mai înaltă a minții, precum ar mărturisi și cei ce nu prețuiesc nimic mai mult decît adevărul, este să fie pe treapta cea mai înaltă a lucrării sale. Iar treapta cea mai înaltă este privirea la ceea ce e mai înalt, de care se zice că se săvîrșește fără vedere (fără ochi), deci cu atît mai vîrtos și fără puțința de a fi descrisă prin cuvinte.

46. Pătrunzînd mintea fără vedere trupească în ascunzimea atotdumnezeiască, unică, mai presus de început și de pe cel mai înalt vîrf, primește de acolo o undă la fel de nevăzută, unică și unitară, plină de o strălucire mai mult decît frumoasă, mai mult decît luminoasă și negrăită, care cheamă mintea, în tăcere, într-un adînc al minunării și uimirii și umple inima de o lucrare duhovnicească și de o dulce bucurie. Aceasta se face minții lumină înțelegătoare, strălucire și dragoste dumnezeiască pe măsura ei, precum și veselie ce se răspîndește în raze. Ea are punctul de plecare în Dumnezeu, de unde e toată darea cea bună (Iacob 1, 17), împărtășindu-se prin curăția minții, iar conținutul, cum ar zice cineva, în descoperirile dumnezeiești ale Scripturilor și în fapăturile contemplate în chip înțelept și drept, în liniște și rugăciune. Căci nu poate fi văzută oricum unitatea ascunsă și cea mai lăuntrică și mai presus de înțelegere a dumnezeirii, ci în raza unitară care pornește de acolo și care umple pînă peste măsură vederea și contemplarea înțelegătoare. Nepătîmind aceasta, cel ce urcă din afară în chip rațional și prin cunoașterea naturală spre Unul mai presus de fire și ascuns

și simplu, nu primește lucrarea dumnezeiască în inimă și nu e luminat în chip înțelegător ⁸²⁷.

47. Vederea atotstrăvezie, unică și unitară, a minții aflătoare în Dumnezeu, pătrunzând în ascunzimea dumnezeiască cea una și primind, într-o fulgerare de strălucire, o rază dumnezeiască din izvorul de lumină fără de început și nesfârșit, nu cere numai tăcerea gurii, ci și a minții. Căci e cu puțință ca chiar când gura tace, mintea să se miște lăuntric spre ceva și să se mute de la un gând și de la un înțeles la altul și să se ocupe cu lucruri felurite. Acestea sînt așa zisul cuvînt lăuntric, de care e departe mintea care s-a înălțat la ascunzimea fără formă și atotsimplă a unității dumnezeiești. Căci, altceva este contemplarea minții, și altceva mișcarea ei lăuntrică spre ceva și cugetarea, care este una cu cuvîntul lăuntric ⁸²⁸. Aflîndu-se mintea în cele create și compuse, sau felurite în alt chip, întîi privește și pe urmă le cugetă, variîndu-și lucrarea. Căci într-un singur lucru găsește adeseori nu puține înțelesuri ⁸²⁹. Dar, în ascunzimea aceea dumnezeiască și atotlăuntrică, uni-

827. Cel ce vrea să ajungă la Unul dumnezeiesc prin rațiune și cunoaștere naturală, pășind nu pe o cale lăuntrică, ci prin reflexiuni asupra lucrurilor din afară, nu primește lucrarea dumnezeiască în inimă și nici lumina «înțelegerii» (nesensibilă) mai presus de fire. Aceasta e «teologia» rațională, care nu ajunge la experiența lui Dumnezeu, ci vorbește despre El ca de un obiect exterior. Părinții și scriitorii bizantini nici nu acordă acesteia numele de teologie.

828. Cuvîntul sau cuvîntarea lăuntrică este mișcarea cugetării de la un lucru la altul. Prin aceasta cugetarea nu ajunge în Dumnezeu, chiar dacă se ocupă cu Dumnezeu.

829. Cînd se ocupă cu lucrurile create și compuse, mintea întîi le privește global și apoi le cugetă, analizîndu-le. În privire îmbrățișează de obicei un lucru în întregul lui. Cugetarea analizează apoi elementele și aspectele lui componente și așa se umple de o varietate de înțelesuri prin ceea ce se desparte de cunoașterea sa proprie, sau de cunoașterea de sine și ia succesiv chipul definit al înțelesurilor pe care le cugetă pe rînd.

că și unitară, își înalță și își lărgeste ochiul văzător (contemplativ) și se luminează de simplitatea luminii dumnezeiești, însă nu se mișcă într-o lucrare de cugetare. Căci simplitatea unitară scapă cugetării ce trece de la un lucru la altul, sau plăcerii de varietate ; iar ascunzimea nu lasă să se spună despre ea cu gura lucruri gândite, din plăcere. Pentru aceste pricini, omul, după ce s-a ridicat în chip înțelegător în ascunzimea dumnezeiască preaslăvită și unică, păstrează în chip firesc tăcerea, cu gura și cu mintea.

48. Când mintea, întorcându-se, tinde în întregime spre Dumnezeu și lucrarea ei văzătoare se scufundă în razele atotstrălucitoare ale frumuseții dumnezeiești și urcă fără închipuire la simplitatea și nehotărnicia Unului ascuns și fără chip și se face una cu sine însăși prin întinderea și privirea ei spre Unul, sub adierea Duhului, ajunge cu cugetul în starea vădită a pruncului și gustă Împărăția negrăită și mai presus de fire a lui Dumnezeu, după cuvîntul Domnului : «De nu vă veți întoarce și nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în Împărăția cerurilor» (Matei 18, 3). Căci atunci mintea iese din orice legătură și din relația cu toate, înălțându-se peste hotarele a toată cunoștința, a oricărui fel de înțelegere, a toată compoziția și felurimea și întinzîndu-se la Cel negrăit, mai presus de minte și necunoscut⁸³⁰. De aceea, păstrează în chip firesc tăcerea, din pricina stării sale

830. Pruncul nu știe de caracterul implacabil al legilor naturii, care-l împiedică de la un lucru sau de la altul. El își trăiește deplin libertatea, știind numai de dragostea sa față de mama. Așa știe mintea înduhovnicită numai de dragostea ei de Dumnezeu. Scufundată în dragostea care strălucește de lumina dragostei lui Dumnezeu, ea a uitat de sine, s-a înălțat peste sine, dar în același timp s-a făcut una cu sine, ieșind în altfel din uitarea de sine în care e pierdută cînd e prinsă în grija de tot felul de lucruri. A trebuit să revină la ea însăși pentru ca prin transparența ei să pătrundă în lumina dragostei dumnezeiești.

care e nu numai mai presus de cuvînt, ci și mai presus de lucrarea înțelegătoare și care are în sine pe Cel ascuns și mai presus de fire și fără chip, împreună cu bucuria și dulceața Lui, într-o împărtășire înțelegătoare ⁸³¹.

49. Văzătorii contemplă pe Dumnezeu într-un chip fără chip și într-o frumusețe mai presus de lumină, nematerială și necompusă, în fața Lui atotsimplă⁸³²; ei văd unitar pe Unul, încununat de bunătăți nesfirșite, împodobit de splendori nenumărate, luminînd toată mintea cu razele unei frumuseți strălucitoare; contemplă fericirea negrăită și de nepovestit, izvorul bunătăților și frumuseților, belșugul nesecat pururea țîșnitor, vistieria mai presus de plinătate, fără fund, nedeșertată a slavei, care umple cu covîrșire mințile cele fără ochi de o mare desfătare. Căci din unitatea aceea duhovnicească și mai presus de fire, așezată mai presus de toate în ascunzimea nepătrunsă, izvorăște tainic bucurie, mulțumire și veselie curată într-un rîu pururea curgător.

831. Mintea scufundată în lumina dragostei părintești a lui Dumnezeu, se află mai presus de lucrarea înțelegătoare, așa cum pruncul trăiește la sinul mamei dragostea ei și a lui dincolo de orice efort de înțelegere. Înțelegerea are aci înțelesul înțelegerii noastre obișnuite. Dar cînd imediat după aceea se spune că văzătorii se bucură de dulceața pe care o gustă în unirea cu Dumnezeu într-un chip înțelegător, înțelegerea capătă pentru autorul nostru un alt înțeles: e înțelegerea simplă, care nu caută să înțeleagă mai mult, dintr-o conștiință a mărginirii înțelegerii prezente. «Împărtășirea înțelegătoare» mai înseamnă aci și o împărtășire nesensibilă. Ea e un contact, o întîlnire nemijlocită cu Dumnezeu, o primire a Lui în suflet, dar nu ca o realitate a simțurilor.

832. «Într-un chip fără chip». Prezența lui Dumnezeu pe care o intuiesc văzătorii nu e un haos, ci o nesfirșită dragoste îndreptată spre ei. Aceasta e «chipul» Lui. Ei simt în Dumnezeu o intenție. Nu e un haos mișcat sau incremenit într-o orbie și lipsă de orice intenție conștientă. Ei intuiesc în Dumnezeu o frumusețe mai presus de orice frumusețe. E frumusețea iubirii și a bunătății intenționate. Intenția aceasta intuită a lui Dumnezeu, e «fața» Lui.

Din ea se revarsă un noian nestrăbătut și necuprins de bunătate negrăită, de dragoste netălmăcită și de purtare de grijă neînțeleasă, printr-o putere fără hotar și printr-o înțelepciune de negrăit. Căci ele rămân nepătrunse chiar și de îngeri și de serafimi, ca unele ce se află mai presus de orice minte. Căci chiar și cele ce se zămislesc în timpul de aici în noi într-un chip negrăit, iar în cel viitor vor ieși la arătare, ca printr-un fel de naștere, și se vor desăvârși, răpesc și mintea heruvimilor, deși le înțelege numai într-un chip întunecos. O, bunătatea, sfatul, dragostea, mila, puterea, înțelepciunea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu ! Cu adevărat «fericiți sînt aceia cărora li s-au iertat fărădelegile și cărora li s-au acoperit păcatele» (Ps. 31, 1). Și «fericit e omul pe care îl va povățui Domnul și din legea Lui și a Duhului îl va învăța pe el» (Ps. 93, 12).

50. Cele nevăzute celor din lume, care nu pot să primească pe Duhul Sfînt (Ioan 14, 17), cum a zis Domnul, se descoperă celor ce le-a fost drag să se retragă și să șadă departe de lume și de cele din ea. Acelora le-a strălucit, prin harul dumnezeiesc, lumina înțelegerii și «răsăritul din înălțime» al Soarelui duhovnicesc (Luca 1, 78) a deschis ochii inimii lor și li s-a făcut sprijin de la Dumnezeu, ca să «pună suișuri în inimile lor» (Ps. 83, 6) și să se lumineze de razele prin care văd pe Dumnezeu. Drept urmare, li se arată foarte lămurit alte multe taine dumnezeiești și duhovnicești, vrednice de vederea duhovnicească. Pe lîngă acestea, celor ce viețuiesc în chip cuvios li se descoperă și starea lor viitoare, veșnică și fără prihană, care va fi nu numai mai presus de simțuri, ci și mai presus de minte. Căci atunci se vor schimba în întregime, ajunși fiind la o stare mai presus de minte și la viața și desfătarea cea mai presus de înțelegere. Ei se vor desfăta și bucura, ca niște dumnezei prin lucrare,

înaintea lui Dumnezeu prin fire, de bunătăŷile mai presus de fire, izvorîte din Dumnezeu cel prea înalt ŷi singurul prin fire. Căci vor sta în cerc în jurul Lui ŷi vor prăznui în chip atotsfînt ŷi prea curat sărbătoarea dumnezeiască mai presus de minte, alcătuint, împreună cu toate cetele bine orînduite ale îngerilor, adunarea sărbătorească ŷi mai mult decît fericită, plină de acea prea vestită desfătare ŷi prea bună veselie.

Mare ŷi necuprins este rîul curgător al veseliei curate a darurilor mai presus de frumuseŷe ! Căci dacă frumuseŷea cea văzută, ce se face cunoscută minŷii prin simŷuri, care-i hotărnicită ŷi supusă măcinării ŷi care nu e nici simplă, nici necreată, obiŷnuieŷte să pricinuiască sufletului o desfătare nu lipsită de farmec, nu le va fi greu celor ce au minte ŷi ŷin seama de deosebirea de planuri, să cunoască ŷi să înŷeleagă, ce-ar simŷi dacă s-ar afla în faŷa frumuseŷilor gîndite cu mintea, dar totodată mai presus de minte, nehotărnicite ŷi netrecătoare, care izvorăsc din Dumnezeu, din care sînt toate cele bune ŷi frumoase ŷi care nu sînt nici create, nici începute. Iar aceasta spre bucuria ŷi veselia lor, prin împărtăŷirea de viaŷa dumnezeiască ŷi de starea veacului acela.

51. Mintea, bucurîndu-se să iasă din lungimile distanŷelor de timp ŷi spaŷiu ŷi din însuŷirile lor ce hotărnicesc, se goleŷte cu adevărat, prin simplitatea unitară ŷi prin viaŷa nemeŷteŷugită ŷi fără chip, la care se ridică. ŷi păŷeŷte mai presus de fire, fără nici-un acoperămînt ŷi fără nici-o piedică, prin neînŷelegere ŷi negrăire, în ŷara lipsei de început, a necuprinderii, a nesfîrŷirii ŷi a nemărginirii, miŷcată duhovniceŷte de puterea ŷi de iluminarea dumnezeiască din inimă, care o conduce spre nesfîrŷire ŷi se întinde împreună cu vederea ei (a minŷii) ⁸³³. Atunci

833. În toată scrierea de faŷă, autorul explică mai amănunŷit cele ce se petrec în inimă cînd mintea, introducîndu-se ŷi petrecînd în ea prin

răsare în suflet pacea lui Dumnezeu și bucuria negrăită a Duhului; și o veselie de netălmăcit se revarsă în el și o uimire mai înaltă decât cunoștința⁸³⁴ îl cuprinde, făcându-l să cînte cu Psalmistul: nu că «se va arăta», ci că «se arată Dumnezeu dumnezeilor în Sion» (Ps. 83, 7), adică în mintea ce călătorește pe culmi și privește din înălțime. «Doamne, Dumnezeule al Puterilor, fericit e omul ce nădăjduiește întru Tine» (Ps. 83, 13).

52. Cînd mintea zace în uimire, luminată de o prezență de netălmăcit și de neînțeles, văzîndu-se pe Sine între Dumnezeu și între cele dumnezeiești⁸³⁵, mănîncă,

rugăciune neîncetată, vede lumina nesfîrșită a lui Dumnezeu și e răpită de ea de la toate cele din lume. Toate descrierile lui servesc explicării învățaturii și practicii isihaste. E o originală îmbinare de influență areopagitică și de preocupare isihastă, sau viziunea intelectuală areopagitică e încălzită de o înfocată simțire în duh isihast. Numai în mintea golită de chipurile și ideile lucrurilor poate găsi sălaș lumina dumnezeiască. Numai ea a redevenit transparentă pentru acea lumină și aptă, prin nehotărnicirea redobîndită, să încapă nesfîrșirea dumnezeiască. Pentru aceasta a trebuit să iasă nu numai din chipurile mărginite ale lucrurilor, ci și din mărginirea distanțelor de timp și spațiu, legate cu chipurile lucrurilor. Mintea eliberată astfel de toate chipurile, ideile și dimensiunile spațiale și temporale mărginite, nu e numai golită și deci revenită la adîncimea ei fără fund și la lărgimea ei nehotărnicită, ci și dezbrăcată de acoperămintele acelor chipuri, idei, dimensiuni și împătimirii care o țin neauntru unor margini și piedici; iar prin aceasta a devenit străvezie. Expresia «minte goală» are ambele înțelesuri: golită și dezbrăcată. În sensul acesta, mintea se înfățișează lui Dumnezeu golită de orice alt conținut și neacoperită, sau străvezie și deschisă, pentru a-L primi pe El; mai bine se întinde spre El, prin unica preocupare de El, manifestată în rugăciunea neîncetată adresată lui Iisus. Iar aceasta o face în ambianța de simțire a inimii.

834. Uimirea e mai înaltă decât cunoștința, decât înțelegerea. Ea vede mai mult din realitatea lui Dumnezeu decât cunoștința sau înțelegerea, care o restringe pe măsura cuprinderii ei mărginite.

835. Mintea «se vede pe sine între Dumnezeu și cele dumnezeiești», adică între Dăruitor și daruri, privind aci la El, aci la ele, sau deodată și la El și la ele. Nu contemplă însușirile dumnezeiești în ele înseși, ca

dacă se poate spune așa, roadele adevărate ale cunoștinței duhovnicești și stă sub lucrarea îndumnezeitoare și se bucură și sporește în dragoste, negrăind și nedesfășurând nimic, nici înăuntru, nici în afară, ba nici măcar cugetînd, ci privind înțelegător⁸³⁶ și unitar în lumina adevărului și a Duhului și făcînd din cele ce le vede un prilej de desfătare, fără trecere de la un lucru la altul.

53. Cînd fața minții, aplecîndu-se înăuntru inimii, vede lumina Duhului izvorînd din ea, într-o pururea țîșnire, atunci e vreme de a tăcea⁸³⁷.

54. Cînd întreaga față înțelegătoare (a minții) vede pe Dumnezeu, mai bine zis, cînd întreaga minte ajunge înăuntru lui Dumnezeu, sau, ca să zic așa, cînd Dumnezeu vine în mintea întreagă, atunci e vremea potrivită de a tăcea⁸³⁸.

55. Cînd mintea se înfățișează lui Dumnezeu privindu-L cu toată înțelegerea ei, datorită împărtășirii de Duhul, și se bucură de slava și strălucirea feței Lui, pe cît

lipsite de suportul lor personal. Ele au întreaga valoare numai dacă sînt daruri ale Persoanei dumnezeiești.

836. În acea stare mintea nu vorbește și nu desfășoară o cugetare discursivă, totuși privește înțelegător. E o înțelegere mai presus de cugetarea și de înțelegerea naturală.

837. Lumina iubirii dumnezeiești se comunică minții ca unui organ spiritual cunoscător prin inimă, care e organul spiritual al simțirii. Inima iubește, inima primește iubirea lui Dumnezeu. Dar o inimă avînd în ea înțelegerea minții. O inimă întunecată, oarbă, e purtată de vehemența unor simțiri dezordonate. Dragostea lui Dumnezeu e însă lumină. Fața minții aplecată spre inimă e privirea minții. Prin aceasta inima vede dragostea lui Dumnezeu ca lumină plină de sens.

838. Atunci se întîlnesc, sau se sălășluiesc una în alta cele două fețe sau priviri, sau intenții iubitoare. Atunci mintea simte cu o supremă intensitate privirea sau intenția iubitoare a lui Dumnezeu, sau simte toată pulsația de iubire nesfîrșită a lui Dumnezeu, am zice a inimii Lui. Atunci e vremea a tăcea, pentru a nu destrăma acest farmec negrăit.

ii este îngăduit, se cade și e foarte potrivit să tacă și să privească în liniște și fără tulburare. Iar de se așterne în oricare fel vreun nor de întuneric între minte și Dumnezeu, aruncă în el, ca un foc năprasnic, luminos și arzător, un cuvânt scurt, dar din descoperirea dumnezeiască. În felul acesta, alungînd repede întunericul cu lumina, și ceața cu căldura, și luminînd totodată mintea și încălzind-o cu acest cuvânt, aceasta va izbuti iarăși să fie împreună cu Dumnezeu ca mai înainte și să privească frumusețea Lui și să se bucure, după cuviință, de El și să se înfrumusețeze cu ea și să pătimească, pentru a spune pe scurt, cele ce vin de la Dumnezeu, prin privirea înțelegătoare, odată cu primirea Duhului de viață făcător. În același timp va izbuti să se facă simplă și să se desfacă, în Duh și adevăr, adică în Dumnezeu, de toate, chiar și de cele din jurul lui Dumnezeu ⁸³⁹.

Acestea i se întîmplă, după cuviință, văzătorului. Dar cel lipit numai de făptuire, are nevoie de multe pînă să ajungă la această stare, nefiind încă unit cu sine și, prin sine, cu Dumnezeu. Deci nu e de mirare că acesta cîntă și grăiește în tot felul mult și des din cele dumnezeiești, înfricoșînd și alungînd, ca prin niște săgeți neconținute, pe cel ce ne dușmănește mult și ne războiește cu mînie. Dar îi va veni vremea și acestuia, dacă are răbdare, prin unda Duhului. Și anume atunci cînd lucirile în chip de

839. Autorul scrierii accentuează mereu că văzătorul se ridică pînă la intuirea lui Dumnezeu ca Persoană, că deci nu se oprește la contemplarea însușirilor Lui privite ca bunuri și valori în ele înseși. Aceasta e filosofie și nu teologie. Desigur, Dumnezeu ca Persoană nu e lipsit de însușirile și de energiile Lui necreate. El e văzut ca Subiect al acestora, sau e văzut prin acestea. Dar e văzut în ele El însuși, nu sînt văzute sau contemplate numai ele. Și vederea Lui face mintea să uite de ele. Cînd vezi persoana iubită, vezi și bunătatea ei, dar uiți de bunătate, în privirea persoanei. Bunătatea e absorbită în persoană. În sensul acesta mintea trebuie deci să se desprindă și de contemplarea celor din jurul lui Dumnezeu.

scînteii ale multelor imne, cîntări și cuvinte dumnezeiești se vor împreuna într-o mare vîlvătaie⁸⁴⁰ a. Atunci îl va răpune și pe vrăjmaș mai ușor, rănindu-l de moarte, arzînd adică și sfîrtecînd, și mai bine zis alungînd întunericul lui, iar pe sine se va lumina și încălzi de acest foc, care îl va mișca spre dragostea dumnezeiască. Odată cu aceasta, va înălța către Dumnezeu în tăcere un imn al inimii și toată uimirea sa, arătîndu-și sie însuși minunile mai presus de fire ale multor taine. Căci, nu pe nedrept cei ce rabdă se fericesc de Domnul. De fapt, înaintînd vremea, ei vor moșteni, ca unii ce vor deveni blînzi, pămîntul duhovnicesc al făgăduinței (Matei 5, 5) în Hristos Domnul nostru.

56. Cînd mintea, învăluită de toate revărsările de lumină ale Duhului, e cuprinsă de amețală și nu mai știe ce să facă și se vede pe sine întinzîndu-se și preschimbindu-se după Cel nesfîrșit și nehotărnicit, e vremea de a tăcea.

57. Iar cînd se simte obosită de atotluminoasele vederi și voiește să le înșire în cuvinte, ca slăbind tăria pătimirii, să găsească puțină odihnă, e vremea potrivită de a grăi (Ecl. 3, 7), desigur, cuvinte scurte și potrivite iluminării dumnezeiești.

840 a. Faptele celor din etapa făptuirii au fost socotite în mișcarea isihastă, începînd cu Grigorie Sinaitul, mai ales ca cîntare și citire de cărți sfinte, spre deosebire de rugăciunea neîncetată a minții în inimă, socotită proprie văzătorilor, sau contemplativilor. Aceasta, pentru că făptuitorii erau și ei monahi, retrași din lume. Desigur, creștinii din lume sînt chemați și la faptele răbdării, slujirii și iubirii de oameni. Monahii alungă ispitele vrăjmașului mai ales prin cîntări și citiri. Dar cuvintele cîntate și citite trebuie rostite cu atita căldură a credinței, încît scînteiele fierbinți și luminoase din fiecare din ele să crească într-o vîlvătaie neîntreruptă a dragostei față de Dumnezeu.

58. Cînd mintea, fugind prin mijlocul apelor, de fa-raon cel gîndit cu mintea, străbate noaptea sa în lumină de foc și ziua sub acoperămînt de nor (Ieș. 13, 21)^{840 b}, e vreme de tăcere binecuvîntată și de liniște. Căci atunci începe cu adevărat curățirea sufletului. Iar cînd îi vine împotriva cumplitul Amalic cel gîndit cu mintea și neamurile ce-i urmează, împiedicîndu-i trecerea spre pămîntul făgăduinței, atunci e vreme potrivită de a grăi; dar mintea trebuie să fie susținută în ațintirea ei spre Dumnezeu de făptuirea înțelegătoare și de contemplarea cuvenită, ca odinioară mîinile lui Moise de Aaron și de Or (Ieș. 17, 12).

59. Cînd țîșnește în inimă din adîncul fără fund al izvorului dumnezeiesc și din vederea înțelegătoare puterea duhovnicească, e vreme potrivită de a tăcea. Căci atunci se săvîrșește în chip negrăit slujba sfîntă și închinarea minții către Dumnezeu în Duh și adevăr. Iar aceasta întru adevărată simțire înțelegătoare⁸⁴¹.

840b. Monahul scapă noaptea de vrăjmașul nevăzut prin apa lacrimilor și e condus spre țara făgăduinței unirii cu Dumnezeu prin focul rugăciunii, iar ziua e acoperit de harul smereniei, ca să nu fie biruit de slava deșartă.

841. Slujbei și închinării văzute, aduse lui Dumnezeu trebuie să-i corespundă și o slujbă (*λατρεία*) și o închinare nevăzută și fără cuvinte. Dar în orice slujbă adusă lui Dumnezeu se întilnește omul cu Dumnezeu. Deci și în slujba lăuntrică adusă de minte în inimă are loc această întilnire. Căci prin altarul inimii la care liturghisește mintea, țîșnește puterea duhovnicească din abisul dumnezeiesc. De ea e prinsă închinarea minții și oferită lui Dumnezeu. Ceea ce se săvîrșește e atît de copleșitor, că mintea simte nevoia să tacă. E o slujbă trăită de minte cu o intensă simțire înțelegătoare, așa cum e sesizată slujba văzută de simțurile trupesti. Mintea săvîrșind rugăciunea în inimă, trăiește prin înțelegere o stare neîncetată de închinare. Ea e susținută de «vederea» lui Dumnezeu și de simțirea Lui, adică de sesizarea lui Dumnezeu prin min-te, deosebită de sesizarea lucrurilor prin simțuri, dar tot așa de vădită ca și aceea.

60. Când, prin privirea înțelegătoare spre Dumnezeu, partea rațională a sufletului se umple de o uimire dumnezeiască, iar cea înțelegătoare de vedere, și peste tot sufletul se umple de bucurie, atunci e vreme de a tăcea. Căci mintea vede atunci cu bună simțire adevărul în chip concentrat și preamărește, închinându-se uimită, pe Dumnezeu care strălucește în ea ⁸⁴².

61. Cei ce se închină lui Dumnezeu în chip potrivit Lui, în Duh și adevăr, și-I slujesc cum se cuvine, nu numai că nu se închină și nu slujesc într-un anumit loc, dar nici în cuvinte rostite. Căci precum simțirea înțelegătoare, înălțându-se în chip drept, nu mai vrea să se închine Celui necircumscriș, căruia nu este loc de odihnă, într-un anumit loc, tot așa alipindu-se de ceea ce se cere pentru rămânerea în adevăr, în chip firesc nu mai suportă să se închine și să slujească Celui nesfirșit, nehotărnicit, fără de început, fără chip, cu desăvârșire simplu și, peste tot vorbind, mai presus de minte, în felurime de cuvinte și în rostiri hotărnicite. Când, adică, îi vine minții vremea să-i strălucească în chip unitar cunoștința adevărului dumnezeiesc din adierea și suflarea Duhului, în vreme ce se desface îndeobște de toate și iese deasupra sa, nu se mai scufundă numai în negrăire, ci și într-o neînțelegere binecuvîntată, ca una ce se îndeletnicește cu bucurie și cu uimire de cele ce sînt mai presus și de cuvînt și

842. Rațiunea, nemaiputînd funcționa, cade în uimire, iar înțelegerea devine «vedere». Rațiunea e însoțită de uimire și în judecățile ei, prin care descoperă noi laturi ale realității. Cu atît mai mult se umple de uimire cînd cunoaște întreg adevărul concentrat. Căci vede deodată în el toate laturile, pe care ar fi avut să le vadă pe rînd și separat. Mintea are și ea o «vedere», cum are trupul. Are și ea un simț sau simțirea unui văz, cum are trupul. Se afirmă mereu contactul minții cu Dumnezeu, nu deducerea Lui rațională de la distanță. Simțirea aceasta are nu numai sensul de percepere, ci și de sentiment, ca și simțirea trupului.

de minte, pe care ea le contemplă în lumina înțelegătoare, în chip nemișcat și fără schimbare, într-o ațintire fără ochi, ca una ce a ajuns, prin unire, mai presus de sine.

62. Mintea, luînd seama la ea însăși, trebuie să-și călăuzească cu luare aminte starea ei înțelegătoare, în mod chibzuit, înțelept și cu judecată. Și cînd se va simți pe sine contemplînd tainele simple și fără chip ale cunoașterii lui Dumnezeu, va trebui să se oprească îndată în liniște și în tăcere și uimire, dar nu departe de inima sa lucrată și iluminată de Duhul. Căci atunci e vremea nu numai de liniștire a tuturor simțirilor dinspre partea celor supuse simțurilor îndeobște, ci nu mai puțin de tăcere dinspre orice cuvîntare desfășurată. Ba, mai mult, e timpul atunci, pentru cei de pe treapta cunoașterii ⁸⁴³, să se dedea îndeletnicirii liniștii și neprivirii înțelegătoare ⁸⁴⁴. Căci e nevoie de o nemișcare totală în simțuri, în cuvinte și înțelegeri, ca mintea să se lipească de Dumnezeu cel Unul și singur, dar întreit, liberă și într-o pornire directă, prin privirea unitară și unică la El. Prin aceasta va vedea, pe cît îi este îngăduit, nesfîrșitul, neînceptutul, necuprinsul și, ca să spunem pe scurt, celelalte însușiri dumnezeiești, neschimbate și absolute (dezlegate de toate), și se va uni cu El, preschimbată prin contemplare și simplificată și devenită întreagă în chipul dumnezeiesc, cu ajutorul harului dumnezeiesc și plină de bucurie și de uimire. Iar fiindcă mintea ar vrea să stăruie în această stare, dacă s-ar putea, dar nu poate, fiind

843. Treapta cunoașterii e una cu treapta contemplării.

844. Există o liniște înțelegătoare spre deosebire de cea sensibilă, exterioară. Dar există și o neprivire înțelegătoare, spre deosebire de neprivirea sensibilă. Însă atît liniștea cît și neprivirea aceea au și un înțeles pozitiv. E o liniște și o neprivire care înțeleg mai mult decît tulburarea lăuntrică și decît privirea rațională, sau peste tot spirituală. Căci neprivirea aceea e produsă de o lumină copleșitoare. Și prin neprivire se simte mărimea acelei lumini.

schimbăcioasă și viețuind împreună cu cele schimbăcioase și legată cu trupul și cu lucrurile dimprejur, cînd cade trebuie să știe să nu se depărteze prea tare de vederea cea unitară și să nu grăiască mult, ci să spună puține și acestea din dumnezeieștile lumini, ca în felul acesta nu numai să se poată întoarce iarăși cu ușurință spre unirea mai presus de minte cu Dumnezeu, ci să simtă și mai vădită unirea, ba și mai statornică. Căci cu cît va păzi mintea mai mult adunarea în sine și nerăspîndirea, cu atît hrănirea din El o va aduce mai repede spre unirea dumnezeiască și se va uni cu străluciri mai vădite și mai rodnice, prin obișnuința neîncetată cu cele dumnezeiești ⁸⁴⁵.

63. Odată ce mintea s-a preschimbat, pătîmind arătarea dumnezeiască prin vederea înțelegătoare, și e umbrîtă de lumina Celui necunoscut, care e dincolo de toată cunoștința, se face neîmpărțită, simplă și nehotărnicită, fiind luminată unitar ca într-un întuneric ⁸⁴⁶. Ea contemplă atunci frumusețea cea nemărginită din pricina simplității covîrșitoare, cea fără chip pentru depășirea oricărui chip, cea fără început ca mai presus de orice început, necuprinsă, dar cuprinzînd în sine hotarele tutu-

845. Mîntea nu poate sta tot timpul în extazul privirii lui Dumnezeu. Dar cînd cade din el trebuie să se ocupe cu cîntări și cu cuvinte dumnezeiești, pentru ca să poată reveni iarăși cu ușurință la acea stare de extaz.

846. Părutul paradox al «luminării în întuneric» se rezolvă, dacă ținem seama că acesta e întunericul unei prea mari lumini, sau «întunericul supraluminos», cum îi zice Dionisie Areopagitul. Întunericul acesta înseamnă și starea de nespecificare în forme, deci contemplarea nediferențiată a tuturor. De aceea mintea poate fi luminată plenar în acest «întuneric», care cuprinde toate sensurile, sau sensurile tuturor și infinit mai mult decît ele. Dar cele cuprinse concentrat nu se diferențiază în El însuși prin înțelegerea unei evoluții în sensul celei gîndite de Jacob Böhme. Ele se diferențiază numai ca lume creată, cînd vrea El să o creeze. În El e o altă deosebire actualizată din veci: aceea a Treimii Persoanelor.

ror și tot ce e hotărnicit, umplînd toate ca ceea ce e mai presus de plinătate și nesfîrșită⁸⁴⁷. Scurt vorbind, cînd mintea privind de sus, vede, în privirea Unului⁸⁴⁸, toate, în temeiul negrăit al unei puteri înțelegătoare mai presus de înțelegere, e vremea de a tăcea și de a se desfăta tainic și mai presus de lume, sau, ca să zic așa, și fără vedere și fără grai, de împărtășirea de adevăr, printr-o pătrundere dumnezeiască în el. Iar cînd lipsesc cele zise din minte și vede în jurul ei împărțire, atunci e vremea de a grăi, adică de a grăi cele potrivite să ducă la tăcere. Căci e cu mult mai bună decît orice cuvînt tăcerea cea mai presus de cuvînt, care se zice foarte potrivit tăcerea la vremea ei, cum spune și Solomon, care o pune pe aceasta înainte: «Vremea este a tăcea» și apoi «Vremea este a grăi» (Ecl. 3, 7). De fapt cel mai bun lucru și de prima cinste este a păzi tăcerea la vremea ei. Iar de nu este încă aceasta de față și mintea încă nu se află în chip unitar în cele mai presus de cuvînt, să fie măcar lucrul al doilea, adică vorbirea la vreme, ca în felul acesta grăirea să fie înrudită cu tăcerea și aproape de ea. Astfel, precum tăcerea, așa și grăirea să fie la vreme și să se silească să vină la tăcere. Iar aceasta i se întîmplă celui ce grăiește și cugetă neîncetat la cele dumnezeiești și vede zidirea oglindind pe Ziditorul și povestind despre El. Aceasta înseamnă a grăi la vreme. Dar despre acestea trebuie să vorbim mai amănunțit.

847. Sîntem mereu în plină terminologie areopagitică. Numai în ceea ce e compus, există margini ale părților componente. În Cel absolut simplu nu e nici-o margine. Dumnezeu e fără chip, nu pentru că e uniform sau haotic, ci pentru că cuprinde în Sine virtual toate formele într-o armonie atît de desăvîrșită, încît formează o unitate atotșiimplă. În Cel necuprins și nehotărnicit se cuprind și se copleşesc hotarele tuturor. El nu e incapabil să dea hotare celor ce le crează. În acest caz n-ar putea crea propriu-zis, ci haosului lui i-ar corespunde haosul emanațiilor.

848. Privind în Unul, mintea este într-o privire mai presus de privire a tuturor. De aceea le vede în El pe toate.

64. Când mintea, trecînd peste toate cele de aici și ridicîndu-se deasupra lor în chip firesc, îmbrățișează tăcerea, e vremea de a se desfăta de cele mai presus de lume și negrăite. Căci e vremea iluminării și a luminii înțelegătoare, a unirii minții și a vederii, a nehotărnicirii, a nesfîrșirii, a cunoștinței mai presus de fire și, scurt vorbind, vremea primirii înțelepciunii dumnezeiești și a împărtășirii de ea, prin care mintea se desăvîrșește în odihnă și în tăcere dinspre toate, dobîndind bucuria negrăită în uimire⁸⁴⁹.

65. Când sufletul, îmbătîndu-se de simțirea adevărului ca dintr-un potir prea tare al harului, se simte ieșit din minte, să știe că e vremea de a tăcea.

66. Când dispoziția omului dinăuntru simte că trebuie să strige: «Doamne, cît s-au înmulțit cei ce mă necăjesc ! Mulți se scoală asupra mea »(Ps. 3, 2), atunci e vremea de a grăi; de a grăi cum se cuvine, nu lucruri deșarte, ci cuvinte măsurate, împotriva vrăjmașilor, așa cum trebuie⁸⁵⁰.

67. Când lumina feței Domnului s-a însemnat peste suflet, încît se înfrumusețează prin aceasta și se umple

849. Uimirea e starea de înțelegere mai presus de înțelegere, împărtășire de cele mai presus de cuvînt, în tăcere. Ca atare ea nu e paralizarea minții, ci o stare de plinătate, sau de supraplinătate, o experiență a celor ce nu pot fi cunoscute de minte prin efort de cunoaștere și de înțelegere.

850. Potirul prea tare e vinul prea tare. E vinul prea tare al adevărului covîrșitor. El se numește vinul harului, pentru că adevărul e dat minții unită cu Dumnezeu nu prin efortul ei, ci prin har, sau ca un dar. Mintea se îmbată de acest adevăr covîrșitor, umplîndu-se de entuziasm. Acest adevăr nu e cunoscut în mod simplu intelectual, ci e simțit intens, căci mintea se scaldă în lumina Lui, care e totodată iubirea lui Dumnezeu.

de strălucire și curge pe el mirul veseliei dumnezeiești, e vremea de a tăcea.

68. Cînd vede ridicîndu-se asupra sa martori nedrepti, întrebîndu-l de cele ce nu le cunoaște și tulburîndu-l, e vremea de a grăi și anume de a răspunde împotrivă.

69. Binele cel mai înalt și, așa zicînd, cel mai din vîrf în toate cele ce sînt și în toate cele gîndite, este Dumnezeu. Iar în toate cele văzute, cel mai înalt și neasemănat mai bun după fire, este omul. Ba prin har e cu adevărat mai sus și decît îngerii. Deci mintea văzătorului, apropiindu-se prin cele foarte multe ce se află între Dumnezeu și oameni, de Cel mai presus de înțelegere, se umple de spaimă dacă n-a făcut încă din belșug experiența harului luminător⁸⁵¹. Dar dacă a gustat, cum s-ar zice, din puterea duhovnicească ce lucrează în inimă, se înalță la cel mai înalt bine, la Dumnezeu, și intră în El, printr-un dar mai dumnezeiesc și privește în chip unitar și se umple de uimire, sălășluindu-se în tăcere în adîncul cel mai presus de minte. Iar aceasta este, cum ar zice cineva, cu adevărat cheazăia primei odihne, al cărei model este odihna lui Dumnezeu de la creație (Fac. 2, 2—3)⁸⁵². Iar de a doua odihnă, mai înaltă și mai luminată, al cărei chip este odihna rînduită pe seama poporului lui Dumnezeu (Evr. 4, 9), mintea se bucură întorcîndu-se de la Dumnezeu la sine însăși și cunoscîndu-se pe sine ca chip al prototipului (modelului) și pe toate cele dintre Dumnezeu și om, așa cum sînt. Căci atunci nu numai că străbate la

851. Între Dumnezeu și oameni sînt foarte multe: cele văzute, îngerii, energiile necreate, însușirile lui Dumnezeu. Prin toate și trecînd de toate se apropie omul de Dumnezeu.

852. În textul grec această odihnă e numită «sabatism», pentru că ziua șaptea, în care Dumnezeu s-a odihnit, se numește în evreiește Sabat.

cele mai presus de minte și de înțelegere, într-un chip corespunzător și în uimire minunată, ci se umple și de bucurie, nu de oricare, ci de cea duhovnicească, veselindu-se în tăcere de razele arătătoare de Dumnezeu și de lucrările îndumnezeitoare ce vin peste ea, și unindu-se cu Unitatea cea mai presus de fire a dumnezeirii, în Hristos Iisus ⁸⁵³.

70. Când mintea socotește că le-a înlăturat pe toate cele ce s-au făcut, ca și când n-ar fi, își înfățișează în chip negrăit pe Cel ce există cu adevărat, contemplându-L, mai presus de orice lucrare și unire înțelegătoare, în duh și adevăr, prin ridicarea nesfârșită peste cele dumnezeiești aflate în legătură cu cele ce sînt ⁸⁵⁴. Ea se face atunci unitară sau una, ca să spun așa, și prin această lumină, pune stăpînire pe ea, în chip negrăit, tăcerea. De asemenea se umple de dragoste și de bucurie, nu de o bucurie simplă, ci de desfătarea de cele pricinuite de lucrarea Duhului, de care au parte și îngerii.

853. Omul trecînd prin toate și ajungînd la Dumnezeu, dă de prima odihnă. Această primă odihnă este scufundarea în adîncul lui Dumnezeu, ca în Binele desăvîrșit și nesfârșit. Ea are ca model odihna lui Dumnezeu de după crearea lumii, sau revenirea Lui în adîncul Său nesfârșit din ieșirea în fapta creației. A doua odihnă e întoarcerea minții la sine, dar fără să iasă din Dumnezeu. E actul al doilea al odihnei. Dacă nu ia cunoștință de sine, mintea nu se poate bucura deplin de odihna în Dumnezeu. Se accentuează aci conservarea persoanei umane în unirea ei cu Dumnezeu. De aceea numai acum se bucură deplin de unirea cu Dumnezeu, predîndu-se acestei uniri în cea mai clară conștiință de sine.

854. Între Dumnezeu și oameni sînt foarte multe: cele văzute, îngerii, energiile necreate, însușirile lui Dumnezeu. Prin toate și trecînd de toate, omul se apropie de Dumnezeu. Mintea face abstracție ipotetică nu numai de toate cele create, ci depășește și gîndirea la însușirile ei energiile dumnezeiești de care sînt legate cele create, ațintindu-se la însuși Subiectul divin al lor. Dar aceasta nu este un act intelectual al omului, ci o vedere în Duh și adevăr, mai presus de orice lucrare și de orice unire cu însușirile și lucrările dumnezeiești.

71. Precum ești Tu, Doamne, necuprins după ființă de nimeni și de nici-o fire rațională și înțelegătoare, sau de nici-o cunoștință creată, nici măcar de cea heruvimică, ci ești în afară și mai presus, de nesfârșite ori în chip nesfârșit, de orice cunoștință, tot așa sînt, Stăpîne, și cele din jurul Tău, nesfârșite și nehotărnicite. De aceea, printr-o nemăsurată purtare de grijă ai poruncit lui Moise, legiutorul Vechiului Testament, să te vestească ca pe Cel ce ești și ca pe Cel ce Te-ai numit astfel. Și iarăși, Tu, Cel atotadevărat și singurul Adevăr Suprem, ai zis despre unii de-ai Tăi că Te-ai arătat lor, dar numele Tău nu l-ai descoperit. Căci este un nume neasemănat și mai presus de orice nume (Filip. 2, 9), din cele ce sînt nu numai pe pămînt, ci și în ceruri. Căci cei plini de lumina Ta Te înfățișează ca ființă, dar fără ceea ce e cuprins în ea. Te arată astfel mai presus de ființă și ca un suport (subiect) ce nu poate fi înțeles. Și te faci cunoscut, în chip vădit, mai presus de înțelegere și nesfârșit necunoscut tuturor celor ce au putere să cunoască; și mai presus de ei.

Te faci văzut cîteodată cu desăvîrșire mai presus de timp, fără de început, ca fiind însăși viața fără margini, și scăpînd oricărei înțelegeri spațiale, pretutindeni de față deodată, mai presus de toate, ca Cel ce singur le-ai făcut toate împreună. Dar ești cuprinderea firilor înțelegătoare și locul lor nestrăbătut⁸⁵⁵. Și întreci iuțimea minții și gîndul ei, ca Cel ce ești mai presus de toate și

855. «Dumnezeu e cuprinderea (περιοχή) firilor raționale și locul lor nestrăbătut», sau neumblat. Ființele spirituale nu sînt într-un loc și cu atît mai puțin Dumnezeu. Și totuși Dumnezeu este «grădina» care le primește și «locul» neumblat, în care își au ele statornicia, cu toate că această «grădină» și acest «loc» sînt nemărginite. Altfel cine le-ar ține la un loc? S-ar risipi și desființa. Dumnezeu e infinit și totuși constituie pentru ele un «loc» și un «ținut», care le ține într-o legătură și le dă o «casă». Infinitatea lui Dumnezeu nu e un haos, ci un adînc bine întocmit și statornic și izvoritor a toată buna întocmire, sau a tuturor structurilor.

mîna atotîitoare a tuturor, într-un chip neînțeles. Nu ești supus hotarelor firii, fiind fără hotar. Căci ești, în chip mai presus de fire, necuprins nu numai după fire, ci și în cele naturale aflate în jurul Tău, ca Unul ce ești înțelepciune mai presus de înțelepciune, putere mai presus de putere, dragoste și bunătate mai presus de tot înțelesul dragostei și al bunătății.

Ce Te-ar putea numi pe Tine cineva? Lumină neapropiată? Dar ești mai presus de lumină. Judecător ce cunoaște toate mai înainte de a se face? Dar unde are un judecător acestea? Deci ești cu mult mai presus de orice judecător. Să Te numim Făcător? Dar ce fel de făcător ești Tu, care crezi printr-o singură înclinare a voinței multele și feluritele existențe materiale? Dar ce să spunem de cele nemateriale? O, ce adînc care întrece toate! Printr-o singură înclinare a Duhului sînt produse toate cele duhovnicești, care sînt de o singură fire, dar foarte multe după deosebiri de dispoziții, sau, dacă vrei, și de persoane. Iar aceasta e tot ce e mai minunat și ceea ce scapă prin covîrșirea ei oricărei înțelegeri a oricui care cugetă. Oare, acestea sînt proprii Făcătorului? Nicidecum. Deci sînt mai presus de Făcător. Să Te numim Ziditor și Meșter? Dar care ziditor zidește fără o temelie, fără nici-un fundament, măcar cel mai mic lucru, ca Tine, Stăpîne, pămîntul atît de întins, cu atîția munți și pietre și altfel de materii, întemeindu-l pe nimic (Iov 26, 7) și încă atît de sigur? Sau care meșter aduce la existență din cele ce nu sînt nicidecum, și încă într-o clipă și numai cu cuvîntul și atît de multe și de mari lucruri, cum le-ai adus Tu la ființă? Deci spunînd cineva că lucrurile Tale sînt ale unui ziditor sau meșter, va spune ceea ce se cuvine? Nicidecum. Căci ești nesfirșit mai presus de un ziditor și de un meșter, Dumnezeuule!

Cine a văzut apoi, a auzit, sau a înfăptuit vreo astfel de iubire ca acea atotminunată, pe care, în bunătatea Ta, ne-ai arătat-o nouă, luînd firea noastră cu toate

cumplitele patimi îndurate pentru noi, mai presus de toate nădejtile? Cei ce contemplă acest fapt, atîta cît se poate contempla prin har, intră în noianul larg deschis al dragostei și al minunatei purtări de grijă și ajung cu totul în afară de ei înșiși (în extaz), cuprinși la rîndul lor de o dragoste covârșitoare față de Tine. Și nu știu cum să numească cu adevărat și în chip propriu cele ale acestei iconomii. Căci cele ce țin de întruparea Ta covârșesc cu prisosință și mintea și cuvîntul și tot auzul și înțelegerea, Dumnezeuule prea bune. Ești și Te numești Părinte al tuturor? Dar întreci în părinție, în chip negrăit, orice minte, după cauză, stăpînire și purtare de grijă, sfătuire, îndelungă răbdare, îngăduință. Te numești Împărat? Dar nu ești aceasta mai mult pentru vremea de acum și mai puțin pentru cea viitoare sau cea trecută. Și cum? În chip minunat, cu totul liber și simplu. Căci împărăția Ta este împărăția tuturor veacurilor la un loc, a timpului de față, a trecutului și a viitorului, iar stăpînirea Ta e în neam și în neam (Ps. 144, 13).

Astfel, în toate și în tot chipul ești așezat mai presus de toate în măsură nesfîrșită, fiind în mod simplu și liber dincolo de orice închipuire, întrecînd, ca să spun pe scurt, în chip nesfîrșit, toate, atît Tu, necuprinse Doamne, cît și cele din jurul Tău. Pe acestea închipuindu-și-le mintea, le are drept călăuză sufletească spre vederea (contemplarea) dorită a Ta. Și, primind în întregime in-suflarea Duhului, pătrunde ca într-un întuneric tainic, neputîndu-Te vedea desăvîrșit din pricina nesfîrșirii și neapropierii slavei Tale. Și din această pricină îi odihnești cu o odihnă mai presus de lume, în chip negrăit, pe cei ce Te contemplă și Te iubesc pe Tine, minunîndu-se, — dar nepetrecînd nici cu totul în afară de vederea Ta — din care pricină îi odihnești iarăși pe ei ⁸⁵⁶, negrăitule, ne-

856. Dumnezeu îi odihnește pe cei ajunși în El și pentru că nu-L văd desăvîrșit, pentru că nu caută să iasă din El pentru altă aventură, plic-

înțelesule, nemărginitule, necuprinsule și, scurt vorbind, atotnesfîrșitul, după ființă și după lucrare. Amin.

72. Cînd mintea s-a depărtat de mulțimea de gînduri, scuturîndu-se de înțelesurile deosebite și mult împărțite, și se ridică deasupra cugetării împrăștiate, prin adierea și împărtășirea Sfîntului Duh, care o unifică și suflă neîncetat și într-o neconținută izvorîre (ἀειβλυτα) asupra inimii; cînd pătrunde în locurile dumnezeiești ⁸⁵⁷ și e străbătută și întipărită de gîndurile despre Dumnezeu și, într-o ațintire înțelegătoare, oglindește în chip unitar și deodată și cu dragoste toate cîte sînt în jurul lui Dumnezeu, atunci dobîndește, în chip vădit, odihna dumnezeiască, bucurîndu-se de o pace adîncă și dumnezeiască și de o odihnă sfîntă și liniștită a inimii în Hristos Iisus, Domnul nostru ⁸⁵⁸.

tisiți după ce au isprăvit să-L cunoască; dar și pentru că nu sînt cu totul în afară de vederea Lui, fapt care i-ar îndemna la alte și alte eforturi ca să ajungă la vederea Lui.

857. «Locurile dumnezeiești». Fiecare înțeles dumnezeiesc e un loc, în care mintea se poate adînci, se poate stabili. Dar în același timp fiecare înțeles dumnezeiesc are diferite straturi, sau poate fi văzut împreună cu alte înțelesuri, care pot fi socotite tot atîtea «locuri». Astfel orice gînd despre Dumnezeu poate fi socotit în același timp mai multe «locuri» și un singur «loc» dumnezeiesc. Dar aceste locuri sînt și diferitele densități ale energiilor dumnezeiești, sau ale prezenței lui Dumnezeu prin ele, în care ajunge omul duhovnicesc prin experiență. Așa se împacă afirmarea din acest pasagiu că mintea trebuie să pătrundă «în locurile dumnezeiești» cu afirmarea că trebuie să se unifice contemplînd deodată toate cele din jurul lui Dumnezeu.

858. Pacea, odihna, liniștea aceasta are două pricini: liniștirea din partea gîndurilor privitoare la viața în lume, care sînt tot atîtea griji (Heidegger), și revărsarea în inimă a mîngîierii Duhului Sfînt, a plinătății Lui de iubire, care copleșește acele griji, dînd sufletului tot ce-i trebuie în chip nesfîrșit. Sufletul nu mai simte nevoia să caute altceva, să se gîndească la altceva, ca să se mîngie. Aceasta nu e un sentiment de gol și de oboseală, ci de plinătate.

73. Cînd mintea vorbește cu Dumnezeu și se roagă, ca un fiu cu un tată prea iubitor și, văzînd lumina lui Iisus, se veselește, copleșită și uimită de dragostea dumnezeiască și mai presus de fire, simțind limpede lucrarea Sfîntului Duh în inima sa; cînd voiește să zboare în chip tainic și mai presus de lume, mai sus decît descoperirile și desăvîrșirile dumnezeiești, atunci se oprește cu adevărat de la toate lucrurile sale, ridicîndu-se mai presus de înțelegere, după ce a înțeles, și se îndulcește în chip minunat, odihnindu-se cu adevărat în pacea Duhului de viață făcător al lui Hristos ⁸⁵⁹.

74. «Dumnezeu s-a odihnit de toate lucrurile pe care a început să le facă» (Fac. 2, 3); dar numai după împlinirea (desfășurarea) celor făcute în Cuvînt și Duh. Tot așa și mintea cea după chipul lui Dumnezeu se odihnește de toate lucrurile ei, pe care a început să le facă spre întregirea lumii gîndite (inteligibile) a virtuții; dar numai după ce a cercetat și a desăvîrșit statornic în Cuvîntul lui Dumnezeu și în Duhul de viață făcător toată lumea și înțelesurile din ea (inteligibilele) și după ce s-a urcat de la acestea iarăși, în Cuvîntul și Duhul, la cele numite de unii după cele naturale și s-a înălțat la vederile tainice, simple și desfăcute de toate, ale cunoștinței de Dumne-

859. Se descrie ceea ce se petrece în mintea isihaiștilor, cînd prin rugăciunea către Iisus văd în inima lor lumina Lui. Isihaiștii n-au descris mai amănunțit această experiență a lor. Nici chiar Sf. Grigorie Palama, apărătorul lor, n-a făcut-o. Autorul nostru afirmă și aci că atunci ei intră într-o liniște, într-o odihnă, într-o pace mai presus de orice înțelegere. Dar el accentuează și aci că această odihnă, sau pace, sau liniște, nu o dă decît depășirea contemplării însușirilor sau energiilor lui Dumnezeu prin care se arată El; nu o dă decît depășirea acestora prin întîlnirea cu Dumnezeu ca Subiectul acelor însușiri și energii. Mereu subliniază că persoana umană nu-și poate găsi odihna decît în întîlnirea cu Dumnezeu cel personal.

zeu (ale teologiei)⁸⁶⁰. Căci ajungînd atunci în odihnă, gustă multă odihnă și pace, cunoscînd adevărul înțelegerii⁸⁶¹, și se îndumnezeiește prin lumina cunoștinței și prin împărtășirea Duhului de viață făcător în Hristos Iisus, Domnul nostru.

75. Odihnindu-se Dumnezeu, nu s-a odihnit de la toate lucrurile, ci numai de la cele ce a început să le facă. De la lucrurile fără de început și necreate și proprii Lui prin fire, nu s-a odihnit. Tot așa și mintea, prin imitarea Lui, după ce a cercetat în Cuvîntul dumnezeiesc și în Duhul de viață făcător și a străbătut creațiunea vă-

860. Se afirmă din nou că mintea nu se odihnește în contemplarea însușirilor naturale ale lui Dumnezeu (infinite, bunătate, dreptate, etc.), privite în ele înseși. Acestea ca valori în sine au fost numite de unii (Aristotel) metafizice. Mintea nu se odihnește decît după ridicarea deasupra lor în Subiectul dumnezeiesc al lor, în dragostea lui Dumnezeu cel personal. Pînă se preocupă de acele însușiri naturale ale lui Dumnezeu, ea se desăvîrșește prin fapte în virtuțile prin care imită acele însușiri dumnezeiești. Dar odihna îi vine sufletului după ce se ridică dincolo de această străduință a făpturii spre dobîndirea virtuților. Pînă mai are el ceva de făcut, nu se odihnește. Odihna vine cînd el a terminat tot ce avea de făcut, ca un dar al Cuvîntului și al Sfîntului Duh. Mai bine zis în Cuvîntul și în Duhul Sfînt a lucrat spre desăvîrșirea sa în virtute și tot în Cuvîntul și în Duhul Sfînt găsește odihna de această străduință. Căci în Cuvîntul și în Duhul află tainele iubirii nesfîrșite a lui Dumnezeu, tainele simple, desfăcute de toate ale adevăratei cunoștințe a lui Dumnezeu ca subiect. Căci ce e mai simplu, mai desfăcut de orice (mai absolut), decît experiența iubirii persoanei, mai ales cînd ea e a Persoanei, sau a comuniunii personale supreme. În aceasta stă și adevărata teologie, sau cunoaștere a lui Dumnezeu.

În felul acesta se poate spune că odihna lui Dumnezeu coincide cu odihna fiecărui suflet și în chip general cu a tuturor ființelor umane ce se vor mîntui, la învierea obștească și la judecata din urmă. Căci pînă ce lucrează sufletele în vederea acestei odihne, lucrează și Dumnezeu în ele. «Jesus sera en agonie jusqu'à la fin du monde» (Pascal). O spune de altfel chiar autorul nostru în cap. următor.

861. Adevărul deplin real nu este obiect, ci subiect. Obiectul nu există pentru sine, ci pentru subiect. Prin subiect se luminează obiectul. Iar supremul Subiect e Dumnezeu.

zută, nu se odihnește de la lucrurile proprii firii ei, care n-au început și nu sfârșesc, ci de la cele văzute, care încep și sfârșesc. De aceea, odihnirea trupului întru nemiscare, odihnire ce însoțește pe cel ce s-a odihnit, e o stare opusă celei a minții. Căci dacă n-ar intra mintea într-o pururea mișcare, printr-o adiere neconținută și de viață făcătoare a Duhului, în contemplarea cunoscătoare a celor văzute, nu s-ar ști nici de există o odihnă înțelegătoare ce se întoarce într-o neîncetată mișcare și în chip unitar numai în jurul lui Dumnezeu și îndumnezeiește pe cel părtaș de ea într-o odihnă negrăită în Hristos ⁸⁶².

76. «Nu te grăbi, zice Solomon, să scoți vreo vorbă înaintea feței Domnului; pentru că Dumnezeu este în cer, sus, iar tu ești pe pământ, jos» (Ecl. 5, 1). Prin aceasta lămurește foarte înțelept și direct, care este vremea de a tăcea. Căci zice: fiindcă tu, măcar că ești jos pe pământ, te afli înaintea feței Domnului Celui ce este în ceruri și te-a învrednicit de atîta har, încît tu, cel de jos, poți să cugeți și să privești cele de sus și, pătrunzînd în chip înțelegător în ele, să stai înaintea Domnului, nu te grăbi să scoți vreo vorbă; pentru că e vremea de a tăcea.

862. Mintea cercetează și străbate mai întii creațiunea în Cuvîntul ipostatic și în Duhul dumnezeiesc personal, înțelegînd-o în Rațiunea și în Viața supremă, ca pricina ei. Dar după aceasta nu se odihnește, ci intră în împlinirea lucrurilor, care privesc desăvîrșirea ei, a lucrurilor «proprii firii» ei. Lucrurile acestea sînt în același timp lucrările lui Dumnezeu în ea, care nici nu încep, nici nu sfârșesc. Prin aceasta intră și în contemplarea lucrurilor din lume, adică în vederea lor în Dumnezeu, sau a lui Dumnezeu în ele. Trupul se odihnește atunci. Dar nu se odihnește și mintea. Odihna trupului, egală cu nemiscarea, însoțește pe cel ce s-a odihnit de lucrurile lumii. Dar odihna minții e egală cu o mișcare neîncetată, deci nu stă în nemiscare, cum stă odihna trupului. Odihna nemiscată a trupului e deci contrară odihnei mobile a minții. Mișcarea neîncetată a minții în jurul lui Dumnezeu e ea însăși o dovadă a odihnei ei în Dumnezeu.

Năzuiește să te afli în chip înțelegător⁸⁶³ sub lucrarea adevărului, în mod unitar și dumnezeiesc. Căci aceasta înseamnă a fi înaintea Domnului, cînd mintea contemplă cele multe din jurul lui Dumnezeu în chip unitar și printr-o privire simplă și unică în Dumnezeu⁸⁶⁴. Deci pătîmind aceasta și stînd înaintea lui Dumnezeu, nu te grăbi să scoți vreo vorbă, dacă nu vrei să te cobori de bună voie și în chip nepriceput de acolo⁸⁶⁵.

Dar s-ar putea spune și aceasta celor ce caută să explice înțelesul acestui cuvînt: A fost o vreme cînd firea omenească era neștirbită și, de aceea, pe drept cuvînt, departe de rele, fiind aproape de Dumnezeu, contemplînd pe Dumnezeu și desfătîndu-se cu veselie și cu uimire de slava frumuseții feței Lui, în strămoșul Adam, într-o desfătare nematerială, înțelegătoare, cerească și nestricăcioasă. Căci mult har s-a revărsat în sufletul primului om și mintea lui cea în chipul dumnezeiesc era plină pînă peste vîrf de multe vederi cunoscătoare și înălțări spre Dumnezeu, bucurîndu-se în raiul văzut de cel nevăzut (inteligibil), sau, ca să zic așa, de viața fericită, fiind unită desăvîrșit cu sine însăși și cu Dumnezeu și stăruind în

863. «Pătîmind în chip înțelegător», «să te afli în chip înțelegător», adică nu trupește. Nu e vorba de înțelegerea acestei stări, deși ea nu e lipsită de o anumită înțelegere.

864. Aci autorul nostru explică ce este «fața lui Dumnezeu», de care a mai fost vorba în cap. 55. Această față este prezența lui Dumnezeu ca Persoană, intuită de minte prin lucrările și însușirile Lui. Mintea nu se oprește la acestea, socotindu-le de sine stătătoare. Ci vede prin ele în chip spiritual (înțelegător), sau simte prin ele pe Dumnezeu ca Persoană, privită în unitatea și simplitatea ei, spre deosebire de varietatea lucrărilor și însușirilor ei. Chiar cînd trăiești, prin toate manifestările unei persoane umane, subiectul lor, îl trăiești ca pe o realitate unitară și simplă, deși cînd începi să-l descrii, nu-ți ajung cuvintele.

865. Dacă începi să descrii experiența Subiectului dumnezeiesc, cobori din această experiență la vorbirea despre însușirile Lui. Un lucru asemănător are loc cînd începi să descrii subiectul semenului tău. Îndată ai ieșit din intuirea directă și intensă a realității lui.

sine și în Dumnezeu, precum se cuvine. Ea se afla, adică, într-o stare unificată și asemănătoare cu Dumnezeu și cu adevărat îndumnezeită. Și aceasta, cu tot dreptul, odată ce era făcută după chipul lui Dumnezeu. Iată pe scurt bunurile ce le avem de la Dumnezeu.

Dar aceasta n-o putea suferi diavolul blestemat, rănit de pizmă, care dușmănea norocul și slava noastră. Și de aceea, pierzătorul își da toată silința să ne amăgească și să ne lipsească de ceea ce nădăjduiam, prin sfaturi zise bune și prin aprinderea poftelor noastre după o îndumnezeire mai înaltă decât cea pe care o aveam, clevetind, începătorul răutății, justețea poruncii lui Dumnezeu. Din amăgirea lui ne-a venit deci pierzarea jalnică și am fost scoși de la Dumnezeu și de la desfătarea dumnezeiască; din pricina ei am căzut în chip ticălos de la viețuirea duhovnicească și de la mintea unificată și deci de la contemplarea feței lui Dumnezeu și de la slăvirea și preschimbarea noastră prin raza frumuseții dumnezeiești. Iar aceasta ne-a adus la propovăduirea multor dumnezei despărțiți, în locul unei dumnezeiri întreit ipostatic, adică a celor ce nu sînt cu adevărat dumnezei, ci demoni amăgitori, pierzători și pizmași. Am pierdut deci pe Unul propriu-zis și viața și rînduiala unitară și ne-am rupt în multe și felurite părți; și puterea noastră înțelegătoare, ca și încordarea sau, mai bine zis, tăria ei a dispărut, nu fără pricină; și am căzut în adîncul unui rău nemăsurat și am ales, noi, cei ce sîntem chipurile lui Dumnezeu și vrednici de petrecerea cea de sus și cerească, să cugetăm cu nesocotință (Col. 3, 2).

Dar, dat fiind că nu sîntem neschimbăcioși și cu neputință de clintit, putem, din fericire, precum ne-am rostogolit de la slava cea multă la cea mai de jos necinste, să ne întoarcem iarăși și să căutăm în sus și să vedem fața atotînchinată a lui Dumnezeu. Nu o mai vedem de

atît de aproape ca mai înainte, ci mai de departe, dar o putem totuși vedea și putem pătimi strălucirea frumuseții Lui.

Așa, dumnezeiescul Moise și toată ceata Proorocilor și cei dinainte de ei, adică Avraam și cei ca el, au văzut, pe cît era cu putință, foarte lămurit această frumusețe și s-au desfătat îndestulător de strălucirea ei. Dar, copleșiți de slava Lui neapropiată, unii își plîngeau nevrednicia lor (Is. 6, 5), alții se socoteau și se numeau pe ei pămînt și țărînă (Fac. 18, 27); alții iarăși nici nu izbuteau să grăiască de mărimea covîrșitoare a slavei Celui văzut, ocărîndu-și slăbiciunea și zăbăvnicia la vorbă (Ieș. 4, 10). Și alte multe stări fericite au pătimit în chip vrednic de laudă. De aceea, și dumnezeiescul David, îndrăgostit de strălucirea frumuseții feței Domnului, strigă către Dumnezeu: «Cînd voi veni și mă voi arăta feței Dumnezeului meu?» (Ps. 41, 2). Și voind să arate starea de suflet în care a văzut fața Domnului, zice: «Dreptii vor locui împreună cu fața Ta» (Ps. 139, 14). Iar înfățișînd cu înțelepciune tăria ce o dă sufletului fața văzută a lui Dumnezeu, zice: «Întors-ai fața Ta de la mine și m-am tulburat» (Ps. 29, 7). Iar dacă întoarcerea feței dumnezeiești aduce spaimă, urmează că arătarea și privirea ei aduce sufletului pacea duhovnicească.

Și aceasta e un dar cu atît mai mare cu cît, după dragostea și bucuria dumnezeiască, se arată harismele Duhului, sau roadele Lui, care-i înfățișează pe cei ce viețuiesc cu sfințenie și evlavie, ca umblînd în lumina feței Domnului. De aceea zice: «Doamne, întru lumina feței Tale vor umbla și în numele Tău se vor veseli toată ziua» (Ps. 88, 16), se înțelege de veselia cea duhovnicească, dat fiind că Soarele înțelegător și negrăit trimite în omul dinăuntru razele nepătate și de viață făcătoare

ale Sale și prin aceasta începe să strălucească în minte uimirea de cele mai presus de lume⁸⁶⁶.

În acest timp, toată amintirea sufletului este ridicată de la pământ și e mutată la cer⁸⁶⁷. Iar omul se bucură și saltă și, cîntînd imne, se oprește și se veselește întru atîta bucurie, desfătare și mulțumire, cum nu se poate spune, răspîndind fericit din sine strălucirea feței Domnului. De aceea se roagă, pe de altă parte, lui Dumnezeu, zicînd: «Să nu întorci fața Ta de la mine ca să nu mă asemăn celor ce se coboară în groapă» (Ps. 142, 7). Căci întoarcerea feței Domnului de la om este pricină de întuneric, iar întoarcerea ei către el este pricina a toată lumina înțelegătoare, deci, pe drept cuvînt, și a bucuriei duhovnicești. Pentru aceea, zice și despre sine: «Însemnatu-s-a peste mine lumina feței Tale» și adaugă: «Dat-ai veselie în inima mea» (Ps. 4, 6—7).

Mărturisind iarăși că darul duhovnicesc al harului dumnezeiesc i-a venit din lumina feței Domnului și întrebîndu-se: cine sînt cei ce stau înaintea feței Domnului și se închină ei, răspunde: «Bogații (cu înțelegerea) din poporul lui Dumnezeu» (Ps. 44, 14), adică cei sfinți și oamenii lui Dumnezeu, care sînt mulți, dar nu toți. Căci nu toți pot vedea fața lui Dumnezeu și petrece viața îngerească, pînă ce trăiesc pe pământ. Pentru că le mai lipsește mult pînă acolo. De aceasta au parte numai cei ce socotesc că se cade să I se slujească lui Dumnezeu cu înțelepciune dumnezeiască și cu cunoștință și că trebuie

866. Părinții vorbesc în general de o «simțire a minții», de «simțirea înțelegătoare». Cum am spus adeseori, ea înseamnă că înțelegerea sau mintea nu se raportă la cele dumnezeiești de la distanță, ci trăiește în ambianța lor, face experiența lor. Acest lucru e spus aci, întrucît se afirmă că simțirea lui Dumnezeu din partea minții, e pusă în lucrare de razele, sau de energiile Lui venite în minte sau în suflet.

867. Mintea nu-și mai amintește de cele pămîntești. Amintirea ei s-a mutat la cele cerești. Și-aduce aminte de toate experiențele anterioare ale lui Dumnezeu.

să I se aducă închinare în Duh și adevăr. Numai aceștia s-ar putea numi, după cuviință, «bogații poporului lui Dumnezeu», ca unii ce sînt luminați de tainele multor vederi și au drept bogăție adîncul multei înțelepciuni și al cunoștinței dumnezeiești și duhovnicești, pe care, după Pavel, nu o au mulți (1 Cor. 8, 7). De aceea, zice minunatul David către Dumnezeu : «Iar feței Tale i se vor închina bogații poporului».

Aceasta știind-o mai bine decît toți Solomon, ca cel plin de înțelepciune mai mult decît toți (3 Împ. 3, 12), și care ne învață cu un dar deosebit, zice: «Nu te grăbi să scoți cuvînt înaintea Domnului, că Dumnezeu e în cer sus și tu pe pămînt jos» (Eccl. 5, 1). Cînd ajungi, adică, prin darul dumnezeiesc înaintea Domnului și ai parte de o vedere dumnezeiască și unitară, cînd se înalță, adică, vederea minții pînă acolo, e vreme de a tăcea. Deci, să nu te grăbești atunci să scoți nici măcar un cuvînt, urmînd în chip deșert obișnuinței de a vorbi, pentru că atunci nu e vremea de a grăi. Căci te faci și tu Dumnezeu, aflîndu-te încă pe pămînt, întrucît privești asemenea îngerilor fața lui Dumnezeu Cel din cer.

De fapt și îngerii, cum a zis Mîntuitorul, «văd pururea fața Tatălui Celui din ceruri» (Matei 18, 10). De aceea, cînd auzi pe Solomon zicînd în alt loc: «Celor dreپți le izvorăște pururea lumină din fața Domnului» (Pilde 13, 9), gîndește că ei pătinesc aceasta asemenea îngerilor, prin harul dumnezeiesc, privind pururea fața Domnului, din care se răspîndește lumina ca dintr-un izvor. Căci omul se face și este un alt înger pe pămînt, ca să nu zic un alt Dumnezeu, și se întoarce la darul chipului prin harul Domnului. Astfel, făcîndu-te tu pe pămînt jos, ceea ce e Dumnezeu sus, adică Dumnezeu, nu deșira acest lucru minunat prin cuvinte, nici nu trece de la un înțeles la altul, mișcîndu-ți cugetarea, printr-o împărțire a înțelegerii, ci apropie-te unitar și privește, ase-

menea lui Dumnezeu, fără ochi și nemișcat, printr-o privire simplă și unificată, desfătându-te de strălucirea neapropiată și atotluminoasă ce izvorăște din fața Domnului.

Aceasta este starea cea mai înaltă și mai rîvnită a minții celor ce și-o țin îndreptată cu înțelepciune spre Dumnezeu, sau, cum s-ar zice, floarea curăției minții. Aceasta e unitatea dorită a credinței ce se înfăptuiește în comuniunea Duhului; rodul prea slăvit al înțelepciunii îndumnezeitoare; temelia păcii duhovnicești; cămara bucuriei neînchipuite; poarta dragostei lui Dumnezeu; odrasla iluminării; pricina izvoririi din inimă a apelor nesecate ale Duhului; hrana adevărată a manei preînchipuite; desfătarea, creșterea și preschimbarea sufletului; începutul tainelor și descoperirilor dumnezeiești și negrăite; capătul unicului și primului adevăr; înălțarea oricăror feluri de gânduri; păzirea tuturor cugetărilor; ridicarea mai presus de înțelegere; prilejul uimirii; prefacerea și preschimbarea mai presus de minte a minții în simplă, nehotărnicită, nesfîrșită, necuprinsă, într-o stare fără chip și fără formă, fără calitate, nefelurită, fără cantitate, neatinsă și mai presus de lume; restabilirea ei în întregime în chipul dumnezeiesc.

Deci, ajungînd la această stare și aflîndu-te astfel sub lucrarea îndumnezeitoare a harului de oameni iubitor, să nu te grăbești să scoți, din nepricepere, vreun cuvînt înaintea feței Domnului. Că a Lui va fi slava unică și simplă în vecii vecilor ⁸⁶⁸.

868. E aceeași întemeiere foarte convingătoare a necesității tăcerii în clipele cînd mintea se simte într-o relație nemijlocită cu Dumnezeu ca Persoană. Unitatea simplă, dar vie și indefinit de bogată a oricărei persoane se ascunde cînd omul iese din vraja experienței ei directe, susținută de reciproca atenție a celor doi. Cuvîntul destramă vraja, destramă realitatea cea mai esențială, sau trăirea în ea, ca în basmele unde voința de a comunica în cuvinte altora taina persoanei iubite o face pe aceea să plece definitiv. Dar atunci se naște întrebarea: în ce mai constă

77. Vrînd mintea să contemple cele ale înțelegerii (cele inteligibile) de deasupra sa, de nu va avea împreună lucrătoare spre aceasta, prin har, și inima sa, va vedea lucruri firave, neluminate și tulburi. De aceea, va fi lipsită și de plăcerea ei cea mai de căpetenie, chiar dacă i se va părea, din neștiință, că se îndulcește, pentru faptul că încă n-a gustat din aceea ⁸⁶⁹. E așa cum celui ce mănîncă pîine de orz i se pare că se îndulcește, măcar că e departe de dulceața pricinuită de pîinea de grîu, pentru faptul că nu cunoaște gustul pîinii de grîu.

78. După unirea inimii cu înțelegerea, prin har, mintea vede fără amăgire în lumina duhovnicească și se întinde spre Bunul propriu dorit de ea, care este Dumnezeu. Ea se ridică atunci cu totul peste simțuri, adică se face din nou necolorată, fără calitate și nesupusă închipuirilor ce vin din cele supuse simțurilor ⁸⁷⁰.

importanța cuvîntului? Cuvîntul rostit e introducere la Cuvîntul-Persoană. Se poate vorbi pînă se ajunge la experiența nemijlocită a persoanei, la comuniunea directă cu ea. Dar odată ajunși acolo trebuie să tăcem. Trebuie să experiem cuvîntul-persoană în plinătatea lui prin tăcerea în care persoana noastră întreagă prinde, ca cuvînt atotcuprinzător, persoana cealaltă. Mulțimea de cuvinte ne ține într-o lume de coji fără viață, într-o aparentă realitate. Realitatea esențială e persoana. Dar în persoana noastră trăim numai chipul, chipul cel mai esențial al realității plene și ultime care e Persoana dumnezeiască, mai bine zis comuniunea treimică de Persoane.

869. Dacă mintea nu e însoțită de inimă, nu face experiența lui Dumnezeu ca Persoană, căci mintea înclină mereu spre distingeri pentru a înțelege, sau e dusă de tendința de a afla lucruri de sine stătătoare, ca să le poată cuprinde deplin cu înțelegerea. Dar inima mă face să experiez că toate acestea sînt niște realități firave, inconsistente. Numai inima, ca cel mai total și mai intens organ al persoanei, experiază Persoana lui Dumnezeu. Și mintea numai prin inimă vede lumina, sau experiază iubirea Persoanei. Dar întîlnirea cu altă persoană, vine numai din voința aceleia, adică prin harul ei.

870. Unirea minții cu inima înseamnă și ieșirea ei din îngustările ce le produc chipurile și închipuirile celor sensibile, înseamnă ridicarea ei peste determinările ce i le dau simțurile lucrurilor. Căci în inimă găsește

79. Minteaa, călăuzită de har spre contemplare, se hrănește cu adevărat pururea cu mană duhovnicească. Căci și mana simțită, pe care o mîncă Israel, avea o putere vrednică de prețuit, ca una ce hrănea și îndulcea trupul; dar ce era ea, după ființă, nu se știa. De aceea, se numea și mană, cuvînt care arată firea ei necunoscută. Căci cuvîntul mană înseamnă : «Ce este aceasta ?» Pentru că iudeii, mîncînd ce vedeau și necunoscînd ființa acestui lucru, se întrebau nedumeriți : «Ce este aceasta ?». Tot așa și văzătorul, ieșind din sine spre sine cu mintea, se întrebă întotdeauna zicînd : ce este lucrul acesta, care veselește cînd e privit și îngrașă mintea cînd e mîncat duhovnicește, dar care întrece puțința de a-l înțelege în sine, deoarece e dumnezeiesc și mai presus de fire și hrănește și adapă mintea în chip minunat, dar scapă oricărei înțelegeri a minții, nu numai fiindcă e necuprins, după ființă, ci și nesfîrșit și nehotărnicit ^{871 a}.

80. Aș zice și eu, cu tot dreptul, că trei sînt cele ce dau mărturie adevărului : zidirea, Scriptura și Duhul. Căci prin Scriptură și zidire, privity duhovnicește, se contemplă adevărul cel Unul și simplu, ca și cel compus ce provine din El. Iar prin aceste trei mărturii, ajungînd mintea și oprindu-se în cele două adevăruri ^{871 b}, și-a aflat, cu harul lui Hristos, calea. Căci prin adevărul cel simplu a aflat înălțimea și adîncimea gîndită cu

o deschidere spre nesfîrșitul iubirii și mintea cîștigă și ea această nesfîrșire, dar aduce din partea ei o conștiință a acestei nesfîrșiri.

871 a. Ca și mana care hrănea trupul în pustie, așa și Dumnezeu care hrănește mintea, nu poate fi înțeles în Sine. Minteaa hrănindu-se cu El, se întrebă ce este Acesta? Ea are pornirea să întrebe, căci ieșind din sinea împărțită și înstrăinată, iese spre sinea adevărată și prin ea în Dumnezeu, care e mai presus de înțelegere.

871 b. Cele două adevăruri sînt : adevărul simplu sau Unul, sau Dumnezeu ; și adevărul multiplu, compus, creat de primul.

mintea (inteligibilă), ca și lărgimea nesfârșită, care, punând-o în stare de uimire, o face să preamărească pe Dumnezeu plină de frică. Iar prin cel compus a aflat, pe lângă cele pomenite, încă și pacea inimii, dragostea și bucuria, ceea ce o face să cînte cu iubire, copleșită de mirare. Dar omul are trebuință de un lung răstimp de vreme și de multă osteneală și răbdare, pentru ca, lepădînd în oarecare fel simțurile și scoțînd cele supuse simțurilor din minte, să se ridice la cele gîndite cu mintea (inteligibile), în urma cărora strălucește sufletului vederea adevărului.

Nu am zis că adevărul are nevoie pentru aflarea lui de unele ca acestea, cum sînt răstimpurile de vreme, sau osteneala și răbdarea, pentru a fi cuprins, ci că omul are nevoie de ele. Aceasta, pentru că adevărul este unul și simplu, măcar că se arată contemplației (vederii) în chip îndoit, și numai că nu strigă din toate părțile, mărturisindu-se pe sine celor ce voiesc să-l vadă. Dar omul fiind compus și împletit cu simțurile, ba și supus prefacerilor și schimbării, se abate uneori de la sine și se face el însuși protivnic sieși, fără să știe, viclenindu-se din pricina părerii de sine și îmbolnăvindu-se de necredință. Iar prin acestea trei, adică prin părere de sine, prin viclenie și necredință, cade jalnic din adevărul mărturisit de cele trei de mai înainte : de Scriptură, de zidire și de Duhul. De aceea, pentru ca să lepede cumplita părere de sine și celelalte, are nevoie de cele de care am vorbit înainte că are trebuință ⁸⁷².

872. Prin adevărul cel simplu, autorul înțelege pe Dumnezeu în Sine; iar prin cel compus, creația. Prin aceasta putem înțelege afirmația că primul adevăr face mintea să preamărească pe Dumnezeu cu frică; iar al doilea, cu iubire, datorită recunoștinței pentru darul lumii făcut omului de Dumnezeu. Dar adevărul cel compus mai poate însemna și faptul că noi nu cunoaștem pe Dumnezeu fără să ne cunoaștem și pe noi înșine, fără să între El în relație cu noi. În acest sens se poate înțelege expresia că adevărul în sine este simplu, dar în contemplația noastră se

Aceasta, pentru ca mintea, smerindu-se, să creadă cu simplitate și astfel să cunoască îndată limpede din Scriptură și din creațiune întru Duhul, nu numai adevărul cel atotsimplu, ci și pe cel compus ce provine din el, ba încă și ceea ce o împiedica de la vederea adevărului și o despărțea de bucuria de a-l avea.

Deci primul adevăr este Unul și singur simplu prin fire. După el este cel compus ce provine din el pentru noi cei compuși ⁸⁷³. Iar sfârșitul ultim și cel mai bun al minții noastre, spre care se străduiește toată viețuirea și nevoința celor călăuziți potrivit cu ținta Duhului, este ca mintea goală să vadă și să se bucure de strălucirea izvorită din adevărul prim și unic și din cel compus ce provine din el în chip minunat. Și lucrul acesta nu s-ar putea împlini altfel, decât prin smerenie și simplitate în credință, pe temeiul mărturiei Scripturii și a creațiunii întru Duhul ⁸⁷⁴.

arată îndoit. Dar cele două adevăruri, fiind în legătură, sînt în fond unul. Și el ni se mărturisește din toate părțile. De aceea el nu e greu de aflat. Pe de altă parte însă, întrucît depinde de noi să-l recunoaștem, deci ca să fie aflat, sau recunoscut, dacă nu ne cunoaștem pe noi, nu-l cunoaștem nici pe el. Căci noi facem parte din creație și numai împreună cu ea ne aflăm în legătură cu Dumnezeu, deci numai cunoscîndu-ne ca atare, îl cunoaștem pe El.

873. Pentru noi cei compuși din suflet și trup, Dumnezeu cel simplu s-a compus cu trupul.

874. Poate că autorul face o aluzie la 1 Ioan 5, 7—8: «Trei sînt care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvîntul și Duhul. Și acești trei una sînt. Și trei sînt care mărturisesc pe pămînt: duhul, apa și singele». Dar autorul nostru pune în locul treimii din urmă: creațiunea, Scriptura și Duhul. Oare nu s-ar putea înțelege prin apă creațiunea, prin sînge Scriptura, care mărturisește pe Hristos cel întrupat? În orice caz creațiunea, Scriptura și Duhul alcătuiesc și ele o unitate. Căci Scriptura nu poate fi despărțită de creațiune, despre care mărturisește că e de la Dumnezeu, și nici creațiunea de Scriptură în care își găsește înțelesul și rostul. Iar amîndouă nu pot fi înțelese și primite ca mărturii ale lui Dumnezeu, decât în Duhul.

Iar cînd mintea va oglindi în cele trei puteri ale sale adevărul, din cele trei mărturii arătate mai sus, încovoindu-se oarecum spre sine, se face cu mult mai smerită, mai simplă și credincioasă fără clintire. De aci urcă apoi cu pas vesel spre contemplarea (vederea) adevărului, de ale cărui raze se luminează mai limpede. Datorită acestora, întorcîndu-se iarăși în sine, pentru mărirea slavei văzută de ea, coboară la o stare și mai smerită și mai simplă, și e copleșită de uimire, sub puterea credinței. Și așa, repetînd și străbătînd mereu un fel de cerc dumnezeiesc, urcă prin credință, smerenie și simplitate la vederea adevărului ; iar strălucirea adevărului o face să coboare la și mai multă smerenie și să se facă și mai simplă în credință ⁸⁷⁵. Și nu se oprește de la săvîrșirea acestui drum pînă «se mai spune astăzi» (Evr. 3, 13), contemplînd cu smerenie, cu simplitate și credință, prin mărturia Scripturii și a zidirii, adevărul în Duh, și întorcîndu-se iarăși de unde a pornit. În felul acesta, îndumnezeindu-se zi de zi prin har și fiind luminat de cele mai presus de minte și trăind o viață plină de toată bucuria în Hristos, Domnul nostru, omul gustă ca în arvună, bucuria de bunătățile veșnice viitoare.

81. Viața contemplativă se susține neștirbită și nepătată prin acestea trei : prin credință, prin împărtășirea vădită de Sfîntul Duh și prin înțelepciunea bunei

875. Prin smerenie urcă sufletul în lumina dumnezeiască, pentru că cel smerit, ne mai văzîndu-se pe sine, vede pe Dumnezeu. Dar lumina dumnezeiască face mintea să se smerească și mai mult, ca prin aceasta să vadă și mai multă lumină. E o întoarcere continuă în cerc, dar într-un cerc tot mai înalt, într-o spirală. Smerenia e mereu mai adîncă și înălțarea mereu mai înaltă. Sau din înălțarea tot mai înaltă nu lipsește smerenia tot mai adîncă și din smerenia tot mai adîncă, înălțarea tot mai înaltă. Adîncul și înălțimea coincid tot mai mult, într-o interioritate tot mai esențială a existenței create, unită cu viața dumnezeiască.

științe ^{876 a}. Căci contemplația este, ca să spunem printr-o definiție, cunoștința celor de înțeles cu mintea în cele supuse simțurilor (a celor inteligibile în cele sensibile), iar uneori și a celor inteligibile (cunoscute cu mintea) simple, despărțite de simțuri; aceasta la cei înaintați. De aceea, e nevoie de credință ^{876 b}. «Căci de nu veți crede, zice, nu veți înțelege» (Is. 7, 9). De asemenea e nevoie de Duhul, pentru că «Duhul toate le cercetează, pînă și adîncurile lui Dumnezeu» (1 Cor. 2, 10). De aceea, a zis dumnezeiescul Iov: «Suflarea Atotțiitorului este cea care mă învață pe mine» (Iov 33, 4).

Lucrarea dumnezeiască și vie a Duhului, aprinzînd văpaie în inimă, ca să zic așa, și înviorînd-o în chip mai presus de lume, concentrează și adună mintea la sine și o împiedică de la orice împrăștiere, dîndu-i, pe lîngă seninătate și multă mulțumire și mîngîiere, încă și dragoste dumnezeiască, spre a vedea ușor cele dumnezeiești și a se învîrți în jurul lor și a-și înfățișa pe Dumnezeu într-un fel nou, precum și a se bucura de El cu o iubire mare și anevoie de purtat și cu o veselie pe măsura ei ⁸⁷⁷.

876 a. Avem aci o altă treime. Creațiunea și Scriptura s-au concentrat în una: în știință. Iar Duhul apare ramificat în două: în împărtășirea de Sine și în credința pe care o produce.

876 b. Contemplația nu se oprește la cele supuse simțurilor, ci vede prin ele cele cunoscute cu mintea. Dar acestea pe de o parte se «văd», pe de alta nu se pipăie, nu se ating. De aceea e nevoie de credință pentru recunoașterea lor.

877. E o descriere a modului cum lucrează Duhul în om. El lucrează în primul rînd în inimă, căci inima e cel mai simțitor organ al omului. Lucrarea Duhului aprinde în aceasta dragostea lui Dumnezeu. Prin viața vibrantă la care trezește astfel inima, lucrarea Duhului adună mintea și o unește cu inima, sau și cu ea însăși (cu lucrarea Duhului). Datorită atracției exercitate de această viață puternică a inimii, mintea nu se mai simte atrasă de lucrurile din afară, ci se umple și ea de o bucurie și de o dragoste de Dumnezeu, care, împreună cu simplitatea sau cu nehotărnicia

Dar e nevoie și de înțelepciune, cum am zis înainte. Pentru că «înțelepciunea, zice Scriptura, luminează fața omului» (Eccl. 8, 1). O luminează pentru că se mută ușor de la simțuri la înțelegere și de la cele supuse simțurilor la vederile cele înțelese și dumnezeiești și vede prin descoperire înțelegătoare cele negrăite. O luminează pentru că contemplă și vede în chip unitar pe Dumnezeu cel mai presus de ființă și pentru că se întipărește de El. «Fericit este omul, pe care-l povățuiești, Doamne, și prin legea Ta îl înveți pe el» (Ps. 93, 12). Căci acesta este cu adevărat înțelept, ajungînd prin povățuire la credință și învățînd din învățătura Duhului cele ascunse ale lui Dumnezeu. Mare lucru cu adevărat este omul înțelept, care umblă prin credință în unirea și în părtășia mai presus de fire cu Duhul.

Și cu adevărat trei sînt cei ce nu pot fi apucați și ținuți, cum zice cineva: Dumnezeu, îngerul și bărbatul înțelept⁸⁷⁸, care e un alt înger străin pe pămînt, un supraveghetor al firii văzute⁸⁷⁹ și un cunoscător tainic al lucrărilor, sau dacă ar vrea cineva să zică așa, al dărilor necreate dumnezeiești ce izvorăsc din Dumnezeu; căci el își însușește în tot felul, printr-o vedere totală, asemenea îngerilor, cunoștința lui Dumnezeu.

pe care a cîștigat-o prin ieșirea din îngustările chipurilor din afară, o fac să vadă pe Dumnezeu într-un fel nou, printr-o simțire proaspătă și nemiflocită.

878. Dumnezeu, îngerul și omul înțelept nu pot fi apucați (*ἀπαρτητα*) și ținuți, căci sînt liberi și nehotărnicii. Nu sînt ca obiectele, sau ca animalele. Numai omul pătimaș poate fi apucat și dus de belciugul patimii ca animalele, de către cei dibaci.

879. Omul e supraveghetor al firii văzute, sau văzător conștient al ei (*ἐπόπτης*). Dacă există o lume văzută, e numai pentru că e omul ca subiect care să o poată vedea în chip conștient. Dar vederea ei este și înțelegere. Aceasta înseamnă că lumea e rațională, e o țesătură de rațiuni plasticizate pentru subiectul rațional care e omul, ca acesta să-și dea seama de Subiectul care a creat-o pe măsura rațiunii omului și să poarte prin ea un dialog recunoscător, un dialog al iubirii, cu El.

Așa este, ca să spunem pe scurt, cel înțelept în Duhul Sfânt prin credință, care, ca atare, e fericit.

De altfel, îmi ajunge fără îndoială, cele ce mi le spune Sfântul Luca în Evanghelie — mie care socotesc că Domnul Iisus era liber de legea fapturilor — pentru a înfățișa puterea și lauda înțelepciunii și a harului. Căci acesta scrie că Iisus «sporea cu înțelepciunea, cu vârsta și cu harul» (Luca 2, 52) și iarăși că «creștea și se întărea în Duhul» (Luca 2, 40), fiind plin de înțelepciune. Iar fiindcă m-am pornit să scriu și mai lămurit despre cele dinainte, aduc și ceea ce zice înțeleptul Solomon către Dumnezeu : «Cine a cercat urma celor din cer și sfatul Tău cine-l va cunoaște, de nu ai fi dat Tu înțelepciune și nu ai fi trimis pe Duhul Tău cel Sfânt dintru cele înalte ? Și așa s-au îndreptat cărările celor de pe pământ și oamenii s-au învățat cele plăcute Ție și cu înțelepciunea Ta s-au mîntuit» (Înț. Sol. 9, 16—19). Vezi la cîtă putere ajunge înțelepciunea împreună cu împărtășirea de Duhul ? Și cît de departe de mîntuire sare cel ce n-a dobîndit înțelepciune și Duh de la Dumnezeu, nici nu e călăuzit de cel înțelept și părtaș de Duhul ?

Dacă despre Mîntuitorul, în care locuiește toată plinătatea dumnezeirii (Col. 1, 19), s-au scris unele ca acestea, nu e greu de a înțelege de cîtă înțelepciune împreună cu înrîurirea Duhului are nevoie tot neamul oamenilor și de cîtă milă, putere și sporire s-a învrednicit de la iubitorul de suflet Dumnezeu, înțeleptul în Duhul care cearcă urmele celor din ceruri și pășește spre cunoștința Celui Prea Înalt.

Deci după ce am înșirat atîtea despre omul văzător, se cuvine să ne ostenim și să vorbim și despre vedere în parte, pentru a hrăni cugetarea celui ce ascultă cu toată inima. Căci Dumnezeu poruncește tuturor celor cuvîntători să dăruiască din prisosul lor și celor ce sînt

mai jos și să se împărtășească cu evlavie de darurile duhovnicești mai înalte ale iluminării dumnezeiești spre a se apropia în Duh de comuniune și fără mândrie de semenii lor și spre a le vorbi despre cele cunoscute cu mintea și despre Dumnezeu. În felul acesta nu numai că luminează cu tărie în biserica Dumnezeului celui viu învățătura cea dreaptă și nerătăcită, ci și fața cuvioasă și prea frumoasă a dragostei, care e semnul învățăcelor lui Hristos, strălucește neîncetat în inimile noastre, vărsată în noi prin Duhul Sfânt spre iubirea desăvârșită și simplă a lui Dumnezeu și a oamenilor. Numai astfel putem trăi pe pământ o viață cu chip îngeresc și cu adevărat fericită și prea plăcută, ca unii ce sîntem legați prin dragostea dumnezeiască și îndumnezeitoare de îndoită natură⁸⁸⁰, «în care atîrnă toată legea și Proorocii» (Matei 22, 40) și decît care nu e nimic mai dulce sufletului, mai ales cînd ea își are izvorîrea în chip nemijlocit din vederea și cunoașterea lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești, adică din harul luminător⁸⁸¹.

Deci cel ce-și stabilește ca scop să urce bine și frumos la Dumnezeu spre a se uni cu El și a se îndumnezei prin El în chip desăvârșit, sau cu alte cuvinte spre a se mîntui, odată ce fără a se îndumnezei mintea, omul nu se poate mîntui, cum spun cuvîntătorii de Dumnezeu, pe lîngă împlinirea poruncilor Domnului, cît e cu putință, se îndeletnicește și cu contemplarea cuvenită a fapturilor și a tuturor celor văzute, ca să nu-i fie făptuirea oarbă, adică despărțită de contemplare, nici con-

880. «Dragostea noastră e de îndoită natură», intrucît e și dumnezeiască, ca una ce e vărsată în noi de Duhul Sfînt, dar și omenească, ca una de care se aprinde și firea noastră omenească.

881. Dragostea izvorăște din cunoașterea lui Dumnezeu, pentru că această cunoaștere e vederea feței Lui iubitoare și nu o speculație despre El de la distanță. Dragostea față de tatăl izvorăște în copil din cunoașterea, sau din vederea feței iubitoare a tatălui.

templarea fără suflet, adică fără făptuire⁸⁸². De aceea, el începe cu înțelepciunea rațiunii și a minții și cu sfânta știință a Scripturii, adică cu o plecare bună, să privească cu bun scop și cu rațiune la lumea celor supuse simțurilor, ca la un semn arătat al Ziditorului, nesfârșit în putere și în înțelepciune. Așa se întîlnește, pe cît poate, cu cele nesfârșite în putere și cu toată felurimea lor⁸⁸³, și-și desfată și hrănește mintea în chip ascuns din cele ascunse. Și cu înaintarea vremii, ducînd o viață de liniște și fără tulburare și cugetînd numai la cele dumnezeiești, prin mijlocirea Scripturii și a lucrurilor văzute, își face drept îndeletnicire să privească, pe cît e cu putință, zidirea duhovnicește în conglăsuire cu Scriptura și chipurile (simboalele), în conglăsuire cu adevărul, printr-o vedere mai unitară.

Întîmplîndu-se aceasta, mintea, cu ajutorul Duhului celui închinat și a lucrării Lui, e ridicată la vederea și știința sfîntului adevăr, cum zice Marele Dionisie, adică la a doua sfîntă treaptă a contemplației, ca să vorbim în general, la vederile și înțelesurile dumnezeiești, adică la cele fără acoperăminte și fără chipuri⁸⁸⁴.

Prin aceasta, mintea goală se apropie de cele inteligibile (de cele cunoscute prin cugetare) goale și, înde-

882. Expresia e o paralelă la expresia Sf. Iacob: «Credința fără fapte este moartă» (Iacob 2, 20). Contemplarea e slujba ochiului sufleteș al omului. Dar un om care vede fără dragoste, e un om rece, lipsit de suflet. De aceea el nu poate vedea realitatea deplină. Iar dragostea e rodul făptuirii. Deci fără făptuire nu se poate ajunge la vederea adevărată a lui Dumnezeu și a semenilor. Prin urmare nevoința nu constă într-o disprețuire a lumii, ci într-o înțelegere a ei în Dumnezeu.

883. Prin lucrurile lumii se întîlnește cu infinitele energii creatoare și proniatoare ale lui Dumnezeu.

884. Prima treaptă a contemplației sau a vederii sufletești în Duh constă în vederea celor dumnezeiești în chipurile lucrurilor. A doua constă în privirea celor dumnezeiești în ele înseși, fără acoperămintele și chipurile lucrurilor, întrucît acestea au fost coplesite de lucrarea mai puternică a Duhului Sfînt în minte.

letnicindu-se cît mai mult cu arătările dumnezeiești prin curăția sa și prin întinderea spre Dumnezeu, primește în sine ca într-o oglindă strălucitoare, razele suprascînteietoare ale Soarelui cunoscut cu mintea.

Hrănită pe drum prin har iarăși de bunurile ce i se împărtășesc pe măsura ei ⁸⁸⁵, pășește ca pe o a treia treaptă, ridicîndu-se și pătrunzînd mai unitar și mai concentrat de la acele multe și fericite vederi și împărtășiri dumnezeiești, sau de la multa lor felurime, la dragostea negrăită a Unului neschimbat și ascuns ⁸⁸⁶. Căci pe această treaptă văzătorul se preface sub lucrarea Duhului iluminator, care îi aduce aminte și îi ține în minte tot adevărul, cu toată simțirea înțelegătoare, în foc și în dragoste îndumnezeitoare, nesfîrșită și din inimă, pentru Dumnezeu. Iar aceasta este, tot după Marele Dionisie, împărtășirea îndumnezeită și unitară de Unul însuși, atît cît este cu putință.

Zburînd, deci, mintea purtătoare de Dumnezeu și plină de gîndirea la El pe aceste trepte ale împărtășirii de Unitatea întreit ipostatică, într-un chip de trei ori fericit ⁸⁸⁷, și împărtășindu-se în chip vădit și arătat de

885. Hrănită, crescută, îngrășată, sporită de darurile dumnezeiești ce i se împărtășesc, mintea pășește mai sus, pe a treia treaptă a vederii.

886. Se afirmă mereu întîlnirea cu Persoana dumnezeiască cea unitară și simplă, dincolo de manifestările multiple ale ei. Aceasta e a treia și ultima treaptă a contemplației, sau a vederii. Ea e o întîlnire cu Dumnezeu în dragoste. Căci numai între persoană și persoană se aprinde dragostea adevărată. Dar persoana, oricît ar fi de văzută și oricît ne-am întîlni cu ea, rămîne în altfel ascunsă, ca centru al nesfîrșitei adîncimi a tuturor manifestărilor sale. Iar Persoana dumnezeiască e neschimbată în dragostea ei, în calitatea ei de centru unic al manifestărilor, spre deosebire de manifestările ei care se fac văzute și se schimbă după trebuințele celui care are nevoie de ele.

887. Unul cu care se întîlnește mintea este întreit în ipostasuri, deci supraplin de viața iubirii. Iubirea face unitatea Lui, dar și Treimea Lui. E un Unul viu, printr-o nemărginită iubire; de aceea e un Unul întreit în ipostasuri. Mintea împărtășindu-se de El, se împărtășește de această iubire unitară între cei Trei și simte de aceea o unică și totuși întreită fericire.

beția dumnezeiască de nesuportat a celor trei centre ale dragostei înflăcărare ce le scoate din ele⁸⁸⁸ și văzându-se pe sine rănită de iubire și aprinsă în simțirea ei, se entuziasmează și iese cu adevărat din sine, pătrunzând cu fața strălucitoare în tainele negrăite (apofatice) ale teologiei (ale cunoașterii de Dumnezeu). Iar acolo se ospătează îmbelșugat, prin îmbrățișări nevăzute, cu Cel neînceput și nesfârșit, necuprins și în întregime netălmăcit și atotneînțeles. Dar își înfățișează totodată pe Dumnezeu ca pe un ocean nesfârșit și nemărginit al ființei ce scapă oricărui înțeles legat de timp și de fire, după teologul amintit⁸⁸⁹.

Aceasta este, cum mai zice Sfântul Dionisie, ospățul privirii ce hrănește înțelegător și îndumnezeiește pe tot cel ce se înalță spre El, începînd de la contemplarea și cunoașterea lucrurilor, cum zice acest sfînt învățător, acolo unde lămurește sfintele simboale ale ierarhiei noastre. Dar și Marele Vasile zice : «După ce trece cineva prin contemplare dincolo de frumusețea celor vă-

Căci se umple de iubire fiască față de Tatăl, bucurîndu-se de simțirea fiască a Fiului față de Tatăl, dar și de unirea între cei Trei și între ea și Dumnezeu în Duhul Sfînt.

888. Cu toate că mintea se împărtășește de cele trei centre supreme ale dragostei, ea nu poate suporta revărsarea întregimii sau a ființei lor în ea. Iar dragostea lor e «nebună», cum zice textul (*μανικῶν ἐρώτων*), în sensul mărimii ei debordante. Căci numai această «nebună» dăruire de Sine, echivalentă cu ieșirea înflăcărată din Sine, a Celui ce e nesfârșit, pentru bobul de nisip care e omul, explică intruparea și răstignirea Fiului lui Dumnezeu pentru el.

889. Avem deci din nou o descriere entuziastă a vederii lui Dumnezeu, în care autorul unește în mod original expunerea abstractă a lui Dionisie Areopagitul cu simțirea înflăcărată a Sf. Simeon Noul Teolog. Prin aceasta el se apropie și de descrierile sentimentale ale misticii occidentale, dar păstrează și consistența teologică a lui Dionisie Areopagitul, ducînd mai departe încreștinarea unor teme neoplatonice prin accentuarea puternică a caracterului personal, sau mai bine zis tripersonal, deci iubitor, al Unului.

zute, înfățișându-se lui Dumnezeu însuși, a cărui vedere nu se poate arăta decît inimilor curate, înaintează la tainele mai înalte ale teologiei (ale cunoașterii lui Dumnezeu), putîndu-se face văzător». Și iarăși, pomenind cuvîntul lui David, care a grăit în Duh : «Dimineața voi sta înaintea Ta și mă vei vedea» (Ps. 5, 3), zice: «Cînd voi sta înaintea Ta și prin contemplarea cu mintea a celor din jurul Tău mă voi apropia, atunci voi primi lucrarea văzătoare prin luminarea cunoștinței».

Asemenea lucruri se pot auzi deopotrivă și de la Sfîntul Maxim, care arată cîtă sporire aduce contemplarea și cunoștința lui Dumnezeu prin Scriptură și prin creațiune și că de aici vine luminarea cunoștinței, prin care se produce fericita îndumnezeire. Desigur, acesta e un bun care și azi e rar și greu de aflat de isihăști (de cei ce se ocupă cu liniștirea), din lipsa celui ce învață prin experiență cu ajutorul harului, cum zice învățătorul cel mai înalt al liniștii, Sfîntul Isaac Sirul, în cuvîntul în care începe să vorbească despre simțirea duhovnicească și despre puterea văzătoare⁸⁹⁰.

Zice, deci, Sfîntul Maxim : «Lumini îndumnezeitoare numim învățăturile sfinților, ca unele ce sădesc lumina cunoștinței și îndumnezeiesc pe cei ce le ascultă». El conglăsuiește în chip vădit cu Sfîntul Dionisie care zice : «Toate celelalte lumini îndumnezeitoare, cîte ni le-a dăruit, urmînd cuvintelor (evangelice), predania ascunsă a învățătorilor noștri, le predăm și noi tainic altora». Iar în altă parte zice : «Cunoștința dumnezeiască pe cei ce și-o însușesc, pe cît e cu putință, îi ridică după puterile lor și-i unifică potrivit cu unitatea ei simplă». Și iarăși : «Toată strălucirea de lumină, pornită din Tatăl, venind la noi ca un dar bun, ne face să plutim întins iarăși în sus, ca o putere unificatoare și ne

890. Se pare că se referă la *Ep. IV*, ed. Nichifor Theotoke, Atena, 1895, unde e vorba și de cele trei trepte ale urcușului (p. 384).

întoarce spre unitatea și simplitatea îndumnezeitoare a Tatălui care ne adună. «Căci din El și spre El sînt toate» (Rom. 11, 36). Bagi de seamă cum cel ce se face simplu, prin întoarcerea întinsă și înțeleaptă spre Dumnezeu, sau prin lucrare dumnezeiască, atunci cînd ajunge să contemple pe Dumnezeu, înălțîndu-se fie de la lucruri, fie de la Sfînta Scriptură, fie de la orice fel de simboale dumnezeiești, se unește cu Dumnezeu și se îndumnezeiește, ba nu numai atît, ci se și numește de-a dreptul Dumnezeu? «Căci toate, zice, cîte s-au întors, dintre ființele înțelegătoare și cuvîntătoare, cu toată puterea, spre unirea cu ascunzimea dumnezeiască începătoare, și se înalță, pe cît le este îngăduit, spre razele dumnezeiești ale ei în chip neînțeles, prin imitarea lui Dumnezeu, dacă se poate spune așa, se învrednicesc și de același nume cu Dumnezeu». De asemenea Marele Grigorie Teologul zice limpede despre om că e «animal cîrmuit aici de iconomia dumnezeiască spre a fi mutat în altă parte, iar sfîrșitul tainei este îndumnezeirea lui prin consimțirea cu Dumnezeu». Iar Sfîntul Maxim zice: «Chipul cugetat al dumnezeieștii Scripturi preface pe cei cunoscători, prin înțelepciune, spre îndumnezeire, prin schimbarea la față a Cuvîntului în ei, încît oglindesc cu fața descoperită slava Domnului» (2 Cor. 3, 18)⁸⁹¹. Această viață contemplativă are nevoie de cele trei lucruri de care am pomenit înainte: de credință, de împărtășirea Duhului și de înțelepciunea buneii științe în Hristos Iisus, Domnul nostru.

891. Omul se îndumnezeiește prin schimbarea la față a lui Hristos în el, adică prin îndumnezeirea firii omenești a lui Hristos, unită cu firea lui și întipărită în ea. Atunci oglindește pe fața lui descoperită strălucirea umanității transfigurate a lui Hristos, devenită strălucire a lui. Atunci omul s-a făcut transparent pentru Hristos cel schimbat la față, sau îndumnezeit în umanitatea lui.

82. Viața contemplativă (văzătoare) în Duhul de viață făcător umple pe cel văzător în chip tainic de multe și minunate vederi cugetate cu mintea (inteligibile), pe care nu le contemplă în aceeași clipă și deodată, ci cu vremea și prin înțeleptire îndelungată, după o rînduială și în chip treptat. Acum îl auzi pe cel cu o astfel de viață zicînd că vede din prisosința liniștii și a depărtării de toate, afară de Dumnezeu : «Deosebit sînt eu pînă ce voi trece» (Ps. 140, 11). Altădată, că pentru întoarcerea cu cunoștința spre făpturi : «Cît s-au mărit lucrurile Tale, Doame, toate întru înțelepciune le-ai făcut» (Ps. 103, 34); sau : «Mireasma veșmintelor Tale, ca o mireasmă de cîmpie bogată, pe care ai binecuvîntat-o, Doamne» (Fac. 27, 27). Uneori această viață, făcîndu-l să privească mai întins și să urce suișuri cunoscute cu mintea (Ps. 83, 3), îl înduplecă să spună către Dumnezeu : «Umblu pe urma miresmei mirurilor Tale» (Cînt. Cînt. 1, 4) ; sau : «Înălța-Te-voi, Dumnezeul meu, Împăratul meu și voi binecuvînta numele Tău în veac și în veacul veacului» (Ps. 144, 1) ; sau : «Mare este Domnul și laudat foarte și mărirea Lui nu are margine» (Ps. 144, 3) ; sau : «Minunată s-a făcut cunoștința Ta de către mine, întăritu-s-a, nu voi putea spre dînsa» (Ps. 138, 5). Iar în alt loc : Prea înalt ești Tu, Doamne, în veac și pomenirea Ta în neam și în neam» (Ps. 101, 12). Înălțatu-Te-ai foarte peste toți dumnezeii. Adică pregătește spre preamărirea lui Dumnezeu pe văzătorii ce se înalță spre El, prin vederea mai presus de fire. Alte dăți îi aduce la o vădită cunoaștere negrăită (apofatică), făcîndu-i să strige : «Nu este asemenea Ție între dumnezei, Doamne, și nu este nimic ca lucrurile Tale» (Ps. 85, 8). Și celor ce privesc duhovnicește «muntele cunoștinței» și «locul cel sfînt al lui Dumnezeu», le arată unde urcă și unde se opresc «cei nevinovați cu mîinile și curați la inimă» (Ps. 23, 4). Dar nu numai atît, ci acestora le dă să vadă

și suișuri pînă la ceruri și coborișuri pînă în adîncuri (abisuri), adică tainele înalte și adînci. Uneori văzătorul se oprește minunîndu-se în preajma vederii feței Celui în Treime. Alteori zăbovește în contemplarea lui Iisus și a iconomiei întrupării și în privirea uimită a tainelor mai presus de fire ce urmează din ea.

Iar după toate aceste multe și fericite vederi, văzătorul ajuns luminat, e introdus, o, ce har, în chip minunat și în sînurile înseși ale lui Dumnezeu, unde-și găsește adevărata încetare de la toate și odihna negrăită și desfătarea duhovnicească și mai presus de fire (ca să nu zic beție) de bunătățile lui Dumnezeu și extazul dumnezeiesc (ieșirea dumnezeiască din sine) în sînurile acelea mai mult decît binecuvîntate, în a căror mare adîncime se ascund nenumărate taine dumnezeiești, de care se apropie îndestulător prin simțirea supraființei lui Dumnezeu ⁸⁹². Aceste sînuri le-a primit și Avraam ca moștenire de sus, căci și Dumnezeu însuși s-a făcut parte a lui Avraam, după cuvîntul : «Eu sînt Dumnezeul lui Avraam» (Fac. 26, 24). Deci, Dumnezeu, fiind în chip deosebit Dumnezeul lui Avraam, și sînurile lui Dumnezeu sînt sînuri ale lui Avraam (Luca 16, 22). Astfel, cine vrea să spună că viața văzătoare în Duh ridică pe cineva în sînurile lui Dumnezeu, sau în sînurile lui Avraam, spune că îl introduce în simplitatea deplină și într-o bucurie mai mult decît iubitoare, precum și că îl îndumnezeiește, îl face fericit și-l așează întru mulțumire și desfătare negrăită. Dar, aceasta numai dacă

892. Termenul «supraființa» (ὕπερουσιότης) lui Dumnezeu e folosit de Dionisie Areopagitul, pentru că «ființa», zice el, e un nume ce se dă lui Dumnezeu prin asemănarea cu ființa celor create și deci ne ține legați de gîndirea la aceasta. Această supraființă e dincolo de orice ieșire a lui Dumnezeu la noi; e cu totul neînțeleasă. Totuși cel ce ajunge la privirea în adîncul de taine ale lui Dumnezeu, «simte» acea supraființă; o simte ascunsă sub acel adînc de taine.

mintea lui s-a împărțășit de înțelepciune și se străduiește cît mai mult să privească în sus, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

83. Dacă atît zidirea cît și Scriptura s-au desfășurat prin cuvîntul lui Dumnezeu și, privity duhovnicește, întăresc mintea și toate puterile ei spre vederea și înțelegerea lui Dumnezeu, odată ce inima e lucrată și mișcată duhovnicește, prea înțelept ne învață Proorocul David, spunîndu-ne într-un loc : «Cu cuvîntul Domnului se întăresc mințile (pe care aci le numește ceruri) și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor» (Ps. 32,6) ; iar în altul : «Plin e pămîntul (cugetat cu mintea, sau inima noastră) de mila Domnului» (Ps. 32, 5), adică de puterea, de lucrarea și de mișcarea bine simțită și vădită, mișcată de Duhul. Căci înainte de a simți mintea în inimă lucrarea, puterea și mișcarea (Duhului), nu numai că nu va agonisi tărie din cercetarea văzătoare și duhovnicească a zidirii și a dumnezeieștii Scripturii și din aducerea rațiunilor din ele la o singură rațiune, ci o va copleși și o frică mare, ca nu cumva să se piardă umplîndu-se de năluciri ⁸⁹³. De

893. Numai călăuzită de Duhul lui Dumnezeu, unit cu Cuvîntul, mintea nu se umple de idei greșite, sau de năluciri cu privire la înțelesul lor. Căci Cuvîntul lui Dumnezeu este totodată Rațiunea adevărată și supremă. Cîte erezii nu s-au născut prin interpretarea subiectivă a Scripturii și cîte explicații necreștine nu s-au dat lumii ? Ca și Sf. Maxim Mărturisitorul, autorul scrierii de față vede atît în creațiune cît și în Scriptură rațiunile și înțelesurile aceluiași Cuvînt al lui Dumnezeu, sau ale aceleiași unice și supreme Rațiuni. În lucrurile lumii și în faptele și învățăturile Scripturii ni se adresează cuvintele aceluiași unic Cuvînt personal ; prin rațiunile lor se vede aceeași unică Rațiune. Dar numai Duhul cel unit cu Cuvîntul ne ajută să vedem rațiunile zidirii și Scripturii ca rațiuni ale aceluiași Cuvînt personal sau Rațiuni ipostatice ; adică rațiunea noastră personală, făcută după chipul Rațiunii personale supreme, poate judeca drept, în conformitate cu Rațiunea supremă, și poate sesiza lucrurile și învățăturile Scripturii ca cuvinte reale ale Cuvîntului personal, numai pentru că Duhul Sfînt, ca Duh personal, întărește caracterul nostru per-

aceea, de voim să ne îndeletnicim cu contemplarea lui Dumnezeu din Scriptură și zidire, spre a concentra în chip unitar multele rațiuni ale lucrurilor și multele vederi (ale Scripturii) într-o singură rațiune și într-un singur Duh și a avea o singură vedere unitară, simplă și fără chip în nehotărnicia, nesfârșirea și neîncepătoria ce ni se deschid în ele, să căutăm întâi să aflăm vistieria dinăuntru inimii noastre ⁸⁹⁴. Și să rugăm pe Dumnezeul cel sfânt să umple pământul nostru (lăuntric) de mila Lui. Și atunci, cu toată puterea ce o vom avea, să dăm libertate minții noastre să zboare, cum s-a zis, spre înțelegerea unitară, simplă, fără chip, veșnică, nesfârșită și nehotărnicită a lui Dumnezeu, într-o vedere ajutată de Cuvîntul și de Duhul.

84. Cînd omul va fi străbătut drumul virtuților în cuget smerit, cu răbdare, nădejde și credință și cu simțiri drepte și simple, puterea și lucrarea de viață făcătoare și pururea izvoritoare a Duhului Sfînt va veni în inimă, luminînd puterile sufletești și mișcîndu-le și îndemnîndu-le potrivit cu firea lor. Ea va atrage atunci mintea ținută în lucrare la sine și se va uni cu ea degrabă și în chip negrăit, încît mintea și harul vor fi cu adevărat și neîndoielnic un duh. Atunci mintea ajutată de suflarea harului, vine de la sine la vedere, punînd capăt în chip negrăit umblărilor și rătăcirilor ei, prin lucrarea și lumina Sfîntului și de viață făcătorului Duh ⁸⁹⁵.

sonal, întărind în noi conștiința că ne aflăm, prin creațiune și Scriptură, într-o relație cu Persoana supremă a Cuvîntului.

894. Vistieria dinăuntru nostru sînt Duhul și Cuvîntul lui Dumnezeu, primiți la Botez (vezi Marcu Ascetul, *Despre Botez*, în *Filoc. rom.* I), dar pe ei li aflăm prin împospătarea dialogului nostru cu Cuvîntul în Duhul, prin rugăciune.

895. A mai spus și mai înainte că lucrarea Duhului atrage mintea la sine. Acum adaugă că lucrarea Duhului se va uni cu mintea atît de mult, încît se vor face un duh, și că mintea ajutată de har vine de la sine la

Ea se mișcă atunci în descoperirile tainelor dumnezeiești cunoscute cu mintea (inteligibile) și ajunge să pătrundă în toată tăcerea și liniștea, cu o privire proprie firii ei ⁸⁹⁶, în cele negrăite și mai presus de fire.

Și se adâncește cu atât mai mult în privire și e luată în stăpînire de Dumnezeu și se înalță pe cît poate spre vederea lui Dumnezeu, cu știința despre cele dumnezeiești adunată din sfinte citiri, cu cît prisosește în smerenie, în rugăciune, sub lucrarea lui Dumnezeu întru Duhul Sfînt. Nu este atunci străin nici de lucrarea de teologhisire (de lucrarea de Dumnezeu cuvîntătoare), ci ajunge numaidecît și la lucrarea aceasta și nu suferă să nu cuvînteze despre Dumnezeu (să nu teologhisească) și încă neîncetat. Dar fără darul ceresc pomenit și fără Duhul, care suflă vădit, printr-o pururea mișcare, în inimă, toate cîte le vede mintea sînt, vai, nălucirile ei ⁸⁹⁷. Și toate cîte le grăiește despre Dumnezeu sînt cuvinte de-

contemplare. «De la sine» înseamnă că lucrarea harului care s-a unit cu mintea, nu oprește mișcarea spontană a minții, ci o întărește. Dar o întărește spre vederea lui Dumnezeu. Spontaneitatea întărită a minții înseamnă întărirea caracterului personal al omului. Persoana omului se întilnește în lucrarea sa, în care s-a întipărit și pe care a întărit-o lucrarea Duhului, cu Duhul însuși. Omul își însușește lucrarea Duhului, Duhul își face proprie lucrarea omului, încît lucrează împreună ca un fel de unitate bipersonală. Lucrarea e una, dar teandrică, unitatea lucrătoare e una, dar bipersonală. Fiecare persoană și lucrare e interpreta celeilalte. Prin persoana umană lucrează Persoana Duhului, dar fără ca persoana umană să înceteze de a lucra. Dimpotrivă, e făcută mai lucrătoare, dar lucrează lucrînd totodată Duhul prin ea, în lucrarea ei.

896. E «o privire proprie ei», în sensul că se cere după ea, nu în sensul că o poate săvîrși cu puterile ei naturale.

897. Duhul garantează obiectivitatea vederii minții, sau a înțelegerii drepte a rațiunilor Lumii și ale Scripturii și deci și dreapta teologhisire sau cuvîntare de Dumnezeu. Căci El ține mintea pe linia dreptei judecăți, fiind unit cu Cuvîntul, sau cu Rațiunea supremă, și întărind pe văzător în calitatea lui adevărată de persoană. Contemplarea se face în tăcere. Dar după aceea ceea ce e contemplat e comunicat altora prin teologhisire, sau cuvîntare de Dumnezeu.

șarte ce se pierd în aer, netrezind cum trebuie simțirea sufletului ⁸⁹⁸. Căci simțirea aceasta stă atunci numai sub înrîurirea cuvintelor ce vin din afară, din care se naște rătăcirea cea mai cumplită privitoare la lucrurile cele cugetate cu mintea (inteligibile) ; și grăirea de Dumnezeu însăși e lăaturalnică, trecătoare și rea. Ea nu stă sub înrîurirea inimii lucrată de Duhul luminător, de la care vine adevărul unitar și neschimbat al celor cugetate cu mintea (inteligibile) și al grăirii de Dumnezeu (al teologiei adevărate). Căci în acela a cărui inimă, îndeobște vorbind, nu se află în chip vădit puterea de viață făcătoare și luminătoare a Duhului și lucrarea pururea izvoarătoare sau inspiratoare, de voiește cineva să zică așa, sau curgătoare, nu se află unirea înțelegătoare, ci mai degrabă dezbinare ⁸⁹⁹; nici putere și statornicie, ci mai degrabă slăbiciune și nestatornicie ; nici lumină și vedere a adevărului, ci mai degrabă întuneric și plăsmuire deșartă de năluciri, și peste tot cale nesăbuită și rătăcitoare.

Pentru că în trei planuri sau pe trei căi poate umbla, după Părinți, mintea : pe calea firii, pe cea mai presus de fire și pe cea protivnică firii. Când vede ceva cugetat cu mintea (inteligibil) într-un lucru concret, vede după fire, dar cu lucrarea mai presus de fire a Duhului ; când vede în ipostas, dar nu într-un lucru concret, vede un drac sau un înger. Dacă mintea s-a unificat în parte și făclia Duhului luminează mai tare, vede în chip mai presus de fire și, desigur, neamăgitor. Iar când mintea, privind cele ce se văd, se împarte și se întunecă și puterea

898. Numai cuvintele celui în a cărui inimă suflă Duhul, sînt cuvinte pline de viață, de convingerea că prin ce spune prin ele se asigură viața ; de aceea numai ele trezesc în auzitor puternic și durabil simțirea sufletului.

899. Cel în a cărui inimă nu e Duhul, nu e unificat nici în el însuși, ci dezbinat, sfîșiat. Duhul Sfînt unifică, pentru că, fiind puternic și aducînd cu Sine viață nouă, atrage toate puterile sufletului la Sine.

ei de viață făcătoare se stinge, atunci vede ceva protivnic firii și vederea aceea e amăgitoare. De aceea, nu trebuie să ne întindem cu mintea spre vederea duhovnicească în ipostas, nici să credem în orice fel de vederi, pînă ce inima nu e înrîurită și mișcată de puterea Duhului Sfînt — potrivit cu cele zise înainte — dacă vrem să avem minte sănătoasă și înțeleaptă.

85. Unii, lucrînd înțelept, cearcă să-și tămăduiască fierbințeala patimilor cu roua cerească a harului. Despre aceștia s-a scris : «Roua cea de la Tine tămăduire este nouă» (Is. 26,19). Altoră aceeași rouă, unindu-se cu un ajutor dumnezeiesc mai mare, li se preface în mană, sau într-un fel de pîine, dacă e primită cum se cuvine și cu vrednicie, cu frîngerea inimii smerite și cu apa lacrimilor și cu focul cunoștinței duhovnicești. Și așa li se face spre mîncare, după chipul mîncării îngerești. Despre aceștia s-a zis de multe ori cu bun temei : «Pîine îngerească a mîncat omul» (Ps. 77, 29). Dar sînt și unii a căror fire, după ce au înaintat, li se face și li se arată, într-un chip mai înalt, ea însăși mană. Aceștia sînt cei despre care zic Evangheliile : «Ce este născut din Duh, duh este» (Ioan 3, 6). Prima treaptă este a înțelepților ce se îndeletnicesc cu liniștirea (isihaști). Cea de după ea este a celor ce, pe lîngă cunoștința dumnezeiască, se și nevoiesc întru tăcere. Iar a treia (cea mai înaltă) este a celor ce s-au făcut cu totul simpli și s-au preschimbă în Hristos Iisus, Domnul nostru⁹⁰⁰.

900. Despre cele trei trepte ale urcușului s-a vorbit și în cap. 81. Aci ele se descriu puțin diferit. Celor de pe prima treaptă harul li se face rouă tămăduitoare a fierbințelii patimilor. Celor de pe a doua, mana care, ca mîncare, îi ajută în creșterea duhovnicească, prin cunoașterea rașiunilor dumnezeiești ale lucrurilor. Această treaptă are două etape. A doua etapă a ei este contemplarea acestor rașiuni în tăcere. Pe a treia treaptă harul se unește deplin cu omul, încît se face un duh cu el. Asimilarea omului cu harul a devenit completă. E ceea ce s-a spus și în cap. 84

86. Scăpînd mintea în chip înțelegător (inteligibil), prin har, de faraon și din Egipt și din ostenele și ne-cazurile de acolo, adică din viețuirea trupească ce ridică valurile pătimase ale răutății amare și sărate, și ajungînd în pustie, adică la o viețuire izbăvită de egiptenii înțeleși cu mintea (inteligibili) și, scurt vorbind, pătîmind în chip înțelegător (inteligibil) toate cele ce au venit atunci asupra evreilor în chip văzut, și izbăvindu-se de ele, mănîncă printr-o simțire sigură a sufletului, o mană înțeleasă cu mintea (inteligibilă) al cărei chip îl mîncea atunci Israel în mod simțit. Iar după începutul (acestei viețuiri) se întîmplă că, așa cum poșteau aceia cărnurile văzute, să poștească și ea, datorită amintirii, jertfele înțelese cu mintea (inteligibile) ale egiptenilor într-un chip primejdios și nu mai puțin greșit ⁹⁰¹. Aceas-

și ce am încercat să explicăm la nota 895. Dar aci se precizează că omul devenit un duh cu harul, s-a făcut cu totul simplu și s-a preschimbat în Hristos. Tot ce am spus la nota 895 despre lucrarea lui devenită lucrarea Duhului, sau despre lucrarea Duhului devenită lucrare a omului, se poate aplica la raportul omului cu Hristos. Acela poate spune: «Nu mai viețuiesc eu, ci Hristos viețuiește în mine» (Gal. 3, 20). Hristos e în eul omului, în mod lucrător; omul e în Eul lui Hristos în mod lucrător. Sînt o unitate bipersonală. Starea de simplitate la care a ajuns omul nu înseamnă numai eliberarea minții lui de chipurile felurite ale lucrurilor, ci și umplerea ei întreagă de Hristos, nu numai ca gîndit de minte, ci și ca gînditor și lucrător în ea, fără ca prin aceasta să se anuleze gîndirea omului prin mintea și lucrarea Sa, ci potențîndu-se gîndirea și lucrarea lui. Căci Hristos gîndește cu gîndirea minții, făcută gîndirea Lui, și lucrează cu lucrarea voinței omenești, făcută lucrare a voinței Lui.

901. După ce mintea s-a eliberat de patimile păcătuirii amare și sărate (păcătuirea aduce amărăciune și gustul pișcător pe de o parte plăcut, pe de alta neplăcut al sării, spre deosebire de gustul delicat, subțire al viețuirii curate), mai e totuși urmărită de amintirea păcatelor și se simte atrasă să le încuviințeze din nou, ca pe niște jertfe aduse în mod spiritual zeilor-demoni, asemenea celor ale egiptenilor. Părinții și scriitorii bizantini nu foloseau pentru aceste experiențe termenul spiritual, cum se folosește în Occident, pentru că ei puneau un mare accent pe «minte» și pe conținuturile ei naturale sau mai presus de fire, adică

ta o face să cunoască o întoarcere a lui Dumnezeu de la sine, pînă ce prin rugăciunea căinței îl face pe Dumnezeu iarăși milostiv.

Și așa, dacă se hrănește cu mana în liniște, înaintînd vremea și harul sporindu-și înrîurirea și puterea asupra ei, mintea își vede limpede, cum s-ar spune, trupul cel cugetat cu mintea (inteligibil) prefăcut în firea manei ⁹⁰². O astfel de minte ce mănîncă mană are o cumpănă duhovnicească și niște talgere (Lev. 19,35), de care folosindu-se la cîntărirea manei, nu adună mai multă decît îi este de trebuință pentru hrană în fiecare zi, ca nu cumva, întrecînd măsura, să se putrezească toată și să se piardă, și deodată cu ea să se piardă din lipsă de hrană și mintea care nu ține măsura.

Iar mintea care mănîncă mană se cunoaște prin aceea că, nemîncînd nimic altceva, duce vădit o viață mai frumoasă decît tot cel ce mănîncă altceva, se înțelege în chip înțelegător (inteligibil). Și aceasta, pentru că s-a preschimbat și ea oarecum, prin obișnuința mîncării, în calitatea manei, ca să zicem așa. Iar semnul acestui fapt este lipsa oricărei poftă de celelalte mîncări, pe care le pofta înainte, precum și aceea că pretutindenii vrea să mănînce numai mană și că s-a făcut prunc și s-a lipit de cinstirea lui Dumnezeu. De altfel, nu e de mirare că cineva se prefacă în ceea ce mănîncă neîncetat și poartă în sine vreme îndelungată.

Deci nici prefacerea minții prin obișnuință în însușirea manei nu este ceva nefiresc. Căci e foarte firesc ca o hrană neconținută și neschimbată să prefacă în sine pe cel ce-l hrănește. Astfel, mintea nu numai că dobîn-

pe «inteligibile», pentru că de fapt de la minte începe ispita și păcatul, sau depărtarea de ele.

902. «Trupul inteligibil», adică ființa minții, se prefacă în firea manei sau în har. E ceea ce s-a spus și în cap. 84 și 85 și s-a explicat la notele 895 și 900.

dește treapta de înger, ci se face și părtaşă de înfierea dumnezeiască, mutîndu-se cu dreptate de la slavă duhovnicească la altă slavă și nu numai privind la Unul, ci ea însăși făcîndu-se Unul și viețuind și împărțășindu-se mai presus de lume de El. Căci, ca să zic așa, împărțășindu-se de taine negrăite în chip dumnezeiesc și cu iubire de Dumnezeu întru Duhul Sfînt, se face în chip desăvîrșit ca cele văzute și preamărite, încît se vede și pe sine, ca prefăcută prin deprindere în însușirea manei. Această treaptă este cu mult mai înaltă și mai cinstită decît a celui ce se știe pe sine că mănîncă mană, dar nu s-a preschimbat pe sine însuși, prin deprindere, într-o însușire a manei. Prima stare o pătimește mintea la început, cînd se adună în ea însăși într-o unitate gîndită cu mintea. Iar a doua este arătarea lămurită a unei uniri mai vădite, a descoperirii unor taine ale cunoașterii și a desfacerii desăvîrșite de toate și a înțelegerii mai presus de simplitate.

87. Mintea este simplă prin fire, pentru că și Acela al cărui chip este, adică Dumnezeu, este simplu⁹⁰³. Iar fiind așa, îi place să și lucreze în mod simplu⁹⁰⁴. Căci

903. Mintea e simplă prin fire. Numai alipirea ei de suprafața lucrurilor mărginite, sau de suprafața mărginită a lucrurilor, alipire contrară năzuinței ei, o face felurită, adică o face să fie parcelată între chipurile care o ocupă, sau să treacă de la un chip mărginit la altul. Dealtfel însăși trebuința simțită de minte de a face asocieri între lucruri, de a le explica pe unele prin altele, arată tendința ei spre unitate, spre simplitate, spre dezmarginire. Mintea este simplă prin fire, deci nehotărnicită și capabilă să cuprindă toate, pentru că este chipul lui Dumnezeu, care e simplu prin excelență, ca nehotărnicit și atotcuprinzător prin Sine. Despre simplitatea minții și despre scufundarea ei în adîncul lumînii dumnezeiești, sau întunericului supraluminos al lui Dumnezeu a vorbit mai înainte cu preferință Sf. Simeon Noul Teolog (în *Capete* II, 14, 16, 17, 18, în *Filoc. rom.* VI).

904. Minții îi place să lucreze în mod simplu, adică să cuprindă totul în chip nehotărnicit, să intre în relație cu Cel simplu, în care se cuprind toate în mod nediferențiat.

oricui îi place ceea ce i se potrivește prin fire. Dar mintea se face și felurită, însă nu din pricina sa, ci din pricina simțurilor și a celor supuse simțurilor, prin care îi vin înțelegerile celor cunoscute cu mintea. Când însă își așează rațiunea între ea însăși și între simțuri și lucrurile supuse simțurilor și aceasta cumpănește și judecă cu pricepere, fără să facă simțurile mai tocite decât trebuie și fără să acopere sau să disprețuiască frumusețile celor supuse simțurilor cu ușurință, sau să le laude în chip josnic, și, deci, fără să pună autoritatea minții sub ascultarea acestora cu nepăsare, ci dînd cu înțelepciune fiecăruia ce i se cuvine, atunci mintea se face îndată unitară și simplă, restabilindu-se în firea ei ⁹⁰⁵. Depărțindu-se de cele împărțite, ea începe iarăși să iubească pe cel Unul și simplu și să lucreze unitar și simplu. Și iubindu-L pe Acela, Îl caută și căutîndu-L își poartă zborul mai presus de tot ce e compus, pînă ce află pe Cel cu adevărat și propriu Unul și simplu, care este Dumnezeu. Iar ajunsă aci, acum stă acoperită numai de aripile Lui, acum plutește în văzduh, desfătîndu-se cum se cuvine să se desfăteze mintea păzită și purtată de Dumnezeu.

88. Ceața groasă, așezată de patimi pe puterea străvăzătoare a sufletului, îl face să vadă altele decât pe Cel ce este. Dar, cînd prin rugăciunea deasă, prin împlinirea poruncilor și prin înălțarea la vederea lui Dumnezeu, mintea înlătură cu ajutorul harului de la sine ceața groasă de care am pomenit, vede limpede că vede pe Dumnezeu ⁹⁰⁶, neavînd nevoie de nici-un tălmăci pentru

905. Se precizează aci că mintea e restabilă în simplitatea ei nehotărnică nu prin disprețuirea lucrurilor sensibile, ci prin descoperirea frumuseții unitare din toate, prin depășirea a ceea ce le desparte.

906. «Vede că vede pe Dumnezeu». E conștientă că vede pe Dumnezeu. Vederea pur și simplu o au și animalele. Dar omul e conștient

aceasta, cum n-are cineva nevoie de învățător ca să vadă cu simțurile, de nu are ceva așezat pe pupila ochiului, care o stingherește. Căci, precum lucrurile supuse simțurilor sînt legate cu simțurile, cînd acestea sînt sănătoase, așa cele cugetate cu mintea, sînt familiare înțelegerilor curățite de zgura patimilor, și precum prin perceperea cu simțurile se naște cunoașterea lucrurilor supuse simțurilor, așa din privirea înțelegătoare se naște vederea celor cugetate cu mintea. Iar după ea urmează contemplarea fără chip, nehotărnicită, neînchipuită și simplă a lui Dumnezeu, care, ținînd mintea în stăpînirea ei, o face slobodă de toate cele supuse simțurilor și cunoscute cu mintea (inteligibile), închizînd-o în adîncul nesfîrșitului, necuprinsului și nehotărnicitului ⁹⁰⁷, copleșită de uimire, cum nu se poate arăta prin cuvînt.

89. O, Stăpîne, Cel ce ești începutul și atotîitorul tuturor celor văzute și gîndite ; Cel ce ai ca început lipsa de început, Necreatule ; ca hotar, nehotărnicia, Nesfîrșitule ; ca fire, ceea ce e mai presus de fire, Necuprinsule ; ca ființă, ceea ce e mai presus de ființă, Nefăcutule ; ca chip, lipsa de chip, Nevăzutule ; și proprie, veșnicia, Nesticăciosule ; ca înfățișare, lipsa de înfățișare, Cel ce ești fără urmă ⁹⁰⁸ ; ca loc, ceea ce nu se

că vede. Însă Dumnezeu nu poate fi văzut decît în mod conștient. El trezește și întărește conștiința omului că se află în fața Lui. Așa cum Dumnezeu, nefăcînd pe om ca obiect, îl face prin libertatea Sa liber, așa îl face prin conștiința Sa, conștient.

907. «Închiderea» minții în adîncul infinitului, e un termen impropriu, folosit de nevoie în lipsa altuia mai bun. În infinitate și nehotărnicie mintea se află la larg. Dar ea e totuși închisă în adîncul acestora, încît nu mai poate ieși, nu mai simte plăcerea să iasă în îngustime. E închis cineva în libertatea de afară, întrucît nu mai poate «ieși» din ea, în temnița îngustă.

908. Cel ce n-are nici-o înfățișare, nu lasă nici-o urmă, cu ajutorul căreia s-ar putea spune unde a fost, sau unde este.

poate înconjura, Neînconjuratule; ca cuprindere, ceea ce e necuprins, Necuprinsule, Necercetatule; ca cunoaștere și vedere, necunoscutul și nevăzutul, Neapropiatule și Neînțelesule; ca cuvânt, ceea ce nu se poate povesti, Nepovestitul⁹⁰⁹; ca tălmăcire, ceea ce nu se poate tălmăci, Negrăitul; ca înțelegere, neînțelegerea, Neînțelesule; și peste tot ca afirmare, negarea cea mai presus de toate, Cel ce ești mai presus de Dumnezeu⁹¹⁰. Întreg ești minune, liniște, curaj, dragoste, dulceață, mulțumire și siguranță în toate, lipsă de griji și bucurii, Tu care ești singura slavă, împărăție, înțelepciune și putere ipostasiată⁹¹¹. De aceea, pricinuiesti răpirea din toate cele văzute și oprirea de la toate cele gândite în chip negrăit⁹¹². De aceea, în Tine, Dumnezeule negrăit, este

909. Dumnezeu e Cuvânt ce nu se poate spune deplin în cuvinte, cum, păstrând proporțiile, și persoana omenească e cuvânt ce nu se poate exprima exact, fapt care ne silește să folosim cuvinte fără sfârșit pentru a o descrie, dar totdeauna insuficient. Dumnezeu e Cuvântul personal cuvântător, care se revelează pe Sine prin cuvinte, dar nu se poate epuiza în manifestările și cuvintele Sale inteligibile, chiar dacă s-ar folosi de ele la infinit, așa cum e cazul, păstrând proporțiile, și cu persoana omenească.

910. «Mai presus de Dumnezeu (ὐπερθεός)». Termenul e luat iarăși de la Dionisie Areopagitul, pentru a arăta că Dumnezeu e mai presus de ceea ce socotim și numim noi Dumnezeu. De altfel toate numele ce le dăm lui Dumnezeu, trebuie, pe de altă parte, negate, întrucât Dumnezeu e mai presus de ceea ce exprimă ele în mod obișnuit, prin împrumutare de la creaturi; sau trebuie pus înaintea lor cuvântul «supra» sau «mai presus». Căci lui Dumnezeu nu I se neagă bunătatea, infinitatea, ființa, pentru că ar fi lipsit de ele, ci pentru că le are într-un mod nu numai potențat, ci transcendent modului în care le au făpturile.

911. Toate însușirile lui Dumnezeu sînt ipostasiate, sau își au suportul într-un ipostas, într-un subiect suprem, în Persoană. Nimic din cele gândite nu există în sine, ci în ipostas. Numai ipostasul e real prin sine. Insușirile și lucrările își au realitatea numai în ipostas.

912. În Persoana sau în comuniunea personală supremă e singura odihnă a gândirii, pentru că singură ea mulțumește gândirea și o face să găsească în ea infinitatea gândită de ea. Minte nu e mulțumită în gândirea ei cu nimic ce nu e persoană, pentru că nimic nu este explicabil

odihna minunată a celor ce privesc prin împărtășirea de Duhul Sfânt.

90. «Dumnezeirea, minunându-ne, e prin aceasta și mai mult dorită. Și fiind dorită, curățește», zice Grigorie Teologul⁹¹³. «Iar curățind pe cei ce o doresc, îi îndumnezeiește. Iar cu cei ajunși astfel, vorbește cum ar vorbi cu casnicii Săi». Dar nu numai Dumnezeu face așa, ci și cei curățiți astfel se întrețin cu cele dumnezeiești și cu Dumnezeu, în Duh și adevăr, cum s-ar întreține cu cele familiare lor. De aceea, și Teologul continuă : «Căci Dumnezeu se unește cu dumnezei și se face cunoscut lor». Vezi minunea unirii ? Căci zice : «Dumnezeu se unește cu dumnezei». De fapt, dacă unirea se înfăptuiește între cei ce simt la fel, e vădit că și simțămintele și bucuriile lor sînt aceleași. De aceea, mai zice și că «se face cunoscut lor». Căci cei îndumnezeiți și ajunși dumnezei prin har, trăiesc cu cele dumnezeiești și cu Dumnezeu ca cu cele familiare, și le cunosc pe acelea, așa cum contemplă Dumnezeu, într-un chip asemănător, pe cei ajunși în chipul dumnezeiesc și dumnezei, și vorbește și se unește cu ei, potrivit celor spuse. De aceea, adaugă marele Grigorie, nu fără rost, ci spre știre : «Și atîta e cunoscut Dumnezeu de cei curați și de acești dumnezei, cît îi cunoaște, în chip asemănător, Cel ce e prin fire Dumnezeu, pe dumnezeii prin lucrare»⁹¹⁴.

decît din persoană. Dar în persoană subiectul omenesc află nu numai odihna gîndirii, în același timp mereu hrănită de ea, ci și odihna setei de iubire, mereu satisfăcută de ea.

913. Pe cei ce îl doresc, îi curățește de alipirea la cele inferioare, pentru că îi atrage spre El și-i ține alipiți la El.

914. Atîta îl cunosc pe Dumnezeu cei ajunși dumnezei prin har, cît îi cunoaște Dumnezeu pe ei. Căci Dumnezeu atîta se sălășluiește cu puterea Lui în ei, cît îi cunoaște; deci atîta îi împuternicește în cunoașterea Lui de către El, cît se sălășluiește El în ei, prin faptul că îi cunoaște.

Și poți să-ți închipui cât, dacă judeci cum se cuvine. Mult sînt fericiți cei ce se înalță, precum se cuvine, spre vederile contemplațiilor lui Dumnezeu, cu toată puterea sufletului și cu pricepere duhovnicească. Căci îi vezi covârșiți de necuprinsul lui Dumnezeu, din pricina neîncepătoriei, a nepătrunderii, a nehotărniciei, a veșniciei și a nesfîrșirii din jurul Lui, uimiți cu totul de minunea lui Dumnezeu mai presus de orice minune. Din pricina aceasta sufletul lor rămîne lipit cu dragostea «după Dumnezeu» (Ps. 62, 9) și sînt cuprinși de un dor de nesuportat de a contempla fața dumnezeiască și frumusețea ei preamărită, topindu-se de fericirea pătimirii ei. Și așa se curăță și se îndumnezeiesc sub lucrarea dumnezeiască și se fac în chipul lui Dumnezeu și dumnezei și se unesc întru cunoștință cu Dumnezeu.

Iar Dumnezeu, făcîndu-Se cunoscut celor îndumnezeiți din prisosință, în urma darului mai presus de fire și al îndumnezeirii lor și al unirii dumnezeiești, răpește în chip minunat cu frumusețea Lui mai presus de frumusețe, toată simțirea înțelegătoare și toată dorința lor, încît îi ține fermecați în jurul Său, ca pe niște alți îngeri, care cîntă într-o pornire nereșinută, așa cum se cuvine : «Dumnezeu a stat în adunarea dumnezeilor și în mijloc va alege pe dumnezei» (Ps. 81, 1) ; și : «Dumnezeul dumnezeilor, Domnul a grăit și a chemat pămîntul (adică pe pămînteni), de la răsăriturile soarelui pînă la apusuri» (Ps. 49, 1) ; și «Căpeteniile popoarelor s-au adunat la un loc cu Dumnezeul lui Avraam» (Ps. 46, 9) ; și au stat împrejurul lui Dumnezeu cum stau «Serafimii împrejurul Lui» (Is. 6, 2), primind iluminările

Ei îl cunosc pe Dumnezeu ca oameni, dar în măsura în care participă la El. Nu depășesc în cunoașterea lor calitatea lor de participanți la Dumnezeu, pentru că nici Dumnezeu nu-i cunoaște altfel decît în calitatea lor de participanți la El. Dar cine poate înțelege totuși înălțimea gradului său de participant la Dumnezeu, deci mărimea cunoașterii lui de către Dumnezeu și a cunoașterii lui Dumnezeu de către el ?

dumnezeiești ale tainelor mai presus de lume și ținându-se nedesfăcuți de Dumnezeu Cel ce e mai presus de toate în chip nesfârșit. Dacă, deci, cei curați cu inima sînt fericiți, după spusa Domnului, fiindcă «vor vedea pe Dumnezeu» (Matei 5, 8), cum nu vor fi fericiți văzătorii, care se curățesc prin uimirea ce-i cuprinde din cunoașterea lui Dumnezeu, înălțîndu-se prin sporire la treapta lui Dumnezeu ? Drept aceea, cei ce doresc fericirea, trebuie să pătimească îndumnezeirea și să stea astfel nemișcați ca niște Heruvimi în jurul lui Dumnezeu, să se țină cu toată sîrguința de contemplație, de știință și de făptuire, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

91. Aș vrea să Te văd cît mai bine și apoi să Te preamăresc, Făcătorule de viață, viața celor ce Te văd pe Tine, Doamne Dumnezeu meu. Dar voind, nu știu cum să grăiesc în chip vrednic de Tine ; cu adevărat nu pricep și mă încurc. O, cît de propriu Te are mintea, Stăpîne, Făcătorule, Atotînțelepte. Numai văzîndu-te pe Tine, se bucură de pace și de odihna proprie ei. Căci Te dorește prin fire, tocmai întrucît e minte și caută să se izbăvească de împrăștierea în cele de afară și văzute, ca, liniștită din partea lor, să cugete la ea însăși și mai ales să înțeleagă și să pătrundă cu agerime naturală cele mai înalte și prin desăvîrșita ei lipsă de materie, să se lipească de cele mai tari. Prin rațiunea firească, ea tînde de la sine spre ceea ce e așezat mai presus de toate și e mai sus de tot ce e supus simțurilor.

Deci e vădit că, ajutată cum se cuvine de înriurirea Duhului Sfînt, arătată în credință, înălțîndu-se, sau mai bine zis atrasă fiind, întrucît e minte, de către cele gîndite (inteligibile) din jurul Tău, ca de niște rudenii, dorește mult să Te vadă, cu toată rîvna sufletului. Căci ea pătimește aceste lucruri minunate și fericite potrivit cu firea ei. Fiindcă, prin firea ei, ca una ce e înțelegă-

toare, e mai înaripată și mai iute ca toate făpturile, iar cele gândite (inteligibile) sînt în chip firesc dorite de ea ; ea are nevoie să le cugete și să le înțeleagă, cum au nevoie viețuitoarele îmbrăcate în simțuri de cele supuse simțurilor, ca să le mănînce. Căci pentru minte a cugeta și a înțelege e același lucru ca pentru viețuitoarele îmbrăcate în simțuri a mînca cele supuse simțurilor. Căci precum mintea trăiește propriu-zis, crește, se bucură și se desfată prin înțelegere, așa viețuitoarele îmbrăcate în simțuri au acestea prin mîncare. Iar acestea le pătîmește mintea prin aceea că lucrează, ceea ce înseamnă în chip covîrșitor că înțelege; și aceasta se întîmplă mai ales atunci cînd, prin bunătatea Ta duhovnicească, a ajuns în chip negrăit în Tine, dorința ei unindu-se cu farmecul slavei Tale. Căci acela care are o dorință după ceva, ce va gusta cînd se va împărtăși de ceea ce îl atrage, mai ales dacă aceea e așa cum ești Tu și dacă prin orînduirea Ta dorința lui se îndreaptă spre ceva așa de mare cum ești Tu ? Căci Tu, Împărate atotînțelepte, atotputernice, preabune, Doamne, zidind mintea ca o ființă înțelegătoare, ai făcut-o de așa fel ca să se veselească cu prisosință de cele ale Tale, potrivit cu firea ei, și să se împărtășească în chip negrăit și cu adîncă uimire de dragostea Ta dumnezeiască și să Te iubească cu o plăcere nebunească și cu un entuziasm beat.

Deci mintea, fiind zidită iubitoare la culme de frumusețe și de bunătate și fiind prin fire iubitoare de acestea, are prin pronia dumnezeiască dorința de a înțelege pururea cele înalte și de a pofti pe cele ce-i stau în față și de a se bucura de mai înainte de cele mai bune. Iar odată cu aceasta Tu i Te arăți în chip preaînțelept ca atare și o răpești, făcînd să fie atrasă de dragostea vederii Tale și să iasă din toate cu întreaga simțire a sufletului, pentru a rămîne numai cu Tine. Căci nu Te arăți numai felurit, Tu cel preadulce, nici numai sim-

plu, nici numai cuprins, nici numai necuprins, nici numai înfricoșător, nici numai blînd, ci acum așa, acum altfel ca, în felul acesta, mișcarea și schimbarea minții, trecînd de aici acolo, să nu aibă nici-o pricină de a se abate spre vreun lucru din cele ce sînt în afară de Tine, pentru varietate, chipurile, sau pentru simplitate, pentru dorința după ceea ce e necuprins, sau după ceea ce poate fi cuprins, pentru a găsi ceva înfricoșător, sau ceva blînd ⁹¹⁵.

În general, Tu, fiind binele și frumosul cel Unul în chip cuprinzător și începătura mai presus de bine și de frumos, care dă gustarea tuturor bunătăților și frumuseților, mintea nu poate contempla, petrece și nu se poate desfăta în chip deplin felurit decît în Tine. Căci Tu ai în Tine însuți toate, în calitate de cauză, și Te afli mai presus de toate, ca Ziditorul lor de nesfîrșite ori nesfîrșit mai presus de frumusețe. Astfel, fiind Unul după ființă, Dumnezeu, Te faci văzut felurit după lucrări, pentru mulțimea lor, și mare pentru mărimea lor.

Deci, chiar dacă Te lași cuprins de unii, le apari iarăși atotluminat și covîrșitor. Căci, fiind după ființă cu totul necuprins, nu ești cuprins deplin nici după lucrare și putere. Pentru că cine a aflat măsura puterii Tale? Iar înțelepciunea Ta cine a cunoscut-o? Și oceanul bunătății Tale cine l-a cercat? Și peste tot cine a priceput pînă la capăt ceva din ale Tale? Măcar că, pe de altă parte, după toate acestea Te lași în alt chip cuprins.

De fapt, mintea începînd contemplarea de la cele înțelese (inteligibile) din lucrurile văzute, urcă pe urmă

915. Deși e simplu în Sine, dar Dumnezeu se arată minții ca felurit, pentru că aceasta este, înainte de a ajunge la El, iubitoare de felurime. Prin cele felurite însă Dumnezeu o conduce spre El ca Unul. Dar în El ca Unul le găsește pe toate.

la cele ce sînt una și necuprinse în jurul Tău, Mîntuitorule. Atrasă apoi de farmecul dulce și deplin a ceea ce cuprinde și mînată de iubirea ei de frumusețe și de bine, se grăbește cu toată sîrguința și rîvnește să urce pe cît se poate dincolo și de aceasta. Dar fiindcă nu izbuteste să ajungă mai departe, cugetînd prin asemănare la ceea ce îi scapă fără doar și poate, ca la ceva ce e mai presus de toate, e cuprinsă de o mare dragoste și se îmbată nebunește de Tine și doruri arzătoare i se aprind în suflet, făcînd din ceea ce cuprinde din Tine o materie care întreține focul dragostei dumnezeiești pentru ceea ce nu cuprinde și din nepricepere merinde pentru o mai mare dragoste ⁹¹⁶.

Căci, ceea ce se poate cuprinde din jurul Tău, Atotînțelepte, nu o farmecă mai mult decît o aprinde ceea ce scapă înțelegerii și e neajuns cunoașterii. Căci aceasta susține uimirea și îndeamnă la o dorire deosebită. Aș putea adăuga că aceea îndeamnă și la o căutare nu a ceea ce ești Tu după ființă, căci aceasta nu este nimănui în niciun fel cu puțință de aflat, ci a necuprinsului puterii și lucrării ființiale și îndeobște contemplate și teologhisite în jurul Tău, care sînt, cum s-a spus, nesfirșite din pricina mărimii și nepătrunse din pricina mulțimii lor. Căci în acestea, care sînt în jurul Tău, măcar că nu se poate ajunge la marginea lor, deoarece sînt nesfirșite, dar celui ce se apropie prin curăție de Tine și-și pironeste privirea la frumusețea Ta, îi este cu puțință să ajungă la vederi mai limpezi și mai luminoase și să se îndumnezeiască pe măsura lor. De aceea, și aprinzi cu raza dragostei mintea care stăruie lîngă Tine cît este cu

916. Dragostea e rană pentru că face ființa să sufere de dorința de a se tămădui prin întîlnirea cu Cel iubit, prin împlinirea voci Lui. Și e în același timp foc, pentru că și focul se vrea potolit prin acea întîlnire. Dragostea e rană produsă de foc, sau însoțită de foc, pentru că e însoțită de temperatura care-și caută potolirea.

putință, luminînd-o tot mai mult și mai mult și introducînd-o în nepătrunse și tainice vederi mai presus de ceruri. O, Monadă (Unitate) prealăudată și Treime preainchinată, adînc nepătruns de putere și înțelepciune ! Cum din această dragoste, ca de la un loc de plecare în zbor, ca de la o linie de pornire, introduci în atotdumnezeiescul întuneric din preajma Ta mintea care s-a curățit cum se cuvine, mutînd-o de la slavă la slavă, chiar dacă petrece adeseori înăuntru întunericului mai presus de lumină ? ⁹¹⁷. Eu nu știu, cum știi Tu : o introduci în întunericul în care a fost introdus Moise, sau este acela chipul acesteia, sau aceasta al aceluia ? Dar că acesta este un întuneric cugetat cu mintea (inteligibil) ⁹¹⁸ și că în el se săvîrșesc în chip dumnezeiesc, mai presus de fire și negrăit, în ascunsul tainic al sufletului, tainele unirii și ale dragostei duhovnicești, o știu foarte limpede cei călăuziți de torța Duhului luminător.

92. Cine, văzîndu-te pe Tine, Doamne, Treime Sfîntă, nu se bucură de Cel ce este Împăratul și Stăpînul neîncetat și Dătătorul a tot binele și fericitul izvor al lor ? Și cine s-ar putea bucura cu o bucurie adevărată înainte de a vedea stăpînirea Ta atotțiitoare ? Desigur că nimeni în nici un fel. De aceea, cu adevărat fericiți sînt cei curați cu inima, că aceia Te vor vedea cu ochiul sufletului pe Tine cel ce le ești cea mai aleasă bucurie duhovnicească. Ei se bucură cu veselie și mulțumire multă și se umplu de dragoste coplesitoare, chiar dacă luptă adeseori cu strîmtorări trupești și pătinesc sub năvălirile drăcești. Căci lumina duhovnicească a frumu-

917. Sf. Simeon Noul Teolog spune în *Capete* II, 18 : «Mintea pururea mișcătoare ajunge nemișcată cînd e acoperită sub întunericul și lumina dumnezeiască». Termenul «întunericul supraluminos» am văzut că e de la Dionisie Areopagitul.

918. Un întuneric gîndit, nu sensibil ; un întuneric trăit de minte ca atare, nu de simțuri.

seții feței Tale, Doamne, e de nesfârșite ori nesfârșit deasupra oricărei apropieri a întristării lumesti de cel ce e luminat prin har. De aceea, le umbli înainte întreg ca o dulceață ; întreg le ești poftă, dorință sfântă și dragoste negrăită. De aceea, pe cei ce Te văd pe Tine, prin oarecare înțelegere, îi rănești cu săgețile mai presus de fire și de nesuportat ale dragostei Tale. Și, de aceea, aleargă «în urma Ta după mireasma mirurilor Tale» (Cînt. Cînt. 2, 5 ; 1, 4), cu o încordare puternică și neostenită, sufletele celor cărora Te faci văzut, Dumnezeuzeule negrăit, și încearcă în tot chipul să Te atragă în ele înseși, biruite și topite în chip minunat de dorul Tău. De aceea Te au fără uitare în minte, atîrnînd de frumusețea Ta cea mai presus de fire. Mai bine zis, stăpînești neîncetat și duhovnicește inimile lor, ziua și noaptea, și somnul s-a depărtat de la pleoapele lor; și dulceața... ..Chiar dormind ele, «inima lor veghează» (Cînt. Cînt. 5, 2) veselindu-se, cum zice Proorocul, «în așternuturile lor» (Ps. 149, 5) ; și privesc și sînt deopotrivă stăpînite și nu știu ce să se facă ; nu pricep și-și ies din ele, din pricina strălucirii negrăite a feței Tale, din pricina mărimii slavei sfințeniei Tale, din pricina suișurilor Tale ce se orînduiesc în ele înseși și a descoperirilor Tale tainice, din pricina darurilor Tale ascunse, negrăite, atotfrumoase și atotbune ce sînt în jurul Tău, Părinte... Sprijinește, Doamne, pe cei ce locuiesc întru dreptate, împreună cu fața Ta (Ps. 139, 14).

A celui dintru Sfinți Părintelui nostru SIMEON NOUL TEOLOG

Metoda sfintei rugăciuni și atențiuni⁹¹⁹

Trei sînt felurile rugăciunii și ale luării aminte prin care sufletul sau se înalță, sau se coboară. Se înalță dacă le întrebuițează la timp potrivit, sau se coboară dacă le întrebuițează fără socoteală, la vreme nepotrivită. Iar trezvia și rugăciunea sînt legate între ele ca sufletul și trupul : lipsind una, nu poate sta nici cealaltă. Unirea lor se face în acest chip : întîi, trezvia se opune păcatului, ca un străjuitor și înainte mergător ; în urma ei, rugăciunea desființează și șterge îndată gîndurile rele, împiedicate de străjuitor, luarea aminte neputînd face singură acest lucru⁹²⁰. Acestea sînt deci poarta vieții și a morții : luarea aminte și rugăciunea. De o curățim prin trezvie, ne îmbunătățim ; iar de o întinăm prin lipsă de pază, ne înrăim.

919. Am tradus-o după textul original, tipărit de J. Hausherr S. J., în : «*Orientalia Christiana*», nr. 36, iunie—iulie, 1937, p. 150—175 : «*La méthode d'oraison hésychaste*», și nu după textul neogrec din *Filocalia greacă*, care prelungeste uneori textul original prin multe explicări. Totuși uneori ne-am folosit în traducere de explicările textului neogrec.

920. Cuvintele : luare aminte, trezvie, pază, străjuire au același înțeles. Deci luarea aminte sau trezvia se unește cu rugăciunea, în sensul că prima premerge celei din urmă. Ea oprește gîndurile rele să pună stăpînire pe cugetare, dar de abia rugăciunea le desființează propriu-zis.

Fiindcă am spus deci că luarea aminte și rugăciunea sînt de trei feluri, trebuie să înfățișăm însușirea fiecăruia din ele, ca cel ce vrea să dobîndească viața și să și-o desăvîrșească, să aleagă din aceste trei feluri care se deosebesc între ele, pe cel mai bun, ca nu cumva, ținînd din neștiință pe cel mai rău, să fie scos de la ceea ce e mai bun.

Despre primul fel de rugăciune

Însușirile primului fel de rugăciune sînt acestea : Cînd cineva face această rugăciune, își ridică mîinile și ochii împreună cu mintea la cer, iar mintea alcătuieste înțelesuri dumnezeiești și-și închipuiește frumuseți cerești, ierarhii de îngeri și corturi de-ale dreptilor și, simplu vorbind, toate cîte le-a auzit din Scripturi le adună în vremea rugăciunii în minte ; el își stîrnește astfel sufletul la dragostea dumnezeiască, privind la cer, ba uneori vărsînd și lacrimi din ochi. Făcînd așa, se umflă dulce în inimă și se mîndrește și socotește că ceea ce i se întîmplă este o mîngîiere dumnezeiască. Drept aceea, se roagă să petreacă pururea într-o astfel de îndeletnicire.

Dar acestea sînt semne ale amăgirii. Căci binele nu e bine cînd nu se face bine. Unul ca acesta, chiar de se dedă unei vieți de cea mai deplină liniște, e cu neputință să nu-și iasă din minți. Iar dacă nu cade într-o astfel de patimă, totuși nu poate ajunge la dobîndirea virtuților și la nepătîmire. Prin acest fel de luare aminte s-au amăgit cei ce văd lumini în chip simțit și miros bune miresme și aud glasuri și alte multe de acestea. Unii din ei au căzut cu totul în stăpînirea dracilor, fiind purtați din loc în loc și din țară în țară. Alții, necunoscînd pe cel ce se preface în înger al luminii și de aceea pri-

mindu-l, au fost amăgiți de el și au rămas neîndreptați pînă la sfîrșit, neprimind nici un sfat de la oameni. Unii și-au pus mîinile asupra lor înșiși, și s-au făcut sinuci-gași, fiind scoși din minți de înșelătorul. Iar alții s-au aruncat în prăpăstii. În sfîrșit alții s-au spînzurat. Și cine ar putea spune toate felurile amăgirii diavolului ?

Din toate cele spuse, cel înțelept poate cunoaște care este cîștigul născut din cea dintîi luare aminte. Iar dacă cineva nu cade în acestea, pentru că trăiește în viața de obște (acestea li se întîmplă deci pustnicilor), totuși rămîne toată viața fără nici o sporire din ea ⁹²¹.

Despre al doilea fel de rugăciune

Al doilea fel de rugăciune se face așa : Mîntea se re-trage din cele supuse simțurilor, își păzește simțurile de cele din afară, și-și adună toate gîndurile, ca să nu umble după lucrurile deșarte; apoi aci face cercetarea gîndurilor, aci ia aminte la cererile ce le rostește cu gura către Dumnezeu, sau aci atrage la sine gîndurile

921. Această primă luare aminte merită acest nume întrucît e și o concentrare la Dumnezeu. Dar ea este insuficientă, întrucît își închipuie cele cerești după asemănarea celor pămîntești. Ea le pune celor închipuite contururi limitative. Nu e vorba să nu se gîndească cel ce se roagă, la Hristos pe cruce, ci să nu-și închipuie pe Hristos că i se arată acum în același mod nepnevmatizat ca pe cruce. Mîntea trebuie să aibă mereu un conținut. În viața pămîntească dacă nu se gîndește la Dumnezeu cel nemărginit, trece de la gînduri limitate, la alte gînduri limitate, pentru că are trebuință de lucrurile pe care le reprezintă. Dar în viața viitoare nu va mai avea lipsă de aceste lucruri. Acolo va putea să fie umplută numai de Dumnezeu. Dar dacă nu s-a obișnuit aici să gîndească pe nesfîrșitul Dumnezeu, prin pomenirea tot mai deasă a numelui lui Iisus, va fi golită de orice conținut. Iar aceasta înseamnă o neputință de a scăpa de cea mai groaznică plictiseală. Orice clipă va fi ca o eternitate extrem de chinuitoare. Și va ști că nu va scăpa nicicînd de acest gol, ca să poată gîndi la ceva.

robite (de diavol), aci, cuprinsă ea însăși de patimă, începe să revină la sine cu silire. Dar unuia ce se luptă așa, îi este cu neputință să câștige pacea, sau să primească cununa biruinței (2 Tim. 4, 8). Căci unul ca acesta se aseamănă omului ce se luptă noaptea, care aude glasurile vrăjmașilor și primește loviturile lor, dar nu poate vedea curat cine sînt, sau de unde au venit, sau cum și pentru ce se bat, dat fiind întunericul din mintea sa, care îi pricinuieste acest neajuns. Cel ce se luptă așa, nu va scăpa de a fi zdrobit de către dușmanii inteligibili (gîndiți cu mintea) ; el va suporta osteneala, dar de răsplată va fi păgubit. Căci furat de slava deșartă, el se fălește că e cu luare aminte. Și stăpînit și batjocorit de ea, va disprețui pe alții, că nu sînt cu luare aminte și se va mîndri față de ei și se va da drept păstor al oilor, asemănîndu-se orbului care vrea să călăuzească pe orb (Matei 15, 18).

Acestea sînt însușirile rugăciunii celei de a doua. Din ele, cel ce se silește poate să cunoască neajunsul ei. Această a doua rugăciune e mai bună decît cea dintîi, precum o noapte cu luna plină e mai bună decît o noapte fără stele și fără lumină ⁹²².

Despre al treilea fel de rugăciune

Vom începe să vorbim și despre a treia rugăciune. Ea e un lucru străin (minunat) și greu de tălmăcit. Iar pentru cei ce n-o cunosc, nu numai greu de înțeles, ci și aproape de necrezut. E un lucru care nu se întîlnește la mulți. Căci socotesc că acest bun a fugit azi de la noi

922. Acesta nu mai rămîne alipit de chipurile celor din afară, pe care le urcă la cer, dar rămîne într-o luptă lăuntrică cu gîndurile. El nu cîștigă lupta, nu dobîndește pacea de gînduri, pentru că luptă singur, pentru că nu are ascultarea de altul priceput în această luptă.

împreună cu ascultarea. Pentru că ascultarea este aceea care, dezlipindu-l pe cel ce-o iubește de veacul rău de acum și desfăcîndu-l de patimi și de griji, îl face statornic și neobosit în urmărirea căii acesteia, mai ales dacă a găsit și un povățuitor neamăgitor. Căci ce lucruri vremelnice ar mai putea atrage mintea aceluia care a murit, prin ascultare, oricărei împătimirii față de lume și de trup? Sau ce grijă ar mai putea stăpîni pe acela care a dat în seama lui Dumnezeu și a părintelui său duhovnicesc toată grija sufletului și a trupului și nu mai trăiește sieși, nici nu mai așteaptă o zi a plăcerilor sale? De aceea, ispitele puterilor răzvrătite, care trag mintea ca niște funii în nenumărate curse de gînduri, se rup și omul, ajuns liber, luptînd cu putere și pătrunzînd gîndurile vrăjmașilor, le alungă cu măiestrie și înalță rugăciuni din inimă curată. Aceasta este începutul adevăratei viețuiri călugărești. Cei ce nu încep astfel, se vor zdrobi în deșert.

Iar începutul rugăciunii a treia nu se face cu întinderea mîinilor și cu adunarea gîndurilor și cu chemarea ajutorului din cer. Căci acestea sînt, precum am spus, însușirile primei rugăciuni. Dar nu începe nici de la al doilea fel, în care mintea ia aminte la simțurile din afară, iar pe dușmanii dinăuntru nu-i observă. Fiindcă, unul ca acesta, cum am spus, e lovit, dar nu lovește, e rănit, dar nu rănește, e dus în robie fără să se poată apăra de cei ce-l robesc. Neconținut vrăjmașii îl lovesc din spate, dar mai ales din față și îl fac iubitor de slavă deșartă și plin de părerea de sine.

Deci tu, de voiești să începi această lucrare născătoare de lumină și plină de farmec, fă începutul de aici : după ascultarea cu de-amănuntul, pe care am zugrăvit-o mai înainte, trebuie să le faci toate cu conștiință. Căci

fără ascultare, nu există nici conștiință curată ⁹²³. Iar conștiința aceasta trebuie să o păzești întii față de Dumnezeu, apoi față de părintele tău duhovnicesc și în al treilea rînd față de oameni și de lucruri ⁹²⁴. Față de Dumnezeu trebuie să-ți păzești conștiința curată, ca toate cîte le știi că nu slujesc Lui, să nu le faci ; față de Părintele tău, ca să le faci toate cîte ți le spune potrivit scopului ce-l urmărește, neadăugînd și netăind nimic; față de oameni trebuie să-ți păzești conștiința, ca cele ce tu le urăști, altuia să nu le faci ; iar față de lucruri trebuie să te ferești de trecerea măsurii în tot ce faci : în mîncare, în băutură și în îmbrăcăminte. Simplu grăind, toate să le faci ca în fața lui Dumnezeu, ca să nu fii muștrat în vreo privință de conștiință.

Și acum, după ce am limpezit și lămurit adevărata luare aminte, vom vorbi, dacă voiești, și despre însușirile ei. Luarea aminte și rugăciunea adevărată și neînșelătoare constă în aceea, ca mintea să păzească inima în vremea rugăciunii și să se întoarcă neîncetat înăuntru ei și din acel adînc să-și înalțe cererile către Domnul. În felul acesta, gustînd mintea «că bun e Domnul» (Ps. 35, 9), nu mai vrea să iasă din locașul inimii. Căci zice și ea cu Apostolul : «Bine este nouă să fim aici» (Matei 17, 3). Și cercetînd tot timpul locurile acelea, alungă cu lovituri aspre gîndurile semănate de vrăjmași. Celor ce nu cunosc acest fel de viețuire, li se pare foarte aspru și greu. Și de fapt lucrul este înăbușitor și obositor nu numai pentru cei necercați, ci și pentru cei ce au agonisit cercare adevărată, dar n-au gustat și n-au

⁹²³. Neascultînd de un povățuitor iscusit, nu-ți dai seama de marginile puterilor tale, te supraprețuiești, n-are cine te face atent la scăderi și greșeli ale tale.

⁹²⁴. Această conștiință e un fel de simț al răspunderii față de oameni și chiar față de lucruri și de împrejurările ce-ți sînt date, dar mai ales față de întrebuițarea lor. Iar temeiul acestei răspunderi stă în răspunderea față de Dumnezeu.

făcut să treacă plăcerea ei în adîncul inimii ⁹²⁵. Însă cei ce au gustat plăcerea ei și au făcut să treacă dulceața ei în adîncul inimii ⁹²⁶, pot striga împreună cu Pavel : «Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos ?» și celelalte (Rom. 8, 35).

Căci Sfinții noștri Părinți, auzind pe Domnul zicînd : «Din inimă ies gîndurile rele, uciderile, preacurviile, furțișagurile, mărturiile mincioase, și ele sînt cele ce spurcă pe om» (Matei 15, 19-20), și îndemnul de a curăți partea dinăuntru a paharului, ca și partea din afară să se facă curată (Matei 23, 26), lăsînd orice altă lucrare a virtuților, și-au îndreptat toată nevoița spre această pază a inimii, bine știind că odată cu ea dobîndesc toate celelalte virtuți fără greutate, iar fără de ea nu poate stărui nici o virtute ⁹²⁷. Pe aceasta unii dintre

925. N-au întipărit adînc în inima lor plăcerea rugăciunii și obișnuința ei. Numai atunci ea se lucrează de la sine, fără oboseală.

926. «Gîrliciul, sau prăpastia inimii» (farynx) este adîncul sau abisul fără fund al inimii.

927. Luarea aminte e o trezvie a omului la sine însuși. Dacă aceasta e permanentă, se evită toate păcatele și omul face numai binele de toate felurile, adică se deprinde cu toate felurile de bine și acestea sînt virtuțile. În fond acest al treilea fel al luării aminte și al rugăciunii constă în căutarea sinei proprii și a întîlnirii prin ea cu Dumnezeu și în stăruirea în ele. E întîlnirea cu Dumnezeu prin conștiința de sine, iar această întîlnire e dialog cu Dumnezeu în rugăciune, dialog ce se petrece în acest abis (gîrliciu) nesfîrșit al sinei, sau al inimii. Numai în indefinitul nostru descoperit și trăit în mod conștient ne întîlnim în mod conștient cu infinitul dumnezeiesc, trăim conștiința prezenței Lui. Numai în abisul subiectului nostru, trăit conștient, ne putem întîlni cu abisul Subiectului dumnezeiesc, sau cu trăirea conștientă a Lui, într-o acută responsabilitate. Propriu-zis abisul subiectului nostru se actualizează în întîlnirea cu abisul Subiectului dumnezeiesc, care ne cheamă la răspundere, sau la conștiința de noi înșine. Dar abisul nostru, sau conștiința de noi înșine se poate și închide prin faptul că mintea se strînge după forma lucrurilor mărginite. Căci atunci dispăre și conștiința prezenței lui Dumnezeu cel nesfîrșit. Mintea noastră are tendința de a se întinde (*αυτείλεiv*) spre nesfîrșitul, ca să se odihnească în el. Dar iese din finit propriu-zis în inima care se umple de conștiința prezenței lui Dumnezeu. Autorul «Metodei» cere

Părinți au numit-o «liniște a inimii», alții «luare a-minte», alții «pază a inimii», unii «trezvie» și «împotrivire în cuvînt» (față de vrăjmașul), alții «cercetarea gîndurilor și paza minții». Dar toți îndeobște și-au lucrat pămîntul inimii lor și prin aceasta au ajuns să se hrănească cu mana dumnezeiască. Despre ea zice Ecclesiastul: «Veselește-te, tinere, întru tinerețea ta și umblă în căile inimii tale fără pată și scoate întăritarea de la inima ta» (Eccl. 11, 9); sau: «Dacă duhul stăpînitorului se ridică împotriva ta, să nu-ți lași locul tău» (Eccl. 10, 4). Zicînd «loc», a voit să arate inima, precum zice și Domnul: «Din inimă ies gîndurile rele» (Matei 15, 19). Și iarăși: «Nu vă împrăstiați cu gîndurile» (Luca 12, 29); sau: «Strîmtă este poarta și îngustă calea ce duce la viață» (Matei 7, 14); și «Fericiti cei săraci cu duhul» (Matei 5, 3), adică cei ce n-au în ei nici un gînd al veacului acesta. Iar Apostolul Petru zice: «Fiți treji și privegheați, că protivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutînd pe cineva să înghită» (1 Petru 5, 8). Pavel, la rîndul său, scrie foarte limpede către Efeseni, despre paza inimii: «Nu ne este lupta împotriva sîngelui și a trupului» (Efes. 6, 12). Iar cîte au scris dumnezeieștii noștri Părinți în scrierile lor despre paza inimii, e cunoscut celor ce le cercetează pe acestea cu osîrdie.

Înainte de toate însă trebuie să-ți cîștigi trei lucruri și așa să pornești spre ținta căutată: lipsa de griji în privința lucrurilor neîndreptățite și îndreptățite, adică moartea față de toate; conștiința curată, păzindu-te ne-

să nu se rămînă la lucrarea virtuților, fără vederea infinitului dumnezeiesc, sau fără conștiința prezenței lui, ci să se vadă acest infinit și apoi virtuțile vor veni de la sine, din alipirea la Dumnezeu. Atunci virtuțile nu mai sînt agonisite cu greutate și nu se mai pierd cu ușurință, ci se nasc cu ușurință și devin statornice, căci sînt iradierii ale acestei conștiințe a întîlnirii cu infinitul lui Dumnezeu, devenită iubire a noastră. Fără ea, care e în fond esența luării a-minte, nu se pot deprinde virtuțile. Împrăștierea aduc și greșelile.

osîndit de conștiința proprie ; și neîmpătımirea, nelăsîndu-te atras de nimic din ce-i al veacului acesta, sau al trupului.

Apoi șezînd într-o chilie liniștită și într-un colț retras, ia aminte să faci ceea ce-ți spun : închide ușa și ridică-ți mintea de la tot ce e deșert sau vremelnic. Apoi întoarce-ți partea de jos a obrazului tău, sau barba ta spre pieptul tău, ca să iei aminte, cu mintea ta și cu ochii tăi sensibili la tine însuși. Și ține puțin și respirarea ta, ca să ții și mintea și să afli locul unde este inima ta și acolo să fie în întregime și mintea ta⁹²⁸. La început vei afla un întuneric și o grosime de nestrăbătut. Dar stăruind și făcînd acest lucru ziua și noaptea, vei afla, o, minune, o bucurie nesfîrșită. Căci îndată ce află mintea locul inimii, vede ceea ce nu crede. Vede văzduhul ce se află în mijlocul inimii și se vede pe sine în întregime luminoasă și plină de puterea de deosebire. Și de aci înainte, îndată ce mijeste un gînd, încă înainte de a se alcătui și de a lua chip îl izgonește cu

928. Aceasta e versiunea neogreacă a acestui pasagiu. Pasagiul din textul paleogrec, care nu credem că a fost normativ, ci a fost poate invenția răuvoitoare a vreunui adversar al isihasmului (vezi *Introducerea la Nichifor din singurătate*, vol. VII în *Filoc. rom.*) sună astfel : «Apoi sprijinește-ți barba ta de pieptul tău și mișcă ochiul tău sensibil împreună cu mîntea spre mijlocul pîntecelui sau spre buric. Comprimă și inspirația aerului prin nări, ca să nu respiri ușor și cercetează cu gîndul înăuntru măruntaielor tale locul inimii, unde sînt sălășluite toate puterile sufletului» Această recomandare n-a putut fi urmată, dată fiind contrazicerea din ea. Căci cum ar putea fi căutat locul inimii cu o minte îndreptată spre buric ? Logică e numai versiunea neogreacă. Poate aceasta a avut la bază un text paleogrec care nu s-a păstrat în multe exemplare, fiind compromis prin amănuntul cu buricul din altele. În orice caz textul neogrec e întreg un text oarecum explicativ al textului paleogrec. Acesta e explicat de cei ce au practicat această «Metodă». De aceea avem tot dreptul să credem că așa a fost înțeleasă și practicăta «Metoda» și în privința locului spre care trebuie să se concentreze privirea și mintea celui ce practica această rugăciune.

chemarea lui Iisus Hristos și-l face să se mistuie ⁹²⁹. De acum mintea, în ciuda ei pe draci, ridică împotriva lor mînia cea după fire și îi lovește, izgonind pe acești vrăjmași cunoscuți cu mintea (inteligibili-spirituali). Celelalte le vei învăța, cu ajutorul lui Dumnezeu, prin păzirea minții, ținînd pe Iisus în inimă. Căci șezi, zice, în chilia ta și aceasta te va învăța pe tine toate.

Întrebare: Pentru ce primul și al doilea fel de luare aminte nu pot desăvîrși pe călugări?

Răspuns: Pentru că nu le întrebuițăm după ordinea lor. Ioan Scărarul le aseamănă pe acestea cu o scară, zicînd : «Unii micșorează patimile ; alții cîntă și petrec cea mai mare parte în aceasta ; alții iarăși stăruiesc în rugăciunea minții ; și în sfîrșit, alții își ațintesc privirea în adînc. După chipul stării, zice, trebuie făcut lucrul» ⁹³⁰. Deci cei ce vor să pășească pe scară, nu calcă de sus în jos, ci de jos în sus și întii pun piciorul pe prima treaptă, apoi pe cea de după ea și așa mai departe pe toate. Așa se poate ridica cineva de la pămînt și înălța la cer. Dacă vrem deci să ajungem la bărbatul desăvîrșit al plinătății lui Hristos, să începem să urcăm scara de la hrana vîrstelor copilărești, ca pășind treptat să ajungem și la măsurile bărbatului și bătrînilor. Deci cea dintii vîrstă a vieții călugărești stă în a micșora patimile. Acesta este lucrul începătorilor ⁹³¹.

929. E vorba de un «văzduh» cunoscut cu mintea (inteligibil), sau spiritual. E deschiderea inimii în largul infinității dumnezeiești. În această deschidere în largul infinității dumnezeiești, sau a conștiinței de prezența lui Dumnezeu, totul devine luminos pentru minte. Toate gîndurile referitoare la lucrurile vremelnice își pierd importanța lor și puterea de atracție. Hristos chemat neîncetat e suveran în acest «văzduh».

930. P.G. 88, 1105 C.

931. Deci nu trebuie să se înceapă rugăciunea neîncetată a lui Iisus înasnte de lucrarea curățirii de patimi.

A doua treaptă și schimbare de vîrstă, care face pe cineva din băietan, tînăr duhovnicesc, este stăruința în cîntare. Căci, după potolirea și micșorarea patimilor, cîntarea se face dulce limbii și e luată în seamă de Dumnezeu, dat fiind că nu e cu puțință a cînta Domnului în pămînt străin (Ps. 136, 5), adică într-o inimă pătimașă.

A treia treaptă și schimbare de vîrstă, care face dintr-un tînăr un bărbat duhovnicesc, este stăruința în rugăciune. Ea este a celor înaintați. Iar rugăciunea se deosebește de cîntare ca bărbatul desăvîrșit de tînărul și băietanul, ca trepte deosebite pe scara pe care pășim.

La acestea se adaugă a patra treaptă și schimbare de vîrstă duhovnicească. Ea este a bătrînului și celui albit la păr și constă în ațintirea neabătută a privirii, care este proprie celor desăvîrșiți. Aici calea s-a isprăvit și scara a luat sfîrșit.

Deci acestea fiind astfel orînduite și hotărîte de Duhul, nu e cu puțință copilului să se facă bărbat și să urce la starea bătrînului albit altfel decît începînd de la prima treaptă, precum am zis, ca pășind bine prin cele patru trepte să se înalțe la desăvîrșire.

Iar începutul înaintării spre lumină pentru cel ce vrea să se renască duhovnicește este micșorarea patimilor, sau păzirea inimii. Căci altfel este cu neputință să se micșoreze patimile. În al doilea rînd vine stăruirea în cîntare. Căci patimile fiind domolite și micșorate prin împotrivirea inimii față de ele, dorința împăcării cu Dumnezeu aprinde mintea. Astfel mintea întărită izgonește prin loviturile trezviei gîndurile ce suflă la suprafața inimii. Și iarăși se dăruiește luării aminte și rugăciunii celei de a doua. În această vreme se dezlănțuie întărirea duhurilor și suflările patimilor tulbură adîncul fără fund (abisul) al inimii. Dar prin chemarea Domnului Iisus Hristos se mistuie și se topesc de acolo ca ceara. Însă ele tot nu se liniștesc, ci, scoase de acolo, aprind prin simțuri suprafața minții. De aci mintea le

scoate repede și îndată simte pacea ⁹³². Dar să scape cu totul și să nu mai trebuiască să lupte, este cu neputință. Căci acest lucru e propriu numai celui ce a ajuns la bărbatul desăvârșit, care s-a retras cu totul din lume și stăruie neîncetat în paza inimii. De la acestea cel ce ia aminte se înalță treptat la înțelepciunea părului alb, sau la treapta vederii, lucru care e propriu celor desăvârșiți.

Deci cel ce împlinește acestea la vreme potrivită și cu bună rînduială, poate, după alungarea patimilor din inimă, să stăruie și în cîntare și să se apere și de gîndurile trezite prin simțuri și de tulburarea de la suprafața minții; de asemenea poate să caute cu ochiul trupesc și cu cel al minții — pentru că și de acesta e nevoie — la cer și să facă o rugăciune curată întru tot adevărul ⁹³³. Dar aceasta numai din cînd în cînd și cîte puțin, din pricina vrăjmașilor ce întind curse în văzduh.

Căci numai aceasta se cere de la noi, ca să fie inima noastră curățită prin supraveghere. Fiindcă «de e ră-

932. Minteia încălzită de dorul lui Dumnezeu, nu mai acordă atenție gîndurilor străine de El. Inima nu se mai îngustează prin plăcerea pentru lucrurile mărginite la care se referă aceste gînduri, ci se încălzește de dragostea lui Dumnezeu cel nesfîrșit și îi cîntă cu foc. Dar încă n-a ajuns la vederea lui Dumnezeu cel infinit, la liniștea conștiinței prezenței Lui. Patima mărginește vederea în adîncimea fără sfîrșit a Lui. Căldura cîntării poate dezlănțui și ea patimile care acoperă abisul inimii în care se vede nesfîrșirea dumnezeiască. Ele mai încearcă prin simțuri să tulbure mintea. Dar nu mai pot tulbura adîncul ei, ci numai suprafața ei și pentru scurt timp. Dar chemarea numelui lui Iisus lărgeste vederea. Căci prin umanitatea lui Iisus se poate privi în înfinitatea dumnezeirii Lui.

933. După ce a ajuns cîte puțin la nepătimire și prin aceasta la obișnuința privirii în adîncul fără fund al inimii și prin ea în abisul dumnezeiesc, poate să se ocupe și cu cîntarea și poate căuta și la înțelesurile lucrurilor, căci nu mai este ispitit de ele la rămînerea la ele, ca la singura realitate, deci la păcat. Dar a începe cu ele, înainte de dobîndirea nepătimirii, care îngustează mintea alipind-o la cele mărginite, înseamnă a face primul și al doilea fel de rugăciune și a fi ispitit la păcate, adică la alipirea de ele și la uitarea lui Dumnezeu.

dăcina sfântă, după Apostol, e vădit că vor fi și ramurile» (Rom. 11, 16) și rodul. Dar cel ce își ridică ochiul și mintea la cer și vrea să-și închipuie niscai lucruri gândite cu mintea (inteligibile) în afară de modul în care am grăit, oglindește mai degrabă idoli decît adevăr. Căci cîtă vreme inima este necurată, a doua și prima luare aminte nu poate înainta. Fiindcă precum la zidirea unei case nu punem întîi acoperișul, apoi temelia (aceasta e cu neputință), ci dimpotrivă întîi temelia, apoi zidirea și la urmă acoperișul, așa trebuie să cugeți că e și în acestea. Căci întîi ne păzim inima și ne micșorăm patimile din ea și prin aceasta punem temelia duhovnicească a casei. Apoi respingem suflarea duhurilor rele, răscolită prin simțurile din afară, prin a doua luare aminte, și așa scăpînd repede de război, ridicăm zidurile peste temeliile casei duhovnicești. Apoi prin ațintirea noastră desăvîrșită spre Dumnezeu, sau prin retragerea noastră (în noi), întindem acoperișul casei și așa desăvîrșim casa duhovnicească în Hristos Iisus Domnul nostru. Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Din viața Cuviosului Părintelui nostru MAXIM CAVSOCALIVITUL⁹³⁴

Întîlnindu-se Sfîntul Grigorie Sinaitul cu Sfîntul Maxim și stînd de vorbă cu el, între altele îi spuse și aceasta: «Te rog, preacinstite părinte, să-mi spui : ții rugăciunea minții ?». Iar acela zîmbi puțin și zise : «Nu vreau să-ți ascund, cinstite părinte, minunea Născătoarei de Dumnezeu care s-a făcut cu mine. Eu, din tinerețea mea, am avut multă credință în Stăpîna mea, Născătoarea de Dumnezeu, și am rugat-o cu lacrimi să-mi dea harul rugăciunii minții. Într-una din zile mergînd la biserica ei, cum aveam obiceiul, o rugam iarăși cu multă și nemăsurată căldură a inimii mele. Și acolo, cum sărutam cu dor sfînta ei icoană, îndată am simțit în pieptul meu și în inima mea o căldură și o flacără ce venea din sfînta icoană, care nu mă ardea, ci mă răcorea și îndulcea și aducea în sufletul meu o mare străpungere a inimii. De atunci, părinte, a început inima mea să zică înăuntru ei rugăciunea și mintea mea să se îndulcească de pomenirea lui Iisus al meu și a Născătoarei de Dumnezeu și să fie totdeauna cu pomenirea lor. Și, din acel timp, n-a mai lipsit rugăciunea din inima mea. Iartă-mă».

Iar Sfîntul Grigorie îi zise : «Spune-mi, sfinte, ai încercat vreodată în vreme ce ziceai rugăciunea «Doamne Iisuse Hristoase» ș.c., vreo prefacere dumnezeiască, vreun extaz, sau vreo ieșire, vreun rod al Sfîntului Duh ?». Și

934. Din *Viața Sf. Maxim Cavsocalivitul*, scrisă de Teofan și publicată de J. Halkin, în : «Analecata Bollandiana», tom. LIV, 1906, p. 25—112.

Sfântul Maxim îi răspunse : «O, părinte, pentru aceea am mers în loc pustiu și am dorit totdeauna liniștea, ca să mă bucur mai mult de rodul rugăciunii, care este o dragoste covârșitoare de Dumnezeu și o răpire a minții la Domnul». Iar Sfântul Grigorie îi zise : «Te rog, părinte, să-mi spui : le ai pe acestea de care grăiești ?» Sfântul Maxim zîmbi iarăși și-i zise : «Dă-mi să mînînc și nu-mi cerceta amăgirea». Atunci Sfântul Grigorie îi zise : «O, de aș avea și eu această amăgire a ta, sfinte ! Dar te rog să-mi spui : În vremea în care e răpită mintea ta la Dumnezeu, ce vezi cu ochii înțelegerii ?⁹³⁵ Și, oare, poate mintea atunci să-și înalțe, împreună cu inima, și rugăciunea ?» Iar Sfântul Maxim îi răspunse : «Nu poate, pentru că atunci cînd vine harul Sfântului Duh în om, prin mijlocirea rugăciunii, încetează rugăciunea. Căci atunci mintea este luată în stăpînire întregă de harul Sfântului Duh și nu mai poate să pună în lucrare puterile ei, ci rămîne în nelucrare și se supune numai Sfântului Duh și unde voiește Duhul Sfînt, acolo o duce, fie în văzduhul nematerial al luminii dumnezeiești⁹³⁶, fie la altă vedere de negrăit, sau adeseori la o grăire dumnezeiască. Scurt vorbind, precum voiește Mîngîietorul, sau Duhul Sfînt, așa mîngîie pe robii Săi. Precum îi trebuie fiecăruia, așa îi dă și harul Său.

Ceea ce zic, poate s-o vadă cineva limpede la prooroci și la apostoli care s-au învrednicit să vadă atîtea vederi, măcar că oamenii rîdeau de ei și îi socoteau ră-tăciți și beți (Fapte 2, 13); Proorocul Isaia L-a văzut pe Domnul pe tron înalt și ridicat și pe serafimi în jurul Lui (Is. 6, 2). Protomartirul Ștefan «a văzut cerurile

935. E îmbinarea obișnuită gîndirii răsăritene între contactul duhovnicesc cu realitatea lui Dumnezeu și între înțelegerea ei, între iluminarea de un sens al ei.

936. În ambianța unei înțelegeri total duhovnicești, care însă nu e numai subiectivă, ci e o prezență înțelegătoare și înțeleasă, mai presus de înțelegere a lui Dumnezeu.

deschise și pe Iisus Hristos la dreapta Tatălui» și celelalte (Fapte 7, 56).

În același fel și acum robii lui Hristos se învrednicesc să vadă felurite vederi, pe care unii nu le cred, nici nu le primesc în nici un fel că sînt adevărate, ci le socotesc amăgiri și pe cei ce le văd amăgiți. Eu mă minunez și nu pricep, cum s-au împietrit oamenii aceștia și au orbit cu sufletul, încît nu cred ceea ce a făgăduit nemincinosul Dumnezeu, prin prorocul Ioel, că le va da celor credincioși, acolo unde zice : «Voi vărsa din harul Meu peste fiecare credincios și peste robii și peste roabele Mele» (Ioel 3,1—2). Este vorba de harul pe care l-a dat Domnul nostru și îl dă și acum și îl va da pînă la sfîrșitul lumii, după făgăduința Sa, tuturor slugilor credincioase ale Sale. Iar cînd vine harul acesta al Duhului Sfînt peste fiecare, nu-i arată lucrurile obișnuite, nici cele ale lumii cunoscute cu simțurile, ci îi arată pe acelea pe care nu le-a văzut niciodată de la sine, nici nu și le-a închipuit. Atunci, mintea aceluia om învață de la Duhul Sfînt taine înalte și ascunse, pe care, după dumnezeiescul Pavel, nu poate să le vadă ochiul trupesc al omului, nici minte de om nu le poate născoci de la sine (1 Cor. 2, 9). Și, ca să înțelegi cum le vede mintea omului acestea, gîndește-te la ceea ce vreau să-ți spun.

Ceara, cînd e departe de foc, e tare și vîrtoasă ; iar dacă o arunci în foc, se topește și în mijlocul flăcării se aprinde și arde și se face întregă lumină și așa se sfîrșește întregă în foc și nu e chip să nu se topească în foc și să nu se facă ca apa. Așa și mintea omului : cînd e singură, fără să se întîlnească cu Dumnezeu, înțelege cîte sînt în puterea ei. Dar cînd se apropie de focul dumnezeiesc și de Duhul Sfînt, atunci e stăpînită cu totul de lumina dumnezeiască și se face întregă lumină și în flacăra Preasfîntului Duh se aprinde și se topește de în-

ţelegerea Lui şi nu mai e chip ca în focul dumnezeirii să înţelegă ale sale şi cele ce le vrea»⁹³⁷.

Atunci îi zise Sfântul Grigorie : «Dar sînt şi altele asemănătoare, care sînt amăgiri». Iar marele Maxim îi răspunse : «Altele sînt semnele amăgirii şi altele ale harului. Astfel, duhul rău al amăgirii, cînd se apropie de om, îi zăpăceşte mintea şi o sălbăticeşte; îi face inima aspră şi o întunecă ; îi pricinuieste frică, temere şi mîndrie ; îi înăspreşte ochii, îi tulbură creierul, îi înfioară tot trupul ; îi iscă, prin nălucire, în faţa ochilor o lumină care nu străluceşte şi nu e curată, ci roşie ; îi scoate mintea din frîu şi o îndrăceşte ; îl mişcă să spună cu gura cuvinte necuviincioase şi hulitoare. Şi cel ce vede acest duh al amăgirii de mai multe ori, se mînie şi se umple de furie. El nu cunoaşte deloc smerenia, nici plînsul şi lacrima adevărată, ci totdeauna se laudă cu bunătăţile lui ; e plin de slava deşartă şi fără înfrînare şi temere de Dumnezeu şi totdeauna e stăpînit de patimi. Iar la urmă de tot îşi iese cu totul din minţi şi vine la pierzania deplină. Fie ca Domnul să ne izbăvească, prin rugăciunile tale, de această amăgire.

Iar semnele harului sînt acestea : Cînd vine la om harul Preasfîntului Duh, îi adună mintea şi-l face să fie cu luare aminte şi smerit, îi aduce aminte de moarte, de păcatele lui, de judecata viitoare şi de osînda veşnică ; îi face sufletul de se frînge uşor, de plînge şi se tînguieşte ; îi face şi ochii liniştiţi şi plini de lacrimi. Şi cu cît se apropie mai mult de suflet, cu atît îl mîngîie mai tare prin sfintele patimi ale Domnului nostru Iisus Hristos şi prin nemărginita Lui iubire de oameni şi-i prilejuieşte minţii vederi înalte şi adevărate şi anume : 1) cu privire la puterea necuprînsă a lui Dumnezeu, care

937. Chiar în relaţia de iubire cu altul, înţelegerea noastră e şi topire a noastră şi uitare de noi. Ne înţelegem pe noi şi pe celălalt ca o unitate plină de căldură.

cu un singur cuvînt a adus toate din neființă la ființă ; 2) cu privire la puterea nemărginită, care singură cîrmuiește și are grijă de toate ; 3) cu privire la necuprinsul Sfintei Treimi și la noianul nestrăbătut al ființei dumnezeiești și celelalte. Atunci mintea omului parcă e răpită de acea lumină și luminată de lumina cunoștinței dumnezeiești. Inima i se face senină și blîndă și dă la iveală roadele Sfîntului Duh : bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, compătimirea, iubirea, smerenia și celelalte. Sufletul lui primește o bucurie de negrăit».

Auzind acestea Sfîntul Grigorie Sinaitul a rămas uitmit și se minuna de cele ce-i spunea dumnezeiescul Maxim și nu-l mai numea om, ci înger pămîntesc.

DIN VIAȚA SFÎNTULUI GRIGORIE, Arhiepiscopul Salonicului, Făcătorul de minuni.

**Că toți creștinii îndeobște trebuie
să se roage neîncetat**

Să nu socotească cineva, frații mei creștini, că numai cei sfințiți și călugării sînt datori să se roage neîncetat și totdeauna, și nu și mirenii. Nu, nu. Toți creștinii îndeobște sînt datori să se afle totdeauna în rugăciune. Căci Prea Sfîntul Filotei, patriarhul Constantinopolei, scrie în «Viața» Sfîntului Grigorie al Salonicului, că avea un frate iubit, numit Iov, om foarte simplu și tare virtuos, cu care vorbind odată Sfîntul îi grăi și despre rugăciune și despre datoria fiecărui creștin de rînd să se nevoiască totdeauna la rugăciune și să se roage neîncetat. Căci Apostolul Pavel poruncește tuturor creștinilor îndeobște: «Rugați-vă neîncetat» (1 Tes. 5, 17). La fel zice și Proorocul David, măcar că era împărat și avea toate grijile împărăției sale : «Văzutu-L-am pe Domnul înaintea mea pururea» (Ps. 15,8), adică Îl văd în chip înțelegător prin rugăciune pe Domnul totdeauna înaintea mea. Iar Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu învață pe toți creștinii, spunîndu-le că trebuie să pomenim prin rugăciune numele lui Dumnezeu de mai multe ori decît răsufălăm.

Și spunînd Sfîntul către prietenul său Iov acestea și alte multe, îi mai spuse și că trebuie să dăm și noi as-

cultare îndemnurilor Sfinților ; și că trebuie nu numai să ne rugăm totdeauna, ci să învățăm și pe toți ceilalți îndeobște, călugări și mireni, înțelepți și simpli, bărbați, femei și copii, și să-i îndemnăm să se roage neîncetat.

Auzind acestea, bătrînului acelaia Iov, i se păru un lucru nou și a început să se împotrivească și să spună că pentru a se ruga cineva totdeauna trebuie să fie dintre pustnici și călugări, care sînt în afara lumii și a grijilor din ea, și nu dintre mireni care au atîtea griji și slujiri. Sfîntul îi dădu iarăși și alte mărturii și dovezi cu neputință de respins, dar bătrînul Iov nu se lăsă înduplecat. Dumnezeiescul Grigorie, ocolind vorba multă și cearta, tăcu și plecă în chilia lui, ca și bătrînul Iov. Dar mai pe urmă, cînd Iov se ruga în chilia lui singur, i se arată înainte îngerul Domnului, trimis de Dumnezeu, care voiește mîntuirea tuturor oamenilor; și după ce-l muștră mult că s-a sfădit cu Sfîntul Grigorie și i s-a împotrivit în lucruri vădite, de care atîrnă mîntuirea creștinilor, îi porunci din partea lui Dumnezeu să ia aminte bine în viitor și să se păzească să nu mai spună ceva protivnic unui astfel de lucru prea folositor sufletului, pentru că se împotrivește vocii lui Dumnezeu; nici cu mintea să nu mai voiască să primească vreun gînd protivnic, sau să cugete altfel de cum i-a spus dumnezeiescul Grigorie. Atunci, acel prea simplu bătrîn Iov merse îndată la Sfîntul și căzu la picioarele lui, cerînd iertare pentru împotrivirea lui și-i dezvălui toate cîte i le-a spus îngerul Domnului.

Vedeți, frații mei, cum sînt datori toți creștinii îndeobște, de la mic la mare, să spună totdeauna rugăciunea minții : «Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă» și să se obișnuiască totdeauna să o spună și mintea și inima lor ? Gîndiți-vă cît Îl mulțumim pe Dumnezeu prin aceasta și cît folos vine din aceasta, dacă a trimis, din marea Lui iubire de oameni, și un înger din cer ca să ne

descoperire, ca să nu mai avem nici-o îndoială despre aceasta.

Dar ce zic mirenii? «Noi sîntem prinși în atîtea treburi și griji ale lumii și cum e cu puțință să ne rugăm neîncetat?»

Eu le răspund că Dumnezeu nu ne-a poruncit nici-un lucru cu neputință de împlinit, ci ne-a poruncit numai acelea pe care putem să le facem. De aceea și aceasta este cu puțință să o îplinească fiecare : să caute cu osteneală mîntuirea sufletului său. Căci dacă ar fi cu neputință, ar fi cu neputință tuturor mirenilor îndeobște și nu s-ar afla atîția și atîția care o împlinesc în lume. Dintre aceștia poate fi dat ca pildă și acel minunat Constantin, tatăl Sfîntului Grigorie. Acesta, măcar că era în palatul împărătesc și era numit tatăl și învățătorul împăratului Andronic și se ocupa în fiecare zi cu treburile împărătești, pe lîngă cele ale casei sale, — căci era foarte bogat și avea multe averi și mulți slujitori și copii și femeie —, totuși era atît de nedespărțit de Dumnezeu și atît de predat rugăciunii neîncetate a minții, că de multe ori uita cele ce le vorbise împreună cu împăratul și cu dregătorii din palat privitor la treburile împărăției și întreba iarăși o dată și de două ori despre treburile acestea. De aceea, ceilalți dregători, care nu știau pricina, se supărau și îl osîndeau că uită așa de repede și supără pe împăratul, întrebîndu-l a doua oară. Dar împăratul, care știa pricina, îl apăra și zicea: «Constantin are gîndurile lui și ele nu-l lasă să fie cu luare aminte la cuvintele noastre, care sînt vremelnice și deșarte. Mintea binecuvîntatului și fericitului Constantin este pironită de cele adevărate și cerești și, de aceea, uită cele pămîntești, pentru că toată atenția lui este la rugăciune și la Dumnezeu».

De aceea Constantin era respectat (cum zice Prea Fericitul Patriarh Filotei) și foarte iubit de împăratul și de toți dregătorii împărăției, precum era iubit și de Dum-

nezeu, și a fost învrednicit să facă și minuni. Căci suindu-se odată (zice Prea Sfântul Filotei în «Viața» Sfântului Grigorie, a fiului lui), într-o corabie cu toată familia ca să meargă mai sus de Galata la un pustnic, care se liniștea acolo, pentru rugăciune și binecuvîntare, pe drum a întreat pe slujitorii săi dacă au luat ceva de mîncare ca să ducă lui Avva acela. Aceia îi spuseră că au uitat din pricina grabei și n-au luat nimic. Binecuvîntatul s-a întristat puțin, dar n-a spus nimic, ci mergînd înainte cu caicul și-a vîrît mîna sa în mare și cu rugăciunea tăcută a minții a rugat pe Dumnezeu, Stăpînul mării, să-i dea ceva de mîncare. Și, puțin după aceea (o, minunate fapte cu care slăvești Hristoase Împărate pe robii Tăi !) scoase mîna lui din mare, ținînd un pește foarte mare, pe care aruncîndu-l în corabie în fața slujitorilor săi, zise: «Iată a avut Domnul grijă de noi și de Avva, robul Său, și i-a trimis ceva de mîncare». Vedeți, frații mei, cu ce fel de slavă slăvește Iisus Hristos pe robii Săi, care sînt totdeauna cu El și cheamă totdeauna prea sfîntul și prea dulcele Lui nume ?

Dar dreptul și sfîntul acela Evdochim, nu era și el în Constantinopol și în palat și ocupat cu treburile împărătești? Nu se întîlnea cu împăratul și cu dregătorii palatului în atîtea griji și ocupații ? Cu toate acestea avea totdeauna rugăciunea minții nedespărțită de mintea lui (cum istorisește Simeon Metafrastul, în «Viața» lui). De aceea, de trei ori fericitul, măcar că se afla în lume și în cele lumești, trăia cu adevărat o viață îngerească și mai presus de lume și s-a învrednicit să ia de la Dătătorul de răsplată Dumnezeu și un sfîrșit fericit și dumnezeiesc.

Și alți mulți și nenumărați au fost în lume și s-au aflat în întregime dăruiți rugăciunii mîntuitoare a minții, precum ne spune istoria. Drept aceea, frații mei creștini, vă rog și eu împreună cu dumnezeiescul Gură de

Aur, pentru mîntuirea sufletului vostru, să nu nesocotiți această datorie a rugăciunii. Urmați pilda celor de care v-am vorbit, pe cît puteți. Și dacă lucrul acesta vi se pare greu la început, fiți siguri și încredințați, ca din partea Atotțiitorului Dumnezeu, că însuși numele Domnului nostru Iisus Hristos, chemat neîncetat de noi, ne va ușura toate greutatețile și cu vremea, cînd ne vom obișnui și ne vom îndulci cu el, vom cunoaște prin cercare că acest lucru nu e cu neputință, nici greu, ci cu putință și ușor.

De aceea și Sfîntul Pavel, care a știut mai bine decît noi folosul cel mare pe care-l aduce rugăciunea, ne-a îndemnat să ne rugăm neîncetat (1 Tes. 5, 17). N-a voit el să sfătuiască niciodată vreun lucru greu și cu neputință, pe care nu l-am fi putut împlini, căci atunci ne-am fi arătat ca neascultători și călcători ai poruncii lui și drept urmare vrednici de osîndă. Ci scopul Apostolului, care a zis să ne rugăm neîncetat, a fost ca să ne rugăm cu mintea noastră, ceea ce este cu putință să facem totdeauna. Căci și cînd facem un lucru de mîna și cînd ne plimbăm și cînd ședem și cînd mîncăm și cînd bem, totdeauna putem să ne rugăm cu mintea noastră și să facem rugăciunea minții bine plăcută lui Dumnezeu și adevărată. Cu trupul putem să lucrăm și cu sufletul să ne rugăm. Omul din afară poate să împlinească orice slujbă cu trupul și omul dinăuntru poate să fie dăruit slujirii lui Dumnezeu și să nu lipsească niciodată de la lucrul cel duhovnicesc al rugăciunii cu mintea. Căci așa ne poruncește Dumnezeu-Omul Iisus în Sfînta Evanghelie, zicînd : «Iar tu cînd te rogi, intră în cămara ta și închizînd ușa ta, roagă-te Tatălui tău întru ascuns» (Matei 6,4). Cămara sufletului este trupul. Ușile ființei noastre sînt cele cinci simțuri. Sufletul intră în cămara lui, cînd mintea nu umblă de colo pînă colo în lucrurile lumii, ci stăruiește în inima noastră. Și simțurile noastre le închidem și rămîn asigurate, cînd nu le lăsăm să se

alipească de lucrurile supuse lor și arătate. În felul acesta mintea rămîne liberă de orice împătımire lumească și se unește prin rugăciunea ascunsă a minții cu Dumnezeu Tatăl nostru. Și atunci zice: «Tatăl tău cel ce vede întru ascuns, îți va da ție la arătare» (Matei 6,6).

Dumnezeu, cunoscătorul celor ascunse, vede rugăciunea minții tale și o răsplătește cu daruri arătate și mari. Pentru că aceasta este rugăciunea adevărată și desăvîrșită și ea umple sufletul de harul dumnezeiesc și de darurile (harismele) duhovnicești. Căci cu cît închizi mirul mai mult în vas, cu atît vasul răspîndește mai multă mireasmă. Așa e și rugăciunea : cu cît o întipărești mai mult în inima ta, cu atît o umple mai mult de harul dumnezeiesc. Fericiți și norocoși sînt cei ce se obișnuiesc cu acest lucru ceresc, căci cu el biruiesc orice ispită de la dracii cei răi, precum și David a biruit pe îngîmfatul Goliat (1 Împ. 17, 51). Cu ea sting poftele fără rînduială ale trupului, precum și cei trei tineri au stins văpaia cuputorului (Dan. 7,25-26). Cu această lucrare a rugăciunii minții îmblînzesc patimile, precum și Daniel a îmblînzit leii sălbatici (Dan. 6,18 urm.). Cu ea coboară roua Sfințului Duh în inima lor, precum a coborît Ilie ploaia în Carmel (3 Împ. 18,45).

Această rugăciune a minții este cea care urcă pînă la tronul lui Dumnezeu și se păstrează în cupe de aur ca să fie tămîiat cu ea Domnul, precum zice Ioan Cuvîntătorul de Dumnezeu în Apocalipsă: «Și douăzeci și patru de bătrîni au căzut înaintea Mielului, avînd fiecare alăute și cupe de aur pline de tămîie, care sînt rugăciunile Sfinților» (Apoc. 5,7). Această rugăciune a minții este o lumină care luminează totdeauna sufletul omului și aprinde inima lui cu flăcările iubirii lui Dumnezeu. Ea este o verigă care ține uniți și împreunați pe Dumnezeu și omul. O, har neasemănat al rugăciunii minții ! Ea face pe om să fie totdeauna în convorbire cu Dumnezeu. O, lucrare cu adevărat minunată și deosebită ! Să fii

deodată cu oamenii trupește și să te afli cu Dumnezeu în chip înțelegător. Îngerii nu au glas material, ci cu mintea lor aduc lui Dumnezeu doxologia neîncetată. Aceasta este lucrarea lor. Ei îi este închinată toată ființa lor.

Deci și tu, frate, cînd intri în camera ta și închizi ușa, sau cînd mintea ta nu sare de colo pînă colo, ci intră în inima ta și simțurile tale sînt întărite, și nu sînt pironite de lucrurile lumii acesteia, și pe lîngă aceasta te rogi totdeauna cu mintea ta, te faci asemenea cu sfinții îngeri ; și Tatăl tău, care vede rugăciunea ta tainică, pe care o aduci în ascunsul inimii tale, te va răsplăti cu mari daruri (harisme) întru arătare. Și ce bun mai mare și mai bogat poți să afli decît acesta, de a te afla, cum am spus, împreună cu Dumnezeu în chip înțelegător și de a fi în convorbire neîncetată cu El ? Căci fără El nu poate să fie vreodată vreun om fericit nici aici, nici în cealaltă viață.

Drept aceea, frate, oricine ai fi, cînd iei în mîinile tale cartea aceasta și, citind-o, vei cerca folosul ei în sufletul tău, te rog cu căldură, adu-ți aminte să faci și o rugăciune către Dumnezeu, cu un «Doamne miluiește», pentru păcătosul suflet al aceluia care s-a ostenit cu această carte și al aceluia care a cheltuit ca să o tipărească. Căci aceștia au mare nevoie de rugăciunea ta, ca să afle mila dumnezeiască pentru sufletul lor și tu pentru al tău. Fie, fie!⁹³⁸.

938. Tot acest cuvînt se vede că e scris de Nicodim Aghioritul care, împreună cu mitropolitul Macarie al Corintului, a întocmit colecția *Filocaliei*. El cere rugăciunea cititorului pentru sine și pentru Ioan Mavrocordat, unul din membrii familiei domnitoare a țărilor române, care a suportat cheltuiala tipăririi primei ediții a *Filocaliei* (Veneția, 1782). E un cuvînt de încheiere al *Filocaliei* grecești, alcătuit de Nicodim Aghioritul. El se folosește, pentru prima parte, de «Viața» Sfîntului Grigorie Palama scrisă de patriarhul Filotei de Constantinopole, ucenicul Sfîntului Grigorie Palama, dar redă și extrasele din ea cu cuvintele sale.

DIN ISTORIA ISIHASMULUI
ÎN
ORTODOXIA ROMÂNĂ

Isihaştii sau sihaştrii şi rugăciunea lui Iisus în tradiţia ortodoxiei româneşti

Publicînd în traducere germană «Cele o sută de capete» ale lui Calist şi Ignatie Xanthopol, A. M. Ammann vorbeşte de rolul avut de isihaşti în Biserica greacă şi rusă⁹³⁹. El nu aminteşte însă nimic de existenţa isihasmului şi a spiritualităţii filocalice şi isihaste în viaţa ortodoxiei româneşti, desigur din lipsa de cunoştinţă a limbii române.

Dar, după Nil Sorschi (1433—1508), Ammann trebuie să treacă direct la isihasmul reînnoit în Rusia la sfîrşitul secolului XIX de către Paisie Velicicovschi. Pentru tot acest răstimp el spune doar în general că scrierile filocalice, care circulau în manuscrise la Athos, «nu erau străine de Răsăritul greco-slav».

Dar vorbind de renaşterea spiritualităţii filocalice în Rusia la sfîrşitul secolului XVIII, el observă : «Nu e de mirare că Filocalia, îndată ce a fost tipărită la Veneţia (la 1792), şi-a luat drumul răspîndirii din Moldova, din Principatul familiei Mavrocordat. Acolo trăia în mînăstirea Neamţ (Njamec-Kloster), nu departe de Tiraspol,

939. *Op. cit.*, p. 8. Lipsa cunoaşterii istoriei noastre îi face adeseori pe occidentali să pună românilor care merg în Apus întrebări de mare naivitate. După ce aceştia spun că sînt ortodocşi, aceia conchid : «Dacă sînteţi ortodocşi, sînteţi slavi, căci greci nu sînteţi, iar ortodoxie ştim că e numai greacă şi rusă (l'Orthodoxie gréco-russe)». Iar cînd românul ortodox precizează : «Nu sîntem slavi, ci latini ortodocşi», occidentalul întrează : «Dar ce a dat ortodoxia românească Ortodoxiei în general ? Nu se cunoaşte nici o contribuţie a ei la spiritualitatea ortodoxă».

călugărul Paisie Velicicovschi, care petrecuse mulți ani în Athos. Acest rus cunoscător al limbii grecești a tradus din cele 36 bucăți ale Filocaliei grecești, 24 în slavona bisericească, și pe acestea le-a publicat sub titlul «Dobrotoliubie» în anul 1794, în patru părți și două volume în St. Petersburg». Ecoul mare pe care l-a avut ea, a făcut ca în 1857 să se publice într-o a doua ediție, în șase volume. Din 1867 fostul episcop de Tambov și Vladimir, devenit pustnic sub numele de Teofan Zăvoritul, a început s-o publice într-o traducere rusă în cinci volume. Această operă a avut o imensă influență în spiritualitatea și în teologia rusă ⁹⁴⁰.

Am vrea să explicăm puțin aci de ce *nu e de mirare* că Filocalia sau scrierile filocalice, și-au luat drumul răspîndirii lor în Rusia tocmai din Moldova.

Lucrul acesta se explică din faptul că în țările române isihasmul și spiritualitatea filocalică în general s-a introdus încă din secolul XIV și a rămas o realitate neîntreruptă în tot timpul următor, ca și în Athos, datorită unei anumite existențe de sine stătătoare pe care au putut-o păstra aceste țări și datorită legăturilor lor strînse cu muntele Athos. În secolul XVIII călugărul Paisie, venit de la Poltava, a găsit astfel în Moldova un monahism, care, prin numeroși reprezentanți ai lui, practica, în continuarea neîntreruptă a acestei tradiții, o viață isihastă (de sihaștri), însuflețită de rugăciunea lui Iisus.

Tocmai datorită acestei existențe de sine a țărilor române și unei dezvoltări a vieții mănăstirești, pe care au putut-o menține ele, și copierii bogate de manuscrise de spiritualitate ortodoxă, iar mai târziu tipăririi de cărți cu acest conținut, din care unele puteau fi trimise și la celelalte popoare ortodoxe, s-a putut menține neîncetat spiritualitatea Sfinților Părinți în acest monahism. Aceasta, la rîndul ei, a făcut ca și în creația teologică

940. *Op. cit.*, p. 8—10.

românească să se mențină linia veche patristică, printr-un Neagoe Basarab, prin Varlaam, Dosoftei, Dimitrie Cantemir, în vreme ce teologia greacă și rusă a oscilat între influența catolică și cea protestantă (de ex. la greci, între tendința catolicizantă a lui Meletie Sirigul și patriarhul Dositei al Ierusalimului și cea protestantizantă a lui Ciril Lucaris, Mitrofan Critopol, Ioan Cariofil; iar la ruși, între tendința catolicizantă a Școlii de la Kiev, pînă la Petru cel Mare, și între cea protestantizantă care începe de la Petru cel Mare prin Teofan Procopovici, pînă ce prin Dimitrie Cantemir începe să se descopere linia ortodoxă în spiritualitate, întărită apoi prin Vasile de la Poiana Mărului și Paisie Velicicovschi, trăitori în Moldova, unde au venit foarte probabil după ce au aflat de monahismul acesteia prin Dimitrie Cantemir).

Mitropolitul Tit Sîmedrea a scos la iveală faptul că în jurul lui Grigorie Sinaitul, printre călugării de alte nații ortodoxe, s-au aflat și călugări români ⁹⁴¹. Istoricul român Răzvan Teodorescu zice: «Existența unui monahism românesc în perioada anterioară celei de a doua jumătăți a sec. XIV, cu unele ecouri ale vieții călugărești din Peninsula Balcanică, din centre de seamă, precum cel din Chalcidica (Athos), sau de mai aproape, precum cele de la Paroria și Kelifarevo... poate fi bănuită cu temei, unele modeste schituri de lemn sau chiar de piatră, a căror amintire nu s-a păstrat, putînd aduna laolaltă, pe malul Dunării sau sub munte, în întinsele regiuni păduroase, sau cele colinare, pe călugării care, departe de orașe..., își vor fi organizat existența după canoanele cinului monahal ortodox... înaintea apariției pri-

941. «Monahismul în Țara Românească înainte de 1370, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), nr. 7—8, p. 675. Vezi textele pe care se întemeiază mitrop. Tit Sîmedrea în *Filocalia românească*, vol. VII, la notele 113—119.

melor mînăstiri cunoscute documentar în Moldova și Muntenia»⁹⁴².

Existența monahilor în Țara Românească, alături de existența unui cler de mir înainte de așezarea la 1359 a primului mitropolit statornic la Curtea de Argeș, e atestată și în actul sinodal din Constantinopol^{943a}. Carmen Laura Dumitrescu datează numai pictura unei biserică rupestre de lângă Cîmpulung (Dimbovița) ca fiind de pe la sfîrșitul secolului XIII^{943b}.

Pavel Chihaia pune începutul acestor mici așezări isihaste în legătură cu influența Școlii Sfîntului Teodosie, un ucenic bulgar al lui Grigorie Sinaitul, de la Kelifarevo (la 12 km. sud de Tîrnovo, în munți)⁹⁴⁴.

Emil Turdeanu, deși mai critic în ce privește prezența unor români în jurul lui Grigorie Sinaitul la Paroria,

942. Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV), București, 1974, p. 219—220.

943 a. Tit Sîmedrea, *art. cit.*, p. 674.

943 b. *Biserica rupestră Corbii de Piatră, cel mai vechi ansamblu de pictură cunoscută astăzi în Țara Românească*, în rev. «Studii și cercetări de istoria artei», seria «Arta plastică», anul 1975, tom 22, p. 23 și 43. Se pare că peșterile săpate în stîncă în preajma ei, dincolo de rîu, atestă un isihasm sinait anterior celui din secolul XIV, căci acele peșteri imită peșterile de dincolo de rîu din fața mînăstirii întemeiate în 475 de Sf. Sava, la răsărit de Betleem (mînăstire care-i poartă numele) și unde petreceau încă din sec. V călugări besi sau traci (vezi Pr. D. Stăniloae, *Besii în mînăstirile din Orient*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976, nr. 5—6, p. 587—590).

944. Pavel Chihaia, *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab*, București, 1975, în special capitolul: Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului (p. 240—255). Autorul vorbește de «întemeierea unor așezări monahale ortodoxe de la 1346 înaintea unor cuiburi isihaste, care fac pandant celor întemeiate de Nicodim, cîțiva ani mai tîrziu, la Vodița și Tismania olteană (să nu uităm că Nicodim este format la aceeași școală isihastă a lui Teodosie de la Kelifarevo — și Chihaia citează aci pe Răzvan Theodorescu, *Op. cit.*, p. 219 — atît de importantă pentru începuturile monahismului românesc); acestea din urmă au fost întemeiate mai tîrziu și cu o altă organizare a vieții monahale, anume aceea cenobitică» (p. 247).

admite ca foarte probabilă prezența unor români la Kelifarevo, în jurul Sfântului Teodosie, și ca deplin dovedită pătrunderea spiritualității acestui centru la nordul Dunării : «Tradiția culturală a Paroriei va pătrunde la nordul Dunării cîțiva ani mai tîrziu (după moartea lui Grigorie Sinaitul, întîmplată la 1346) prin intermediul unui alt centru isihast, mînăstirea de la Kelifarevo, întemeiată de Teodosie, ucenicul lui Grigorie Sinaitul, în apropiere de Tîrnovo. Vom vedea mai tîrziu care a fost rolul lui în formarea literaturii slave în Țările Române. Dar trebuie să spunem încă aci că datorită ucenicilor bulgari de la Paroria, cu Teodosie în frunte, datorită mai ales focarului de spiritualitate isihastă aprins la Kelifarevo, opera lui Grigorie Sinaitul a fost tradusă în bulgară și răspîndită apoi în nordul Dunării»⁹⁴⁵.

Iar în altă parte, Emil Turdeanu menționează un loc din «Viața» Sfîntului Teodosie, scrisă de patriarhul Calist al Constantinopolului : «Îndată ce s-a așezat în locul muntos, numit vulgar Kelifarevo, vestea a zburat peste tot, mai repede ca pasărea, nu numai la poporul bulgar, ci și la sîrbi, unguri (cred că e vorba de românii ardeleni, aflați în Ungaria, n.n.) și români și chiar și la cei ce trăiesc în jurul Mesimbriei». Menționînd acest loc, Emil Turdeanu zice : «Popularitatea de care se bucura printre români are ceva șansă de a traduce realitatea»⁹⁴⁶.

Spiritualitatea isihastă a venit, fără îndoială, și prin legăturile strînse ce le avea Țara Românească cu mînăstirea Cutlumuș din Sfîntul Munte. Ajutoarele date de voievodul Vladislav I pentru zidirea din nou a acestei mînăstiri sub starețul Hariton, au făcut ca în această mînăstire să se așeze mai mulți călugări români tocmai în această perioadă în care isihasmul se afla în floare și

945. *La littérature bulgare au XIV-e siècle et sa diffusion dans les pays danubiens*, Paris, 1947, p. 16.

946. *Op. cit.*, p. 36.

era sprijinit de patriarhii Calist și Filotei, ucenicii Sfîntului Grigorie Palama, dintre care primul a trimis, la cererea voievodului Nicolae Alexandru Basarab, pe Iachint de Vicina ca prim Mitropolit al Țării Românești. Acești călugări nu s-au închis definitiv în Athos. Ei veneau uneori acasă. Așa au venit înainte de 1370, pentru că nu se puteau împăca cu viața de obște de acolo, fiindcă în Țara Românească duseseră o viață mai liniștită în micile schituri din ea. După ce voievodul Vladislav obține, prin corespondență, de la starețul Hariton al Cutlumușului, îngăduința ca călugării plecați din Țara Românească, să ducă o viață mai de sine, acești călugări se duc din nou în Cutlumuș și unul din ei, Melchisedec, ajunge chiar egumenul mînăstirii (între 1370—1375). El fusese în țară protopopol Mihai, deci era un om mai ridicat din punct de vedere cultural și spiritual. Un altul era ieromonahul Iacob ⁹⁴⁷.

La 1372, însuși starețul Hariton din Cutlumuș e adus de voievodul Vladislav ca mitropolit la Curtea de Argeș, după moartea lui Iachint, întîmplată în același an. Dar, la 1376 Hariton se retrage din nou la Athos, ajungînd protos al Sfîntului Munte. În această calitate, la 1378, el dă călugărilor din Cutlumuș o seamă de sfaturi, care amintesc de învățătura isihastă ⁹⁴⁸.

Un alt impuls de viață călugărească în duh isihast a venit în Țara Românească prin Nicodim, întemeietorul mînăstirilor cu viață de obște. E un «consens general asupra faptului că Nicodim a fost un adept al isihasmului» ⁹⁴⁹. Aceasta are corespondență cu patriarhul Eftimie de Tîrnovo, un ucenic al Sfîntului Teodosie. Nicodim ce-

947. P. Lemerle, *Actes de Cutlumuș*, Paris, 1946, nr. 30—31. Despre acești călugări a se vedea la Răzvan Theodorescu, *Op. cit.*, p. 246.

948. Răzvan Theodorescu, *Op. cit.*, p. 210, care citează pe P. Lemerle, *Actes de Cutlumuș*, 1946, nr. 36, p. 134—138.

949. Răzvan Theodorescu, *Op. cit.*, p. 257.

rea răspuns lui Eftimie la anumite întrebări și primea răspuns la ele⁹⁵⁰. Patriarhul Eftimie era prieten și cu Antim, al treilea Mitropolit al Țării Românești, grec din Constantinopol, căruia îi răspunde de asemenea la unele întrebări⁹⁵¹. Patriarhul Eftimie a dat un și mai mare avînt traducerilor de scrieri duhovnicești din grecește, fiind el însuși un autor de scrieri proprii de caracter duhovnicesc. Scrierile lui au avut mare ecou în țările românești. Viața Sfintei Paraschiva, scrisă de el, e redată de mitropolitul Varlaam în «Cartea de învățătură» a sa, iar din «Panegiricul la Sfîntul Constantin și Elena» scris de Eftimie, Neagoe Basarab ia multe pasagii în «Învățăturile» sale⁹⁵².

În Moldova, începînd de la Alexandru cel Bun, care pune Mitropolia de la Suceava în legături cu Constantinopolul, se aduc operele unor autori isihăști, ca Grigorie Sinaitul și patriarhul Filotei, care se traduc aici în slava bisericească⁹⁵³.

Dar cu siguranță că aceste scrieri isihaste — ca și cele venite prin Kelifarevo —, deși în traduceri slavone, nu au rămas fără o rodire în viața călugărească românească. Altfel nu s-ar fi simțit nevoia să fie copiate și răspîndite în țările române.

Roadă lor o vedem de fapt în bogata răspîndire a tipului călugăresc de *sihastru*, răspîndit în aceste țări. Cuvîntul «sihastru» este transcrierea românească a cuvîntului «isihast». Așa cum patriarhul Calist e numit în manuscrisele românești «Calistru», așa cuvîntul isihast

950. E. Norocel, *Sf. Eftimie, ultimul patriarh de Tîrnovo și legăturile lui cu țările românești*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», nr. LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 565—570. Vezi și Emil Turdeanu, *Op. cit.*

951. Emil Turdeanu, *Op. cit.*, p. 120. Eftimie cunoscuse pe Antim probabil cu ocazia însoțirii dascălului său Teodosie la Constantinopol, în ultimii ani ai vieții acestuia.

952. Emil Turdeanu, *Op. cit.*, p. 96, 105—106.

953. Răzvan Theodorescu, *Op. cit.*, p. 341.

a devenit în rostirea românească «sihastru» (după *st* al unui cuvânt grecesc, românii au adăugat un *r*, poate și prin influența termenului grec ἡσυχαστήριον, loc de liniștire, devenit în limba românească : sihăstrie).

Aproape pretutindeni unde s-au înălțat mânăstiri mai mari, au existat prin împrejurimi unul sau mai mulți «sihaștri». Acești «sihaștri» locuiau de multe ori în chilii săpate în stînci, sau în bordeie de lemn. În cartea citată a lui Pavel Chihaia sînt date în fotografie ușile mai multor astfel de chilii în stînci din munții Buzăului. Lîngă mînăstirea Putna, într-o stîncă de deasupra unei văi din apropiere, dăinuiește pînă azi chilia lui Daniil Sihastru. Se poate presupune că Ștefan cel Mare a zidit mînăstirea Putna atras de acest loc prin viața ce o ducea în împrejurimi Daniil Sihastru, care era, după tradiție, duhovnicul lui. După ce acesta s-a retras în părțile Voronețului, Ștefan cel Mare a zidit și acolo o mînăstire, Voronețul, unde Daniil Sihastru e și înmormîntat⁹⁵⁴. La fel, lîngă Tismana se află chilia în stîncă unde se spune că ar fi petrecut uneori ca sihastru întemeietorul mînăstirii, Nicodim. Neculce, care ne spune că Voronețul a fost

954. Ion Neculce ne transmite o tradiție după care «Ștefan Vodă mergînd de la cetatea Neamțului în sus pe Moldova, a mers la Voroneț, unde trăia un părinte sihastru, pe nume Daniil și bătînd la ușa sihastrului să-i descuie, a răspuns sihastrul să aștepte Ștefan Vodă afară pînă își va isprăvi ruga; și după ce și-a isprăvit sihastrul ruga, l-a chemat în chilie pe Ștefan Vodă și s-a spovedit Ștefan Vodă la dînsul și a întrebat Ștefan Vodă pe sihastru, ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu turcii: închina-va țara la turci, sau ba? Iar sihastrul a zis să nu o închine, că războiul este al lui; dar după ce va izbîndi, să facă o mînăstire acolo, în numele Sfîntului Gheorghe, să fie hramul bisericii. Deci au și purces Ștefan Vodă în sus, pe la Cernăuți și pe la Hotîn și au strîns oaste fel de fel de oameni și a purces în jos. Iar turcii înțelegînd că va să vie Ștefan Vodă cu oaste în jos, au lăsat și ei cetatea Neamțului de a se mai bate și au început a fugi spre Dunăre. Iar Ștefan Vodă îi urmări și îi bătă pînă i-au trecut Dunărea. Și întorcîndu-se înapoi Ștefan Vodă s-a apucat și a făcut mînăstirea Voroneț și i-au pun bisericii hramul Sfîntului Gheorghe» (*O samă de cuvinte*, Ed. Cartea Românească, 1938, p. 12).

zidit de Ștefan cel Mare la îndemnul lui Daniil Sihastru, ne spune că și Alexandru Lăpușeanu a zidit Slatina la îndemnul unui alt sihastru ⁹⁵⁵.

Dar odată ce se zidea în apropiere o mânăstire, viața sihăstrească nu înceta în împrejurimile mai greu accesibile ale ei. Pe valea Putnei, nu departe de mânăstire, s-a înfiripat o «sihăstrie» pentru călugării care voiau să ducă o viață de liniște, închinată rugăciunii. «Sihăstria» aceasta a durat pînă la ocuparea Bucovinei de către Austria, mai precis pînă la Iosif II, care a desființat odată cu mânăstirile din Bucovina și această sihăstrie. Încă la 1776, în 10 ianuarie, Grigore Ghica Vodă acordă niște scutiri călugărilor «sihaștri» de la Putna ⁹⁵⁶. Pocrovul e atestat încă de la 1691 cu numele de «Sihăstria Neamțului» (Ms. în Biblioteca Acad. Rom. nr. 1287). Numele acesta e atestat de un alt manuscris din Biblioteca Academiei Române cu nr. 1284. Manuscrisul cuprinde în traducere românească scrierea lui Agapie Landos «Mîntuirea păcătoșilor». Pahomie, episcop la Roman, dăruiește acest manuscris sihăstriei din muntele Chiriac, adică Pocrovului. Mai știm și de alte scrieri de literatură ascetică care circulau în românește chiar de la începutul sec. XVII. În Biblioteca Academiei Române sînt Paterice din sec. XVII (ms. nr. 1429 din anul 1676, nr. 3163 din 1706 etc.).

Mari sihaștri au viețuit în schitul Sihla și în jurul lui, zidit în apropierea mânăstirii Sihăstria de azi. Schitul propriu-zis a fost clădit la 1731, lângă peștera Sfintei Teodora. Aceasta a viețuit mai înainte în peștera aflată în apropierea schitului Sihla de azi. Ea e cinstită pînă azi de evlavia poporului nostru ca o sfîntă pentru viața ei de sihastră desăvîrșită. După mai mulți ani de sihăs-

955. Ion Neculce, *Op. cit.*, p. 17.

956. În ms. la Bibl. Acad. Rom. 237, fila 451.

trie în munții Buzăului, împreună cu alte trei surori de viață pustnicească, a petrecut vreo patruzeci de ani în peștera lângă care s-a ridicat mai târziu schitul Sihla, loc vestit pentru sihaștrii ce-l locuiau încă din sec. XVII. Se spune de Cuvioasa Teodora că petrecea pururea cu rugăciunea lui Iisus pe buze și în minte și ducea o viață deosebit de aspră. Sihastru a fost și Pavel, duhovnicul Cuvioasei Teodora ⁹⁵⁷.

Părintele Ioanichie Bălan, de la mînăstirea Bistrița din Moldova, care a cercetat mulți ani viețile sihaștrilor români începînd din secolul XV, pînă în secolul XX, alcătuiind mai multe volume cu descrierile lor, spune: «În tradiția mînăstirii Tazlău (zidită la 1497), ca și în cazul celorlalte mînăstiri, era obiceiul de a trăi în jurul lavrei numeroși sihaștri. Aceștia erau dintre viețuitorii mînăstirii cei mai întăriți, care rîvneau o viață pustnicească singuratecă. Pentru aceasta erau obligați să petreacă primii ani în viața de obște, pentru a deprinde tainele vieții duhovnicești. Cu binecuvîntare plecau apoi în munte, fie ca ucenici ai altor sihaștri bătrîni, fie singuri, sau cu alți conviețuitori. Acolo ocupau una din peșterile libere, sau își construiau singuri bordeie de lemn, din piatră sau din pămînt. Fiecare dintre ei păstra legătura cu mînăstirea din care făcea parte. În fiecare sîmbătă coborau din munte, își primeau «tainul» acordat de egumen (pîine, pesmeți, legume, fructe, sare), se mărturiseau la duhovnicul mînăstirii, a doua zi se împărțeau și iarăși se urcau la chiliile lor. Ocupația permanentă a sihaștrilor era sfînta rugăciune a lui Iisus» ⁹⁵⁸.

957. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți din mînăstirile românești*, vol. I, p. 1—35, manuscris.

958. *Op. cit.*, p. 200. Marcus Bandinuș, episcop catolic, venit într-o vizită pe la 1649, afirmă că «pădurile și prăpăstiile din preajma mănăstirii (Neamț) foiau de mulțimea sihaștrilor» (*Analele Academiei Române, secția istorică, seria a II-a, vol. XVI, 1893—1894, p. 242, la C. Bobulesu, Pocrovul, Craiova, 1943, p. 4*). La fel spune și D. Cantemir că «munții sînt plini de

«Bătrînii comunei Tazlău povestesc și astăzi cele auzite din gura înaintașilor lor, cum că acești sihaștri coborau în fiecare noapte la utrenie în mînăstire, iar după miezul nopții se urcau din nou către chiliile lor. Ei povestesc că acești venerabili sihaștri erau foarte cuvioși, se rugau neîncetat, citeau neîntrerupt Psaltirea, rosteau rugăciunea lui Iisus, făceau mii de mătănii pe noapte, privegheau și vorbeau numai de Dumnezeu»⁹⁵⁹.

Sihaștrii aceștia au fost de fapt foarte populari în trecutul nostru. S-a recunoscut rolul lor în susținerea puterii de rezistență a poporului nostru în vremuri grele. Am amintit de Daniil Sihastru care a sfătuit pe Ștefan cel Mare, întărindu-l la luptă pentru apărarea Moldovei creștine într-un moment de descurajare. Ei nu erau niște recluși nepăsători de lume în sensul reclușilor din Occident, sau chiar din Muntele Athos. Ei ajutau în tot felul poporul în greutățile lui. Părintele Ioanichie Bălan spune : «Apoi sihaștrii veneau în ajutorul oamenilor cu sfatul, cu spovedania, cu mustrarea și cu îndemnul. Călugării, sihaștrii, pustnicii aceștia fugiți de lume, au iubit

călugări și pustnici care își jertfesc acolo în liniștea și singurătatea lui Dumnezeu viața smerită și singuratică» (în *Descrierea Moldovei*, Ed. Minerva, București, 1976, p. 195). Tot D. Cantemir spune că numai în țara de sus a Moldovei erau peste 200 de mînăstiri și aproape tot atîtea schituri. Iar Paul de Alep, însoțind pe patriarhul Macarie al Antiohiei în Moldova la 1652—1656, spune că numai în curtea mînăstirii Trei Ierarhi din Iași se aflau chilii cu peste 300 de asceți (în *Călători străini despre țările române*, vol. VI, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 481). Tot Paul de Alep spune că la strana dreaptă se cînta grecește, iar la cea stîngă românește (p. 63). Deci înainte de a se fi tipărit în românește toată Liturghia se cînta la strană românește și aceasta pare să fi fost o tradiție veche. Socotim foarte probabil că poporul a cîntat în limba sa în Biserică în mod neîntrerupt în continuarea unei tradiții pe care o avem atestată încă în sec. V (vezi: Pr. D. Stăniloae, *Besii în mînăstirile din Orient*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 5—6, p. 583—590).

959. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 272.

cel mai mult oamenii, s-au rugat neîncetat pentru ei. Acești pribegi ai munților, acești prieteni ai Carpaților, acești locuitori ai codrilor au fost în același timp cei mai apropiați sfetnici ai voievozilor... Toți voievozii au avut ca duhovnici și sfetnici de taină călugări și sihaștri. În ei aveau cea mai mare încredere, cea mai mare nădejde, lor le destăinuiau inima, sfatul lor îl păzeau cu sfințenie, de la ei cereau rugăciune și binecuvîntare, cînd plecau să-și apere credința și pămîntul strămoșesc»⁹⁶⁰.

Popularitatea lor se vede și de acolo că numele de sihastru, ca transcriere în limbaj popular românesc a numelui de isihast, a devenit și a rămas în viața poporului nostru, cu întregul lui înțeles din secolul XIV, cînd s-a răspîndit din Sfîntul Munte, ca un nume familiar, dar și ca o dovadă că modul isihast al călugăriei s-a practicat în tot trecutul nostru în văzul poporului. După cîte știm, la nici un alt popor ortodox numele de sihastru n-a devenit atît de popular, nu s-a păstrat cu această largă și populară rezonanță, pentru că nici modul isihast al călugăriei nu s-a păstrat la fel.

Părintele Ioanichie Bălan a descris în lucrarea amintită viața mai multor sute de astfel de sihaștri mult venerați în viața poporului nostru. Firul lor s-a continuat neînterupt din secolul XIV pînă în timpurile noastre. Această descriere pune într-o lumină nouă, mai adîncă, de o impresionantă seriozitate rolul monahismului în trecutul nostru și temeliile rezistenței poporului nostru pe acest pămînt în furtuna unei istorii de neîncetate greutăți, ca și izvoarele spiritualității lui atît de înțelepte și de echilibrate. Acești sihaștri ne-au ținut prezenți în munții noștri alături de ciobanii. În schiturile lor își găseau adăpost cei ce se refugiau în vremuri de grea cumpănă, voievozi, dar și oameni din popor. Sihaștrii aceștia se recrutau dintre românii cre-

⁹⁶⁰. *Op. cit.*, p. 273.

dincioși de pe ambele laturi ale Carpaților și constituiau o formă de menținere a unității noastre ca popor în temelile ei cele mai adânci.

Dăm numele câtorva astfel de sihaștrii din toate secolele, după prezentarea lor de părintele Ioanichie Bălan.

Din secolul XV, părintele Ioanichie ne dă viața de sihastru a cuviosului Iosif. Acesta, în tinerețe, a înjghebat o mică sihăstrie românească, împreună cu câțiva ucenici ai săi, în pustia Iordanului. Apoi, după căderea Constantinoplei, s-a retrus cu ucenicii săi în muntele din vestul mînăstirii Bistrița, unde și-au zidit chilii mici din lespezi de piatră, în tot muntele acela. «Ucenicii săi se numeau Simion, Metodie, Varnava, Petru, Gherman, Pir și Grecu. Domnitorul Moldovei, Bogdan cel Orb, le-a zidit la 1512 «schitul lui Iosif», care, mai târziu, s-a numit «Mînăstirea Bisericieni». În secolul XVII, trăiau în jurul ei pînă la 400 de «schimnici»⁹⁶¹.

Unul din marii sihaștri a fost în secolul XV ieromonahul Sisoe. De origine din părțile Bucovinei, s-a făcut ucenicul lui Daniil Sihastru în jurul Voronețului. Apoi, cu binecuvîntarea lui Daniil Sihastrul, se retrage în Munții Rarăului, nevoindu-se mulți ani singur. Mai târziu, strîngînd câțiva ucenici în jurul său, întemeiază «Sihăstria Rarăului», sau «Schitul lui Sisoe». Unii voievozi de după aceea, au zidit pe Rarău alte două «sihăstrij»⁹⁶².

Călugări de mare înfrînare au existat de timpuriu și în Transilvania, din care unii fie că se întorceau ca sihaștrii în locurile lor de origine din sihăstriile Moldovei, fie că se formau întii în schiturile din Transilvania și apoi se duceau în munții Moldovei. Se știe, apoi, că mulți din sihaștrii din pădurile Moldovei se recrutau din ciobanii

961. Pr. Liviu Stan, *Stinții români*, Sibiu, 1945, p. 52—53. La Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 233.

962. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 209.

transilvăneni, care își pășteau oile pe acolo⁹⁶³. În secolul XV, un mare nevoitor a fost cuviosul Ghelasie, starețul mînăstirii Rîmeș de la intrarea în Munții Apuseni. E o mînăstire care se crede că datează de pe la 1215 și e probabil că existența ei la cîțiva kilometri de Geoagiu de Sus a fost un factor hotărîtor pentru stabilirea unei episcopii românești la Geoagiu. Ghelasie a avut un mare rol în Transilvania, formînd numeroși călugări, apărători ai ortodoxiei⁹⁶⁴.

Mulțimea de sihaștri care viețuiau în munții din împrejurimi au avut un rol hotărîtor și în întemeierea mînăstirii Agapia de către Petru Rareș la 1527, sau la 1542-1552, la poalele acestor munți. Părintele Ioanichie Bălan afirmă că încă cu cîteva sute de ani înainte viețuiau în acești munți mulți sihaștri. După «Condica Sfîntă» a mînăstirii Agapia ei erau mai ales ciobani transilvăneni.

Vîrfurile de munți din jurul Agapiei (Serghia, Pahomia, Eufrosin, Sihăstria) își au numele de la sihaștrii care au viețuit în ei. Pe unul din aceste vîrfuri exista și o sihăstrie. Mai jos erau chiliarchii care, spre deosebire de sihaștrii, aveau cîte o chiliuță. O mică așezare mînăstirească s-a ridicat în «Livada Părinților», unde se văd și azi temeliiile bisericii și ale altor clădiri mai mici. Locul e numit pînă azi «Scaunele», probabil pentru că acolo dormeau două-trei ore pe noapte călugării, potrivit unei practici a schimnicilor de a nu dormi în pat, ci numai pe scaun.

Schitul mai vechi din «Livada Părinților» se mai numește pînă azi și «mînăstirea lui Agapie» de la un sihastru numit Agapie, care a urzit-o prin secolul XIV. Mai la vale, s-a zidit, prin secolul XV, schitul de pe muntele Eufrosin. În «Livada Părinților» s-au descoperit morminte cu sicrie făcute din butuci groși de stejar,

963. Nicolae Dăringă, *Istoria mînăstirii Agapia*, 1908, p. 11.

964. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 483.

avînd în ele oseminte ale căror cranii sînt așezate pe o cărămidă, cum se înhumează călugării. Agapia din Deal, de azi, datează de după 1500. Ea poartă hramul «Schimbarea la față», care iarăși arată caracterul ei isihast, dat fiind că în învățătura isihastă se afirmă că toate nevoițele cu rugăciunea lui Iisus duc pe practicant la vederea luminii taborice.

Mînăstirea Agapia însăși, fie cea din «Livada Părinților», fie cea de pe muntele Eufrosin, fie una antecesora actuala așezării, e testată încă din secolul XV. În arhiva mînăstirii Neamț se păstrează o hotărîre dată de Ilieș Vodă la 1437 într-un proces pe care mînăstirea Agapia îl avea pentru un teritoriu cu mînăstirea Neamț. La 1461 Arsenie, starețul Agapiei, avea un alt proces cu mînăstirea Neamțului. Tot așa, un alt stareț, Isaia, avea la 1480 un proces cu mînăstirea Secu ⁹⁶⁵.

Tot la îndemnul a doi sihaștri a fost întemeiată în a doua jumătate a secolului XVII, de Varlaam, mitropolitul Țării Românești, mînăstirea Turnu din județul Vilcea. Acești pustnici se numeau Misail și Daniil și peșterile lor se văd pînă azi în ograda mînăstirii ⁹⁶⁶.

În munții din preajma mînăstirii Cozia se nevoiau alți sihaștri care au dat numele lor acelor locuri : Pîrăul lui Antim, Muntele lui Teofil, sau Teofila etc. ⁹⁶⁷.

Tradiția vieții sihăstrești se continuă la Tazlău și în secolul XVII. Într-un hrisov domnesc din 1617 sînt amintiți mai mulți călugări sihaștri din pădurile seculare din jurul acestei mînăstiri. Cel mai renumit dintre ei era Onufrie Sihastrul, care s-a nevoit aproape o ju-

965. Toate aceste știri despre mînăstirea Agapia sînt de la Nicolae Dăringă, *Op. cit.*, p. 11—17.

966. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 355. În această mînăstire se reflectă tradiția din Athos. Călugării erau mari postitori și practicanți ai rugăciunii lui Iisus, petrecînd în desăvîrșită tăcere și ascultare.

967. *Ibidem*, p. 354.

mătate de veac în pădurea de pe «Dealul lui Onufrie». Tot pe acest «Deal» s-au nevoit și urmașii lui : Serafim Sihastrul și Pavel Sihastrul. Până azi se văd ruinele vechilor chilii și peșteri ale sihaștrilor de acolo ⁹⁶⁸.

O mulțime de pustnici s-au nevoit în peșterile de pe muntele Ceahlău. Exista acolo chiar un schit, numit «Schitul Sihastru», sau «Sihăstria Ceahlăului», întemeiată, după tradiție, încă din vremea lui Bogdan Descălecătorul, apoi «Schitul lui Silvestru», întemeiat de pustnicul cu același nume, în secolul XVI. Într-o peșteră din Ceahlău se nevoia în secolul XVII pustnicul Vucol. Până azi ea se numește «Peștera lui Vucol». Mai sus în altă peșteră se nevoia în secolul XVI pustnicul Gheleon, poate, cel mai vestit pustnic din Ceahlău. În afară de ei se mai pomenesc în secolele XVI—XVII încă alți pustnici, care au dat nume unor poieni, unor pîraie, unor peșteri : Peștera lui Gherman, Poiana lui Ghenadie, Pîrăul lui Patapie, Pîrăul lui Nicandru, Pîrăul lui Bucur, Schitul Casiana etc. Ceahlăul era un adevărat Munte Athos românesc (I. Bălan, op. cit., p. 193 urm.).

Mulți și mari sihaștri au viețuit și în jurul Mînăstirii Secu. E de presupus că în primul rînd, pentru ei a tradus Varlaam în românește «Scara» Sfîntului Ioan Scărarul, pe cînd era călugăr la Secu, înainte de 1618, sau chiar înainte de 1602, pe cînd era elev la școala dascălului Dosoftei din schitul lui Zosim, anterior Mînăstirii Secu (A. I. Gonța, Un așezămînt de cultură de la Alexandru Lăpușneanu pe Valea Secului înainte de ctitoria lui Nestor Ureche, Schitul lui Zosim, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1962, nr. 9-12, p. 694—712). Căci Scara e cel mai bun manual pentru isihăști, sau sihaștri ⁹⁶⁹.

968. *Ibidem*, p. 272.

969. Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Contribuții ale talmăcitorilor români la cunoașterea «Scării» Sfîntului Ioan Scărarul*, în rev. «Studii teo-

O mărturie a extinsei vieții călugărești de tip isihast în ținutul Buzăului sînt numeroasele peșteri și urmele unor tot atît de mici schituri din această regiune. Pavel Chihaia⁹⁷⁰ a înșirat multe din aceste schituri, urmînd lui Alexandru Odobescu, lui B. Iorgulescu și N. Stoicescu⁹⁷¹. Astfel înșiră : biseriçuța Fundătura, atestată la 1679, Peștera lui Iosif, Schitul lui Agaton, mai vechi de 1521, cu o petșeră în fața lui, unde se afla un altar, Schitul Alunișul (1649—1668), Chilia Fundul Peșterii, în care locuiau sihaștrii la 1782, Peștera lui Dionisie, deasupra Peșterii lui Iosif, mînăstirea Sfîntul Gheorghe, ctitorie a lui Mihai Viteazul, mînăstirea Pîrăul, aproape de Alunișul-Nucu, despre care un document din 1694 spune că la început fusese un «schitișor prost» (simplu), ca și alte schitișoare ce se află împrejurul ei și «se țin de la dînsele călugărași sihaștri», dar că Matei Basarab o făcuse mînăstire de piatră, mama tuturor schitișoarelor de acolo.

În prima jumătate a secolului XVIII se nevoia într-o peșteră din apropiere de schitul Iezerul (jud. Vîlcea),

logice», seria II, anul XVI, nr. 3—4, martie-aprilie, 1964, p. 149—151. Despre sihaștrii din preajma mînăstirii Secu a se vedea la Ierod. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 254—258. Despre traducerea lui Varlaam a se vedea și Pr. N. Șerbănescu, *La trei sute de ani de la moartea Mitropolitului Varlaam al Moldovei*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», 1957, nr. 10, p. 1015. Dar cele mai prețioase precizări le aduce Pandele Olteanu, în *Metoda filologiei comparate în studierea și identificarea versiunii neo-grecești a operei «Scara», tradusă de Mitropolitul Varlaam*, în Mitropolia Olteniei, 1970, nr. 5—6, p. 543—566.

970. *Op. cit.*, capít. 6 : «Etapa Neagoe Basarab a complexului isihast din munții Buzăului», p. 240—255.

971. B. Iorgulescu, «Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău», București, 1892, p. 53. N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească* (vol. 1 și 2, Craiova, 1970). P. Chihaia a mai scris : *Un complex necunoscut de sihaștrii din munții Buzăului din vremea lui Neagoe Basarab*, București, 1973 și : *Date noi despre bisericuțele rupestre din munții Buzăului*, în rev. «Glasul Bisericii», XXXIII (1974), nr. 5—6, p. 497—517.

pustnicul Antonie, de origine din Teiuș (Transilvania). Cînd episcopul Ilarion al Rîmnicului reface la 1714 schitul Iezerul, primește mult ajutor de la schimonahul Antonie ⁹⁷².

Un călugăr de mare înfrînare și neîncetată rugăciune a fost ieroschimonahul Irodion, starețul mînăstirii Lainici, pe care însuși Sfîntul Calinic, cînd era episcop la Rîmnic, și l-a ales duhovnic. Slujea Sfînta Liturghie în fiecare zi și totdeauna cu șiroaie de lacrimi pe obraz. Veneau la el zeci de mii de oameni de pe ambele laturi ale Carpaților, căci cunoștea gîndurile oamenilor și săvîrșia vindecări minunate. Sfîntul Calinic l-a numit «Luceafărul de la Lainici». A trecut din lumea aceasta în 1910, la vîrsta de 95 de ani. O dovadă a sfințeniei sale, e că i s-au găsit osemintele neputrezite în mormînt ⁹⁷³.

Nu mai vorbim de alți călugări vestiți pentru viața lor de rugăciune, pentru marea lor înfrînare, pentru darul cunoașterii oamenilor și al vindecărilor. Amintim doar de Ioanichie Moroiu, starețul Mînăstirii Sihăstria († 1944) ⁹⁷⁴, de Vichentie Mălău din Mînăstirea Secu, care nu dormea decît trei ore pe noapte pe o laviță fără așternut; el avea rugăciunea neîncetată, făcea orice ascultare cu bucurie, spunînd că cine face ascultare cu dragoste «liturghie săvîrșește»; gusta din mîncări, din apă, din vin, din fructe, din toate roadele pămîntului, după binecuvîntare, cu bucurie, ca dintr-o «împărtășanie» († 1945) ⁹⁷⁵; de Atanasie Păvălucă, venit pe la 1939 împreună cu fratele său Chiril (în viața civilă: Ioan și Anania), de la Brețcu, în mînăstirea Neamț, cu cele cinci sute de oi ale lor. Rămas la Neamțu, spre deosebire de fratele său Chiril, care a plecat în Sfîntul

972. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 443.

973. *Ibidem*, vol. II, p. 406.

974. *Ibidem*, p. 169 urm.

975. *Ibidem*, p. 244 urm.

Munte, unde muri tânăr, Atanasie Mălău a dus o viață ire de mare înfrînare, mîncînd toată viața o singură dată pe zi, pîine, legume și fructe, citind zilnic toată Psalteria sau spunînd-o pe de rost, dormind numai șezînd în scaun două trei ore pe noapte, umblînd desculț vara și iarna, fiind un sirguincios împlinitor al rugăciunii lui Iisus, nelăsîndu-și gîndurile să pornescă spre cele pămîntești ; cînd un frate îl întrebă ce faptă trebuie să facă pentru a se mîntui, părintele Atanasie îi spuse : «să ai pe Hristos în minte și ai să te mîntuiești». Întrebînd acela, în continuare : «Și cum pot să primesc pe Hristos în minte ?», părintele Atanasie i-a răspuns : «Prin neîncetata rugăciune și pază a minții. Zi mereu rugăciunea lui Iisus, fugi de oameni și nu te învoi cu mintea la nici un lucru rău». Toată viața a rămas cu oile prin pădure, nevrînd să-și ia o chilie în mînăstire nici măcar iarna, ci rămînînd totdeauna la stîină. Numai cînd a simțit că-i vine sfîrșitul s-a retras în mînăstire. A încetat din viață în 1955, în vîrstă de 78 de ani ⁹⁷⁶.

Pe lîngă aceștia mai amintim de cîțiva sihaștri din secolul XIX, care au avut un mare rol în viața monahismului ortodox, chiar dincolo de hotarele țării noastre.

Amintim între alții de Irinarh Roset, ucenicul schimonahului Iosif din preajma mînăstirii Văratec. După moartea părintelui său duhovnicesc, Irinarh s-a făcut sihastru în pădurile din jurul schitului Nechit (aproape de mînăstirea Neamț), unde a fost vreme de 12 ani mare lucrător al rugăciunii lui Iisus. Mai tîrziu fundează mînăstirea Horaița, apoi pleacă la muntele Tabor, unde trăiește 16 ani în desăvîrșită sihăstrie în peșterile din acel munte, iar la 1859 începe să zidească marea biserică ortodoxă de pe acel munte, care există și acum, ca singura biserică ortodoxă. Era căutat și acolo de

976. *Ibidem*, p. 321 urm.

multă lume, pentru rugăciunile lui care aduceau vindecări de boli grele. Toată viața a practicat rugăciunea lui Iisus, dar se ferea să afle cineva de aceasta ⁹⁷⁷. În privința aceasta ucenicul lui, Nectarie, istorisește că întrebându-l odată : «Cinstite Părinte, mi-a spus bătrînul Gherasim, sihastrul de la Dălhăuți, că Sfinția ta ai rugăciunea minții», acela i-a răspuns : «Fiule, cu adevărat am avut-o puțină vreme, dar am lăsat-o. Căci pe cînd ședeam în pustia aceea 12 ani, mă rugam lui Dumnezeu și Prea Curatei Lui Maice, ca să-mi dăruiască și mie acest sfînt dar. Șezînd eu la rugăciune într-o noapte, la miezul nopții, de năprasnă s-a luminat chilia mea unde ședeam și m-a împresurat împrejur o văpaie de foc, dar nu mă ardea; și a început inima mea să spună tare : «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul». Iar eu m-am înspăimîntat și m-am temut ca nu cumva să fie o înșelăciune drăcească. A doua zi m-am dus la duhovnicul meu, părintele Iosif (e vorba de schimonahul Iosif, duhovnicul mînăstirii Văratec), care avea rugăciunea minții (vom publica în acest volum : Metoda lui pentru rugăciunea lui Iisus) și a făcut și minuni, și m-am mărturisit. Iar el mi-a dat canon ca să nu dorm culcat în pat, ci șezînd în scaun și numai un ceas în 24 de ceasuri. Întorcîndu-mă în chilia mea, m-am ispitit ca să urmez după porunca duhovnicului meu, dar n-am putut. Atunci, văzînd eu că nu pot, m-am lăsat de rugăciune» ⁹⁷⁸.

Se vede și din această istorisire nota deosebită a spiritualității ortodoxe românești care, pe de o parte, afirmă necesitatea unei aspre nevoințe de pregătire prin despăti-

977. *Ibidem*, manuscris (fascicol).

978. A se vedea pe larg : «Viața unui îmbunătățit călugăr român — Irinarh Roset», redată de arhimandritul Nectarie Banul și recenzată de C. Erbiceanu, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7, 1898, p. 740—791, La Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, manuscris (fascicol).

mire în vederea rugăciunii lui Iisus, pe de altă parte, recomandă o mare discreție, pentru ca nu cumva lucrătorul acestei rugăciuni să fie luat în stăpînire de slava deșartă care e o patimă ce întinează grav pe om.

Un alt mare sihastru român în secolul XIX a fost Nectarie proptopsaltul. El s-a pustnicit începînd de la anul 1845, vreme de 16 ani, într-o colibă din apropierea locului unde s-a clădit schitul Prodromul din Athos, la locul numit Vigla. Acolo a dus o viață de post, de priveghere și de lucrare tainică a rugăciunii lui Iisus. La anul 1862, după sfințirea bisericii schitului Prodromul, Cuviosul Nectarie s-a așezat în schit, unde moare în 1903. A fost, în vremea sa, cel mai vestit psalt din Sfîntul Munte. Cu el s-a pustnicit și a trăit apoi la Prodromul și fratele său Atanasie ⁹⁷⁹.

Un alt mare lucrător al rugăciunii lui Iisus a fost ieroschimonahul Iustin, plecat pe la 1810 din mînăstirea Neamț la Sfîntul Munte, cu ucenicii săi Patapie și Grigorie. Acolo a cumpărat de la mînăstirea Lavra locul numit «Vigla Ianicopolei» și a zidit 40 de chilii în jurul unei bisericuțe ce exista de mai înainte, adunînd în ele pe călugării români ce se nevoiau prin peșteri și prin alte mînăstiri. După 1820, Cuviosul Iustin s-a retras într-o peșteră, petrecînd în post, priveghere și în rugăciunea lui Iisus vreme de 20 de ani, pînă la sfîrșitul său în 1845 ⁹⁸⁰.

Forma de viețuire călugărească în mici schituri, potrivite unei practicări a rugăciunii lui Iisus într-un cadru de liniște, era, pînă în secolul XVIII, extinsă și în

979. Despre el a scris C. Ersiceanu în revista «Biserica Ortodoxă Română» 1899, p. 410.

980. *O călătorie la St. Munte*, de Pr. V. Nicolau, Ploiești, 1907, la Ierod. Ioanichie Bălan, ms. fascicol.

Transilvania, mai ales în sudul ei și în părțile Bistriței, la poalele Carpaților, de unde se făcea ușor comunicarea cu schiturile din sudul și răsăritul Carpaților. Între Brașov și Sibiu existau în secolul XVIII vreo 120 de astfel de mici schituri. Aceste schituri și legăturile sihaștrilor din ele cu sihaștrii din schiturile din sudul și răsăritul Carpaților a fost cea mai mare piedică în calea lățirii uniaticismului în Transilvania după 1700. Documentele austriece nu mai încetează să se plîngă de acești călugări care treceau granița de la sudul și răsăritul Carpaților la nordul lor. De aceea, la ordinul curții imperiale din Viena, generalul Bucov dărimă cu tunurile schiturile din sudul și răsăritul Transilvaniei ⁹⁸¹.

Existența neîntreruptă a miilor de sihaștri și a suteilor de schitulețe cu viață sihăstrească din codrii țărilor române, deci și din munții Buzăului, explică de ce călugărul ucrainian Vasile vine la începutul secolului XVIII în acest ținut și se așează în unul din aceste schituri, ca apoi să întemeieze unul propriu, căruia i se face stareț. El afla aci o viață monahală mult mai intensă decît în țara sa, care, după ce trecuse teologic printr-o accentuată influență catolică, se afla acum sub influența protestantă, fapt care adusesese și o răcire a vieții monahale. Chiar despre Paisie care vine în aceeași regiune, după Vasile de la Poiana Mărului, J. Hidarin spune : «Starețul Paisie a fost înnoitorul vieții monahale rusești și îndrumătorul și educatorul ei în lecturile ascetice... Căci, în acea vreme, Rusia nu avea asemenea scrieri» ⁹⁸².

Vasile, după 20 de ani petrecuți la Dălhăuți, unde exista o puternică viață sihăstrească, în care el s-a pu-

981. Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a Românilor din Ardeal*, vol. I, Sibiu, 1918 ; vol. II, Sibiu 1931 ; St. Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936.

982. La Diacon P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velicicovschi), un desăvîrșit monah*, București, 1975, p. 13, nota 41.

tut introduce, cum am văzut din viața lui Irinarh Roset, se așează la 1733 tocmai în regiunea atît de bogată în mici schituri din munții Buzăului, lângă schiturile Trăisteni și Cîrnu, întemeind schitul de la Poiana Mărului, 40 km la apus de Rîmnicul Sărat. Era, de altfel, o tradiție mai veche ca monahi ruși să vină în mînaștirile din Moldova, unde puteau găsi mulțumirea unei vieți călugărești de mai mare adîncime duhovnicească ⁹⁸³.

Cu siguranță că Vasile de la Poiana Mărului a fost inspirat de practica sihăstrească sau isihastă a călugărilor din aceste schituri cînd a alcătuit acele «Cuvinte înainte» la Filotei Sinaitul, Isichie Sinaitul, Grigorie Sinaitul și Nil Sorschi. Se poate ca el să fi scris aceste «Cuvinte înainte» în slavonește. Dar avînd în obște călugări români pentru care le scria, ele vor fi fost traduse imediat în românește, sau probabil că le-a scris el însuși paralel în ambele limbi. Căci trăind zeci de ani între români, a putut învăța românește destul de bine ca să le scrie în românește sau atît în slavonește cît și în românește. Eventualitatea aceasta pare a fi întemeiată și pe faptul că limba românească a acestor traduceri e foarte greoaie.

Publicăm în acest volum «Cuvîntul înainte» la Sfîntul Grigorie ⁹⁸⁴ Sinaitul, pe care îl avem într-un text mai clar. De altfel, conținutul acestor «Cuvinte înainte» e foarte apropiat. Îl publicăm, mai mult pentru a pune în relief deosebirea între Vasile de la Poiana Mărului și ucenicul său Paisie și între textele alcătuite de români în ce privește condițiile ce se cer pentru practicarea rugăciunii lui Iisus. Cîtă vreme călugării români cer o pregătire

983. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 140.

984. Vezi unele manuscrise în care se găsesc «Cuvintele înainte» ale lui Vasile de la Poiana Mărului la nota 121 din vol. VII al *Filoc. rom.* «Cuvîntarea înainte» la Filotei Sinaitul se cuprinde, între altele, în ms. Bibl. Acad. Rom. 1141, f. 100 r—111 r și în ms. 1441, f. 6 r.—45.

prealabilă foarte serioasă înainte de practicarea acestei rugăciuni, Vasile și Paisie îi îndeamnă pe toți să înceapă practicarea ei direct.

La 1742 vine, tot în regiunea aceea monahală, călugărul ucrainean Platon, viitorul Paisie. El trecu prin Dălhăuți, care se afla sub autoritatea duhovnicească a lui Vasile, compatriotul său ⁹⁸⁵. El prinsese dorul să vină în Moldova de la mitropolitul moldovean Antonie, refugiat în Rusia în timpul războiului ruso-turc (1735—1739), de la care află multe despre Moldova și bisericile sale ⁹⁸⁶.

Istoricul rus Cetfericov, care a scris viața lui Paisie, scrie despre starea monahismului românesc la sosirea lui Platon (Paisie) : «Platon intră pe pământul Moldovei cu simțămîntul celei mai mari bucurii și cu dragoste sinceră pentru el. El știa că aici înflorește monahismul, că aici vin din Rusia mulți asceți, care caută un adăpost pașnic și favorabil pentru viața singuratică și tăcută și el dorea din tot sufletul să se lipească de sihaștrii de

985. Diacon P. I. David, *Op. cit.*, p. 6, reproduce după : Pr. Paul Mihail, *Starețul Paisie de la Neamț, înnoitorul monahismului*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1962, nr. 5—6, p. 417—419, o frază în care se află și unele cuvinte ale lui Paisie : «Fratele Platon (Paisie) roagă pe cei doi călugări «moldovalahi» să-i îngăduie însoțirea înspre «țara părinților noștri... la binecuvîntata limbă și poporul moldovenesc...», p. 6. E unul din argumentele aduse de Diacon P. David pentru originea românească a lui Paisie, pe lângă altele (născut în Poltava, unde se așezase D. Cantemir, împreună cu mulți români, din preotul Petru și preoteasa Ana, rudeni cu familia Bantăș, din care se trăgea și mama lui Dimitrie Cantemir; făcut citeț în Pecerskaia Lavra de mitropolitul moldovean pribeag Antonie, devenit mitropolit de Cernigov; tuns de acest mitropolit ca monah în mînăstirea Lubețki, care era un refugiu al călugărilor moldoveni și avea ca stareț pe Pahomie, tot un moldovean etc.).

986. Pr. Paul Mihail, *art. cit.*, p. 409, redă mărturisirea lui Paisie (Platon) că auzind pe mitrop. moldovean Antonie slujind Sf. Liturghie la Kiev în limba română, a prins dragoste de limba și de poporul din Moldova. Pr. Paul Mihail citează din «*Autobiografia lui Paisie*», publicată de St. Berechet, Iași, 1918, p. 13.

aici, să viețuiască împreună cu ei în singurătate și tăcere și astfel să-și realizeze visul său statornic din copilărie și tinerețe. În vremea aceea, Moldova se prezenta ca unul din cele mai înfloritoare colțișoare ale lumii ortodoxe. În Orientul grec, Ortodoxia strîmtorată și împilată de turci nu se putea bucura de libertatea trebuitoare. În Rusia viața monahală încerca o strîmtorare din partea guvernului»⁹⁸⁷.

Despre Dălhăuți, unde Platon (Paisie) se opri prima dată, Cetfericov spune: «Egumen al schitului era un ucenic al starețului Vasile. Aici erau mulți asceți însemnați. Așa era, bunăoară, părintele Rafail, care se îndeletnicea cu transcrierea cărților sfinte» (Cu mare probabilitate se transcriau și în românește, căci călugării români nu le-ar fi putut folosi altfel pentru viața lor duhovnicească). «Un alt nevoitor era monahul Dosoftei, care locuia departe de schit, și schimonahul Timoftei care era iscusit în convorbiri duhovnicești și în tâlcuirea cărților sfinte (trebuia să le tâlcuiască în românește, ca să înțeleagă călugării români). Acești doi monahi trăiau retrași într-o vale adîncă». «Ei făcură asupra lui Paisie o profundă impresie». Aici descoperea Paisie viețuirea isihastă.

Trecînd apoi la Trăisteni, «aici Platon (Paisie) auzi pentru prima dată pravila și rugăciunile după rînduiala Sfintului Munte Athos, săvîrșite cu mare evlavie și cu frica lui Dumnezeu. În schit erau pînă la 20 monahi, care duceau o viață de obște, și vreo 15 pustnici care trăiau prin apropierea schitului, procurîndu-și hrana și îmbrăcămintea cu mîinile lor. Aici Platon (Paisie) întîlni mulți sihaștri însemnați». Pe unul din ei se

⁹⁸⁷. Paisie, starețul mînăstirii Neamțul din Moldova, trad. de Episc. Nicodim, Editura Mînăstirii Neamț, 1933, p. 126—127.

așezau păsările pe umăr și-l însoțeau oriunde se ducea, pînă ce intra în biserică⁹⁸⁸.

Venind la Trăisteni vestitul sihastru Onufrie de la schitul Cîrnu, Platon (Paisie) se duse cu el la Cîrnu, care se afla pe valea Buzăului în sus, în munți. Părintele Paul Mihail spune, folosind autobiografia lui Paisie: «Acolo, într-o chilie sihăstrească, Platon a înțeles tainele adevăratului monahism și ascetism, a înțeles și a simțit mai profund efectul binefăcător al rugăciunii»⁹⁸⁹. «Paisie cunoscuse aici alți sihaștri de mare putere duhovnicească. Cunoscuse pe ieromonahul Alexe, care le citea din scrierile Sfinților Părinți, tâlcuind sensul celor spuse. Cunoscuse mai bine pe marele sihastru Onufrie, care viețuise înainte multă vreme în pustie, apoi în Ungrovlahia prin munții cei mari, iar acum trăia nu departe de numitul schit, într-o chilie singuratică». Il vizită împreună cu alți călugări la chilia lui. «Drumul spre ea trecea prin păduri minunate, iar chilia lui se afla pe sprinceană unui munte, de unde se deschidea o priveliște fermecătoare asupra văilor, munților și vîlcelor înconjurătoare, acoperite de păduri neștrăbătute... Bătrînul Onufrie își petrecea vremea în rugăciune, în citire, cîntări de psalmi și lucru de mîna, făcînd linguri, talere de lemn de tei cu mare iscusință. El era cu mare dar în a da sfaturi». «Cu părintele Alexe vorbea mult despre patimile trupești și sufletești și despre lupta cu gîndurile, cu dracii, despre ispitele lor neînchipuite, despre meșteșugurile lor». «Ascultînd aceste cuvinte ale bătrînului Onufrie, Platon (Paisie) se aprindea din ce în ce mai mult de dragostea de viață pustnicească»⁹⁹⁰. Iată unde și-a făcut Paisie ucenicia în viața isihastă.

988. *Op. cit.*, p. 140—141. Aci întilni pe Onufrie care a murit în schitul Sihăstria Voronei și moaștele lui se păstrează în altar.

989. *Art. cit.*, rev. cit., p. 410.

990. Cetfericov, *Op. cit.*, p. 158—161.

Trecem peste activitatea lui Paisie la Athos și apoi în Moldova, căci ar însemna să întindem prea mult expunerea aceasta. Nu inserăm în acest volum nici epistola lui despre rugăciunea minții, deoarece ea a mai fost publicată⁹⁹¹. Pe lângă aceea, «învățătura starețului Paisie despre rugăciunea lui Iisus, ca și învățătura lui despre monahism, sînt strîns legate de învățătura despre această rugăciune a dascălului și părintelui său, a schimonahului Vasile»⁹⁹².

Despre Paisie s-a scris foarte mult și în rusește și în românește. Dar credem că o latură, asupra căreia ar trebui să se insiste mai mult, ar fi încadrarea lucrării duhovnicești și organizatorice a lui în ambianța românească în care a trăit, arătîndu-se, pe lângă ceea ce a dat el monahismului românesc, și ceea ce a primit el, cu mult mai mult, de la acesta.

Ceea ce ni se pare că a adus el în monahismul românesc, nu e preocuparea de rugăciunea lui Iisus — căci, aceasta s-a menținut mereu între miile de sihaștri din munții țărilor române —, ci o introducere a acestei rugăciuni în viața de obște și prin aceasta o înviorare a spiritualității isihaste în ea și prin ea o înviorare a vieții de obște. Paisie a venit din Sfîntul Munte, cu o obște româno-rusă preocupată de această rugăciune, și la aceasta s-au adăugat și unii călugări din Moldova. Dar încă Vasile de la Poiana Mărului afirma cu insistență că rugăciunea inimii nu e numai pentru sihaștri, ci și pentru cei din viața de obște. Dar oare nu e aceasta o influență a unui mod de practicare a acestei rugăciuni pe pămîntul românesc, care a luat o și mai mare dezvoltare în mînăstirea Cernica? Însă marea majoritate a si-

991. Despre rugăciunea lăuntrică sau a minții, scriere a fericitului stareț, schimonah și arhimandrit Paisie Velicicovschi. Tradusă din slavonește, 1902. Știrea o luăm de la Cetfericov, *Op. cit.*, p. 20. Locul publicării nu e dat, dar credem că el e Mînăstirea Neamț.

992. Cetfericov, *Op. cit.*, p. 303.

haștrilor din țările române au rămas și mai departe în viața lor isihastă superioară.

Un al doilea lucru adus de Paisie a fost stimulenta dat celor din jurul lui pentru o traducere a scrierilor filocalice din limba greacă, traduceri dintre care cele mai multe erau mai curînd o revizuire a unor traduceri mai vechi în lumina textelor grecești, revizuire făcută adesea, cînd era vorba de vechile traduceri slavone, nu numai după texte grecești, ci și după traduceri românești. Paisie însuși a luat parte la această muncă de traducere⁹⁹³. Propriu-zis, contribuția lui a fost nu atît una de înnoire sau de adîncire a vieții duhovnicești, ci mai mult una de ordin cultural, de multiplicare, de revizuire și de difuzare a scrierilor duhovnicești.

În orice caz, din întîlnirea între tradiția românească sihăstrească de mare adîncime și introducerea ei în cadrul obștii mari prin Paisie, a răsărit echilibrata viață duhovnicească din mînăstirile Cernica și Căldărușani. Restauratorul Cernicăi și inițiatorul marelui elan de viață duhovnicească imprimată acesteia, a fost transilvăneanul Gheorghe, care a însoțit pe Paisie 24 de ani în Athos și în Moldova și se declară ucenicul lui⁹⁹⁴.

Dar starețul Gheorghe aduce în viața duhovnicească insuflată de el Cernicăi cîteva trăsături deosebite, care se resimt poate de niște caracteristici ale sufletului românesc și într-o mai mare măsură de necesitățile locale. El accentuează, mai mult decît Paisie, latura practică a vieții duhovnicești. Aceasta, nu numai pentru a ajuta pe monahi să-și dobîndească în mod mai sigur desăvîrșirea nepătîmirii, ci și pentru a-i face folositori obștii mînăstirești și chiar altor oameni care au

993. Cettericov spune că Paisie declară că el corecta traduceri slavone după traduceri românești și din grecește, *Op. cit.*, 288, 289.

994. Testamentul starețului Gheorghe la: Casian Cernicanul, *Istoria slintelor mînăstiri Cernica și Căldărușani*, București, 1870, p. 36.

nevoie de ajutor. În acest sens Sfântul Calinic, floarea cea mai aleasă a spiritualității cernicane, unește în profilul lui duhovnicesc, în mod uimitor, rugăciunea și înfrînarea cea mai severă, pe de o parte, cu ascultarea cea mai deplină în obște și cu grija de săraci, iar pe de altă parte, cu activitatea de ctitor și ziditor de biserici. El cere în *Povățuirile* lui scrise, în primul rînd, împlinirea poruncilor lui Dumnezeu și fapte de smerenie, de ascultare, dar mai spune și că «rugăciunea lui Iisus să o avem neîncetat în gură, în minte și inimă»⁹⁹⁵. Am putea spune că avem aci o «spiritualitate integrală».

Infrînarea, ascultarea și smerenia nu sînt numai niște valori ale desăvîșirii individuale, ci și valori creatoare de bună comuniune și frățietate. Călugării trebuie să fie și în privința aceasta soli cu fapta ai Împărăției lui Dumnezeu, Împărăție a comuniunii desăvîșite. Și mai ales în aceasta se verifică forța reală a amintitelor valori. Dacă sihaștrii individuali sau sihăstriile, ca mici grupuri, promovează mai mult concentrarea minții în unirea cu Dumnezeu, prin Cernica, spiritualitatea filocalică își actualiza forța ei de coeziune frățească între oamenii duhovnicești.

De aceea, starețul Gheorghe dă ca o altă normă pentru obștea sa, ca niciodată numărul monahilor din ea să nu treacă de 103, pentru ca îndrumătorii ei duhovnicești să poată lucra neînterupt la desăvîșirea fiecărui membru și pentru ca să se facă posibilă realizarea unei frățietăți concrete între toți membrii ei. Aplicarea spiritualității isihaste pe plan de obște o promovase și Paisie. Dar el nu pusese o limită numărului membrilor în mînăstire. Starețul Gheorghe manifestă totodată un spirit realist în privința rugăciunii inimii. În «Testamentul» său el cere călugărului din obște să nu creadă

995. La Economul D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie la Cernica și Căldărușani*, București, p. 139.

că poate vedea rodind în el «degrabă», «simplu și în scurtă vreme lucrarea minții». Noi sîntem, zice el, încă oameni pătimiși, nu ca membrii obștii părintelui Paisie. Și pînă nu ne curățim de patimi, nu putem înfăptui lucrarea rugăciunii în inimă⁹⁹⁶. Aceasta nu însemna, desigur, o interzicere a rugăciunii lui Iisus. Am văzut că Sfîntul Calinic cere călugărilor să aibă neîncetat în gură, în minte și în inimă rugăciunea lui Iisus. Prin «lucrarea minții» starețul Gheorghe înțelege o scufundare totală și neînteruptă în contemplarea lui Dumnezeu și în unirea cu El, așa cum o înțelegeau Părinții de demult și cum o practicau unii din sihăștrii din peșterile și micile sihăștrii din trecutul românesc, nu simpla rugăciune a lui Iisus (pomenirea deasă a numelui Lui), care se poate face la diferite nivele de concentrare⁹⁹⁷. Starețul Gheorghe avertiza împotriva părerii despre ajungerea rapidă la desăvîrșirea trăirii în Dumnezeu, atrăgînd atenția la pericolul înșelăciunilor la care este expus cel ce pornește la această lucrare fără o îndelungată întărire în starea de nepătimire.

În felul acesta, starețul Gheorghe și urmașii lui la conducerea Cernicăi voiesc să se realizeze un echilibru între străduința de înfăptuire a frățietății între toți membrii obștii și străduința de reală desăvîrșire.

Tot pentru realizarea unei frățietăți cît mai întărite în obște starețul Gheorghe recomandă evitarea tuturor manifestărilor individualiste în obște, punînd cel mai mare preț pe ascultare, apoi pe spovedania de două ori

996. Vezi la Casian Cernicanul, *Op. cit.*, p. 55, Scara VII, din «Testament».

997. A se vedea «*Cele o sută de capete*» ale lui Calist și Ignatie Xanthopol, cap. 53. Iar Vasile de la Poiana Mărului face o deosebire între rugăciunea lui Iisus pe care o pot săvîrși toți și cea văzătoare pe care puțini o pot (Înainte cuvîntare la Filotei Sinaitul).

pe săptămîna la duhovnicul indicat fiecăruia de stareț și pe împărțirea o dată pe lună ⁹⁹⁸.

Vom da în acest volum, pentru ilustrarea acestui duh întăritor de obște, cîteva extrase din «Testamentul» starețului Gheorghe.

Rugăciunea lui Iisus însăși și-a găsit în această voință de încadrare a călugărului în viața de obște și în viața de rugăciune a Bisericii în general, cu evitarea oricărui duh individualist, o încadrare a ei în rugăciunile și în *Laudele* celelalte ale Bisericii. Rugăciunea lui Iisus nu trebuie să facă pe monah să se dezintereseze de conținutul rugăciunilor cultului public al Bisericii. Prin încadrarea rugăciunii lui Iisus în aceste rugăciuni de obște ale Bisericii, înseși aceste rugăciuni sînt ferite de pericolul unei rostiri mecanice formale a lor, umplîndu-se de luarea aminte la conținutul lor și de căldura duhovnicească ce rezultă din aceasta.

Vom da pentru ilustrarea acestui fel de a face rugăciunea lui Iisus, mai ales de către începători, două metode ale ei, alcătuite, una de schimonahul Iosif (ms. din Biblioteca Acad. Rom. 1441, f 2 r.—4 v.) și alta de un monah necunoscut, foarte probabil din Cernica, întrucît pomenește pe stareții Paisie și Gheorghe ca dascăli ai săi. Ea face parte dintr-o expunere mai largă despre starea monahismului din țările române și din Sfîntul Munte, de unde se vede că autorul a viețuit mult și în Athos (ms. din Biblioteca Acad. Rom. 1841, de la f 19 r.). Aceste metode nu înviorează numai celelalte rugăciuni ale Bisericii cerute monahului în pravila lor zilnică, ci prin ele devine și rugăciunea lui Iisus o parte din pravila obligatorie zilnică a monahului. Desigur, aceasta nu înseamnă că monahul nu poate spune și în cealaltă vreme (în timpul diferitelor ascultări, la masă, înainte de adormire etc.) această rugăciune. Dimpotrivă, acest

998. La Casian Cernicanul, *Op. cit.*, p. 40.

lucru i se recomandă în toate textele duhovnicești românești.

De asemenea, aceasta nu înseamnă că nu pot face această rugăciune și mireni care n-au vreme să împlinească toată pravila călugărească a rugăciunilor.

Mai amintim că schimonahul Iosif, autorul unuia din aceste «Metode» a fost el însuși un om de mare experiență în practicarea rugăciunii lui Iisus. El este identic cu ieroschimonahul Iosif și duhovnicul mînăstirii Văratec, cu a cărui binecuvîntare stareța acelei mînăstiri, Nazaria, schimnică din Brașov, a copiat la 1811 manuscrisul nr. 500 din acea mînăstire, cuprinzînd scrierea *Despre rugăciune* a patriarhului Calist. El a fost «unul din cei mai vestiți sihaștri» în muntele Pocrovului, din părțile Neamțului, la care alergau creștinii din toate părțile să se spovedească. El a ajutat la zidirea mînăstirii Văratec, avea darul cuvîntului și al vindecării bolnavilor, avînd și mai mulți ucenici vestiți, ca Irinarh Roset, ziditorul bisericii de pe Tabor⁹⁹⁹.

În sfîrșit, mai inserăm în acest volum un cuvînt despre condițiile prealabile ce se cer pentru rugăciunea lui Iisus, cuvînt pe care l-am găsit în biblioteca Episcopiei Romanului, sub nr. 41, scris la 1823. Scrierea poartă numele «Alăută duhovnicească și trîmbiță cerească». Ea nu dă numele autorului, dar părintele Ilie Cleopa de la mînăstirea Sihăstria a afirmat că există o tradiție potrivit căreia această scriere ar fi fost alcătuită de un nepot al starețului Neonil de la Neamț (în prima jumătate a secolului XIX). În această scriere e și mai apăsător pus accentul pe curățirea de patimi ca o condiție a rugăciunii lui Iisus. Ea cere să nu se apuce cîeva de această rugăciune înainte de a se curăți de pornirea spre agoniseli trupești. Dacă amintitul Calist Catafygiotul cerea

999. Ierod. Ioanichie Bălan, *Op. cit.*, p. 365—366.

lepădarea de gândurile lucrurilor pentru ca sinea devenită una să se poată concentra întreagă la Unul și să se poată uni cu El, știut fiind că de gândurile lucrurilor nu se poate curăți cineva atîta timp cît le dorește, scrierea aceasta cere curățirea de însăși această dorire de agonisire a celor vremelnice.

Se poate socoti că prin aceasta se urmărește o și mai mare întărire a vieții de obște. Căci în timp ce călugărul ce duce ca sihastru o viață de sine mai are de obicei cîteva lucruri ale sale, cel ce împlinește în chip desăvîrșit condițiile vieții de obște nu mai are nimic al său : nici mîncare, nici haină, nici inițiativă pentru un lucru sau altul. Tot pentru întărirea vieții de obște, «Alăuta duhovnicească» cere spovedania deasă. Fără aceasta nu se poate realiza cu adevărat o rugăciune curată a lui Iisus, căci lipsește smerenia și conștiința păcătoșeniei, făcîndu-și loc slava deșartă, sau părerea că s-a ajuns la desăvîrșire prin această rugăciune. Numai însoțită de spovedania deasă rugăciunea lui Iisus încetează de a fi un factor care încurajează o viață de sine, am zice individuală.

Cuvînt înainte sau călăuză

Celor ce vor voi să citească această carte a Sfîntului Grigorie Sinaitul și să nu greșească în privința a ceea ce este în ea. S-a făcut și alcătuit din sfintele scrieri cele de Duhul Sfînt insuflate, de Preacuviosul schimonah Vasile de la Poiana Mărului din Țara Românească¹⁰⁰⁰.

Mulți, citind această carte a Sfîntului Grigorie Sinaitul și neavînd cercarea lucrării minții, greșesc în înțelegerea cea dreaptă a ei, socotind că această lucrare a fost proprie numai bărbaților celor sfinți și fără de patimă. De aceea, ținîndu-se de obiceiul de acum, adică numai de citirea și cîntarea psalmilor, a troparelor și a canoanelor, săvîrșesc numai rugăciunea cea din afară. Ei nu înțeleg că acest fel de rugăciune cîntată ne-au dat-o Părinții numai pînă la o vreme, pentru neputința și pruncia minții noastre. Aceasta, pentru ca deprinzîndu-ne prin citire și cîntare, să urcăm la treapta lucrării celei cu mintea, nu să petrecem pînă la sfîrșit în aceasta. Căci ce este mai copilăresc decît aceasta? Pentru că citind și cîntînd numai cu buzele rugăciunea cea din afară, rămînem la o părere bucuroasă de noi înșine, socotind că facem un lucru mare și mîngîindu-ne numai cu numărul (adică cu cît facem), iar prin aceasta hrănim pe fariseul dinăuntru.

Dar Sfinții Părinți luîndu-ne de la aceste neputințe ale prunciei noastre, ca pe niște prunci de la sînul celei

¹⁰⁰⁰. Ms. Acad. Rom. 1621, f. 87 r—99 v. Indreptat după textul din manuscrisul Ghenoiu.

ce ne hrănește cu lapte, ne arată treapta coborîta a acestei lucrări, asemănînd cîntarea cu glas, cu graiul limbilor (al păgînilor). Căci zice acest sfînt : Cîntarea noastră se cade a fi îngerească, după cum ne este și viețuirea, iar nu trupească sau, să zic, păgînească. Căci cîntarea cu glas și cu strigare a fost dată pentru lenevirea și pentru nedestoinicia noastră, ca să ne ridice la rugăciunea adevărată. Iar roada cîntării din afară a arătat-o Sfîntul Simeon Cuvîntătorul de Dumnezeu în chipul rugăciunii însoțite de a doua luare aminte. El zice : «Iar a doua luare aminte este aceasta : Cînd mintea se strînge din cele cunoscute cu simțurile și păzește simțurile de cele din afară, adunîndu-se în gîndurile ei, umblă în acestea în chip deșert, uitînd de cele din afară. Căci uneori își cercetează gîndurile, alteori dă atenție cererilor ce le rostește către Dumnezeu, și uneori trage spre sine gîndurile cele robite (de demoni), alteori, cuprinsă de vreo patimă, începe iarăși să revină cu silire la sine. Și nu-i este cu putință celui ce luptă în acest fel, să dobîndească pace cîndva, sau să ia cununile biruinței. Căci unul ca acesta este asemenea celui ce luptă noaptea, care aude glasurile dușmanilor și primește rănile de la ei, dar nu poate vedea limpede cine sînt ei, sau de unde vin, sau cum lovesc și pentru ce, pentru că întunericul pricinuieste minții această neputință. Cel ce se luptă astfel, nu va putea scăpa să fie zdrobit de cei de alt neam. Osteneala o suportă, dar de plată este păgubit. Ba e furat și de slava deșartă, ca unul ce se socotește că e cu luare aminte ; și e biruit și batjocorit de ea. Pe lîngă aceea mai și disprețuiește pe alții, ca pe unii ce nu sînt ca el și se dă pe sine păstor oilor, asemănîndu-se orbului care făgăduiește să povățuiască pe orbi» ¹⁰⁰¹.

1001. «Metoda sfintei rugăciuni și atențiuni», socotită aci pe nedrept a Sf. Simeon Noul Teolog. A fost publicată în textul paleogrec și în trad. franceză de J. Hausherr în «Orientalia Christiana», 1927, vol. IX, nr. 36,

Dar cum putem păzi mintea? Urmînd-o în simțirea celor din afară, sau adunînd-o din ele, care o risipesc prin ele, cînd caută spre lucrurile supuse simțurilor? Văzul privind cele frumoase, sau necuvenite, auzul auzind cele netede sau colțuroase, mirosul mirosind cele bine sau rău mirositoare, gustul gustînd cele dulci sau amare, pipăitul pipăind cele moi sau tari, pornesc și aleargă după ele ca după frunzele purtate de vînt, iar mintea, amestecîndu-se cu ele, cugetă la lucrările lor. Este cu puțință a scăpa astfel de gîndurile cele de-a dreapta, sau de-a stînga? Nicidecum și niciodată. Deci dacă simțurile din afară nu pot opri mintea de la gînduri, trebuie ca mintea să fugă din simțuri în vremea rugăciunii, înăuntru în inimă, și să stea acolo surdă și mută la toate gîndurile. Căci de se golește cineva numai de vedere, de auzire și de vorbire, dobîndește oarecare liniște de patimi și de gîndurile cele rele. Dar cu mult mai mult se va îndulci de odihna de gîndurile cele rele și va gusta bucuria cea duhovnicească, care se pricinuieste prin rugăciunea minții și prin luarea aminte, cînd va depărta mintea și de la cele cinci simțuri din afară și o va încuia în cămara cea dinăuntru și firească, sau în pustie¹⁰⁰². Căci precum sabia cea cu două tăișuri, oriîncotro o vei întoarce, taie cu ascuțișul ei cele ce se nimeresc în preajma ei, tot așa lucrează și rugăciunea lui Iisus : uneori fiind întoarsă spre

sub titlul : «Le méthode d'oraison hésychaste». Paragraful citat e la p. 134—135.

1002. Pustia din afară e un chip al lăuntrului golit de orice gînduri. Numai așa se poate mintea concentra exclusiv spre Dumnezeu ; sau poate face o rugăciune curată. Dar trebuie observat că năzuind spre această golire de gînduri, omul duhovnicesc nu vrea să devină indiferent. Prin aceasta el dobîndește din unirea cu Hristos o covârșitoare bunătate și iubire curată față de toți și de toate. Propriu-zis el se golește numai de atitudinile pătimase, egoiste față de oameni și lucruri, nu de orice atitudine. Se recomandă să nu se mai vadă toate în ele însele, deci dispersate, ci unite cu Dumnezeu.

gîndurile cele rele și spre patimi, alteori spre păcat, spre aducerea aminte de moarte și de muncile veșnice¹⁰⁰³.

Iar de va voi cineva, fără această rugăciune, numai cu rugăciunea cea cîntată și cu simțurile cele din afară și cu împotrivirea cea din afară, să surpe atacurile vrăjmașilor și să se împotrivească oricărei patimi, sau gînd viclean, acela va fi biruit degrabă și de multe ori. Căci diavolul, aci îl biruiește pe cel ce i se împotrivește, aci i se supune, făcîndu-se că e biruit de împotrivirea aceluia. Prin aceasta își bate joc de el, făcîndu-l să se aplece spre slava deșartă și spre neatenție și făcîndu-l să se socotească păstor oilor și învățător.

Cunoscînd aceasta, Sfîntul Isihie zice: «Nu poate mintea noastră să biruiască prin sine singură nălucirile diavolești. Să nu nădăjduiască niciodată că va putea face aceasta. Căci (vrăjmașii) sînt foarte vicleni și se prefac a se supune. Și așa te împiedică cu slava cea deșartă. Dar nu suportă nici un ceas să se împotrivească chemării lui Iisus Hristos» (Isihie I, 24 ; Filoc. rom. IV, p. 46). Și iarăși : «Vezi să nu te asemeni lui Israil celui de demult, ca să fi dat vrăjmașilor celor gîndiți cu mintea. Că acela fiind izbăvit de egipteni prin Dumnezeu tuturilor, și-a născocit sieși, ca ajutor, idol de lut. Iar prin idol de lut să înțelegi mintea noastră cea neputincioasă, care cînd cheamă pe Iisus Hristos împotriva duhurilor celor viclene, ușor le izgonește și cu știință măiastră biruiește atacurile nevăzute ale vrăjmașului. Dar cînd se bizuiește pe sine însăși, fără socoteală, se sfarmă ca lăstunul ce se rostogolește» (Isihie I, 25—26; *Filoc. rom.* IV, p. 47).

1003. S-ar părea că e o contrazicere între recomandarea ca mintea să fie golită pentru a se face rugăciunea curată, și afirmarea că rugăciunea aceasta însăși produce această golire, tăind orice conținut din ea pentru a săvîrși rugăciunea curată. De fapt, golirea minții începe prin rugăciune și pe măsură ce înaintează spre starea de rugăciune curată, goleşte mintea mai deplin de alte conținuturi. Se cere numai ca omul să nu se împace cu o conviețuire continuă între rugăciune și alte gînduri.

Ajunge aceasta pentru a cunoaște puterea și măsura lucrării minții și a lucrării celei din afară, adică a rugăciunii și a cîntării din afară.

Dar să nu socotești, binecredinciosule cititor, că luîndu-ne pe noi Sfinții Părinți de la multa cîntare din afară și poruncindu-ne să ne deprindem cu lucrarea minții, nesocotesc psalmii și canoanele (troparele). Să nu fie aceasta. Căci acestea sînt date de Duhul Sfînt Sfintei Biserici, întru care se săvîrșește toată lucrarea de sfințire prin hirotonie și toată taina iconomiei lui Dumnezeu Cuvîntul pînă la a doua venire a Lui, în care se cuprinde și învierea noastră. Și nu este ceva omenesc în rînduiala bisericească, ci toate sînt ale darului lui Dumnezeu, neprimind nici un adaos de la vrednicia noastră și nici o împușinare pentru păcatele noastre.

Dar cuvîntul nostru nu se ocupă cu rînduielile Bisericii, ci cu pravila și viețuirea cea deosebită a fiecărui călugăr, care prin silință și prin dreptatea inimii s-a deprins a dobîndi darul Sfîntului Duh, nu prin simplele cuvinte ale Psalmilor (fără luare aminte), cîntate numai cu buzele și cu limba ¹⁰⁰⁴.

Căci zice Apostolul : «Voiesc a zice cinci cuvinte cu mintea mea, decît zeci de mii cu limba» (1 Cor. 14, 10). Deci se cade, mai întii, a ne curăți mintea și inima cu cinci cuvinte de acest fel, zicînd întru adîncul inimii : «Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă», și așa a ne urca la cîntarea înțelegătoare. Deoarece tot cel începător și încă pătimaș poate săvîrși cu înțelegerea această rugăciune întru păzirea inimii. Iar cîntarea nicidecum

1004. Ca și Teolipt al Filadelfiei, Vasile de la Poiana Mărului recunoaște însemnătatea Bisericii. În ea primim harul, cu ajutorul căruia dezvoltăm viața noastră în Hristos, care ne duce spre înviere. Totuși el consideră rugăciunea inimii ca ceva deosebit, deci oarecum în afară de ceea ce se săvîrșește în Biserică. Această viziune intrucîtva dualistă e depășită de «Metodele» românești ale rugăciunii lui Iisus.

nu o poate, pînă ce nu va curăți, mai întîi, mintea cu această rugăciune¹⁰⁰⁵. Pentru aceasta Sfîntul Grigorie Sinaitul, cercînd cu de-amănuntul și cercetînd viețile și scrierile și experiența cea duhovnicească a tuturor Sfinților mai mult decît toți, prin Duhul Sfînt ce locuia într-însul, cere să se pună toată silința pentru rugăciune. Iar Sfîntul Simeon, Arhiepiscopul Salonicului, avînd același Duh și dar, poruncește arhierilor, preoților, călugărilor și tuturor mirenilor și-i sfătuiește să zică și să unească cu răsufierea în toată vremea și în tot ceasul această sfințită rugăciune. El zice împreună cu Apostolul: «Nu este altă armă mai tare nici în cer, nici pe pămînt ca numele lui Iisus Hristos».

Și să știi și aceasta, cel ce rîvnești această sfințită lucrare a minții, că nu numai în pustie, sau în singurătatea sihăstrească au fost învățători și cei mai mulți săvîrșitori ai acestei sfințite lucrări. Ci mai mult în lavrele cele mari, care se aflau în mijlocul orașelor. E de mirare cum sfințitul patriarh Fotie, fiind ridicat la patriarhie din dregătoria boierească și nefiind călugăr, s-a deprins cu această treaptă, adică cu această lucrare a minții¹⁰⁰⁶. Și atîta a sporit încît fața lui strălucea ca a lui Moise, din darul Sfîntului Duh ce se afla într-însul, zice Simeon Tesalonicianul. El mărturisește că acela a alcătuit și o

1005. Avem aci o altă ordine decît la starețul Gheorghe. La cel din urmă e întîi cîntarea și apoi rugăciunea inimii (ca și la Sf. Grigorie Sinaitul și la ceilalți Părinți vechi). La Vasile de la Poiana Mărului e întîi rugăciunea lui Iisus și apoi cîntarea. De fapt amîndouă au diferite trepte. Cu cît urcă cineva în săvîrșirea mai duhovnicească a rugăciunii lui Iisus, cu atît rostește sau cîntă mai duhovnicește și celelalte rugăciuni. În orice caz ele trebuie îmbinate pentru ca credinciosul să rămînă pe de o parte în Biserică, pe de alta pentru a se înduhovnici în mod treptat.

1006. De aci se vede iarăși că Vasile de la Poiana Mărului nu vede o contradicție între rugăciunea neîncetată unită cu golirea minții de gînduri (rele) și mulțimea de preocupări legate de înalta păstorire patriarhicească a sufletelor. Facerea binelui merge mîna în mîna cu rugăciunea. Binele izvorăște din rugăciune, căci prin el se face voia lui Dumnezeu.

carte despre această lucrare a minții, cu toată înțelepciunea filosofică. Mai zice că și Sfinții patriarhi ai Constantinopolei Ioan Gură de Aur și Ignatie și Calist au scris cărți despre această lucrare. Oare nu-ți ajung acestea, o, iubitorule de Hristos cititor, ca lepădând toată în-doiala, să începi să te deprinzi cu luarea aminte a minții? De vei zice: nu sînt în viața singuratică, ce folos vei avea? Doar Sfîntul patriarh Calist s-a deprins cu lucrarea minții în Lavra cea mare a Athosului, slujind la bucătărie. Iar de te îndoiești pe motiv că nu ești în pustie adîncă, a doua pildă a atenției inimii îți este Sfîntul episcop Fotie. Și iarăși de te vei lenevi în trezvia inimii pe motiv de ascultare, spunînd că ai de împlinit o ascultare, te vei face de rîs. Căci nici pustia, nici viața singuratică nu duce atîta spre sporire această lucrare, ca ascultarea cu înțelegere, zice Sfîntul Grigorie Sinaitul.

Iar de te temi de partea din dreapta (de păcatul prin prisosire într-o virtute, n.n.), pe motiv că nu ai învățator, în privința aceasta însuși Domnul îți poruncește să înveți din Sfînta Scriptură, zicînd: «Cercetați Scripturile și într-însele veți avea viața veșnică» (Ioan 5, 39).

Iar de tragi la stînga, tulburîndu-te că nu ai loc de tăcere, și întru aceasta te întărește Sfîntul Petru Damaschinul zicînd: «Aceasta este începutul mîntuirii omului, să-și lase voia și înțelegerea sa și să-și facă proprie voia și înțelegerea lui Dumnezeu. Atunci nu se va afla în toată zidirea lucru, sau început, sau loc, care să-l poată împiedica».

Iar de te împiedici și mai mult, aflînd pricini spre aceasta în multe cuvinte ale Sfîntului Grigorie Sinaitul, care zice multe despre înșelăciunea ce se ivește în această lucrare, însuși acest Sfînt te îndreptează zicînd: «Nu se cade să ne temem, sau să ne îndoim a chema pe Dumnezeu. Căci chiar de s-au abătut vreunii, fiind vătămăți la minte, înțelege că au pătimit aceasta din pricină că

au voit să lucreze după voia lor și din înălțarea cugetului. Căci cel ce caută pe Dumnezeu cu supunere, cu întrebare și cu smerită cugetare, nicioînd nu se va vătăma, din harul lui Hristos, care voiește «ca tot omul să se mîntuiască» (1 Tim. 2, 4)¹⁰⁰⁷. Pentru că cel ce viețuiește drept și fără prihană, ferindu-se de plăcerea sa și de înălțarea minții, de s-ar ridica toate taberele drăcești asupra lui și mii de ispite, va rămîne nevătămat, au zis Părinții. Dar cel ce umblă după rînduiala proprie și după sfatul său, cade în înșelăciune. Iar de se poticnește careva de piatra scrierii (prin cele scrise despre înșelăciune), spre oprirea lucrării minții, acesta să știe despre sine că întoarce cele de sus în jos și cele de jos în sus. Căci nu spre oprirea acestei lucrări, ci ca să ne ferească de înșelăciune, ne arată Sfinții Părinți pricinile prin care ne vine înșelăciunea. De aceea poruncește Sfîntul Grigorie Sinaitul să nu se teamă, nici să se îndoiască cei ce se deprind cu rugăciunea. El înfățișează două pricini ale înșelăciunii : lucrarea după rînduiala proprie și înălțarea cugetării¹⁰⁰⁸.

Voind Sfinții Părinți să rămînem nevinovați de acestea, ne poruncesc că cercetăm sfintele scrieri ca să ne îndreptăm prin ele. «Să aibă frate pe frate sfătuitor bun, zice Sfîntul Petru Damaschinul, iar de nu se poate afla stareț bun cu cuvîntul și cu lucrul, după chipul Sfinților Părinți, cunoscînd bine scrierile Părinților, apoi în chip deosebit se cade a primi în tăcere sfătuirea duhovnicească din învățăturile și îndrumările Sfinților Părinți și a căuta în ele răspuns pentru tot lucrul și fapta cea bună». Deci se cade ca și noi, citind scrierile, să păzim această măsură și această rînduială și să nu ocolim învățătura și îndrumarea acestora, cum fac aceia care, ne-

1007. Despre înșelăciune și alte pricini. *Filoc. gr.* vol. IV, p. 87, ed. 3.

1008. Sint patimile mîndriei opuse ascultării și smeritei cugetări. Cea dintîi e mîndria manifestată în afară, a doua e mîndria cultivată înăuntru sufletului.

avînd cercarea lucrării minții și socotindu-se a judeca drept, se înfățișează sau, mai bine zis, se dau pe ei înșiși, ca știind ce fac, chiar cînd se depărtează cu trei motive de deprinderea acestei sfințite lucrări.

Cel dintîi e că lasă această lucrare numai sfinților bărbați fără patimă, socotind că numai acestora li se potrivește ea, nu și celor pătimiși. Cel de al doilea e împuținarea aproape totală a învățătorilor în acest fel de viețuire, sau cale. Iar cel de al treilea e înșelăciunea care se ivește chiar în această lucrare.

Motivul cel dintîi al acestora este nefolositor și nedrept. Căci încă treapta cea dintîi a călugărilor începători este datoare să împuțineze patimile prin trezvia minții și paza inimii, care este rugăciunea minții ce se cuvine celor făptuitori ¹⁰⁰⁹. Cel de al doilea este lipsit de judecată și de îndreptățire. Căci, precum s-a spus mai sus, în locul învățătorului avem scrierile ca învățător, cînd nu se află învățător. Iar cel de al treilea este cel prin care cineva se face el însuși piedică sieși. Căci citind anume cu gînd de a se înșela, se împiedică el însuși în scrieri, înțelegîndu-le strîmb. Pentru că, în loc de a primi scrierile spre păzirea sa și spre cunoașterea înșelăciunii, le află și le primește ca pricină a fugii de lucrarea minții. E ca și cum oarecare dintre mai marii ostașilor, fiind înștiințat de cineva că dușmanul lui îi pîndește calea vrînd să-l biruiască cu înșelăciune, așteptîndu-l pe ascuns, nepuținînd face cu el război la arătare, el ca un nepriceput, în loc de a descoperi acestea și de a da pe față pîndirea acestuia ca să-l biruiască, se înfricoșează și fuge făcîn-

1009. Deci, după Vasile de la Poiana Mănului, există o rugăciune a minții, care trebuie săvîrșită chiar de călugării din treapta făptuirii. E o rugăciune a minții pe măsura lor și acomodată treptei lor de curățire a patimilor și de lucrare a virtuților. Ea însăși ajută la împuținarea patimilor și la înaintarea spre trepte mai înalte ale rugăciunii minții, pînă la rugăciunea atotcurată de gînduri și de patimi.

du-se de ocară între oameni, dar mai vîrtos înaintea împăratului său și a sfetnicilor lui.

Iar de te temi de acest fel de lucrare și deprindere numai din firea și prostia inimii tale, cu mult mai vîrtos mă tem și eu pentru tine. Căci nu trebuie să te ferești să mergi în pădure din pricina unor basme prostești, sau din teama de lup. Pentru că numai de Dumnezeu trebuie să te temi, nu să fugi din frică, sau să te lepezi de El. Cu adevărat această lucrare cere frică și cutremur, zdrobirea inimii și smerenie și multă cercetare a sfintelor scrieri, dar nu fugă și lepădare, nici îndrăzneală, nici lucrare după plăcerea proprie. Căci zice: «Cel îndrăzneț și nebăgător de seamă, vrînd mai mult decît este vrednic și decît e în stare, aleargă cu trufie spre ceea ce voiește, vrînd să ajungă înainte de vreme». Și iarăși: «De-și închipuie cineva că va ajunge ușor la cele înalte, și-a agonisit poftire diavolească, iar nu adevărul. Iar pe acesta lesne îl vînează diavolul cu cursele sale, ca pe o slugă a lui».

Și de ce să rîvnim sporirea neîncetată a minții în rugăciunea de care de-abia de se învrednicește unul din zeci de mii, cum zice Sf. Isaac ? Destul ne este nouă, păcătoșilor și neputincioșilor, să cunoaștem măcar urma liniștii minții, care este rugăciunea cea lucrătoare a minții, cu care se izgonesc din inimă adăugirile vrăjmașului și gîndurile cele rele și care este a călugărilor începători și a celor pătimiși și prin care se înalță cineva la rugăciunea cea văzătoare (contemplativă) și duhovnicească, de va voi Dumnezeu. Și nu trebuie să slăbim din pricina aceasta, căci nu se învrednicesc mulți de rugăciunea cea văzătoare¹⁰¹⁰. Dar aceasta nu pentru că e ne-

1010. Vasile de la Poiana Mărului face o deosebire între lucrarea minții și rugăciunea văzătoare sau contemplativă, care e a celor nepătimiși. El cunoaște scrierea lui Calist Patriarhul și a lui Calist Catafygiotul. Prin aceste explicări Vasile de la Poiana Mărului se apropie de spiritualitatea Cernicăi, care socotind lucrarea minții (considerată de ea rugă-

dreptate la Dumnezeu. Ci trebuie numai să nu ne lenevim să mergem pe calea care duce spre această sfințită rugăciune, adică să nu ne lenevim a ne împotrivi, prin lucrarea rugăciunii minții, amăgirilor și patimilor și gândurilor rele. Căci înaintînd pe calea aceasta a sfinților, ne vom învrednici părții lor, chiar de nu vom dobîndi aici desăvîșirea, zice Sfîntul Isaac și alți mulți sfinți.

Dar și acest lucru este vrednic de mirare și înfricoșător: Cum cineva, cunoscînd scrierile, nu face cercarea (experiența) lor? Iar alții necunoscîndu-le, nici întrebînd, îndrăznesc să se apropie cu înțelegerea de luarea aminte a minții? Ba mai spun că luarea aminte și rugăciunea trebuie să lucreze în partea poftitoare și zic că această parte se află în mijlocul pîntecelui și nu al inimii.

Iar aceasta este cea dintîi și mai voită dintre înșelăciuni ¹⁰¹¹. Căci nu numai că rugăciunea și luarea aminte nu trebuie să fie făcute în această parte, ci nici căldura care vine de la partea poftitoare la inimă nu trebuie nici-decum a o primi. Iar cînd se vorbește de mijlocul pîntecelui, înțelege inima, după cum zice Sf. Teofilact. Iar inima nu are locul ei nici în buric, nici în mijlocul pîntecelui, ci în partea stîngă a pieptului ¹⁰¹².

ciunea văzătoare) greu de atins de călugării nedeplin curățiți de patimi, le cere totuși, în general, și lor rugăciunea lui Iisus. Numai «Alăuta duhovnicească» pare mai radical neîncercătoare în posibilitatea rugăciunii lui Iisus înainte de curățirea de pofta agoniselilor vremelnice.

1011. Avem aci dovada că în tradiția românească și rusă (dar și în cea greacă, cum arată textul neogrec al «Metodei sfintei rugăciuni și atențiunii»), s-a combătut acuza inventată de adversarii, probabil catolicizanți ai isihasmului (vezi nota 19 de la *Metoda* lui Nichifor din singurătate, în vol. VII din *Filoc. rom.*), că isihastii își îndreptau privirea spre mijlocul pîntecelui. Prin aceasta au fost oprîți întotdeauna mulți să înceapă practicare rugăciunii lui Iisus.

1012. În «Cuvînt înainte» la Filotei Sinaitul, Vasile de la Poiana Mărului insistă mai mult ca mîntea să caute deasupra inimii ca un împărat, nu în partea dreaptă a ei spre piept, nici în josul ei, ca să nu trezească nici fierbințeala mîniei în piept, nici fierbințeala poftii din josul

Căci așa sînt așezate cele trei părți ale sufletului: partea rațională (cuvîntătoare) în piept, partea mîinii sau a rîvnirii în inimă ¹⁰¹³, iar partea pofuitoare în buric ¹⁰¹⁴. La aceasta are și diavolul lesne intrare, după cum zice Iov : «O umple de bale și o înfierbîntă, ca lipitorile și broaștele în balta cea noroioasă, hrînindu-se și îndulcindu-se cu sărătura poftei». De aceea, Sfîntul Grigorie Sinaitul zice : «E mare nevoie a se ajunge la adevărul vădit și a fi curat de cele protivnice darului. Că mai ales în începători s-a deprins diavolul să dea înșelăciunii lui chipul adevărului, dînd vicleșugurilor lui înfățișări duhovnicești, adică le înlocuiește pe unele cu altele.

Această înlocuire o face și în mijlocul pîntecelui, aducînd în locul căldurii firești, arderea sa, iar în locul veseliei (firești), bucurie dobitocească» (Filocalia greacă, ed. III, vol. IV, p. 76).

Dar socotesc firesc ca lucrătorul să știe și aceasta : arderea sau căldura care iese de la mijloc (de la mijlocul

inimii. Dar ceea ce e nou la Vasile e că el cere ca mintea să nu caute nici în mijlocul inimii, ci deasupra ei, pentru că, după el, inima e sediul rațiunii și deci, dacă mintea ar căuta spre acel mijloc, mintea sau rațiunea ar rămîne în ea însăși, într-o pură raționalitate. Mintea trebuie să caute să ajungă deasupra sa și să se stăpînească pe ea însăși ca un împărat. Omul trebuie să caute să ajungă chiar și deasupra sa, adică să se ridice mai presus de sine spre Dumnezeu, spre adevărul personal infinit, să intre în relație cu El, depășindu-se pe sine, așa cum i-o cere firea. Dar pentru aceasta trebuie să rămînă aproape de însuși centrul ei, de inimă, căci numai prin ea poate urca mai presus de ea. Ideea că inima e centrul cugetării se justifică cu faptul că ea e centrul vital al organismului, deci și al cugetării care dirijează omul întreg. În inimă și totuși, prin inimă, deasupra inimii sale, acolo trebuie să fie omul.

1013. Mînia sau rîvnirea, energia sufletului. E puterea lui. De aceea e văzută corespunzînd cu pieptul, unde se concentrează puterea fizică.

1014. Partea pofuitoare se arată în moliciunea trupului, în extrema lui pasivitate. Dacă e condusă de cugetare și de tărie, devine un sentiment care se alipește cu dragoste de cele cu adevărat tari și înalte, de Dumnezeu, sau caută spre El. Altfel o ia razna, sau e făcută roaba celui rău, a celor tari în mod aparent și trecător.

pîntecelui, n.n.) la inimă, uneori iese singură de la sine în chip firesc, fără gânduri de desfrînare. «Și aceasta nu este înșelăciune, ci vădirea firii», zice Sf. Calist Patriarhul. «Iar de socotește cineva că și ea este din dar, și nu din fire, aceasta este cu adevărat înșelăciune»¹⁰¹⁵. Și iarăși zice același : «De ce fel sînt acestea, nu trebuie să se îngrijească cel ce se nevoiește, ci să le respingă».

Dar alteori diavolul însuși amestecă arderea sa cu pofta noastră și prin aceasta trage mintea la gânduri de desfrînare. Iar aceasta este negreșit înșelăciune.

Iar de se încălzește tot trupul, dar mintea este curată și lipsită de patimă, încît pătrunde în adîncul inimii, începînd și săvîrșind rugăciunea în inimă, să se știe că aceasta este cu adevărat din har, iar nu din înșelăciune.

Dar se întîmplă unora dintre nevoitori nu puțină împiedicare și neputință trupească în această sfințită lucrare. Căci neputînd ține cu măsură și cu hotărîre ostenele și posturile cele mai presus de fire ce le împlineau sfinții, li se pare că nu le este lor cu puțință a începe, fără acestea, lucrarea minții. Ferindu-i de această păgubire, prin măsura ce le-o rînduiește, Marele Vasile învață astfel zicînd : «Înfrînarea se rînduiește potrivit puterii trupești a fiecăruia». Cu adevărat și de aceasta mi se pare că se cuvine să se țină seama, ca nu cumva, zdrobind cu înfrînarea cea fără măsură puterea trupească, să facem trupul sleit și neputincios spre sporirea (duhovnicească). Căci trebuie să o avem pe aceasta lucrătoare și nicidecum să o slăbim cu lipsa de măsură. Pentru că,

1015. Sînt în trup călduri și călduri. Sînt călduri ale rugăciunii curate, cînd simțirea e luată în slujba ei, și sînt călduri ale firii, cînd simțirea nu e ridicată spre ceva mai înalt de ceea ce satisface firea în mod trecător. Dar sînt și călduri stîrnite de porniri mai prejos de fire, călduri ale urii, ale poftelor nemăsurate, contrare firii, călduri ale dezordinii în viața individuală și socială. Ele înaripează păcatul, pornirea spre rău. Atunci puterile trupești și sufletești sînt aprinse de draci ca centre personale ale răului, mai rele decît poate fi omul.

dar ar fi fost bine să slăbim cu trupurile și să zacem abia vii, negreșit așa ne-ar fi făcut Domnul de la început. Dar de vreme ce ne-a făcut așa cum ne-a făcut, greșesc cei ce nu păzesc precum este ceea ce a fost făcut.

Postitorul să păzească, deci, numai binecredințioșia, ca să nu se încuibeză răutatea în suflet din pricina lenevirii ; ca să nu slăbească trezvia minții și ridicarea cugetării cu dinadinsul spre Dumnezeu ; ca să nu se întunece sfințirea cea duhovnicească și luminarea care se ivește din ea în suflet. Căci de vor crește bunătățile amintite, nu vor avea patimile vreme a se scula asupra trupului. Pentru că sufletul îndeletnicindu-se cu cele de sus, nu dă vreme trupului spre trezirea patimilor. De aceea, odată ce se produce această stare în suflet, nu se mai deosebește întru nimic cel ce mănîncă anumite bucate de cel ce nu le mănîncă. Ba unul ca acesta a ținut nu numai postul, ci și înfrînarea cea de totdeauna. Și are lauda pentru grija și luarea aminte cea aleasă, arătată trupului. Căci viața cea cu măsură nu înfierbîntă poftele. Aceasta o spune și Sfîntul Isaac Sirul : «Trupul cel neputincios de-l vei sili peste măsură, aduce sufletului tulburare peste tulburare». Iar Sfîntul Ioan Scărarul zice: «Văzut-am pe dușmanul acesta (adică pîntecele) odihnit și dînd trezvie sufletului». Și iarăși: «Văzutu-l-am pe acesta topit de post și totuși plin de păcat, ca să nu ne nădăjduim spre noi, ci spre Dumnezeu cel viu». Cu aceasta se potrivește și întîmplarea pe care o istorisește Preacuviosul Nikon, zicînd: «În acele vremuri se afla un bătrîn singur în pustie, care nu văzuse oameni de treizeci de ani și nu mîncase nici pîine, ci numai rădăcini; dar a spus că în toți anii aceia era supărat foarte de dracul desfrînării. Și au socotit Părinții că nici trufia, nici hrana n-a fost pricina războiului aceluia, ci faptul că bătrînul nu era deprins cu trezvia minții și cu lupta împotriva amăgirilor vrăjmașilor».

Pentru aceea zice și Sfântul Maxim : «Dă trupului cele după putere și întoarce toată nevoița ta spre lucrarea minții». Și iarăși, Sfântul Diadoh zice : «Postul are laudă în sine, dar nu la Dumnezeu». Căci este lucrător și orînduiește bine pe cei ce-l voiesc cu întreaga ființă. Deci nu se cade nevoitorilor binecredincioși a se trufi pentru el, ci să vadă ținta cugetării noastre în credința în Dumnezeu. «Căci meșterii nici unui meșteșug nu se laudă vreodată cu uneltele lor, ca și cum ele ar fi sfîrșitul meșteșugului lor, ci așteaptă fiecare să isprăvească lucrul cu ajutorul lor, ca din el să arate cu adevărat meșteșugul lor» (Cap. 47 ; Filoc. rom. I, p. 352—353).

Dar avînd o stare potrivită pentru primirea unui anumit fel de hrană, nu-ți pune toată silința și nădejdea numai în post. Ci postînd cu măsură și după puterea ta, silește-te în lucrarea minții. De ai putere să te îndestulezi numai cu pîine și apă, bine este. Căci zice : «Nu întăresc celelalte bucate trupul, cum îl întăresc pîinea și apa. Dar să nu-ți pară că împlinești vreo faptă bună, postînd astfel, ci nădăjduiește a cîștiga din post întreaga cumpătare. Și așa îți va fi postul cu înțelegere», zice Sf. Doroftei.

Iar de ești neputincios, Sfântul Grigorie Sinaitul îți poruncește să mănînci o litră de pîine și să bei pe zi, adică în zilele cele dezlegate, trei sau patru pahare de vin, sau de apă, dacă vrei să afli pe Dumnezeu; și să primești cîte puțin din toate cele dulci ce se vor afla, ca să scapi de înălțarea cu cugetul și să nu te scîrbești de cele bune făcute de Dumnezeu, ci să-I mulțumești Lui pentru toate. Aceasta este judecata celor pricepuți.

Căci de te îndoiești de mîntuirea ta, fiindcă mănînci din toate bucatele cele dulci și bei puținel vin, aceasta vine din necredința și neputința cugetului. Iar împărțășirea de bucate fără de păcat și potrivit cu voia lui Dumnezeu se poate afla în trei stări ale sufletului: în înfrînare, în îndestulare și în săturare. Înfrînarea înseamnă

a fi încă flămînd cînd te scoli de la masă; îndestularea înseamnă a nu fi nici flămînd, nici îngreunat; săturarea, a se îngreuna puţinţel.

Iar a mînca după săturare e uşă a îndrăcirii pîntece-lui, prin care intră desfrinarea. Socotindu-le acestea, alege-ţi ceea ce se cade după puterea ta, netrecînd peste aceste stări. Căci şi aceasta aparţine celor desăvîrşiţi, cum zice Apostolul, adică a flămînzi şi a se sătura şi a le putea pe toate.

Acestea ți s-au arătat, o, iubitorule al lucrării și al luării aminte a minții, numai din cuvintele Sfinților Părinți celor mari : care este măsura înfrînării și postul cel cu socoteală ; și cum se cuvine a se nevoi cineva întru luarea aminte. Deci auzind acestea, nu se cade a ne depărta de la lucrarea minții, ci a ne sili întru aceasta cu toată sîrguința, rugînd pe Domnul nostru Iisus Hristos, să ne fie ajutor și Învățător întru aceasta. Căruia se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, în vecii vecilor. Amin.

Din sfaturile starețului GHEORGHE de la Cernica

1. «Deci, prin chibzuire nesmintită, căutați după moartea mea în partea dreaptă a sînului meu duhovnicesc, ceea ce înseamnă scăparea minții din robia cugetelor, că poate veți afla și o răclișoară scumpă, închipuind *curățenia inimii* cea nefurată de gînd. Și, deschizînd-o pe ea, arăta-se-va și alta de lut, zugrăvită, adică *biruința asupra deznădăjduirii*, cu multe feluri de trude prin acest trup de pămînt. Sfărîmînd-o și pe aceea, va da dintr-însa trei pietricele de mult preț, care se tilcuiesc *cîștigul celor trei părți ale pocăitului suflet, prin care și pe Sfînta Treime O proslăvesc*, slujinlu-I eu de la nașterea mea.

Și iată, întru numele Tatălui, pildă m-am făcut între voi prin rodul dragostei, iubindu-vă pe toți deopotrivă. Întru numele Fiului m-am supus de bunăvoie sub picioarele tuturor, ca să pot vîna prin răbdare sufletele voastre ; întru numele Duhului Sfînt n-am lăsat simțurile a zbura peste hotarele firii, întrucît și de voi mi s-a făcut milă încălzindu-vă lîngă bucuria inimii și îndreptîndu-vă spre limanul mîntuirii» ¹⁰¹⁶.

1016. E un pasaj din «Testamentul starețului Gheorghe», publicat de Casian Cernicanul în «Istoriile minăstirilor Cernica și Căldărușani» (p. 30—31). El le lasă călugărilor din obștea sa moștenire pilda sa întipărită în cea mai intimă parte a ființei sale, pe care ei nu o pot însă descoperi decît prin propria lor înțelepciune. Această moștenire este *curăția inimii*. Dar ea are la bază *biruința asupra deznădăjduirii*, dobîndită cu multe trude ale trupului. După el, toate nevoințele duc la cîștigarea nădejzii și din fermitatea nădejzii crește curăția inimii care-și pune toată nădejdea, ri-

2. «Iarăși, cu darul blîndețelor adaug a porunci celor purtători de cruce ai mei fii suflețești, în ce chip să fiți ca niște îngeri în trup, neplecîndu-vă la deșertăciuni mincinoase, nici la răsfățări neastîmpărate, sau la plimbări nepotrivite darului vostru, după cuvîntul ce-l zice vasul alegerii : «Că deși toate îmi sînt slobode, dar nu toate îmi sînt de folos» (1 Cor. 6, 12). Drept aceea și bunul obicei și podoaba chipului să fie tocmită după urma cea dreaptă, precum am zis, asemănîndu-vă celor tineri prea cuvioși Sfinți, care au fost de o vîrstă cu voi întru firea omenească. Deci pildă de fericită răbdare să luați de la Acacie cel întocmai cu mucenicii. Pildă de curată supunere să luați de la Dosoftei cel cu totul fără de răutate. Și pildă de smerită înțelepciune să luați de la Zaharia cel mult pătimitor. Dar să căutăm și la cea împotriva rea voire, căreia îi urmează pierzarea și osîndirea, dacă vrem să scăpăm de căderea lui Esau, a lui Gheezi și a lui Iuda. Căci scris este : «Slujiți Domnului cu frică și vă bucurați Lui cu cutremur».

Că de veți petrece zilele vieții cu luare aminte și nu întru nebăgare de seamă, cu adevărat nu se va atinge

dicată din deznădejdea tuturor nădejdlor dezamăgite în cete vremelnice, în Dumnezeu, piatra ultimă și de nesfărîmat a vieții noastre. Iar mai adînc decît acestea se află cele trei pietricele de mult preț, sau cele trei puteri ale sufletului curățite cu puterea dragostei venită din Sfînta Treime: cugetarea, pofta și mînia. Ele s-au curățit slujind numai Sfîntei Treimi. Propriu-zis, piatra de la temelia ființei noastre, umplută de nădejde și de curăție, are trei laturi : Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh.

Din puterea Tatălui, starețul Gheorghe a putut iubi pe toți din obște în mod egal, cum și Tatăl îi iubește pe toți, fiind tuturor Tată ; din puterea Fiului a răbdat toate de la toți, ca pe toți să-i cîștige ; din puterea Sfîntului Duh a rămas apropiat de toți, în comuniune cu ei, ca să-i conducă pe toți împreună spre mîntuire. E o teologie spirituală care pune Sfînta Treime la baza unității întregite a sufletului și a comuniunii, care face din Sfînta Treime izvorul puterii de reunificare a sufletului întregit și a comuniunii celei strînse între persoanele care nu se confundă și nu se stînjenesc în dezvoltarea lor. Armonia treimică e văzută ca baza strădaniilor pentru refacerea armoniei sufletești și sociale.

de voi nici toată meșteșugirea diavolească. Căci să știți, fiii mei, cum că zavistia, pizmuirea, lăcomia, vicleșugul, mînia, pomenirea răului și trufia, încă de la alcătuirea lumii nu știu să cinstească prea plăcuta lui Dumnezeu sporire și mai virtos a celor de sub ascultare, ci rămîn ca niște săgeți înfipte întru același blestem al strămoseștii neascultări.

Iar întru nevoințele frățimii voastre se va proslăvi iubitorul de oameni Dumnezeu și veți moșteni pacea care întoarce iarăși la podoaba cea după fire pe cei ce se află cu mintea întreagă. Prin ele vă faceți și multora oglindă spre îndreptare și vă veți bucura întru lumina celor vii»¹⁰¹⁷.

3. «Deci această treaptă a scării să o socotiți a fi porunca cea mai cuprinzătoare. Căci întru ea se reazimă toată începătura mîntuirii monahilor : *cinștiți supunerea unul către altul întocmai ca suflarea*. Însă nu dintr-un interes neblagoslovit de Dumnezeu, ci numai spre folosul aproapelui, ca să împliniți și dragostea cea hotărîtă din lege»¹⁰¹⁸.

1017. Din «Testamentul...» la Casian Cernicanul, *op. cit.*, p. 31—32.

1018. Din «Testamentul...», *op. cit.*, p. 36 Din tot «Testamentul starețului Gheorghe» rezultă că el vedea dragostea ca factorul principal al coeziunii, al comuniunii (pentru călugări : a obștii) ca cea mai cuprinzătoare virtute. Tot pentru înfăptuirea unei comuniuni în iubire, care nu stînjenește diferențele personale și etnice, ci le folosește pe acestea pentru întărirea comuniunii în primul rînd în unități mai mici, starețul Gheorghe dă și dispoziția ca în obștea lui să nu fie decît călugări români, nu și de altă nație ca în obștea lui Paisie.

Tipicul sfintei rugăciuni
cea cu mintea, precum de la
PĂRINTELE IOSIF
s-a primit. Scris la 1810¹⁰¹⁹

După ce se sună clopoțelul de sculare, îndată să te scoli făcînd trei închinăciuni pînă la pămînt. Începe pentru rugăciune: «Slavă Ție Dumnezeu nostru...», «Împărate ceresc...», Sfinte Dumnezeule...» și, după «Tatăl nostru...», troparele treimice: adică patru tropare: «Sculîndu-ne din somn». Apoi: «Veniți să ne închinăm...», de trei ori, și Psalmul 50: «Miluiește-mă Dumnezeule...», «Cred într-unul Dumnezeu...». Apoi: «Născătoare de Dumnezeu Fecioară...», «Botezătorul lui Hristos..., rugați-vă pentru noi», «Sub milostivirea ta...», apoi «Cade-se să te fericiim...» și faci otpustul. Apoi începi mărturisirea cuprinzătoare a tuturor păcatelor, apoi: «Slăbește, lasă...», «Și pe cei ce ne urăsc...» și 50 de metanii mari, sau pe care le ai de la duhovnicul tău părinte.

După acestea, strînge toate simțurile tale, pleacă-ți capul pe umărul stîng. Apoi închide gura ta și pune două

1019. Ms. în Bibl. Acad. Rom. 1441, f. 2r—4r. E sigur că autorul este identic cu ieroschimonahul Iosif, duhovnicul mînăstirii Văratec, cu a cărui binecuvîntare, stareța Văratecului a scris, la începutul sec. XVIII, manuscrisul mînăstirii Văratec, cuprinzînd «Raiul» patriarhului Calist, numerotat ca o scriere independentă, spre deosebire de textul din *Filocalia greacă*, ce este numerotat ca parte integrantă a scrierii în 14 capete «Despre rugăciune». A se vedea ceva despre viața lui în acest volum mai înainte, la sfîrșitul art. «Isihaștii sau sihaștrii în tradiția ortodoxiei românești».

degete de la mîna dreaptă la piept în partea stîngă, mai sus de inimă ¹⁰²⁰. Și tragi o dată răsufllarea pe nas încetisor, în adîncul pieptului ¹⁰²¹. Și acolo zi : «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă». Și să nu umbli cu mintea după răsufllarea nasului. Ci acolo în adîncul inimii să umbrească zicînd prea doritul nume. Nici să-ți închipui inima, nici altceva ¹⁰²². Și așa zici numai un sfert de ceas, neîngreunînd mintea, fiindcă ești nou începător.

Apoi mergi la Utrenie și acolo aflînd un locșor, ține numitele degete peste dulamă, iar acolo capul nu-l pleca, să nu te priceapă cineva. Și acolo să zici cu mintea un sfert de ceas, iar cu gura să nu slăbești, o, frățiorul meu ¹⁰²³.

1020. Cerînd închiderea gurii, autorul recomandă implicit ca cuvintele rugăciunii să se spună mai mult cu gîndul (desigur, de la o anumită treaptă de deprindere a ei, în sus). Apoi prin degetul pus deasupra inimii, privirea e ajutată să se concentreze exact la locul unde începe inima. Legătura între trup și suflet e folosită și mai mult pentru realizarea unor acte și stări în suflet, produse cu ajutorul unor organe ale trupului. În special, prin concentrarea privirii trupesti spre locul unde începe inima de carne, se realizează o concentrare a minții, sau a cugetării, spre inima spirituală a omului.

1021. Se cere ca aerul să nu se tragă zgomotos, ci lin și cîte puțin, pentru a ușura desprinderea cugetării de cele materiale, ba chiar și de acest act al respirației.

1022. Deși capul trupesc e concentrat spre locul inimii de carne, mintea nu trebuie să-și producă închipuirea inimii de carne. Ea trebuie să se îndrepte spre inima spirituală, spre centrul spiritual al ființei umane, spre sinea proprie. Numai această inimă spirituală are o deschidere spre infinitul dumnezeiesc, spre care trebuie să privească și mintea îndreptată spre această inimă spirituală.

1023. E mai ușor să ții cuvintele cu gura decît cu mintea. Pentru că la ținerea lor cu mintea se cere o mai mare concentrare. De aceea, chiar cînd nu se mai poate ține mintea concentrată la aceste cuvinte, trebuie să se continue măcar rostirea lor cu gura, care cere o mai puțin încordată concentrare. Iar mintea trebuie slobozită de bună voie din această maximă concentrare, înainte de a se lăsa ea însăși, fără voie, de ea, din pricina oboselii.

Și după săvârșirea Utreniei, venind la chilie, citește icoasele Maicii Domnului și ce mai știi. Și de vei voi, dă voie somnului puțin. Și cum te vei deștepta, îndată începi icoasele. Și iarăși te rogi cu mintea un sfert de ceas. Și în vremea Proscomidiei iarăși un sfert de ceas. Apoi la ceasul al optulea, iarăși un sfert de ceas. După Pavecerniță, un sfert de ceas. Apoi mai citește ce mai știi și te culci. Și așa, în fiecare zi de câte cinci ori. Însă ascultările cele ale soborului să nu le treci cu vederea, chiar de vei scăpa vremile arătate, crezînd că în ascultare este mîntuirea. Și mergînd la ascultare, cu tăcerea să te învrednicești și cu prostimea (cu simplitatea). Și așa tot câte puțin înveți mintea, neîngreunînd-o ¹⁰²⁴.

Dar și cînd vei zice cu limba, tot să umbrești cu mintea peste prestolul inimii ¹⁰²⁵.

Așa să urmezi pururea și nimic să nu te despartă de dragostea lui Hristos, nici necazul, nici scîrba. I proci (și celelalte).

Ghervasie monahul

1024. Metoda aceasta nu cere numai o repetare identică a rugăciunii, ci arată și modul cum se poate progresa spre Dumnezeu, sau la mai multă rugăciune cu mintea, sau la o mai adîncă concentrare în ea. După cît știm, e singura metodă care arată aceasta.

1025. Mîntea poate privi prin deschizătura inimii sau a indefinitului sinei proprii, nesfîrșitul dumnezeiesc, chiar dacă nu se rostesc cuvintele rugăciunii. Limba nu e lăsată să spună aceste cuvinte fără nici o participare a conștiinței.

Rînduiala cea bună a vieții de sine

Rînduiala cea bună luată din așezămîntul Sfinților Părinți, cum se cuvine călugărului celui ce e în afară de viața de obște (și petrece de sine), întru luarea aminte a petrece precum și cei de demult Părinți au petrecut¹⁰²⁶.

«Pune toată silința, o, călugăre, ca noaptea să nu dormi mai mult de trei ceasuri sau, fiind iarnă, cel mult patru. Și îndată deșteptîndu-te din somn, să-ți speli ochii cu apă rece și, începînd după obicei, slăvește pe Dumnezeu, zicînd: «Tatăl nostru...», troparele: «Sculîndu-ne din somn...» și cele două rugăciuni: «Din somn sculîndu-ne...» și «Slavă Ție Împărate...». Apoi lasă ectenia și apucă-te de canon, făcînd mai întîi șapte mătării mari, apoi închinăciunile.

Iar aceste mătării mari, în Sfîntul Munte, celui ce are schima mare, noaptea și ziua 120. Deci faci șapte mătării mari, cu genunchii la pămînt, stînd după fiecare drept în picioare și zicînd sfînta rugăciune a lui Iisus la fieștecare cruce, adică «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul», șoptînd-o

1026. Ms. în Bibl. Acad. Rom. 1841, f. 119 r—154 v. Urmează în continuare o descriere a situației mînăstirilor din Țara Românească și din Sfîntul Munte. Aceeași mînă a copiat, în același manuscris, înainte de această scriere, scrierea lui Calist Tilicude, «Cuvînt pentru iscusirea liniștii» (f. 102 v—118 v), dat mai înainte în acest volum. La sfîrșitul «Cuvîntului» lui Tilicude, e scris: «Acest cuvînt s-a scris de mine smeritul de la părintele schimonah George, frate de călugărie. Cumpărat de Iachint (ceva indescifrabil), ieroschimonah de la Robaia, prin Agiou Pavlou (în grecește), 1818.

cu gura sau cu gîndul. De se va putea, ține și suflarea nărilor pînă se isprăvește cuvîntul rugăciunii. Zi cuvintele și cu mintea și nu gîndi nicăiera fără numai la cuate și căutînd unde se află inima omului.

Asemenea și închinăciuni fă 12 pînă la pămînt, stînd după fiecare drept în picioare și plecîndu-te pînă să dai cu mîna de pămînt, tot cu această sfîntă rugăciune a Domnului nostru Iisus Hristos, spusă cu mare smerenie și cu lacrimi de se va putea, neuitînd-o, sau tulburare avînd, sau zgomot.

Apoi șezi puțin, dînd inimii pace, cum s-a zis. Și apoi începe Polunoșnița, cei șase psalmi, «Dumnezeu este Domnul» cu tropare. Apoi începe Psaltirea, citind totdeauna două catisme. De te simți întru slăbiciune, poți să șezi jos. Așijderea și de la Sedelne.

După aceasta zi: «Miluiește-mă Dumnezeule» și citește și un canon, oricare vei voi. De vei putea să citești: luni al îngerilor, marți al Botezătorului, miercuri al Maicii Domnului, joi al Sfinților Apostoli, vineri al Cinstitei Cruci, sîmbătă al tuturor Sfinților și duminică al Domnului, foarte bună orînduială va fi. Că țîn minte că această orînduială o au Părinții cei singuratici și în Sf. Munte al Atonului. După canon, citește ceea ce îți place mai mult, cu stihurile: «Toată suflarea», cîte trei psalmi și Slavoslovia, apoi al treilea ceas, și isprăvește.

De este iarnă, apucă-te apoi de lucrul mîinilor și nu te lăsa somnului, că mult folos vei cunoaște, stînd după cetanie și luînd aminte la tine. Iar dacă foarte tare te-ar cuprinde slăbiciunea, poți să te odihnești puțin, fiindcă nopțile sînt mari atunci. Iar dacă este vară, după citire negreșit să nu dormi.

Și de este luni, miercuri și vineri, rabdă lucrînd întru luarea aminte a inimii pînă ce va veni ceasul al șaptelea, sau măcar negreșit al șaselea. Și apoi sculîndu-te citește Ceasurile cu Fericirile, Apostolul: «Fraților, roada Duhu-

lui este dragostea, bucuria, pacea» și celelalte (din Epistola către Galateni), apoi Evanghelia de la Luca: «Zis-a Domnul pilda aceasta: un judecător oarecare era care de Dumnezeu nu se temea și de oameni nu se rușina». Apoi: «Bine voi cuvînta pe Domnul, înălța-Te-voi, Dumnezeul meu», «Cade-se cu adevărat» și otpustul.

Iar unii dintre Părinți, după cum am văzut și am auzit, cum și prin cercare am ispitit, după ce se scoală din somn și se liniștesc puțin cu luare aminte a inimii și cu gândul la «Doamne Iisuse Hristoase», sculîndu-se încep închinăciunile și după fieștecare sută fac cîte 12 mătănii mari. Apoi se liniștesc. După aceea citesc Miezonoptica și Utrenia. Și se liniștesc. Apoi iarăși închinăciuni după fieștecare sută de mătănii. Astfel făcînd și tu liniștește-te apoi; cînd se va putea, să fie chilia ta întunecată, cu perdele. De te smintește cineva prin vedere, poți să închizi ochii pentru a nu vedea pe nimeni și pentru ca să poți ține gândul și mintea la cuvintele rugăciunii deasupra inimii. Și, mai pe deasupra, fă să nu umble mintea în vraștea gândurilor, sau, și mai mult, inima. Nu lua aminte nicidecum nici să gîndești la ceva. Că chiar dacă ar fi bun, tot nu e bun. Trebuie silită să nu gîndească decît la «Doamne Iisuse care ești pretutindeni și toate le împlinești». Nici vreo nălucire, fie mică sau mare, sau lumină, sau foc, sau glas, sau bubuit, sau chip de orice ar fi, văzînd sau auzind, să nu crezi. Nici lua aminte la unele ca acestea, de se vor întîmpla vreodată. Că acestea sînt păreri și minciuni. Socotesc într-o oarecare măsură din cercarea mea că am cunoscut aceasta. Dar am avut despre acestea și cuvinte cu unele persoane, care au văzut lucruri și năluciri mari în față și le-au cercat cu auzul. Căci cei ce se liniștesc cu mintea și cu trupul, pînă ce nu vor trece prin aceste mincinoase păreri, nu pot veni nici la adevărata bună sporire.

Și să nu se teamă nici într-un chip nici de spaima ce apare în somn, sau de sunet, ori de strigarea pe nume.

Iar în izbîndiri de vise nicidecum să nu creadă, sau să ia aminte. Nici să nu gîndească la ele cum au fost, bune sau rele. Că din încrederea în multe ca acestea, vine omul la părere și se strică. Dar mi se pare, după cum spun Sfinții, că este de folos și spre spor ca trecînd prin aceste pricini și întîmplări, de care nu te vei putea dumiri, să ai povățuire și îndreptare, că fără adevărata călăuzire mulți pier. Iar neavînd de la cine să le descoperi, lăsîndu-te în mila lui Dumnezeu, ține-te de rugăciune numai, fie că dormi, fie că ești treaz, fie că mîninci, fie că bei, fie că faci oricare alt lucru.

Că ea te va învăța toate și-ți va fi de folos, pînă ce ai să vezi.

Iar după ce te vei scula și pînă la vremea prînzului măcar, cu nimenea să nu ai vorbă și însoțire. Iar de nu vei fi singur, ci vei avea măcar ucenic, de cu seară vei rîndui ce va trebui, că foarte mult folosește orice lucru de nevoie. Că așa ni se poruncește, ca întîi să dăm lui Dumnezeu cele ale noastre în gîndire și apoi să rînduim și să gîndim și cele pentru trup, sau altă trebuință oarecare. Iar acestea le vei putea săvîrși cînd nu vei fi cu nimeni, fără de grijă. Căci le vei arunca la spate, fiind biserică cerească și omenească. Toate trebuie puse mai înainte în rînduială și apoi a fi fără grijă. Ca să nu mai ai grijă, nici poruncă de la vreun om, decît numai de cele de trebuință. Ci să te faci loc de liniștire și să fii fără glas și la sfătuire. Astfel cei iscușiți în acestea, avînd Sfînta Scriptură de față, se urcă la cele mai bune ca să aibă viața veșnică.

Iar după otpustul ceasului, primește hrana cea obișnuită, după rînduiala Sfinților Părinți, cu toată fereala, păzind întru aceste trei zile a mîncea o dată pe zi, nedezlegînd la vin și untdelemn. Iar marțea și joia de vei mîncea de două ori cu înfrînare, nu păcătuiești, măcar și puțin vin bînd și puțin untdelemn punînd în fiertură. Iar vinul

să fie amestecat cu apă trei pahare, iar neamestecat două pahare. Iar paharul să fie de opt dramuri, iar mai mult nu. Iar de vei hotărî ca în aceste zile numai o dată să te împărtășești de hrană, mult folos vei cunoaște și întru starea în picioare în timpul nopților vei spori.

Iar sîmbăta și duminica cu cuviință este și cu datorie a mînca de două ori, împărtășindu-te de toate cele slobode cu înfrînare, întru slava lui Dumnezeu pentru întărirea trupului. Iar în zilele cele dezlegate e îngăduit a mînca de toate pînă la brînză și untdelemn și pește și vin cu măsură, iar mai mult nimic. Că prisosurile nu sînt ale celor ce se nevoiesc, nici vor ajunge celor ce doresc, ci sînt ale celor din afară, care trăiesc încă numai cu nădejdea și nu știu în ce cale se află. Iar de vor căuta cu durere, li se va descoperi cu mila lui Dumnezeu.

Iar după ce vei prîzni în zilele postirii și în celelalte, de este vară, nu te lăsa somnului, ci silește-te pe tine, prin lucrul mîinilor, a-i sta împotrivă. Iar dacă ai cunoaște că e de trebuință a te odihni, pogoară-te puțin împreună cu slăbiciunea trupului, un ceas, și iarăși sculîndu-te, ia aminte la tine, și iarăși te apucă de rugăciune, rostind-o pe aceasta de trei sute de ori, și după fieștecare sută făcînd cîte 12 mătănii, cum s-a arătat. Că după dormire omul e mai liniștit cu mintea și cu trupul decît totdeauna, pînă nu apucă alte gînduri a intra în inimă și în minte, din multele învăluieli ale lumii. Și aceasta s-a cunoscut prin cercare. Deci ia aminte și lucrează de este vreme. Iar viind ceasul al nouălea, sculîndu-te, citește-l pe acesta și Vecernia împreună cu un canon al Maicii Domnului. Și sfîrșind, liniștește-te cu toată luarea aminte, avînd în această vreme chilia ta pe cît se poate întunecoasă și nevorbind în această vreme cu nimenea. Și dîndu-te pe tine la rugăciune curată, rabdă rugîndu-te cu trezvie pînă la al doilea ceas spre ziua cealaltă (la ora 7 seara). Apoi, sculîndu-te citește Pavecernița și icoasele Maicii Domnului și ale Sfîntului din acea zi. Apoi, iarăși,

te apucă de luarea aminte, ținînd rugăciunea pînă la ceasul culcării și așa culcîndu-te, odihnește-te precum s-a arătat la început.

La toate acestea, frate, silește-te întru starea în picioare, noaptea la priveghere. Că prin aceasta s-au dezbrăcat Părinții de omul cel vechi și au văzut pe Dumnezeu. Iar la priveghere adaugă trezvia și de trezvie lipește rugăciunea lui Iisus. Și după ce vei zăbovi întru acest lucru, o vei înțelege pe aceasta și va gusta sufletul tău din pomul vieții.

Iar acestea tu nu le vei putea săvîrși de nu te vei înjuga cu pomenirea morții tale, în tot ceasul.

Iar cei care au ajuns întru sporire și nu se supără de multe asuprelor (ispite), am văzut că și în adunare de frați, sau la vreme de nevoie și în oraș, sau în casă liniștită, pot a se liniști. Iar în singurătate și în liniște, mai mult se ajutorează decît în adunare. Pentru că în adunare se pot păzi mai ușor cei mai fără patimi și puternici. Dar nici acelora nu le e prea de folos. Ci o primesc aceasta numai de se va întîmpla cu oarecare vestire de la Dumnezeu, pentru oarecare trebuință a obștii. Dar maica acestora e străinătatea și liniștea. Și ele nu sînt legate de un loc. Ci le poți afla oriunde vei putea mai cu înlesnire a împlini acestea și a te ruga. Căci de te rogi, ești biserică fără toată îndoiala. Însă și în singurătate să nu șezi singur, fără un însoțitor, adică fără vecin; ca să nu pătimesti ieșire din minte, ci în doi și în trei frați, care se zice cale împărătească. Deci fii și acolo în obște. Căci aceasta este mărturisită și aleasă de Sfinții Părinți, după cum aleasă este și în Muntele cel sfînt al Atonului. Căci și acolo este vrăjmașul și au fost văzători viețuitori în liniște. De acolo se învață cum calea împărătească este cea în doi și în trei. Ei au și un stareț și povățuitor, trăind în cîte două trei chilii și avînd biserică sub un acoperiș și avînd toate împreună. Ei au timpuri de adunare de obște

după voia celui mai mare; și rugăciunea și mîncarea de obște și îmbrăcămîntea și somnul, și alte lucruri de nevoie cu povățuire și cu blagoslovenie. Și așa pot a spori cu darul lui Dumnezeu. Iar singur nu e lăsat nimeni a șede, fie el departe, sau aproape. E foarte oprit a fi unul despărțit și de sine în toate. Căci e un lucru smintitor și pricinuitor de cădere cînd în dreapta, cînd în stînga, aducînd patimi sufletești și trupești, după cum am văzut și cum este știut celor cunoscători. Sînt iarăși unii care sînt singuri. Locuința lor se zice colibă și e fără biserică. Dar au o încăpere tot cîte doi. Dar sînt și de aceia care, după ce au stat mai înainte cîte doi, acum se află cîte unul, în colibă, sau în peșteră, sau în vreo crăpătură. Dar numai după ce s-au povățuit în obște cu frații, sau în pustie, viind la sporire cu sfatul și cu știința altor cuvioși părinți, au îndrăznit și îndrăznesc acum a șede singuri și a se lupta cu patimile și cu dracii, după cum am și văzut. Dar rar se află de aceia care s-au lepădat de toată îngrijirea trupească și a lumii și, ajungînd la sporire, și-au aruncat toată nădejdea către Dumnezeu, pe care Îl doresc.

Iar cei ce sînt cu patimi să nu îndrăznească a se lupta deosebit, la singurătate, cu dracii, că se omoară de către aceia. Ci se cade a ne sili la acestea, în calea împărătească, și unde ne va ajuta locul datori sîntem a ne sili pentru mîntuirea sufletului nostru. Și așa, fără nici o cădere vom petrece rămășița vieții noastre. Și cei ce doresc mîngîierea cea de la Domnul, prea lesne o vor cîștiga. A căruia să fie slava în veci. Amin».

Urmează o lungă descriere a vieții monahale din Athos și din Țara Românească. Vorbește de datinile românești la Athos. Spune că sînt români mulți la Athos, mai ales la

Cutlumuș, care are ca metoh Slatina din episcopia Argeșului. Dar «mai mulți călugări greci sînt în țara noastră». «Și numai în Sfîntul Munte și în Țara Românească sînt rînduieli bune, iar în alte părți, slabe și rele și în toată țara turcească e greu atît bisericilor cît și credincioșilor».

Vorbește cu admirație de Cuviosul George și de Cuviosul Paisie. Amîndoi au avut ucenici mulți, cum se văd și acum. Autorul se socotește un om prost pe lîngă ei (f. 155 v—156 v.).

E o scriere foarte interesantă și pentru istoria Țării Românești.

Alăută duhovnicească și trîmbiță cerească¹⁰²⁷

Această mică cărticică se numește alăută duhovnicească și trîmbiță cerească, care trîmbițînd în urechile credincioșilor aprinde și învăpăiază inimile lor spre dragostea lui Dumnezeu și-i face pe ei a fi sîrguitori și a împlini și cu lucrul cele ce sînt scrise întru dînsa. Iar prin lucrarea aceasta li se face lor suire la Împărăția cerului. Și cei ce au dragoste către Dumnezeu și Îl iubesc pe El din toată inima lor, foarte se folosesc de cele ce sînt scrise în cărticica aceasta și se silesc și cu lucrul a împlini cele scrise. Iar cei ce au dragoste spre agoniselile cele vremelnice și sînt iubitori de slava lumii acesteia deșarte, nu numai că nu se folosesc, ci încă și basme pe acestea le numesc și își rîd de ele. Dar prin acest rîs își pricinuiesc ei singuri nemîngîiată plîngere în ziua înfricoșată a judecății.

Aceasta, din dragostea lui Dumnezeu, spre o mai adevărată încredințare, o mărturisește și Cleopa întru mergerea la Emaus cea împreună cu Luca, cînd zicea : «Au doară nu era inima noastră arzînd cînd ne grăia nouă pe cale ?» (Luca 24, 32). Cine are urechi de auzit să audă.

1027. Ms. în Bibl. Episcopiei Romanului, nr. 41. Însemnare : 1823. F. 1 r. — f. 40 v. Cuprinde numai această scriere. După părintele arhim. Cleopa de la mînăstirea Sihăstria, autorul ar fi un nepot al starețului Neonil de la Neamț, în prima jumătate a secolului XIX. Dacă Calist Catafygiotul dă ca ultim ajutor pentru concentrarea minții unitatea lui Dumnezeu, scrierea aceasta cere, pentru aceasta, eliberarea de grija agoniselilor celor vremelnice. Numai așa se poate elibera mintea de gîndurile limitate care o împart și o îngustează.

Și auzul urechilor lor să fie pricinuitor de aprindere a inimilor lor spre dragostea lui Dumnezeu.

Deci mulți sînt cei care doresc această duhovnicească și mîngîietoare lucrare a minții, adică rugăciunea lui Iisus. Dar ei socotesc că o vor cîștiga numai cu istețimea lor, adică cu istețimea firii și cu meșteșugul (metoda) acela cu care au arătat și au învățat Sfinții Părinți cum să stea la rugăciune cei ce se nevoieșc.

Bun este meșteșugul pe care ni-l învață Sfinții Părinți. Dar de nu vom cîștiga smerita cugetare și umilința, în locul iscusinței celei firești, meșteșugul acela cu care s-au nevoit Sfinții Părinți, nimic nu ne ajută. Pentru că această mîngîiere a inimii și lucrare a minții nu e spre nimic altceva decît numai spre a se aprinde și a se învăpăia inima omului spre dragostea lui Dumnezeu. Și aceasta din ce se naște ? Numai și numai din smerita cugetare. Iar din smerita cugetare se naște și umilința (străpungerea inimii). Iar umilința aprinde și învăpăiază inima omului spre dragostea lui Dumnezeu. Și cei ce au cîștigat dragostea lui Dumnezeu, au scos din mintea lor toate cîștigurile și agoniselile veacului acestuia și toate frumusețile acestei lumi deșarte le socotesc cu totul urîte.

Deci dacă se va slobozi mintea de cîștigurile și de agoniselile veacului acesta și vede ca urîte toate frumusețile lumii acesteia deșarte, atunci văzîndu-se pe sine slobodă și dat fiind că ea este din fire lucrătoare, nu poate să șadă deșartă, ci aleargă la Ziditorul său, adică la prea bunul Dumnezeu ; și de Dînsul se lipește și pe El Îl dorește și cu El de-a pururea vorbește, și șezînd și în somn dormind. Și, în scurt a zice, toată mîngîierea ei duhovnicească dintru aceasta se naște, adică din smerita cugetare și din ne iubirea de agoniseală a celor vremelnice și din ne iubirea celor frumoase ale lumii acesteia deșarte. Dintru acestea se naște fierbințeala inimii, din-

tru acestea se pornește inima cu săltare la rugăciunea cu suspinuri. Iar dacă cineva va iubi agoniselile cele vremelnice și împodobirea hainelor și va căuta și rugăciunea, sîrguindu-se să o afle pe ea, unul ca acesta în zadar se ostenește. Pentru că acestea, adică agoniselile cele vremelnice și stricăcioase sînt mărăcinii, sau spinii, care, după ce a căzut sămînța sămănătorului între ei, răsărind nu o lasă pe ea să crească, ci o îneacă.

Așa fac grijile vieții acesteia vremelnice: îneacă și sting scînteiuța care este aprinsă în inima omului spre dragostea de Dumnezeu și o fac pe ea cu totul rece. Și este un lucru cu totul jalnic, și vrednic de nemîngîiată plîngere ca, pentru puțină mîngîiere amețitoare și vremelnică, să ne lipsim de chemarea noastră cea frumoasă și de patria noastră. Că însăși gura Domnului grăiește, zicînd: «Nu puteți să slujiți la doi domni, prentu că ori pe unul veți iubi și pe celălalt îl veți urî, sau de unul vă veți lipi și de celălalt nu veți griji: nu puteți sluji lui Dumnezeu și lui mamona» (Matei 6,24).

Și iarăși Mielușelul lui Dumnezeu a rugat pe Părintele Său, zicînd: «Părinte, dă-le lor să fie una cu Noi, că și Noi una sîntem» (Ioan 17, 21), adică una să fim în dragoste, după cuvîntul Apostolului care zicea: «Cine ne va despărți pe noi de dragostea Domnului? Oare foamea, sau golătatea, sau sabia, sau celelalte?» (Rom. 8, 35). Să ne gîndim la un tînăr care, împrietenindu-se cu o tînără și îndulcindu-se de puțină mîngîiere, se aprinde și se învăpăiază cu inima de multa dragoste față de ea și-i dă ei toate simțirile și-și cheltuiește toată înțelepciunea cu ea, încît și-a pierdut mintea și a ajuns ca un nebun, și nu-i mai pasă de rușine și se poartă cu neorînduială și toată gîndirea și cugetarea lui doresc ziua și noaptea față ei. În zadar binevoitorii lui, văzîndu-l, își arată părerea de rău de el și-l sfătuiesc, zicîndu-i să se depărteze de acea față, că-i este pierzătoare de suflet și

stricătoare de minte. El nu numai că nu primește sfătuirea lor, ca să se depărteze de ea, ci voiește mai bine să-și plece capul sub tăiere de sabie decît să se despartă de dragostea acelei fete. Dar dacă cei lipsiți de minte se dau pentru puțină mîngîiere amăgitoare și pentru dragostea cea pierzătoare de suflet pînă și la tăierea de sabie și la moarte, ce vom zice de cei ce s-au împrietenit cu Dumnezeu și ale căror inimi s-au aprins și s-au învăpăiat de dragostea Lui ? Toate simțirile și toate cugetările acestora s-au tocit și au fost omorîte față de toate frumusețile lumii acesteia și mintea lor s-a luminat cu totul și se îndulcește de dragostea Domnului celui nemărginit de frumos. Iar de frumusețile veacului acesta nu numai că nu sînt biruiți, ci și vederea lor le este neplăcută. Iar de li s-ar întîmpla să li se aducă de către viclenii draci chiar numai în minte dulceața celor vremelnice, ei nu numai că nu le primesc pe acestea în mintea lor, ci se îngreșează de ele.

Dar cei ce le iubesc pe acestea, adică dulcețile și agoniselile cele vremelnice și amăgitoare și îndrăznesc a începe să se silească la rugăciunea cea tainică, folosindu-se de meșteșugul de care au auzit, ca, odată cu suflarea, să bage aerul înăuntru și să-l scoată afară, adică să bage, prin acel meșteșug, răceala și să scoată căldura, sîrguindu-se cu multă osteneală și cu toată silința să afle locul inimii lor, să știe că toată silința și osteneala lor este în zadar. Căci pînă cînd mintea lor va fi întunecată de grijile vieții acesteia, pînă atuncea și suflarea aceea pe care o forțează nevoitorii cu meșteșug (cu metodă) suflă în inimă ca și cum ar sufla un foale în niște cărbuni stinși.

Deci numai după ce mintea s-a izbăvit din robia grijii vieții acesteia, are nevoie inima de meșteșugul acela al suflării; și numai atunci suflarea aceea încălzește și aprinde scînteiuța aceea spre dragostea lui Dumnezeu.

Iar semnul dragostei lui Dumnezeu cel adevărat este acesta: smerita cugetare și dragostea cea cu milostivire față de toți oamenii și față de toată zidirea lui Dumnezeu și desăvârșita neagonisire a celor vremelnice¹⁰²⁸. Pentru că cei care au urît agoniselile și toate frumusețile veacului acesta vremelnice și toate cele amăgitoare ale lumii acesteia, prin dreapta socoteală și cu bună adevărare, în chip desăvârșit s-au îndrăgit de Dumnezeu și s-au învrednicit de mila Lui, încât de aci înainte ei nu mai au dragoste față de nimic din cele frumoase ale lumii acesteia. Căci ei se îndestulează cu dragostea Domnului celui nemărginit în frumusețe. Iar de cele de trebuință ale firii omenești nu numai că nu se îngrijesc, ci simt și o neplăcere față de ele și socotesc că sînt de prisos, pentru că au cunoscut că toate sînt vremelnice și amăgitoare și împiedică mîntuirea sufletului.

Cuvinte adunate din sfintele scrieri

În ce privește rugăciunea lui Iisus și pe cei ce voiesc a începe această sfîntă rugăciune, mai întii se cuvine a păzi lucrarea sfintelor porunci și a fi fără griji și fără de gînduri și fără de păreri; se mai cuvine a avea dragoste frățească și nepătimașă deopotrivă către tot sufletul și către Dumnezeu din tot sufletul; apoi a avea smerita înțelepciune și a fi pașnici cu oamenii și cu toată zidirea lui Dumnezeu; în sfîrșit să ne curățim de patimi și de mîndrie și în locul mîndriei să ne îmbrăcăm cu smerenie și cu toate faptele cele bune. Și abia după ce vom împlini cu lucrul toate cele mai sus zise, să îndrăznim a începe și a zice și rugăciunea lui Iisus. Iar rugăciunea lui Iisus se cuvine a o păzi așa cum zic Sfinții Părinți:

¹⁰²⁸. Deci nu se cere ura lumii, ci renunțarea la pornirea spre agonisirea egoistă a lucrurilor lumii.

cu mintea deasupra inimii, privind în inimă cu mintea și nemaigîndind sau cugetînd atunci la nimic, ci numai cuvintele rugăciunii țînîndu-le și zicîndu-le, adică : «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă». Sfîntul Grigorie Sinaitul, cercînd cu de-amănuntul și cercetînd viețile și scrierile și meșteșugul (metoda) cel duhovnicesc al tuturor Sfinților mai mult decît toți, prin Sfîntul Duh ce locuia întru dînsul, rînduiește, adică învață cu prea luminată înțelepciune, că se cuvine a pune toată silința pentru rugăciunea cea tainică. Iar Sfîntul Simeon, Arhiepiscopul Solunului (Salonicului), avînd același duh și dar, poruncește, sfătuiește și îndeamnă la această sfîntă lucrare a minții pe arhierei, pe preoți și pe călugări și încă și pe toți mirenii ¹⁰²⁹. Dar îi și înfricoșează pe cei ce încep această sfîntă lucrare cu neluare aminte și fără de sfătuire. Dar mai vîrtos cei ce au rîvnă spre această lucrare a minții, dar sînt iubitori și de dragostea cea pătimașă față de oarecare persoane, dragoste pricinuitoare de stricăciune și pierzătoare de suflet, unii ca aceștia de se bucură, socotind că au primit oarecare mîngîiere duhovnicească, în zadar se bucură. Căci aceasta este o adevărată înșelăciune, iar nu bucurie sau bucurie duhovnicească. Căci ce putere are întunericul de a se împărtași cu lumina? Unii ca aceștia de nu se vor trezi și nu se vor pocăi, nu numai că cu nimic nu se folosesc din osteneala lor, ci încă și ieșire din minte pătinesc. Drept aceea, de multă trezvie și luare aminte au nevoie cei ce au început această sfîntă și duhovnicească lucrare

1029. *Impotriva tuturor erezilor*, cap. 296, P.G. 155, 544—548. Sînt citați aici Sfîntul Grigorie Sinaitul și Simeon Tesalonicianul, aproape cu aceleași cuvinte ca și în «Cuvîntul înainte» al lui Vasile de la Poiana Mărului, la Grigorie Sinaitul, dar nu pentru a scoate pentru toți un îndemn la rugăciunea lui Iisus, ci pentru a-i opri de la ea înainte de despățimire. E o voință de a corecta pe Vasile de la Poiana Mărului.

Autorul «Alăutei» cunoaște bine scrierile lui Vasile de la Poiana Mărului.

a minții, ca nu cumva meșteșugind-o simplu și oricum, să-și cîștige lor undiță și să se facă pradă de vîinare viclenilor draci.

Dar acestea nu s-au scris spre descurajarea lucrătorilor celor de pe treapta făptuirii, adică a noilor începători, ci s-au scris mai virtos spre întărirea și iscusirea lor, ca totdeauna și în toate zilele să-și cerce lucrul lor prin citirea sfintelor scrieri și prin sfătuirea cea duhovnicească, să vadă de merg bine sau nu.

Pentru că nu este cu putință a nu se fura ceea ce este bun de cele rele. Pentru că înșelăciunea se împletește pe lucrarea minții, cum se împletește vîscul pe copaci. Căci vrăjmașul nu încetează a plăsmui înăuntru celor firești ale mijlocului cele părăute duhovnicești, precum voiește a aduce în locul căldurii celei duhovnicești înfierbîntarea sa și în locul bucuriei plăcerea deșartă; și dulceța spurcată se silește a face să se socotească a sa înșelăciune ca o lucrare a darului.

Rugăciunea cea curată se arată în căldura inimii, la care se pornește inima cu săltare în vremea rugăciunii. Pe aceasta Sfîntul Isaac Sirul o numește rugăciunea inimii (inimelnică). Deci bună este rugăciunea aceea care e însoțită cu fierbințeala inimii și se face cu săltare din inimă. Dar odată cu acestea e nevoie ca și mintea să fie lucrătoare; și să fie păzită și suflarea. Căci dacă inima, din mîngîierea a ceea ce vine în ea, se va porni cu săltare la rugăciune, dar mintea se va afla în convorbire cu gîndurile, sau cu cugetele, lesne se va întîmpla, precum s-a spus, furarea a ceea ce e bun de către cele rele. Pentru că vrăjmașul nu încetează a se sîrgui ca în locul darului cei începători să primească înșelăciunea lui. Drept aceea se cuvine ca, împreună cu rugăciunea care vine din mîngîierea aceea în inimă, adică din puterea căldurii inimii, ce se întreține cu suflarea, să fie și mintea lucrătoare.

Întrebare: Cum și în ce chip să fie mintea lucrătoare?

Răspuns: Așa precum au spus Sfinții Părinți: mintea să păzească luarea aminte deasupra inimii și nimic să nu gîndească sau să cugete atunci, ci numai cuvintele rugăciunii să le țină și să le spună, adică: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă», ca să se scufunde mintea în adîncul inimii, iar nu în partea poftitoare. Că singura lucrare neînșelătoare a celor ce au început de curînd această rugăciune este să înceapă a o săvîrși cu mintea în inimă. Dar mult uneltitorul și zavistnicul și vicleanul diavol se silește în tot chipul să înșele pe cei ce au început de curînd rugăciunea. Însă mai ales în două chipuri se sîrguiește a-i înșela, adică să le vrăjească (împrilostească) mintea prin năluciri și să-i facă să desfrîneze prin partea poftitoare. Iar pe cei de la mijloc și pe cei desăvîrșiți voiește ca prin neascultare să-i arunce în prăpastia părerii de sine și a mîndriei. Drept aceea, ca să nu fii înșelat, ține foarte tare ascultarea și smerenia. Și nu numai că nu te vei înșela, ci și toate măiestriile și mrejele vrăjmașului le vei sfărîma și toate taberele viclenilor draci, pe goană le vei pune cu puterea lui Hristos.

Deci cînd vei simți durere, sau mișcare, sau fierbințeală de-a dreapta, sau în piept, sau sub piept, sau sub inimă, sau la cap, sau în frunte, sau între ochi, sau la urechi, sau la mînă, sau la spate, sau la picioare, nicidecum la unele din acestea să nu gîndești, ci numai la cuvintele rugăciunii să privească mintea ta, deasupra inimii, unde ți-am arătat. Căci după cum zice Sfîntul Diadoh, pe cît se lucrează poruncile și darul se înmulțește.

Întrebare: Și prin ce se lucrează poruncile și se înmulțește darul?

Răspuns: Numai și numai prin credința cea adevărată și neîndoielnică, după cuvîntul Domnului, care a

zis lui Petru: «Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?» (Matei 14, 31). Nu i-a zis: necredinciosule, ci: puțin credinciosule, pentru că mulți se văd a fi credincioși, dar răciți și puțin credincioși.

Dar cînd și în ce vreme a zis aceasta Domnul, pentru îndoiala și pentru necredința lui Petru? Atunci cînd, văzînd Petru din corabie pe Domnul, venind pe mare ca pe uscat, i se părea că este o nălucă și a strigat zicînd: «Doamne, de ești Tu, poruncește-mi să vin la Tine», iar Domnul a zis către dînsul: «Eu sînt, vino la Mine». Și sărînd Petru din corabie mergea pe mare ca pe uscat, dar văzînd vînt tare și valurile mării ridicîndu-se și înălțîndu-se, iar el aflîndu-se cu credința împuținată, se afunda și pentru îndoiala și împuținarea credinței lui striga către Domnul, zicînd: «Doamne, nu mă lăsa, că pier». Atunci Domnul, apucîndu-l de mînă, a zis: «Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?».

Așa se întîmplă și acum cu cei ce au început a călători călătoria cea duhovnicească, adică rugăciunea lui Iisus, dar pentru împuținarea credinței lor se îndoiesc pe cale și nu înaintează, pentru că toată mintea și gîndirea lor și grija lor o au pironită spre agoniselile acestea vremelnice și putrede și mai vîrtos sînt biruiți de slava lumii celei deșarte; iar de lucrarea sfintelor porunci nu au nici o grijă. Iar aceasta li se întîmplă pentru împuținarea credinței. Pentru aceasta sînt biruiți de slava cea deșartă și încep a se îngriji de agoniselile cele vremelnice. Iar mai vîrtos cei ce s-au învrednicit de mîngîierea cea duhovnicească, de se vor afla întru împuținarea credinței, lesne se vor învoi cu gîndurile și cu cugetele cele necuviincioase, care spurcă și întinează mintea. Unii ca aceștia, chiar dacă s-au învrednicit de mîngîierea cea duhovnicească și socotesc că umblă pe cale, se rătăcesc pe o cale neumblată. Pentru că mare păcat este a se învoi cineva cu cugetele și cu gîndurile cele necuvioase. Și

precum pruncul cel mic, nehrănindu-se de doică, nu poate să trăiască, ci moare, așa nu este cu puțință a fi cineva rob păcatului și a călători cu Dumnezeu. Căci Dumnezeu urăște păcatul.

Căci pentru păcatul unui om căzură în moarte într-o clipeală douăzeci și cinci de mii din fiii lui Israel, celui întâi născut al lui Dumnezeu. Oare nu era hărăzit de la Dumnezeu norodului acela adică fiilor lui Israel să meargă în pământul făgăduinței? Dar pentru necredința și învîrtoșarea inimii și pentru necurăția lor, au umblat patruzeci de ani rătăcind în pustie, pe locuri neumblate și nu pe cale. Și nu numai că nu s-au învrednicit a intra în pământul făgăduinței, dar nici măcar a-l vedea nu s-au învrednicit. Numai Moise l-a văzut cînd era aproape de adormire, adică atunci cînd era să se ducă din viață. Atunci, Domnul i-a zis lui Moise: «Încredințează pe norodul acesta lui Iisus al lui Navi, că tu vei adormi». Și iarăși a zis Dumnezeu lui Moise: «Pământul făgăduinței iată-l, vezi-l, dar nici tu nu vei intra în el, pentru că nu M-ai cinstit înaintea fiilor lui Israel și n-ai lovit piatra pentru curgerea apei cu toiagul tău, după porunca pe care ți-am poruncit-o Eu, ci ai lovit-o cu trufie și cu mînie» (Numeri 20, 12).

Vedeți, iubiților, cîtă depărtare se face de la Dumnezeu pentru nelucrarea poruncilor? Moise, căruia îi strălucea fața mai mult decît soarele (Ieșire 34, 29), încît fiii lui Israel nu puteau să caute la fața lui pentru strălucirea darului Prea Sfîntului Duh ce lucra întru el, pentru o poruncă ce i-a părut mică, nu s-a învrednicit a intra în pământul făgăduinței. Dar depărtarea de la Dumnezeu nu s-a zis pentru Moise, căci Moise era plin de credință și de darul Celui Prea Înalt. Ea s-a zis pentru necredința și învîrtoșarea inimii norodului celui ce, după ce a intrat în pustie, cîrtea și bîrfea împotriva lui Moise. De aceea nu numai că nu s-a învrednicit a intra în pământul făgăduinței, dar nici a-l vedea nu s-a învrednicit,

ci a umblat rătăcind pe locuri neumblate și nu pe cale, după cuvîntul Domnului, care a zis: «M-am jurat întru mînia Mea că nu vor intra întru odihna Mea» (Numeri 14, 23).

Așa e și cu cei ce îndrăznesc a începe rugăciunea lui Iisus. De se vor afla întru împușinarea credinței, adică de vor fi puțin credincioși, puțină purtare de grijă vor avea pentru lucrarea sfintei rugăciuni, dar multă silință și sîrguință au pentru lucrurile și agoniselile cele pămîntești și vremelnice. Unii ca aceștia, chiar dacă li se pare a călători bine, se rătăcesc pe locuri neumblate și nu umblă pe cale. Dar însăși gura Domnului grăiește zicînd: «Nu vă îngrijiți ce veți mîncă și ce veți bea și cu ce vă veți îmbrăca. Vedeți pasările cerului, că nici nu seamănă, nici nu seceră, nici în jîtnițe nu adună și Tatăl vostru cel ceresc le hrănește pe ele. Ci căutați mai întîi Împărăția cerului și toate celelalte se vor adăuga vouă» (Matei 6, 31—33).

Deci cei ce s-au sfințit lui Dumnezeu, încă de aici, dacă vor să se aplece de la rugăciune puțin cîte puțin spre cugetele pămîntești, care spurcă și întunecă mintea, și se vor învoi cu ele, vor vedea pe Dumnezeu îndepăr-tîndu-se de la ei și vor rămîne de batjocura vrăjmașilor, adică a viclenilor draci. Că și Samson cel tare și osebit între oameni mai mult decît toți, și sfințit lui Dumnezeu din pîntecele maicii sale, cel învrednicit de multă putere și de mari minuni și vestit încă mai înainte de naștere prin înger, ca și Ioan, fiul lui Zaharia, oare nu pentru că și-a pîngărit sfințitele sale mădulare prin aplecarea spre păcătuire, adică spre desfrînare, s-a depărtat Dumnezeu de la el și l-a lăsat pe el pe seama vrăjmașilor lui?

Vedeți, iubiților, cîtă stricăciune se face dintru împușinarea credinței, și sufletească și trupească? Dintru aceasta vine lenevirea spre lucrarea sfintelor porunci, dintru aceasta aplecarea spre păcătuire, dintru aceasta

vine iubirea de agoniselile cele pămîntești și de slava lumii celei deșarte. Deci, de sîntem iubitori de cele duhovnicești, să nu fim iubitori de agoniselile cele vremelnice, care sînt stricăcioase și pierzătoare de suflet, ci să fim sîrguitori și iubitori de lucrul lui Dumnezeu, slujindu-I Lui și cinstindu-L pe El prin lucrarea sfințelor Lui porunci și, din zi în zi, să sporim prin credință și prin smerită cugetare în dorul cel către El. Căci aceasta este calea cea adevărată și neînșelătoare.

Deci fierbințeala se naște din rugăciune, dar vine și de la draci și de la fire. Cea de la fire se naște atunci cînd cineva are vreo rudenie, aflată în depărtare, pe care dorește să o vadă și nu are nici o înlesnire să o vadă. Dar se naște și cînd cineva are o dragoste pățimașă pentru oarecare față (persoană). Aceasta e o dragoste stricăcioasă și pierzătoare de suflet. Ea se naște cînd dorește să se întîlnească cu acea față și nu are nici o înlesnire a se întîlni cu ea. Acest fel de fierbințeală se naște și la cei iubitori de arginți care urmăresc împlinirea dorinței lor de a agonisi aur și argint. Aceasta este, după cuvîntul dumnezeiescului Apostol Pavel, rădăcina a toată răutatea. Acest lucru este jalnic și vrednic de nemîngîiată plîngere. Fiindcă această patimă pe mulți i-a aruncat în prăpastia pierzării. Dar și acum sînt aici dintre aceia ce sînt biruiți de această patimă și aud prea bine aceste înfricoșate cuvinte. Dar ce fac? Ei se mulțumesc să cugete cu inima lor, zicînd: Cine știe, poate nu va fi așa precum se aud aceste înfricoșate cuvinte; poate va fi altminteri. Și nu numai că nu se pocăiesc, ci încă și pe cei ce atîrnă de ei îi asupresc și-i necăjesc, făcînd economie, ca să-și păstreze aurul și argintul, ca nu cumva să cheltuiască din el. Și din acestea li se pricinuieste lor a nu crede cu inima și a nu înțelege cu mintea, numai și numai din împușinarea credinței lor. Că și Iuda cel răucredincios auzea înfricoșatele cuvinte ale Domnului

și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care zicea că mai bine ar fi fost omului acela, care avea să vîndă pe Fiul Omului pentru agonisirea argintului, să nu se fi născut, dar nu le înțelegea, nici nu le credea cu inima, avînd mintea întunecată cu turbarea iubirii de argint. Și așa n-a înțeles pînă cînd nu și-a agonisit lui și spînzurare și pogorîre în prăpastia iadului.

Așa și în vremea de acum, cei întunecați la minte cu turbarea agoniselii, aud și ei prea bine aceste înfricoșate cuvinte, dar întunecarea minții lor nu-i lasă să înțeleagă, sau să se pocăiască, ci se și sîrguiesc să-i asuprească și să-i necăjească pe cei mai mici. Unii ca aceștia agonisesc loru-și pogorîrea în prăpastia pierzării. Iar pe cei ce înțeleg și cred cu inima și se pocăiesc cu adevărată pocăință, precum a primit Domnul pe vameșul și pe desfrînata și pe fiul cel risipitor și i-a îmbrățișat pe ei, așa îi primește și pe ei și-i îmbrățișează și în ceata dreptilor îi rînduiește. Căci știe Domnul și pe desfrînata care s-a pocăit cu adevărat să o facă mai curată decît pe o fecioară. Dar nu face așa pe cei ce prelungesc nepocăința, zicînd că ne vom pocăi mîine, sau poimîine. Că mulți sînt în iad dintre cei ce zic că ne vom pocăi mîine sau poimîine, pentru că noi nu știm ziua sau ceasul ducerii noastre din viață.

Iar dulceața se naște din rugăciune. Dar vine și de la doftorii cei amari, adică de la viclenii draci. Cea de la draci pricinuieste tulburare, iar cea din rugăciune aduce pace și smerenie.

Iar fierbințeala cea din rugăciune și cu zdrobire dintru adîncul inimii aduce suspine și izvorăște din ochi, ca din niște șipote, șiroaie de lacrimi pentru dragostea și dorul cel către Dumnezeu. Și atunci și mintea cu mare putere strigă: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă». Și pe toți oamenii îi vede înaintea sa ca pe îngerii lui Dumnezeu. Iar pe sine se vede praf

și cenușă și îi vine a se tăvăli pe sub picioarele tuturor oamenilor pentru dragostea Domnului. Ba, de multe ori, îi vine a se și ascunde de către vederea oamenilor.

Cei ce au ajuns la măsurile acestea, s-au învrednicit și de mila lui Dumnezeu, adică de rugăciunea cea adevărată și neîncetată. Ea se lucrează atunci de-a pururea cu mintea în inimă; se lucrează fie tăcînd el, fie dormind. Iar mai vîrtos cînd se deșteaptă din somn, o află lucrîndu-se cu foarte mare liniște și nici un cugetel nu se atinge de minte, ci numai cuvintele rugăciunii se lucrează cu dulceață în inimă. Dar această sfîntă lucrare a minții vine, precum s-a zis mai sus, încă de la început, dar numai odată cu lucrarea sfintelor porunci și a tuturor faptelor. Ei îi ajută însă mult și străinătatea.

Întrebare: Cum și în ce chip este străinătatea aceea?

Răspuns: Străinătatea este așa că oriunde se va afla lucrătorul (poruncilor), fie la liniște, sau între prieteni, sau în orice loc va avea viețuirea, să se aibă pe sine ca un nemernic (străin) și mai micul tuturor. Căci zice Sfîntul Calist Patriarhul, că mai mult decît în toate înțelesurile, dator este să fie (cel ce se liniștește) rîvnitor în a înțelege cele duhovnicești. E dator mai ales la început ca luarea aminte a minții lui să nu fie, în ceasul rugăciunii, nici la jumătatea inimii, nici în josul ei, ci să păzească mintea deasupra inimii.

Aceste dumnezeiești cuvinte ce sînt adunate din sfințele scrieri, s-au scris în grai simplu, și cu simplitate, ca să fie lesne de înțeles și pruncilor celor mici. Pentru că multe sînt noianurile învățaturii dumnezeiești, dar cu anevoie de înțeles de prunci, adică de începători. Pentru că noii începători sînt ca pruncii cei mici, care, în micile și slabele lor mînușițe, în loc de pește, primesc șarpe și în loc de pîine, cărbuni de foc, neștiind ce fac. Cu adevărat nou-începătorii sînt asemenea pruncilor celor mici

și cu atât mai virtuos cei ce nu iau aminte la sfintele scrieri și nu au nici sfățuire duhovnicească. Acest fel de lucrători, în loc de cele bune, primesc cele rele și în loc de dar, înșelăciune. Ba se și bucură, neștiind ce fac și socotind că primesc dar. De aceea, această sfântă lucrare a minții are nevoie de multă sfățuire duhovnicească și de citirea cu multă luare aminte a sfintelor scrieri, nu de agoniseli și lucrurile vremelnice, ca să nu ne înșelăm. Pentru că vrăjmașul nu încetează a se sîrgui să ne înșele nu numai pe noi începătorii, sau pe cei de la mijloc, ci și pe cei desăvârșiți. Căci stăpînitorul lumii acesteia caută nu numai pe unul sau pe doi să-i piarză, ci se sîrguiește, răcnind ca un leu, să înghită pe toată lumea.

Dar, precum s-a zis mai sus, smerenia, ascultarea și mărturisirea dreaptă sfărîmă toate înșelăciunile și mrejele vrăjmașului. Mai ales o face aceasta smerenia, după cuvîntul sfinților îngeri, pe care l-au zis către Sfîntul Grigorie, ucenicul Sfîntului Vasile cel Nou, atunci cînd a fost răpit întru vedenie pînă la sfînta cetate a Ierusalimului de sus. Acolo, Sfîntul Grigorie a văzut cum, după soboare de drepti ce au venit și s-au rînduit în sfînta cetate, a mai venit și un sobor mare de mireni și s-a rînduit și acesta în sfînta cetate. După acesta, mai veni și un soboraș mic de călugări și se rîndui în muncile cele veșnice. Iar Sfîntul Grigorie, fiindu-i cam rușine pentru cinul călugăresc ce se numește neam sfînt, căutînd către sfinții îngeri ce-l purtau — că erau doi: unul îl ducea de o subsoară și celălalt de cealaltă — a zis lor: «Ce poate fi lucrul acesta, domnii mei, că soborul cel mare de mireni se rîndui în sfînta cetate, iar soborașul acesta mic de călugări se rîndui în muncile veșnice?». Atunci răspunseră sfinții îngeri zicînd: «Fiule, la vremea aceea de apoi, tot neamul călugăresc și duhovnicesc se va porni spre pierzare». Și iarăși a îndrăznit Sfîntul Grigorie a întreba pe sfinții îngeri, zicînd: «Dacă-i așa, domnii mei,

apoi cine se va mîntui?». I-au răspuns sfinții îngerii: «Cel ce va iubi sărăcia de bună voia sa și goana și smerenia, acela se va mîntui».

Deci, iubitorilor de Hristos, să ne sîrguim și noi a iubi smerenia și sărăcia cea de bunăvoie și a fi goniți. Că și Domnul nostru Iisus Hristos, cînd s-a pogorît pe pămînt și cu oamenii a petrecut din dragostea pentru noi, multă smerenie a arătat și sărăcie de bunăvoie a primit și de cei cu arme și cu puști fiind gonit, nu s-a tînuit și bătaii și scuipării a primit și cu moarte de ocară pe cruce a fost răstignit și omorît și prin vărsarea sîntului și scumpului Său Sînge și prin slăvita Lui înviere cea de a treia zi a dăruit înviere și bucurie la toată lumea. Deci dacă Domnul, Izbăvitorul și Mîntuitorul nostru, a primit a pătîmi toate acestea de voia Sa și din blestemul strămoșului Adam cel prin călcarea poruncii a binevoit a ne mîntui, apoi cu cît mai vîrtos ni se cuvine nouă păcătoșilor a ne smeri și toate durerile și scîrbele aici în veacul acesta a le primi și a le pătîmi pentru dragostea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Celui prea dulce și de oameni iubitor. Făcînd așa ne vom izbăvi de pierzarea aceea de care au spus sfinții îngerii și de muncile veșnice și ne vom învrednici de Împărăția cerului. Iar aceasta să o facem, știind că toate cele de aici sînt schimbăcioase și nestatornice și viața noastră puțină este, iar zilele noastre degrabă trec, ca umbra norului înaintea soarelui și ca floarea cîmpului. Deci văzîndu-le noi pe acestea că toate cu adevărat așa sînt, cu multă zdrobire dintru adîncul inimii să rugăm pe Milostivul Dumnezeu, să ne dea umilință și vreme de pocăință. Că acum este vremea pocăinței, acum este vremea a lucra poruncile, acum este vremea a ne smeri, acum este vremea plîngerii. Deci să plîngem acuma, ca să nu plîngem atuncea, adică acolo unde nu folosește plîngerea sau lacrimile. Căci însăși gura Domnului grăiește zicînd: «Fericiți sîn-

teți cei ce plîngeți acum, că veți rîde». Dar nu numai cu dumnezeiasca Sa gură ne-a învățat, ci și cu lucrul ne-a arătat, că treizeci și trei de ani pe pămînt a petrecut și cu oamenii a viețuit și niciodată nimenea dintre oameni rîzînd nu L-a văzut, dar plîngînd de multe ori. Și pentru ce plîngea Mielușelul lui Dumnezeu, Cel ce este din ființa fără de păcat și pentru noi s-a făcut om fără de păcat? Căci plîngea Iubitorul de oameni! Și pentru ce plîngea, fără de păcat fiind? Numai și numai pentru noi păcătoșii, arătîndu-ne cu lucrul, că se cuvine a ne smeri și a plînge pentru păcatele noastre și a dori lumea de acolo. Căci aici pe pămînt străini ne aflăm.

Deci să ne silim cu sîrguință și să ieșim din pămîntul străin și să mergem la patria noastră cu cucernicie și cu smerenie și cu cinstire de Dumnezeu. Adică, să-L cinstim pe Dumnezeu prin lucrarea sfintelor Lui porunci, ca să fim și noi următori dumnezeieștilor Părinți celor de demult, care prin lucrarea sfintelor și de viață dătoarelor Lui porunci ziua și noaptea cu smerenie și cu multă dragoste au slujit Domnului și au călătorit pe calea cea strîmtă. Căci însăși gura Domnului a zis că «strîmtă este calea care duce la Împărăția cerească și largă este cea care duce la pierzare» (Matei 7, 13—14). Cu adevărat largă este calea care duce la pierzare, dar numai pînă duce la pierzare este largă, căci după ce a intrat acolo, vai și iar vai. Cine va putea să spună strîmtorarea și plîngerea și scrișnirea dinților care este acolo? De aceea, tot credinciosul și creștinul cel pravoslavnic auzind de aceste înfricoșate munci, nu este cu putință a nu se umili și a nu plînge cu multă zdrobire dintru adîncul inimii.

Asemenea și calea cea strîmtă este strîmtă pînă ce duce la Împărăție. Căci după ce s-a învrednicit cineva a intra acolo, cine ar putea spune desfătarea și mîngîierea care este acolo și bucuria cea neasemănată și ne-

pricepută de mintea omenească a celor ce s-au învrednicit a vedea frumusețea îngerilor celor străluciți și luminați și mirosul florilor raiului, celor cu duhovnicească mireasmă ?

Fie ca prin rugăciunile sfinților îngeri și a tuturor celor plăcuți lui Dumnezeu să fim și noi, păcătoșii, ocrotiți și feriți de mrejele și cursele vrăjmașilor. Iar cu rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu și Prea Sfinței Stăpînei noastre Fecioara Maria, să ne învrednicim de mila Fiului său, a Domnului nostru Iisus Hristos, Cuvîntul Tatălui, Căruia se cuvine slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte și cu Prea Sfîntul și Bunul și de viață făcătorul Duhul Său, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Să mai facem puțină descoperire despre norodul care nu s-a învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței, ci a umblat rătăcind în locuri neumblate și nu pe cale. Acesta, calea cetății de locuit n-a aflat și se sfîrșeau sufletele lor într-înșii, flămînzind și însetînd. Căci norodul acela nu s-a învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței măcar că Dumnezeu l-a trecut cu minuni Marea Roșie prin toiagul lui Moise și l-a dus în pustie, izbăvindul de robia lui Faraon. El nu numai că nu s-a învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței, ci nici a-l vedea pe el nu s-au învrednicit, ci le-au rămas oasele lor în pustie, după cuvîntul Domnului care a zis: «M-am jurat întru mînia Mea să nu intre întru odihna Mea, pentru necredința și învîrtoșarea inimii lor» (Num. 12, 7).

Numai doi din norodul acela s-au învrednicit a intra în pămîntul făgăduinței, adică Iisus al lui Navi și Halev, fiul lui Aaron. Aceștia au băgat poporul în pămîntul pe care l-a dat Dumnezeu lor, adică norodului ce se sporise după ce a intrat în pustie, că erau patruzeci de mii cu numărul celor sporiți.

Și a grăit Dumnezeu lui Moise, zicînd: «Ia toiagul tău și adună adunarea, tu și Aaron, fratele tău, și grăiți lîngă piatră înaintea lor și va da piatra apele sale și veți scoate apă din piatră și veți adăpa adunarea și dobitoacele lor». Și a luat Moise toiagul dinaintea Domnului (Num. 20, 8). Însă patruzeci de mii au fost numai dintr-un neam, iar din toate neamurile au fost șase sute de mii cu cei sporiți ai lor. Deci au adunat Moise și Aaron, fratele său, poporul înaintea pietrei și a zis către ei : «Ascultați-mă, voi cei neascultători ! Au doară din piatră voi scoate vouă apă ?» Și ridicînd Moise mîna sa, a lovit piatra cu toiagul său de trei ori și a ieșit apă multă și a băut adunarea și dobitoacele lor. Și a zis Dumnezeu către Moise și către Aaron, fratele său : «Pentru că nu ați crezut și pentru că prin necredința voastră nu M-ați cinstit, adică nu ați voit să mă sfințiți înaintea fiilor lui Israel, nu veți băga voi adunarea în pămîntul, pe care Eu l-am dat lor». Și norodul acesta a fost povățuit, cu ajutorul și cu bunăvoința lui Dumnezeu, de Iisus al lui Navi și de Halev, în pămîntul făgăduinței.

Iar după ce le-a dat Dumnezeu în stăpînire cetatea, a poruncit lui Iisus al lui Navi ca pe toți cei ce locuiau în cetate, să-i taie cu sabia. Și s-a împlinit porunca Domnului, că pe toți de la mic la mare i-a tăiat cu sabia. Iar pe împăratul cetății, adică pe stăpînitorul pămîntului aceuia, a poruncit Dumnezeu să-l spînzure pe lemn. Și s-a împlinit porunca cu lucrul, că l-au spînzurat pe un lemn. Iar pe Iisus al lui Navi, pentru credința și curățenia inimii lui, l-a proslăvit Dumnezeu a fi stăpînitorul cetății și a tot pămîntul acela.

Iar acestea nu s-au scris pentru altceva, ci numai și numai pentru aceasta, ca să înțelegem și să vedem luminos cît iubeste și întărește și învrednicește Dumnezeu pe cei ce iubesc poruncile Lui și le lucrează pe ele. Și iarăși,

cît urăște și pedepsește Dumnezeu pe cei necredincioși și nesupuși poruncilor Lui. Căci pentru nelucrarea poruncilor, pedepsire și pogorîre în iad se face, precum s-a făcut și pentru acest împărat al cetății din pămîntul făgăduinței, pe care Dumnezeu l-a pedepsit prin Iisus al lui Navi.

Așa și în vremea de acum, pe cei necredincioși și nesupuși poruncilor lui Dumnezeu, chiar dacă li se fac, poate, toate deplin și după voia lor mîncîcă și beau, îi așteaptă pedeapsa lui Dumnezeu și pogorîrea la iad, precum de demult, în ziua ispitirii, ispititorii lui Dumnezeu mîncău și beau dar, pe cînd mîncarea se afla încă în gura lor, s-a suit mînia lui Dumnezeu peste ei și a ucis pe cei mai mulți ai lor. Iar pe cei ce iubesc poruncile lui Dumnezeu și le lucrează, îi așteaptă suirea la Ierusalimul cel de sus și mîngîierea cea necuprinsă de mintea omenească.

Fericit este călugărul care a murit lumii acesteia, că viu este lumii celei de acolo. Iar călugărul care încă n-a murit lumii acesteia, mort este lumii celei de acolo și viu muncilor celor veșnice, unde nu este răsufare sau alinare de mulțimea durerilor celor de acolo. Călugărul este cel ce de toate s-a despărțit și cu toate s-a împreunat, adică s-a despărțit de cele vremelnice și s-a împreunat cu cele veșnice.

Fericiți sînt tinerii călugărași, care din pruncie s-au afierosit pe ei a fi ostași ai Împăratului Hristos. Fericiți cei ce au păzit întreaga feciorie, că aceia sînt pîrga bine primită a Mielului lui Dumnezeu și ei sînt mai aproape decît toți de scaunul dumnezeirii. Fericiți sînt și cei bătrîni, ba și cei ce au avut însoțire și au lăsat soțiile și pe fiii lor și au urmat Sfintei Evanghelii, că și aceia feciorelnici vor fi și locașuri ale Prea Sfîntului Duh, numai de vor împlini cu lucrul ceea ce au făgăduit la primirea cinstului și îngerescului chip, prin care darul Celui Prea

Înalt să ne umbrească și să ne păzească de toată răutatea celui ce se numește răutate în veci.

Fericit este călugărul care s-a asemănat turturelului, care și-a pierdut soția. Căci după pierderea soției sale, de multă jale și mîhnire, nu mai bea apă limpede, ci mai întii o tulbură și apoi o bea ; nici pe ramură verde nu mai cîntă, ci șade pe crenguță uscată tînguindu-se și jelind pe dorita sa soție. Călugărul care este adevărat călugăr, asemenea este acestei jalnice și tînguitoare turturele, pentru că el după ce s-a îmbrăcat cu cinstitul și îngerescul chip de-a pururea se află arzînd cu inima lui și dorind cu multă jale pe Cel despre care și Filip striga cu mare glas, zicînd : «Veniți și vedeți că am aflat pe Cel dorit, adică pe Mielușelul lui Dumnezeu, Mîntuitorul sufletelor noastre». (Ioan 1, 46, după înțeles). Iar din cele vremelnice ale veacului acesta de nimic nu se bucură, nici se mîngîie, știind că toate sînt schimbăcioase și nestatornice, ci mai vîrtos se mîhnește pentru păcatele sale; că omul măcar numai o zi de ar fi pe pămînt, nu este cu putință să fie fără de păcat (Iov 14, 5). Și nici un păcătos nu poate merge spre Cel dorit de nu-și va spăla păcatele sale prin pocăința și prin mărturisirea cea adevărată.

Iar despre milostivirea lui Dumnezeu, știm că din pricina ei fugea Iona-proorocul de la fața Domnului și nu voia să propovăduiască cetății Ninive pierzarea ei, căci zicea : «Doamne, știu că ești milostiv și văzînd plîngerea și lacrimile lor Te vei milostivi spre ei și nu vei pierde cetatea, ci le vei ierta păcatele, și propovăduirea mea va rămîne mincinoasă» (Iona 4, 3). Că plîngerea și lacrimile nu numai că izbăvesc de moarte pe cei ce plîng, ci și locașuri ale Prea Sfîntului Duh îi fac pe ei, precum și pe Sfînții cei mari care cu curgerile lacrimilor nerodirea pustiului o au lucrat și cu suspinurile cele dintru adînc

au făcut-o să rodească osteneli însutite, luminînd toată lumea cu strălucirea minunilor.

Al Sfîntului Nil, cap. 90 : «Chiar dacă ți se pare că ești cu Dumnezeu, păzește-te de dracul curviei, că este foarte înșelător și cît se poate de pizmaș și voiește să fie mai iute ca mișcarea și trezvia minții tale, ca să o smulgă și de la Dumnezeu cînd stă lîngă El cu evlavie și cu frică» (Evagrie, *Despre rugăciune* 90 ; Filoc. rom. I, p. 85).

Tot al aceluiași, cap. 91 : «Dacă te îngrijești de rugăciunea cea curată, pregătește-te împotriva năvălirii dracilor și rabdă cu bărbăție bătăile lor. Căci ca fiarele sălbatice vor năvăli asupra ta și tot trupul îl vor răni» (Ibid. p. 86).

Iar cei puțin credincioși se înfricoșează, auzind de venirea viclenilor draci și de ranele cele de la ei, dar stau la îndoială dacă trebuie să se îndeletnicească cu rugăciunea. Dar cei bine credincioși nu numai că nu stau la îndoială și nu se înfricoșează de năvălirile și rănirile viclenilor draci, ci cu și mai mare bucurie se într-armează asupra lor îndeletnicindu-se cu rugăciunea curată și toate taberele lor le pun pe goană și le alungă cu puterea lui Hristos, Domnul și Mîntuitorul cel prea milostiv. Iar călugărul prin rugăciunea cea curată deopotrivă cu îngerii se face.

Rugăciunea cea curată este căldura inimii și dacă căldura inimii va fi adevărată și neînșelătoare, semnul neînșelăciunii acesta este: că toată mintea o adună acolo unde este căldura, adică întru adîncul inimii. Dar dacă căldura va fi adusă în inimă de viclenii draci, mintea nu este lucrătoare, adică nu se adună în inimă, ci e purtată ca o oarbă pretutindeni, prin toate nimicurile. Să înțeleagă, deci, fiecare că acesta este semnul înșelăciunii, că mintea este nelucrătoare.

Iar acestea nu s-au scris spre descurajarea celor ce se îndeletnicesc cu rugăciunea inimii (inimelnică), ci s-au scris spre deprinderea și folosul lor, adică pentru a se sili să-și facă și mintea lucrătoare, ca să o adune acolo unde este căldura, adică întru adîncul inimii.

Dreptul care are și înțelepciune este asemenea lui Dumnezeu. Și semnul înțelepciunii acesta este : că înțeleptul este sfetnic bun tuturor. Înțeleptul nu grăiește niciodată cu asprime, nici nu se iuțește, ci toate cuvintele lui sînt line și cu bună primire și veselesc inima celor ce le aud pe ele. Înțeleptul chiar de va fi în treaptă (înaltă), nu se trufește nici nu se mîndrește, ci și mai mult se smerește, urmînd Mielușelului lui Dumnezeu, Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, silindu-se a împlini poruncile Lui. Dreptul cel înțelept, chiar de se va afla în treapta de judecător, nu crede îndată cele ce i se spun, nici nu hotărăște cu grabă pedeapsa celor pîriți, nici grăbire nu rînduiește la pedeapsă, ci mai întîi cu mare înțelepciune și cu bună luare aminte cercetează, ca luminos, adică cu bună adevărire, să afle pricina și, după ce a aflat-o pe ea, cu bună rînduială pune la cale judecata, păzind cuvintele Domnului care a zis : «Cu ce judecată veți judeca, cu aceea veți fi și voi judecați și cu ce măsură veți măsura, cu aceea și vouă se va măsura» (Matei 7, 1—2) ; asemenea păzind și cuvintele Apostolului care zice : «De a căzut cineva în greșeală, voi cei duhovnicești îndreptați pe unul ca acesta cu duhul blîndețelor» (Gal. 6, 1). Și așa înțeleptul care se află în treaptă de stăpînire, toate lucrurile sale le face cu bună socotință și cu mare înțelepciune, silindu-se și sîrguindu-se a se face plăcut Stăpînului a toată zidirea, adică Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Dreptul nu se teme de ceea ce aude rău (de sine) și nu se tulbură, nici se scîrbește de orice i se va grăi împotri-

vă, ci zice : De s-ar ridica împotriva mea tabără, nu se va înfricoșa inima mea ; de s-ar scula asupra mea război. Întru aceasta eu nădăjduiesc : «Una am cerut de la Domnul, aceasta voi căuta, ca să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieții mele». Zis-a prea fericitul Petru Damaschin : Ce se cuvine a face celui ce este biruit de orice fel de patimă ? Se cuvine unuia ca acesta cu mare sîrguință a se împotrivi ei, dacă voiește să scape de muncile cele veșnice și de mînia focului celui nestins și să se învrednicească de mila lui Dumnezeu. Să vorbim, de pildă, despre patima curviei. Dacă cineva este ispitit de oarecare față (pesoană), se cuvine unuia ca acesta a se depărta cu totul de acea față, de vorbirea cu ea, de petrecerea cu ea, de atingerea hainelor, ba și de mirosul ei. Că în toate acestea, de nu se va păzi cineva, săvîrșește patima și preacurvia sa și se face locaș al dracilor. Iar acest lucru este jalnic și vrednic de nemîngîiată plîngere pentru întunecarea minții ce-o aduce unora ca aceștia, că nu-și aduc aminte de gîndul ce l-au cugetat atunci cînd au ieșit din lumea cea deșartă și au pornit în această călătorie duhovnicească și viețuire îngerească, că nu-și aduc aminte de osîrdia ce-o aveau cînd au intrat pe poarta mînăstirii în vremea venirii lor în ea, că nu-și aduc aminte de făgăduința aceea ce au făgăduit la primirea cinstului și îngerescului chip. Căci unii dintre cei ce sînt biruiți de acea patimă sînt și acum aici de față și aud prea bine de înfricoșatele acele munci. Iar pentru cei ce se pocăiesc nu numai că toate cetele cerești se bucură, ci încă și Domnul îi așteaptă cu brațele deschise, primindu-i și îmbrățișîndu-i. Dar pe cei ce petrec cu nebagare de seamă și nu se pocăiesc, îi așteaptă pogorîrea în prăpăstiile iadului și viermii cei neadormiți.

Zis-a prea fericitul patriarh, Sfîntul Ioan Gură de Aur : «Omul care va greși și va păcătui înaintea lui Dum-

nezeu, iar mai pe urmă, căindu-se și îngreșându-se de păcatele sale, le va părăsi și va înceta de a mai păcătui înaintea lui Dumnezeu și va începe a se pocăi cu multă înfricoșare și cu foame și cu sete și cu plângere și cu vărsarea lacrimilor de toate zilele, veștejindu-și trupul său și uscându-și oasele sale, unul ca acesta nimic nu se va folosi de ostenele sale pînă cînd nu-și va spune și nu-și va mărturisi toate păcatele sale duhovnicescului său părinte, ca să ia de la dînsul dezlegare și iertare de păcatele sale. Pentru că acestuia i s-a dat putere a lega și a dezlega și a ierta păcatele oamenilor, precum zice și Domnul : «Întîi spune-ți și-ți mărturisește tu toate păcatele tale și apoi vei lua îndreptare și iertare și ușurare de sarcina cea grea a păcatelor tale».

Dar cel ce se numește răutate străveche, vrăjmașul nostru diavolul, știind că prin spunerea și mărturisirea păcatelor la părintele său duhovnicesc, ia omul dezlegare și iertare și ușurare de sarcina cea grea a păcatelor sale, foarte se silește și se nevoiește ca să smintească și să orbească și nicidecum să nu lase pe om, nici măcar cu gîndul să gîndească la mărturisire. De aceea mulți au ieșit din această lume amăgitoare fără mărturisire și fără dezlegarea și iertarea lor, pentru cele ce au păcătuit întru petrecerea vieții acesteia vremelnice. Iar acesta este un lucru prea înfricoșat, foarte jalnic și vrednic de nemîngîiată plîngere. Căci din pricina acestei despărțiri fără rînduială și cu durere de lumea aceasta, nu-și cîștigă nici cît de puțină ușurare de sarcina cea grea a păcatelor sale.

Iar pe cei ce mărturisesc cu adevărat și se pocăiesc cu multă osîrdie și canonul ce li s-a dat de părintele lor duhovnicesc îl păzesc bine, în vremea plecării lor din lumea aceasta amăgitoare, adică la darea sufletului, îngerii îi întîmpină făcîndu-le mîngîiere și prea slăvită cinste,

primindu-i cu multă dragoste și bucurându-se și veselindu-se de ei ca de niște doriți prieteni ai lor și cu multă dragoste călătorind împreună cu ei la Ierusalimul cel de sus. Cu ale căror rugăciuni fie să ne învrednicim și noi, păcătoșii, de acea prea slăvită fericire și sfântă mîngiere. Amin.

Fericite sînt tinerele călugărițe, care din pruncie s-au afierosit pe ele a fi mirese ale Împăratului Hristos. Fericite sînt cele ce în toate zilele și în toate ceasurile își împodobesc și-și înfrumusețează fețele lor, spălîndu-le cu lacrimile ochilor lor, jelînd și dorînd pe Mirele lor cel ceresc. Fericite sînt și cele bătrîne, sau și cele ce au avut însoțire și au lăsat pe fiii lor și pe soții lor și au urmat Sfintei Evanghelii, că și ele vor fi fecioare și mirese ale lui Hristos, numai de vor împlini cu lucrul ceea ce au făgăduit la primirea cinstului și îngerescului chip. Fie ca darul Lui prea înalt să le umbrească și să le păzească de toată răutatea celui ce se numește răutatea cea veche.

CUPRINS

Metoda sau cele 100 capete ale lui Calist și Ignatie Xanthopol

1. Autorii scrierii și legătura ei cu celelalte scrieri ale patriarhului Calist 7
 2. Conținutul «Metodei» lui *Calist și Ignatie Xanthopol* și legătura lui cu conținutul celorlalte două scrieri ale lui Calist 11
- A celor dintre monahi *Calist și Ignatie Xanthopol* : Metodă și regulă foarte amănunțită pentru cei ce-și aleg să viețuiască în liniște și singurătate 17

Scrierile lui Calist-patriarhul

- Capete despre rugăciune 227
Capete care au lipsit 233

Calist Angelicude

- Introducere 374
Meșteșugul liniștirii 377

Culegere din Sfinții Părinți

- Despre rugăciune și luare-aminte 387

Calist Catafygiotul :

- Despre unirea dumnezeiască și viața contemplativă 397

Simeon Noul teolog :

- Metoda Sfintei rugăciuni și atențiuni 528
Despre primul fel de rugăciune 529
Despre al doilea fel de rugăciune 530
Despre al treilea fel de rugăciune 531

Din viața Cuviosului părintelui nostru Maxim Cavsocalivitul

541

Din viața Sfintului Grigorie, arhiepiscopul Salonicului, făcător de minuni

546

Din istoria isihasmului în Ortodoxia română

Isihaştii sau sihaştii şi rugăciunea lui Iisus în tradiţia Ortodoxiei româneşti 555

Cuvînt înainte sau călăuză..., făcută din sfintele scrieri de **Preacuviosul Schimonah Vasile de la Poiana Mărului** din Ţara Românească 588

Din sfaturile stareţului Gheorghe de la Cernica 604

Tipicul sfintei rugăciuni cea cu mintea de la Părintele Iosif 607

Rînduiala cea bună a vieţii de sine 610

Alăută duhovnicească şi trîmbiţă cerească 618

Cuvinte adunate din sfintele scrieri 622

Cuprins 645

Lector : ȘTEFAN GANCEANU
Tehnoredactor : VALENTIN BOGDAN

Coli de tipar 40,50 format 1/16 din 61×86. Dat la cules la
25 X 1978. Bun de tipar 15 I 1979. Apărut 1979.
Comanda nr. 416

**EDITURA ȘI TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE
ROMÂNE**